

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE EKONOMİK ARAŞTIRMALAR DERĐİSİ

HAZİRAN2017

YIL:19SAYI: 32

Karamanoglu Mehmetbey University
Journal of Social and Economic Research

JUNE2017

YEAR:19 ISSUE: 32

ISSN2147 - 7833

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi

Karamanoglu Mehmetbey University
Journal of Social and Economic Research

Sahibi / Owner

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Adına
Prof.Dr. Mehmet AKGÜL

Editör / Editor

Prof. Dr. Ercan OKTAY

Editör Yardımcısı / Editor Assistant

Dr. Tuba AKAR

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ercan OKTAY
Prof. Dr. Mehmet ALAGÖZ
Prof. Dr. Osman ÇEVİK
Doç. Dr. Mehmet MERCAN
Doç. Dr. Ahmet Zeki ÜNAL
Doç. Dr. Mehmet KURT
Doç. Dr. İdris Nebi UYSAL
Yrd. Doç. Dr. Mustafa MORTAŞ
Yrd. Doç. Dr. Sefa USTA
Yrd. Doç. Dr. Taner GÜNEY

Yayın Sekreteri / Secretary

Araş. Gör. Umut ÇİL
Araş. Gör. Nagehan KAYA
Araş. Gör. Fatma Esra SOYSAL

Dergi Yayın Tarihi: Haziran 2017

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. A.Cevat ACAR
Prof. Dr. Abdulkadir BULUŞ
Prof. Dr. Adem KORKMAZ
Prof. Dr. Ahmet Hamdi AYDIN
Prof. Dr. Aydın TOPALOĞLU
Prof. Dr. Bekir Berat ÖZİPEK
Prof. Dr. Birol ÇETİN
Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN
Prof. Dr. Durmuş ACAR
Prof. Dr. Ekrem YILDIZ
Prof. Dr. Emine YILMAZ
Prof. Dr. Fatih Coşkun ERTAŞ
Prof. Dr. Fehmi KARASIOĞLU
Prof. Dr. H.Kürşat GÜLEŞ
Prof. Dr. Hanifi VURAL
Prof. Dr. Hasan BAHAR
Prof. Dr. İsmail SEYREK
Prof. Dr. Kadir ARDIÇ
Prof. Dr. Kadir CANATAN
Prof. Dr. Levent AYTEMİZ
Prof. Dr. M. Faysal GÖKALP
Prof. Dr. Mehmet BULUT
Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI
Prof. Dr. Muhammed KARATAŞ
Prof. Dr. Muhittin UYSAL
Prof. Dr. Musa EKEN
Prof. Dr. Ömer İNAN
Prof. Dr. Ömer TORLAK
Prof. Dr. Ramazan AKTAŞ
Prof. Dr. Ramazan YELKEN
Prof. Dr. Recep TOPARLI
Prof. Dr. Salih BARIŞIK
Prof. Dr. Selim Adem HATIRLI
Prof. Dr. Seyhun DOĞAN
Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU
Prof. Dr. Şaban UZAY
Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR
Prof. Dr. Tuncer ASUNAKUTLU
Prof. Dr. Turgay UZUN
Prof. Dr. Yasin AKTAY
Doç. Dr. Ahmet ÖZKİRAZ
Doç. Dr. Arzu UZUN
Doç. Dr. İsrail ZOR
Doç. Dr. Mustafa DEMİRCİ
Doç. Dr. Suphi ASLANOĞLU

Bu Sayıda Görev Alan Hakemler

Prof. Dr. Asuman AKDOĞAN	Doç. Dr. N. Metin ÖZMUTAF	Yrd. Doç. Dr. Zafer YILDIZ
Prof. Dr. Erdoğan GAVCAR	Doç. Dr. Nevzat AYDIN	Yrd. Doç.Dr. Hakan CANDAN
Prof. Dr. Fatma Nur TUĞAL	Doç. Dr. Rüştü YAYAR	Yrd. Doç.Dr. İclal ÇÖĞÜRCÜ
Prof. Dr. Haluk KORKMAZYÜREK	Doç. Dr. Saime KÜÇÜKKÖMÜRLER	Yrd. Doç.Dr. Mustafa Cüneyt ÖZŞAHİN
Prof. Dr. Levent AYTEMİZ	Doç. Dr. Tekin ÇOLAKOĞLU	Yrd. Doç.Dr. Sevcan GÜLEÇ SOLAK
Prof. Dr. Levent KÖSEKAHYAOĞLU	Doç. Dr. Ziya BAHADIR	Yrd. Doç.Dr. Sinem YAPAR SAÇIK
Prof. Dr. M. Zihni TUNCA	Yrd. Doç. Dr. Adem TÜZEMEN	Yrd. Doç.Dr. Şerife PEKKÜÇÜKŞEN
Prof. Dr. Salih BARIŞIK	Yrd. Doç. Dr. Alperen Mustafa YİĞİT	
Prof.Dr. Mehmet ALAGÖZ	Yrd. Doç. Dr. Aytekin FIRAT	
Doç. Dr. Ahmet Zeki ÜNAL	Yrd. Doç. Dr. Bendegül OKUMUS	
Doç. Dr. Birol MERCAN	Yrd. Doç. Dr. Çiğdem AKMAN	
Doç. Dr. Canan Nur KARABEY	Yrd. Doç. Dr. Gürkan AKDAĞ	
Doç. Dr. Burhan KILIÇ	Yrd. Doç. Dr. Ebru ILGAR	
Doç. Dr. Fatih ÇETİN	Yrd. Doç. Dr. Mehmet DEMİREL	
Doç. Dr. Gökhan DUMAN	Yrd. Doç. Dr. Mehmet Nasih TAĞ	
Doç. Dr. Hüseyin ÇEKEN	Yrd. Doç. Dr. Mert ÖKSÜZ	
Doç. Dr. İdris Nebi UYSAL	Yrd. Doç. Dr. Murat ÖZ	
Doç. Dr. Korhan KARACAOĞLU	Yrd. Doç. Dr. Mustafa KOCAOĞLU	
Doç. Dr. Metin SEZER	Yrd. Doç. Dr. Taner GÜNEY	
Doç. Dr. Murat ÇUHADAR	Yrd. Doç. Dr. Yasemin HARMANCI	

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanan hakemli akademik bir dergidir. Dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlara aittir. Kaynak gösterilerek kullanılabilir. Dergimiz, EBSCO, TÜBİTAK ULAKBİM SBVT ve Türk Eğitim İndeksi (TEİ)'nce taranmaktadır.

İletişim

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi Ofisi
70100 Karaman, Türkiye
Faks: 0 338 226 21 01 Tel: 0 338 226 2100
kmusekad@kmu.edu.tr

SUNUŐ

Değerli akademisyenler ve araştırmacılar, Karamanoğlu Mehmetbey Üniuersitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi'nin (Karamanoglu Mehmetbey University Journal of Social and Economic Research) 32. Sayısını yayınlamıŐ bulunmaktayız.

Yılda iki kez yayınlanan ve uluslararası endekslerde taranan dergimizin bu sayısında, sosyal ve ekonomik alanlarla ilgili olarak akademisyen, araştırmacı ve diğer kesimlere hitap eden özęün ve araştırmaya dayalı 17 adet makale yer almaktadır.

Öncelikli olarak dergimizde yer alan makalelerin bilimsel değerlendirilmesinde görev alan hakemlerimize ve danışma kurulu üyelerimize içtenlikle teŐekkürlerimi arz ederim.

Dergimiz, bilimsel kaliteyi artırmayı, bilimsel bilgiye katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, farklı endekslerde taranmasına yönelik çalıŐmalarımız devam etmektedir.

Dergimizin 32. Sayısının üniuersitemize, ölkemize, bilim insanlarına ve ilgili çevrelere hayırlı olmasını diliyor, emeği geçen tüm çalışma arkadaşlarıma teŐekkürlerimi sunuyorum.

Saygılarımla...

Prof. Dr. Ercan OKTAY

Editör

İÇİNDEKİLER

- 1 - 7 Sağlık Çalışanlarının Paternalistik Liderlik Algılarını Etkileyen Etmenler
Özgür UĞURLUOĞLU, Ece UĞURLUOĞLU ALDOĞAN, Duygu ÜREK, İpek BİLGİN DEMİR, Yonca ÖZATKAN
- 8 - 14 Sürdürülebilir Kalkınma Açısından Ekonomik Özgürlüğün Önemi: Panel Veri Analizi
Taner GÜNEY
- 15 - 26 Kamu ve Özel Sektör Çalışanlarının İfşa (Whistleblowing) Niyeti: Karşılaştırmalı Bir Analiz
Elif Türkan ARSLAN, Murat KAYALAR
- 27 - 33 Üniversite Öğrencilerinin Sosyal ve Ekonomik Profilinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Örneği
Osman ÇEVİK, Taylan Can DOĞANAY, Ebubekir KARAÇAYIR
- 34 - 46 Etik Konumun Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisi: Etik Konum Kuramı Çerçevesinde Bir Analiz
Utku GÜĞERÇİN, Ünal AY
- 47 - 54 Kadınların Boşanma Sonrası Yaşamlarının Psiko-Sosyal Açısından İncelenmesi
Sefa Şahan BİROL, Veysel TEMEL, Elif AYDIN
- 55 - 64 Kırşehir Koşullarında Besi Sığırcılığı Yapan Tarım İşletmelerinin Sorunları ve Çözüm Önerilerine Yönelik Tarımsal Politika Arayışları (Körpınar ve Taşlıtepe Köyleri Örneği)
Hasan Gökhan DOĞAN, Başar ALTUNTAŞ
- 65 - 72 Tüketicilerin Seyahatleri Sırasında Besin Seçimleri, Yöresel Gastronomi Davranışları ve Destinasyon Seçiminde Gastronomi Unsurlarının Rolü: Konya-Karaman Örneği
Ali ŞEN, Nazan AKTAŞ
- 73 - 77 Türkiye’de Modernleşmenin Süreçsizliği: Hürriyetin Peşinde Cemil Meriç
Taylan Can DOĞANAY
- 78 - 83 Sportif Rekreasyon Aktivitelerine Katılan Üniversite Personelinin İş Doyum ve Kaygı Düzeylerinin Belirlenmesi
Elif AYDIN, Sefa Şahan BİROL, Veysel TEMEL
- 84 - 95 6360 Sayılı Kanun’la Tüzel Kişiliği Kaldırılan Belde Belediyelerinde Halkın Uygulamaya İlişkin Algısı: Atça (Sultanhisar-Aydın) Örneği
Fatma Neval GENÇ, Erhan KORKIN
- 96 - 106 Kayıt Dışı Ekonomi Bağlamında, Dünya ve Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam, Terhaneler ve Çocuk İşçiler
Zafer YILDIZ, Savaş YILDIZ

- 107 -** Turizm Gelirleri ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar Arasındaki İlişki: Türkiye
114 Örneği
Ahmet ŞAHBAZ, Zekeriya MIZIRAK
- 115 -** Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) Yatırımları ve Ekonomik İllüzyon Etkisi
122
Mehmet ALAGÖZ, Turgut YOKUŞ
- 123 -** Özel Sektör ve Kamu Yönetiminde Kariyer Planlaması
131
İsmail GÖKDENİZ
- 132 -** Coğrafi İşaretleme Kapsamında Kocaeli Gastronomik Ürünlerinin
140 Değerlendirilmesi
Tülay POLAT ÜZÜMCÜ, Ömür ALYAKUT, Nükhet ADALET AKPULAT
- 141 -** The Syrian Refugee Crisis and Turkey-EU Relations: Responses in Politics
150
Şeyma AKIN, H. Bahadır AKIN
- 151 -** Yayın ve Yazım Kuralları
152

Sağlık Çalışanlarının Paternalistik Liderlik Algılarını Etkileyen Etmenler

Özgür UĞURLUOĞLU¹ Ece UĞURLUOĞLU ALDOĞAN² Duygu ÜREK^{1*} İpek BİLGİN DEMİR¹ Yonca ÖZATKAN³

¹Hacettepe Üniversitesi, İİBF, Sağlık Yönetimi Bölümü, Ankara, duyguurek@hacettepe.edu.tr *

²Ankara Üniversitesi, SBF, Sağlık Yönetimi Bölümü, Ankara

³Ankara Üniversitesi Nallıhan Meslek Yüksekokulu, Ankara

Özet

Bu araştırmanın amacı, sağlık çalışanlarının bağlı oldukları yöneticilerine ilişkin paternalistik liderlik algılarını belirlemek ve bu algı düzeyinin çeşitli bireysel ve demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymaktır.

Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmış ve hazırlanan anket formu, Ankara’da faaliyet gösteren bir üniversite hastanesinde görev yapan 310 tıbbi personel ile idari personele dağıtılmış ve 267 sağlık çalışanından cevap alınmıştır. Katılımcılar paternalistik liderlik alt boyutlarından en yüksek ortalamayı ahlaki liderliğe ($4,44 \pm 1,47$) ve ardından yönetsel otoriter paternalistik liderliğe ($4,35 \pm 1,25$) vermişlerdir. En düşük ortalama ise davranışsal otoriter liderliğe ($3,17 \pm 1,25$) verilmiştir. Katılımcıların yardımsever liderlik alt boyutuna ilişkin puanlarının sadece cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği bulunmuştur ($t=2,553$; $p<0,05$). Grupların ahlaki liderlik boyutu puanları istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemiştir. Katılımcıların davranışsal otoriter liderlik alt boyutuna ilişkin puanları yaşlarına ($t=2,371$; $p<0,05$), görevlerine ($t=2,624$; $p<0,05$) ve yönetsel pozisyonda olup olmamalarına ($t=-2,302$; $p<0,05$) göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermektedir. Araştırmaya katılan çalışanların yönetsel otoriter liderlik alt boyutuna ilişkin puanları yaşlarına ($t=2,635$; $p<0,05$) ve yönetsel pozisyonda olup olmamalarına ($t=-2,843$; $p<0,05$) göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılık göstermektedir.

Araştırmaya katılan sağlık çalışanlarından; kadınların erkeklerle göre, 36 yaş ve altındaki çalışanların 37 yaş ve üzerindekiyle göre, tıbbi personelin idari personele göre ve yönetsel pozisyonu olmayanların olanlara göre üstlerini daha fazla paternalist olarak algıladıkları belirlenmiştir. Diğer taraftan yapılan analizler neticesinde sağlık çalışanlarının paternalistik liderlik algı ortalamalarının; bu araştırma kapsamında incelenen medeni durum, eğitim durumu, toplam çalışma süresi ve liderlik eğitimi alıp almama durumu açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermediği belirlenmiştir.

Anahtar Kelime: Liderlik, Paternalistik Liderlik, Sağlık Çalışanları, Hastane

Factors Affecting Health Professionals’ Perceptions of Paternalistic Leadership

Abstract

The aim of this study is to determine the paternalistic leadership perceptions of health professionals regarding their managers and to present whether the perception levels differ according to personal and demographic characteristics.

Convenience sampling method has been used and the questionnaires were distributed to 310 medical and administrative staff working at a university hospital in Ankara and 267 questionnaires were returned. The highest score means of the participants were given to moral leadership ($4,44 \pm 1,47$) and to managerially authoritarian paternalistic leadership ($4,35 \pm 1,25$). The lowest score was given to behaviorally authoritarian leadership ($3,17 \pm 1,25$). It has been found that there is a statistically significant difference between benevolent leadership sub dimension scores and gender of the participants ($t=2,553$; $p<0,05$). Moral leadership dimension scores have not showed statistically significant difference. A statistically significant difference has been found between behaviorally authoritarian leadership sub dimension scores and age ($t=2,371$; $p<0,05$), duties ($t=2,624$; $p<0,05$) and whether having a managerial position ($t=-2,302$; $p<0,05$). A statistically difference has been found between managerially authoritarian leadership sub dimension scores and age ($t=2,635$; $p<0,05$) and whether having a managerial position ($t=-2,843$; $p<0,05$).

According to the participants of the study; females find their managers more paternalistic than male staff, health professionals at the age of 36 and younger find their managers more paternalistic than professionals over the age of 37, medical staff find their managers more paternalistic than administrative staff, staff not having a managerial position find their managers more paternalistic than staff having a managerial position. On the other hand analysis show that there is no significant difference between paternalistic leadership perceptions means of the participants and marital status, level of education, total years of work experience, leadership education.

Key Words: Leadership, Paternalistic Leadership, Health Professionals, Hospital

1. Giriş

İşletmelerin başarıya ulaşabilmesinde liderliğin önemi her geçen gün artmaktadır. Artık günümüzde liderlik yaklaşımları ile ilgili değişim ve gelişmeler sürekli olarak karşılaştırılarak en olumlu çıktıyı sağlayacak liderlik modelinin bulunması araştırmacılar için önemli çalışma alanlarından birini oluşturmaktadır. Paternalistik liderlik yaklaşımı da bu

başlamda araştırılan bir liderlik tarzı olarak ortaya çıkmaktadır (Yaman ve Turunç, 2012: 285).

Paternalistik liderlik kişisel bir atmosfer içerisinde güçlü disiplin ve otoriteyi babacan bir yardımseverlik ve ahlaki doğrulukla birleştiren bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Aile içerisinde “baba” ile özdeşleştirilebilecek paternalistik liderlik kavramının temeli; kendi istek ve menfaatlerini göz ardı ederek ailenin diğer fertlerinin yararına kararlar almayı

gerektiren, fedakârlık, sevgi ve korumacılık anlayışına dayanmaktadır (Farh ve Cheng, 2000: 84). Bu doğrultuda paternalist lider çalışma ortamında bir aile atmosferi yaratmak, takipçilerine bir baba gibi yaklaşmak ve takipçilerinin iş dışında özel hayatlarıyla da ilgilenmesi için gerekli çabayı sarf etmek gibi davranışları benimsemektedir (Erkuş ve ark., 2010: 594).

Paternalistik liderlik ile ilgili olarak sağlık alanında yapılan çalışmalar paternalistik liderliğin çeşitli örgütsel çıktı değişkenleriyle olumlu ilişkiler gösterdiğini ortaya koymaktadır. Örneğin; Erkuş ve ark. (2010) tarafından sağlık çalışanları üzerinde yapılan bir araştırmada, paternalistik liderliğin örgütsel özdeşleşme ile arasında pozitif yönde ilişki olduğu bulunmuştur. Uysal ve ark. (2012) yürütmüş oldukları bir çalışmada da paternalistik liderliğin sağlık çalışanlarının işteki üretkenliklerini artırdığı tespit edilmiştir. Akdeniz (2016)'in sağlık çalışanları üzerinde yaptığı bir araştırmada ise, paternalistik liderlik ve örgütsel adaletin çalışanların fiziksel ve ruhsal mutlulukları üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tüm bu sonuçlar doğrultusunda, sağlık kurumları yöneticilerinin paternalistik liderlik özellikleri göstermesinin çeşitli örgütsel çıktı değişkenlerine sağlayacağı olumlu katkı açısından önem taşıdığı söylenebilir. Diğer yandan sağlık kurumları yöneticilerinin paternalistik liderlik davranışı göstermesinde etkili olan değişkenlerin belirlenmesi de bu davranışın nasıl teşvik edileceği hususunda fikir vermesi açısından önem taşımaktadır.

Bu kapsamda bu araştırma ile sağlık çalışanlarının bağlı oldukları yöneticilerinin paternalistik liderlik davranışlarına ilişkin algılarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda bu algının çeşitli bireysel ve demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği de bu çalışma kapsamında incelenecektir. Bu kapsamda elde edilen sonuçların sağlık kurumları yöneticileri açısından önemli ipuçları ortaya koyacağı söylenebilir.

1.1. Paternalistik liderlik kavramı

Paternalizm kavramı kökenini Latince'de "baba" anlamına gelen "pater" kelimesinden almaktadır. Kavram "astların özgürlük ve sorumluluklarını sınırlama yetkisine sahip kişilerin politika ve uygulamaları" olarak tanımlanmaktadır (Oxford Dictionary of English, 2010: 1301). Bir yönetim kavramı olarak paternalizmin, meşru otorite türlerini kavramsallaştıran Max Weber'in çalışmalarına kadar uzandığı ileri sürülmektedir. Weber'in geleneksel, karizmatik ve bürokratik olarak üçe ayırdığı otorite türlerinden geleneksel otorite köklerini ataerki aile yapısından almaktadır. Bu kapsamda paternalistik liderlik de Weber'in tanımladığı geleneksel otorite ile ilişkilendirilebilmektedir (Pellegrini ve Scandura, 2008: 568).

Paternalistik liderlik, örgütte yaratılacak aile atmosferinden kaynaklanan manevi bağa dayandığından bu tarzı benimseyen liderler takipçilerinin işle ve iş hayatı dışında karşılaşabileceği problemlerle ilgilenir, onların kutlama törenleri, cenaze törenleri gibi özel günlerine katılım gösterir (Erkuş ve ark., 2010: 595). Gelfand vd. (2007: 493); paternalistik liderliği astların mesleklerinin ve kişisel yaşamlarının bir ebeveyn gibi yönlendirildiği, karşılığında da astlardan sadakat ve saygı beklenen hiyerarşik bir ilişki olarak tanımlamaktadır.

Farh ve Cheng (2000: 84) mevcut literatürü inceleyerek paternalistik liderliği oluşturan 3 boyut olduğunu ortaya koymuşlar ve bu boyutları yardımsever paternalistik liderlik, ahlaki paternalistik liderlik ve otoriter paternalistik liderlik olarak adlandırmışlardır. Yardımsever paternalistik liderlik astların kişisel ve ailevi refahı ile ilgili bireyselleştirilmiş, bütüncül ilgiyi gösteren lider davranışlarını ifade etmektedir. Ahlaki paternalistik liderlik geniş anlamıyla kişisel erdemler, öz-disiplin ve özveri içeren lider davranışı olarak tanımlanabilmektedir. Otoriter paternalistik liderlik ise, astlar üzerinde mutlak otorite ve kontrolü savunan ve astlarından tartışmasız itaat bekleyen lider davranışı olarak ifade edilmektedir (Cheng vd., 2004: 91). Bu üç boyutu da başarılı bir şekilde davranışlarına yansıtabilen paternalist lider; günümüz iş dünyasındaki belirsizliklerden kaynaklanan karmaşıklık önlemek için, kurumlarda ve çalışanlar üzerinde yaratacağı olumlu etki ile küreselleşme faaliyetlerinin zayıflattığı kurum-çalışan ilişkisini sağlamlaştırabilme bakımından önemli bir yere sahiptir (Yaman ve Turunç, 2012: 303).

2. Materyal

2.1. Araştırmanın amacı

Bu araştırmanın amacı, sağlık çalışanlarının bağlı oldukları yöneticilerine ilişkin paternalistik liderlik algılarını belirlemek ve bu algı düzeyinin çeşitli bireysel ve demografik özelliklere (cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, pozisyon, toplam çalışma süresi, yönetsel pozisyonun olup olmaması ve liderlik eğitimi alıp almama durumu) göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymaktır.

2.2. Veri toplama yöntemi

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket formu kullanılmıştır. Söz konusu anket formunun ilk bölümünde bireysel ve demografik özellikleri belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise, sağlık çalışanlarının paternalistik liderlik algılarını değerlendirmek üzere kullanılan Cheng vd. (2004) tarafından geliştirilen, Erben ve Güneşer (2008) ile Erden (2014) tarafından Türkçe geçerliliği sağlanmış olan Paternalistik Liderlik Ölçeği yer almaktadır. Söz konusu ölçekte; yardımsever (11 ifade), ahlaki (6 ifade) ve otoriter (9 ifade) paternalistik liderlik olmak üzere 3 alt boyut ile birlikte 26 ifade bulunmaktadır. İfadeler "Kesinlikle Katılmıyorum (1)" dan "Kesinlikle Katılıyorum (6)" a uzanan 6'lı Likert tipinde hazırlanmıştır. Bu çalışmada ölçeğe uygulanan faktör analizi sonuçları Tablo 1'de yer almaktadır. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin hesaplanan Cronbach Alpha güvenilirlik değerleri 0,84 ile 0,94 arasında değişmektedir. Bu değerlerin 0,70 ve üzerinde olması güvenilirlik için yeterli kabul edilmektedir (Hair vd., 2010: 124).

2.3. Araştırmanın evren ve örnekleme

Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmış olup hazırlanan anket formu, Ankara'da metropolitan alan içerisinde faaliyet gösteren bir üniversite hastanesinde görev yapan 310 tıbbi personel ile idari personele dağıtılmıştır. Araştırmanın yürütüldüğü tarihlerde; herhangi bir şekilde (hastalık, doğum, yıllık izin vb.) izinli olma, vardiya değişimi ve araştırmaya katılmayı istememe gibi nedenlerden dolayı 267 sağlık çalışanından cevap alınabilmiştir. Toplanan anket formları arasında eksik doldurulan herhangi bir form bulunmamaktadır ve geri dönüş oranı %86 olarak hesaplanmıştır elde edilmiştir.

2.4. Verilerin analizi

Araştırmada tüm istatistiksel analizler SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 21.0 kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Öncelikle araştırmaya katılan sağlık çalışanlarının bireysel ve demografik özellikleriyle ilgili tanımlayıcı bulguları ortaya koymak için frekans ve yüzdelere dayanılmıştır. Daha sonra paternalistik liderlik ölçeğinin açıklayıcı faktör analizi yapılmış ve bu ölçeğe ilişkin tanımlayıcı istatistikler elde edilmiştir. Veriler normal dağılım gösterdiği için demografik değişkenlere göre incelenen değişkenler açısından farklılık olup olmadığını ortaya koymak amacıyla, iki ortalama arasındaki farkın önemlilik testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Yapılan tüm istatistiksel testlerde alfa düzeyi 0,05 olarak kabul edilmiştir.

3. Bulgular

3.1. Paternalistik liderlik ölçeği faktör analizi sonuçları

Araştırmada kullanılan Paternalistik Liderlik Ölçeği'nin boyutlarını kontrol etmek amacıyla açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda faktör analizine uygunluğun ve örneklem yeterliliğinin belirlenmesinde kullanılan KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) değeri 0,927 olarak bulunmuştur. Literatürde KMO değerinin 0,60'ın üzerinde olması yeterli bulunduğundan (Alpar, 2013: 294) elde edilen

bu değer kabul edilebilirdir. Korelasyon matrisinin birim matrise eşit olup olmadığının incelenmesinde kullanılan (Alpar, 2013: 292) Bartlett Küresellik Testi sonucunda Ki-kare istatistiği 4219,263 olarak tespit edilmiş olup bu değer istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($\chi^2 = 4219,263$, sd: 253, $p < 0,001$).

Paternalistik Liderlik Ölçeğinin 26 maddesi faktör analizine dâhil edilmiş, en iyi modelin elde edilebilmesi için çeşitli rotasyonlar yapılmış ve birden fazla faktöre yüklenen 3 madde (madde 12, 13, 14) analiz dışı bırakılmıştır. Kalan 23 madde Tablo 1'de görüldüğü gibi, orijinal ölçekteki (Cheng vd., 2004: 115) üç faktörlü yapıdan farklı olarak toplam varyansın %67,9'unu açıklayan dört faktörlü bir yapı sergilemiştir. Literatürde açıklanan toplam varyansın 0,60'ın üzerinde olması sosyal bilimler için yeterli olarak kabul edilmektedir (Alpar, 2013: 296). Buna göre, otoriter paternalistik liderlik iki farklı faktörde toplanmış ve bu faktörler "davranışsal otoriter paternalistik liderlik" ve "yönetmelik otoriter paternalistik liderlik" olarak adlandırılmıştır. Bu dört faktörlü yapı Cheng vd. (2004)'ün çalışmasından farklı olmasına karşın ulusal literatürle (Erden Süneli, 2014) uyumluluk göstermektedir.

Tablo 1: Paternalistik Liderlik Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

<i>Faktör 1. Yardımsever Paternalistik Liderlik (Açıklanan Varyans: 31,458)</i>	
10. Düşük performans gösterdiğimde bunun sebebini anlamaya çalışır.	0,818
8. Zor sorunlarla karşılaştığımda bana cesaret verir.	0,818
3. İş ilişkisinin dışında, özel hayatım konusunda duyarlıdır.	0,797
4. Genelde rahatım için özen gösterir.	0,785
1. Bize aileden biri gibi davranır.	0,784
9. Aile bireylerimi de gözetir.	0,775
11. Günlük hayatımda benim için yapması veya idaresi zor olan konuları halleder.	0,759
5. Zor bir durumda kalırsam bana yardım edecektir.	0,735
7. Kişisel isteklerimi yerine getirir.	0,717
6. Kendisiyle uzun zamandır çalışan elemanlarına itina gösterir.	0,672
2. Beni gözetmek için bütün enerjisini kullanır.	0,658
<i>Faktör 2. Ahlakî Paternalistik Liderlik (Açıklanan Varyans: 12,546)</i>	
16. Kendi menfaatleri için beni kullanmaz.	0,842
17. Bireysel ilişkileri ve bir takım saklı-gizli ilişkileri yasadışı bireysel yararlar sağlamak için kullanmaz.	0,832
15. Benim başarı ve katkılarımı kendi başarısımı gibi göstermez.	0,818
<i>Faktör 3. Davranışsal Otoriter Paternalistik Liderlik (Açıklanan Varyans: 12,218)</i>	
22. ...ile çalışırken kendimi baskı altında hissedirim.	0,671
24. Görevlerimizi yerine getiremediğimizde bizi azarlar.	0,655
26. İşleri yapmak için onun kurallarına uymamız gerekir. Aksi takdirde bizi cezalandırır.	0,639
23. Astlarına sıkı bir disiplin uygular.	0,639
21. Çalışanların gözü önünde her zaman emreder şekilde davranır.	0,616
25. Grubumuzun kurumdaki en iyi performansı gösteren birim olması gerektiğini vurgular.	0,566
<i>Faktör 4. Yönetmelik Otoriter Paternalistik Liderlik (Açıklanan Varyans: 11,727)</i>	
19. Önemli veya önemsiz çalıştığım birime ait bütün kararları verir.	0,836
20. Toplantılarda her zaman en son kararı verir.	0,822
18. Emirlerine tamamen uymamı ister.	0,775
Kaiser-Meyer-Olkin: 0,927 sd: 253	
$p < 0,001$ Bartlett Küresellik Testi Ki Kare: 4219,263	
Açıklanan Toplam Varyans: 67,950	

3.2. Tanımlayıcı bulgular

Araştırmaya katılan çalışanların %64,8'i kadın, %69,3'ü ise evlidir. Katılımcıların %50,9'u 36 yaş ve altında, %53,2'sinin toplam çalışma süresi 13 yıl ve altındadır. Katılımcıların %65,5'i idari personel, %34,5'i ise tıbbi personel olarak görev yapmaktadır.

Eğitim durumuna bakıldığında, katılımcıların %30,7'si lise mezunu iken, %22,8'i ön lisans, %34,8'i lisans ve %11,7'si lisansüstü derecelerine sahiptir. Katılımcıların %13,1'i çalıştıkları kurumda yönetici pozisyonunda bulunurken, %23,6'sı liderlik eğitimi aldığını ifade etmiştir (bkz. Tablo 2).

Tablo 2: Araştırmaya Katılan Sağlık Çalışanlarının Tanımlayıcı Özellikleri

Değişkenler	N	%
Cinsiyet		
Kadın	173	64,8
Erkek	94	35,2
Yaş*		
≤ 36	136	50,9
≥ 37	131	49,1
Medeni Durum		
Bekâr	82	30,7
Evli	185	69,3
Eğitim Durumu		
Lise	82	30,7
Ön lisans	61	22,8
Lisans	93	34,8
Lisansüstü	31	11,7
Pozisyon		
Tıbbi personel**	92	34,5
İdari personel	175	65,5
Toplam Çalışma Süresi (yıl)*		
≤ 13	142	53,2
≥ 14	125	46,8
Yönetmel Pozisyonun Olup Olmaması		
Evet	35	13,1
Hayır	232	86,9
Liderlik Eğitimi Alıp Almama		
Evet	63	23,6
Hayır	204	76,4
TOPLAM	267	100,0

*Sınıflandırmalar ortalamaya göre yapılmıştır. Ortalamanın üzerinde olanlar ve ortalamanın altında olanları ifade edecek şekilde iki grup oluşturulmuştur.

**Tıbbi personelin %18,5'ini hekimler, %33,7'sini hemşireler ve %47,8'ini diğer sağlık çalışanları oluşturmaktadır.

Tablo 3: Paternalistik Liderlik Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama, Standart Sapma ve Min.-Max. Değerler

Değişkenler	Min.	Max.	Ortalama	S.S.
Yardımsız Paternalistik	1,18	6,00	4,03	1,21
Ahlaki Paternalistik	1,00	6,00	4,44	1,47
Davranışsal Otoriter Pate.	1,00	6,00	3,17	1,25
Yönetmel Otoriter Paternali.	1,00	6,00	4,35	1,25

Katılımcıların ahlaki liderlik alt boyutuna verdikleri puanları çeşitli değişkenlere göre karşılaştıran test sonuçları incelendiğinde, grupların ahlaki liderlik boyutu puanlarının istatistiksel olarak farklılık göstermediği görülmektedir. Bununla birlikte katılımcıların davranışsal otoriter liderlik alt boyutuna ilişkin puanlarının yaşlarına ($t=2,371$; $p<0,05$), görevlerine ($t=2,624$; $p<0,05$) ve yönetmel pozisyonlarının olup olmasına ($t=-2,302$; $p<0,05$) göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Buna göre, 36 yaş ve altındaki katılımcıların ($3,35\pm 1,31$) davranışsal otoriter liderlik alt boyutuna 37 yıl ve üzerindeki katılımcılara ($2,99\pm 1,17$) göre daha yüksek puan verdikleri söylenebilir. Ayrıca tıbbi personel ($3,45\pm 1,42$) idari personele ($3,03\pm 1,13$) göre ve yönetmel pozisyonu olmayan katılımcılar ($3,24\pm 1,26$)

yönetmel pozisyonu olan katılımcılara göre ($2,72\pm 1,07$) bu boyuta daha yüksek puanlar vermişlerdir. Katılımcıların davranışsal otoriter liderlik alt boyutuna ilişkin puanları; bu araştırma kapsamında incelenen cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, toplam çalışma süresi ve liderlik eğitimi alıp almama değişkenleri açısından ise istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermemektedir.

Araştırmaya katılan çalışanların yönetmel otoriter liderlik alt boyutuna vermiş oldukları puanları çeşitli değişkenlere göre karşılaştıran test sonuçları incelendiğinde, katılımcıların bu boyuta ilişkin puanlarının yaşlarına ($t=2,635$; $p<0,05$) ve yönetmel pozisyonlarının olup olmasına ($t=-2,843$; $p<0,05$) göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılık gösterdiği görülmektedir. Yaşları 36 yıl ve altında olan katılımcıların ($4,54\pm 1,14$) yönetmel otoriter liderlik alt boyutunu yaşları 37 yıl ve üzerinde olan katılımcılara ($4,14\pm 1,34$) göre daha yüksek puanladıkları dikkat çekmektedir. Ayrıca çalıştıkları kurumda herhangi bir yönetmel pozisyonda olmayan katılımcıların ortalamaları ($4,43\pm 1,25$) yönetmel görevinde bulunan katılımcılara göre ($3,79\pm 1,19$) daha yüksektir. Katılımcıların yönetmel otoriter liderlik alt boyutuna ilişkin puanları; bu araştırma kapsamında incelenen cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, toplam çalışma süresi, pozisyon ve liderlik eğitimi alıp almama değişkenleri açısından ise istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermediği tespit edilmiştir.

Tablo 4: Araştırmaya Katılan Çalışanların Çeşitli Değişkenlere Göre Paternalistik Liderlik Alt Boyutlarına İlişkin Puanları

Değişkenler	Yardımsever Liderlik		Ahlaki Liderlik		Davranışsal Otoriter Liderlik		Yönetmel Otoriter Liderlik	
	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.
Cinsiyet								
Kadın	4,16	1,20	4,56	1,44	3,12	1,29	4,36	1,27
Erkek	3,77	1,19	4,21	1,50	3,27	1,18	4,33	1,25
	$t=2,553; p=0,011$		$t=1,865; p=0,063$		$t=-,893; p=0,373$		$t=0,165; p=0,869$	
Yaş (yıl)								
≤ 36	3,98	1,24	4,35	1,48	3,35	1,31	4,54	1,14
≥ 37	4,08	1,18	4,53	1,46	2,99	1,17	4,14	1,34
	$t=-,688; p=0,492$		$t=-,979; p=0,328$		$t=2,371; p=0,018$		$t=2,635; p=0,009$	
Medeni Durum								
Bekâr	3,84	1,27	4,29	1,51	3,25	1,17	4,45	1,18
Evli	4,11	1,17	4,50	1,45	3,13	1,28	4,30	1,29
	$t=-1,688; p=0,093$		$t=-1,086; p=0,279$		$t=0,705; p=0,481$		$t=0,864; p=0,388$	
Eğitim Durumu								
Lise	4,04	1,14	4,65	1,42	3,23	1,15	4,51	1,17
Ön lisans	3,76	1,30	4,15	1,54	3,35	1,29	4,18	1,36
Lisans	4,14	1,23	4,44	1,48	2,96	1,21	4,33	1,20
Lisansüstü	4,17	1,11	4,43	1,41	3,32	1,52	4,29	1,45
	$F=1,424; p=0,236$		$F=1,331; p=0,265$		$F=1,539; p=0,205$		$F=1,280; p=0,806$	
Pozisyon								
Tıbbi personel	3,87	1,29	4,22	1,45	3,45	1,42	4,47	1,25
İdari personel	4,11	1,16	4,55	1,47	3,03	1,13	4,28	1,26
	$t=-1,589; p=0,113$		$t=-1,796; p=0,074$		$t=2,624; p=0,009$		$t=1,202; p=0,231$	
Toplam çalışma süresi (yıl)								
≤ 13	3,99	1,23	4,45	1,42	3,30	1,28	4,41	1,26
≥ 14	4,06	1,19	4,43	1,53	3,03	1,20	4,27	1,26
	$t=-,484; p=0,629$		$t=0,105; p=0,916$		$t=1,754; p=0,081$		$t=0,849; p=0,397$	
Yönetmel Pozisyon								
Evet	4,24	0,94	4,51	1,26	2,72	1,07	3,79	1,19
Hayır	3,99	1,24	4,43	1,50	3,24	1,26	4,43	1,25
	$t=1,154; p=0,250$		$t=0,322; p=0,747$		$t=-2,302; p=0,022$		$t=-2,843; p=0,005$	
Liderlik Eğitimi								
Evet	4,00	1,24	4,63	1,24	3,11	1,15	4,17	1,21
Hayır	4,03	1,09	4,38	1,53	3,19	1,28	4,40	1,27
	$t=0,204; p=0,838$		$t=-1,208; p=0,228$		$t=0,422; p=0,673$		$t=1,207; p=0,229$	

4. Tartışma ve sonuç

Bu çalışmanın temel amacı, sağlık çalışanlarının bağlı oldukları yöneticilerine ilişkin paternalistik liderlik algılarını belirlemek ve bu algı düzeyinin çeşitli bireysel ve demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymaktır. Elde edilen bulgular; kadınların yardımsever liderlik alt boyutu ortalamalarının erkekler göre daha yüksek olduğunu ortaya çıkarmıştır. Buna göre kadın çalışanlar üstlerini daha çok yardımsever paternalist lider olarak algılamaktadır. Bu durum Türk toplumunun kadınlara korumacı bir tutumla yaklaşma eğiliminde olmasıyla açıklanabilir. Paternalistik liderlik algısının cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığıyla ilgili olarak literatürde farklı sonuçlar bulunmaktadır. Ulusal literatürde; Keklik (2012: 73), Kurt (2013: 327), TÜresin Tetik ve Köse (2015: 29)'nin; uluslararası literatürde ise Irawanto (2011: 104)'nun yapmış olduğu çalışmada paternalistik liderlik ortalamalarının cinsiyet açısından herhangi bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Öte yandan Kaygısız (2015: 68) ise yapmış olduğu bir

çalışmada; erkek çalışanların yardımsever liderlik alt boyutu ortalamalarının, kadın çalışanların ise otoriter liderlik alt boyutu ortalamalarının daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Sağlık çalışanları yaş değişkeni açısından karşılaştırıldığında ise; 36 yaş ve altındaki çalışanların davranışsal ve yönetmel otoriter liderlik alt boyutu ortalamalarının 37 yaş ve üzerindeki çalışanlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde 105 sağlık çalışanı üzerinde yapılan bir çalışmada da, yaşça daha genç olan sağlık çalışanlarının paternalistik liderlik algı ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Keklik, 2012: 86). Bu bulgu yaşça genç olan sağlık çalışanlarının üstlerinin davranışlarını daha otoriter olarak algıladıklarını göstermektedir. Yaşça daha büyük olan çalışanların üstlerinin kendileriyle yaşit ya da daha genç yaşta olma olasılığı ve yaşça daha genç olan çalışanların ise üstlerinin otoritesine karşı daha fazla saygı duymaları bu bulgunun temelinde yatan sebepler arasında yer alabilmektedir. Diğer taraftan literatürde paternalistik liderlik algısının yaşa göre farklılık göstermediğini ortaya koyan araştırma sonuçları da

bulunmaktadır (Irawanto, 2011: 104; Kurt, 2013: 327; TÜRESİN Tetik ve Köse, 2015: 29).

Araştırmada tıbbi personel olarak görev yapan çalışanların davranışsal otoriter liderlik alt boyutuna ilişkin ortalamaları idari personelden daha yüksek bulunmuştur. Benzer şekilde Keklik (2012: 86) de, sağlık personelinin paternalistik liderlik algı ortalamalarının idari personelden daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Bu bulgu idari personelden ziyade tıbbi personelin üstlerini daha babacan gördüklerini ifade etmektedir. Yönetimsel pozisyonun olup olmaması açısından bakıldığında ise; yönetimsel pozisyonu olmayan sağlık çalışanlarının üstlerini daha otoriter lider olarak algıladıkları saptanmıştır. Buna göre, yönetimsel pozisyonu olmayan çalışanlar üstlerini daha otoriter olarak algıladıkları görülmektedir. Bu durumun sebebi olarak; yönetimsel pozisyonu olmayan yöneticilerin kendi başlarına karar alma yetkilerinin bulunmaması ve üstlerinin otorite sınırlarında yer almaları düşünülebilir. Diğer taraftan yapılan analizler neticesinde sağlık çalışanlarının paternalistik liderlik algı ortalamalarının; bu araştırma kapsamında incelenen medeni durum, eğitim durumu, toplam çalışma süresi ve liderlik eğitimi alıp almama durumu açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermediği belirlenmiştir. Bu durum ulusal ve uluslararası literatürdeki çalışma sonuçlarıyla da uyumludur (Irawanto, 2011: 104; Keklik, 2012: 85-87; Kurt, 2013: 327; TÜRESİN Tetik ve Köse, 2015: 29).

Sonuç olarak araştırmaya katılan sağlık çalışanlarından; kadınların erkeklere göre, 36 yaş ve altındaki çalışanların 37 yaş ve üzerinelere göre, tıbbi personelin idari personele göre ve yönetimsel pozisyonu olmayanların olanlara göre üstlerini daha fazla paternalist olarak algıladıkları belirlenmiştir. Literatürde paternalistik liderliğin bazı örgütsel çıktı değişkenleriyle (iş tatmini, iş üretkenliği, örgütsel bağlılık, örgütsel vatandaşlık davranışı, çalışan performansı) olumlu ilişkiler gösterdiğini ortaya koyan çeşitli çalışmalar mevcuttur (Erben ve Güneşer, 2008; Yardımcı, 2010; Rehman ve Afşar, 2012; Uysal ve ark., 2012; Chen vd., 2014). Benzer çalışmaların sağlık kurumları yönetimi alanında da yürütülmesi ve paternalistik liderlik davranışının örgütsel çıktı değişkenleriyle gösterdiği ilişkilerin sağlık alanında da ortaya konulması önerilebilir.

Bu araştırmada sağlık çalışanlarının bağlı oldukları yöneticilerine ilişkin paternalistik liderlik algıları ile ilgili genel bir çerçeve çizilmesi amaçlanmıştır. Araştırma Ankara'da faaliyet gösteren bir üniversite hastanesinde yürütülmüş olup elde edilen sonuçlar sadece bu araştırma evreni için geçerlidir. Gelecekte bu konu ile ilgili yapılacak olan çalışmaların farklı örneklem gruplarında yapılması sonuçların sağlık sektörüne genellenebilmesini kolaylaştıracaktır.

Kaynaklar

- Akdeniz, M. Z. (2016), Paternalistik Liderlik ve Örgütsel Adaletin Çalışanların Mutluluklarına Olan Etkisi: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama [Yüksek Lisans Tezi]. Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Alpar, R. (2013), Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler. (4. Baskı) Detay Yayıncılık, Ankara.
- Chen, X.P., Eberly, M.B., Chiang, T.J., Farh, J.L. ve Cheng, B.S. (2014), "Affective Trust in Chinese Leaders: Linking

Paternalistic Leadership to Employee Performance," *Journal of Management*, 40(3), 796-819.

- Cheng, B.S., Chou, L.F., Wu, T.Y., Huang, M.P. ve Farh, J.L. (2004), "Paternalistic Leadership and Subordinate Responses: Establishing a Leadership Model in Chinese Organizations," *Asian Journal of Social Psychology*, 7, 89-117.
- Erben, G.S. ve Güneşer, A.B. (2008), "The Relationship between Paternalistic Leadership and Organizational Commitment: Investigating the Role of Climate Regarding Ethics," *Journal of Business Ethics*, 82, 955-968.
- Erden Süneli, P. (2014), The Relationship between Paternalistic Leadership, Perceived Employment Discrimination and Nepotism [Master's Thesis]. Yeditepe University, Graduate Institute of Social Sciences.
- Erkuş, A., Tabak A., Yaman, T. (2010), "Paternalist (Babacan) Liderlik Çalışanların Örgütsel Özdeşleşmelerini ve İşten Ayrılma Niyetlerini Etkiler Mi? Bir Özel Hastane Uygulaması", IX. Ulusal İşletmecilik Kongresi, 6-8 Mayıs, 2010, Zonguldak, 594-598.
- Farh, J.L. ve Cheng, B.S. (2000), A Cultural Analysis of Paternalistic Leadership in Chinese Organizations. In: *Management and Organizations in the Chinese Context*. Edited J. T. Li, A. Tsui ve E. Weldon. Publ. By the Palgrave Macmillan, 84-127.
- Hair, JR J.F., Black, W.C., Babin, B.J. ve Anderson, R.E. (2010), *Multivariate Data Analysis. (7th Edition)* Pearson Prentice Hall, New Jersey.
- Gelfand, M.J., Erez, M. ve Aycan, Z. (2007), "Cross-Cultural Organizational Behavior," *Annual Review Psychology*, 58(20), 479-514.
- Irawanto, D.W. (2011), Exploring Paternalistic Leadership and Its Application to the Indonesian Context [PhD Thesis]. Massey University, Palmerston North New Zealand.
- Kaygısız, E. (2015), The Relationship between Paternalistic Leadership Leader-Member Exchange (LMX) and Job Stress: An Exploratory Research on Workers from Private and Public Sectors in Turkey [Master's Thesis]. Yeditepe University, Graduate Institute of Social Sciences.
- Keklik, B. (2012), "Sağlık Hizmetlerinde Benimsenen Liderlik Tiplerinin Belirlenmesi: Özel Bir Hastane Örneği," *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14(1), 74-93.
- Kurt, İ. (2013), "Paternalist Liderlik ile Çalışanların İşlerine Yaratıcı Katılım Algıları Arasındaki İlişkiyi Araştırmaya Yönelik Bir Çalışma," *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 321-330.
- Oxford Dictionary of English (2010), "Pater"; "Paternalism", *Oxford Dictionary of English (3rd Ed.)*, Oxford University Press, Oxford.
- Pellegrini, E. and Scandura, T. (2008), "Paternalistic Leadership: A Review and Agenda for Future Research", *Journal of Management*, 34(3), 566-593.
- Rehman, M. ve Afsar, B. (2012), "The Impact of Paternalistic Leadership on Organization Commitment and Organization Citizenship Behavior," *Journal of Business Management and Applied Economics*, 5(5), 148-159.

- Türesin Tetik, H. ve Köse, S. (2015), “Örgüt Çalışanlarının Paternalistik Liderlik Algıları ve Öğrenilmiş Güçlülük Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi,”Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 11(26), 29-56.
- Uysal, Ş.A., Keklik, B., Erdem, R. ve Çelik, R. (2012), “Hastane Yöneticilerinin Liderlik Özellikleri ile Çalışanların İş Üretkenlik Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi,”Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi,15(1), 25-57.
- Yaman, T. ve Turunç, Ö. (2012), Paternalist Liderlik. In: Liderlikte Güncel Yaklaşımlar ve Uygulamada Kullanılabilecek Ölçekler. Editörler A. Tabak,H. Şeşen ve T. Türköz. Detay Yayıncılık, 285-307.
- Yardımcı, C. (2010), Paternalistik Liderlik Davranışlarının İş Tatmini Üzerindeki Etkisi: Bankacılık Sektörü Üzerinde Bir Uygulama [Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Sürdürülebilir Kalkınma Açısından Ekonomik Özgürlüğün Önemi: Panel Veri Analizi

Taner GÜNEY

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Karaman

Özet

Ekonomik özgürlük kaynakların etkin kullanımına yol açtığı için sürdürülebilir kalkınma ile yakından ilgilidir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı ekonomik özgürlüğün sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisini analiz etmektir. Bu amaçla Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkeler için, 1990-2014 dönemini kapsayan veriler kullanılarak, Genelleştirilmiş En Küçük Kareler tahminleri elde edilmiştir. Elde edilen tahmin sonuçlarına göre söz konusu ülkelerde ekonomik özgürlük sürdürülebilir kalkınma üzerinde pozitif yönlü bir etkiye sahiptir. Buna göre Türkiye ve AB üyesi ülkelerde ekonomik özgürlük düzeyinin yükselmesi sürdürülebilir kalkınma düzeyinin de yükselmesine neden olmaktadır. Ekonomik özgürlük değişkeninin alt dallarından biri olan hukuksal yapı ise, sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisi en yüksek olan ekonomik özgürlük alt dalıdır. Diğer yandan söz konusu ülkelerde, kamunun hesap verebilirlik düzeyi sürdürülebilir kalkınmayı pozitif yönlü etkiliyorken, ülkelerdeki dini inanışın çeşitliliği sürdürülebilir kalkınmayı negatif yönlü etkilemektedir.

Anahtar Kelime: Ekonomik Özgürlük, Sürdürülebilir Kalkınma, Panel Veri

Importance of Economic Freedom In Terms Of Sustainable Development: Panel Data Analysis

Abstract

As economic freedom enables the effective utilization of resources, it is closely related to sustainable development. Therefore, the objective of this study is to analyze the effect of economic freedom on sustainable development. For this purpose, the data pertaining to the period between 1990 and 2014 were used to obtain Generalized Least Square estimations for Turkey and European Union (EU) member states. According to the estimations obtained for these countries, economic freedom has a positive effect on sustainable development. Accordingly, an increase in economic freedom in Turkey and EU member states also leads to an increase in the level of sustainable development. Legal structure, which is one of the sub-branches of the economic freedom variable, is the economic freedom sub-branch that has the most effect on sustainable development. On the other hand, while the public accountability level in such countries has a positive effect on sustainable development, the variety of religious beliefs in said countries has a negative effect on sustainable development.

Key Words: Economic Freedom, Sustainable Development, Panel Data

1. Giriş

Adam Smith'ten bu yana birçok kere tanımlanma girişiminde bulunulan ekonomik özgürlük kavramı, literatürde oldukça farklı biçimlerde tanımlanmaktadır (Dursun, 2002: 2). Örneğin Gwartney vd. (1992: 153)'e göre ekonomik özgürlük insanların var olmasından beri varlığını sürdüren ve bireylerin herhangi bir güç, hile veya çalma girişimi olmaksızın edindiği mülklerini diğer bireylerden saldırısından koruyabilmesidir. Beach ve Miles (2005: 58)'e göre mal ve hizmetlerin üretimi, dağıtımı ve tüketimi sürecinde devletin herhangi bir kısıtlama ve yönlendirmeye başvurmasına ekonomik özgürlük denmektedir. Böylece ekonomik özgürlük sayesinde kapitalist sistemde bireysel özgürlük düzeyi istenilen düzeye yükselmiş olmaktadır. Ekonomik özgürlüğü en geniş manada tanımlayan Miller ve Kim (2011:19)'e göre ise ekonomik özgürlük, bireylerin kendi istedikleri biçimde olmak kaydıyla, ekonomik olarak özgür olan bir toplumda çalışma, üretme, tüketme ve üretim için yatırım yapma kararlarında bireylerin özgür olması ve bu özgürlüğün devlet tarafından güvence altına alınmasıdır.

Ekonomik özgürlük farklı biçimlerde tanımlansa da ekonomik özgürlük kavramının birkaç önemli unsuru içermesi gerektiği konusunda literatürde bir uzlaşmanın olduğu söylenebilir. Bireylerin mal ve hizmet değişiminde devlet kontrolünün olmaması, ülke içinde veya dışında mal

ve hizmet değişiminin gönüllülük usulüne göre işlemesi, bireylerin tercihlerinde ve mülkiyet haklarında devlet güvencesinin olması gibi faktörler bu unsurlar arasında sayılabilir (Hanke ve Walters, 1997; Gwartney ve Lawson, 2005). Bu unsurların her biri ekonomik özgürlük ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin önemini ortaya koyar niteliktedir. Çünkü özellikle neoklasik iktisatta, ekonomik olarak özgür olan bir ülkede işgücünün çalışma isteğinin arttığı, verimlilik düzeyinin yükseldiği ve böylece kaynakların etkin kullanımının sağlandığı savunulmaktadır (Scully, 1992; Gwartney vd., 1996; De Haan ve Sierman, 1998). Kaynakların etkin kullanılmasını sağlayan ekonomik özgürlük sürdürülebilir kalkınma ile yakından ilgilidir. Brundtland Raporu olarak da bilinen ve Çevre ve Kalkınma Dünya Komisyonu (WCED, 1987) tarafından hazırlanan Ortak Geleceğimiz (Our Common Future) raporunda sürdürülebilir kalkınma, toplumun bugünkü gereksinimlerini karşılamak amacıyla kullandığı kaynak kullanımını, toplumun gelecek kuşaklarını kendi gereksinimlerini karşılama yeteneğinden mahrum bırakmayacak bir düzeyde tutması biçiminde tanımlanmaktadır (Güney, 2017: 316). Dolayısıyla ekonomik özgürlüğün artması ile kaynakların etkin kullanımı sürdürülebilir kalkınma düzeyinin yükselmesine neden olacaktır. Bununla birlikte literatürde ekonomik özgürlüğün ekonomik büyüme üzerindeki etkisini

inceleyen çalışmalar¹ oldukça geniş (Doucouliagos ve Ulubaşoğlu, 2006) olmasına rağmen, ekonomik özgürlüğün sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisi literatürde ihmal edilen konulardan biridir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı ekonomik özgürlüğün sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisini analiz etmektir. Bu amaçla 1990-2014 döneminde, Türkiye ve AB üyesi ülkeler için Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemiyle tahminler yapılmıştır. Elde edilen tahmin sonuçlarına göre, Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkelerde, ekonomik özgürlük düzeyinin yükselmesi sürdürülebilir kalkınma düzeyinin yükselmesine neden olmaktadır.

Çalışmanın bölümleri şöyle organize edilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ekonomik özgürlük ile sürdürülebilir kalkınma ilişkisi, üçüncü bölümde veriler ve model açıklanmaktadır. Dördüncü bölümde ekonomik özgürlük ve sürdürülebilir kalkınma ilişkisine dair analiz sonuçlarına yer verilmektedir. Beşinci bölümde ise sonuç kısmı yer almaktadır.

2. Ekonomik özgürlük ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişki

Freaser Institute (FI) tarafından hazırlanan Ekonomik Özgürlük Endeksi (EÖE), temel olarak 5 amaçtan oluşan 5 ana alan bulunmaktadır. Bu 5 alanın altında da birbirinden farklı 21 kategoriye bağlı olarak 38 alt değişken bulunmaktadır. 5 alan şunlardan oluşmaktadır (Freaser Institute, 2016: 2):

- Kamu kesiminin büyüklüğü yani kamu harcamaları, vergiler ve kamu girişimleri,
- Hukuki yapı ve mülkiyet haklarının güvence altına alınması,
- Güçlü paraya erişim,
- Uluslararası ticaret özgürlüğü,
- Kredi ve işgücü piyasalarına ve işletmelere yönelik regülasyonlardır.

Adam Smith'in düşüncelerinden hareketle oluşturulan ekonomik özgürlük endeksinde, kamu kesiminin büyüklüğü azaldıkça ekonomide bireylerin tercihlerinde özgürleşeceği ve kaynakların etkin kullanımının sağlanması amaçlanmaktadır. Ekonomik özgürlüklerle uyumlu bir hukuk sisteminde hukukun egemenliği, mülkiyet haklarının korunması, adaletin bağımsızlığı ve tarafsız mahkemelerin olması gerekmektedir. Yasalarla güvence altına alınan böyle bir ülkede çalışma ve üretken ekonomik faaliyetlerde bulunma teşvik edilecek, özel mülkiyetin ve sözleşme özgürlüğünün güvence altına alınması kaynakların etkin dağılımını sağlayacağından büyüme ve kalkınmayı da destekleyecektir. Bununla birlikte güçlü paraya diğer bir deyişle istikrarlı paraya erişimin olmadığı durumda beklenmedik fiyat değişimleri ve parasal istikrarsızlıklar refah dağılımının değişmesine ve bozulmasına yol açabilir. Bu yüzden istikrarlı bir parasal düzenin ekonomik özgürlükle birleştirilmesi amaçlanmaktadır. Bir diğer ekonomik özgürlük hedefi olan uluslararası ticaretin özgürleşmesi

ticaretin serbestleşmesine yardım edeceği için kaynak etkinliği, rekabet avantajlarından kazanç elde etme ve yolsuzluğa sebep olabilecek dış ticareti kısıtlayan regülasyonların azalmasına neden olacaktır. Son olarak kredi piyasası, işgücü piyasası ve işletmelere yönelik regülasyonlar azaldıkça bir ülkede ekonomik özgürlük düzeyin de yükselmesi amaçlanmaktadır (Freaser Institute, 2016: 2-6).

Ekonomik özgürlüğün bu beş amacı sayesinde kaynakların etkin kullanıldığı bir ekonomide uzun dönem ekonomik büyüme (Dawson, 2003) ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak kolaylaşacaktır. Çünkü sürdürülebilir kalkınmada temel hedef, kaynakların etkin şekilde kullanılmasıyla, gelecek nesillerin yaşayabileceği kaynak kıtlığını en aza indirmektir. Birleşmiş Milletler (UN) bu amaçla sürdürülebilir kalkınma düzeyinin küresel boyutta artırılabilmesi için 8 hedeften oluşan Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH) planlanmıştır (UN, 2015). BKH hedefleri arasında, sürdürülebilir kalkınma için küresel bir ortaklık geliştirilmesi, kurallara bağlı, öngörülebilir ve ayrımcılıktan arınmış açık bir ticari ve mali sistem geliştirilmesinin yanı sıra, kalkınma ve yoksullukla mücadele taahhüdü de bulunmaktadır. BKH hedeflerine ulaşabilmek için ayrıca 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) oluşturulmuştur. SKH 17 hedeften oluşmaktadır ve bu hedefler arasında kaynakların etkin kullanımıyla doğrudan ilgili maddeler bulunmaktadır. Örneğin SKH'de 9. hedef dayanıklı altyapı inşa etmek, sürdürülebilir ve kapsayıcı sanayileşmeyi ve yeni buluşları teşvik etmektir. Bir diğeri olan 12. Hedef sürdürülebilir tüketimi ve üretimi sağlamaktır. 14. hedef okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını sürdürülebilir kalkınma için korumak ve sürdürülebilir şekilde kullanmak iken, 15. hedef karasal ekosistemleri korumak, restore etmek ve sürdürülebilir kullanımını sağlamak, ormanların sürdürülebilir kullanımını sağlamak, çölleşme ile mücadele etmek, toprakların verimlilik kaybını durdurmak ve geriye çevirmek ve biyoçeşitlik kaybını durdurmaktadır. Tüm bu hedeflere ulaşılabilmesi için küresel düzeyde etkin kaynak kullanımının yaygınlaştırılmasına ihtiyaç vardır.

3. Yöntem ve veri seti

Bu çalışmada dengesiz panel veri yöntemi ile aşağıdaki çok değişkenli model tahmin edilecektir:

$$Ans_{it} = \beta_1 Özgürlük_{it} + \beta_2 Büyüme_{t-1it} + \beta_3 İstihdam_{it} + \beta_4 İnanç_{it} + \beta_5 Hesap_{it} + \varepsilon_{it}, \quad (1)$$

burada, i birim sayısını, t zaman aralığını, ε ise hata değerini ifade etmektedir. Ans sürdürülebilir kalkınmayı, Özgürlük değişkeni ülkelerin ekonomik özgürlük düzeyini, Büyüme değişkeni bir önceki dönemin ekonomik büyüme oranını, İstihdam değişkeni işgücü içindeki istihdam edilen kişilerin oranını, İnanç değişkeni ülkelerdeki dini inanış çeşitliliğini, Hesap değişkeni ise ülkelerdeki şeffaflık düzeyini ifade etmektedir. Bu bağımsız değişkenler ilgili literatür ışığında tercih edilmiştir.

Bu çalışmada sürdürülebilir kalkınma değişkeni olarak, Dünya Bankası (WB) tarafından hesaplanan ve yayınlanan Adjusted Net Saving (Ans), diğer bir deyişle Düzeltilmiş Net Tasarruf kullanılmıştır. Ans Aidt (2009), Aidt (2010) ve Güney (2017)'e göre sürdürülebilir kalkınma göstergesi olarak kullanılabilir ve bu nedenle tercih edilmiştir. Ans ekonominin sermaye stokunu ölçmeyi

¹ Bu konuda şu çalışmalar incelenebilir: Barro (1991), Knack and Keefer (1995), Barro (1999), Sturm ve De Haan (2001), Doucouliagos ve Ulubaşoğlu (2006), Justesen (2008), Tunçsiper ve Biçen (2014), Çetenak ve Işık (2016).

hedeflemektedir. Ans için imalat sanayi, beşeri, sosyal ve doğal sermaye değişkenleri cari fiyatları ile hesaplanmaktadır. Ulusal net tasarrufa kamunun eğitim harcamaları eklenip, karbondioksit emisyon zararı ve doğal sermayeden elde edilen ranttaki azalmanın çıkarılması ile bulunmaktadır. Ans kişi başına düşen Ans'nin logaritmasını ifade etmektedir. 1990-2014 dönemini kapsayan veriler WD'den alınmıştır.

Bu çalışmada bağımsız değişkenler olarak büyüme oranı, istihdam düzeyi, dil çeşitliliği, politik istikrar ve ekonomik özgürlük değişkenleri kullanılmaktadır. Literatürde ekonomik özgürlük değişkeni için Heritage Foundation ve FI tarafından hazırlanan endeksler kullanılmaktadır. Bu çalışmada ekonomik özgürlük değişkeni olarak daha uzun bir dönemi kapsaması ve özellikle daha çok sayısal ölçümlere dayanması nedeniyle FI tarafından hazırlanan ekonomik özgürlük endeksi kullanılmaktadır. Bu çalışmanın ikinci bölümünde de değinildiği gibi FI endeksi kamu harcamaları, vergiler ve kamu girişimleri; hukuki yapı ve mülkiyet haklarının güvence altına alınması; güçlü paraya erişim; uluslararası ticaret özgürlüğü ve kredi ve işgücü piyasalarına ve işletmelere yönelik regülasyonlar olmak üzere 5 alt değişkenin ortalaması olarak hesaplanmaktadır. 1990-2014 dönemini kapsayan veriler FI'dan alınmıştır.

Tablo 1: Tanımlayıcı İstatistikler

	Mean	Max.	Min.	Std. Dev.	N
Ans	23,820	231,410	-29,345	28,584	656
Özgürlük	7,024	8,610	3,549	0,947	690
Kamu	4,914	8,311	1,463	1,233	690
Hukuk	7,395	9,624	4,137	1,313	695
Para	8,352	12,162	0,735	2,107	710
Ticaret	7,849	9,664	2,805	1,235	695
Düzenleme	6,495	8,508	2,191	-1,011	695
Büyüme	2,340	12,233	-32,118	4,224	695
İstihdam	45,079	75,000	24,600	11,624	725
İnanç	0,233	0,643	0,019	0,182	725
Hesap	0,734	1,668	-1,301	0,533	406

Tahminlerde F testi, havuzlanmış model ile bir yönlü ve iki yönlü sabit etki modeli arasında, LM testi ise rassal etkilerin varlığı halinde, havuzlanmış model ile bir yönlü ve iki yönlü rassal etki modelleri arasında uygun modelin seçiminde kullanılmıştır. Değişkenlere ait durağanlık testleri için Levin, Lin ve Chu *t* testi (LLC), Im, Pesaran ve Shin *W* testi (IPS), ADF-Fisher Ki-kare testi (ADF-F), PP-Fisher Ki-kare testi (PP-F) yapılmıştır. Çalışmada diğer durağanlık testlerine göre daha iyi olduğu için (Tatoğlu, 2012) Fisher Panel Philips-Perron (PP-F) testinin tahminlerine göre değişkenler durağan hale getirilmiştir. Hausman testi sabit etkiler (FE) ve rassal etkiler (RE) modellerinin seçilmesi için kullanılmıştır (Tatoğlu 2012). Değişen varyans ve otokorelasyon problemlerini çözmek için White cross-section ağırlıkları kullanılmıştır. Tablo 1 bu çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin istatistik özetlerini göstermektedir. Bu çalışmada ekonomik özgürlüğün yanı sıra, 5 ana alt dalının da sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisi analiz edilecektir. Kamu bu alt dallardan kamu harcamaları, vergiler ve kamu girişimlerini temsil ederken Hukuk hukuki yapı ve

Büyüme oranı GSYİH'nın bir önceki dönemin yıllık büyüme oranı olarak kullanılmaktadır. 1990-2014 dönemini kapsayan veriler WB'den alınmıştır. İstihdam düzeyi işgücü içindeki istihdam edilen kişilerin oranı olarak kullanılmaktadır ve 1990-2014 dönemini kapsayan veriler WB'den alınmıştır. Ülkelerdeki çokselslilik ve kamunun hesap verebilirlik düzeyini ifade eden Hesap değişkeninin 1990-2014 dönemini kapsayan verileri WB'den alınmıştır. Ülkelerdeki dini inanış çeşitliliğini gösteren İnanç değişkeni için veriler La Porta et al., (1997)'den alınmıştır.

Bu çalışmada panel veri analizi tercih edilmiştir. Çünkü panel veri analizinde bireysel heterojenlik kontrol edilebilir. Bununla birlikte panel veri sayesinde veriler hakkında daha fazla bilgi, değişkenlik ve serbestlik derecesi elde edilirken, veriler arasında ortaya çıkması beklenen çoklu doğrusallık da azalmakta ve böylece veri etkinliği artmaktadır. Yatay ve kesit veriye göre elde edilmesi istenilen etkiler panel veride daha kolay ortaya çıkarılabilmektedir (Baltagi, 2005). Bu nedenle (1) nolu eşitlik Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemi ile tahminlenmiştir. Çünkü GEKK yöntemi değişen varyans ve oto korelasyon sorunlarının bulunduğu durumda bile tutarlı ve etkin tahminler verebilmektedir (Hsiao, 2003).

mülkiyet haklarının güvence altına alınmasını, Para güçlü paraya erişimi, Ticaret uluslararası ticaret özgürlüğünü, Düzenleme ise kredi ve işgücü piyasalarına ve işletmelere yönelik regülasyonları temsil etmektedir. Tablo 2 bu çalışmada kullanılan değişkenlerin korelasyon katsayılarını göstermektedir. Tabloya göre Özgürlük değişkeni ile Ans arasında pozitif yönlü bir benzeşme bulunmaktadır. Ekonomik özgürlük değişkeninin alt dallarından Hukuk, Para, Ticaret ve Kredi ile Ans arasında pozitif yönlü bir benzeşme varken, Kamu alt dalı ile Ans arasında negatif yönlü benzeşme vardır. Bu çalışmada Özgürlük değişkeni dışında bağımsız değişken olarak kullanılan Büyüme ve İnanç ile Ans arasında negatif yönlü, İstihdam ve Hesap ile Ans arasında pozitif yönlü benzeşme bulunmaktadır.

Tablo 2: Korelasyon Katsayıları

Ans	1											
Özgürlük	0,47	1										
Kamu	-0,35	0,07	1									
Hukuk	0,62	0,66	-0,39	1								
Para	0,32	0,84	-0,03	0,41	1							
Ticaret	0,43	0,63	-0,26	0,51	0,40	1						
Düzenleme	0,37	0,75	-0,03	0,41	0,59	0,42	1					
Büyüme	-0,10	-0,03	0,08	-0,09	-0,06	0,04	-0,01	1				
İstihdam	0,30	0,34	-0,20	0,65	0,07	0,34	0,21	-0,08	1			
İnanç	-0,15	0,11	-0,04	0,01	0,06	0,15	0,24	0,00	0,16	1		
Hesap	0,60	0,67	-0,46	0,82	0,55	0,62	0,44	-0,06	0,47	0,06	1	

4. Tahmin sonuçları

Tablo 3 bu çalışmada kullanılan, İnanç dışındaki değişkenlerin birim kök testleri tahminlerini göstermektedir. Ülkelerdeki inanç çeşitliliği uzun süre değişmediği için İnanç değişkeni durağandır. Tabloda görüldüğü gibi LLC test sonuçlarına göre Özgürlük, Kamu, Büyüme ve İstihdam

düzeyde Hukuk, Para, Ticaret, Kredi, Hesap ve Ans 1.Fark'ta durağandır. IPS ve ADF-F test sonuçlarına göre Büyüme ve İstihdam düzeyde, diğer değişkenler 1.Fark'ta durağandır. PP-F test sonuçlarına göre ise Büyüme düzeyde, diğer tüm değişkenler 1.Fark'ta durağandır.

Tablo 3: Değişkenlerin Birim Kök Testleri

	LLC		IPS		ADF-F		PP-F	
	Düzye	1. Fark	Düzye	1. Fark	Düzye	1. Fark	Düzye	1. Fark
Ans		-11.521*		-11.148*		245.092*		390.266*
Özgürlük	-3.489*			-10.637*		223.667*		481.961*
Kamu	-2.902*			-11.200*		234.669*		441.111*
Hukuk		-11.399*		-11.338*		236.268*		479.252*
Para		-11.325*		-9.965*		207.989*		381.066*
Ticaret		-8.154*		-9.654*		199.386*		365.685*
Düzenleme		-7.656*		-11.537*		244.204*		612.128*
Büyüme	-7.882*		-6.785*		153.572*		220.694*	
İstihdam	-5.454*		-2.873**		93.299**			360.562*
Hesap		-19.374*		-8.692*		197.354*		244.232*

Not:* $p < 0.001$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.05$

Tablo 4 ekonomik özgürlüğün sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisi için GEKK yöntemiyle elde edilen tahmin sonuçlarını göstermektedir. Tablo 4'te de görüldüğü gibi, Hausman testi sonuçlarına göre 2 ve 5. sütunlarda sabit etkiler (FE) modeli tercih edilirken, diğer sütunlarda rassal etkiler (RE) modeli tercih edilmiştir. F_{period} testi sabit etkiler modellerinde tek yönlü sabit etkilerin var olduğunu, LM_{period} testi ise rassal etkiler modellerinde tek yönlü rassal etkilerin var olduğunu göstermektedir.

Tablo 4'te 1. sütun, (1) nolu modelin tahmini olarak, Özgürlük değişkeni ile birlikte diğer bağımsız değişkenlerin Ans üzerindeki etkisi yer alırken, diğer sütunlarda Özgürlük değişkeninin alt dallarının Ans ile olan ilişkisine yer verilmiştir. Tabloda 1. sütunda görüldüğü gibi Özgürlük değişkeni Ans üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak %1 anlamlılık düzeyinin bile altında, oldukça anlamlı bir etkiye sahiptir. Elde edilen bu tahmin sonucuna göre, Türkiye

ve AB üyesi ülkelerde, ekonomik özgürlük düzeyi yükseldiğinde sürdürülebilir kalkınma düzeyi de yükselmektedir. 1. sütundaki diğer bağımsız değişkenler korelasyon katsayılarıyla benzer işaretleri almıştır. Bu değişkenlerden İnanç'ın Ans üzerindeki negatif yönlü etkisi ile Hesap'ın Ans üzerindeki pozitif yönlü etkisi anlamlyken, Büyüme ve İstihdam Ans üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir. Dolayısıyla Türkiye ve AB üyesi ülkelerde, dini inanış çeşitliliği arttığında sürdürülebilir kalkınma düzeyi azalmakta, kamunun hesap verebilirliği arttıkça sürdürülebilir kalkınma düzeyi de artmaktadır.

Ekonomik özgürlüğün alt dallarından biri olan Kamu'nun diğer bağımsız değişkenlerle birlikte Ans üzerindeki etkisi 2. sütunda, Hukuk'un 3. sütunda, Para'nın 4. sütunda, Ticaret'in 5. sütunda ve son olarak Düzenleme'nin 6. sütunda verilmiştir. Tablo 4'te 2. sütunda görüldüğü gibi, Ans üzerinde negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir

etkiye sahiptir. Bu sonuca göre kamunun ekonomi içindeki payı azaldıkça sürdürülebilir kalkınma düzeyi yükselmektedir. Tablo 4'teki 3, 4, 5 ve 6. sütunlarda verilen tahmin sonuçlarına göre, Özgürlük değişkeninin diğer alt dallarından olan Hukuk, Para, Ticaret ve Düzenleme Ans üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla hukuki yapı ve mülkiyet haklarının güvence altına alınması, güçlü paraya erişim, uluslararası ticaret özgürlüğü ile kredi ve işgücü piyasalarına ve işletmelere yönelik regülasyonlar yükseldiğinde

sürdürülebilir kalkınma düzeyi yükselmektedir. Özgürlük değişkeninin alt dalları içinde, Ans üzerindeki etkisi en yüksek olan değişken 11,2972'lik parametre tahmini ile Hukuk'tur. Hukuk'un ardından Ticaret ve Düzenleme değişkenleri gelmektedir. Ans üzerindeki etkisi en az olan değişken ise Para'dır. Bu nedenle, Türkiye ve AB üyesi ülkelerde, önceliğin hukuki yapı ve mülkiyet haklarının güvence altına alınmasına verilmesi ekonomik özgürlüğün sürdürülebilir kalkınma üzerindeki pozitif yönlü etkisinin artmasına yardım edecektir.

Tablo 4. Ekonomik Özgürlüğün Ans Üzerindeki Etkisine İlişkin Tahmin Sonuçları

	1	2	3	4	5	6
Özgürlük	5.1309* (1.5432)					
Kamu		-6.0761* (1.0797)				
Hukuk			11.2972* (1.4342)			
Para				1.1864** (0.3570)		
Ticaret					8.3341* (1.1934)	
Düzenleme						7.6491* (1.1313)
Büyüme	-0.2398 (0.4152)	0.5803 (0.4727)	-0.2058 (0.4099)	-0.1913 (0.4143)	0.1728 (0.4666)	-0.2486 (0.3750)
İstihdam	0.1682 (0.0232)	0.3022* (0.0762)	-0.2743 (0.1531)	0.2384** (0.0865)	0.2394** (0.0874)	0.1780 (0.0961)
İnanç	-33.4708* (4.5319)	-33.4814* (0.0215)	-25.6328* (3.7651)	-28.7967* (3.9471)	-36.3185* (4.7762)	-39.4320* (4.8766)
Hesap	38.7346* (6.4165)	35.5832* (4.9757)	20.1360* (4.2286)	34.2171* (4.9524)	33.9177* (5.0999)	37.8899* (5.3218)
Sabit	-47.3176* (8.0628)	17.2836* (5.0182)	-57.5189* (4.6098)	-22.7976* (4.9554)	-74.9031* (9.0454)	-59.3939* (8.6418)
Hausman	5.005	23.360*	10.568	10.301	13.290***	2.162
Model	RE	FE	RE	RE	FE	RE
LM _{period}	6.336***		9.8027**	14.249*		5.835***
F _{period}		4.058*			3.469*	
F istatistiği	52.878*	19.413*	63.012*	52.050*	19.114*	52.878*
R ²	0.422	0.485	0.465	0.418	0.481	0.422
D.R ²	0.414	0.460	0.457	0.410	0.456	0.414
Gözlem Sayısı	368	368	368	368	368	368
Ülke Sayısı	29	29	29	29	29	29

Not: Parantez içindeki değerler standart hata tahminleridir. * $p < 0.001$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.05$

Tablo 4'teki 3, 4, 5 ve 6. sütunlarda verilen tahmin sonuçlarına göre Büyüme'nin Ans üzerindeki etkisi her sütunda anlamsızlığını devam ettirmektedir. İlk sütunda Ans üzerinde anlamsız bir etkiye sahip olan İstihdam değişkeni ise 2, 4 ve 5. sütunlarda Ans üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı etkiye sahipken, 3 ve 6. sütunlardaki etkisi anlamsızdır. Bununla birlikte, diğer bağımsız değişkenlerden İnanç Ans üzerindeki negatif yönlü ve anlamlı etkisini tüm sütunlarda devam ettirmektedir. Tüm sütunlarda anlamlı

etkisini sürdüren bir diğer değişken Hesap'tır. Hesap tüm sütunlarda Ans üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak oldukça anlamlı bir etkiye sahiptir. Sonuç olarak analize dâhil edilen ülkelerde, çokseslilik ve kamunun hesap verebilirlik düzeyinin yükselmesi sürdürülebilir kalkınma düzeyini artırırken, dini inanış çeşitliliğinin artması sürdürülebilir kalkınma düzeyini azaltmaktadır.

5. Sonuç

Ekonomik özgürlük kamu kesiminin büyüklüğü, hukuki yapı ve mülkiyet haklarının güvence altına alınması, kredi, işgücü piyasaları ve işletmelere yönelik regülasyonlar, güçlü paraya erişim ve uluslararası ticaret özgürlüğü gibi alt değişkenlerden oluşmaktadır. Bu değişkenlerin ortalaması olarak ölçülen ekonomik özgürlük düzeyi yükseldiğinde ekonomik kaynaklar etkin bir şekilde kullanılabilir. Kaynakların etkin kullanılmasına neden olan ekonomik özgürlük, bugünkü kaynakların en az kirletilerek gelecek nesillere ulaştırılmasını hedefleyen sürdürülebilir kalkınma ile yakından ilgilidir. Çünkü bugünkü kaynakların en az kirletilmeyle gelecek nesillere ulaştırılabilmesi için bugünkü kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasına da ihtiyaç vardır. Bu nedenle bu çalışmada Türkiye ve AB üyesi ülkelerde ekonomik özgürlüğün sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisini analiz edilmektedir. 1990-2014 döneminde, GEKK yöntemiyle elde edilen tahmin sonuçları, söz konusu ülkelerde ekonomik özgürlüğün sürdürülebilir kalkınma üzerinde pozitif yönlü etkide bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuca göre ekonomik özgürlük düzeyi yükseldiğinde sürdürülebilir kalkınma düzeyi de yükselmektedir.

Çalışmada ayrıca ekonomik özgürlüğün alt dallarının da sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Analiz sonuçları bu alt değişkenlerin tümünün, sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Alt değişkenlerden kamu kesiminin büyüklüğü sürdürülebilir kalkınma üzerinde negatif yönlü etkiye sahipken, diğer değişkenler pozitif yönlü etkiye sahiptir. Sürdürülebilir kalkınma üzerindeki pozitif yönlü etkisi en fazla olan alt değişkenler sırasıyla hukuki yapı ve mülkiyet haklarının güvence altına alınması, uluslararası ticaret özgürlüğü, kredi, işgücü piyasaları ve işletmelere yönelik regülasyonlardır. Güçlü paraya erişim ise sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisi en düşük olan alt değişkendir. Bununla birlikte, ekonomik büyüme ve istihdam düzeyinin sürdürülebilir kalkınma üzerinde etkisi yokken, kamunun hesap verebilirlik düzeyi ile dini inanç çeşitliliği kalkınmanın sürdürülebilirliği üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla Türkiye ve AB üyesi ülkelerde, ekonomik özgürlük sayesinde sürdürülebilir kalkınma düzeyinin yükseltilmesi için hukuksal yapının güçlenmesini sağlayan düzenlemelerin yanı sıra kredi ve işgücü piyasalarının daha verimli çalışmasını sağlayacak regülasyonlar ile uluslararası ticaretin özgürleşmesine yardım edecek önlemlere ve politikalara öncelik verilmesi büyük önem arz etmektedir.

Kaynaklar

- Aidt, T. S. (2009), "Corruption, Institutions, and Economic Development," *Oxford Review of Economic Policy*, 25(2), 271–291.
- Aidt, T. S. (2010), 'Corruption and Sustainable Development', CWPE 1061.
- Baltagi. B. H. (2005), *Econometrics Analysis of Panel Data*, 3th Edition, Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.
- Barro, R.J., (1991), "Economic Growth in a Cross Section of Countries," *Quarterly Journal of Economics*, 106(2), 407-443.
- Barro, R.J., (1999), 'Inequality, Growth and Investments', NBER Working Paper, No.7038, New York.

- Beach, W. W., and Miles, M.A., (2005), Explaining the Factors of the Index of Economic Freedom. in *Index of Economic Freedom*, Edited Marc A. Miles, Edwin J. Feulner, and Mary A. O'Grady. Washington: Heritage Foundation, 57–78.
- Çetenak ve Işık (2016), "Ekonomik Özgürlükler İle Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama," *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 6(1), 1-16.
- De Haan, Jakob and Clemens L. J. Sierman (1998), "Further Evidence on the Relationship Between Economic Freedom and Economic Growth", *Public Choice*, 95, 363-380.
- Dawson, John W., (2003), "Causality in the Freedom-Growth Relationship", *European Journal of Political Economy*, 19(3), 479-495.
- Doucoulagos, Chris and Mehmet Ali Ulubaşoğlu (2006), "Economic Freedom and Economic Growth: Does Specification Make A Difference?", *European Journal of Political Economy*, 22, 60-81.
- Dursun, İ. (2002), *Ekonomik Özgürlükler-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik ve Uygulamalı Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Güney, T. (2017), "Governance and sustainable development: How effective is governance?," *The Journal of International Trade & Economic Development*, 26(3), 316-335.
- Fraser Institute (2016), *Economic Freedom of the World: 2016 Annual Report*, Fraser Institute.
- Gwartney, J. D., Block, W., and Lawson, R. A., (1992), *Measuring Economic Freedom. in Rating Global Economic Freedom*, Edited Easton, S. T. and Walker, M. A. Vancouver, B.C., Canada: Fraser Institute.
- Gwartney, J., Lawson, R. and Block, W. (1996). *Economic freedom in the world, 1975–1995*. Vancouver: Fraser Institute.
- Gwartney, J. D. and Lawson, R. A. (2005), Chapter 1: *Economic Freedom of the World, 2003. in Economic Freedom of the World: 2005 Annual Report*, Edited Gwartney, J. D. and Lawson, R. A. Vancouver, B.C., Canada: Fraser Institute, 5-28.
- Hanke, S. H. and Walters, J. K. (1997), "Economic Freedom, Prosperity, and Equality: A Survey", *Cato Journal*, 17(2), 117-146.
- Hsiao, C. (2003), *Analysis of Panel Data*, İkinci Baskı, Cambridge University Press, Cambridge.
- Justesen, Mogens K. (2008), "The Effect of Economic Freedom on Growth Revisited: New Evidence on Causality From A Panel of Countries 1970-1999", *European Journal of Political Economy*, 24, 642-660.
- Knack, S., and Keefer, P., (1995), "Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures", *Economics and Politics*, 7(3), 207–227.

- La Porta, R., F. L. de-Salines, A. Shleifer, and R. W. Vishny. 1997. "Legal Determinants of External Finance," *Journal of Finance* 52(3), 1131-1150.
- Miller, T. ve A. B. Kim (2011), *Defining Economic Freedom*. in 2011 Index of Economic Freedom, Edited T. Miller ve K. R. Holmes Washington: Heritage Foundation and Wall Street Journal.
- Scully, G.W. (1992). *Constitutional environments and economic growth*. Princeton: Princeton University Press.
- Sturm, Jan-Egbert and Jakob De Haan (2001), "How Robust is the Relationship Between Economic Freedom and Economic Growth?", *Applied Economics*, 33(7), 839-844.
- Tatoğlu, F. Y. (2012), *İleri Panel Veri Ekonometrisi: Stata Uygulamalı*, Beta Basım Yayın, İstanbul
- Tunçsiper, Bedriye ve Ömer Faruk Biçen (2014), "Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Panel Regresyon Yöntemiyle İncelenmesi," *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(2), 25- 45.
- UN. 2015. *Transforming Our World: The 2030 Agenda For Sustainable Development A/RES/70/1*, Accessed January 25, 2017. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>
- WCED (1987). *Our Common Future*. The World Commission on Environment and Development, Oxford: Oxford University Press..

Kamu ve Özel Sektör Çalışanlarının İfşa (Whistleblowing) Niyeti: Karşılaştırmalı Bir Analiz*

Elif Türkan ARSLAN¹, Murat KAYALAR²

¹İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İİBF, Sağlık Kurumları Yönetimi Bölümü, İzmir

²İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, İzmir

Özet

Bu çalışmada, temel olarak kamu sektöründe ve özel sektörde çalışanların ifşa davranışında bulunma niyetleri konusunda bir farklılık olup olmadığını tespit etmek amaçlanmaktadır. Çalışmada ayrıca çalışanların genel olarak ifşa davranışında bulunma niyetini saptamak; çalışanların geçmişte ifşa davranışında bulunup bulunmadıklarını ortaya koymak ve eğer ifşa davranışında bulunurlarsa çalışanların ne gibi sonuçlarla karşılaşmayı beklediklerini belirlemek de amaçlanmaktadır. Araştırma evrenini İzmir ilinde kamu sektörü ve özel sektör çalışanları oluşturmaktadır. Alan araştırması sonucunda 384 anket formu elde edilmiştir. Araştırma sonucunda kamu sektörü ve özel sektör çalışanlarının ifşa davranışı niyetlerinde genel olarak bir farklılık olmadığı ancak örgüt dışı ifşa konusunda kamu sektörü çalışanlarının özel sektör çalışanlarına nazaran örgüt dışı ifşayı daha fazla tercih ettikleri yönünde bir farklılık olduğu saptanmıştır. Çalışanların genel olarak örgüt içi ifşayı tercih ettikleri; çalıştığı iş yerinde ifşaya konu olabilecek bir olay/uygulama veya davranışın farkına vardıklarında önemli bir çoğunluğunun bu durumu ilgililere bildirdikleri ve ifşa davranışları sonucunda çeşitli olumsuz sonuçlarla karşılaşmaktan çekindikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelime: İfşa, İfşacı, İfşanın Özellikleri, İfşa Süreci, İfşa Türleri.

Public and Private Sector Employees' Intention of Whistleblowing: A Comparative Analysis

Abstract

The main purpose of this study is to determine whether there is a difference in the behavior of intention to whistleblowing between public and private sector employees. Also, the determining of employees' intention to perform whistleblowing generally; putting whether employees perform behavior of whistleblowing and if they perform whistleblowing behavior, the detecting of what kind of results they expect to meet are intended. The universe of research comprises of public and private sector employees in the İzmir. As a result of field survey 384 questionnaires has been obtained. In the result of research, the behavior of public sector and private sector employees is not an overall difference in the intention to whistleblowing generally but it is revealed that there is a difference direction about public sector employees prefer whistleblowing more than private sector employees regarding external whistleblowing. It has been detected that employees preferred internal whistleblowing; when employees notice an event/implementation or behavior about whistleblowing, a significant majority of employees notify the authorities about this situation and it has been determined that employees hesitate to meet various negative consequences for whistleblowing behaviors.

Key Words: Whistleblowing, Whistleblower, Properties of Whistleblowing, the Process of Whistleblowing, Types of Whistleblowing.

*Bu Çalışma İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Koordinasyon Birimi 2014-İİBF-07 No'lu Projeden Çıkarılmıştır.

1. Giriş

İnsanlar zaman zaman etik dışı, ahlaka aykırı, yasa ve kurallara uymayan, başkalarına zarar verebilecek yani yanlış olduğunu düşündükleri/inandıkları olaylara şahit olurlar. Böyle durumlarda insanlar şahit oldukları bu duruma ilişkin olarak bir karar vermek durumunda kalırlar; bunu durdurmak için bir şey yapmak ya da hiçbir şey yapmamak. Hayatın normal akışı içinde her yerde karşılaşılabilecek olan böylesi durumlara elbette örgütler içinde de şahit olunabilmektedir. Böyle bir durumda kişinin çalıştığı örgütle ilgili olarak edindiği çeşitli olumsuzluklarla ilgili bilgileri bunları durdurabilecek yetkililere bildirmesi eylemi whistleblowing olarak adlandırılmaktadır.

Türkiye'de yeni tanınmaya başlayan whistleblowing kavramının Türkçe'de tam bir karşılığı bulunmamaktadır. Türkçe literatür taraması sonucunda whistleblowing kavramına karşılık olarak bilgi uçurma (Aydın, 2002, 2003; Toker Gökçe, 2014), ele verme (Gerçek, 2005), izharcılık (Taş ve Antalyalı, 2015), ihbar/ihbarcılık (Candan ve Kaya,

2015; Yürür ve Nart, 2016) ve ifşa (Özler vd., 2010) gibi ifadelerin kullanıldığı görülmüştür. Bu çalışmada ise kavram "ifşa" olarak kullanılmıştır.

Örgüt çalışanı kimliği ile çalıştığı örgüte ilişkin ifşa davranışına yönelik bir karar vermek durumunda kalan bireyin karar verme sürecinde farklı etkiler olabilir. Söz konusu süreci etkileyebilecek unsurlardan biri de kişinin çalıştığı sektördür. Zira her sektör kendine has özelliklere sahiptir. Özellikle çalışma şartlarındaki farklılıkların belirgin olması sebebiyle kamu sektörü ve özel sektör bu konuda çeşitli farklılıklara sebep olabilir. Bu çalışma öncelikli olarak kamu sektöründe ve özel sektörde çalışanların ifşa davranışında bulunma niyetlerinde farklılık olup olmadığını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla öncelikle ifşa davranışına yönelik ayrıntılı bir kavramsal çerçeve çizilmiş ardından da kamu sektörü ve özel sektör çalışanlarından toplanan verilerle farklılıklar tespit edilmiştir.

2. İfşa kavramı

2.1. İfşanın tanımı

İlk defa 1963 yılında hukuki bir belgede kullanılan bu kavramın temelinde yasa ve kurallara aykırı, gayri ahlaki davranışlarda bulunanların ifşa ile durdurulmaya çalışılması yatmaktadır (Hersh, 2002: 243) ve özellikle Anglo-Saksonliteratürde “ortak bir yanlış olduğunda kamuoyuna başvurmak” anlamında kullanılmaktadır (Aydın, 2002-2003: 81).

İfşa kavramının tanımı sosyoloji, psikoloji, ahlâk, hukuk ve kamu politikası alanından birçok araştırmacının tartışma konusu olmuştur. Araştırma alanındaki bu çeşitliliğe karşın üzerinde fikir birliğine varılmış bir tanım bulunmamaktadır. Dolayısıyla evrensel bir tanımı olmayan (Lewis, 2011: 72) ifşa kavramının anlamının açıklığa kavuşturulması önem arz etmektedir. Kavrama yönelik literatürde pek çok tanım mevcuttur ve bu tanımlardan bazıları aşağıda yer almaktadır.

King (1999: 315) çok genel bir biçimde ifşayı örgüt içerisinde ahlaka aykırı bir takım davranışların, örgüt üyeleri tarafından açıklanması şeklinde tanımlamıştır. Eaton ve Akers (2007: 67)’a göre ise ifşa, bir örgüt içerisindeki yanlış davranışların örgüt içindeki veya dışındaki kişilere rapor edilmesidir. Miceliet al. (2008: 4) ifşayı, şimdiki veya eski bir örgüt üyesi (önceden örgütte çalışmış) tarafından işverenlerinin kontrolü altında gerçekleşen yasadışı veya gayri ahlaki davranış veya uygulamaların, bunlardan zarar görecektir kişi veya örgütlere bildirilmesi olarak ifade etmiştir. Bir diğer tanıma göre ise ifşa; şu anda örgütte çalışmakta olan veya önceden örgütte çalışmış olan kişilerin, örgüt liderlerinin kontrolü altındaki gayri resmi, etik dışı veya illegal faaliyetleri, söz konusu uygulamayı düzeltmek için işlem yapmaya istekli ve muktedir kişi veya örgütlere bildirmesidir (Near ve Miceli, 1985: 4; Miceliet al., 1991: 113; Sims ve Keenan, 1999: 137; Keenan, 2007: 85).

Jubb (1999: 73) ifşayı kâr amacı güden veya gütmeyen, özel veya kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilen idareci veya çalışanların, kendisinden yapılması emredilen işin veya işyeri ile ilgili olarak elde ettiği bilgilerin a) üçüncü kişilere gereksiz yere zarar veren, b) insan haklarını ihlal eden, c) işyerinin belirlenmiş amaçlarına ters düşen faaliyetleri içermesi durumunda bunu kamuoyuna bildirmesi eylemi olarak nitelendirmektedir. Jubb (1999: 86) çalışanın, ifşaya konu olan faaliyetin kesin olarak var olduğundan emin olmadığı ancak bu konuda güçlü şüphelere sahip olduğu durumlarda da ifşa davranışında bulunabileceğini belirtmektedir. Diğer yandan ifşa davranışının bir örgütün bilgi veya verilerine erişme ayrıcalığı olan veya olmuş olan kişiler tarafından gerçekleştirildiğini ifade etmektedir. İfşa tanımlamalarında, ifşa etme eylemini gerçekleştiren kişinin şimdi veya geçmişte örgüt çalışanı olmuş olması gerekliliği vurgulanırken, örgüt elemanı olmayan ancak örgüte ilişkin bilgiye erişebilecek ve dolayısıyla örgütün illegal uygulamaları hakkında bilgi sahibi olabilecek kişiler tanım dışında tutulmaktadır. Ancak kanımızca örgütle stajyerlik, taşeronluk, tedarik vb. gibi ilişkileri olan ve bu ilişkileri sebebiyle edindiği örgüte ilişkin bazı illegal uygulama bilgilerini ifşa eden kişilerin yaptığı eylem de ifşa olarak nitelendirilmelidir.

İfşa eyleminde, bir çalışan işverenin etik dışı faaliyetlerini, onlara ait bazı gizli bilgileri kamuya açıklayarak düzeltmeyi amaçlamaktadır (Varelius, 2009:

263). Bu yönüyle ifşa, kamu yararı gözetilerek gerçekleştirilen bir eylemdir. Dolayısıyla intikam ve sair güdülerle veya tehdit ve benzeri altında gerçekleştirilen ifşa etme eylemleri ifşa olarak değerlendirilmez (Jubb, 1999: 88-89). Ancak bir diğer görüşe göre intikam niyeti de ifşa eyleminin bir sebebi olabilir. İfşa, örgütten intikam alma gibi bazı kişisel güdüler sebebiyle de gerçekleştirilebilir. Diğer yandan ifşa tabiatı gereği tamamıyla gönüllü bir eylemdir (Dasgupta ve Kesharwani, 2010: 62). Yani ifşa eyleminde bulunan kişi bunu kesinlikle gönüllü olarak ve hiçbir zorlama olmaksızın yapmalıdır.

İfşa konusunda özetle şunlar söylenebilir, ifşa; (1) kişi, kamuyu bilgilendirmeye yönelik faaliyette bulunur, (2) bilgi kamu kayıtları meselesi olur, (3) bilgi bir örgütte olması muhtemel veya olmakta olan, büyük ölçüde illegalite içeren uygulama hakkında olur, (4) gerçekleştiren kişi bir zamanlar veya halen söz konusu örgütün üyesi olur ise meydana gelir (Jubb, 1999: 84).

İfşanın özelliklerini belirtmek gerekirse (Near ve Miceli, 1985: 2-3; De Maria, 1994:3; Jubb, 1999: 78-89; Dasgupta ve Kesharwani, 2010: 62; Yeh, 2011: 47; Bernard, 2012:20; Çiğdem, 2013: 95):

- Gönüllü olarak gerçekleştirilir,
- İyi niyetli olarak hareket etmiş olmak gerekir,
- Herhangi kişi veya kurumdan eyleme geçmek için izin almaya gerek yoktur,
- Kamu yararı gözetilerek gerçekleştirilir,
- Gerçekleştiren kişinin rol tanımında ifşa etme veya olumsuz durumları rapor etme bulunmayabilir,
- Gerçekleştiren kişi kişisel çıkar gözetmez,
- Bilinçli olarak gerçekleştirilir,
- İfşacının, şu anda veya geçmişte örgütün bilgilerine erişme hakkı olan bir kişi olması gerekir.

2.2. İfşacı

İfşacı, örgütteki gayri ahlaki veya illegal durumların ortaya çıkmasında ve oldukça önemli bilgilerin örgütün en alt kademesinden en üst kademesine iletilmesinde kilit rol oynamaktadır (Ting, 2008: 249). De Maria (1994: 3) ifşacıyı “tamamen veya ağırlıklı olarak kamu yararı düşüncesi ile güdülenen, kendi özgür iradesiyle hareket eden, belirli bir mesleki rol ile alakalı olarak algılanan önemli bir hatanın, bunu soruşturma veya düzeltilmesi için gerekli faaliyetleri yürütmeye yetkisine sahip olan kişilere bildiren ilgili vatandaştır” şeklinde tanımlamıştır.

Bernard (2012: 20)’a göre ifşacı; halkın çıkarıyla hareket eden ve herhangi bir kanun, kural ya da düzenlemenin ihlal edildiği; kötü yönetim uygulamalarının olduğu; kurum kaynaklarının israf edildiği; otoritenin kötüye kullanıldığı; kamu sağlığı ve/veya güvenliği için önemli ve/veya özel bir tehlike arz eden uygulamaların olduğu konusunda makul gerekçeleri olan ve bu bilgileri gönüllü olarak, etkili olabilecek örgüt içindeki veya dışındaki kişi veya kuruluşlara raporlayan, bildiren kişidir.

İfşacı, örgütün illegal uygulama/uygulamalarını durduracak veya engelleyecek otoritesi olmayan; isimsiz kalmayı seçse de seçmese de veya illegal uygulama gözlemlendiğinde işgal ettiği örgütsel rol, ifşa eylemi gerçekleştirmeyi resmi olarak tanımlasa da tanımlamasa da, illegal uygulamanın gerçekleştirdiği örgütün mevcut

çalışanı veya geçmişte orada çalışmış bir elemanı olmalıdır (Near ve Miceli, 1985: 2-3). İfşacının organizasyonda şahit olduğu ahlak dışı ve/veya illegal davranışı ifşa etmesindeki sebep organizasyondaki bu olumsuz durumun organizasyonun kendisine ve organizasyon dışında kişi veya kurumlara zarar vermesini önlemektir. İfşacı kişisel menfaatten uzak tamamen iyi niyetli bir yaklaşımla ifşa eylemini gerçekleştirmektedir (Çiğdem, 2013: 95). İfşacı, örgütü tarafından hain, ispiyoncu gibi olumsuz kavramlarla nitelendirilebilirken toplum tarafından bir kahraman olarak görülebilmektedir (Perks ve Smith, 2008: 17).

İfşacının genel olarak dört önemli özelliği vardır (Near ve Miceli, 1985: 2):

- İfşacı, en azından bir zamanlar, illegal uygulamanın gerçekleştiği örgütün bir üyesi olmalıdır. Ancak ifşacı, ifşa eylemini gerçekleştirmeden önce örgütten ayrılmış olabilir,
- İfşacı, örgüt faaliyetlerini değiştirebilecek otoriteye sahip değildir, yani ifşacı değişiklik yapabilmek için meşru bir güç tabanına dayanmamaktadır ve diğer informal güç tabanlarına güvenmelidir.
- İfşacı, bazen isimsiz olarak kalmaktadır (ismini belirtmeden ifşa davranışını gerçekleştirmektedir),
- Bazı ifşacılar işgal ettikleri mevkiden ötürü rol tanımları gereği ifşa eylemini gerçekleştirebilirler. İç denetçi, ombudsman ve benzeri nezaretçi rolleri resmi olarak örgütte illegal bir uygulama gözlemledikleri takdirde ifşa eylemi gerçekleştirmelerini gerektirebilir.

2.3. İfşaya konu olan olayın özellikleri

Aynı uygulama/olay farklı kişiler tarafından farklı değerlendirilebilmektedir. İfşa davranışında da ifşacının çıkış noktası gözlemlediği veya öğrendiği olay hakkındaki kişisel yargılarıdır. Fakat burada ifşacının iyi niyetli hareket etmesi esastır. Her ne kadar ifşa davranışında kişisel yargılar ön planda ve önemli olsa da ifşaya konu olabilecek uygulamaların bazı asgari özellikleri de en azından taşıması gerekmektedir. Örgütlerde olumsuz bir durumun ifşa kapsamında değerlendirilmesi için bu olayın bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Nearet al. (2004), ifşaya konu olan illegal uygulamaların 17 kategoride olduğunu tespit etmiş ve bunları 7 temel başlık altında toplamışlardır. Bunlar şunlardır (Near et al.,2004: 226-227):

- **Çalmak:** Para kaynaklarını ve malları çalmak, rüşvet ve komisyon kabul etmek, bulunduğu pozisyonu kendi kişisel faydası için kullanmak, taraflara adil olmayan avantaj sağlamak, çalışanın her türlü kötüye kullanımı vb. bu kategoride yer almaktadır. Tüm illegal ve/veya gayri ahlaki uygulamalar içindeki oranı %10'dur.
- **İsraf etmek:** Örgütsel kaynakların her türlü israf edilmesi bu kategoride yer almaktadır. Tüm illegal ve/veya gayri ahlaki uygulamalar içindeki oranı %44'tür.
- **Kötü yönetim:** Yönetimin yapmış olduğu performans hataları, zayıf yönetim şeklinin gizlenmesi vb. bu kategoride yer almaktadır. Tüm ahlak dışı ve/veya illegal uygulamalar içindeki oranı %11'dir.

- **Güvenlik problemleri:** Güvenli olmayan ürün veya hizmetler, güvenli olmayan çalışma koşulları vb. bu kategoride yer almaktadır. Tüm ahlak dışı ve/veya illegal uygulamalar içindeki oranı %8'dir.
- **Cinsel taciz ve kötü muamele:** Sözlü veya fiziksel taciz, psikolojik şiddet, dayak vb. bu kategoride yer almaktadır. Tüm ahlak dışı ve/veya illegal uygulamalar içindeki oranı %8'dir.
- **Ayrımcılık:** Cinsiyete, dine, ırka dayalı olan ayrımcılık vb. bu kategoride yer almaktadır. Tüm ahlak dışı ve/veya illegal uygulamalar içindeki oranı %13'tür.
- **Hukukun ihlali:** Vergi kaçakçılığı, kaçak işçi çalıştırma vs. yasadışı uygulamalar vb. bu kategoride yer almaktadır. Tüm ahlak dışı ve/veya illegal uygulamalar içindeki oranı %7'dir.

Görüleceği üzere ifşaya konu olabilecek uygulamalar içerisinde en büyük oran israf aittir ve israfın ardından ayrımcılık gelmektedir.

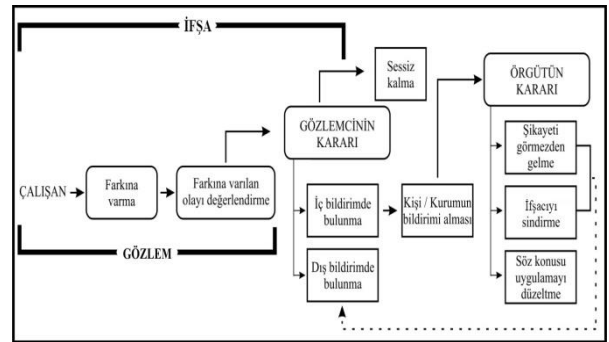
İfşaya konu olan eyleme karışan amirin görev yaptığı örgütün niteliği, faaliyet süresi ve boyutu konusunda Near ve Miceli (1985: 4) büyük veya küçük, kamu veya özel sektör, genç veya olgun her örgütün ifşa girişiminin hedefi olabileceğini belirtmiştir. Dolayısıyla bütün örgütler ifşaya konu olabilmektedir. Ancak örgütlerin genel olarak ifşa davranışına yaklaşımı/bakışı olumlu değildir. İfşa davranışı örgütler tarafından örgütün huzuru, imajı ve prestiji için sakıncalı görülen bir davranıştır (Holthausen, 2007: 210).

2.4. İfşa süreci ve sonuçları

İfşa, bir olaydan ziyade bir süreç olarak ele alınacak olursa söz konusu süreç en az dört bileşen içermektedir:

- İfşa etmeyi gerçekleştiren bir kişi yani ifşacı,
- Şikâyet edilen veya bildirilen uygulama,
- Şikâyete konu olan uygulamayı gerçekleştiren genel olarak bir örgüt veya örgüt içerisinde bir kişi ya da bir grup insan,
- İfşacıdan uygulamaya ilişkin şikâyeti kabul eden taraf.

Süreçte yer alan üç aktör; ifşa eylemini gerçekleştiren ifşacı, şikâyete konu olan faaliyeti gerçekleştiren taraf ve şikâyeti kabul eden taraf kritik öneme sahiptir (Near ve Miceli, 1985: 2; Dasgupta ve Kesharwani, 2010: 57-59). İfşa süreci Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. İfşa Süreci

İfşa süreci genellikle dört aşamadan oluşmaktadır.

- Aşama (Gözlem):** Potansiyel ifşacı gözlemlediği uygulamanın gerçekten bir illegal uygulama olup

olmadığına karar vermelidir. Eğer bir uygulama, işçinin değerleriyle ya da örgütün açıklanmış değerleriyle uyumsuzluk içindeyse illegal uygulama olarak algılanacaktır.

ii. Aşama (Gözlemcinin Kararı): Bu aşama faaliyeti bildirme kararının verilmesinden oluşmaktadır ve böyle bir karar verirken işçi pek çok alternatifini tartmalıdır. Diğer yandan işçi usulsüzlüğün ciddiyetini ve işi etmeden bunu durdurmanın mümkün olup olmadığını da değerlendirmelidir. Ayrıca bu uygulamayı kime bildirmesi gerektiğinin farkında olmalıdır.

iii. Aşama (Örgütün Tepkisi): Örgütün ilk tepkisini gösterdiği aşamadır. Örgüt işiye konu olan uygulamayı durdurmayı veya uygulamaya devam etmeyi seçebilir.

iv. Aşama (Örgütün Kararı): Bu aşama ise örgütün şikâyeti gerçekleştiren kişiyle ilgili ne yapacağına karar verdiği aşamadır. Örgüt işçiyi tamamıyla görmezden gelmeyi veya işçiyi sessizleştirmek için adım atmaya ya da işçi tarafından kendisine karşı yapılan suçlamaları geçersiz kılmayı (inanmamayı) seçebilir (Dasgupta ve Kesharwani, 2010: 60).

İşçi sürecinde gözlemcinin gözlemlediği olay hakkındaki yargısı büyük ölçüde subjektif bir nitelik arz etmektedir. Neyin yanlış/kanuna aykırı uygulama olarak algılanacağı çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Kişisel düzeyde değerler, ahlaki algılar ve etik muhakeme ile şekillenebilmektedir ve dolayısıyla dini inançlara veya kültürel perspektife dayanabilmektedir (Lewis, 2011: 72).

Gözlemcinin işçi davranışında bulunma ya da bulunmama kararı pek çok faktörden etkilenmektedir. Örneğin işiye konu olan uygulamanın ilgili olduğu kişi doğrudan bildirimde bulunup bulunmama kararını etkileyebilir (Miceli et al., 1991: 118; Lewis, 2011: 73;). İşçi ile ilgili yapılan çalışmalarda bu süreci etkileme ihtimali olan beş faktör üzerinde durulmaktadır. Bu faktörler (Larmer, 1992: 126; Thomas ve Miller, 2005: 464; Mesmer-Magnus ve Viswesvaran, 2005: 277; Hassink et al., 2007: 29-30; Özler ve ark., 2010: 175); psikolojik faktörler, kültürel ve ahlaki faktörler, misilleme, işçi ile ilgili politika ve yönetmeliklerin yapısı ve işiye konu olan olayın türüdür. Dolayısıyla bir çalışanın işçi davranışında bulunma kararı pek çok faktörün etkileşimi sonucuna dayanmaktadır.

İşçi süreci olaya göre bazı değişiklikler gösterebilir. Örneğin bir çalışan iç işçi sonucunda örgütün uygulamalarından (örgütün işiye yönelik yaptığı uygulamalardan) tatmin olmuş hissetmezse bu kez örgüt dışı taraflara tekrar şikâyetle bulunmayı seçebilir (Dasgupta ve Kesharwani, 2010: 60). Burada belirtmek gerekir ki iç ve dış işçi süreç açısından çok benzer şekilde işlemektedir (Nearet et al., 2004: 221)

Gerçekleştirilen bir işçi eyleminin olumlu ve olumsuz birçok sonucu ve bu sonuçlardan etkilenen taraflar bulunmaktadır. Gerçekleştirilen işçi davranışına verilen tepkiye göre sonuçlar da değişik olmaktadır. Nearet et al. (1993)'nin yapmış oldukları çalışmaya göre, örgüt yapısı, paylaşılan norm ve inançlar, işçinin kullanacağı kanal hakkındaki bilgisi ve kullanmış olduğu kanal işçi ve örgüt üyelerinin işçiye karşı tepkisi üzerinde etkili olmaktadır (Dworkin ve Baucus, 1998: 1282). Alleyne (2010: 102) ile Paul ve Townsend (1996: 156) işçi eylemine verilebilecek tepkileri beş gruba ayırmışlardır:

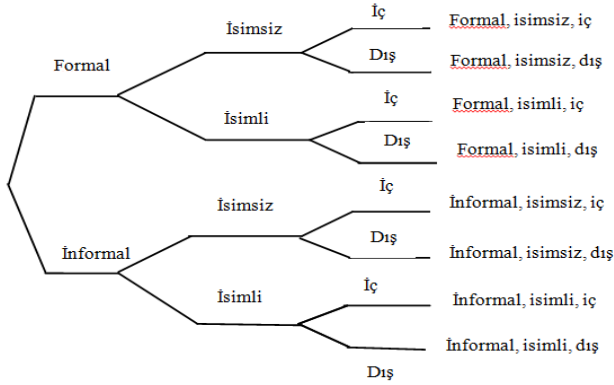
- Örgüt, işçi edilen usulsüzlüğü önleyerek düzeltilmesi için gerekli tedbirleri alabilir,
- Örgüt, işçi edene karşı misillemede bulunabilir,
- İşçi misillemeye karşılık verebilir,
- Örgüt, işçinin illegal ve/veya ahlak dışı uygulamalar ile ilgili olan raporunu reddedebilir,
- Örgüt, işçiyi gerçekleştirdiği işçi eyleminden dolayı ödüllendirebilir.

İşçinin bilgiyi işçi etmesinin terfi, maaş zammı, ikramiye gibi olumlu sonuçları olabileceği gibi işçi davranışından dolayı işçinin işten çıkarılması çoğu kurumda doğrudan yapılmaz ancak işçiyi örgütten uzaklaştırmak için pasif bir göreve atama, psikolojik baskı, mobbing gibi dolaylı yöntemler uygulanabilmektedir (Çiğdem, 2013: 100).

Prososyal bir davranış olan işçi eyleminde, örgütün, örgüt çalışanlarının, müşterilerin veya toplumun çıkarlarının korunması işçi eyleminin gerçekleştirilmesinin altında yatan asıl nedendir. Ancak işçi bu davranışından dolayı çoğu kez örgüt tarafından misillemeye maruz bırakılarak bedel ödemek zorunda kalmaktadır. Her ne kadar orta kademe ve ilk kademe yöneticiler kanuna aykırı/illegal veya gayri ahlaki uygulama hakkında haberdar olma isteğinde olsalar da örgüt içerisinde birilerine problemi bildiren işçiye karşı yaygın bir örgütsel cevap ilk olarak misillemedir. Bu şartlar altında çalışanların sessizliğini sürdürmesi veya formal örgüt kanalları yoluyla problemin tatmin edici bir çözümünü araştırmaktansa çözümü örgüt dışında araştırması beklenebilir. Bu ise pek çok istenmeyen sonuca yol açabilir (Keenan, 1990: 224). Misilleme, sahip olduğu bilgiyi iç veya dış kanalları kullanarak işçi etmesine karşılık, örgütün diğer üyeleri tarafından işçinin huzurunu bozmaya yönelik olarak gerçekleştirilen tehdit eylemleridir (Rehg, 1998: 17). İşçi, eylemi sonucunda farklı tür davranışlara maruz kalabilir. Çalışma arkadaşları, selamlaşmayı ve sohbet etmeyi kesme, öğle yemeklerinde veya molalarda onunla aynı masada oturmaktan kaçınma, herhangi bir sebeple bir araya geldiklerinde bir bahane ile işçinin yanından uzaklaşma gibi davranışlar sergilemek suretiyle işçiyi yalnız bırakabilmektedir (Martin, 1999: 11). İşçinin davranışı nedeniyle bazen işten çıkarılması ya da ücretinin düşürülmesi karşı karşıya kaldığı en önemli ekonomik sonuçlardır. Diğer yandan işçinin diğer işverenler tarafından hain veya ispiyoncu olarak görülmesi işçinin aynı sektörde faaliyet gösteren diğer işletmelerde iş bulma olasılığını düşürecek ve işçinin gelecekteki kariyer planlarının yok olmasına neden olacaktır (De Schepper, 2009: 21-22). İşçi davranışı karşısında, karşılaşılan olumsuz durumların belki de en önemli sonucu, maruz kaldığı olayların işçinin örgüte olan saygısının, güveninin ve inancının azalmasına yol açacak olmasıdır (Rothschild ve Miethe, 1994: 262). Misilleme ile karşılaşma endişesi, çalışanların örgütte şahit oldukları ahlak dışı ve/veya illegal uygulamaları ilgililere bildirmek yerine sessiz kalmayı tercih etmelerine sebep olabilmektedir. İşçilerin %90'ından fazlası kariyerlerini erken yaşlarda bitirmekte, kara listeye alınmakta ya da tüm birikimini, evliliklerini hatta yaşamlarını bile kaybedebilmektedirler (Zhanget et al., 2009: 25).

2.5. İfşa türleri

İfşacının seçimine göre ifşanın farklı türleri vardır; örgüt içi/örgüt dışı, isimli/isimsiz ve formal/informal. Şekil 2'de ifşa türlerinin birbirleriyle etkileşimi gösterilmektedir.

Şekil 2. İfşa Tipolojisi
Kaynak: Park et al., 2008: 930.

İfşa çoğunlukla, illegal uygulamanın bildirildiği kanal bağlamında dış ve iç ifşa olarak ikiye ayrılmaktadır (Park et al., 2005: 389). Dış ifşa, bir örgüt çalışanın örgüt içerisinde gerçekleştirilmiş illegal bir uygulamayı, söz konusu örgütün dışındaki birisine bildirme eylemidir. Çalışan bu eylemi ya isimsiz olarak ya da kimliğini açıklayarak gerçekleştirebilir. İç ifşa ise illegal bir uygulamayı örgüt içerisinde üst seviyede yetkili birine bildirme eylemidir. İç ifşa da isimsiz veya kimliği açık olarak gerçekleştirilebilir (Park et al., 2005: 389).

İç ve dış ifşa birbirini dışlamazlar. Dış ifşa gerçekleştiren ifşacıların neredeyse hepsi ayrıca iç kanalları kullanmıştır (Miceli ve Near, 1984: 701; Nearet al., 2004: 221; Park et al., 2005: 389). Ancak bu ön kabule karşın Miceli et al., (1991) tarafından yapılan bir araştırma illegal bir uygulama gözlemleyen ve bunu örgüt dışındaki bir tarafa bildirdiğini belirten 108 (bu rakam yalnızca dışsal bildirimde bulunanların sayısıdır) kişiden yalnızca 13 tanesinin durumu ayrıca en azından örgüt içindeki bir tarafa bildirdiğini ortaya koymuştur.

İfşa hem çalışan hem de işveren için bazı etik ikilemlere yol açmaktadır. Çalışan açısından sadakat, adalet, dürüstlük, işbirliği ve ahlaki yükümlülük ve benzeri şüpheler söz konusu olabilmektedir. Ancak ifşa işveren açısından da zor bir etik sorundur. Çünkü işverenler, ifşacı tarafından etik dışı/illegal/gayri ahlaki faaliyet ile suçlanan kişiler de dâhil olmak üzere, tüm çalışanların haklarını korumak zorundadır. Diğer yandan iş çevresinin (çalışma ortamının) bir güvensizlik ortamına girip kötüleşmemesini garantiye almak zorundadır. Ancak işveren, şüpheli davranışın örgüt içi ifşasını teşvik etmek için hiçbir şey yapmazsa veya çalışan muhalefetini bastırırsa örgütün ifşaya konu olan eylemleri düzeltilemeyebilir ve işyerinin etik iklimi zarar görebilir. İşverenlerin, örgüt içerisinde etik davranış endişesi, örgüt içi ifşayı desteklemelerini gerektiren önemli bir sebeptir. Son olarak örgüt dışı ifşa olumsuz tanıtım, kimi düzenleyici soruşturmalar ve yasal sorumluluğa yol açabilir. Çalışanı bastırmaya ve sessizleştirmeye teşebbüs etmek aslında problemi daha kötü hale getirebilir. Örgüt içi ifşa örgütlere

soruşturmada kaçınma ve ifşaya konu olan eylemi düzeltme ve örgüt dışı ifşanın olumsuz sonuçlarından kaçma fırsatı sağlar. Bu sebeplerden ötürü işverenler örgüt içi ifşayı desteklemelidir (Barnett et al., 1993: 128).

Yapılan çalışmaların çoğu örgüt dışındaki bir kişi veya mercii aracılığıyla kamuoyuna yapılan ifşa üzerine yoğunlaşmış (dış ifşa) olmasından dolayı kimi araştırmacılar dış ifşanın süreç yönüyle iç ifşadan ayrıldığını savunarak dış ifşanın gerçek anlamda bir ifşa olduğunu ileri sürerken (Janis ve Mann, 1977; Farrell ve Petersen, 1982), kimi araştırmacılar ise ifşanın iç, dış veya her ikisinin bir kombinasyonu şeklindeki bir süreç ile gerçekleşebileceğini savunmaktadır (Hirschman, 1970; Naderet al., 1972; Weinstein, 1979; Westin, 1981; Elliston, 1982). Özetle kimi araştırmacılar için şikâyetin yapılacağı kişi/kurum sadece örgüt dışındaki kişi veya kurumlar olabilirken kimi araştırmacılara göre örgüt içi kişi/kişiler, örgüt dışı kişi/merci/kurumlar bazen de aynı anda hem örgüt içi hem de örgüt dışındakiler olabilmektedir.

İfşacının örgütteki ahlak dışı ve/veya illegal durumu gerçek ismini kullanarak veya kendi kimliğinin belirlenmesine yardımcı olacak bilgiler vererek ifşa etmesi isimli ifşa; buna karşın kimliğini ortaya çıkaracak isim veya herhangi bir başka bilgi vermeksizin veya takma bir isim kullanarak durumu ifşa etmesi ise isimsiz ifşa olarak adlandırılmaktadır (Park et al., 2008: 930). İfşacının isimsiz ifşa yolunu tercih etme olasılığının yüksek olduğunu savunan Elliston (1982: 172-173) bunun nedenlerini üç madde halinde açıklamıştır. İfşacının isimsiz ifşayı tercih etmesinin sebepleri; a) şahit olunan usulsüzlük veya suçun boyutları yani söz konusu olaydan etkilenecek kişi sayısı veya olayın psikolojik veya sosyolojik yaygınlık derecesi ve topluma vereceği zarar, b) maruz kalabileceği yaptırımların veya misillemelerin varlığı, c) ifşacının mevcut sosyal ilişkileri bir başka ifade ile ifşaya konu olan olayın ifşacının yakın arkadaşı tarafından gerçekleştirilmiş olmasıdır.

Formal ifşa, ifşanın kurumsal şekilde yani mevcut protokol veya hiyerarşinin izlenerek gerekli kişilere iletilmesi iken informal ifşa kişinin ahlak dışı ve/veya illegal davranış veya durumları yakın bağlara sahip olduğu ve güvendiği kişiye bildirmesidir. Bir ifşa eylemini üç boyutlu olarak ele alan Park et al. (2008: 930) ifşanın Şekil-1 de yer aldığı şekilde formal/informal, örgüt içi/dışı ve isimli/isimsiz olarak gerçekleşebileceğini savunmuştur. İfşacı açısından isimsiz ve resmi kanallar kullanılarak gerçekleştirilen ifşa, ifşacının bundan asgari düzeyde zarar görmesini ve etkilenmesini sağlamaktadır. Amerika Ulusal Ekonomik Araştırma Bürosu tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada birçok kurumda resmi kanallar kullanılarak gerçekleştirilen ifşayı teşvik edici önlemler alındığını ortaya koymuştur (Hunton ve Rose, 2011: 77-78). Formal ve informal ifşa konusunda Türkiye ve İran'da okuyan üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir araştırmada Türkiye'de okuyan öğrencilerin iç, isimsiz ve resmi ifşa türlerini seçme eğilimi daha yüksek iken İran'da okuyan öğrencilerin yine iç, isimsiz ancak informal ifşa türlerini seçmeye daha meyilli oldukları ortaya çıkmıştır (Öktem ve Sahabazi, 2012).

3. Araştırma tasarımı

3.1. Araştırmanın amacı ve hipotezleri

Çalışmanın temel amacı kamu sektöründe ve özel sektörde çalışanlar arasında ifşa davranışında bulunma niyeti

konusundaki farklılıkların incelenmesidir. Bu doğrultuda “Çalışanların işa davranışında bulunma niyetleri kamu sektöründe ve özel sektörde çalışıyor olmalarına göre farklılık gösterir mi?” sorusuna cevap aranmıştır. Belirtilen bu temel amaç dışında çalışanların genel olarak işa davranışında bulunma niyetini tespit etmek ve eğer işa davranışında bulunurlarsa çalışanların ne gibi sonuçlarla karşılaşmayı beklediklerini belirlemek de amaçlanmaktadır. Ayrıca çalışanların buldukları yönetsel kademelere göre işa davranışı niyetlerinde farklılaşma olup olmadığını ortaya koymak da amaçlanmaktadır. Diğer yandan çalışanların geçmişte işa davranışında bulunup bulunmadıklarını tespit etmek de amaçlanmaktadır.

Çalışmanın temel amacı doğrultusunda geliştirilen hipotezler şunlardır:

H₁: Kamu sektörü çalışanları ve özel sektör çalışanları arasında örgüt içi işa davranışına yönelik tutum konusunda farklılık vardır.

H₂: Kamu sektörü çalışanları ve özel sektör çalışanları arasında örgüt dışı işa davranışına yönelik tutum konusunda farklılık vardır.

H₃: Kamu sektörü çalışanları ve özel sektör çalışanları arasında sessiz kalma davranışına yönelik tutum konusunda farklılık vardır.

3.2. Evren ve örneklem

Bu çalışma Türkiye’de kamu sektörü ve özel sektörde çalışanların işa niyetleri arasındaki farklılığı araştırmak amacıyla tasarlanmıştır.

Araştırmada işa davranışı niyeti konusunda kamu sektörü ve özel sektör çalışanlarının ayrı ayrı ele alınmasının nedeni her iki sektörün yapısal özelliğine göre çalışanların değerlendirmelerinin, kararlarının ve davranış kalıplarının farklı olmasıdır. Araştırmada ayrıca yöneticiler seçilmiştir ve yöneticilerin seçilmiş olmasının nedeni ise çalıştıkları örgüte ilişkin daha fazla bilgi sahibi olmaları, işlerinin özünün karar vermek olması ve muhtemelen yönetici olmayan çalışanlara nazaran daha rahat hareket ediyor olmalarıdır. Bu sebeplerle kamu sektöründe ve özel sektörde çalışan yöneticilerden veri toplanmasına karar verilmiştir. Diğer yandan yönetsel kademeler konusunda bir ayırım yapılmamış ve her düzeyden yönetici kapsama alınmıştır.

Alan araştırmasının İzmir ilinde gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Dolayısıyla araştırmanın evrenini İzmir ilinde kamu sektöründe ve özel sektörde çalışan yöneticiler oluşturmaktadır ve evren sayısı bilinmemektedir. Örneklem sayısı +/- hata toleransı ve %95 güven düzeyinde 246 yönetici olarak saptanmıştır. 289 özel sektörde 95 kamu sektöründe çalışan yöneticiden veri toplanmıştır.

3.3. Veri toplama aracı ve analiz yöntemi

Araştırmada dört kısımdan meydana gelen bir anket formu kullanılarak veri toplanmıştır. Kullanılan anket formunun ilk kısmı demografik bilgileri tespit etmeye yönelik 7 adet ifadeden oluşmaktadır. İkinci kısım, örgüt dışı işa eğilimini, örgüt içi işa eğilimini ve sessiz kalma eğilimini tespit etmeye yönelik toplam 20 ifadeden oluşmaktadır. 20 ifadeden oluşan bu kısım çalışanların işa niyetini tespit etmeye yöneliktir ve Park et al., (2005) tarafından geliştirilen ölçeğe yeni sorular eklenerek oluşturulmuştur. Üçüncü kısım, işanın işsacı açısından olası

sonuçlarına ilişkin 13 ifadeden oluşmaktadır. Bu kısımda yer alan ifadelerin dört tanesi Park et al. (2005)’ten alınmıştır. Son kısım ise işsaya ilişkin ve işsanın örgüt açısından sonuçlarına ilişkin olmak üzere 16 ifadeden oluşmaktadır.

Anket uygulaması yüz yüze ve kapalı zarf usulü ile gerçekleştirilmiştir. Alan araştırması üç ay sürmüştür. Bu süre zarfında 800 anket formu dağıtılmış ve üç ayın sonunda 384 adet kullanılabilir anket formu elde edilmiştir. Bu sayı araştırma için yeterli sayının üzerindedir.

Araştırmada elde edilen veriler, kodlanarak bilgisayara yüklenmiş ve SPSS 20,0 istatistik programı kullanılarak çözümlenmiştir. Verilerin analizinde tanımlayıcı analizler ve frekans analizi; güvenilirlik analizi; katılımcıların işa davranışına yönelik tutumlarının olumlu mu olumsuz mu olduğunu tespit edebilmek için aritmetik ortalama (\bar{X}) ve işa davranışının boyutlarını saptamak için faktör analizi kullanılmıştır. İkili karşılaştırmalarda Man Whitney U ve çoklu karşılaştırmalarda ise Kruskal Wallis analizleri kullanılmıştır. Analizler %95 güven aralığında yapılmıştır.

Aritmetik ortalama sonuçları yorumlanırken Likertli sorularda katılımcıların seçeneğe katılma düzeyinin aritmetik ortalaması 1.00-1.79 olduğunda “kesinlikle katılmıyorum”; 1.80-2.59 olduğunda “katılmıyorum”; 2.60-3.39 olduğunda “kısmen/orta katılıyorum”; 3.40-4.19 olduğunda “katılıyorum” ve 4.20-5.00 olduğunda “kesinlikle katılıyorum” olarak yorumlanması kabul edilmiştir.

4. Bulgular

Araştırmaya katılan yöneticilerin %75,3 ü özel sektörde ve %24,7’si ise kamu sektöründe çalışmaktadır. Bu sonuç özel sektörde çalışanların söz konusu anket çalışmasına daha yüksek oranda karşılık verdiğini göstermektedir. Katılımcıların yönetim kademeleri itibarıyla dağılımları incelendiğinde %19,5’i üst kademe yönetici, %38,5’i orta kademe yönetici ve %37,2’si ise alt kademe yöneticidir. Sonuçlar orta ve alt kademe yöneticilerin üst kademe yöneticilere nazaran araştırmaya daha fazla katılım gösterdiğini göstermektedir.

Araştırmaya katılanların %65,1’i evli, %34,6’sı bekârdır ve %36,7’si kadın iken %61,5’i erkektir. Katılımcıların %62’si çocuk sahibidir ve %37,5’inin çocuğu yoktur. Katılımcıların yaşları itibarıyla dağılımları incelendiğinde; %6,5’i 20-25 yaş aralığında, %15,6’sı 26-30 yaş aralığında, %23,4’ü 31-35 yaş aralığında, %17,4’ü 36-40 yaş aralığında, %16,4’ü 41-45 yaş aralığında, %9,6’sı 46-50 yaş aralığında ve %9,9’u 51 yaş ve üzerindedir. Yöneticilerin genel olarak orta yaş grubunda yer aldığı söylenebilir. Yöneticilerin %47,7’si lisans, %16,1’i yüksek lisans, %15,9’u lise, %14,1’i yüksekokul, %3,4’ü doktora, %1,3’ü ortaöğretim ve %0,8’i İlköğretim mezunudur. Yöneticilerin genel olarak eğitim düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir ve bu beklenen bir durumdur.

Araştırmaya katılanların iş hayatında toplam çalışma süreleri %17,4 1-5 yıl arası; %16,1 6-10 yıl arası; %20,1 11-15 yıl arası; %16,7 16-20 yıl arası; %28,4 21 yıl ve daha uzun süre olarak dağılım göstermektedir. Araştırmaya dâhil olan yöneticilerin genel olarak sektörel anlamda deneyim sahibi oldukları söylenebilir.

Araştırmaya katılan yöneticilerin %47,1’i 1-5 yıl arası, %18,2’si 6-10 yıl arası, %11,5’i 11-15 yıl arası, %7,6’sı 16-20 yıl arası ve %15,6’sı 21 yıl ve daha uzun süredir mevcut

buldukları iş yerinde çalışmaktadır. Yöneticilerin sektörel deneyimi ve mevcut iş yerindeki deneyimleri birlikte dikkate alındığında yöneticilerin mobilitelerinin yüksek olduğu söylenebilir. Zira mevcut iş yerinde 1-5 yıl arası çalışan yöneticilerin oranı oldukça yüksektir ancak iş hayatında toplam 1-5 yıl arası çalışan yöneticilerin oranı buna nazaran oldukça düşüktür. Söz konusu oranlar yöneticilerin mobil olduklarını göstermektedir.

Araştırmaya katılan yöneticilere çalıştıkları iş yerinde daha önce işşaya konu olabilecek bir olay veya davranışa şahit olup olmadıkları ve eğer şahit oldularsa buna ilişkin ne yaptıkları sorulmuştur. Bu ifadenin araştırılmasının amacı yöneticilerin/çalışanların böyle bir durum karşısında somut tepkilerinin ne olduğunu tespit etmektir. Söz konusu ifadeye ilişkin sonuçlar Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: İşşaya Konu Bir Olay Karşısında Çalışanların Tepkisi

İş yerinde en az bir kere etik ihlali olduğunu:	n	%	Fark edenler arasındaki %
Fark etmedim	158	41,1	
Fark ettim ve bunu bildirdim	117	30,5	53,7
Fark ettim ve yalnızca arkadaşlarımla bu durumu paylaştım	70	18,2	32,1
Fark ettim ve bunu bildirmedim	31	8,1	14,2

Araştırmaya katılan yöneticilerin %41,1'i daha önce çalıştıkları iş yerinde işşaya konu olabilecek bir olay/uygulama veya davranışın farkına varmamıştır. Böyle bir durumda doğal olarak bildirimde bulunmayı gerektirecek bir şey yoktur ve katılımcıların neredeyse yarısı böylesi olumsuz bir duruma şahit olmamıştır. Ancak diğer yandan katılımcıların %56,8'inin de daha önce en az bir kere, çalıştığı iş yerinde işşaya konu olabilecek bir olay/uygulama veya davranışın farkına vardığı ortaya çıkmaktadır. Bu noktada önemli olan böyle bir duruma şahit olan yöneticilerin nasıl davrandığıdır. Araştırmaya katılan yöneticilerin %30,5'i bu durumu ilgililere bildirmiştir (daha önce böyle bir durum fark edenler arasındaki oranı %53,7'dir); %18,2'si ise farkına vardığı bu durumu yalnızca arkadaşlarıyla paylaşmış fakat bildirimde bulunmamıştır (daha önce böyle bir durum fark edenler arasındaki oranı %32,1'dir). %8,1'i de bu duruma ilişkin bir bildirimde bulunmamıştır (daha önce böyle bir durum fark edenler arasındaki oranı %14,2'dir). Söz konusu oranlar araştırmaya dâhil olan katılımcıların önemli bir bölümünün aynı zamanda bir işşacı olduğunu ortaya koymaktadır. Yani çalıştığı iş yerinde işşaya konu olabilecek bir olay/uygulama veya davranışın farkına varan kişilerin önemli bir çoğunluğunun bu durumu ilgililere bildirmekte olduğu görülmektedir.

4.1. İşşaya Davranışının Boyutlarına İlişkin Bulgular (faktör analizi sonuçları)

Araştırmaya katılanların işşaya davranışı niyetini tespit etmeye yönelik 20 ifadeden oluşan ölçeğin güvenilirliğinin belirlenmesinde Cronbach's Alpha katsayısı kullanılmıştır ve ölçeğin güvenilirliği $\alpha=,823$ olarak saptanmıştır. Bu oran ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğunu göstermektedir.

İşşaya davranışı niyetinin boyutlarını saptamak amacıyla açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) değeri ,895 ve Barlett's testi de anlamlıdır. Dolayısıyla veri seti faktör analizi için uygundur. Varimax eksen döndürme yöntemi kullanılan analiz neticesinde 3 faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Ulaşılan 3 faktörlü yapıda faktör yükleri 0,50'den büyüktür ayrıca

0,10'dan daha az farkla birden fazla faktör içinde yer alan ifade bulunmamaktadır.

Faktörleri oluşturan ifadeler incelendiğinde ilk faktör işşaya konu olabilecek bir durum karşısında şahit olanın sessiz kalma eğilimini içermektedir ve **sessiz kalma** olarak adlandırılmıştır. İkinci faktör işşaya konu olabilecek bir durum karşısında şahit olanın öncelikle örgüt dışındaki otoritelere durumu bildirme eğilimini ifade etmektedir ve **örgüt dışı işşaya** olarak adlandırılmıştır. Üçüncü faktör ise işşaya konu olabilecek bir durum karşısında şahit olanın öncelikle örgüt içindeki otoritelere durumu bildirme eğilimini ifade etmektedir ve **örgüt içi işşaya** olarak adlandırılmıştır. Bu bulgu literatür ile uyumludur (Park et al.,2005) zira daha önce de belirtildiği gibi işşaya temel olarak iç ve dış işşaya olarak gerçekleştirmek ve ayrıca çeşitli sebeplerle sessiz kalma şeklinde de karşılanabilmektedir.

Üç faktör birlikte toplam varyansın %64,200'ünü açıklamaktadır ve faktörler toplam varyansın sırasıyla %32,140, %17,107 ve %14,954'ünü açıklamaktadır. Faktörlerin güvenilirliği Cronbach's Alpha katsayısı kullanılarak araştırılmış ve her bir faktörün güvenilirliğinin oldukça yüksek olduğu saptanmıştır (sırasıyla $\alpha=,942$, $\alpha=,864$, $\alpha=,810$). Faktör analizi sonucunda ulaşılan bulgular Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: İşşaya Davranışına İlişkin Faktör Analizi Sonuçları

İfadeler	Sessiz Kalma	Örgüt Dışı İşşaya	Örgüt İçi İşşaya
İşime/kurumuma olan bağlılığımdan dolayı bu konuda sessiz kalırım	,877	,062	,079
Hiçbir şekilde sonuç alamayacağımdan bu konuda tamamen sessiz kalırım	,845	,127	-,149
İş arkadaşlarıma olan bağlılığımdan dolayı bu konuda sessiz kalırım	,837	,103	-,070
Bu konu kurumun itibar kaybına sebep olacağından sessiz kalırım	,835	,057	-,060
Bu konuyu görmezlikten gelirim	,817	,128	-,181
Böyle bir uygulamayı gerçekleştiren kişi mevkidaşımsa bu konuda sessiz kalırım	,759	,126	-,148
Etik ihlali/kayıma/görevi suiistimal konusunda sessizliğimi korurum	,730	,079	-,246
Böyle bir uygulamayı gerçekleştiren kişi benden üst kademeysen bu konuda sessiz kalırım	,724	,068	-,172
Bu konuyu dış ve iç çevreye duyurmak kuruma ihanet olacağından sessiz kalırım	,706	,059	-,069
Konuyu yalnızca iş arkadaşlarımla gayri resmi olarak paylaşırım fakat resmi olarak durumdan şikayetçi olmam	,673	,214	-,239
Bu konuyu medyaya bildiririm	,098	,867	-,020
Bu konuyu doğrudan kamu oyuna işşaya ederim	,108	,866	-,049
Bu konuyu kurum dışı kanalları yoluyla açığa çıkarırım	,141	,849	,050
Bu konuyu kurum dışındaki otoritelere bildiririm	,034	,817	,102
Kurum içi yollardan bir sonuç alamayacağımı bildiğim için doğrudan örgüt dışı yollara başvururum	,323	,500	-,104
Bu konuyu kurum içi prosedürleri kullanarak bildiririm	-,222	-,039	,822
Bu konuyu kurum içerisindeki üst düzey bir yöneticiye bildiririm	-,184	,112	,793
Bu konuyu en yakın amirime bildiririm	-,180	-,034	,782
Kurum içerisindeki resmi iletişim/bildirim kanallarını kullanarak durumu bildiririm	-,177	,159	,721
Kurum içi bütün yolları kullanmadan kesinlikle örgüt dışı yolları denemem	-,012	-,338	,535
Güvenilirlikler (α)	,942	,864	,810
Faktör ortalamaları	2,01	2,07	3,62
Faktörün açıkladığı varyans	32,140	17,107	14,954
Toplam açıklanan varyans	64,200		

Örgüt dışı ifşa niyetini ifade eden ölçek ortalaması 2,07'dir. Bu oldukça düşük bir ortalama olup katılımcıların genel olarak örgüt dışı ifşa davranışında bulunma niyetlerinin olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla katılımcıların öncelikli olarak örgüt dışı ifşayı tercih etmeyecekleri söylenebilir.

Örgüt içi ifşa niyetini ifade eden ölçek ortalaması 3,62'dir. Bu sonucun katılımcıların gerekli olduğunda öncelikli olarak örgüt içi ifşa davranışında bulunma niyetinde olduklarını göstermekte olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle araştırmaya dâhil olan yöneticiler öncelikli olarak örgüt içi ifşayı tercih etmektedir. Dolayısıyla ifşaya konu olabilecek bir olay karşısında katılımcıların öncelikli tercihi örgüt içi ifşadır.

Ifşaya konu olabilecek bir olay/durum/davranış karşısında sessiz kalma eğilimini ifade eden ölçek ortalaması 2,01'dir ve bu oldukça düşük bir ortalama olup katılımcıların sessiz kalma davranışına sıcak bakmadıklarını (sessiz kalmayı tercih etmediklerini) göstermektedir. Dolayısıyla katılımcıların böylesi bir olay karşısında sessiz kalmayacakları söylenebilir. Dolayısıyla bir olayı gözlemleyen veya hakkında bilgi sahibi olan çalışanların bunu göz ardı edemeyecekleri ve bu konuda bir şeyler yapmaya çalışacakları söylenebilir.

Söz konusu sonuçlar incelendiğinde; kişinin kuruma/işine bağlılığının veya iş arkadaşlarına bağlılığının olay karşısında sessiz kalmasını sağlamadığı ortaya çıkmaktadır. Yine ifşaya konu olabilecek olaya/duruma daha üst kademedekilerin veya mevkidaşların dâhil olması da kişiyi sessiz kalmaya güdülememektedir. Kısaca belirtmek gerekirse kişiler şahit oldukları ifşaya konu olabilecek olay/davranış karşısında sessiz kalmaya meyilli değildir. Diğer yandan katılımcıların örgüt dışı ifşayı da tercih etmedikleri fakat örgüt içi ifşayı ise öncelikli olarak tercih ettikleri de dikkate alınırsa bu durumda çalışanların ifşaya konu olabilecek bir konu/olay/davranış karşısında örgüt içi ifşa mekanizmasını çok büyük bir ihtimalle kullanacakları söylenebilir.

4.2. İşanın ifşacı açısından yol açabileceği sonuçlara ilişkin bulgular

Bir çalışanın ifşa davranışında bulunmasının çalışan açısından bazı olumsuz sonuçlara yol açtığı literatürde belirtilmektedir. Bu olası olumsuz sonuçlara ilişkin katılımcıların görüşlerini yansıtan ortalamalar Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 3: İşanın Ifşacı Açısından Sonuçlarına Yönelik Ortalamalar

İfadeler	\bar{X}	ss
Suçlamalarının (şikâyetimin) bir sonucu olarak zarar görürüm	2,86	1,106
Bildirimimin her bir aşamasında engellemeyle karşılaşırım	2,89	1,030
Çeşitli dezavantajlara (zararlara/kayıplara) tabi tutulurum	2,95	1,047
İşim tehlikeye girer	2,83	1,084
Çalışma arkadaşlarının tepkisiyle karşılaşırım	2,78	1,000
İş yerimde yalnız kalırım	2,67	1,043
İş yerimde dışlanırım	2,64	1,048
Psikolojik tacize/yıldırma çabalarına maruz kalırım	2,76	1,096
Ailemin tepkisiyle karşılaşırım	2,01	1,046
Sosyal hayatta yalnız kalırım	2,04	1,062
Yükselme şansımı kaybederim	2,68	1,137
İşimi kaybeder ve bir daha bu sektörde çalışmam	2,28	1,061
Maddi olarak sıkıntı yaşarım ailemin yaşam standardı düşer	2,41	1,156

Katılımcılar "Ailemin tepkisiyle karşılaşırım; Sosyal hayatta yalnız kalırım; İşimi kaybeder ve bir daha bu sektörde çalışmam ve Maddi olarak sıkıntı yaşarım ailemin yaşam standardı düşer" ifadelerine katılmamaktadır. Katılımcılar ifşa davranışında bulunurlarsa ailelerinden tepki göreceklarını, yalnızlaşacaklarını, maddi olarak sıkıntıya gireceklerini düşünmemektedir. Katılımcıların özellikle maddi sıkıntıya düşme ve yalnız kalma yönünde bir korku yaşamıyor olmaları toplumsal kültürün kolektivist özelliğinin bir yansıması olarak nitelendirilebilir.

Katılımcılar "Suçlamalarımın (şikâyetimin) bir sonucu olarak zarar görürüm; Bildirimimin her bir aşamasında engellemeyle karşılaşırım; Çeşitli dezavantajlara (zararlara/kayıplara) tabi tutulurum; İşim tehlikeye girer; Çalışma arkadaşlarının tepkisiyle karşılaşırım; İş yerimde yalnız kalırım; İş yerimde dışlanırım; Psikolojik tacize/yıldırma çabalarına maruz kalırım; Yükselme şansımı kaybederim" ifadelerine kısmen katılmaktadır. Dolayısıyla katılımcıların ifşa davranışı sonucunda iş yerinde çeşitli sıkıntılarla ve olumsuz sonuçlarla karşılaşmaktan çekindikleri söylenebilir.

4.3. Ifşa kararını etkileyebilecek çeşitli unsurlara ilişkin bulgular

Ifşaya ilişkin çeşitli ifadelerle yönelik ortalamalar ve standart sapmalar Tablo 4'te gösterilmiştir. Söz konusu ifadeler ifşanın doğasını ve katılımcılar için ifşaya konu olan şeyi gerçekleştiren kişinin kimliği, pozisyonu vb. gibi unsurların ifşa kararı üzerindeki etkisini anlayabilmek açısından önemli görülmüştür. Diğer yandan ifşanın olası örgütsel sonuçlarına ilişkin katılımcıların görüşlerini de yansıtmaktadır.

Tablo 4: İşaya İlişkin Çeşitli İfadelere Yönelik Ortalamalar

İfadeler	\bar{X}	ss
Böyle bir şey fark ettiğimde hangi kanalları kullanarak bunu bildirebileceğim hakkında yeterince bilgi sahibiyim	3,46	1,174
Böyle bir durumda bu uygulamayı kimin yaptığı açıklama kararında etkilidir	2,63	1,160
Böyle bir uygulamayı gerçekleştiren kişinin pozisyonu bunu bildirme kararında etkilidir	2,39	1,142
Daha önce çeşitli haksız uygulamalara maruz kalan kişilerin yetki sahibi olunca başkalarına benzer şeyler yapmasını makul bulurum	1,76	,995
Söz konusu uygulamaları gerçekleştiren kişileri ideolojik olarak kendime yakın buluyorsam bu durum beni rahatsız etmez	1,68	,939
Söz konusu uygulamaları gerçekleştiren kişiler bana yakın (kan bağı, memleket vs.) ise bu durum beni rahatsız etmez	1,68	,924
Yetki (güç) sahibi kişilerin çeşitli haksız uygulamalar yapmasını normal karşılarım	1,69	,970
Ifşa etme kamu yararını arttırmaya yardımcıdır	3,28	1,092
Ifşa etme etik ihlali/kayıma/görevi suiistimali engellemede yardımcıdır	3,51	1,090
Ifşa etme kurumda ciddi hasarlar oluşmasını engellemede yardımcıdır	3,44	1,087
Ifşa etme kamuoyu nazarında kurumun itibar kaybetmesine sebep olur	2,91	1,082
Ifşa etme kurum içi huzursuzluğa sebep olur	2,88	1,077
Ifşa etme kurum içi güveni artırır	3,24	1,124
Ifşa etme yetkililerin daha adil davranmasını sağlar	3,46	1,092
Aileme danışmadan böyle bir olayı kimseye bildirmem	2,35	1,081
Yakın çevreme, arkadaşlarıma danışmadan böyle bir olayı kimseye bildirmem	2,31	1,085

Katılımcılar "Daha önce çeşitli haksız uygulamalara maruz kalan kişilerin yetki sahibi olunca başkalarına benzer şeyler yapmasını makul bulurum; Söz konusu uygulamaları

gerçekleştiren kişileri ideolojik olarak kendime yakın buluyorsam bu durum beni rahatsız etmez; Söz konusu uygulamaları gerçekleştiren kişiler bana yakın (kan bağı, memleket vs.) ise bu durum beni rahatsız etmez; Yetki (güç) sahibi kişilerin çeşitli haksız uygulamalar yapmasını normal karşılarım” ifadelerine kesinlikle katılmamaktadır. Bu sonuçlar, ifşaya konu olabilecek bir davranış gerçekleştiren kişilerin ideolojik yakınlık, hemşerilik, yetki sahibi olma ve daha önce çeşitli haksızlıklara uğramış olmalarının olaya şahit olanlar nezdinde durumu normalleştirmedini ve şahit olan kişilerin bundan rahatsızlık duyacağını göstermesi açısından önemlidir. Ve bu durumda şahit olan kişi muhtemelen ifşa davranışında bulunacaktır.

Katılımcılar “Böyle bir uygulamayı gerçekleştiren kişinin pozisyonu bunu bildirme kararında etkilidir; Aileme danışmadan böyle bir olayı kimseye bildirmem; Yakın çevreme, arkadaşlarıma danışmadan böyle bir olayı kimseye bildirmem” ifadelerine katılmamaktadır. Bu durumda katılımcıların ifşa kararını kişisel olarak yani bağımsız şekilde genellikle kimseye danışmadan aldığı söylenebilir.

Katılımcılar “Böyle bir durumda bu uygulamayı kimin yaptığı açıklama kararında etkilidir; İfşa etme kamu yararını arttırmaya yardımcıdır; İfşa etme kurum içi güveni artırır; İfşa etme kamuoyu nazarında kurumun itibar kaybetmesine sebep olur; İfşa etme kurum içi huzursuzluğa sebep olur” ifadelerine kısmen katılmaktadır. Dolayısıyla katılımcılar ifşa davranışının kamu yararını ve örgütte güveni artıracaklarını düşünmekte oldukları belirtilebilir. Bununla birlikte katılımcılar aynı zamanda ifşa davranışının kurum içinde huzursuzluğa sebep olacağını ve toplum nezdinde kurumun itibarının zedeleneceğini de düşünmektedir. Bu noktada katılımcıların ifşa kararı verirken büyük ihtimalle kamu yararı ve örgüt ikileminde karar verdikleri söylenebilir.

Katılımcılar “Böyle bir şey fark ettiğimde hangi kanalları kullanarak bunu bildirebileceğim hakkında yeterince bilgi sahibiyim; İfşa etme etik ihlali/kayıma/görevi suiistimali engellemede yardımcıdır; İfşa etme kurumda ciddi hasarlar oluşmasını engellemede yardımcıdır; İfşa etme yetkililerin daha adil davranmasını sağlar” ifadelerine katılmaktadır. Katılımcıların ifşa davranışının örgüt açısından olumlu sonuçlar sağlayacağını düşündüğü ve dolayısıyla böyle bir durum karşısında ifşa davranışında bulunmaya meyilli olacağı söylenebilir.

4.4. Karşılaştırma testleri

Katılımcıların demografik özellikleri ile örgüt içi, örgüt dışı ifşa ve sessiz kalma davranışı arasında bir ilişki olup olmadığı Mann Whitney U ve Kruskal Wallis analizleri kullanılarak araştırılmıştır. Sonuçta cinsiyet, medeni durum, çocuk sahibi olup olmama, yaş, toplam çalışma süresi ve örgütteki çalışma süresi ile örgüt içi, örgüt dışı ifşa ve sessiz kalma davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır. Ancak yönetim kademesi ve eğitim düzeyi ile sessiz kalma davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu bulgulanmıştır. Yönetimsel kademeler itibarıyla sessiz kalma davranışına en fazla meyilli olan yöneticiler alt kademe yöneticiler iken üst kademe yöneticiler sessiz kalmaya en az meyilli olan yöneticilerdir ($p=,045<,05$). Katılımcıların eğitim düzeyi ile sessiz kalma niyetleri arasındaki ilişki incelendiğinde sessiz kalmaya en fazla meyilli olanların ilköğretim mezunları olduğu ve en az meyilli olanların ise yükseköğretim mezunları olduğu tespit

edilmiştir ($p=,025<,05$). Eğitim düzeyleri dikkate alındığında eğitim düzeyi yükseldikçe sessiz kalma eğiliminin azaldığı görülmektedir ancak bu durumun istisnası doktora mezunu olanlardır ki doktora mezunlarının da sessiz kalma eğiliminin dikkate değer ölçüde yüksek olduğu saptanmıştır.

Kamu sektörü ve özel sektör çalışanları arasında ifşa davranışı niyeti konusunda bir farklılık olup olmadığı Mann Whitney U testi ile araştırılmıştır.

Kamu sektöründe ve özel sektörde çalışan yöneticiler arasında ifşa davranışı niyeti konusunda farklılık olup olmadığına yönelik analiz sonuçları Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Kamu Sektörü ve Özel Sektör Çalışanlarının İfşa Niyetinin Karşılaştırılması

İfşa Türleri	Sektör	n	Ortalama Sıra Sayıları	U	Z	p
Örgüt İçi	Özel	289	192,16	13630,500	-,104	,917
	Kamu	95	193,52			
Örgüt Dışı	Özel	289	185,53	11713,000	-2,156	,031
	Kamu	95	213,71			
Sessiz Kalma	Özel	289	191,43	13419,500	-,329	,742
	Kamu	95	195,74			

Örgüt içi ifşa davranışı niyeti konusunda kamu sektörü çalışanları ile özel sektör çalışanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($U=13630,500$ ve $p=,917>,05$). Dolayısıyla “Kamu sektörü çalışanları ve özel sektör çalışanları arasında örgüt içi ifşa davranışına yönelik tutum konusunda fark vardır” şeklindeki **H₁ hipotezi reddedilmiştir.**

Örgüt dışı ifşa davranışı niyeti konusunda kamu sektörü çalışanları ile özel sektör çalışanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($U=11713,000$ ve $p=,031<,05$). Kamu sektöründe çalışan katılımcılar örgüt dışı ifşa davranışında bulunmaya özel sektör çalışanlarına nazaran daha meyillidir. Bu noktada kamu sektörü çalışanlarının öncelikli tercihlerinin örgüt dışı ifşa olduğu söylenebilir. Dolayısıyla “Kamu sektörü çalışanları ve özel sektör çalışanları arasında örgüt dışı ifşa davranışına yönelik tutum konusunda fark vardır” yönündeki **H₂ hipotezi kabul edilmiştir.**

İfşaya konu olan olay karşısında sessiz kalma niyeti konusunda kamu sektörü çalışanları ile özel sektör çalışanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($U=13419,500$ ve $p=,742>,05$). Dolayısıyla “Kamu sektörü çalışanları ve özel sektör çalışanları arasında sessiz kalma davranışına yönelik tutum konusunda fark vardır” yönündeki **H₃ hipotezi reddedilmiştir.**

5. Sonuç

İfşa, örgüt içerisinde ahlaka aykırı, etik dışı, yasadışı vb. durumların yani yanlış davranış veya uygulamaların bunları düzeltme/durdurma yetkisi bulunan taraflara örgüt üyeleri tarafından bildirilmesidir. Kamu yararı ve çıkarı gözetilerek ve tamamen gönüllü olarak gerçekleştirilen ifşa davranışı, örgütün kendini söz konusu konularda yenilemesi ve gerekli önlemleri alması açısından oldukça yararlı bir araçtır. İfşacı açısından ise en önemli sonuç yaşayacağı vicdanî rahatlık olsa gerektir.

Bu çalışmada temel olarak kamu sektörü çalışanları ve özel sektör çalışanlarının ifşa davranışı niyetlerinin birbirinden farklı olup olmadığını tespit etmek amaçlanmıştır.

Bireyin özellikle karar davranışında diğer şeylerin yanı sıra çalışmakta olduğu sektörün yapısal özelliklerinin özellikle önemli olduğu düşüncesi böylesi bir karşılaştırmalı araştırmanın tasarlanmasında etkili olmuştur. Zira sektörlerin sahip olduğu yapısal özellikler çalışanların psikolojisini ve dolayısıyla değerlendirmelerini de etkileyebilmektedir. Ayrıca, yönetici olan çalışanların işa davranışında bulunma gibi kararlarda daha fazla hareket serbestisine vb. sahip olabileceklerinden ötürü yöneticiler tercih edilmiştir.

Çalışanların işa niyetlerinin kişisel özellikleriyle genel olarak ilişkili olmadığı saptanmıştır. Ancak literatürde genel olarak cinsiyet (Mesmer-Magnus ve Viswesvaran, 2005; Celep ve Konaklı, 2012), yaş ve kıdem (Near ve Miceli, 1996; Mesmer-Magnus ve Viswesvaran, 2005) itibarıyla işa davranışının farklılık gösterdiği belirtilmektedir. Genel itibarıyla bir farklılık saptanamamış olmasına karşın yönetim kademesi ve eğitim ile sessiz kalma davranışı arasında anlamlı bir fark olduğu ortaya konmuştur.

İfşaya konu bir olay karşısında sessiz kalmayı en fazla alt kademe yöneticiler tercih ederken en az üst kademe yöneticiler tercih etmektedir. Bu sonuç yönetsel kademelerin özellikleri, gereklilikleri ve yetkileri dikkate alındığında makul karşılanabilir zira üst kademe yöneticilerin sessiz kalmak yerine daha aksiyoner davranıp harekete geçmesi alt kademedeki yöneticilerle kıyaslandığında daha olasıdır ve dolayısıyla sessiz kalma eğilimlerinin de daha az olması beklenebilir. Eğitim düzeyi açısından ise sessiz kalmayı en fazla ilköğretim mezunları tercih etmektedir ve en az yüksekokul mezunları tercih etmektedir.

Araştırma sonucunda ayrıca, daha önce ifşaya konu bir olay fark eden çalışanlarının çoğunluğunun bu durumu ilgililere bildirdiği ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla araştırmaya katılanlar arasında ifşacılar da bulunmaktadır ve oldukça fazladırlar. Bu durum ilgi çekicidir nitekim hem kamu sektöründe hem de özel sektörde daha önce ifşaya konu olabilecek bir olaya şahit olan çalışanların büyük çoğunluğu bu durumu bildirme kararı alarak hareket geçmiştir ve daha önce de değinildiği gibi bu karar konusunda sektörler arasında bir farklılık saptanmamıştır. Ayrıca çalışanların genel olarak, işa davranışı sonunda, örgüt açısından olumlu sonuçlar yaşanacağına inandıkları saptanmıştır. Bu olumlu bakış açısına karşın çalışanların kişisel olarak, işa davranışı sonucunda çeşitli dezavantajlara uğrama, işin tehlikeye girme korkusu, iş yerinde yalnız kalma, dışlanma ve mobbing gibi çeşitli olumsuzluklar yaşamaktan çekindikleri de tespit edilmiştir. Diğer yandan katılımcıların genel olarak maddi sıkıntı yaşama, sosyal hayatta izolasyon gibi çekinceleri olmadığı saptanmıştır. Bu bulgu da özellikle önemlidir zira özellikle işini kaybeden ya da benzer durumlar yaşayan bireyler maddi sıkıntılar yaşarlar ve bu sebeple bireyler işini kaybetmesine sebep olacak ya da tehlikeye atacak şeylerden uzak durmaya çalışırlar. Bu durumda katılımcıların kültürel yapının özellikleri sebebiyle iş hayatı dışındaki hayatı ile ilgili olarak böylesi korkular yaşamıyor oldukları söylenebilir.

Araştırma sonucunda örgüt içi işa niyeti ve sessiz kalma niyeti konusunda kamu sektörü çalışanları ile özel sektör çalışanları arasında bir fark olmadığı yani her iki sektörde çalışanların da bu konularda benzer tutuma sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak örgüt dışı işa davranışında bulunma niyeti konusunda kamu sektörü çalışanları ile özel sektör

çalışanları arasında bir farklılık olduğu saptanmıştır. Buna göre kamu sektörü çalışanları özel sektör çalışanlarına göre örgüt dışı ifşayı daha fazla tercih etmektedir. Kamu sektörü ve özel sektörde çalışan kişilerin işa davranışının genel olarak benzerlik göstermesi ancak bazı noktalarda farklılaşması literatür ile uyumludur. Kamu ve özel sektör çalışanları arasında işa davranışı konusunda bir fark olup olmadığını Taş ve Antalyalı (2015) hemşire örnekleminde araştırmış ve kamu hastanesinde ve özel hastanede çalışan hemşirelerin işa yönelimlerinin birbirine büyük oranda benzediğini saptamıştır. Hemşireler arasında ilk sırayı informal ifşanın son sırayı ise anonim ifşanın aldığı ortaya çıkmıştır. Ancak özel hastanede çalışan hemşirelerin kamu hastanesinde çalışan hemşirelere göre örgüt içi ifşayı ve anonim ifşayı daha fazla tercih ettikleri tespit edilmiştir. Benzer biçimde Yürür ve Nart (2016) da kamu sektörü ve özel sektör çalışanlarının işa niyetlerinin farklılaşabileceğini belirtmektedir.

Araştırma sonucunda işa davranışı konusunda kamu sektöründe ve özel sektörde çalışanlar genel olarak benzerlik göstermekle birlikte işa davranışının bir boyutunda kamu sektörü çalışanları ve özel sektör çalışanları ayrılmaktadır. Kamu sektörü çalışanlarının örgüt dışı ifşayı daha rahat/fazla tercih ediyor olmasında 2004 yılında kurulmuş olan Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun (<http://www.etik.gov.tr/>) ve son dönemlerde özellikle teknolojiye yaşanan gelişmelerin etkisi olabilir.

Kaynaklar

- Alleyne, P.;Hudaib, M. ve Pike, R. (2010), "Towards a Conceptual Model Of Whistle-Blowing Intentions among External Auditors", *The British Accounting Review*, 45, 10-23.
- Aydın, U. (2002-2003), "İş Hukuku Açısından İşçinin Bilgi Uçurması (Whistleblowing)", *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 79-100.
- Barnett, T.;Cochran, D. S. ve Taylor, G. S. (1993), "TheInternal Disclosure Policies of Private-Sector Employers: An Initial Look at Their Relationship to Employee Whistleblowing.", *Journal of Business Ethics*, 12, 127-136.
- Baş, T. (2006), *Anket*, 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Bernard, G. M. (2012), *Whistleblowing in A Wikileaks World: A Model for Responsible Disclosure in Homeland Security*, Unpublished Master's Thesis, Naval Postgraduate School Monterey, California.
- Candan, H. ve Kaya, T. P. (2015), "İhbarcılık (Whistleblowing) ve Algılanan Örgütsel Destek Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Bir Kamu Kurumunda Araştırma", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 2, 305-330.
- Celep, C. ve Konaklı, T. (2012), "Bilgi Uçurma: Eğitim Örgütlerinde Etik ve Kural Dışı Uygulamalara Yönelik Bir Tepki", *E-International Journal of Educational Research*, 3(4), 65-88.
- Çiğdem, S. (2013), "Büro Yönetiminde Whistle-blowing ve Etik İlişkisi", *S.D.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 93-10.

- Dasgupta, S. ve Kesharwani, A. (2010), “ Whistleblowing: A Survey of Literature.”, The IUP Journal of Corporate Governance, Vol.IX, no. 4, 57-70.
- De Maria, W. (1994), “Unshielding the Shadow Culture: Queensland Whistleblower Study”, St. Lucia: University of Queensland, Department of Social Work and Social Policy.
- De Schepper, M. (2009), Settings the right incentive for whistleblowers, supervisor Martin Gelter, external examiner Alessia Paccas, European Master in Law and Economics, (http://www.emle.org/_data/Marten_De_Schepper_-_Setting_the_Right_Incentives_for_Whistleblowers.pdf).
- Dworkin, T. M. ve Baucus, M. S. (1998), “Internal vs. External Whistleblowers: A Comparison of Whistleblowing Processes”, Journal of Business Ethics, 17(12), 1281-1298.
- Eaton, T. V. ve Akers, M. (2007), “Whistleblowing and Good Governance”, The CPA Journal, 77(6), 66-71.
- Elliston, F.A. (1982), “Anonymity and Whistle-Blowing”, Journal of Business Ethics, 1, 167-177.
- Farrell, D. ve Petersen, J.C. (1982), “Patterns of Political Behavior in Organizations”, Academy of Management Review, 7, 403-412.
- Gerçek, H. (2005), “Mühendislikte Etik Sorunların Ele Verilmesi”, Madencilik Dergisi, 44 (4), 29-38.
- Hassink, H., Vries, M. ve Bollen, L. (2007) “A Content Analysis of Whistleblowing Policies of Leading European Companies”, Journal of Business Ethics, 75, 25-44.
- Hersh, M.A. (2002), “Whistleblowers Heroes or Traitors?: Individual And Collective Responsibility For Ethical Behaviour”, Annual Reviews in Control, 26, 243-262.
- Hirschman, A. O. (1970), Exit, Voice, and Loyalty: Responses To Decline in Firms, Organizations, And States, Cambridge: Harvard University Press.
- Holtzhausen, N. (2007), Whistleblowing And Whistleblower Protection In The South African Public Sector, Unpublished Doctoral Thesis, University of South Africa. <http://www.etik.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 15.01.2017).
- Hunton, J. E. ve Rose, J. M. (2011), “Effects of Anonymous Whistle-Blowing and Perceived Reputation Threats on Investigations of Whistle-Blowing Allegations by Audit Committee Members”, Journal of Management Studies, 48(1), 75-98.
- Janis, I. L. ve Mann, L. (1977), Decision Making, New York: Free Press.
- Jubb, P. B. (1999), “Whistleblowing: A Restrictive Definition and Interpretation”, Journal of Business Ethics, 21(1), 77-94.
- Keenan, J. P. (2007), “Comparing Chinese and American Managers on Whistleblowing”, Employ Response Rights, 19, 85-94.
- Keenan, J. P. (Winter 1990), “Upper-Level Managers and Whistleblowing: Determinants of Perceptions of Company Encouragement and Information About Where to Blow the Whistle.”, Journal of Business and Psychology, Volume 5, no 2, 223-235.
- King, G. (1999), “The Implications Of An Organization’s Structure On Whistleblowing”, Journal of Business Ethics, 20 (4), 315-326.
- Larmer, R. A. (1992), “Whistleblowing and Employee Loyalty”, Journal of Business Ethics. 11(2), 125-128.
- Lewis, D. (January 2011), “Whistleblowing in a Changing Legal Climate: Is it Time to Revisit Our Approach to Trust and Loyalty at the Workplace?”, Business Ethics: A European Review, Volume 20, number 1, 71-87.
- Martin, B. (1999), The Whistleblower’s Handbook: How To Be An Effective Resister, Envirobook, Sydney.
- Mesmer-Magnus, J. R. ve Viswesvaran, C. (2005), “Whistleblowing in Organizations: An Examination of Correlates of Whistleblowing Intentions, Actions, and Retaliation”, Journal of Business Ethics, 62(3), 277-297.
- Miceli, M. P. ve Near, J. P. (Dec 1984), “The Relationship among Beliefs, Organizational Position, and Whistle-Blowing Status: A Discriminant Analysis.”, The Academy of Management Journal, Vol. 27, no. 4, 687-705.
- Miceli, M. P.; Near, J. P. ve Schwenk, C. R. (Oct. 1991), “Who Blows the Whistle and Why?”, Industrial and Labor Relations Review, Vol.45, no. 1, 113-130.
- Miceli, M. P.- Near, J. P.- Dworkin, T. M. (2008), Whistleblowing in Organizations, New York: Taylor and Francis Group.
- Nader, R.; Petkas, P. J. ve Blackwell, K. (1972), Whistleblowing: The Report On The Conference On Professional Responsibility. New York: Grossman.
- Near, J. P. ve Miceli, M. P. (1985), “Organizational Dissidence: The Case of Whistle-Blowing”, Journal of Business Ethics, 4, 1-16.
- Near, J. P. ve Miceli, M. P. (1996), “Whistle-blowing: Myth and Reality”, Journal of Management, 22, 507-526.
- Near, J. P., Rehg, M. T.; Van Scotter, J. R. ve Miceli, M. P. (2004), “Does Type of Wrongdoing Affect the Whistle-Blowing Process?”, Business Ethics Quarterly, volume 14, issue 2, 219-242.
- Öktem, M. K. ve Shahbazi, G. (2012), “Attitudes Toward Different Forms of Whistleblowing in Turkey and Iran”, Middle-East Journal of Scientific Research, 12 (7), 945-951.
- Özler, D. E.- Şahin, M. D.- Atalay, C. G. (2010), “Teorik Bir Çerçeve de Whistleblowing Etik İlişkisi”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(2), 169-194.
- Park, H., Blenkinsopp, J., Oktem, M. K. ve Omurgonulsen, U. (2008), “Cultural Orientation and Attitudes Toward Different Forms of Whistleblowing: A Comparison of South Korea, Turkey, and the U.K”, Journal of Business Ethics, 82(4), 929-939.
- Park, H.- Rehg, M. T.- Lee, D. (2005), “The Influence On Confucian Ethics And Collectivism On Whistle-blowing Intentions: A Study Of South Korean Public Employees”, Journal of Business Ethics, 58 (4), 387-403.
- Paul, R. J. ve Townsend, J. B. (1996), “Don't Kill the Messenger! Whistleblowing in America - A Review with

- Recommendations”, *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 9(2), 149-161.
- Perks, S. ve Elroy E. S. (2008), “Employee Perceptions Regarding Whistle-Blowing in the Workplace: A South African Perspective”, *South African Journal of Human Resource Management*, 6(2), 15-24.
- Rehg, M. T. (1998), *An Examination Of The Retaliation Process Against Whistle-Blowers: A Study Of Federal Government Employees*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bloomington: Indiana University.
- Rothschild, J. ve Miethe, T. D. (1994), “Whistleblowing As Resistance In Modern Work Organizations: The Politics of Revealing Organizational Deception And Abuse”, Edited J. Jermier; D. Knights ve W. Nord, *Resistance And Power In Organizations*, Routledge, London, 252-273.
- Sims, R. L. ve Keenan, J. P. (1999), “A Cross-Cultural Comparison of Managers’ Whistleblowing Tendencies”, *International Journal of Value-Based Management*, 12, 137-151.
- Taş, F. ve Antalyalı, Ö. L. (2015), “Kamu Hastanelerinde ve Özel Hastanelerde Çalışan Hemşirelerin İzharcılık (Whistleblowing) Tutumları”, *MAKÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Yıl: 2, Sayı: 3, 34-54.
- Thomas, J. Z. ve Miller, D. L. (2005), “Examining Culture’s Effect on Whistle-Blowing and Peer Reporting”, *Business & Society*, 44(4), 462–486.
- Ting, M. M. (2008), “Whistleblowing”, *American Political Science Review*, 102 (2), 249-267.
- Toker Gökçe A. (2014), “Öğretmenlerin Farklı Bilgi Uçurma Tercihlerinde Belirleyici Olan Değer Yönelimleri”, *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, 1-11.
- Varelius, J. (2009), “Is Whistle-blowing Compatible with Employee Loyalty?”, *Journal of Business Ethics*, 85, 263-275.
- Weinstein, D. (1979), *Bureaucratic Opposition*, Pergamon Press, New York.
- Westin, A.F. (1981), *Whistleblowing*, McGraw-Hill, New York.
- Yeh, Y. H. (2011), *The Effectiveness of The Whistleblower Protection Under Sarbanes – Oxley Section 806 in Corporate Governance*. Unpublished Doctoral Thesis, University of Kansas.
- Yürür, S. ve Nart, S. (2016). “Örgütsel Adalet Algısı Kamu Çalışanlarının İhbar Etme Niyetinin Belirleyicisi midir?”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 49, Sayı 3, Eylül, 117-148.
- Zhang, J.-Chiu R.- Wei L. (2009), “Decision-Making Process of Internal Whistleblowing Behavior in China: Empirical Evidence and Implications”, *Journal of Business Ethics*, 88, 25-41..

Üniversite Öğrencilerinin Sosyal ve Ekonomik Profilinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Örneği*

Osman ÇEVİK¹ Taylan Can DOĞANAY² Ebubekir KARAÇAYIR³

¹ Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Karaman

² Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İİBF, Siyaset ve Kamu Yönetimi Bölümü, Karaman

³ Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Karaman

Özet

Bu çalışma ampirik ve pratik bulgulara dayanan araştırma sürecinin bir sonucudur. Araştırmanın konusu, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi öğrencilerinin sosyal ve ekonomik profillerinin betimlenmesidir. Konu özelinde araştırmanın amacı ise öğrencilerin zaman ve para sermayelerini kullanımlarındaki verimliliklerdir. Araştırmanın verileri anket veri edinme tekniği ile elde edilmiştir. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi öğrencilerinin demografik dağılımları ile sosyal ve ekonomik özellikleri belirlenmiştir. Böylelikle sosyal bağlarıyla ilişkisi kurulan pratik bulgular irdelenebilmiştir. Ocak 2017 itibarıyla Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi öğrencisi sayısı 14.395 kişiden oluşmaktadır. Ankete katılan öğrencilerin toplam sayısı 1.228 öğrenciden oluşmaktadır. Başlıca kategorilerde ampirik bulgular; cinsiyet, yaş, aile durumu, kültürel özelliklerin edinildiği şehir ve öğrenci olarak barınma ile aylık gelir durumlarıdır. Pratik bulgular ise zaman ve para kategorisine ayrılmaktadır. Verilerin analiz edilmesinde SPSS programı kullanılmıştır. Bulguların ortaya konulmasında başlıca frekans, yüzde ve Ki-Kare analizlerine başvurulmuştur. Sonuç olarak Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi öğrencilerinin zaman ve para kullanımlarındaki faktörler belirlenmiştir. Zaman ve para kullanımı arasındaki ilişkinin verimliliği öğrenciler açısından olumlu ve olumsuz olarak değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda öğrenciler zamanlarını ve paralarını verimli kullanma konusunda yeterli düzeyde görülmemiştir. Bu bağlamda verimli kullanılan zamanın ve paranın öğrencilerin gelecek bireysel kariyer ve toplumsal yaşamları için oldukça önemli olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelime: Zaman ve Para Yönetimi, Sosyal ve Ekonomik Profil

The Social and Economic Profile of the Karamanoğlu Mehmetbey University Students

Abstract

This study is a result of research process based on empirical and practical findings. Research topic is to determine the social and economic profile of the Karamanoğlu Mehmetbey University students. Especially as productivity of using sources which are consist of time and money is the main purpose. In this context, the appeared question is whether students use productivity their sources or not. Research data were obtained by survey technique. Social and economic features of the Karamanoğlu Mehmetbey University students were determined after obtained demographic data. Thus, practical findings which are related social features have been examined on data. Additionally, the number of Karamanoğlu Mehmetbey University student is 14.395 person. The number of surveyed students is 1.228 person. Depending on the data, empirical findings are consist of specific categories which are separated as gender, age, family situation, city where surveyed students not only born but also live and monetary situation. In the other context, categories of the practical findings are separated only time and money. SPSS (Statistical Package for the Social Science) was used to analyze the data and the findings exhibited on the figures and tables by using frequency and Chi-Square analysis. As a result that the factors which are relation with time and money used by Karamanoğlu Mehmetbey University students were determined. The productivity of relationship between using time and money was evaluated as a positively and negatively aspect of students. In this context, the findings of this research show that time and money are used productivity by students are so important for their careers and social lives in the future.

Key Words: Time and Money Management, Social and Economic Profile

* Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi Komisyonunca Kabul Edilen 18-M-16 Numaralı Proje Verileri Kullanılmıştır.

1. Giriş

Bu çalışmanın analitik düzleminde iki ön varsayım söz konusudur. İlk ön varsayım zamana, ikinci ön varsayım ise paraya dairdir. Zaman, azalan ve yeri doldurulamaz sosyo-kültürel manevi sermayedir. Burada açılması gereken parantez, sosyo-kültürel bir kavrayışın olduğudur. Türkiye dünya ülkeleri arasında gelişmişlik düzeyi itibarıyla gelişmekte olan ülkeler kategorisinde görülmektedir. Bir zaman skalasında koşullandırılmış ve sıkıştırılmış bir toplumsal algının varlığı neticesinde zaman, sosyo-kültürel olarak daima bir insan ömrüne endekslendiği algılanmaktadır. Oysa zaman aksiyomatik işleyişin bir adlandırılışı olarak insanın yaşamına ve yaşama kalitesine indirgenebilir görülmemelidir.

Bu çalışmada zaman salt azalan yaşam çizgisine indirgenmeyerek aksiyomatik algılanışın ötesinde gündelik yaşamın bir parçası olarak ele alınmaktadır. İkinci ön varsayım ise genel kabule uygun düşen paraya ilişkindir. Para, üretilebilir ve tüketilebilir meta değerini betimleyen, sosyo-ekonomik maddi sermayedir. Toplumsal bağlamını açıklamak noktasında ayrıntıya girme gereği hissedilmemektedir. Ancak belirtilmesi gereken husus “bilgi toplumu” olarak adlandırılan bir sosyal ve ekonomik belirleyiciliğin olduğudur. Daniel Bell’e (1973) göre sanayi sonrası toplumsal öğeler, sembolik içeriklerin kodlanmasından oluşmaktadır. Buna bağlı olarak içerisinde bulunan bilgi toplumunun temel meta değerini belirleyen bilginin ve sembolik içeriklerin üretilebilir ve tüketilebilirliği vardır. Ancak her iki varsayıma da esas olan

temel koşul verimlilik ilkesine bağlı olarak para ile ne satın alındığı ve paranın nasıl kullanıldığı oldukça önemlidir.

Bu çalışmanın merkezinde de var olan nokta, üniversitelerin bir ülkenin özellikle de bilgi toplumunun dinamik kurumları olarak ulusal düzeyde gelişime katkı sağlayan dinamikleri içeren özel bir alan olduklarıdır. Bu bağlamda çalışmada konu ve amaç ekseninde inceleme nesnesi, öğrencilerin sosyal ve ekonomik profilleridir. Öğrencilerin bir birey olarak sahip oldukları toplumsal kimliklerinin, üniversite kurumu içerisinde ne derece dinamizm kazandığını görebilmenin imkânı, öğrencilerin profillerini betimleyebilmekten geçmektedir. Ancak tek başına belirleyici bir niteliği olamayacağı düşünülen sosyal ve ekonomik profilin yanı sıra öğrencilerin zamanı ve parayı nasıl kullandıklarını da konu edinmek gerek görülmektedir. Verimli kullanılan zaman ve para sermayelerinin öğrencilere yönelik geri dönüşü, öğrencilerin kazandığı ve kazandıracığı dinamizm ile doğrudan ilişkili kabul edilmektedir.

2. Kuramsal arka plan

Bireylerin toplum içerisinde tanımlanabildikleri ve tanımlayabildikleri her bir bireyin görünümü birer sosyal ve ekonomik profilin kendisidir. Günümüzde “Ben kimim?”, “Okuldan mezun olduğumda ne yapacağım?” veya “Kendimi nerede mutlu hissediyorum?” gibi her türlü sorunun cevabı kimliğe bağlı olarak verilebilmektedir. Bireylerin sahip oldukları kimlikler, içerisinde buldukları sosyo-ekonomik koşullardan bağımsız değildir (Weber ve Mitchell, 2008: 26). Bu yönüyle sosyal ve ekonomik profiller, ampirik ve pratik bulguları içermektedir. Toplumsal ve ekonomik temellerde değerlendirilebilir bu ampirik ve pratik bulgular çok çeşitlidir. Örneğin üniversite öğrencisi olan bir bireyin maddi sermayesinin kaynağının yalnızca ailesinden olması, ailenin nüfusunu, ailenin okuyan diğer üyelerini, ailenin tamamını birçok yönden etkilemektedir. Bu geri dönüşümlü etkinin veya etkileşimin üniversite öğrencisine de çok yönlü etkisi olabilmektedir. Tüm birbiriyle içkin bulgular bu bağlamda zaman ve para sermayelerinin kullanımına göre önemlidir. Zamanın ve paranın kullanımı ile tüketimi arasındaki fark tam olarak belirtilen analitik ilişkide açığa çıkmaktadır.

Zaman sermayesi, Smith'e (2007: 24) göre; tasarruf edilebilir, elde tutulabilir, satın alınabilir veya kiralanabilir değildir. Yerine ikame edilemeyen zaman sermayesi yalnızca kullanılmaktadır. Zamanın bahsedilen niteliği, verimli kullanımı bir zorunluluk haline getirmektedir. Literatürde zamanın yönetimi üzerine bir yazım hazinesi olmakla birlikte anahtar kavram daima verimlilik olmaktadır. Para sermayesi zamana göre daha fizikidir. Ancak para sermayesi tükenen, yerine konulabilmesi için verimli kullanılması gereken bir sermayedir. Bu bağlamda zamana dair Peter F. Drucker'ın şu ifadesi (Yılmaz ve Aslan, 2002: 25-46) “zaman en az bulunan kaynaktır, eğer o doğru yönetilemiyorsa hiçbir şey yönetilmiş sayılmaz” zamanın ve paranın birbirine etki ettiğinin göstergesidir. Dolayısıyla önemli olan zamanın ve paranın ne kadar kaldığından ziyade sahip olunanın verimli kullanılmasıdır.

Zaman sermayesinin, maddi sermaye olan paraya göre daha önemli olduğu açıktır. Aralarındaki nedensellik şu şekilde tanımlanabilmektedir; zamanın verimli kullanılması için paranın verimli kullanılması, zamanı değerlendirmek demektir. Zamanın verimli kullanılması ise paranın verimli kullanılması demektir. Ancak araştırma özelinde üniversite

öğrencileri bağlamında ayrı notlar düşmek gerekmektedir. Bir üniversite öğrencisinin tasarruf etmesi beklenilmemektedir. Öğrencilik ve birey olarak kişilik ihtiyaçlarını gidermek üzerine bir statüye sahip olan üniversite öğrencisinin temel misyonu, öğrencilik ve kişisel başarısının yükselişini sağlaması olduğu belirgindir. Başarının eğitim ve toplum yaşamında kazanılması için öğrencilik sürecinde zamanın ve paranın verimli kullanılması birbirini değerlendiren kıstaslara dikkat edilmesi bir zorunluluk olmaktadır.

2.1. Literatür

Zaman ve para sermayeleri ile bilgi toplumu eklemlendiğinde literatürde mevzilenilen pozisyonda belirlemektedir. Bu pozisyon verimliliğe dayalı zaman ve para kullanımının, bilgi üretimini arttıracaktır. Çünkü günümüzde artık bilgi, bir üretim girdisi ve işlevselliğiyle birlikte üretimin çıktısıdır (Yamaç, 2011: 11-15).

Buna bağlı olarak literatüre dayalı tarama neticesinde oluşturulan kaynak havuzu da araştırmanın kuramsal perspektifini desteklemektedir. Çağlıyan ve Göral (2009) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin zamanı verimli kullanma becerilerinde mezun oldukları üniversite öncesi eğitim öğretim kurumlarının tür farklılıklarının anlamlı bir etkisi yoktur. Bu çalışmaya istinaden Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi öğrencilerine yönelik araştırma sürecinde üniversite öncesi eğitim öğretim kurumlarına dair bir inceleme paragrafı açılmamış ve bir basamak ileride başlanmıştır.

Nartgün ve Yüksel (2009) tarafından gerçekleştirilen çalışma da ise üniversite öğrencilerinin sosyo-ekonomik profilinin belirlenmesi konusu görülmektedir. Ancak içerik itibarıyla amacında üniversite öğrencilerinin sosyo-ekonomik profilinden hareket edilerek ailelerin profili ile öğrenci ailelerinin öğrenciler için tercih ettikleri akademik ve mesleki geleceğin arasındaki ilişki vardır. Bu çalışma sayesinde ise yürütülen araştırmada öğrencilerin sosyal ve ekonomik profillerinde ailelerin etkisinin ölçülmesi gerekliliği güçlü bir şekilde duyulmuştur.

Aile ve öğrenci arasındaki ilişkiye dair ilaveten Keskin, Koraltan ve Öztürk (2010) tarafından gerçekleştirilen çalışma da üniversite öğrencilerinin sosyo-ekonomik profilini betimlemektedir. Çalışmaya göre genellikle ailelerin sosyo-ekonomik durumları öğrencilerin üniversite eğitim ve öğretim başarısını ve akademik/mesleki seçimlerini etkilemektedir.

Son olarak Alay ve Koçak (2003) tarafından gerçekleştirilen üniversite öğrencilerine yönelik bir diğer çalışmaya göre üniversite öğrencilerinin akademik başarıları ile zamanın verimli kullanılması arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki vardır. Yanı sıra Alay ve Koçak tarafından vurgulanan bir diğer husus üniversite öğrencilerinin zamanlarını boşa harcamaları ve genel akademik not ortalaması arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığıdır. Bu bağlamda zamanın verimli kullanılması öğrencilerin akademik ve meslek hayatlarında daha başarılı olacağı yönünde bir öngörüyü güçlendirmektedir.

3. Metot ve metodoloji

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi öğrencilerinin sosyal ve ekonomik profillerinin betimlenmesi ve zaman ve para sermayelerinin kullanımının verimliliğinin değerlendirilmesi bu çalışmanın konusunu ve amacını oluşturmaktadır. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi'nde

2013-14, 2014-15, 2015-16 ve 2016-17 yılları kayıtlı öğrencilerine odaklanan bu çalışmanın araştırma aşamaları; verilerin elde edilmesi, verilerin analizi/değerlendirilmesi ve araştırmanın ilk aşaması olan gözlem süreçlerinden geçmektedir. Kuramsal arka planına bağlı kalınarak aranan cevapların, öğrencilerden elde edilmesi sürecinde dönemsel geçişlerin olduğu araştırmanın tüm sürecinde dikkate alınmaktadır.

Zamanlarını ve paralarını verimli kullanan öğrencilerin, yaşam kalitelerinin gelecekte çok daha iyi bir düzeyde olacağı inancı çalışmanın da motivasyon unsurudur. Dolayısıyla öğrencilerin gündelik yaşamlarını anlamak ve olabildiğince Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi ile ilişkilerini görmek için yaslanan motivasyonun önemi oldukça büyüktür. Çünkü televizyon izleme alışkanlıklarından, kitap okuma alışkanlıklarına; sosyal medya profiline sahip olmaktan, moda ilgisine yönelik alışveriş tutkunluğuna sahip olmaya kadar birey olarak bir öğrencinin zamanını ve parasını gündelik yaşamında nasıl kullandığı, eşanlı olmasa da, gelecek yaşamını etkilemektedir.

Üniversite öğrencilerinin yanı sıra doğrudan araştırmanın sahası olan Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi'nin kuruluşuna dair 29.05.2007 tarihine referans verilmektedir. İlaveten Selçuk Üniversitesi'ne bağlı akademik birimlerin eğitim ve öğretim süreci ise 1987 yılına kadar uzanmaktadır. Günümüz itibarıyla akademik birimler 7 fakülte, 1 yüksekokul, 5 meslek yüksekokulu ve 2 enstitüden oluşmaktadır. Öğrenci sayısı dönem geçişleri içerisinde küçük değişikliğe uğrasa da Ocak 2017 itibarıyla Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi öğrencisi sayısı 14.395 kişiden oluşmaktadır.

Fakültelerin bünyesinde öğrenci sayısı 6.505; yüksekokullar bünyesinde 889; meslek yüksekokulları bünyesinde 6.331; enstitüler bünyesinde 670 kişidir. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi merkez kampüsü öğrenci sayısı 12.289 iken Karaman'a bağlı ilçelerdeki öğrenci sayısı 2.106'dır.

Araştırmanın gözlem aşamasında, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi öğrencilerinin demografik dağılımı genelinde belirlenen profilleri, sosyal ve ekonomik özellikleri ile iç içe geçirilmiştir. Tutarlılık arz ettiği yerde veya yalın bir ifadeyle genel eğilimin tespit edilmesiyle birlikte gündelik yaşamın uğraşlarına yönelik eğilimlerin sapmaları araştırılmıştır.

Araştırmanın veri elde edilmesi aşamasında örneklemi oluşturan üniversite öğrencilerine yönelik "anket" veri edinme tekniği kullanılmıştır. Bir önceki gözlem aşamasında dikkat edilen etmenler doğrultusunda ve Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi'nden elde edilen, paylaşım açılan bilgiler doğrultusunda anket soruları hazırlanmıştır.

Araştırmanın örneklenen evreni 12.289 kişiden oluşmaktadır. Güven aralığının %95 ve örneklem hatasının +/- %3 olarak belirlenmesi durumunda ise örneklem sayısı 982 kişi olarak hesaplanmaktadır (Baş,2013:43). Bu çalışmada ise daha güvenilir sonuçlara ulaşmak amacıyla örneklem sayısı olabildiğince yüksek tutulmuş ve çalışma rassal örnekleme yöntemi ile seçilen 1.228 kişiyle gerçekleştirilmiştir.

Ankette yöneltilen soru sayısı toplam 30 adet olup, 6 soru katılımcıların demografik dağılımlarını belirleme amaçlı olarak hazırlanmıştır. Diğer sorular ise öğrencilerin zaman ve

paralarını hangi aralıklarda kullandıkları ve harcadıklarına ilişkindir. Ayrıca ankette öğrencilerin kredi kartı kullanıp kullanmadığı, sosyal medya hesaplarının olup olmadığı, burs veya kredi alıp almadığı durumlarını öğrenme amaçlı sorulara da yer verilmiştir. Para ve zaman ölçmeye yönelik soruların tamamı sıralama ölçeğinde, diğer sorular ise sıralama ve nominal ölçekte hazırlanmıştır.

Çalışmada öğrencilerin para ve zamanlarını kullanmada genel eğilimlerini belirlemeye yönelik olarak frekans ve yüzde analizleri yapılmıştır. Ayrıca belirlenen alanlarda öğrencilerin zaman ve para kullanımına ilişkin daha kapsamlı bulgulara ulaşma amacıyla değişkenlerin birbirleriyle ilişkisini sınavan Ki-Kare testlerine de yer verilmiştir.

Araştırmanın analiz aşamasında anket tekniği kullanılarak elde edilen veriler, birer analiz unsuru olarak girdilerek, bulgulara dönüştürülmüştür. Böylelikle değerlendirme ve sonuçlandırmaya ve betimsel olarak sunulmaya hazır hale getirilmiştir.

4. Araştırmanın bulguları ve analizi

Elde edilen verilerin birer bilgi unsuruna dönüştürülmesi için SPSS programı kullanılmıştır. Verilerin sunumu genel olarak demografik dağılım ve zaman-para kullanımı başlıklarında verilmiştir.

4.1. Demografik dağılım verileri

Tablo 1. Öğrencilerin Akademik Birimi

Fakülteler	Öğrenci Sayısı	Yüzde
İslami İlimler Fakültesi	17	1,4
Sağlık Hizmetleri M.Y.O	43	3,5
Besyo M.Y.O	30	2,4
Ermenek M.Y.O	57	4,6
Sağlık Bilimler M.Y.O	54	4,4
Kazım Karabekir M.Y.O	48	3,9
Teknik Bilimler M.Y.O	63	5,1
Sağlık Yüksek Okulu	33	2,7
Mühendislik Fakültesi	40	3,3
Edebiyat Fakültesi	105	8,6
İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi	738	60,1
Toplam	1228	100,0

Tablo 1 içeriğinde örneklemi oluşturan 1.228 kişinin akademik birimler itibarı ile dağılımı görülmektedir. Evreni oluşturan en büyük düzlem İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi olduğundan örneklemin de çoğunluğu (%60,1'i) bu fakülteden alınmıştır.

Tablo 2. Öğrencilerin Aile Durumları

Aile Durumları	Kişi Sayısı	Yüzde
Ebeveynler Sağ, Tek Çocuklu	45	3,7
Ebeveynler Sağ, İki Çocuklu	328	26,7
Ebeveynler Sağ, Üç-Dört Çocuklu	603	49,1
Ebeveynler Sağ, Beş Veya Üstü Çocuklu	194	15,8
Ebeveynler Biri Sağ Değil, Tek Çocuklu	3	0,2
Ebeveynler Biri Sağ Değil, İki Çocuklu	22	1,8
Ebeveynler Biri Sağ Değil, Üç veya Üstü Çocuklu	30	2,4
Ebeveynler Sağ Değil, Tek Çocuklu	2	0,2
Ebeveynler Sağ Değil, İki veya Üstü Çocuklu	1	0,1
Toplam	1228	100,0

Tablo 2 içeriğine göre öğrencilerin %49,1'i ebeveynleri sağ ve üç-dört çocuklu ailelerin üyeleri olduğu görülmektedir. Aile durumuna ilişkin bilgiler özellikle maddi gelir durumuyla ve harcama eğilimiyle oldukça ilişkilidir.

Tablo 3. Öğrencilerin Sosyo-Kültürel Değerleri Edindiği Bölge

Bölgeler	Kişi Sayısı	Yüzde
Marmara Bölgesi	90	7,3
Karadeniz Bölgesi	40	3,3
Ege Bölgesi	101	8,2
İç Anadolu Bölgesi	599	48,8
Doğu Anadolu Bölgesi	26	2,1
Akdeniz Bölgesi	297	24,2
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	75	6,1
Toplam	1228	100,0

Tablo 3 içeriğine göre öğrencilerin %48,8'inin İç Anadolu Bölgesi ile sosyo-kültürel kimlikleri örtüşmektedirler. Buna bağlı olarak yüksek oranda kültürel benzerlikler bulunmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın neticesindeki sonuçlar ve değerlendirmeler kapsayıcılığı itibarıyla tutarlılık ve güçlülük göstermektedir.

Tablo 4. Öğrencilerin Barınma Durumları

Barınma Durumları	Kişi Sayısı	Yüzde
Aile İle Birlikte Evde	170	13,8
KYK Yurdunda	583	47,5
Özel Apartta veya Özel Yurtta	278	22,6
Öğrenci Evinde	197	16,0
Toplam	1228	100,0

Tablo 4 içeriğine göre öğrencilerin %47,5'i Kredi Yurtlar Kurumu öğrenci yurtlarında kalmaktadır. İlâveten öğrencilerin büyük çoğunluğu, %86,2 oranında, ailelerinin dışında kalmakta dolayısıyla zamanlarını ve paralarını kullanmaları konusunda kendi özerk kararlarını almak durumundadır.

Tablo 5. Öğrencilerin Burs ve Kredi Alma Durumları ile Aylık Süre Zarfında Gelir Durumları (TL)

Burs ve Kredi Alma Durumları	Kişi Sayısı	Yüzde
Devlet Tarafından Verilen Burs veya Kredi Almakta	803	65,4
Vakıf veya Özel Kurum Tarafından Verilen Burs veya Kredi Almakta	41	3,3
Burs veya Kredi Almamakta	384	31,3
Toplam	1228	100,0

Maddi Aralık	Kişi Sayısı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
350 den Az	191	15,6	15,6
350 - 400	398	32,4	48,0
401 - 450	157	12,8	60,7
451 - 500	125	10,2	70,9
501 - 600	95	7,7	78,7
601 - 650	45	3,7	82,3
651 - 700	40	3,3	85,6
701 - 750	30	2,4	88,0
751 - 800	44	3,6	91,6
800 den Fazla	103	8,4	100,0
Toplam	1228	100,0	

Tablo 5 içeriğine göre öğrencilerin %68,7'si burs ve/veya kredi almaktadır. Bir sonraki aylık gelir durumu verilerine bağlı olarak öğrencilerin gelir durumlarında bursların veya kredilerin katkısı bulunmaktadır. İlâveten öğrencilerin önemli bir kısmının (%70,9'u) 500 TL ve altı gelir gruplarında olduğu görülmektedir. Özellikle de devlet bursu veya kredisinin lisans ve önlisans öğrencileri için 2017 yılına istinaden 400 TL dolaylarında olduğu ve aile durumları verilerine göre öğrencilerin %67,3'ünün üç-dört veya üstü çocuklu aile durumlarıyla birlikte dikkate alındığında, öğrencilerin sosyo-ekonomik profili salt ekonomik temelde oldukça belirginleşmektedir.

İlâveten araştırmaya katılan öğrencilerin %62,1'i kız, %37,9'u ise erkek iken %48,2'si 21-23, %47,5'i ise 18-20 yaş aralığındadır. Yine öğrencilerin %83,9'u sosyal medya kullanmakta ve %38,6'sı da kredi kartı sahibidir.

Tüm bu demografik veriler ışığında zamanın ve paranın verimli kullanılması oldukça zorunluluk taşımaktadır. Özellikle de para sermayesinin ihtiyaçlar skalasında oldukça doğru tanzimlenmesi ayrı önemdedir.

4.2. Zaman ve para kullanımı eğilim verileri

Bu alt başlıkta özellikle yer verilecek olan verilerin, demografik dağılımla uyumluluk gösterebilmesi özellikle aranan koşul olmuştur. Zamanlarının ve paralarının öğrenciler tarafından salt buradaki verilere kullanılması söz konusu değildir. Ancak araştırmanın amacı ekseriyetinde sınırlılıklar ve belirlilikler mutlak belirleyici olmaktadır. Fakat anlamlı ilişkilerin olduğu bazı veriler, tablo olarak sunulmamakla birlikte belirli anektodlar ile verilmektedir. Örneğin öğrencilerin aylık gelir durumları ile ulaşım harcamaları arasındaki Ki-Kare, frekans ve yüzde analizleri neticesinde kurulan ilişkiler tablo olarak sunulmamakla birlikte Tablo 6'nın değerlendirmesinde kullanılmaktadır.

Tablo 6. Öğrencilerin Çeşitli Türlerde Kitap Okumak İçin Ayırdıkları Zaman Sıklığı ve Harcama Durumları

Zaman Sıklığı	Kişi Sayısı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Asla	65	5,3	5,3
Nadiren	314	25,6	30,9
Bazen	420	34,2	65,1
Genellikle	301	24,5	89,6
Daima	128	10,4	100,0
Toplam	1228	100,0	

Tutar Aralığı (TL)	Kişi Sayısı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
0	206	16,8	16,8
1-15	478	38,9	55,7
16-31	312	25,4	81,1
32-63	181	14,7	95,8
64-99	32	2,6	98,5
100 ve Üzeri	19	1,5	100,0
Toplam	1228	100,0	

Tablo 6 içeriğinde öğrencilerin çeşitli türlerde kitap okumak için ayırdıkları zaman sıklığı ve para harcama durumları verilmektedir. Birbirinden bağımsız iki değişken olup aralarında doğrudan anlamlı bir ilişkinin varlığı sorgulanmamaktadır. Ancak veriler dikkate alındığında kitap okumaya yönelik ayrılan zaman sıklığının %65,1 oranıyla ortalama ve altı düzeylerde kaldığı görülmektedir. Kitaplara yönelik harcama durumları dikkate alındığında ise öğrencilerin %81,1'inin 31 TL ve alt maddi aralıklarda kitaplara harcama yaptıkları görülmektedir. Harcama durumlarına bağlı kalındığında aranılması gereken faktörlerden biri kısıtlı gelir durumlarının, ulaşım, barınma ve yeme/içme zorunlu ve öncelikli ihtiyaçlara kullanıldığında geriye yeterli miktarın kalıp kalmadığıdır. Bu soruya değişkenler arası sorgulamanın yapıldığı verilerde cevap bulunabilmektedir: Öğrencilerin aylık gelir durumu 500 TL ve altı olan %70,9'unun (871 kişi) ulaşım masrafı içerisinde 64 TL ve üzeri ulaşım harcamasının oranı %35 (313 kişi)

olmaktadır. Dolayısıyla 64 TL ve üzeri ulaşım harcamasının yanı sıra barınma ve yeme-içme gibi kalemlerin ardından 500 TL ve altı maddi aralık durumunda kitaba yönelik harcama kısıtlı kalmaktadır. Bu bağlamda Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi'nin kütüphane olanaklarının eğitim ve teknoloji alt yapısındaki yeni değişimler ve yenilikler ile isabetli

stratejiler öğrencilerin kaynaklara ulaşımını kolaylaştırmaktadır. Ancak yine de verimlilik kategorisinde kitaplara yönelik yer konumlandırılmamaktadır. Çünkü maddi kısıtlılıklar üniversite olanaklarıyla aşılabilmesine rağmen zaman sıklığının yetersiz olması en büyük göstergedir.

Tablo 7. Öğrencilerin Maddi Aralık ve Kültürel Aktivite Harcama Durumlarına İlişkin Çapraz Eşleştirme Tablosu

Maddi Aralık		Kültürel Harcaması	Öğrencilerin Aylık Süre Zarfında Kültürel Aktivite (Sinema, Tiyatro vb.) Harcama Tutar Aralığı (TL)					Toplam
			0	1-15	16-31	32-63	≥64	
<350	Öğrenci Sayıları		36	79	53	20	3	191
	Maddi Aralık Durumu İçerisindeki Pay		18,8%	41,4%	27,7%	10,5%	1,6%	100,0%
	Kültürel Aktivite Harcama.Tutarı İçerisindeki Pay		24,3%	16,9%	13,0%	12,5%	6,8%	15,6%
	Toplam İçerisindeki Pay		2,9%	6,4%	4,3%	1,6%	0,2%	15,6%
350-400	Öğrenci Sayıları		44	165	138	43	8	398
	Maddi Aralık Durumu İçerisindeki Pay		11,1%	41,5%	34,7%	10,8%	2,0%	100,0%
	Kültürel Aktivite Harcama.Tutarı İçerisindeki Pay		29,7%	35,3%	33,7%	26,9%	18,2%	32,4%
	Toplam İçerisindeki Pay		3,6%	13,4%	11,2%	3,5%	0,7%	32,4%
401-450	Öğrenci Sayıları		18	59	61	13	6	157
	Maddi Aralık Durumu İçerisindeki Pay		11,5%	37,6%	38,9%	8,3%	3,8%	100,0%
	Kültürel Aktivite Harcama.Tutarı İçerisindeki Pay		12,2%	12,6%	14,9%	8,1%	13,6%	12,8%
	Toplam İçerisindeki Pay		1,5%	4,8%	5,0%	1,1%	0,5%	12,8%
451-500	Öğrenci Sayıları		16	44	38	23	4	125
	Maddi Aralık Durumu İçerisindeki Pay		12,8%	35,2%	30,4%	18,4%	3,2%	100,0%
	Kültürel Aktivite Harcama.Tutarı İçerisindeki Pay		10,8%	9,4%	9,3%	14,4%	9,1%	10,2%
	Toplam İçerisindeki Pay		1,3%	3,6%	3,1%	1,9%	0,3%	10,2%
501-600	Öğrenci Sayıları		3	38	33	18	3	95
	Maddi Aralık Durumu İçerisindeki Pay		3,2%	40,0%	34,7%	18,9%	3,2%	100,0%
	Kültürel Aktivite Harcama.Tutarı İçerisindeki Pay		2,0%	8,1%	8,1%	11,2%	6,8%	7,7%
	Toplam İçerisindeki Pay		0,2%	3,1%	2,7%	1,5%	0,2%	7,7%
601-650	Öğrenci Sayıları		5	21	13	4	2	45
	Maddi Aralık Durumu İçerisindeki Pay		11,1%	46,7%	28,9%	8,9%	4,4%	100,0%
	Kültürel Aktivite Harcama.Tutarı İçerisindeki Pay		3,4%	4,5%	3,2%	2,5%	4,5%	3,7%
	Toplam İçerisindeki Pay		0,4%	1,7%	1,1%	0,3%	0,2%	3,7%
651-700	Öğrenci Sayıları		3	11	19	5	2	40
	Maddi Aralık Durumu İçerisindeki Pay		7,5%	27,5%	47,5%	12,5%	5,0%	100,0%
	Kültürel Aktivite Harcama.Tutarı İçerisindeki Pay		2,0%	2,4%	4,6%	3,1%	4,5%	3,3%
	Toplam İçerisindeki Pay		0,2%	0,9%	1,5%	0,4%	0,2%	3,3%
701-750	Öğrenci Sayıları		2	6	17	3	2	30
	Maddi Aralık Durumu İçerisindeki Pay		6,7%	20,0%	56,7%	10,0%	6,7%	100,0%
	Kültürel Aktivite Harcama.Tutarı İçerisindeki Pay		1,4%	1,3%	4,2%	1,9%	4,5%	2,4%
	Toplam İçerisindeki Pay		0,2%	0,5%	1,4%	0,2%	0,2%	2,4%
751-800	Öğrenci Sayıları		7	11	13	11	2	44
	Maddi Aralık Durumu İçerisindeki Pay		15,9%	25,0%	29,5%	25,0%	4,5%	100,0%
	Kültürel Aktivite Harcama.Tutarı İçerisindeki Pay		4,7%	2,4%	3,2%	6,9%	4,5%	3,6%
	Toplam İçerisindeki Pay		0,6%	0,9%	1,1%	0,9%	0,2%	3,6%
>800	Öğrenci Sayıları		14	33	24	20	12	103
	Maddi Aralık Durumu İçerisindeki Pay		13,6%	32,0%	23,3%	19,4%	11,7%	100,0%
	Kültürel Aktivite Harcama.Tutarı İçerisindeki Pay		9,5%	7,1%	5,9%	12,5%	27,3%	8,4%
	Toplam İçerisindeki Pay		1,1%	2,7%	2,0%	1,6%	1,0%	8,4%
Toplam	Öğrenci Sayıları		148	467	409	160	44	1228
	Maddi Aralık Durumu İçerisindeki Pay		12,1%	38,0%	33,3%	13,0%	3,6%	100,0%
	Kültürel Aktivite Harcama.Tutarı İçerisindeki Pay		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	Toplam İçerisindeki Pay		12,1%	38,0%	33,3%	13,0%	3,6%	100,0%

Tablo 7 içeriğinde, öğrencilerin maddi aralık durumları ile kültürel aktivite harcamaları arasında yapılan Ki-Kare testi sonucunda bulunan anlamlı ($P=0,000$) ilişkinin detaylıları verilmiştir. Bu verilere göre aylık süre zarfında sinema tiyatro vb. kültürel aktivite harcamalarına yönelik harcama tutar aralığı 64 TL ve üstü olanların, %27,3'ü 800 TL üstü, %18,2'si ise 350-400 TL maddi aralık durumunda olan öğrencilerdir. Öğrencilerin %12,1'i sinema, tiyatro vb. kültürel aktivitelere hiç para harcamazken, %38'i ise sadece 1-15 TL arasında bir miktarı ayırabilmektedir.

Harcama durumlarının yanı sıra aşağıdaki Tablo 8 ve 9'da öğrencilerin eğlenceye ve kültürel gezilere zaman ayırma durumları verilmiştir. Tablolardan görüldüğü üzere öğrencilerin eğlence aktivitelerinin ortalama üzeri oranı %25 iken eğitim ve kültür gezilerinin ortalama üzeri oranı %11,2'dir.

Tablo 8. Öğrencilerin Çeşitli Mekanlarda Eğlenceye ve Sosyal Birlikteliklere Ayırdıkları Zaman Sıklığı

Zaman Sıklığı	Kişi Sayısı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Asla	91	7,4	7,4
Nadiren	582	47,4	54,8
Bazen	417	34,0	88,8
Genellikle	120	9,8	98,5
Daima	18	1,5	100,0
Toplam	1228	100,0	

Tablo 9. Öğrencilerin Eğitim ve Kültür Gezilerine Ayırdıkları Zaman Sıklığı

Zaman Sıklığı	Kişi Sayısı	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Asla	56	4,6	4,6
Nadiren	353	28,7	33,3
Bazen	512	41,7	75,0
Genellikle	246	20,0	95,0
Daima	61	5,0	100,0
Toplam	1228	100,0	

Tablo 10. Öğrencilerin Kitap Okumak İçin Ayırdıkları Zaman Sıklığı ve Sosyal Medya Kullanım Durumlarına İlişkin Çapraz Eşleştirme Tablosu

Sosyal Medya Kullanımı		Kitap Okuma	Öğrencilerin Çeşitli Türlerdeki Kitapları Okumak İçin Geçirdiği Zaman Sıklığı		Toplam
			Asla, Nadiren, Bazen	Genellikle, Daima	
Öğrencilerin Facebook/Twitter vb. Sosyal Medya Profilini Kullandığı Zaman Sıklığı	Asla, Nadiren, Bazen	Öğrenci Sayıları	225	147	372
		Sosyal Medya İçerisindeki Pay	60,5%	39,5%	100,0%
		Okuma İçerisindeki Pay	28,2%	34,3%	30,3%
		Toplam İçerisindeki Pay	18,3%	12,0%	30,3%
	Genellikle, Daima	Öğrenci Sayıları	574	282	856
		Sosyal Medya İçerisindeki Pay	67,1%	32,9%	100,0%
		Okuma İçerisindeki Pay	71,8%	65,7%	69,7%
		Toplam İçerisindeki Pay	46,7%	23,0%	69,7%
Toplam	Öğrenci Sayıları	799	429	1228	
	Sosyal Medya İçerisindeki Pay	65,1%	34,9%	100,0%	
	Okuma İçerisindeki Pay	100,0%	100,0%	100,0%	
	Toplam İçerisindeki Pay	65,1%	34,9%	100,0%	

Tablo 10'da kitap okumak için ayrılan zaman sıklığı ile sosyal medya kullanım durumları arasında yapılan Ki-Kare testi sonucunda bulunan anlamlı ($P=0,026$) ilişkinin detaylıları verilmiştir. Ankete katılan öğrenciler arasında sosyal medya profilini sık kullananların (genellikle ve daima kullananların toplamı) %67,1'i kitap okuma faaliyetine kısıtlı (asla, nadiren ve bazen kullananların toplamı) zaman ayırmaktadır. Çeşitli türlerde kitap okuma sıklığı kısıtlı (asla, nadiren ve bazen toplamı) olan öğrencilerin %71,8'i ise sosyal medya hesaplarını sıklıkla (genellikle ve daima) kullanmaktadır.

Öğrencilerden zaman ve para kullanımına ilişkin olarak alınan diğer cevaplar kısaca şöyle özetlenebilir: Öğrencilerin önemli bir kısmı zaman kullanımını bakımından spor faaliyetleri, TV programları, dergi ve kitap okumaya kısıtlı; internet ve sosyal medya kullanımına ise daha fazla zaman ayırmaktadır. Öğrencilerin genel olarak para harcama eğilimleri değerlendirildiğinde ise ulaşım ve barınma gibi temel ihtiyaçlarına bütçelerinden önemli pay ayırdıkları, iletişim ve eğlence harcamalarının ideal düzeyde olduğu, moda harcamalarına göre daha az düzeyde gerçekleşen kitap okuma ve kültür gezilerine yönelik harcamaların ise beklentilerin altında kaldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

5. Sonuç

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi öğrencilerinin sosyal ve ekonomik profillerinin yoğunlukla benzerlik gösterdiği görülmektedir. Olanaklar ve koşullar zemininde

ortak paydada olan öğrencilerin zamanlarını ve paralarını kullanma konusunda verimlilik prensibine dikkat etmeleri gerekmektedir. Bireysel dikkat gerektirdiği gibi kolektif ilgi düzeylerinin de artırılması faydalı olacaktır. Üniversite genelinde öğrenci toplulukları aracılığıyla düzenlenen gezi, sinema ve tiyatro günleri, öğrencilerin kültürel aktivitelerini arttırırken, kitap tanıtımı, imza günleri, panel ve konferans vb. faaliyetler de öğrencilerin ilgi duydukları alanlarda okuma faaliyetlerini arttıracaktır.

Öğrencilerin çoğunluğunun zamanlarını kullanırken, kişisel eğlence ve keyif aldıkları ilaveten olağan ve sabit durumları tercih ettikleri ortaya çıkmaktadır. Faal ve aktif katılımdan ziyade televizyon izlemek, teknoloji aygıtlarıyla bilgi edinmek gibi eğilimlerin yeni tür öğrencilik davranışları olduğu dikkat çekmektedir. Özellikle de süreli ve süresiz yayınları elde etme noktasında genel alışılmışın dışında yeni olanaklar var olmaktadır. İnternet imkanlarından kaynaklı bilgiye kolay ulaşabilmeleri bilginin ayırt edici özelliklerini de silikleştirmekte, her veri bilgi olarak öğrencilerce kabul edilmektedir.

Negatif bir kavrayıştan kaçınmakla beraber öğrencilerin zamanlarını verimli kullanmaları açısından eleştirel bir okuma kaçınılmazdır. Kişisel başarılarında tercih ettikleri zaman kullanımları ve kullanılan zamanların sıklıkları verimsiz kullanım kategorisine girmektedir. Öğrencilerin zamanlarını verimli kullanmaları konusunda kısıtlılıkların olmaması bir avantajdır. Ulaşım, zaman kullanımını etkileyen başlıca faktörlerden biri olsa da Karamanoğlu Mehmetbey

Üniversitesi öğrencileri açısından ulaşım bir dezavantaj olmamaktadır. Dolayısıyla egale edilen faktörlerin ardından zaman kullanımı ile ilgili verimsiz değerlendirmenin, genel bir ifadeyle öğrencilerin kendi tercihlerinden kaynaklanan faktörlere bağlı olduğu görülmektedir.

Genel olarak tespit edilen harcama istatistikleri değerlendirildiğinde, öğrencilerin bütçe kısıtlarında barınma ve ulaşım harcamaları için ayırdıkları pay diğer harcama kalemlerine göre daha fazladır. Öğrencilerin önemli bir bölümünün iletişim harcamaları ve eğlence harcamalarının ise ideal düzeylerde olması, bütçelerini dengeli şekilde kullandıklarını doğrulamaktadır. Ancak verimli kullanabildiklerini belirtmek güçtür. Bunun nedeni ise geri dönüşüm sağlayacak kaynaklara ve bilgi tüketimine yönelik maddi sermaye kullanımlarının yeterli oranlarda olmayışıdır.

Öğrencilerin kitap ve kültürel aktiviteler için bütçelerinden ayırdıkları pay diğer harcama kalemlerine göre az iken moda ilgisi ve eğlence gibi harcama kalemleri ise aylık gelir durumu seviyesinin üzerindedir. Öğrencilerin bütçe kısıtlarından ayırdıkları payın kitap ve kültürel aktivite vb. harcama kalemlerine transfer etmeleri ise öğrencilerin geleceğine katkı sağlayacak kişisel etmenlerdendir.

Kaynaklar

- Alay, S. ve Koçak, S. (2003). Üniversite Öğrencilerinin Zaman Yönetimleri ile Akademik Başarıları Arasındaki İlişki. In *TheoryandPractice*, S. 35, ss. 326-335.
- Baş, T. (2013). Anket, Nasıl Hazırlanır, Uygulanır, Değerlendirilir? 7. Baskı, Seçkin Yayıncılık. Ankara
- Bell, D. (1973). *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. Basic Books. New York.
- Çağlıyan, V. ve Göral, R. (2009). Zaman Yönetimi Becerileri: Meslek Yüksek Okulu Öğrencileri Üzerine Bir Değerlendirme. *KMU İİBF Dergisi*, S. 17, ss. 174-189.
- Keskin, N., Koraltan, A. ve Öztürk, Ö. (2010). Pamukkale Üniversitesi Buldan MYO Öğrenci Profili. *Ulusal Meslek Yüksekokulları Öğrenci Sempozyumu*, 21-22 Ekim 2010, Düzce.
- Nartgün, Şenay S. ve Yüksel, E. (2009). Ahi Evran Üniversitesi Kaman Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Sosyo-Ekonomik Düzeylerinin Belirlenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.10, S.2, ss. 1-18.
- Smith, W. H. (2007). *Hayatı ve Zamanı Yönetmenin 10 Doğan Yasası*. Sistem Yayıncılık. İstanbul.
- Weber, S. ve Mitchell, C. (2008). *Imagining, Keyboarding and Posting Identities: Young People and New Media Technologies*. Youth, Identity and Digital Media. Ed: D. Buckingham. MIT Press. Cambridge.
- Yamaç, K. (2011). *Bilgi Toplumu ve Üniversiteler*. Efil Yayınevi. Ankara.
- Yılmaz, A. ve Aslan, S. (2002). Örgütsel Zaman Yönetimi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 3, S. 1. ss. 25-46.

Etik Konumun Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisi: Etik Konum Kuramı Çerçevesinde Bir Analiz*

Utku GÜĞERÇİN¹, Ünal AY²

¹Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Adana

²Çağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Mersin

Özet

Bu çalışma; Etik Konum Kuramı'ndan yola çıkarak etik yaklaşımların, örgütsel vatandaşlık davranışını (ÖVD) nasıl etkilediğini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada kullanılan veriler, Adana'da görev yapan banka çalışanlarından anket yöntemi ile elde edilmiştir. Araştırma kapsamında etik yaklaşım; idealizm, görecelik ve doğruluk alt boyutlarıyla tanımlanmış ve bu boyutların ÖVD üzerindeki etkisi yapısal eşitlik modeli ile analiz edilmiştir. Analizler neticesinde banka çalışanlarının yüksek düzeyde idealizm ve göreceliğe sahip olmaları durumunda, daha fazla ÖVD sergileyecekleri bulgulanmıştır. Sonuç bölümünde elde edilen bulgular tartışılmış; ayrıca etiğin, ÖVD üzerindeki güçlü etkisinden hareketle uygulayıcılar ve araştırmacılar için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelime: Etik Konum, Etik Yaklaşımlar, Kişisel Ahlak Felsefesi, Örgütsel Vatandaşlık Davranışı, Etik Konum Kuramı

The Impact of Ethics Position on Organizational Citizenship Behavior: An Empirical Study in the Context of Ethics Position Theory

Abstract

Based upon Ethics Position Theory, this study aims to investigate how ethics position effects organizational citizenship behavior (OCB). To this end, data is gathered from bank employees in Adana by survey method. Ethics position is analyzed by its sub-dimensions, which are idealism, relativism and veracity. The effect of each sub-dimension of ethics position on OCB was tested using structural equation modelling. According to the findings, the high levels of idealism and relativism pave the way for more OCB. In the results section, potential reasons for the relationships between the variables is discussed. Additionally, with reference to the strong effect of ethics position to OCB, suggestions were presented for practitioners and researchers.

Key Words: Ethics Position, Ethical Approaches, Personal Moral Philosophy, Organizational Citizenship Behavior, Ethics Position Theory

*Bu çalışma 2015 yılında, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı'nda tamamlanan, "Bireyin Etik Yaklaşımı İle Kurumsal Değerlerin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ve Görev Performansı Üzerindeki Etkisi: Adana İlindeki Banka Çalışanları Üzerine Bir Araştırma" başlıklı doktora tezinin ilgili kısmının gözden geçirilmesiyle hazırlanmıştır.

1. Giriş

Günümüz iş dünyasında yaşanan rekabetin şiddeti, yoğun karmaşa ve belirsizlik yaratmakta ve dolayısıyla işgücünün etkin şekilde yönlendirilmesi güç hale gelmektedir. Bu şartlar altında örgütlerin performansı; çalışanlarının, gönüllü olarak görev tanımlarının ötesine geçmelerine bağlıdır (Somech ve Drach-Zahavy, 2004). Başka bir deyişle günümüz örgütlerinin başarısında; çalışanların kendilerinden beklenen faydalar dışında, zorunlu olmamalarına rağmen beklentilerin ötesine geçen davranışlar sergilemeleri önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla geleneksel performans ölçümleri ile tanımlanması mümkün olmayan, bununla birlikte uzun vadede örgütün performansına olumlu yansıtacak davranışların önemi artmaktadır (Van Dyne vd., 1994). Bu tür davranışlar Örgütsel Vatandaşlık Davranışı (ÖVD) olarak adlandırılmaktadır. Yazılı olarak ifade edilmemiş olmasına rağmen günlük rutinler içerisinde görülen iş birliği, yardımlaşma, tavsiye alışverişi gibi davranışlar ÖVD'ye örnek gösterilebilir (Smith vd., 1983).

ÖVD'nin işletme yönetimi açısından olumlu örgütsel çıktılar sağlaması nedeniyle, öncüllerinin tespit edilmesi önem arz etmektedir (Gürbüz, Ayhan ve Sert, 2014: 4).

Nitekim gerek ulusal gerekse uluslararası yazında liderlik (Madhu ve Krishnan, 2005; Arslantaş, 2007; Aslan, 2009; Ruiz-Palominove ark. 2011; Çetinve ark., 2012; Ünal ve Çelik, 2013) ve örgütsel adalet algısı (Moorman, 1991; Colquittve ark., 2001; Tepperve ark., 2001; Dolan ve ark., 2005; Çetinkaya ve Çimenci, 2014; Yıldız, 2014; Arslantaş, 2005) gibi örgütsel düzeydeki değişkenlerin ÖVD üzerindeki etkisinin sıklıkla araştırıldığı görülmektedir. Ancak örgütsel düzeydeki unsurlar yanında; çalışanların kişilikleri, tutumları, sosyal sermayeleri gibi bireysel değişkenler de ÖVD'yi etkilemektedir (Organ, 1994; Organ ve Ryan, 1995; Pennerve ark., 1997; Bolino ve ark., 2002). Söz konusu bireysel değişkenlerden biri de çalışanların etik yaklaşımlarıdır.

Her ne kadar yazında etik-ÖVD ilişkisine odaklanan çalışmalar olsa da bu çalışmalarda, etik kavramının bireyselden ziyade örgütsel düzeyde ele alındığı ve etik iklim, etik liderlik gibi kavramlarla karşılık bulduğu görülmektedir (ör. Elçi ve Alpkın, 2006; Leung, 2008; Akbaş, 2010; Çavuş ve Develi, 2015; Shin, 2012; Huangve ark., 2012; Shin ve ark., 2015). Oysa Forsyth (1980)'in, ahlaki karar verme süreçlerini açıklayan Etik Konum Kuramı'na göre davranışların belirleyicisi, bireylerin etik yaklaşımlarıdır. Kuramdan yola çıkarak etik yaklaşımların, ÖVD üzerinde

etkili olduğu sonucuna varılabilir. Ayrıca ÖVD'nin; çalışanların, örgüte yarar sağlamak amacıyla iş tanımlarının ötesinde çaba göstererek faydalı davranışlar sergilemelerini ifade ettiği dikkate alındığında ÖVD'nin, doğası gereği etik davranışlarla bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır.

Etik konular ve ÖVD arasındaki yakın ilişki, kavramsal çalışmalar yanında ampirik nitelikteki araştırmalara da konu olmuştur (Örneğin; Elçi, 2005; Fialho ve dos Santos, 2011; Turnipseed, 2002; Baker ve ark., 2006; Meriac, 2012; Ryan, 2002; Sparrow, Chadrakumara ve Perera, 2010; Kepenek, 2008; Rayner ve ark., 2012; Kernodle ve Noble, 2013). Ancak ampirik çalışmalarda bireysel düzeyde ele alınan etik kavramının, farklı ölçeklerle değerlendirildiği görülmüştür. Bu çalışmada, Etik Konum Kuramı'nın uzantısı olan Etik Konum Ölçeği kullanılarak banka çalışanlarının etik yaklaşımlarının (etik konumlarının), ÖVD boyutlarını nasıl etkilediğinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu sayede banka çalışanlarının etik bakış açılarının yüksek veya düşük şeklinde sınıflandırılmasından öte, farklı etik yaklaşımlara sahip çalışanların ÖVD sergileme eğilimleri araştırılmış olacaktır.

Çalışma kapsamında, Adana'da görev yapan banka çalışanlarından anket yolu ile veri elde edilmiştir. Bankacılık sektöründe çok sayıda hiyerarşik kademe olması, çalışanların elde ettikleri ücretlerdeki farklılıklar, yüksek düzeydeki performans baskısı, uzun ve yorucu çalışma saatleri gibi pek çok değişken banka çalışanlarının örgütsel davranışları üzerinde etkili olmaktadır (Erkuş ve ark., 2011: 253). Dolayısıyla sektör çalışanlarının davranışlarında çok sayıda dinamiğin belirleyici olduğu söylenebilir. Bu kapsamda; banka çalışanlarının etik yaklaşımları ve ÖVD arasındaki ilişkinin belirlenmesi ile genel çerçevede örgütsel davranış ve insan kaynakları yönetimi alanyazımına, özde ise bankacılık sektörüne katkı sağlaması hedeflenmiştir. Çalışmanın, ileride yapılacak araştırmalara ışık tutması yanında banka yöneticilerine fayda sağlaması da amaçlanmaktadır. Alanyazında, etik kavramını bireysel düzeyde inceleyen sınırlı sayıda çalışma olması yanında, etik-ÖVD ilişkisini banka çalışanlarından elde edilen verilerle inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanılmamış olmasının, çalışmanın özgün değerini artırdığı düşünülmektedir.

2. Alanyazın incelemesi

2.1. Etik kavramı

Bir felsefe disiplini olarak etik, hangi davranışların iyi, hangilerinin kötü olduğunu irdeleyen (Yıldırım ve Kadioğlu, 2007: 76), başka bir ifadeyle bir kişinin veya toplumun ahlak standartlarını araştıran (Velasquez, 2002: 11) bir terimdir. Etik ve ahlak kavramları her ne kadar birbirlerinin yerine kullanılsalar da etik, ahlak felsefesi anlamında olup, insana ilişkin ahlaki sorunlarda doğrulanabilir veya yanlışlanabilir bilgileri ortaya koyan ya da koyması beklenen disiplini ifade eder (Arslan, 2012: 17). Etik; davranışların kurallarla ilişkisi yanında bireylerin ahlak ve normlara uyup uymamalarının sorumluluğunu bilimsel temelde inceler (Tinar, 1999: 157). Dolayısıyla etiğin, ahlak üretmediği ancak ahlaki ve ahlaki konuları tartıştığı söylenebilir (Payam, 2016: 9).

Davranışların ahlaki olup olmadığının belirlenmesi noktasında, etik perspektifler ön plana çıkmaktadır. Bu perspektifler arasında en yaygın olanı, Hunt ve Vitell (1986)'in deontoloji ve teleoloji modelidir. Deontoloji ve teleoloji arasındaki temel farklılık, bireyin eyleme mi yoksa

sonuca mı odaklandığıdır (Coleve ark.; 2000: 59). Teleoloji, eylemlerin sonuçlarına odaklanırken; deontoloji, eylemlerin kendisini dikkate alır. Deontoloji bireyin tercih edebileceği her alternatifin içsel doğruluğunu ya da yanlışlığını, teleoloji ise eylemlerin sonuçları ve sonuçların paydaşlar üzerindeki etkisini önemser.

Teleoloji ve deontoloji, iki etik perspektif boyutu olarak ele alınsa da (Hunt ve Vitell, 1986; Forsyth, 1981), bu iki görüş ile etik problemler tam olarak açıklanamamaktadır (Zeylan, 2011: 9). Çünkü bu iki görüş çerçevesinde odak nokta, bireyden ziyade sonuç ya da süreçtir. Ancak etik yargılamalarda bireysel faktörlerin yeri göz ardı edilmemelidir. Diğer bir ifadeyle, yalnız deontoloji ve teleoloji ile insanların ahlaki yargılarının ya da davranışlarının açıklanması mümkün değildir. Tam bu noktada Forsyth'un (1980) Etik Yaklaşım Kuramı ve bu kapsamda incelediği iki yaklaşım ön plana çıkmaktadır.

2.1.1. Etik konum kuramı

Kişisel Ahlak Felsefesi olarak da anılan Etik Konum Kuramı, idealizm ve görecilik (rölativizm) kavramlarını kullanarak, klasik etik felsefeleri şeklinde adlandırılacak teleolojideki ve deontolojideki belirsizliği ortadan kaldırmayı hedeflemektedir (Barnett vd., 1996: 1163). Etik konum kuramının özü, Schlenker ve Forsyth (1977)'un insanların ahlaki karar alma süreçlerindeki farklılığa yönelik olarak yaptıkları çalışmaya dayanmaktadır. Sonuçta, söz konusu farklılığı belirleyen unsurun, kişisel etik sistemi olduğu ortaya konulmuştur (Bakır, 2013: 19).

Etik konum kuramı; insanların çeşitli konularla, başkalarıyla ve kendi davranışlarıyla ilgili etik değerlendirmelerindeki farklılıkları açıklamaya çalışmaktadır. Forsyth (1980), Etik Konum Kuramı'nda ahlaki düşüncenin altında yatan iki temel boyuttan yola çıkmıştır. Bu boyutlar idealizm ve görecilik (rölativizm) olarak adlandırılmıştır. İdealizm, sonuçların doğru eylemlerle elde edilebilmesi temeline; görecilik ise, evrensel kuralların reddedilmesine bağlı olan ve şüphecilik (skeptisizm) temeline dayanan düşünce sistemidir (Özbek ve Özer, 2012: 173). Bu sınıflandırma, ahlaki değerlendirmelerin nasıl yapıldığına dair eşsiz bir perspektif ortaya koymaktadır (Barnett vd., 1996: 1163).

İdealizmde, bireyin diğerlerinin refahına yönelik ilgisi ön plandadır (Forsyth, 1992: 462). Bu yaklaşıma sahip olanlar başkalarına zarar vermektan kaçınır ve tüm paydaşların sonuçtan tatmin olması gerektiğine inanırlar. Dahası, başkalarına zarar vermemek adına her şeyin yapılabileceğini savunurlar (Zeylan, 2011: 10). Bireyler, her zaman ve her koşulda başkalarına zarar vermektan kaçınmaya gayret göstermelidirler. 'Kendine nasıl davranılmasını istiyorsan, başkalarına öyle davran' ilkesi, idealizmin net bir yansımasıdır (Özyer ve Azizoglu: 2010: 64). İdealizme göre doğru davranış biçimleri, her zaman arzulan sonuçları verir (Kleiser vd., 2003: 3). İdealizmi düşük seviyede yaşayanların ise bu tür kaygıları yoktur. Pragmatik bir yaklaşımla, bazı durumlarda 'kötünün iyisinin' seçilmesi gerektiğini; çünkü bazen zararın kaçınılmaz olduğunu savunurlar (Barnett vd., 1996: 1163).

Görecilik yaklaşımına göre ise genel anlamda kabul görebilecek, herkes için geçerli olabilecek bir etik kuraldan söz edilemez (Reidenbach ve Robin, 1990: 651).

Bireyler karar alırken, ahlaki kural oluşturmayı ya da kurallara uymayı reddederler (Forsyth, 1981: 218). Görecilikte, etik davranıp davranmamanın belirleyicisi, içinde bulunulan durum ve kişilerdir. Olayları görecilik bakışıyla değerlendiren bireyler, başkalarını yargılamakta da uyulan ya da ihlal edilen etik kuraldan ziyade durumu dikkate alırlar. Göreciler; evrensel nitelikteki ahlak kurallarını, normları, ilkeleri ya da kanunları reddederler (Ulrich ve Soeken, 2005). Aslında göreciliğin odak noktası, etik değerlerin göz ardı edilmesi değil, şartlardır (Karande vd.; 2000: 770; Elçi, 2005: 24). Diğer yandan düşük seviyede göreci olanlara göre bir eylemin etik olup olmaması; kesin, sabit, değişmeyen ahlaki prensiplere bağlıdır. Doğru davranışlar; ahlaki prensiplere, normlara ve kurallara dayalı olmalıdır (Barnett vd., 1996: 1163).

Genel olarak idealizm sonuç, görecilik ise ilke odaklılık şeklinde tanımlanabilir. Ancak idealizm ve görecilik ayrımı ile asıl hedeflenen; bireyleri, sonuç odaklı ya da ilke odaklı şeklinde sınıflandırmak değil, bireylerin ne kadar sonuç ne kadar ilke odaklı olduklarını tespit etmektir (Forsyth, 1992: 462). İdealizm ve görecilik düşük ve yüksek olarak sınıflandırıldığında Tablo 1’de görüldüğü üzere 2x2’lik bir matris içerisinde; durumculuk, mutlakçılık, öznelcilik ve istisnacılık olarak adlandırılan dört temel grup ortaya çıkmaktadır. Bu noktada idealizmin ile göreciliğin birbirlerine ortogonal olduğunu (aralarında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olmadığını) da vurgulamak gerekir.

Tablo 1: Etik Konum Sınıflandırması

		<i>Görecilik</i>	
		<i>Yüksek</i>	<i>Düşük</i>
<i>Yüksek</i>	Durumcular	<i>Ahlaki kuralları reddederler. Her durum için, her bir davranışın en iyi sonucu verip vermemesine bakarlar. Görecilik temellidirler.</i>	Mutlakçılar <i>En iyi sonuçların her zaman evrensel ahlaki kuralları takip ederek alınabileceğini varsayarlar.</i>
	Öznelciler	<i>Ahlaki değerlerden öte kişisel değerler ve bakış açılarının geçerliliğine inanırlar. Görecilik temellidirler.</i>	İstisnacılar <i>Ahlaki yargılarını oluştururken evrensel değerleri temel alırlar ancak istisnai durumlara göre bu değerlerin yeniden ele alınabileceği savunurlar. Faydacılık temellidirler.</i>
<i>Düşük</i>			

Kaynak: Forsyth, D.R. (1980) A Taxonomy of Ethical Ideologies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39 (1), s.176.

Yüksek göreciliğin ve yüksek idealizmin söz konusu olduğu şartlarda durumculuk ortaya çıkmaktadır. Durumcular (durumsalçılar), ahlak felsefesindeki şüphecilik görüşü çerçevesinde, etğin durumsal olduğunu ve çok sayıda ahlaki değer olduğunu savunurlar (Forsyth vd., 2008: 815). Genel kabul gören ahlaki kuralları reddetmeye meyillidirler. Yüksek göreciliğin ve düşük idealizmin söz konusu olduğu durumda ise öznelcilik söz konusudur. Bu bakış açısı kapsamında olanlar, kişisel çıkarlarını olabildiğince yüksek tutmayı hedeflerler. Tıpkı durumcular gibi, belirli etik değerlere bağlanmayı reddederler. Ancak durumculardan farklı olarak herkes için olumlu sonuç yaratma amacı gütmeyenler (Forsyth, 1992: 462-463). Düşük görecilik ve yüksek idealizmin

olduğu mutlakçılık durumunda ise bireylerin kanun ve kurallara uymaları önemlidir (Kim, 2003: 23). İstisnasız evrensel kurallara inanırlar ve başkalarına zarar veren, temel ahlaki değerleri hiçe sayan belirli tipteki davranışları hor görürler ve esneklik göstermezler. Düşük görecilik ve düşük idealizm boyutu altında yer alan istisnacılık ise faydacılık temellidir. İstisnacılarla mutlakçılar arasında, ahlaki değerlere verdikleri önem noktasında bir paralellik vardır. Ancak istisnacılar, düşük seviyedeki idealizmleri nedeniyle paydaşların olası zararlarını dikkate almazlar. Ahlak ilkelerini kılavuz olarak görmelerine rağmen, faydacılığı önemsemeleri sebebiyle bir olayın artılarını ve eksilerini düşünerek hareket etmekten yanadırlar (Forsyth vd., 2008: 463).

2.2. Örgütsel vatandaşlık davranışı

ÖVD; biçimsel ödül sisteminden bağımsız olarak ve gönüllülük esasına dayalı şekilde, örgütün verimli işleyişine destek olan davranışları ifade etmektedir (Organ, 1997: 86; Podsakoff ve ark., 2000: 513). Nitekim Organ (1988: 4) ÖVD kavramını, “isteğe bağlı gerçekleşen ve iş gerekliliklerinin ötesine geçen, ödül mekanizması içerisinde yeri olmayan, örgütün bir bütün olarak fonksiyonlarını daha etkin biçimde yerine getirmesine destek olan davranışlar” olarak tanımlamıştır. “İş gerekliliklerinden fazlası” ifadesi, çalışanın örgütün belirlediği standartların ve iş tanımının ötesine geçmesi ile talep edilenden daha fazlasını yapması anlamı taşımaktadır.

ÖVD genel olarak örgütün performansını ve etkililiğini artırmak amacıyla çalışanların gönüllü olarak sergiledikleri ve örgüt amaçlarını destekleme, örgüt çıkarlarını şahsi çıkarları üstünde tutma, örgüte yenilikler sunma gibi yapıcı davranışları içermektedir (Çetin, 2011: 7). ÖVD’ye örnek olarak; örgüte yeni katılanlara yardım etmek, iş arkadaşlarının haklarını engellemek, gereksiz yere izin almamak, katılımın zorunlu olmadığı toplantılara katılmak ve başkalarıyla birlikte çalışırken doğabilecek aleyhteki durumlara göz yummak sayılabilir (Elçi, 2005: 27). Bununla birlikte ÖVD; yeniliklere açık olma, görevi zamanında bitirme, iş arkadaşlarına yardım etmegibi davranışları da ifade eder. Ayrıca; iş arkadaşları ile tartışma, onları şikayet etme, onların yanlışlarına odaklanma gibi istenmeyen davranışlarda bulunmaktan kaçınmayı da kapsar (Turnipseed, 2002: 3).

2.2.1. Örgütsel vatandaşlık davranışının boyutları

ÖVD, içerisinde çok sayıda davranış modelini barındırmaktadır. Bu nedenle ÖVD’nin boyutlarını tanımlamaya yönelik pek çok yaklaşım ortaya konulmuştur. Bununla birlikte yazında, ÖVD’nin boyutlarına ilişkin bir fikir birliği sağlanmadığı görülmektedir. Ancak Basım ve Şeşen (2006: 87), Organ (1988)’in beşli sınıflandırmasının, gerek yurtdışında (ör. Podsakoff vd., 1990; Mackenzie vd., 1999; Moorman, 1991; Deluga, 1994) gerekse ülkemizde daha önce yapılan araştırmalarda (ör. Köse vd., 2003, Özdevecioğlu, 2003, Bingöl vd., 2003; İşbaşı, 2000) sıklıkla kullanıldığına dikkat çekmiştir. Buradan hareketle ÖVD’nin boyutlarını, Organ’ın yaptığı genel kabul görmüş sınıflandırma çerçevesinde incelemenin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Organ (1988) ÖVD’nin; diğergamlık (özgecilik, yardımseverlik), vicdanlılık (bilinçlilik), sivil erdem (örgütsel erdem), centilmenlik (sportmenlik) ve nezaket olmak üzere

beş boyuttan oluştuğunu ifade etmiştir. Boyutlar arasında yer alan diğer gamlık; örgütle ilgili konularda, başkalarına gönüllü olarak yardım etme ile ilgili davranışları içerir. Yardımseverliğin, bu boyutun anahtar kelimesi olduğu söylenebilir. Organ (1988: 12) diğer gamlığın; sıra dışı bir durum gerçekleşmesi halinde, bir çalışanın diğer çalışana ya da çalışanlara görevlerini yerine getirebilmeleri için yardım etmesi anlamına geldiğini belirtmiştir. Podsakoff ve Mackenzie (1994: 351) ise diğer gamlığın, bir çalışanın diğerlerine işletme ile ilgili konularda, gönüllü olarak yardım etmesi ile ilgili olduğunu ifade etmişlerdir.

Vicdanlılık, çalışanların minimum rol davranışının ötesinde davranışlarda bulunmaya gönüllü olmalarıyla ilgilidir. Mesai ücreti verilmediği halde işi bitirmek için çalışmaya devam etme, çalışma zamanını etkili kullanma, iş ortamı ile ilgili kurallara bağlılık, toplantılara düzenli olarak katılım gösterme, örgüt içerisinde belirlenen kurallara riayet etme gibi çabalar vicdanlılık içerisinde yer almaktadır (Podsakoff ve ark., 1993: 7; Gürbüz, 2006: 55). Dolayısıyla vicdanlılığın, diğer gamlıkla benzer nitelikte olduğu söylenebilir. Çünkü her iki davranış tipinde de çalışanın çevresine fayda sağladığı görülür. İşbaşı (2000: 27) bu durumu, her iki boyut altındaki davranışların da yardımseverlik temeline dayanmasına bağlamaktadır. Ancak vicdanlılıkta örgüte fayda sağlanırken, diğer gamlıkta belirli çalışan ya da çalışanlara fayda sağlandığı dikkate alınmalıdır.

Sivil erdem, örgütsel yaşama gönüllü ve aktif katılım sağlamaya, örgütün devamlılığına katkı sunmaya yönelik çabaları içerir. İşletmedeki değişikliklere uyum gösterme, ilan ve duyuruları takip ederek yeniliklerle ilgili bilgi sahibi olma, talep edilmemesine rağmen fayda sağlayacak kurslara katılma da bu boyut altında gösterilen davranışlardır. Dolayısıyla sivil erdem, örgütün gelişimine destek verme anlamına gelir (Organ, 1998: 11-12). Örgütün gelişimine destek vermek, yapıcı önerilerde bulunmayı da kapsar ve bu yönüyle sivil erdem gerek üst yönetimin performansına gerekse örgütün verimliliğine olumlu yansır (Acar, 2006: 9).

Nezaket, birlikte çalışmaları nedeniyle iletişim halinde olan çalışanların iş ile ilgili problemleri proaktif şekilde engellemeye dönük davranışlarını içerir. Çetin vd. (2003: 42) nezaket boyutunu, işyerinde oluşabilecek problemleri önlemek için birine yardım etmeyi içeren davranışlar olarak tanımlamıştır. Problemlerin yaşanmadan engellenmesi için, olası sonuçlardan etkilenme ihtimali olanlara uyarılarda bulunulup, iş süreçleri hakkında onlara önceden bilgi verilebilir. Bu tip davranışlar daha çok ileriye dönük olduklarından tedbir amaçlıdır (Podsakoff vd., 2000).

Centilmenlik, küçük sorunları büyütmeyle ve sızlanmayarak, gerginlik yaratabilecek olumsuzlukları tolere etmeye dönük davranışlardır. Kritik öneme sahip olmayan sorunlar ile ilgili şikâyetle bulunmama, olumsuz durumlara rağmen işletme ile ilgili olumlu tutuma sahip olma ve gerginlik yaratacak davranışlardan kaçınma gibi davranışlar, bu boyut altında incelenen davranışlara örnek verilebilir (Podsakoff vd., 2000; Organ, 1988).

2.3. Etik konum ve ÖVD ilişkisi

ÖVD, çalışanların örgüte yarar sağlamak amacıyla iş tanımlarının ötesinde çaba göstererek faydalı davranışlar sergilemelerini ifade etmektedir. Dolayısıyla ÖVD, tanımı gereği etik davranışla ilişkilidir. Ayrıca ÖVD ‘iyi asker’

sendromu olarak nitelendirilmekte olup, buradaki iyi ifadesi direkt olarak etiği ve değerleri vurgulamaktadır. ÖVD ölçeklerinde etik odaklı ifadeler yer alması da bu görüşü desteklemektedir. Ancak kavramlar arasındaki yakın ilişkiye ve yüksek korelasyona rağmen, ÖVD kapsamındaki davranışların tamamı etik olarak değerlendirilemez (Turnipseed, 2002: 1). Nitekim etik değerleri yüksek çalışanlar olarak anılan iki kişiden biri yüksek düzeyde, diğeri ise düşük düzeyde ÖVD sergileyebilir. Dolayısıyla tüm ÖVD davranışları direkt olarak etikle ilgili olmasa da bu iki kavram arasında yakın bir ilişki olduğu söylenebilir.

Etik konum ve ÖVD arasındaki ilişki, pek çok araştırmaya konu olmuştur (Örneğin; Elçi, 2005; Fialho ve dos Santos, 2011; Turnipseed, 2002; Baker, Hunt ve Andrews, 2006; Meriac, 2012; Ryan, 2002; Sparrow vd., 2010; Kepenek, 2008; Rayner vd. , 2012). Ancak yapılan araştırmalarda bireysel düzeyde incelenen etiğin, farklı ölçeklerle ele alındığı görülmüştür. Yalnızca Elçi (2005) ile Fialho ve dos Santos (2011)’un çalışmalarında, bu çalışmada olduğu gibi etik kavramı Etik Konum Kuramı’nın bir uzantısı olan Etik Konum Ölçeği ile ölçülmüştür.

Etik-ÖVD ilişkisine odaklanan çalışmalarda, iki kavram arasında ağırlıklı olarak pozitif ilişkiler tespit edildiği görülmüştür. Örneğin Elçi (2005)’nin etik yaklaşım ve ÖVD arasındaki ilişkiyi araştırdığı ve telekomünikasyon sektörü çalışanlarından elde ettiği verileri incelediği doktora tezindeki bulgulara göre etik yaklaşımın idealizm boyutu, ÖVD’nin beş boyutu ile pozitif ilişki içerisinde. Bununla birlikte göreciliğin, ÖVD’nin boyutlarının tamamı ile negatif ilişki içerisinde olduğuna yönelik hipotezler reddedilmiştir. Dolayısıyla idealizm yaklaşımının, ÖVD’nin içselleştirilmesi için bir unsur olduğu söylenebilir. Çünkü idealistler, etik kural ve normlara göre hareket edip, diğerlerinin refahıyla ilgilenip, onlara zarar vermekten kaçınıp dışsal ödül beklentisine girmeden ÖVD sergilerler. Nitekim Elçi (2005) idealizmi yüksek olan çalışanların; diğer çalışanlara ve örgüte fayda sağlayan davranışlar sergileyeceklerini, örgüte yeni katılanlara yardım edeceklerini, iş arkadaşlarının haklarını ihlal etmeyeceklerini, fazladan izin almayacaklarını, katılımı zorunlu olmayan toplantılara iştirak edeceklerini, dolayısıyla daha fazla ÖVD sergileyeceklerini belirtmiştir. Fialho ve dos Santos (2011) etik konum ve ÖVD ilişkisini inceledikleri araştırmaları neticesinde; ÖVD’nin idealizm ile pozitif, görecilik ile ise negatif yönlü ilişki içerisinde olduğunu bulgulamışlardır. Daha idealist olanların, başkalarının refahı ile daha çok ilgilendiklerini ve dolayısıyla yüksek düzeyde ÖVD (yardım etme davranışı) sergilediklerini ortaya koymuşlardır.

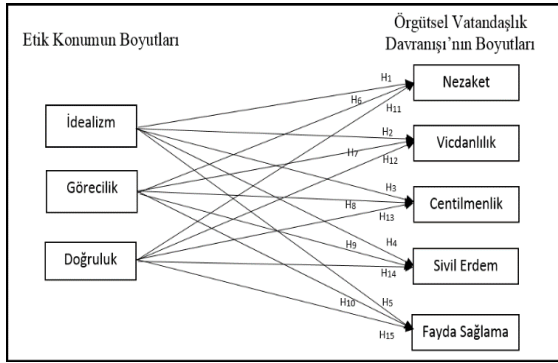
Turnipseed (2002) de yazına paralel olarak, daha yüksek seviyede etik değerlere sahip olan bireylerin, daha fazla ÖVD sergilediklerini bulgulamış ve iyi asker davranışı olarak tanımlanan ÖVD’nin, bireysel etik değerlerin bir yansıması olduğunu belirtmiştir. Artan belirsizlik ortamında, çalışanların etik değerlerinin giderek daha da önemli hale geldiğini; çünkü belirsizlik ortamında verilen kararlarda, bireysel etik değerlerin yol gösterici olduğunu ifade etmiştir. Baker, Hunt ve Andrews (2006) etik davranışın, örgütsel vatandaşlık davranışında artış sağladığı, bu durumun performansa da olumlu yansıtacağı hipotezinden yola çıkarak bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Bu varsayımlarını kendi ifadeleri ile “Etik davranış → daha üstün örgütsel vatandaşlık davranışı → daha üstün performans” şeklinde

dile getirmişlerdir (Baker, Hunt ve Andrews; 2006: 855). ÖVD boyutlarından yalnız diğer gamlığı ve centilmenliği içeren araştırmaları neticesinde; etik davranışların, centilmenlik boyutunu pozitif yönde etkilediğini ancak diğer gamlık üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını bulgulamışlardır. Meriac (2012) Amerika'da gerçekleştirdiği araştırmada iş etiğinin bazı boyutlarının, ÖVD'deki varyansın önemli bir kısmını açıkladığını bulgulamıştır. Ryan (2002)'in Protestan çalışma ahlakı ile ÖVD arasındaki ilişkiye yönelik bulgusu ise, Protestan çalışma ahlakı boyutlarının ÖVD'yi pozitif etkilediği üzerinedir. Sparrow ark. (2010)'nın Sri Lanka'da gerçekleştirdikleri çalışmada, iş etiğinin genel olarak ÖVD üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Kepenek (2008: 95) de öğretmenlerin mesleki etik ilkelerinin, ÖVD boyutlarının tamamı ile pozitif yönde ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Görüldüğü üzere alanyazında etik kavramı bireysel düzeyde farklı yapılarla ve ölçüm araçları ile ele alınmış olsa da ÖVD ile ilişkisinin ağırlıklı olarak pozitif yönlü olduğu ve etiğin genel olarak ÖVD üzerinde anlamlı düzeyde etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

3. Metodoloji

3.1. Araştırma modeli ve hipotezler

Araştırma modeli, Şekil 1'de yer almakta olup modeldeki her iki kavram da boyutlarıyla ele alınmıştır. Kavramlara ilişkin faktör analitik yapılar, Güğerçin (2015)'in Etik konum ve ÖVD ölçeklerini içeren doktora tez çalışmasına dayanmaktadır. Söz konusu çalışmada, etik konum ve ÖVD ölçeklerine ilişkin analizler gerçekleştirilmiş olup faktör analitik yapılar istatistik bulgular yanında ulusal ve uluslararası yazında yer alan çalışmalar sonucunda ulaşılan tespitler doğrultusunda oluşturulmuştur.

Şekil 1: Araştırma Modeli

Araştırma modelinde yer alan ilişkiler, Etik Konum Kuramı çerçevesinde ve alan yazındaki çalışmaların bulgularından hareketle oluşturulan hipotezleri göstermektedir. Araştırmanın hipotezleri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Araştırmanın Hipotezleri

H ₁ :	İdealizm, banka çalışanlarının nezaketini olumlu yönde etkilemektedir.
H ₂ :	İdealizm, banka çalışanlarının vicdanlılığını olumlu yönde etkilemektedir.
H ₃ :	İdealizm, banka çalışanlarının centilmenliğini olumlu yönde etkilemektedir.
H ₄ :	İdealizm, banka çalışanlarının sivil erdemini olumlu yönde etkilemektedir.
H ₅ :	İdealizm, banka çalışanlarının fayda sağlamalarını olumlu yönde etkilemektedir.
H ₆ :	Görecelik, banka çalışanlarının nezaketini olumlu yönde etkilemektedir.

H ₇ :	Görecelik, banka çalışanlarının vicdanlılığını olumlu yönde etkilemektedir.
H ₈ :	Görecelik, banka çalışanlarının centilmenliğini olumlu yönde etkilemektedir.
H ₉ :	Görecelik, banka çalışanlarının sivil erdemini olumlu yönde etkilemektedir.
H ₁₀ :	Görecelik, banka çalışanlarının fayda sağlamalarını olumlu yönde etkilemektedir.
H ₁₁ :	Doğruluk, banka çalışanlarının nezaketini olumlu yönde etkilemektedir.
H ₁₂ :	Doğruluk, banka çalışanlarının vicdanlılığını olumlu yönde etkilemektedir.
H ₁₃ :	Doğruluk, banka çalışanlarının centilmenliğini olumlu yönde etkilemektedir.
H ₁₄ :	Doğruluk, banka çalışanlarının sivil erdemini olumlu yönde etkilemektedir.
H ₁₅ :	Doğruluk, banka çalışanlarının fayda sağlamalarını olumlu yönde etkilemektedir.

3.2. Kullanılan materyal ve ortak yöntem sapması

Veriler, anket yoluyla elde edilmiş olup anket formunda gerek ulusal gerekse uluslararası yazında bireylerin etik konularını belirlemek için yaygın olarak kullanılan Forsyth'un (1980) Etik Konum Ölçeği ile Podsakoff, MacKenzie, Moorman ve Fetter'in (1990) ÖVD alanındaki bilinirliği ve kullanımı en yüksek düzeydeki ölçeklerden biri olan (Ueda ve Ohzono, 2013: 87) ÖVD Ölçeği yer almaktadır. Ölçeklerin her ikisi de 5'li Likert skalasında olup, belirli ifadelerle katılıp katılmayı tespit etmek amacıyla oluşturulmuşlardır. Ancak değişkenler için aynı ölçek tipinin (Likert, semantik farklılıklar vb. ölçek türlerinin) kullanılması sonucu, ortak yöntem sapması (Podsakoff vd., 2003: 879-882) oluşabilir. Bu durum, araştırma neticesinde değişkenler arasında tespit edilen ilişkilerin, ölçme metodu tarafından etkilenmiş olma ihtimalini ifade eder. Daha açık bir ifadeyle bu araştırma özelinde; her iki değişkenin de Likert metodu ile ölçülmesi, katılımcıların değerlendirmeleri üzerinde etkili olabilir. Ancak etkin bir anket tasarımı ile ortak yöntem sapması minimum seviyeye çekilebilir (Podsakoff ve Organ, 1986: 533-540). Önerilen yöntem doğrultusunda, ortak yöntem sapmasını engellemek için ölçekler anket formuna tek bir tablo altında değil, ayrı tablolar halinde yerleştirilmiştir. Anket formunda, bağımlı değişkenlere ait ölçeklerin, bağımsız değişkenlere ait olanların ardından gelmesi de ortak yöntem sapmasına karşı bir önlem niteliğindedir (Podsakoff ve Organ, 1986). Dolayısıyla anket formunda önce bağımsız değişken olan etik konum, ardından bağımlı değişken olan ÖVD'ye ait ölçeklere yer verilmiştir. Alınan önlemlerle birlikte verilere, ortak yöntem sapmasının söz konusu olup olmadığını belirlemenin en yaygın yöntemlerinden biri Harman'ın tek faktör testi (Podsakoff vd., 2003: 889) uygulanmış olup, sonuç olarak ölçeklerin çok boyutlu yapı sergiledikleri görülmüş ve dolayısıyla ortak yöntem sapması sorununun olmadığı kanaatine varılmıştır.

3.3. Evren ve örneklem

Araştırma evrenini, Adana ili sınırları içerisinde şubeleri ve bölge müdürlüğü bulunan bankalarda görev yapan çalışanlar oluşturmaktadır. Bankaların Türkiye finans piyasasındaki başat konumu ile birlikte sektördeki yoğun performans baskısı sebebiyle, sektör çalışanlarını irdeleyen etik araştırmaların, diğer sektörlerle oranlara daha büyük önem arz ettiği düşünülmektedir (Mumcu ve Döven, 2016: 124). Bu nedenle araştırmada, banka çalışanlarının etik görüşleri değerlendirilmiştir. Türkiye Bankalar Birliği (2015)

verilerine göre evrenin büyüklüğü 4.252'dir. Verilerin, anket yöntemi ile elde edildiği çalışmada, anket formu elden ya da internet üzerinden katılımcılara ulaştırılmıştır. Başlangıçta tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden "kolayda örnekleme" metodu kullanılmış, ardından kartopu yöntemi ile katılımcı sayısı artırılmıştır. Toplam 574 personel anketi cevaplamış olup, analize uygun halde 456 anket olduğu görülmüştür. Söz konusu sayı, evreni temsil edebilecek düzeydedir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2007: 86-87).

4. Bulgular

4.1. Demografik özellikler

Ankete katılan 456 banka çalışanından %55'i erkeklerden, %45'i ise kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu (%88'i) 41 yaşın altında olup, yarısından fazlası da (%60) evlidir. Katılımcıların tamamına yakını (%94) lisans ve üzeri eğitim düzeyine sahiptir. 10 yıla kadar iş tecrübesine sahip olanların oranı %78'dir. Katılımcılar pozisyonları açısından değerlendirildiğinde; %46'sının uzman ya da uzman yardımcısı, %42'sinin iç kontrolör yardımcısı, iç kontrolör, yönetmen, müdür yardımcısı ya da şube/birim müdürü ve %12'sinin gişe yetkilisi olarak görev yaptıkları görülmüştür. Araştırma Adana ilinde yapıldığı için şubeler yanında bölge müdürlüklerinde çalışanlardan da veri elde edilmiş olup, şubelerde görev yapan banka çalışanlarının oranı %69, bölge müdürlüklerinde görevli olanların oranı ise %31'dir. Katılımcıların çalıştıkları bankalar sermaye yapıları itibarıyla incelendiğinde, kamu sermayeli bankalarda görev yapanların oranının %49, özel sermayeli bankalarda görev yapanların oranı ise %51 olduğu görülmüştür.

4.2. Keşfedici faktör analizi

Ölçüm modellerinin doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile test edilmesinden önce, verilere keşfedici (açıklayıcı) faktör analizi uygulanması gerekmektedir (Worthington ve Whittaker, 2006: 815). Anderson ve Gerbing (1988: 415)'e göre bu gereklilik, ölçüm modellerinde ve YEM'de yer alan yapıların bağımsızlığının, başka bir ifadeyle ayrışma

geçerliliğinin test edilmesi (Nakıboğlu, 2008: 109) bakımından da önem arz etmektedir.

Araştırmanın veri seti, örnekleme büyüklüğü ve ölçülen faktör sayısı itibarıyla faktör analizi için uygundur. Çünkü keşfedici faktör analizinde, faktör başına en az beş veri olması ve azami örnekleme büyüklüğünün 100 olması gerektiği belirtilmektedir (Gorsuch, 1983). Ayrıca Kaiser Meyer Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett küresellik (sphericity) testleri sonuçları da faktör analizi için engel teşkil etmemiştir. Ölçek, Güğçerçin (2015)'in Etik Konum Ölçeği'nin faktör analitik yapısını incelediği araştırma çerçevesinde 14 ifade ile sınırlandırılmıştır. Ölçeğe ilişkin madde-faktör eşleşmeleri ve yük değerlerine ilişkin detaylar Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3: Etik Konum Ölçeği Keşfedici Faktör Analizi Sonuçları

Etik Konum Ölçeği Göstergeleri	İdealizm	Görecelik	Doğruluk	Açıklanan Varyans
E4	.79			
E1	.77			
E2	.76			
E5	.72			27.15
E3	.72			
E7	.70			
E6	.68			
E10		.81		
E9		.79		
E11		.75		20.07
E8		.68		
E12		.64		
E13			.92	
E14			.91	12.74
Toplam				59.95

Özgün formunda beş faktörlü yapı gösteren ÖVD ölçeği, bu çalışmada da benzer bir yapı göstermiştir. Açıklanan toplam varyans %59,11 düzeyinde olup madde-faktör eşleşmeleri ve faktör yükleri Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4: Örgütsel Vatandaşlık Ölçeği Keşfedici Faktör Analizi Sonuçları

ÖVD Ölçeği İfadeleri	Nezaket	Katkı Sağlama	Centilmenlik	Vicdanlılık	Sivil Erdem	Açıklanan Varyans
V24	.80					%13.77
V9	.70					
V19	.66					
V14	.53					
V6		.68				%12.75
V7		.66				
V1		.65				
V2		.59				
V16		.56				
V13			.77			%12.19
V18			.77			
V8			.71			
V23			.68			
V17				.74		%11.63
V12				.62		
V20				.61		
V22				.57		
V10					.86	%8.77
V15					.77	
Toplam						%59.11

4.3. Güvenilirlik ve geçerlilik analizi

Ölçeklerin güvenilirliğinin test edilmesi için, ölçekteki maddeler arasındaki korelasyon değerlerini dikkate alan içsel

tutarlılık analizinden (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2010:123-124) faydalanılmıştır. İçsel tutarlılık için Tablo 5'te yer alan Cronbach Alfa katsayıları (Nunnally ve

Bernstein, 1994) değerlendirilmiş ve söz konusu katsayıların yapılar ve alt boyutlar için yeterli düzeyde olduğu görülmüştür. Ayrıca ifadelerin tamamının madde toplam korelasyonları .70'in (Gliem ve Gliem, 2003:86) üzerindedir. Etik Konum Ölçeği ile ÖVD Ölçeği'nin ve alt boyutların ortalama, standart sapma ve Cronbach Alfa katsayıları Tablo 5'te sunulmaktadır.

Tablo 5: Ölçeklerin Ortalama, Standart Sapma ve Cronbach Alfa Değerleri*

Ölçek İsmi	İfade Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Cronbach Alfa
Etik Konum Ölçeği	14	3.86	.44	.70
<i>İdealizm</i>	7	4.47	.53	.85
<i>Görecilik</i>	5	3.36	.84	.80
<i>Doğruluk</i>	2	2.99	1.12	.89*
Örgütsel Vatandaşlık Davranışı	19	4.03	.41	.90
<i>Nezaket</i>	4	4.16	.46	.77
<i>Vicdanlılık</i>	4	3.99	.57	.68
<i>Centilmenlik</i>	4	3.89	.71	.74
<i>Sivil Erdem</i>	2	3.72	.85	.73*
<i>Fayda Sağlama</i>	5	4.18	.46	.75

Katılımcıların sayısı, N = 456; 1=Hiç katılmıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum.

* Doğruluk ve sivil erdem boyutu iki ifadeden oluştuğu için, güvenilirliği Spearman-Brown katsayısı ile test edilmiştir (Eisinga vd., 2013: 6).

Tablo 6: Faktör Korelasyon Değerleri Faktörler

Faktörler	1	2	3	4	5	6	7	8
Sivil Erdem (1)	1							
Centilmenlik (2)	.26**	1						
Vicdanlılık (3)	.61**	.36**	1					
Fayda Sağlama (4)	.51**	.35**	.71**	1				
Nezaket (5)	.50**	.38**	.80**	.81**	1			
Görecilik (6)	.13**	-.14	.10**	.11**	.12**	1		
İdealizm (7)	.16**	.13*	.39**	.38**	.38**	-.10**	1	
Doğruluk (8)	.01	-.16	-.10	.03	-.01	.39**	-.22**	1

** İlişkinin %1 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir (p<.01).

* İlişkinin %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir (p<.05).

4.4. Doğrulayıcı faktör analizi

Keşfedici faktör analizine benzetmekle birlikte doğrulayıcı faktör analizinde (DFA), gözlenen değişkenler gizil değişkenlerle ilişkilendirilmiş durumdadır (Hair vd., 2005: 772). Dolayısıyla DFA ile hedeflenen, belirlenen k sayıda faktöre ait değişken gruplarının, bu faktörler ile yeterince temsil edilip edilmediğinin saptanması ve gizil değişkenler arasındaki korelasyonların belirlenmesidir (Aytaç ve Öngen, 2012: 16). Dolayısıyla etik konum ve ÖVD ölçeklerinin, göstergeleri ile ilişkilerinin tespit edilmesi için doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir.

Çok boyutlu ölçeklerde, birleşme geçerliliğinin sağlanması için tüm göstergeler arasındaki ilişkinin yüksek çıkması beklenir (Şencan, 2005: 799). Ölçek faktör yükleri, birleşme geçerliliğini destekler nitelikte olup gerek Etik Konum Ölçeği'nin gerekse ÖVD ölçeğinin birleşme geçerliliğini sağladığı düşünülmektedir. Ayrışma geçerliliği ise yapıların birbirlerinden farklılıklarını göstermektedir (Hair vd., 2005: 778). Daha açık bir ifadeyle ayrışma geçerliliği, bir yapının diğerlerinden farklı bir olguyu işaret ettiğini vurgulamaktadır. Eğer model kapsamındaki yapıların ayrışma geçerliliği yüksek düzeydeyse, bir yapının başka bir yapı ile açıklanması mümkün olmayan bilgileri temsil ettiği ortaya çıkmaktadır. Keşfedici faktör analizi sonuçları yanında Tablo 6'daki korelasyon değerlerinden hareketle ayrışma geçerliliğinin sağlandığı görülmektedir.

DFA sonucunda değerlendirilmesi gereken unsurlardan biri faktör yükleridir. Standart regresyon katsayısı olarak da adlandırılan faktör yüklerinin .40'ın altında bir değer almaması tercih edilmektedir (Akyüz, 2012: 87). Hatta faktörler yüklerinin .50 ya da daha yüksek düzeyde olması gerektiği ifade edilmiştir (Hair vd., 2005: 777). Bu çalışmada, faktör yükü .50'nin altında olan bir gözlenen değişken (V4) tespit edilmiş, ardından söz konusu değişken analiz kapsamından çıkartılarak DFA tekrarlanmıştır. Tekrarlanan analiz sonucunda faktör yükü .50'nin altında kalan hiçbir ifade kalmamış olup faktör yükleri ve yapı güvenilirlikleri (composite reliability-CR) Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7: Ölçüm Modeline İlişkin Faktör Yükleri ve Yapı Güvenilirlikleri

Yapılar/ Değişkenler	Faktör Yükleri	CR	Yapılar/ Değişkenler	Faktör Yükleri	CR
İdealizm		.85	Nezaket		.78
A1	.66		V19	.72	
A2	.67		V9	.67	
A3	.77		V14	.68	
A4	.66		V24	.85	
A5	.63		Katkı Sağlama		.72
A6	.63		V7	.66	
A7	.63		V6	.53	
Görecilik		.80	V1	.73	
A8	.69		V16	.52	
A9	.77		Vicdanlılık		.71
A10	.66		V17	.70	
A11	.58		V12	.51	
A12	.69		V20	.52	
Doğruluk		.89	V22	.72	
A13	.94		Centilmenlik		.74
A14	.63		V8	.69	
Sivil Erdem		.76	V13	.63	
V15	.61		V23	.65	
V10	.92		V18	.69	

Faktör yükleri ile ilgili olarak yapılan açıklamaların ardından, Tablo 8’de ölçüm modellerinin iyiliğine yönelik değerler paylaşılmıştır. Ölçütlerin referans değerleri ile ilgili olarak Hair vd. (2005: 753) temel alınmıştır. Bu uyum iyiliği değerleri, modellerin kabul edilebilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 8: Ölçüm Modeli Uyum İyiliği Sonuçları

Uyum İyiliği Ölçütleri	Referans Değerler	Etik Konum Ölçeği	Örgütsel Vatandaşlık Ölçeği
DF (sd)	-	74	214
CMIN	-	233.99	222.16
CMIN/DF	<5 kabul edilebilir <2 iyi	3.16	1.79
P değeri	-	.00	.00
CFI	≥.90	.93	.96
RMSEA	≤.07	.06	.04
SRMR	<.06	.04	.04
TLI	≥.90	.92	.95

4.5. Yapısal Eşitlik Modeli

Yapısal Eşitlik Modeli (YEM), temel olarak gözlenen ve gizil değişkenler arasındaki nedensel ilişkilerin sınanmasında kullanılan kapsamlı bir istatistiksel tekniktir. YEM’in geleneksel yöntemlere olan üstünlükleri sebebiyle, sosyal bilimciler arasında model sına ve veri analizlerinde yoğun şekilde kullanıldığı görülmektedir. (Sümer, 2000: 49). YEM, sebep sonuç ilişkilerini açıklarken modellerin bir bütün olarak test edilmesine imkân vermesi, çok sayıda istatistiksel aşama yerine tek bir işlemle sonuç verilebilmesi, ölçüm hatalarına yer vermesi ve bunlara yönelik düzeltmeler yapma imkânı vermesi sebebiyle benzerlerine kıyasla üstün bir istatistiksel tekniktir (Akyüz, 2012: 87; Sümer, 2000: 51).

Çalışmada; kestirim yöntemi olarak en yüksek olabilirlik (maximum likelihood) yöntemi kullanılmıştır. Analiz, AMOS paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Analiz

sürecinde ilk olarak, sıkıntılı tahminlerin (offending estimates) tespitine odaklanılmış (Hair vd., 2005: 796) olup, sonuç olarak negatif ya da anlamsız hata varyansları, l'e çok yakın veya üstünde standart katsayılar ve çok yüksek standart hatalar gibi sıkıntılı tahminlere rastlanılmamıştır. İncelemelerde herhangi bir problemle karşılaşılması nedeniyle modelin uyum iyiliğinin incelenmesi kısmına geçilmiştir.

Yapısal modelin sonuçlarına göre, uyum ölçütleri referans değerlerle karşılaştırıldığında, ölçütlerin kabul edilebilir seviyede oldukları görülmüştür. Yapısal eşitlik modeline ilişkin uyum iyiliği değerleri Tablo 9’da yer almaktadır.

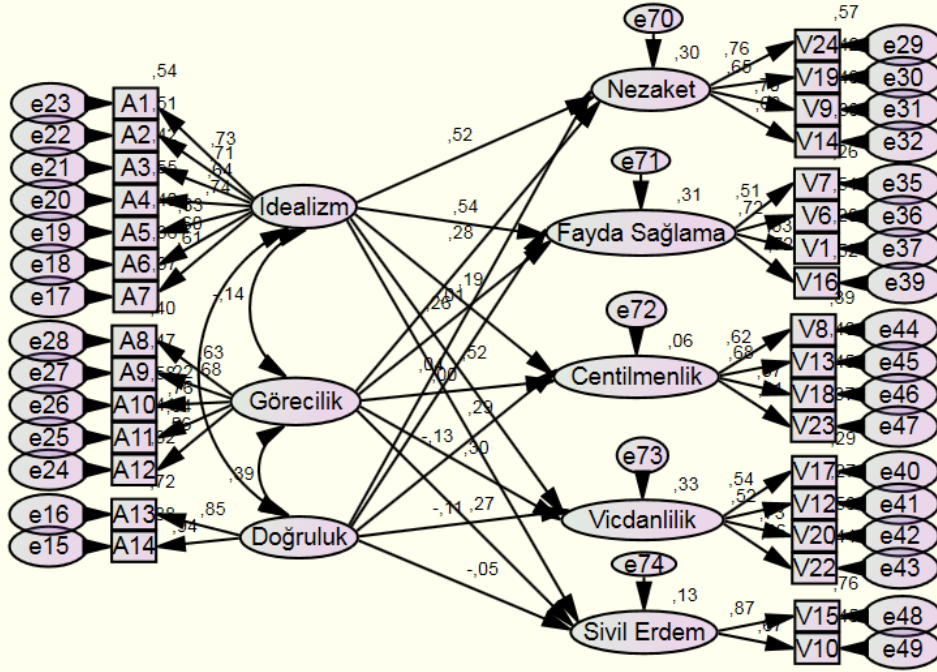
Tablo 9: YEM Uyum İyiliği Sonuçları

Uyum İyiliği Ölçütleri	Referans Değerler	Araştırma Modeli
DF (sd)	-	441
CMIN	-	924.31
CMIN/DF	<5 kabul edilebilir <2 iyi	2.09
P değeri	-	.00
CFI	≥.90	.91
RMSEA	≤.07	.07
SRMR	<.06	.04
TLI	≥.90	.90

Tablo 9 incelendiğinde CMIN/df (X²/sd), TLI, SRMR ve CFI değerlerinin kabul edilebilir düzeyde; RMSEA ve TLI değerlerinin ise üst sınırdaki olduğu görülmektedir. Dolayısıyla oluşturulan yapısal eşitlik modelinin, kabul edilebilir seviyede uyum iyiliğine sahip olduğu ortaya konulmuştur. Ancak Hair vd. (2005: 862) yapısal modele ilişkin analizlerde model uyum indeksleriyle beraber DFA sonucunda ve yapısal model sonucunda elde edilen faktör yüklerinin karşılaştırılmasını önermektedirler. Zira her iki analiz neticesinde benzer faktör yükleri elde edilirse, söz konusu durum modelin geçerliliğini vurgulamaktadır. Bu

araştırmanın yapısal modelindeki faktör yükleri ve DFA sonuçları birbirinden sapma göstermediği için, modelin geçerliliği desteklenmiş ve hipotezlerin test edilmesi

aşamasına geçilmiştir. Geliştirilen yapısal model, Şekil 2’de yer almaktadır.

Şekil 2: Yapısal Model

Şekil 2’de görülen model kapsamında kavramlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Buna göre etik konunun idealizm boyutunun, ÖVD’nin alt boyutları olan nezaket (.52, $p < .01$), katkı sağlama (.54, $p < .01$), vicdanlilik (.52, $p < .01$), sivil erdem (.29, $p < .01$) ve centilmenlik (.19, $p < .05$) üzerinde pozitif yönlü anlamlı bir etkisi söz konusudur. Görecilik boyutu ise ÖVD’nin nezaket (.28, $p < .01$), vicdanlilik (.30, $p < .01$), katkı sağlama (.26, $p < .05$), sivil erdem (.27, $p < .01$) üzerinde pozitif yönlü anlamlı etkiye sahip olup, centilmenlik üzerindeki etkisi anlamlı değildir. Son olarak doğruluk boyutunun ÖVD’nin boyutları üzerindeki incelenmiş olup, doğruluğun ÖVD boyutlarının hiçbirinde anlamlı etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak H1, H2, H3, H4, H5, H6, H7, H9 VE H10 hipotezleri desteklenmiş olup bulgular ile ilgili tartışmalar sonuç bölümünde ele alınmıştır.

5. Sonuç

Araştırmanın sonuçlarının genel olarak, banka çalışanlarının etik konularının ÖVD üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğu yönündeki yaygın kanıyı desteklediği söylenebilir. Çünkü etik yaklaşımların, ÖVD üzerindeki etkisini araştıran ampirik çalışmalar sonucunda genel olarak kavramlar arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişkiler tespit edildiği görülmüştür. Kavramsal çalışmalarda ise, ÖVD kapsamına giren davranışların özleri itibarıyla etikle bağlantılı olduğu vurgulanmıştır. ÖVD’nin etikle bağlantısı, iyi asker sendromu tanımlaması ile netlik kazanmaktadır. Buradaki ‘iyi’ ifadesi direkt olarak etiği ve değerleri vurgular. Ayrıca bazı ÖVD ölçeklerinde (ör. Van Dyne vd., 1994; Smith vd., 1983) etik davranışla ilgili ifadeler (boşa zaman geçirmemek, doğru ve yanlış ayırırken profesyonelce davranmak, vs.) yer alması da ÖVD ve etik değişkenlerinin kavramsal açıdan benzerliğini göstermektedir. Ancak etik ve ÖVD kavramları arasındaki yakın ilişkiye ve yüksek

korelasyona rağmen, kavramların aynı yapıları açıkladıkları söylenemez (Turnipseed, 2002: 1). Kavramlar arasında çoklu doğrusal bağlantı bulunmaması da bu görüşü desteklemektedir.

Araştırma kapsamında geliştirilen hipotezlerin test sonuçlarına göre; etik yaklaşımın boyutları arasında yer alan idealizm boyutu, ÖVD’nin tüm boyutları üzerinde anlamlı ve pozitif yönlü etkiye sahiptir. İdealizm ile ÖVD boyutları arasındaki anlamlı ve pozitif yönlü ilişki, alanyazına paralel ve beklenen bir sonuçtur. Çünkü örgüt içerisindeki idealizm yaklaşımına sahip çalışanların varlığının, ÖVD’nin sürdürülebilirliği için bir unsur olduğu söylenebilir. Çünkü idealistler, etik kural ve normlara göre hareket edip, diğerlerinin refahıyla ilgilenip, onlara zarar vermekten kaçınıp, dışsal ödül beklentisine girmeden ÖVD sergileyeceklerdir.

Etik yaklaşımın görecilik boyutunun da centilmenlik hariç olmak üzere ÖVD’nin tüm boyutlarını etkilediği görülmüştür. Görecilik-ÖVD ilişkisindeki temel varsayım; göreciliğin kurallardan bağımsız, ÖVD’nin de isteğe bağlı ve gönüllülük esaslı davranışlardan oluşmasıdır. Kurallardan bağımsız olarak ve şartlara göre etik kararlar veren göreci çalışanların, yine kurallardan bağımsız olarak, isteğe bağlı ve gönüllü şekilde ÖVD sergilemeleri beklenmektedir. Bu çalışmanın örnekleminde yer alan göreci yaklaşım sergileyen çalışanların, yüksek ÖVD sergilemelerinde söz konusu durumun etkili olduğu düşünülmektedir. Ancak görecilik, centilmenlik üzerinde anlamlı düzeyde etkiye sahip değildir. Centilmenlik, her türlü olumsuzluğa rağmen süreçlere ve gelişmelere olumlu yaklaşmayı ifade eder. Oysa uzun ve yoğun iş temposu içerisinde çalışan ve gerek teknik altyapı gerek müşteri, gerekse genel müdürlük ve bölge müdürlüğü kaynaklı olumsuzluklar yaşayan banka çalışanlarının duruma göre centilmenlik sergilemeleri

oldukça güçtür. Dolayısıyla göreci banka çalışanlarının centilmenliğe önem vermelerine rağmen zorlu çalışma şartları, çalışanların centilmenlik sergilemelerinin önüne geçmiş olabilir.

Çalışanların, yalan söylememelerine ilişkin yaklaşımlarını ifade eden doğruluk ile ÖVD boyutları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Söz konusu durumda; çalışanların, ÖVD sergilemek amacıyla gerçekleri olduğundan farklı şekilde yansıtmaları etkili olabilir. Örneğin katılımı zorunlu olmayan bir toplantıya katılmak, olumsuzluklar karşısında tolerans gösterebilmek gibi ÖVD sergilemek için çalışanlar, doğruluk boyutu kapsamında yer alan davranışlardan uzaklaşabilirler. Genel olarak idealizm ve görecilik ile ÖVD arasındaki ilişkiler, alanyazındaki bulgularla paralellik göstermektedir. Ancak doğruluk boyutunu ele alan sınırlı sayıdaki çalışmada ÖVD'nin incelenmemesi sebebiyle doğruluk-ÖVD ilişkisi, alanyazındaki bulgularla karşılaştırılmamıştır.

Bu çalışmanın, ulusal yazında sınırlı sayıdaki araştırmada tartışılmış olan etik-ÖVD ilişkisine, etik kavramını örgütsel düzeyde değil bireysel düzeyde ve Etik Konum Kuramı çerçevesinde ele alarak odaklanması itibariyle önem arz ettiği düşünülmektedir. Ayrıca örneklemin banka çalışanlarından oluşmasının, çalışmanın önemini artırdığı düşünülmektedir. Çünkü bankaların Türkiye finans piyasalarındaki başat konumu ile birlikte sektördeki yoğun performans baskısı sebebiyle, sektör çalışanlarına yönelik etik araştırmaların gerek alanyazın gerekse uygulayıcılar için katkı sağlaması hedeflenmektedir. Bununla birlikte örneklemin, yalnız banka çalışanlarından oluşmasına bağlı olarak, çalışmanın Türkiye'deki insan kaynağı profili için genellenebilir olduğunu söylemek güçtür. İlerleyen çalışmalarda daha geniş örneklemlerle, farklı sektörlerde çalışanlar örnekleme dahil edilebilir. Ayrıca ÖVD'nin diğer öncülleri üzerine çalışmalar yapılarak, çalışanları ÖVD sergilemeye motive eden ilave unsurlar tespit edilebilir. Her ne kadar ÖVD sergileyen çalışanların, bu davranışları ödül beklemeden gerçekleştirdikleri bilirse de ÖVD sergileyerek hak kazanılabilecek muhtemel çıktılarının bu tip davranışlar üzerindeki rolü de araştırılabilir. Feather ve Rauter (2014)'in de önerdikleri gibi Beklenti-Değer Kuramı çerçevesinde, muhtemel ödüllerin çekiciliği ve değerlerinin tespit edilmesi ilk adım olabilir. İlave olarak, hiyerarşik farklılıklar da dikkate alınarak gerçekleştirilecek araştırmaların, ÖVD yazınına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Son olarak; alanyazında, yarattığı pozitif yönlü örgütsel çıktılar vurgulanarak tartışılan ÖVD'nin temellerinin, Türkiye özelinde tartışılmasının da faydalı olacağı düşünülmektedir. Çünkü İrmiş ve Gök (2008)'ün ifade ettikleri üzere, az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelerdeki sendikasyazlaşma ve sosyal güvenlik gibi sorunlara rağmen, çalışanlardan nasıl görev tanımlarının ötesinde çaba sarfetmelerinin beklendiği sorusu, ülkemiz dinamikleri dikkate alınarak tartışılabilir. Uygulayıcılar açısından da iş başvurularında adayların etik yaklaşımlarının değerlendirilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Çünkü bu araştırma neticesinde yüksek düzeyde idealizm ya da görecilik yaklaşımına sahip banka çalışanlarının, yüksek düzeyde ÖVD sergileyecekleri sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla bankaların insan kaynakları departmanları işe alım sürecinde adayların, karakter özelliklerini ve yetkinliklerini tespit ederken, diğer yandan etik yaklaşımlarını da göz önüne alabilirler. Bu bağlamda

adayların, yüksek düzeyde idealizme ya da göreciliğe sahip olmaları tercih sebebi olabilir.

Kaynaklar

- Acar, A. Z. (2006), "Örgütsel Yurttaşlık Davranışı: Kavramsal Gelişimi İle Kişisel ve Örgütsel Etkileri", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 7(1), 1-14.
- Akbaş, T. T. (2010), *Örgütsel Etik İklim, Kişi-Örgüt Uyumu, Örgütsel Bağlılık ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı İlişkisi: Görgül Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Akyüz, B. (2012), *Hizmetkar Liderlik Davranışlarının Örgütsel Adalet, Örgütsel Vatandaşlık Davranışları ve Performans Üzerine Etkisi: Eğitim Sektörü Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Gebze.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroglu, S., ve Yıldırım, E. (2010), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı*. Sakarya Yayıncılık, Sakarya.
- Anderson, J. C., ve Gerbing, D. W. (1988), "Structural Equation Modeling in Practice: A Review and Recommended Two-Step Approach", *Psychological Bulletin*, 103(3), 411-423.
- Arslantaş, C. (2005), "Algılanan Adaletin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Görgül Bir Çalışma", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 264-281.
- Arslantaş, C. C. (2007), "Dönüşümcü Liderliğin Psikolojik Güçlendirme ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisi", *Amme İdaresi Dergisi*, 40(4), 81-101.
- Aslan, Ş. (2009), "Karizmatik Liderlik ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı İlişkisi: "Kurumda Çalışma Yılı" ve "Ücret" Değişkenlerinin Rolü", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 256-275.
- Aytaç, M., ve Öngen, B. (2012), "Doğruluk Faktör Analizi ile Yeni Çevresel Paradigma Ölçeğinin Yapı Geçerliliğinin İncelenmesi", *İstatistikçiler Dergisi*, 5(1), 14-22.
- Baker, T. L., Hunt, T. G., ve Andrews, M. C. (2006), "Promoting Ethical Behavior and Organizational Citizenship Behaviors: The Influence of Corporate Ethical Values", *Journal of Business Research*, 59(7), 849-857.
- Bakır, U. (2013), "Reklamda Cinsellik ve Tüketici: Bireysel Ahlaki İdeolojinin Reklamda Cinselliğin Kullanımına Yönelik Tutumlara Etkisi", *Erciyes İletişim Dergisi (Akademia)*, 3(1), 14-30.
- Barnett, T., Bass, K., ve Brown, G. (1996), "Religiosity, Ethical Ideology, and Intentions To Report a Peer's Wrongdoing", *Journal of Business Ethics*, 15(11), 1161-1174.
- Basım H. N., ve Şesen, H. (2006), "Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Ölçeği Uyarlama ve Karşılaştırma Çalışması", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 61(4), 83-102.
- Bingöl, D., Naktiyok, A. ve İşcan, Ö.A. (2003), "Dönüştürücü Liderliğin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı

- Üzerine Etkisi”, 11. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, 22-24 Mayıs, Afyon, 491- 508.
- Bolino, M. C., Turnley, W. H., ve Bloodgood, J. M. (2002), “Citizenship Behavior and The Creation of Social Capital in Organizations”, *Academy of Management Review*, 27(4), 505-522.
- Chiu, S. F., ve Tsai, W. C. (2007), “The Linkage Between Profit Sharing and Organizational Citizenship Behaviour”, *The International Journal of Human Resource Management*, 18(6), 1098-1115.
- Cole, D., Sirgy, M. J., ve Bird, M. M. (2000), “How Do Managers Make Teleological Evaluations In Ethical Dilemmas? Testing Part of and Extending the Hunt-Vitell Model”, *Journal of Business Ethics*, 26(3), 259-269.
- Colquitt, J. A., Conlon, D. E., Wesson, M. J., Porter, C. O., ve Yee, K. (2001), “Justice At The Millennium: A Meta-Analytic Review of 25 Years of Organizational Justice Research”, *Journal of Applied Psychology*, 86(3), 425-445.
- Çavuş, M.F., ve Develi A., (2015), “Etik İklim ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı”, 14. Ulusal İşletmecilik Kongresi Bildiriler Kitabı, Aksaray, 679-682.
- Çetin, F. (2011), Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarının Açıklanmasında Örgütsel Bağlılık, İş Tatmini, Kişilik ve Örgüt Kültürünün Rolü. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çetin, Ş., Korkmaz, M., ve Çakmakçı, C. (2012), “Dönüşümsel ve Etkileşimsel Liderlik ile Lider-Üye Etkileşiminin Öğretmenlerin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisi”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 18(1), 7-36.
- Çetinkaya, M., ve Çimenci, S. (2014), “Örgütsel Adalet Algısının Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisi ve Örgütsel Özdeşleşmenin Aracılık Rolü: Yapısal Eşitlik Modeli Çalışması”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 12(23), 237-278.
- Deluga, R. J. (1994), “Supervisor Trust Building, Leader-Member Exchange and Organizational Citizenship Behaviour”, *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 67(4), 315-326.
- Dolan, S. L., Tzafirir, S. S., ve Baruch, Y. (2005), “Testing the Causal Relationships Between Procedural Justice, Trust and Organizational Citizenship Behavior”, *Revue de Gestion Des Ressources Humaines*, 57, 79-89.
- Eisinga, R., Te Grotenhuis, M., ve Pelzer, B. (2013), “The Reliability of a Two-Item Scale: Pearson, Cronbach, or Spearman-Brown?”, *International Journal of Public Health*, 58(4), 637-642.
- Elçi, M. (2005), Örgütlerde Etik İklimin Personelin Vatandaşlık Davranışlarına Etkileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.
- Elçi, M. ve Alpkın, L. (2006), “Etik İklimin Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarına Etkileri”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1), 141-170.
- Erkuş, A., Turunç, Ö., ve Yücel, R. (2011), “Örgütsel Adalet ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkilerde İçsel ve Dışsal İş Tatmininin Aracılık Rolü: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(1), 245-270.
- Fialho, P., ve dos Santos, N. (2011), “Ethical Positioning and Organizational Citizenship Behaviors: An Exploratory Study”, *Symposium on Ethics & Social Responsibility Research, Lisbon*. <http://hdl.handle.net/10174/4679> (Son Erişim Tarihi: 18.12.2016)
- Forsyth, D. R. (1980), “A Taxonomy of Ethical Ideologies”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(1), 175-184.
- Forsyth, D. R. (1981), “Moral Judgment: The Influence of Ethical Ideology”, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 7(2), 218-223.
- Forsyth, D. R. (1992), “Judging the Morality of Business Practices: The Influence of Personal Moral Philosophies”, *Journal of Business Ethics*, 11(5, 6), 461-470.
- Forsyth, D. R., O’Boyle, E.H, ve McDaniel, M.A., (2008), “East Meets West: A Meta-Analytic Investigation of Cultural Variations in Idealism and Relativism”, *Journal of Business Ethics*, 83(4), 813-833.
- Gliem, J. A., ve Gliem, R. R. (2003), Calculating, Interpreting, and Reporting Cronbach’s Alpha Reliability Coefficient for Likert-type Scales, Midwest Research-to-Practice Conference. In: Adult, Continuing, and Community Education. Columbus Press: Ohio State University, 82-88
- Gorsuch, R. L. (1983), *Factor Analysis*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Güğerçin, U. (2015). Bireyin Etik Yaklaşımı İle Kurumsal Değerlerin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ve Görev Performansı Üzerindeki Etkisi: Adana ilindeki Banka Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Gürbüz, S. (2006), “Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ile Duygusal Bağlılık Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, *AİBÜ-İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 48-75.
- Gürbüz, S., Ayhan, Ö., ve Sert, M. (2014), “Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi: Türkiye’de Yapılan Araştırmalar Üzerinden Bir Meta Analizi”, *İş ve İnsan Dergisi*, 1(1), 3-20.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., ve Tatham, R. L. (2005), *Multivariate Data Analysis*. NJ: Pearson Prentice Hall.
- Huang, C. C., You, C. S., ve Tsai, M. T. (2012), “A Multidimensional Analysis of Ethical Climate, Job Satisfaction, Organizational Commitment, and Organizational Citizenship Behaviors”, *Nursing Ethics*, 19(4), 513-529.
- Hunt, S. D., ve Vitell, S. (1986), “A General Theory of Marketing Ethics”, *Journal of Macromarketing*, 6(1), 5-16.
- İrmiş, A., ve Gök, E. E. (2008), “Az Gelişmiş Ülkelerde Fason Üretim Ve Örgütsel Vatandaşlık Olgusu”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 3(1), 193-219.

- İşbaşı, J. Ö. (2000), Örgütsel Vatandaşlık Davranışı: Farklı Ölçeklerin Uygulanabilirliğine İlişkin Bir Çalışma. Erciyes Üniversitesi 8. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildirileri, 25-27.
- Karande, K., Shankarmahesh, M. N., Rao, C. P., ve Rashid, Z. M. (2000), "Perceived Moral Intensity, Ethical Perception, and Ethical Intention of American and Malaysian Managers: A Comparative Study", *International Business Review*, 9(1), 37-59.
- Kepenek, Ö. (2008), Öğretmenlik Meslek Etik İlkelerinin Örgütsel Vatandaşlık Davranışına Etkisi (Kocaeli ili örneği), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kernodle, T. A., ve Noble, D. (2013), "Organizational Citizenship Behavior: It's Importance in Academics", *American Journal of Business Education*, 6(2), 235-240.
- Kim, Y. (2003), "Ethical Standards and Ideology Among Korean Public Relations Practitioners", *Journal of Business Ethics*, 42(3), 209-223.
- Köse, S., Kartal, B. ve Kayalı, N. (2003), "Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ve Tutuma İlişkin Faktörlerle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20, 1-19.
- Leung, A. S. (2008), "Matching Ethical Work Climate to In-role and Extra-role Behaviors in a Collectivist Work Setting", *Journal of Business Ethics*, 79(1-2), 43-55.
- MacKenzie, S. B., Podsakoff, P. M., ve Paine, J. B. (1999), "Do Citizenship Behaviors Matter More For Managers Than For Salespeople?", *Journal of the Academy of Marketing Science*, 27(4), 396-410.
- Madhu, B., ve Krishnan, V. R. (2005), "Impact of Transformational Leadership and Karma Yoga on Organizational Citizenship Behaviour", *Prestige Journal of Management and Research*, 9(1), 1-20.
- Meriac, J. P. (2012), "Work Ethic and Academic Performance: Predicting Citizenship and Counterproductive Behavior", *Learning and Individual Differences*, 22(4), 549-553.
- Moorman, R. H. (1991), "Relationship Between Organizational Justice and Organizational Citizenship Behaviors: Do Fairness Perceptions Influence Employee Citizenship?", *Journal of Applied Psychology*, 76, 845 – 855
- Mumcu, A., ve Döven, M. S. (2016), "Etik İklim ve Algılanan Örgütsel Adalet İlişkisi: Tokat İli Bankacılık Sektöründe Bir Arastırma", *İş Ahlakı Dergisi*, 9(1), 113.
- Nakıboğlu, M. A. B. (2008), Hizmet İşletmelerindeki İlişkisel Pazarlama Uygulamalarının Müşteri Bağlılığı Üzerindeki Etkileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Nunnally, J. C., ve Bernstein, I. H. (1994), *Psychometric Theory*. McGraw-Hill, Inc, New York.
- Organ, D. W. (1994), "Personality and Organizational Citizenship Behavior", *Journal of Management*, 20(2), 465-478.
- Organ, D. W. (1997), "Organizational Citizenship Behavior: It's Construct Clean-Up Time", *Human Performance*, 10(2), 85–97.
- Organ, D. W. (1988). *Organizational Citizenship Behavior: The Good Soldier Syndrome*. Lexington Books, Lexington, MA.
- Organ, D. W., ve Ryan, K. (1995), "A Meta-Analytic Review of Attitudinal and Dispositional Predictors of Organizational Citizenship Behavior", *Personnel Psychology*, 48(4), 775-802.
- Organ, D.W., Podsakoff, P.M., ve MacKenzie, S.B. (2006), *Organizational Citizenship Behavior: Its Nature, Antecedents, and Consequences*. Sage, Beverly Hills, CA.
- Özbek, V., ve Özer, G. (2012), "Küçük İşletme Sahiplerinin Dindarlık Düzeyleri, Etik İdeolojileri ve Algıları Arasındaki İlişkiler", *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(27), 169-188.
- Özdevecioğlu, M. (2003), "Örgütsel Vatandaşlık Davranışı İle Üniversite Öğrencilerinin Bazı Demografik Özellikleri Ve Akademik Başarıları Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (20), 117-135.
- Özyer, K., ve Azizoglu, Ö. (2010), "Demografik Değişkenlerin Kişilerin Etik Tutumları Üzerindeki Etkileri", *AİBÜ-İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 59-84.
- Payam, M. M. (2016), "Polislerin ve Polis Adaylarının Mesleki Etik Disi Davranışlar İle İlgili Görüşleri: Elazığ ve Malatya Örneği", *İş Ahlakı Dergisi*, 9(1), 7.
- Penner, L. A., Midili, A. R., ve Kegelmeyer, J. (1997), "Beyond Job Attitudes: A Personality and Social Psychology Perspective on The Causes of Organizational Citizenship Behavior", *Human Performance*, 10(2), 111-131.
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Lee, J. Y., ve Podsakoff, N. P. (2003), "Common Method Biases in Behavioral Research: A Critical Review Of The Literature and Recommended Remedies", *Journal of Applied Psychology*, 88(5), 879.
- Podsakoff, P. M., Mackenzie, S. B., Moorman, R. H., ve Fetter, R. (1990), "Transformational Leader Behaviors and Their Effects on Followers' Trust in Leader, Satisfaction, and Organizational Citizenship Behaviors", *Leadership Quarterly*, 1, 107–142.
- Podsakoff, P.M., MacKenzie, S.B., ve Hui, C. (1993), *Organizational Citizenship Behaviors as Determinants of Managerial Evaluations of Employee Performance: A Review and Suggestions For Future Research*. In G.R. Ferris ve K.M. Rowland (Ed.), *Research in Personnel and Human Resources Management*, 11(1-40). Greenwich, CT.: JAI Press.
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Paine, J. B., ve Bachrach, D. G. (2000), "Organizational Citizenship Behaviors: A Critical Review of The Theoretical and Empirical Literature and Suggestions For Future Research", *Journal of Management*, 26, 513–563.

- Podsakoff, P. M., ve MacKenzie, S. B. (1994), "Organizational Citizenship Behaviors and Sales Unit Effectiveness", *Journal of Marketing Research*, 3(1), 351-363.
- Podsakoff, P.M., ve Organ, D. (1986), "Self-Reports in Organizational Research: Problems and Prospects", *Journal of Management*, 12(4), 531-544.
- Rayner, J., Lawton, A., ve Williams, H. M. (2012), "Organizational Citizenship Behavior and the Public Service Ethos: Whither The Organization?", *Journal of Business Ethics*, 106(2), 117-130.
- Reidenbach, R. E., ve Robin, D. P. (1990), "Toward The Development of a Multidimensional Scale For Improving Evaluations of Business Ethics", *Journal of Business Ethics*, 9(8), 639-653.
- Ruiz-Palomino, P., Ruiz-Amaya, C., ve Knörr, H. (2011), "Employee Organizational Citizenship Behaviour: The direct and Indirect Impact of Ethical Leadership", *Canadian Journal of Administrative Sciences*, 28(3), 244-258.
- Ryan, J. J. (2002), "Work Values and Organizational Citizenship Behaviors: Values That Work For Employees and Organizations", *Journal of Business and Psychology*, 17(1), 123-132.
- Schlenker, B. R., ve Forsyth, D. R. (1977), "On The Ethics of Psychological Research", *Journal of Experimental Social Psychology*, 13(4), 369-396.
- Shin, Y. (2012), "CEO Ethical Leadership, Ethical Climate, Climate Strength, and Collective Organizational Citizenship Behavior", *Journal of Business Ethics*, 108(3), 299-312.
- Shin, Y., Sung, S. Y., Choi, J. N., ve Kim, M. S. (2015), "Top Management Ethical Leadership and Firm Performance: Mediating Role of Ethical and Procedural Justice Climate", *Journal of Business Ethics*, 129(1), 43-57.
- Smith, C. A., Organ, D. W., ve Near, J. P. (1983), "Organizational Citizenship Behavior: Its Nature And Antecedents", *Journal of Applied Psychology*, 68, 655-663.
- Somech, A., ve Drach-Zahavy, A. (2004), "Exploring Organizational Citizenship Behaviour From an Organizational Perspective: The Relationship Between Organizational Learning and Organizational Citizenship Behaviour", *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 77(1), 281-298.
- Sparrow, P. R., Chadrakumara, A., ve Perera, N. (2010), "Impact of Work Values and Ethics on Citizenship and Task Performance in Local and Foreign Invested Firms: A Test in a Developing Country Context", 11th International Human Resource Management Conference, Birmingham, UK: Aston Business School, 1-25.
- Sümer, N. (2000), "Yapısal Eşitlik Modelleri: Temel Kavramlar ve Örnek Uygulamalar", *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49-74.
- Şencan, H. (2005), *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tepper, B. J., Lockhart, D., ve Hoobler, J. (2001), "Justice, Citizenship, and Role Definition Effects", *Journal of Applied Psychology*, 86(4), 789-796.
- Tınar, M. Y. (1999), *Çalışma Psikolojisi*. İzmir: Necdet Bükey Yayınları.
- Turnipseed, D.L. (2002), "Are Good Soldiers Good? Exploring the Link Between Organization Citizenship Behavior and Personal Ethics", *Journal of Business Research*, 55(1), 1-15.
- Türkiye Bankalar Birliği (2015), *Türkiye'de Bankacılık Sistemi Seçilmiş Göstergelerin İllere ve Bölgelere Göre Dağılımı 2014, Haziran 2015, Rapor Kodu : YT06*.
- Ulrich, C. M., ve Soeken, K. L. (2005), "A Path Analytic Model of Ethical Conflict in Practice and Autonomy in a Sample of Nurse Practitioners", *Nursing Ethics*, 12(3), 305-316.
- Ünal, A., ve Çelik, M. (2013), "Okul Yöneticilerinin Öğretimsel Liderlik Davranışı ile Öğretmenlerin Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarının Analizi", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 239-258.
- Van Dyne, L., Graham, J. W., ve Dienesch, R. M. (1994), "Organizational Citizenship Behavior: Construct Redefinition, Measurement and Validation", *Academy of Management Journal*. 37(4), 765-802.
- Worthington, R. L., ve Whittaker, T. A. (2006), "Scale Development Research: A Content Analysis and Recommendations For Best Practices", *The Counseling Psychologist*, 34(6), 806-838.
- Yazıcıoğlu, Y., ve Erdoğan, S. (2007). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Yıldız, S. (2014), "Örgütsel Adaletin Örgütsel Vatandaşlık Davranışına Etkisinde İş Tatmininin Aracı Rolü", *Ege Akademik Bakış*, 14(2), 199-210.
- Zeylan, U. (2011), *Advertising Ethics and Regulation: Consumer Attitudes, Behaviour and Ethical Ideologies*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kadınların Boşanma Sonrası Yaşamlarının Psiko-Sosyal Açından İncelenmesi*

Sefa Şahan BİROL¹ Veysel TEMEL¹ Elif AYDIN¹

¹Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Karaman

Özet

Bu projenin amacı, Karaman ilinde yaşayan boşanmış kadınların, karar verme, kaygı ve umutsuzluk düzeylerinin belirlenerek, boşanma sonrası yaşamlarının psiko-sosyal açıdan incelenip, katılımcılara uygulanacak ölçeklerden elde edilen verilere göre; karar verme, kaygı ve umutsuzluk düzeyleri yüksek değerlere ulaşan kadınları tespit edebilmektir. Yapılan bu nitel çalışmada, araştırma grubunu, Karaman Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne kayıtlı 10 boşanmış kadın oluşturmaktadır. Araştırmada, demografik bilgileri içeren soruların yanı sıra, Melbourne Karar Verme Ölçeği, Spielberger Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği baz alınarak adı geçen ölçeklerin bazı soruları örneklem grubunu oluşturan boşanmış kadınlara sözel olarak yöneltilmiştir. Yapılan çalışmalardan elde edilen bu verilerin yanı sıra, araştırma neticesinde Karaman Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne kayıtlı 10 boşanmış kadın ile yapılan görüşme sonrası elde edilen veriler doğrultusunda; katılımcıların eğitim durumlarının ilkökul ve ortaokul ile sınırlanmış olması, çocuklarına bakma yükümlülüğünden dolayı çoğunluğunun çalışmıyor olması ve çoğunun gelir seviyelerinin düşük ve oturdukları evin kira olması gibi olumsuz etkenlere rağmen karar verme düzeyleri yüksek iken, durumluk ve sürekli kaygı düzeyleri ile umutsuzluk düzeylerinin ise düşük olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karar Verme, Kaygı, Umutsuzluk, Boşanmış Kadınlar, Karaman

The Psycho-Social Examination of Women's Life After Divorcement*

Abstract

This research was done with the aim of determination of the female who reach high levels of decision-making, anxiety and hopelessness after their life is examined psycho-social after their divorce, by determining the level of decision-making, anxiety and hopelessness of divorced female living in Karaman province, according to the results obtained from scales applied to participants. In this qualitative study, the research group consists of 10 divorced female registered with Karaman Family and Social Policy Provincial Directorate. Some questions of the mentioned scales were orally addressed to divorced female who constituted the sample group by being based on the Melbourne Decision Making Questionnaire, the Spielberger State and Trait Anxiety Questionnaire, and the Beck Hopelessness Questionnaire, as well as demographic information questions. In addition to these data obtained from the studies done, in line with the data obtained after the interview with 10 divorced female registered with Karaman Family and Social Policies Provincial Directorate, as a result of our research; while the level of decision making were found to be high as the educational status of the participants was limited to primary and secondary schools, the majority were unable to work because of their obligation to look after their children, and the majority of the income were low and the house rents were low, the level of state and trait anxiety and hopelessness were found to be low.

Key words: Decision Making, Anxiety, Hopelessness, Divorced Female, Karaman

* Bu araştırma, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonunca kabul edilen 36-M-16 nolu proje kapsamında desteklenmiştir.

1. Giriş

Kaygı, insanın temel duygularından biri olarak kabul edilebilir. Hepimiz, tehlikeli gördüğümüz durumlarda bir miktar kaygı duyarız. Tehlikeli koşulların yarattığı bu kaygı türü genellikle her bireyin yaşadığı geçici, duruma bağlı bir kaygıyı oluşturur. Buna "durumluluk kaygı" denir. Bireyin içinde bulunduğu stresli durumdan dolayı hissettiği subjektif korkudur. Fizyolojik olarak otonom sinir sisteminde meydana gelen bir uyarılma sonucu terleme, sararma, kızarma ve titreme gibi fiziksel değişimler, bireylerin gerilim ve huzursuzluk duygularının göstergeleridir. Stresin yoğun olduğu zamanlar durumluk kaygı seviyesinde yükselme, stres ortadan kalkınca, düşme olur (Öner, 1997).

Sosyal, psikolojik, kültürel ve biyolojik bir varlık olan insanın sosyalleşme gereksinimi yapısının ve doğasının bir

gereği olarak düşünülmektedir. İnsanın içinde bulunduğu yakın ve uzak çevresi ile kurduğu ilişkiler ve bu ilişkinin niteliği insanın sosyalleşme sürecini de etkilemektedir. Yavuzer (1998)'e göre bireyin yaşamının en büyük başarısı, sağlam ve dengeli bir sosyalleşmeye kavuşmasıdır. Sosyalleşme sürecince bireylerin karşılaşacağı olumsuzluklar ve engellenmeler sosyalleşmesini olumsuz yönde etkileyebileceği gibi kaygı yaşantılarına da neden olabilir. Bu bireyler bazen bir toplum karşısında konuşurken, yeni biriyle tanışırken veya tanıştırılırken, yetkili bir kimse ile konuşması gerektiğinde kişinin endişelenmesi ve bu durumları düşünmesinin bile bireyi rahatsız etmesi o bireyin sosyal kaygı yaşadığı şeklinde yorumlanabilir (Baltacı, 2010). Bireyin başkaları tarafından yargılanabileceği kaygısı duyduğu sosyal ortamlarda, mahcup ya da rezil olacağı konusunda belirgin ve sürekli bir korku hali olan sosyal fobi,

sosyal anksiyete bozukluğu ile eş anlamlı olarak kullanılan bir terimdir. (Sungur, 1997; Dilbaz, 2000). Bireyler, gerçeklerden çok hayal unsuru olan durumlarla ilgili sosyal kaygı yaşarlar. Gerçek olmasından endişe duyulan durumlar bireyde kaygı uyandırır. Sosyal kaygının diğer kaygılardan temel farkı, kişilerarası değerlendirmelerden kaynaklanıyor olmasıdır (Mercan, 2007).

Karar, dilimizde düşünme ve muhakeme sonunda hüküm, süreklilik, devamlılık, sebat, düzen, uygun tahmin ve benzeri anlamlar ifade eder. Kararsız ise sabırsız, sebatsız, huzursuz, değişken anlamına gelir (Tosun, 1992).

Karar verme, bir ihtiyacı gidereceği düşünülen bir objeye ulaştırabilecek birden fazla yol olduğu zaman, yaşanan sıkıntıyı giderici bir yöneliş şeklinde tanımlanabilir. Karar vermeyi gerektiren durum önemli konularda verileceğinde, sonuçları önceden tasarlama ve hedefe ulaşırma gücü en fazla olana yönelme daha çok önem kazanmaktadır (Kuzgun, 1992).

Karar verme süreci bir anlamda bireyin iç dünyasında denge sağlama süreci olarak da görülebilir. Karar verme durumunda olan birey, hem iç dünyasına yönelik ihtiyaçlarını, hem de çevresel beklentileri karşılamaya ve doyurmaya yöneliktir. Bunu yapabilmek için de bireyin kişisel ve çevresel kaynaklarını etkili ve olumlu bir şekilde kullanması gerekmektedir (Marco ve ark., 2003). Yani karar vericinin, karar seçeneklerini değerlendirmede kullanacağı dayanakların temelini değer sisteminin oluşturduğu söylenebilir. Değerler, nesne, olay ve görüşlerin; o toplum, sınıf ve birey bakımından taşıdığı önemi belirtir. Buna göre, değerler, karar sürecinde karar vericiyi yönettici ve bağlayıcı etki yapar. Eğer karar süreci bir değer çerçevesine sokulursa, düşüncelerimiz bir dereceye kadar sistemleşir (Bursalıoğlu, 2005).

Umutsuzluğun anlaşılabilmesi için öncelikle umudun tanımlanması gerekir. Umut “iyi olma duygusu veren ve kişiyi harekete geçirmek için güdüleyen bir özellik” olarak tanımlanmaktadır (Kemer ve Atik, 2005).

Umutsuzluk ise güven duygusundan yoksun olma durumu olarak ifade edilebilir. Rideout ve Montemuro, umudu bir amacı gerçekleştirmede sıfırdan fazla olan beklentiler; umutsuzluğu ise bir amacı gerçekleştirmede sıfırdan az olan olumsuz beklentiler şeklinde tanımlamaktadır (Rideout ve Montemuro, 1986).

Gerek umut gerekse umutsuzluk, her ikisi de kişinin gelecekteki gerçek hedeflerine ulaşma olanaklarının olası yansımalarıdır. Umut ve umutsuzluk karşıt beklentileri simgeler. Umut da hedefe ulaşmak için uygulamaya konulan planların başarılabileceği öngörüsü varken; umutsuzluk da başarısızlık yargısı vardır. Bu iki uç beklenti kişiden kişiye, durumdan duruma beklenen sonucun ne zaman ve nasıl gerçekleştiğine bağlı olarak değişiklik gösterir. Bu plan ve beklentilerin her biri yalnızca bireyin planlarını hedefine nasıl oturttuğu değil, kendisi için oluşturduğu hedefin şeklini de etkiler (Melges, 1969).

Umutsuzluk türleri bilinçli ve bilinçsiz olarak ikiye ayrılmaktadır. Bilinçsiz umutsuzluğa yakalanmış kişiler görünüşte gayet iyimser, mutlu, ekonomik ve sosyal hayat içerisinde oldukça iyi bir şekilde fonksiyonda bulunuyormuş gibi görünmektedirler. Bilinçsiz umutsuzluk, kendisini can sıkıntısı, kayıtsızlık, güçsüzlük, yalnızlık, güvensizlik, duyguları gibi çeşitli duygularla hissettirebilmektedir.

Dolayısıyla içten içe umutsuzluk duygusu yaşamakta olan insanlar, içlerini kemiren umutsuzluk duygusundan adeta kaçmak istercesine sahte birtakım tanrılara (parti, ideoloji, para, güç, ulus, devlet, lider vs.) bağımlılık geliştirmektedir. Bilinçsiz umutsuzluk, kendisini edilgin bir bekleyiş altında da gizleyebilmektedir. Zira çoğu kimse ümitli olduklarını ifade ettikleri halde yüreklerinin sesini, itkisini dinleme ve ona göre davranma yetisinden yoksun bulunmaktadırlar. (Kierkegaard, 1997).

Buna karşın bilinçli umutsuzluk, bilinçsiz umutsuzluğa nazaran çok daha az olan, pek yaygın olmayan bir umutsuzluk çeşididir. Kierkegaard, bilinçli umutsuzluğun, “ben”in kendi olmak istediği umutsuzluk” şekli olduğunu belirterek, bunun da bir çeşit meydan okuma anlamına geldiğinden söz etmektedir. Zira ona göre “ben”in kendisi olmak istemesi” demek kendisini ortaya koyan güçle olan tüm ilişkisini kopararak böyle bir gücün varlığı fikrinden kurtulmak istemesi anlamına demektir. Bu da tam bir meydan okuma olmaktadır (Kierkegaard, 1997).

2. Materyal ve metot

Nitel araştırma, sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde gerçekçi ve bütünsel bir biçimde irdelemeyi ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşımdır. Bu çerçevede sosyal dünyanın göreceliğini esas alarak, sosyal olguların bir durumun kendine özgü boyutlarının ayrıştırılmasıyla anlaşılabilirliğini savunur. Bu temelde bireylere kendi hikâyelerini paylaşma ve seslerini duyurma imkânı vererek, sosyal olgulara ilişkin derin anlayışlar sunar (Şimşek ve Yıldırım, 2011).

Araştırma, nitel bir çalışmadır. Nitel araştırma tasarımı çerçevesinde olgu bilim (fenomonoloji) yaklaşımı benimsenmiştir. Karaman Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü ile ortak yürütülen bu proje çerçevesinde, örneklem grubu, ilgili kuruma kayıtlı olan ve anılan kurumdan yardım alan 10 boşanmış kadından oluşmakta olup, projeye dahil olan 10 boşanmış kadının seçimi, ilgili kurum tarafından yapılmış ve kendilerinin projeye katılımları gönüllülük esasına dayandırılmıştır. Bu çerçevede amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme ve kolay ulaşılabilir durum örnekleme dayalı bir seçim yapılmıştır. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme araştırma hız kazandırır, diğer örnekleme yöntemlerini kullanma olanağının bulunmadığı durumlarda kullanılır (Şimşek ve Yıldırım, 2011).

Karaman Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne kayıtlı boşanmış kadınlardan araştırmaya katılmak isteyenlerin listesi oluşturularak görüşme takvimi hazırlanmış ve sırayla katılımcılarla görüşülmüştür. Araştırmada veri toplayabilmek için görüşme yöntemi kullanılmıştır. Kuş (2003), araştırmalarda yaygın kullanılan veri toplama tekniklerinden biri olan görüşme ya da mülakatın; önceden hazırlanmış soruların sorulduğu ve karşıdaki kişinin sorulara yanıtlar verdiği amaçlı bir söyleşi olduğunu belirtmektedir. Görüşmenin diğer bir tanımı ise, önceden belirlenmiş ve ciddi bir hedefe yönelik yapılan, karşıdakine soru sorma yöntemiyle yanıtlar alan etkileşime dayalı bir iletişim sürecidir. Tanımda geçen belirtilen süreç, bu karşılıklı yapılacak iletişimin süregelen ve dinamik yapısını ifade eder. Bu dinamik yapı, karşılıklı bir etkileşime dayalı bir bağ kurmayı gerektirir. Görüşme sürecinin planlı ve amaçlı olması özelliği ise görüşme tekniğini, bir sohbet olmaktan

farklı kılar ve onu hedeflere yönelik planlanmış bir veri toplama çalışması yapar. Görüşmede kullanılan soru ve cevap yöntemi veri toplarken bir ilişkiyi kurma ve veriye ulaşma yolu olarak nitelendirilebilir (Şimşek ve Yıldırım,2011). İnsan yaşamında görüşmenin, önemli bir o kadar da eski bir yeri vardır. Görüşme bireylerin, çeşitli konulardaki bilgi, düşünce, tutum ve davranışları ile bunların olası nedenlerinin öğrenilmesinde en kestirme yol olarak kullanıla gelmiştir (Karasar,2005).

Boşanmış kadınlara boşanma sonrası yaşamlarının psiko-sosyal açıdan incelenmesi ile ilişkin yarı yapılandırılmış görüşme formu yöneltilmiştir. Bu formun hazırlanma aşamasında demografik bilgilerine ilişkin soruların yanı sıra, Melbourne Karar Verme Ölçeği, Spielberg Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği baz alınarak hazırlanan boşanmış kadınlara sözel olarak yöneltilmiştir.

Moustakas (1994) olgu bilim çalışmalarının veri toplama aşamasının genellikle derinlemesine mülakatlara dayandığını altını çizerek, bu sürecin gözlemlerle tamamlanabileceğini belirtmektedir. Şimşek ve Yıldırım (2011) de olgu bilim araştırmalarında başlıca veri toplama aracının mülakat olduğunu vurgulamaktadırlar.

Çalışma grubuna dâhil olan 10 katılımcı ile mülakatlara başlanmadan önce, araştırmanın örneklem ölçütüne uygun özelliklerdeki 1 boşanmış kadın ile bir pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda araştırmacı detaylı bir mülakat denemesinde bulunma fırsatı yakalayarak, katılımcılarla etkili mülakat yapma hususunda tecrübe kazanmıştır. Ayrıca boşanma sonrası yaşamlarının psiko-sosyal açıdan incelenmesine ilişkin bireysel deneyimlerin özünü anlayabilmek, paylaşılan ortak anlamları açığa çıkarabilmek ve derin bir anlayış sunabilmek için katılımcıların aktardıklarını dinleme, algılama ve yorumlama konusunda ciddi bir ön hazırlık olanağı elde etmiştir. Diğer taraftan gerçekleştirilen bu pilot çalışma, mülakat sorularının gözden geçirilmesini ve gerekli düzeltmelerin yapılmasını sağlamıştır. Söz konusu pilot çalışma sonucunda elde edilen verilerin analiz aşaması da mülakatların yazılı hâle getirilmesi ve ayrıntılı bir biçimde okunması ile katılımcılar tarafından dile getirilen önemli ifadelerle atıfta bulunularak ortak temaların ve anlam kümelerinin oluşturulması hususunda araştırmacıya pratik yapma imkânı tanımıştır. Böylece ana araştırma için bir temel oluşturulmuştur.

Pilot çalışma tamamlandıktan sonra araştırmanın ana çalışma grubu ile mülakatlara başlanmıştır. Bu kapsamda 10 katılımcı ile (her biri 2 saate varan) derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Karaman Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü araştırmaya katılan boşanmış kadınlar ile çalışma ile ilgili bir katılım gönüllülük protokolü imzalamıştır. Bu kapsamda öncelikle araştırmanın amacı ve süreci açıklanmıştır. Sonrasında mülakat prosedürleri aktararak, etik prensipler ortaya koyulmuş ve gizlilik taahhüdünde bulunulmuştur. Araştırmacının, mülakat boyunca gözlem ve izlenimleri ile gerekli gördüğü diğer hususları not edebileceği hatırlatılmıştır. Güvene dayalı bir etkileşim sağlayabilmek adına böyle bir girişle başlayan mülakatlar, katılımcıların evlerinde gerçekleştirilmiş ve ortalama 120 dakika sürmüştür. Her ne kadar önceden yarı yapılandırılmış bir mülakat formu hazırlanmış olsa da katılımcıların bunun ötesinde zengin bir anlatım sağlaması sonucunda esnek davranılarak mülakatlar genellikle doğal akışına bırakılmıştır. Özellikle yanıtların tam

olarak anlaşılmadığı ve konunun dağılmaya başladığı durumlarda, mülakat soruları farklı biçimlerde ifade edilerek konuyla ilgili derinlemesine bilgi sağlanmaya çalışılmıştır. Buradaki amaç, verilen yanıtları belirli bir doğrultuda yönlendirmek değil; katılımcılara farklı yollardan ulaşarak araştırılan olguya odaklanılmasını ve ayrıntılı açıklamalar yapılmasını sağlamaktır.

Görüşme yöntemi ile elde edilen veriler, içerik analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Görüşme formundaki her bir soruya karşı gelen ifadeler deşifre edilerek ve tek tek okunarak mevcut temalar çıkarılmıştır. Bunlar içinden en sık tekrar eden belli başlı temalara ulaşarak bir yargıya varılmaya çalışılmıştır. Bu genel temaların kaç kişi tarafından belirtildiğine ilişkin belirtilme sıklıkları ve yüzde alınarak bulgular bölümünde çizelgelerle sunulmuştur. Grupların altında açıklamalar ve yorumlara yer verilmiştir. Katılımcılar; harfler şeklinde kodlanmıştır. Bu kodlama ile katılımcıların belirginleşmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Karaman Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne kayıtlı boşanmış kadınların kişisel özellikleri hakkında bilgi toplamak ve araştırmada inceleme konusunun bağımsız değişkenlerini oluşturmak amacıyla araştırmacı tarafından 8 sorudan oluşan bilgi formu hazırlanmıştır.

Melbourne Karar Verme Ölçeği

Orijinali Mann ve ark. (1998), tarafından geliştirilmiş olan Melbourne Karar Verme Ölçeğini, (Melbourne Decision Making Questionary) Deniz (2004), Türkçe'ye uyarlayarak geçerlik ve güvenirlik çalışmasını yapmıştır. Melbourne Karar Verme Ölçeği iki kısma ayrılmaktadır.

I. kısım karar vermede özsaygıyı (kendine güven) belirlemeyi amaçlamaktadır. Altı maddeden oluşmakta ve üç maddesi düz, üç maddesi ters yönde puanlanmaktadır. Puanlama her bir maddeye verilen "Doğru" yanıtına 2 puan, "Bazen Doğru" yanıtına 1 puan, "Doğru Değil" yanıtına ise 0 puan şeklinde yapılmaktadır. Ölçekten alınabilecek maksimum puan 12'dir. Yüksek puanlar karar vermede özsaygının yüksek olduğunun göstergesidir.

II. Kısım ise 22 maddeden oluşmakta ve karar verme stillerini ölçmektedir. Dört alt faktörü bulunmaktadır.

1.Dikkatli Karar Verme Stili: Bireyin karar vermeden önce özenle gerekli bilgiyi araması ve alternatifleri dikkatlice değerlendirdikten sonra seçim yapma durumudur. Bu faktör altı madde (2, 4, 6, 8, 12, 16) ile ifade edilmiştir.

2.Kaçınan Karar Verme Stili: Bireyin karar vermekten kaçınması, kararları başkalarına bırakma eğiliminde olması ve böylece sorumluluğu bir başkasına devrederek karar vermekten kurtulmaya çalışma durumudur. Bu faktör altı madde (3, 9, 11, 14, 17, 19) ile ifade edilmiştir.

3.erteleyici Karar Verme Stili: Bireyin kararı geçerli bir neden olmaksızın sürekli erteleme, geciktirme ve sürüncemede bırakma durumudur. Bu faktör, beş madde (5, 7, 10, 18, 21) ile ifade edilmiştir.

4.Panik Karar Verme Stili: Bireyin bir karar durumu ile karşı karşıya kaldığında, kendini zaman baskısı altında hissederek aceleci davranışlar sergileyip çabuk çözümlere ulaşma çabası durumudur. Bu faktör, beş madde (1, 13, 15, 20, 22) ile ifade edilmiştir.

Melbourne Karar Verme Ölçeğinin Güvenirliği

Melbourne Karar Verme Ölçeğinin (MKVÖ I-II) güvenilirliğini Deniz (2004), testin tekrarı ve iç tutarlık yöntemleriyle ayrı ayrı hesaplamıştır. Testin tekrarı yöntemi ile MKVÖ I-II 56 üniversite öğrencisine üç hafta ara ile iki kez uygulamış, testin tekrarı yöntemi ile alt ölçeklerden elde edilen güvenilirlik katsayıları $r=.68$ ile $r=.87$ arasında değiştiğini hesaplamıştır. Ölçeğin iç tutarlılık hesaplamasında Deniz (2004), madde analizi yapmış, analiz sonucunda ölçeklerde yer alan toplam 28 maddenin, 26'sının madde toplam korelasyonları .33'ün üstünde; diğer iki maddenin, madde toplam korelasyonu ise .26 ve .27 olarak bulunmuştur. 154 üniversite öğrencisine uygulanan MKVÖ I-II'nin iç tutarlılık katsayıları; Karar vermede özsayı .72, dikkatli .80, Kaçınan .78, Erteleyici .65, Panik .71 şeklinde hesaplamıştır.

Melbourne Karar Verme Ölçeğinin Geçerliliği

MKVÖ I-II geçerlik çalışmalarını Deniz (2004), kapsam geçerliliği ve benzer ölçekler geçerliliği yöntemi kullanarak gerçekleştirmiş, kapsam geçerliğinde, uzman görüşüne başvurmuştur. Benzer ölçekler geçerliliğini Kuzgun (1992), tarafından geliştirilen Karar Stratejileri Ölçeği ile yapılmış, öğrencilere Melbourne Karar Verme Ölçeği I-II ve Karar Stratejileri Ölçeği birlikte uygulanmıştır. MKVÖ I-II'nin alt ölçekleri ile KSÖ'nin alt ölçekleri arasındaki korelasyon katsayılarının .15 ile .71 arasında değiştiğini hesaplamıştır.

Bu araştırmada; ölçek, katılımcıların karar vermede öz saygı iç tutarlık katsayısı 0.62 ve karar verme stilleri alt boyutlarından dikkatli karar verme iç tutarlık katsayısı 0.68, kaçınan karar verme iç tutarlılık katsayısı 0.66, erteleyici karar verme iç tutarlılık katsayısı 0.60 ve panik karar verme iç tutarlılık katsayısı 0.73 olarak bulunmuştur.

Yukarıda geçerliliği ve güvenilirliği hakkında bilgi verilen, Melbourne Karar Verme Ölçeği ile ilgili bir çalışma yapılarak, bu doğrultuda katılımcıların boşanma sonrası psiko-sosyal yaşamlarına ilişkin ne yaşadıkları ve bu deneyimi nasıl yaşadıkları hakkında kapsamlı bir anlayış geliştirilmeye çalışılmış ve pilot çalışmanın cevapları bu gözle tekrar tekrar okunmuştur. Bu çerçevede söz konusu cevaplar Karar Verme durumunun doğasına ve özüne ulaşmayı sağlayacak önemli ifadeler odaklanılmış ve bunlardan alıntılar yapılmıştır. Böylece veriler üzerinde bir indirgeme işlemi gerçekleştirilerek, katkıda bulunmayan ifadeler elenmiş ve ön plana çıkmış sorular baz alınarak, 10 boşanmış kadına Karar Verme ile ilgili,

- Karar verme yeteneğime güvenirim,
- Kararları başkalarına bırakmayı tercih ederim,
- Karar verdikten sonra kararımı uygulamayı sonraya bırakırım soruları yöneltmiştir.

Spielberger Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği

Spielberger ve ark. (1970) tarafından, geliştirilen envanter, durumluk ve sürekli kaygıyı ölçen 20'şer ifadeli 2 alt ölçekten oluşmaktadır. *Durumluk Kaygı Alt Ölçeği (STAI-S)*, bireyin belli bir anda ve belli koşullarda; *Sürekli Kaygı Alt Ölçeği (STAI-T)* ise, genellikle nasıl hissettiğini betimlemesini gerektirir. Envanter 4 noktalı ölçekler aracılığıyla cevaplanır. Durumluk Kaygı Alt Ölçeği maddelerinde ifade edilen duygu ve davranışlar, bu tür yaşantıların şiddet derecesine göre '(1) Hiç, (2) Biraz, (3) Çok ve (4) Tamamıyla' seçeneklerinden biri seçilerek

belirtilir. Sürekli Kaygı Alt Ölçeği maddelerinde ifade edilen duygu ve davranışlar ise, sıklık derecelerine göre; '(1) Hemen Hiçbir Zaman, (2) Bazen, (3) Çok Zaman ve (4) Hemen Her Zaman' şeklinde işaretlenir. Her bir alt ölçekten alınan yüksek puanlar, kaygı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Envanterin orijinal formunun test-tekrar test ve Kuder-Richardson güvenilirlik oranları sırasıyla, Durumluk Kaygı Alt Ölçeği için .16 - .54 ve .83 - .92; Sürekli Kaygı Alt Ölçeği için ise, .73 - .86 ve .86 - .92 şeklinde bulunmuştur (Öner ve Le Compte, 1998).

Yukarıda hakkında bilgi verilen Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği ile ilgili bir çalışma yapılarak, bu doğrultuda katılımcıların boşanma sonrası psiko-sosyal yaşamlarına ilişkin ne yaşadıkları ve bu deneyimi nasıl yaşadıkları hakkında kapsamlı bir anlayış geliştirilmeye çalışılmış ve pilot çalışmanın cevapları bu gözle tekrar tekrar okunmuştur. Bu çerçevede söz konusu cevaplar Durumluk ve Sürekli Kaygı durumunun doğasına ve özüne ulaşmayı sağlayacak önemli ifadeler odaklanılmış ve bunlardan alıntılar yapılmıştır. Böylece veriler üzerinde bir indirgeme işlemi gerçekleştirilerek, katkıda bulunmayan ifadeler elenmiş ve ön plana çıkmış sorular baz alınarak, 10 boşanmış kadına Durumluk ve Sürekli Kaygı ile ilgili,

Durumluk kaygı ile ilgili,

- Şu anda sakinim,
- Şu anda hiç keyfim yok,
- Kendime güvenim var,
- Şu anda endişeliyim,

Sürekli Kaygı ile ilgili

- Genellikle keyfim yerindedir,
- Genellikle kolay ağlarım,
- Genellikle sakin, kendime hakim ve soğukkanlıyım,
- Genellikle kendime güvenim yoktur,
- Genellikle hayatımdan memnunum,
- Akli başında ve kararlı bir insanım soruları yöneltmiştir.

Beck Umutsuzluk Ölçeği

Beck ve ark. (1974) tarafından yılında geliştirilmiş bulunan 'Beck Umutsuzluk Ölçeği' kullanılacaktır. Ölçeğin, intihar girişiminde bulunan hastalarla ve depresif yaşlılarla yapılan çalışmalarda iç tutarlılığının .84 ve .93 arasında değiştiği görülmüştür. Ölçeğin geçerliliğini incelemek üzere yapılan çalışmalarda 'Beck Depresyon Ölçeği' ve klinisyen değerlendirmeleri ile ilişkisinin .60 ve .68 arasında değiştiği saptanmıştır. Çeviri çalışması Seber, tarafından yapılmış olan ölçek (Savaşır ve Şahin, 1997), 20 maddeden oluşmaktadır. Sorulara doğru, yanlış biçimde cevap verilmekte olup, puan aralığı 0-20'dir. Ölçek üç faktörü içermektedir: 1. Gelecek ile ilgili duygular, 2. Motivasyon kaybı, 3. Gelecek ile ilgili beklentiler. Ölçek, hastada depresyonun seviyesindeki değişikliklerin yanı sıra umutsuzluk ve intihara ilişkin de bilgi vermektedir (Ceyhun, 2001). Alınan puanlar yüksek olduğunda bireydeki umutsuzluğun yüksek olduğu varsayılır (Savaşır ve Şahin, 1997).

Yukarıda hakkında bilgi verilen Umutsuzluk Ölçeği ile ilgili bir çalışma yapılarak, bu doğrultuda katılımcıların boşanma sonrası psiko-sosyal yaşamlarına ilişkin ne yaşadıkları ve bu deneyimi nasıl yaşadıkları hakkında kapsamlı bir anlayış geliştirilmeye çalışılmış ve pilot çalışmanın cevapları bu gözle tekrar tekrar okunmuştur. Bu

çerçevede söz konusu cevaplar Umutsuzluk durumunun doğasına ve özüne ulaşmayı sağlayacak önemli ifadelerle odaklanılmış ve bunlardan alıntılar yapılmıştır. Böylece veriler üzerinde bir indirgeme işlemi gerçekleştirilerek, katkıda bulunmayan ifadeler elenmiş ve ön plana çıkmış sorular baz alınarak, 10 boşanmış kadına Umutsuzluk ile ilgili,

- Kötü günlerden, çok iyi günler bekliyorum,
- Geçmiş tecrübelerim beni geleceğe iyi hazırladı soruları yöneltilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Karaman Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne kayıtlı olan ve bu kurumdan yardım alan 10 boşanmış kadına 4 ay boyunca ulaşılmaya çalışılarak veri toplanmaya çalışılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın veri analiz aşamasında Moustakas'ın (1994) olgu bilim çalışmaları için önerdiği süreç temel alınmıştır. Sorulan sorulara karşılık alınan cevaplarla, sonuç olarak yaklaşık 40 sayfalık ham veri metni oluşmuştur. Bu süreçte araştırmacı, boşanma sonrası yaşamlarının psiko-sosyal açıdan incelenmesine ilişkin bireysel deneyimlerini de mümkün olduğunca bir kenara bırakmaya ve yargıda bulunmaktan kaçınmaya çalışmıştır. Böylece önyargılarından uzaklaşmaya ve tüm dikkatini katılımcıların deneyimleri üzerinde yoğunlaştırmaya özen göstermiştir. Daha sonra mülakat metinleri tek tek ele alınmış ve her biri ayrıntılı bir biçimde irdelenerek veriler derinlemesine analiz edilmiştir. Bu doğrultuda katılımcıların boşanma sonrası yaşamlarının psiko-sosyal açıdan incelenmesine ilişkin ne yaşadıkları ve bu deneyimi nasıl yaşadıkları hakkında kapsamlı bir anlayış

geliştirilmeye çalışılmış ve metinlerin içerikleri bu gözle tekrar tekrar okunmuştur. Bu çerçevede söz konusu metinlerdeki boşanma sonrası yaşamlarının psiko-sosyal açıdan incelenmesine ilişkin ilgili durumun doğasına ve özüne ulaşmayı sağlayacak önemli ifadelerle odaklanılmış ve bunlardan alıntılar yapılmıştır. Böylece veriler üzerinde bir indirgeme işlemi gerçekleştirilerek, yaşanan psiko-sosyal deneyimini anlamlandırmaya katkıda bulunmayan ifadeler elenmiştir.

3. Bulgular

Katılımcıların demografik özelliklerine göre frekans ve yüzde dağılımları incelendiğinde, katılımcıların yaş durumunun yüzde olarak en düşük yaş aralığı 36-40 iken, en yüksek yaş aralığı 31-35 olarak tespit edilmiştir. Eğitim durumuna bakıldığında araştırmaya katılan boşanmış kadınların ilkökul ve ortaokul düzeyinde eğitim durumuna sahip oldukları gözlemlenmektedir. Çalışma durumuna bakıldığında boşanmış kadınların ağırlıklı olarak çalışmadığı görülmektedir. Gelir düzeyine bakıldığında, en düşük yüzde oranı 0-200 TL iken, en yüksek gelir düzeyi 401-600 TL olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların oturduğu evin kira olma oranı kendilerine ait olma oranından daha yüksektir. Çocuk sayılarına bakıldığında 1 ve 5 çocuğa sahip olma oranı en az seviyede iken, 2 ve 3 çocuğa sahip olma oranı en yüksek seviye olarak belirlenmiştir. Eşinden ayrılma sürelerine bakıldığında 3-5 yıl öncesinde eşinden ayrılmış olan kadınların oranı en düşük çıkarken, 1-2 yıl önce boşanmış olan kadınların oranı yüksek çıkmıştır. Katılımcıların yetiştiği çevreye bakıldığında İlçe ve Büyükşehir'de yetişmiş katılımcı olmayıp, ilde yetişen boşanmış kadınların oranı köyde yetişenlere göre daha yüksek olarak belirlenmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların karar verme düzeylerinin yüzde değerleri

Karar verme	Belirtilme Sıklığı	Katılımcılar	%
Karar verme yeteneğime güvenirim	10	A,B,C,D,E,G,H,I,J	%90
Kararları başkalarına bırakmayı tercih ederim	10	-	-
Karar verdikten sonra kararımı uygulamayı sonraya bırakırım	10	B,C,E,F,I,J	%60

Tablo 1 incelendiğinde; boşanmış kadınların karar verme düzeylerinde; karar verme yeteneğime güvenirim ifadesini kullananların %90, karar verdikten sonra kararımı uygulamayı sonraya bırakırım ifadesini kullananların %60

olduğu görülürken, kararları başkalarına bırakmayı tercih ederim ifadesini kullananların ise herhangi bir yüzdelik orana sahip olmadığı görülmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların umutsuzluk düzeylerinin yüzde değerleri

Umutsuzluk	Belirtilme Sıklığı	Katılımcılar	%
Kötü günlerden çok iyi günler bekliyorum	10	A,B,D,E,F,G,H,I	%70
Geçmiş tecrübelerim beni geleceğe iyi hazırladı	10	A,B,C,D,E,G,H,I,J	%80

Tablo 2'de boşanmış kadınların umutsuzluk düzeylerinde; kötü günlerden çok iyi günler bekliyorum ifadesini kullananların %70, geçmiş tecrübelerim beni geleceğe iyi

hazırladı ifadesini kullananların ise %80 olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların Durumluluk Kaygı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Durumluluk Kaygı	Belirtme Sıklığı	Katılımcılar	%
Şu anda sakinim	10	A,B,C,D,E,F,H,I,J	%90
Şu anda hiç keyfim yok	10	A,B,C,D,E,F,H,I	%80
Kendime güvenim var	10	A,B,C,D,E,F,G,H,I	%80
Şu anda endişeliyim	10	B,D,G,I	%40

Tablo 3’de boşanmış kadınların durumluluk kaygı yüzdeleri incelendiğinde; şu anda sakinim ifadesini kullananların oranı %90 iken; %80 ile şu anda hiç keyfim yok ve kendime

güvenim var, %40 ile de şu anda endişeliyim ifadelerinin kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların Sürekli Kaygı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Süreklilik Kaygı	Belirtme Sıklığı	Katılımcılar	%
Genelde keyfim yerinde	10	A,C,E,F,H,J	%60
Genelde kolay ağlarım	10	A,C,D,F,G,H,J	%70
Genellikle sakin, kendine hakim ve soğukkanlıyım	10	A,C,D,F,H,J	%60
Genellikle kendime güvenim yok	10	A,I,J	%30
Genellikle hayatımdan memnunum	10	A,B,C,E,H,I,J	%70
Aklı başında kararlı bir insanım	10	A,B,C,D,E,G,H,I,J	%90

Tablo 4’e bakıldığında boşanmış kadınların süreklilik kaygı durumlarının; genelde keyfim yerinde ve genellikle sakin kendine hakim ve soğukkanlıyım ifadeleriyle %60’ını oluşturduğunu; genelde kolay ağlarım ve genellikle hayatımdan memnunum ifadeleriyle %70’ini oluşturduğunu; genellikle kendime güvenim yok ifadesiyle %30’unu oluşturduğunu, aklı başında kararlı bir insanım ifadesiyle de %90’lık bir oranı oluşturduğunu tespit edilmiştir.

4. Sonuç

Katılımcılara görüşme anındaki durumluluk kaygı düzeylerinin belirlenmesine yönelik yöneltilen ifadelerde, boşanmış kadınların kendilerini sakin olarak algılamalarında, kendileriyle yapılan görüşmeyle ilgili daha önceden tarafına bilgi verilmesinin ve görüşmeden elde edilecek verilerin farklı bir amaçla kullanılmayacağına açıklanmış olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Görüşme sırasında boşanmış kadınların kendilerini keyifsiz hissetmelerinin nedenini, yaşadıkları bu olumsuz süreci hatırlamaktan ve kendi durumlarını ifade etmekten çok da memnun olmadıkları şeklinde yorumlayabiliriz. Boşanmış kadınların görüşme esnasında kendilerine güvenmelerinde, mevcut durumları hakkındaki bilgileri doğru bir şekilde hiçbir çekince taşımadan aktarabileceklerinden dolayı bu şekilde ifade kullandıkları söylenebilirken, kendilerini endişeli olarak ifade etmelerinin nedeninin ise; ilk kez karşılaştıkları biriyle görüşme yapıyor olmalarından kaynaklanabileceği söylenebilir.

Katılımcılara süreklilik kaygı düzeylerinin belirlenmesine yönelik yöneltilen ifadelerde, boşanmış kadınların genelde kendilerini keyifli ve hayatından memnun olarak bulmalarının nedenini, farklı nedenlerden dolayı evlilik ve eş modelinin kendileri için daha yıpratıcı olduğunu ve bu nedenle boşanma kararının sonrasında yaşadıkları bu süreçte karşılaştıkları olumsuz faktörleri bile görmezden gelebildikleri şeklinde yorumlayabiliriz. Boşanmış kadınların kendilerini kolay ağlayabiliyor olarak nitelendirmelerinde, kadınların ağlayarak olumlu ve olumsuz duygularını daha

kolay ifade edebildikleri düşünülmektedir. Katılımcıların kendini sakin, soğukkanlı ve kendine hâkim birisi olarak görmesinde, kadın olmasının yanı sıra anne rolünü de üstlenmelerinden ve çocuklarını yetiştirirken artık tek başlarına olmalarından kaynaklı olarak olumsuz bir durumla karşılaştıklarında verdikleri tepkilerin bu yönde olması gerekliliğinin daha ağır bastığı söylenebilir. Bunun beraberinde araştırmaya katılan boşanmış kadınların düşük bir oranının kendilerine güvenememesini, bu durumu çocuklarını büyütürken karşılaşılabilecekleri maddi ve manevi engellerin üstesinden gelme noktasında yaşamış olabilecekleri şeklinde açıklayabiliriz. Bu sonuç, Aktaş (2011)’in çalışma bulgularıyla paralellik göstermektedir. Olumsuz algılara rağmen boşanmış kadınların aklı başında ve hayatın olumsuz getirilerine karşılık kararlı bir şekilde dik durabildiklerini ifade edebiliriz. Bunun nedeni olarak da; kendi hayatları ve çocuklarıyla ilgili kararlarda yanlış yapma ihtimalini minimuma indirme isteğinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Katılımcılara umutsuzluk düzeylerinin belirlenmesine yönelik yöneltilen ifadelerde, boşanmış kadınların kötü günlerden iyi günler bekliyor olmalarında, tüm yaşadıkları olumsuzluklara ve kötü zamanlara rağmen kendileri ve yaşantıları adına bir gün iyi anlarının da olabileceğine inandıkları ve bu hususta umutlu oldukları düşünülmektedir. Bu sonuç; Şahin (2007) ve Özabacı ve ark. (2015)’nin çalışma bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Ayrıca boşanmış kadınların geçmişte edinmiş oldukları tecrübeleri, gelecekteki karşılaşılabilecekleri benzer konular için deneyimlemiş olduklarını düşünmelerinde ve bundan olumlu yönde istifade edebildiklerini belirtmelerinde, boşanmış kadınların yaşadıklarını birçok kez irdelediklerini ve aynı konularda tekrar yanılığa düşmek istemediklerini söyleyebiliriz.

Katılımcılara karar verme düzeylerinin belirlenmesine yönelik yöneltilen ifadelerde, boşanmış kadınların karar verme yeteneğine güvenmelerinin nedeni olarak, kendileri ve

gelecekteki yaşantıları adına birçok olumsuzlukla karşılaşabilecekleri bir durum karşısında bile geri adım atmamalarının etkili olduğu ve her şeye rağmen mutlulukları ve huzurları için hayata daha pozitif bakabilmeleri adına birçok karar verme durumuyla karşılaşmış olduklarından karar almada kendilerini olumlu seviyede algıladıkları düşünülmektedir. Bu sonuç, Karahan (2012)'in çalışma bulgularıyla paralellik göstermektedir. Boşanmış kadınların kararları başkalarına bırakmayı tercih etmemelerinin nedenini, aile büyüklerini ve çevresinde ki diğer bireylerin söylemlerini dinleseler bile olumsuz yaşantıları kendisi tecrübe etmek zorunda kaldığından kendileri ve çocukları için en doğru kararı yine kendilerinin vereceklerini düşünmeleri olarak ifade edebiliriz. Her ne kadar boşanmış kadınlar kararları alan taraf olsa da aldıkları kararı hemen uygulama aşamasına geçirememelerini, tekrar aynı ya da benzer hatalara düşme korkuları yaşadıkları, vermiş oldukları kararı sorgulama ve tekrar gözden geçirmek için kendilerine zaman fırsatı tanıdıkları ve kararlarını tüm etkenlerle ve olumlu olumsuz yönleriyle sorgulamak istedikleri şeklinde yorumlayabiliriz. Bulut (2008)'un çalışma bulguları bu sonucu destekler niteliktedir.

Ülkemizde, evliliği kötü giden ve boşanma kararını veren kadınlar birçok sorunla karşılaştığı gözlemlenmektedir. İlk olarak çocuklarının var olması ve onların geleceğinin nasıl olacağı ve velayeti hakkındaki sorunlar kadınların boşanma sürecinde duygusal anlamda oldukça olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Bunun dışında çalışmayan ve herhangi bir geliri olmayan kadınlarında boşanma sürecinde ve sonrasında maddi sıkıntılar çektikleri bilinmektedir. Toplumda boşanma eylemi, özellikle davayı açan kişi kadın ise suçlayıcı bir biçimde kadınlara yöneltilen bir çıkarım olabilmektedir. Bunun nedeni boşanmanın olumsuz çağrışımları, boşanmanın toplumun bütünlüğünü tehdit eden bir olgu olarak toplumsal bilinçaltında yer edinmiş olmasıdır.

Boşanma kararını vermeden önce kadınların en çok endişe duyduğu konulara bakıldığında ise en çok çocuklarının geleceklerini düşündükleri sonrasında ise mahalle baskısı ve ailesinin ve çevresinin ona ne gözle bakacağı endişesi olduğu görülmektedir. Bunun dışında kalacak yer endişesi, çocuğu olan kadınların çocuklarının masraflarını karşılamak ve onların gelişim döneminde yalnız olmaktan dolayı sıkıntı yaşamaları, çevresine neden boşandığını anlatmanın zorluğu, erkeklerin onları boşandıkları için rahatsız edebileceği korkusu ve son olarak yeni birine güven duymanın zorluğu gibi endişeleri olduğunu belirtmeleri, boşanma sürecinde ve sonrasında kadının, boşanmanın ortaya çıkardığı olumsuz etkileri erkeklerle oranla daha yoğun yaşadığını göstermektedir.

Araştırma neticesinde Karaman Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne kayıtlı 10 boşanmış kadın ile yapılan görüşme sonrası elde edilen veriler doğrultusunda; katılımcıların eğitim durumlarının ilkökul ve ortaokul ile sınırlanmış olması, çocuklarına bakma yükümlülüğünden dolayı çoğunluğunun çalışmıyor olması ve çoğunun gelir seviyelerinin düşük ve oturdıkları evin kira olması gibi olumsuz etkenlere rağmen karar verme düzeyleri yüksek iken, durumluk ve sürekli kaygı düzeyleri ile umutsuzluk düzeylerinin ise düşük olduğu tespit edilmiştir.

Karaman Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne kayıtlı 10 boşanmış kadın ile yapılan bu çalışma neticesinde elde edilen veriler doğrultusunda;

- Boşanmış kadınların ve çocuklarının psikolojik destek almalarının sağlanmasının faydalı olacağı,
- Boşanmış kadınlar, bakmakla yükümlü olduğu çocuklarının bakımı sebebiyle evde kalmak zorunda olduklarından dolayı çalışmadıkları göz önüne alınırsa, bu şekilde yardıma muhtaç boşanmış kadınların çocuklarına en azından mesai saatleri içerisinde bir bakım olanağının sağlanması,
- Çalışmaya katılan boşanmış kadınların hepsinin çocuklarının velayetinin kendilerinde olmalarının, eski eşlerinin onlara karşı daha uzak olmasına sebep olabileceği ve çocukların bir baba modelinden mahrum yetişmemesi konusunda yasal önlemler alınması,
- Boşanmış kadınların daha aktif bir sosyal hayata entegresinin sağlanması önerilebilir.

Kaynaklar

- Afifi, T. O., Cox, B. J. Ve Enns, M. W. (2006). Mental health profiles among married, never-married, and separated/divorced mothers in a nationally representative sample. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, 41, 122-129.
- Ahlatcı, M.B., (2014), "Değerlendirme Notu: Konya Karaman Bölgesi Boşanma Analizi", *Mevlana Kalkınma Ajansı*, s.5.
- Aktaş Ö. (2011). Boşanma Nedenleri Ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler, *Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Aile Eğitimi Ve Danışmanlığı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.*
- Arıkan Ç. (1992). Yoksulluk, evlilikte geçimsizlik ve boşanma. Ankara: Şafak Matbaası, s.72.
- Arıkan, Ç. (1996). Halkın boşanmaya ilişkin tutumları araştırması. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- Baltacı, Ö. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Kaygı, Sosyal Destek ve Problem Çözme Yaklaşımları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Konya.*
- Beck AT, Schuyler D, Herman L. (1974) The prediction of suicide. First ed. Maryland: Charles Press Publishers.
- Bohannon, P. (1970) *Divorce and After*. Garden City, New York, Doubleday and Company, Inc
- Brown, E. M. (1977). A model of divorce process. *Family Court Review*, 14(2), s.1-11.
- Bulut, M. (2002). Boşanmış kadınlarda ruhsal çöküntü (depresyon) ve kültür ilişkisi –sosyal antropolojik bir araştırma-. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.*
- Bulut M. (2008). Kadınlarda Boşanma ve Kültür İlişkisi, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 19(2), 115.
- Bursalioğlu, Z. (2005). *Eğitim yönetiminde teori ve uygulama*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Ceyhun, B. (2001). Depresyonun Psikolojik Değerlendirmesi, *Duygudurum Dizisi*, 4, 192- 197.
- Coontz, S. (2006). The origins of modern divorce. *Family Process*, 46(1), s.7-16.
- Deniz, M. E. (2004). Üniversite öğrencilerinin karar vermede öz saygı, karar verme stilleri ve problem çözme yöntemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi üzerine bir araştırma. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(15), 25- 35.

- Dilbaz, N. (2000). "Sosyal Anksiyete Bozukluğu: Tanı, Epidemiyoloji, Etiyoloji, Klinik Ve Ayırıcı Tanı". Klinik Psikiyatri Dergisi. 3 (Ek.2):3-20.
- Gardner, J. Ve Oswald, A. J. (2006). Do divorcing couples become happier by breaking up? Journal of Royal Statistical Society, s.169, 319-336.
- Kalmijn, M., De Graaf, P. M. Ve Poortman, A. (2004). Interactions between cultural and economic determinants of divorce in the Netherlands. Journal of Marriage and Family, 66, 75-89.
- Kalmijn, M. Ve Monden, C.W. S. (2006). Are the negative effects of divorce on wellbeing dependent on marital quality? Journal of Marriage and Family, s.68, 1197-1213.
- Karahan A.S. (2012). Boşanma Sonrası Yaşama Uyum, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Karasar, N. (2005). Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikler.(15. bs.) Ankara: Nobel Yayınları.
- Kemer, G., Atik, K. (2005). *Kırsal ve il merkezinde yaşayan lise öğrencilerinin umut düzeylerinin aileden algılanan sosyal destek düzeyine göre karşılaştırılması*. M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 21:162-168.
- Kierkegaard, G. S. (1997). *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*. (Çev. M.Mukadder Yakupoğlu). Baskı 1, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kuş, E. (2003). Nicel- nitel araştırma teknikleri. Ankara. Anı Yayıncılık
- Kuzgun, Y. (1992). *Karar Stratejileri Ölçeği: Geliştirilmesi ve Standardizasyonu, VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Mann, M.E., R.S. Bradley, and M.K. Hughes (1998). Global-scale temperature patterns and climate forcing over the past six centuries, *Nature*, 392, 779-787,.
- Marco, C. D., Hartung, P. J., Nevman, I. & Parr, P. (2003). Validity of the Decisional Process Inventory, *Journal of Vocational Behavior*. 63, 1-19.
- Melges, FT. (1969). *Types of hopelessness in Psychological Process*. Arch Gen Psychiatry; 20:690-699.
- Mercan, S. Ç. (2007). Bilişsel-Davranışçı Yaklaşımla Bütünleştirilmiş Sosyal Beceri Eğitiminin Ergenlerin Sosyal Kaygı Düzeyine Etkisi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı. Doktora Tezi, İstanbul.
- Moustakas C.,(1994). *Phenomenological Research Methods*. Sage Publications, Thousand Oaks California.
- Öner, N. ve Le Compte, A.,(1998), *Süreksiz Durumluk/Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı*. İstanbul: 2.Basım, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Öner, N. (1997). Durumluluk - Sürekli Kaygı Envanterinin Türk Toplumunda Geçerliliği. Hacettepe Üniversitesi. Doçentlik Tezi, Ankara.
- Özabacı N., Gamsız Ö., Biçen B. Ş., Altınok A., Dursun A., Sandıkçı Ç. Altunbaş, T., Ağcagil Y. (2015). Boşanmış Kadınların Umutsuzluk Düzeyleri ve Sosyal Destek Alma Durumları. International Journal of Human Sciences, 12(1), 474.
- Özgüven, İ.E. (2000). Evlilik ve aile terapisi. Ankara: PDREM Yayınları.
- Rideout E, Montemuro M. (1986). *Hope, Morale and Adaptation in Patient with Chronic Heart Failure*. J. Adv.Nurs, 11:429-438.
- Savaşır, I. ve Şahin N. H. (1997). *Bilişsel-Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler*. Ankara:Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Sili, Z. M. (1991). Toplumsal değişme sürecinde Türkiye’de boşanma olgusuna genel bir yaklaşım. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Spielberger, C. D., Gorsuch, R.L., and Lushene. R.E. (1970). Manual for the State-Trait Anxiety Inventory. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Sungur, M.Z. (1997). "Fobik Bozukluklar", Psikiyatri Dünyası, 1:5-11
- Şahin, S. (2007). Diyaliz Tedavisi Alan Bireylerin Umutsuzluk ve Sosyal Destek Düzeyleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Şimşek H., Yıldırım A. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Tosun, K. (1992). *İşletme Yönetiminin Genel Esasları*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Turner, H. A. (2006). Stres, social resources, and depression among never-married and divorced rural mothers. *Rural Sociology*, 71(3). S.479-504.
- TÜİK, (2013). Seçilmiş Göstergelerle Karaman. Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara
- Tümer, A.B. (1998). "Evli çiftlerde gözlenebilen çatışma odakları ve iletişim sorunları", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Uyar, S. (1999). Boşanmış bireylerin evlilik süreci ve bugüne ilişkin psikolojik sorunları üzerine bir araştırma. Yayınlanmamış uzmanlık tezi. GATA.
- Yavuzer, H. (1998). Ana Baba Okulu. Remzi Kitabevi: İstanbul.

Kırşehir Koşullarında Besi Sığırcılığı Yapan Tarım İşletmelerinin Sorunları ve Çözüm Önerilerine Yönelik Tarımsal Politika Arayışları (Körpınar ve Taşltepe Köyleri Örneği) *

Hasan Gökhan DOĞAN¹ Başar ALTUNTAŞ¹

¹Ahi Evran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

Özet

Son yıllarda dönemsel olarak kriz şeklinde boy gösteren kırmızı et fiyatları doğrudan hayvancılık politikalarına bağlanabilir. Geçmişten günümüze teoride ve uygulamada yaşanan bazı aksaklıklar hem üretici hem de tüketici cephesinden olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Sağlık ve sürdürülebilir politikalar oluşturulması gereği birçok defa vurgulansa da, temel aksaklıklar sorunun doğru tespiti ve buna yönelik uygulamaların yanlış seyrenden doğmaktadır. Bu bağlamda, üretici ve tüketici sorunlarının algılanması önem arz etmektedir. Kırşehir ilinde de besi sığırcılığı yapan üreticilerin sorunları ve buna yönelik çözüm önerilerinin geliştirilmesi hedeflenen bu çalışmada pilot olarak seçilen Taşltepe ve Körpınar köylerinde anket çalışması yapılmıştır. Gayeli olarak seçilen 84 üretici ile yapılan araştırmada, üreticilerin sosyo-ekonomik özelliklerinden, besi sistemlerine, hayvan bakım ve sağlığı ile ilgili donelerden, devlet desteklemelerine kadar birçok unsur çok yönlü olarak ele alınmıştır. İstatistiki olarak Ki-kare analizi yapılmıştır. Sonuç olarak, sulama faaliyetlerindeki aksaklıklardan kaynaklı yem bitkisi üretimi kısıtı, enerji maliyetlerinin yüksek oluşu, verimi düşük ırkların hala beslenebilir olması, devletin piyasaya müdahalesi gibi sorunlar ön plana çıkmıştır. Bunlara yönelik ise, desteklemelerin uluslararası anlaşmalar çerçevesinde devam ettirilmesi, kredi koşulları ve maliyetlerinin düzenlenmesi ve devletin piyasa müdahalesinde çok boyutlu bir yaklaşım sergileyerek üretici-tüketici makasının büyük ölçüde açılmayacak düzenlemelere gitmesi gerektiği gibi öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Besi sığırcılığı, Kırşehir, Ki-kare, Tarım politikası, Hayvancılık politikaları.

* Bu çalışma, Ahi Evran Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü Tarafından ZRT.A3.16.003 Proje Numarası ile Desteklenmiştir ve Sonuç Raporu Niteliğindedir.

Searching Agricultural Policy Towards Problems and Solutions of Fattening Cattle Farms in Kırşehir Province Conditions (Case of Körpınar and Taşltepe Villages)

Abstract

In recent years, red meat prices are shown as the form of crisis periodically and this can be directly attributed to the livestock policy. From past to present some disruptions experienced in theory and in practice has brought negativities both consumer and producer. Although the need to establish a robust and sustainable policies stressed many times, basic deficiencies are emerging failure to correctly identifying the problem and improper applications for this situation. In this context, perception of producer and consumer issues have a great importance. This study aims to identify the problems of fattening cattle producers in Kırşehir and to develop solutions for them. For this purpose a survey was conducted in the village of Taşltepe and Körpınar where are selected as pilot. Fieldwork was performed with 84 producer who are selected purposeful. Many factors, socio-economics characteristics of producers, their fattening systems, animal care and health, support and grants of state, are considered as versatile. Chi-square analysis was used statistically. Consequently, some problems as consisting of high energy costs, because of shortcomings in irrigation activities forage production constraints, still yield lower races could be fed and intervention of the government to the market came to the fore. For the solution of these problems some proposals have been developed to seek arrangements that should greatly decrease the gap between producer and consumer. As a result, government should continue to support producers in the framework of international agreements, credit conditions and costs should be held, intervention of the government to the market should be by demonstrating a multi-dimensional approach.

Keywords: Fattening cattle, Kırşehir, Chi-Square, Agricultural policy, Livestock policies.

*This work was supported by Ahi Evran University Scientific Research Projects Coordination Unit That Final Report is Qualification: Project Number: ZRT.A3.16.003

1. Giriş

Türkiye’ de planlı döneme geçiş ile birlikte ülkesel tarım politikalarında dönemsel olarak büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Bitkisel üretim yönlü politikalar, destekleme araçları kullanılarak gelişim gösterebilirken, hayvancılık alanında aksaklıklar bir türlü giderilememiştir. (Yavuz, 2001). Söz konusu aksaklıklar kalite ve kantite bakımından olumsuzluklara yol açmış çiftçi gelirlerinde önemli kayıplar ortaya çıkmıştır. Bu olumsuz gelişmeler karşısında kamu yürütücüler 1987 yılında “Tarım Paketi” önlemlerini uygulamaya koymuştur. Bu paket kapsamında damızlık hayvan dışalım ve karma yem satışında sübvansiyon ödemesi, sütte ise teşvik primi ödemesi başlatılmıştır (Ören ve Bahadır, 2005). Ancak yeterli olmayan bu girişimler ilerleyen yıllarda ülkede hayvansal ithalat çitasını

yükseltmiştir. Netice olarak, hayvancılık desteklerinde bitkisel üretim sektörüyle karşılaştırıldığında kesintiye uğraması, yeterli alt yapının bulunmaması gibi nedenlerle hedeflere ulaşamamış ve dolayısıyla sorunlar yumağı haline gelmiştir (Yavuz, 1999). Politika arayışlarında istikrara yönelik girişimlerin başarısızlığının sonucu olarak ise hayvancılık faaliyetinin doğaya bağlı geleneksel yöntemlerden tam olarak kurtulamaması, hayvan başına verimliliğin düşük oluşu ve sektörde oluşan yapısal bozukluklarla dolu bir süreç izlemiştir (Kabukçu, 1985; Ögüt, 1990; Yavuz ve Keskin, 1996).

2000’li yıllara gelindiğinde ise, hayvancılık altyapısının geliştirilmesine, suni tohumlama, yem, kredi faizleri, damızlık vb. alanlara yönelik yeni kararname gündeme gelmiş ve uygulamaya konulmuştur. Bu son uygulamaların

günümüze kadarki izlediği trend göz önünde bulundurulduğunda volatilité gösterdiği, hala gerek fiyatlar gerek kalite gerek de üretim bazında rayına oturduğunu söylemek mümkün değildir.

Tüm bu çabalar, tarım politikalarının en önemli amaçlarından birisi olan halkın beslenme ihtiyacının karşılanmasına yönelik faaliyetler olarak boyutlanabilmektedir. Bu besin maddesi ihtiyacı içerisinde protein kaynağı olarak hayvancılık faaliyetlerinin önemi büyüktür. Söz konusu aksaklıklar gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye'nin bu anlamda alması gereken mesafe açıkça görülmektedir.

Gelişmiş ülkelerde tüketim hayvansal protein ağırlıklı iken Türkiye gibi birçok gelişmekte olan ülkede beslenmede bitkisel ürünler ve özellikle tahıl ürünleri tüketimi ağırlıktadır. Dengeli bir beslenmede ise toplam proteinin %50'sinin bitkisel, %50'sinin ise hayvansal kaynaklı olması gerektiği vurgulanmaktadır (DPT, 2001).

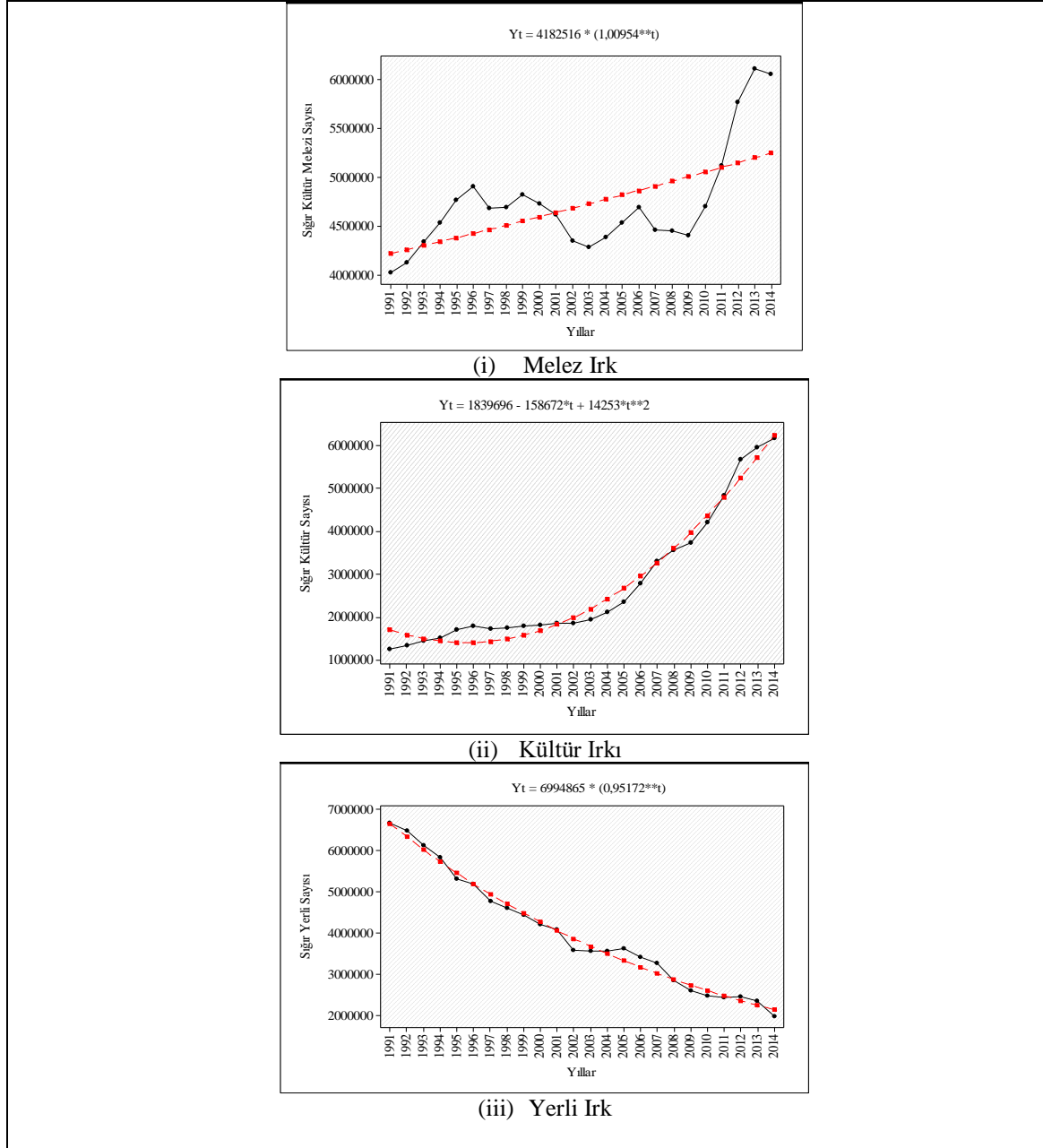
Dünya'da 2012 yılı itibari ile kişi başına et tüketimi 38,7 kg ve AB ülkelerinde 77,1 kg'dır. Bu durum Türkiye'de ise 32,6 kg düzeyindedir (OECD, 2015). Türkiye'de özellikle hayvansal protein açısından kaynaklanan yetersiz beslenme sorunu yaşanmaktadır. Yeterli ve dengeli beslenmeyen bir toplumda sosyo-ekonomik kalkınma da yavaşlamaktadır. Bu yüzden günümüzde beslenme konusu gittikçe önemini arttırmakta ve hızla artan nüfus nedeniyle çözümü de güçleşmektedir. Günümüzde büyük bir besin değeri olan kırmızı etin gerek dünyada gerekse Türkiye'de dengeli ve sağlıklı beslenmedeki önemini gelecekte de artan bir şekilde koruyacağı açıktır. Bu ihtiyaçların karşılanmasında, Türkiye'de sığır eti üretimi konusunda uzmanlaşmış sınırlı sayıda işletme bulunmaktadır (Çukur Kaya, 2006). Günümüz koşullarında faaliyetlerini sürdüren işletmeler hayvan, yem, ilaç gibi girdi fiyatlarının yüksek olması nedeniyle birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Genç bir nüfus yapısına sahip olan Türkiye'nin gelecekte sağlıklı nesillere sahip olması için öncelikle beslenme sorununa çözüm bulması gerekmektedir. Türkiye'de, sığır işletmeleri küçük ölçekli bir yapı göstermektedir. Türkiye'de ırklarına ve türlerine göre hayvan sayılarındaki gelişmeler incelendiğinde dönemsel olarak da olsa değişkenlikler görülmektedir.

Türkiye'de besi sığırcılığı konusunda çeşitli araştırmalar yapılmış olmakla birlikte, bu araştırmaların büyük çoğunluğu teknik konularla alakalıdır. Tarım Ekonomisi perspektifinde değerlendirmelerin yapıldığı çalışmalar ise sınırlı sayıdadır.

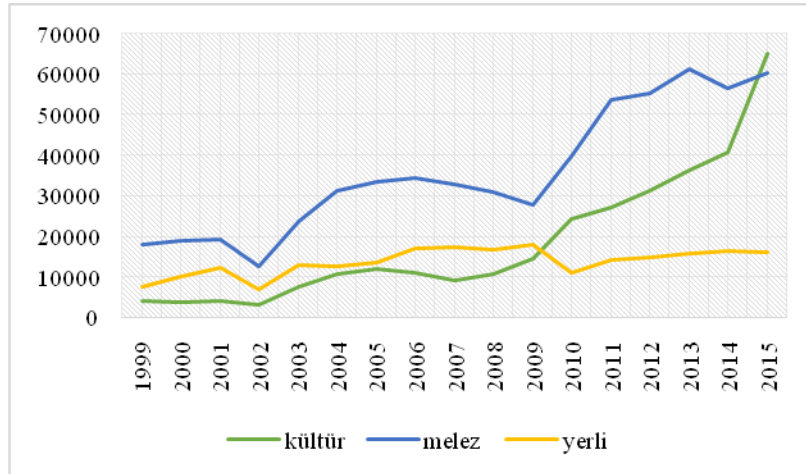
Büyükbaş hayvancılık konusunda mevcut durumun ortaya koyulması ve sonrasında ise ekonomik durumun irdelenmesi sorunların çözümü noktasında doğru bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin 1991-2014 yılları arası kültür ırkı, melez ırk ve yerli sığır sayısı Şekil 1-i-ii-iii' de ele alınmıştır.

Şekil 1 incelendiğinde, 1991 yılında Türkiye'de ki kültür ırkı sığır sayısı 1 253 865 adet iken, 2014 yılına gelindiğinde bu sayı 6 178 757 adet düzeyine ulaşmıştır. Son 25 yılda yaklaşık 6 kat artan kültür ırkı sığır sayısı, en yavaş artış hızını 1995 yılı ile 2000 lerin başına kadar olan süreçte geçirse de, en hızlı artışını 2009-2012 yılları arasında gerçekleştirmiştir. Kültür melezi sığır sayısı 4 033 375 adet iken, 2014 yılında 6 060 937 adet düzeyine ulaşmıştır. İnceleme süresi içerisinde yaklaşık 1,50 kat artan kültür melezi sığır sayısı süreç içerisinde inişli çıkışlı bir trend izlemiştir. 1996 yılından itibaren azalma eğilimine geçen sığır sayısı 2009 yılından itibaren artış yönünde bir kırılma göstererek en yüksek düzeyine 2013 yılında ulaşmıştır. Yerli sığır sayısı 6 685 683 adet iken, 2014 yılında 1 983 415 adet düzeyine gerilemiştir. Yerli sığır sayısı son 25 yılda yaklaşık 3,5 kat azalış göstermiştir. Toplam sığır sayısı 11 972 923 adet iken, 2014 yılında 14 223 109 adet olarak belirlenmiştir. Son 25 yılda %18,79 oranında artış gösteren toplam sığır sayısı 2002 yılına kadar azalış trendinde olmuştur. 2002 yılından sonra artış yönünde seyrini devam ettiren toplam sığır sayısı en yüksek düzeyine 2013 yılında ulaşmıştır. Sığır sayısı gelişim düzeyi yerelde incelendiğinde, Şekil 2' den durumu ortaya koymak mümkündür. Kırşehir ilinde kültür ırkı sığır sayısı 1999 yılında 4118 adet, melez sığır sayısı 18106 adet ve yerli ırk sığır sayısı 7481 adet olarak belirlenmiştir. 2015 yılına gelindiğinde, kültür ırkı sayısı 65062 adet, melez sığır sayısı 60372 adet ve yerli ırk sığır sayısı 16041 adet olarak görülmüştür. Kültür ırkı 15,80 kat, melez ırkı 3,34 kat ve yerli ırk 2,14 kat artış göstermiştir (TUİK, 2015). Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında, yerli ırkların gelişimi Kırşehir ilinde artış göstermiştir.

Genel değerlendirmelerin ardından, yereldeki besi sığırcılığı yetiştiricilerin mevcut durumunun araştırılması ve sorunlarının belirlenmesi bu çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır. Belirlenen sorunlara yönelik yerelde ve ulusal düzeyde politika önerilerinin ortaya koyulması ile besicilik faaliyetlerine yönelik eksikliklerin giderilmesi önemli görülmektedir.

Şekil 1-i-ii-iii. 1991-2014 Yılları Arası Türkiye' deki Melez Irk, Kültür Irkı ve Yerli Sığır Gelişim Seyri (TUİK, 2015)

Şekil 2. 1999-2015 Yılları Arası Kırşehir İli Sığır Sayısı Gelişimi (TUİK, 2015)

2. Materyal ve yöntem

Araştırmanın ana materyalini, Kırşehir merkeze bağlı Körpınar köyü ve Kırşehir-Boztepe ilçesine bağlı Taşlıtepe köylerindeki sığır besiciliği yapan tarım işletmeleri oluşturmaktadır. Bu köyler büyükbaş hayvan sayısı bakımından Kırşehir ilindeki en yoğun köylerdir. Kırşehir il merkezine kayıtlı toplam 34625 adet büyük baş hayvan bulunmaktadır (TUİK, 2015). Bu hayvanların 13081 adeti Körpınar köyündedir (GTHB, 2016). Benzer şekilde Taşlıtepe köyünün bağlı olduğu Boztepe ilçesinde ise 21880 adet büyükbaş hayvan mevcuttur (TUİK, 2015). Bu hayvanların da 5932 adeti Taşlıtepe köyündedir (GTHB, 2016). Oransal olarak değerlendirildiğinde, merkez ilçedeki hayvanların %37,78' i Körpınarda, Boztepe ilçesindeki hayvanların % 27,11 i Taşlıtepe köyündedir. Bu nedenle araştırma konusu olan sığır besiciliği ilgili sorunlar ve buna yönelik çözüm önerileri arayışları bu köylerdeki üreticilerden alınan bilgiler ışığında değerlendirilmiştir. Söz konusu köylerde yapılacak olan survey çalışmasını, araştırma coğrafyasını bütüncül olarak temsil edebilecek düzeyde olduğu düşünülmektedir. Körpınar köyünde 178 adet işletme, Taşlıtepe köyünde 114 adet işletme ve toplamda ise 292 büyükbaş hayvancılık işletmesi olduğu bilinmektedir. Söz konusu işletmelerin % 30 ile gayeli olarak görüşülmüştür. Gayeli örnekleme yöntemi günümüzde birçok araştırmada kullanılan bir yöntem olmakla beraber tarım ekonomisi araştırmalarında da kabul gören bir uygulamadır (Çiçek ve Erkan, 1996). 88 adet anket çalışması olarak hesaplanan gayeli örnekleme sonucu köylerdeki işletme sayıları dikkate alınarak oransal olarak dağıtılmıştır. Toplam işletme sayısının % 61' i Körpınar köyünde, % 39' u da Taşlıtepe köyündedir. Dolayısıyla, örneğe çekilen 88 adet anketin de aynı oranla dağıtılması doğru bir yol olarak düşünülmüştür. Sonuç olarak 88 adet anketten 54 adeti Körpınarda ve 34 adeti Taşlıtepe köyünde tesadüfi olarak yapılmıştır. İstatistiksel analiz olarak Ki-kare analizi yapılmıştır. Ki-kare analizi Eşitlik 1' deki gibi ifade edilebilmektedir;

Ki-kare bağımsızlık testi; a x b tipindeki çapraz çizelgelerde gözlenen frekansların (Gij), marjinal olasılıklar yaklaşımına göre hesaplanan teorik frekanslara (Tij)benzerliğini test etmeyi amaçlar (Bircan ve diğerleri, 2003).Ki-kare test istatistiği aşağıda ifade edilen notasyon yardımıyla çözülmüştür(Çömlekçi, 2001);

$$\chi^2_{\text{hesap}} = \sum (G_{ij} - T_{ij})^2 / T_{ij}(1)$$

Hesaplanan sonuç tablo değeri ile karşılaştırılmış ve aşağıda ifade edilen hipotezlere başvurulmuştur;

H0= Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak önemsizdir.

H1= Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak önemlidir.

Tüm tablolardaki parametreler köy bazında istatistiksel olarak incelemeye alınmış olup, ancak P<0,05 düzeyinde anlamlı görülen değişkenler tablo altında kantitatif olarak ifade edilmiştir.

3. Araştırma bulguları

Tablo 1. Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Üreticilerin Yaşı	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
0-20	1	2,94	1	1,85
21-40	16	47,06	22	40,75
41-60	16	47,06	30	55,55
61+	1	2,94	1	1,85
Toplam	34	100,00	54	100,00
Üreticilerin Eğitim Durumu				
İlkokul	1	2,94	2	3,70
Ortaokul	8	23,53	24	44,45
Lise	25	73,53	28	51,85
Toplam	34	100,00	54	100,00
Üreticilerin Aile Birey Sayısı				
4-6	11	32,35	28	51,85
7-9	18	52,94	22	40,75
10+	5	14,71	4	7,40
Toplam	34	100,00	54	100,00
Üreticilerin Yıllık Ortalama Geliri	Taşlıtepe		Körpınar	
	57750 TL		44888 TL	
Ki-Kare Testi	Ki-kare=31,232 df=9 P=0,000 H0: Red, H1: Kabul			

Üreticilerin sosyo ekonomik özellikleri incelendiğinde, Taşlıtepe köyünde üreticilerin % 47,06' sının 21-40 yaş ve 41-60 yaş aralığında, Körpınar köyünde % 55,55' inin 41-60 yaş aralığında olduğu belirlenmiştir. Eğitim durumları incelendiğinde, Taşlıtepe köyünde % 73,53' ünün lise mezunu olduğu Körpınar köyünde ise % 51,85' inin lise mezunu olduğu görülmüştür. Aile birey sayıları değerlendirildiğinde, Körpınar köyünde % 52,94' ünün 7-9 kişi, Körpınar köyünde ise % 51,85' inin de 4-6 kişi aralığında olduğu saptanmıştır. Yıllık ortalama gelirler bazında değerlendirildiğinde, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin yıllık ortalama geliri 57750 TL iken, Körpınar köyündeki üreticilerin 44888 TL olarak gözlenmiştir. Yapılan Ki-kare analizinde üreticilerin yıllık ortalama gelirleri köy bazında istatistiksel olarak farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Toparlanacak olursa, incelemeye alınan köylerdeki üreticilerin orta yaş grubunda olduğu, eğitim düzeylerinin orta seviyede olduğu ve geniş aile yapısında sahip oldukları belirlenmiştir.

Tablo 2. Üreticilerin Besicilikle İlgili Eğitim Alma Durumu

Üreticilerin Besicilikle İlgili Eğitim Alma Durumu	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Evet	0	0,00	1	1,85
Hayır	34	100,00	53	98,15
Toplam	34	100,00	54	100,00

Üreticilerin besicilikle ilgili eğitim alma durumları incelendiğinde, bu konuda herhangi bir eğitime katılmadıkları söylenebilir. Ancak Körpınar köyünde bir üreticinin veterinerden bu konuyla ilgili eğitim aldığı görülmüştür. Bununla birlikte, Taşlıtepeve Körpınarköylerindeki

üreticilerin örgüt üyelik durumları incelendiğinde, örgüt üyeliği bulunan üreticilerin büyük bir bölümü Tarım Kredi Kooperatiflerine ve Süt Üreticileri Birliğine üye oldukları belirlenmiştir.

Tablo 3. Üreticilerin Bir Besi Dönemindeki Hayvan Sayıları

Bir Besi Dönemindeki Hayvan Sayısı	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
20-49	3	8,82	2	3,70
50-99	15	44,12	15	27,78
100-200	15	44,12	31	57,41
201+	1	2,94	6	11,11
Toplam	34	100,00	54	100,00

İncelemeye alınan üreticilerin bir besi dönemindeki hayvan sayıları değerlendirildiğinde, Taşlıtepe Köyünde %44,12' sinin 50-99 ve 100-200 baş arasında hayvan yetiştirdikleri, Körpınar köyünde ise %57,41'inin 100-200 baş arası hayvan besiyeye aldıkları görülmüştür.

Tablo 4. Üreticilerin Hayvanları Beside Tutma Süreleri

Hayvanları Beside Tutma Süresi	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
7+ ay	34	100,00	54	100,00
Toplam	34	100,00	54	100,00

Besicilik faaliyetlerini sürdüren işletmelerin hayvanlarını beside tutma süreleri incelendiğinde hem Taşlıtepe köyünde hem de Körpınar köyünde üreticilerin tamamı 7 ay ve üzeri sürede besicilik gerçekleştirdikleri belirlenmiştir.

Tablo 5. Üreticilerin Besiyeye Aldıkları Hayvanların Yaş Aralıkları

Besiyeye Alınan Hayvanların Yaşı	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
4-6 aylık	13	38,24	32	59,26
7-12 aylık	21	61,76	22	40,74
Toplam	34	100,00	54	100,00
Ki-kare Testi	Ki-kare=3,69 df=1 P=0,05 H0: Red, H1: Kabul			

Yetiştirme koşullarına göre değişiklik gösteren, hayvanların farklı köylerdeki süreleri incelendiğinde, Taşlıtepe köyünde %61,76'sının 7-12 aylık hayvanları besiyeye aldığı, Körpınar köyünde ise %59,26'sının 4-6 aylık hayvanları besiyeye aldıkları görülmüştür. Yapılan Ki-kare analizinde, hayvanların besiyeye alma yaşlarının köy bazında istatistiksel olarak farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu durumu genel olarak 6 aydan küçük hayvanlar ve 6 aydan büyük hayvanlar olarak genellemek mümkündür. Farklılığı ise, hayvan yetiştirme koşulları, sermaye durumu, yemleme ve ırk kaynaklı tercihlere bağlamak mümkündür.

Tablo 6. Üreticilerin Besiyeye Aldıkları Hayvanların Başlangıç Ağırlığı

Besiyeye Alınan Hayvanların Başlangıç Ağırlığı	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
50-150 kg	4	11,76	3	5,56
151-250 kg	28	82,35	39	72,22
251-350 kg	2	5,89	12	22,22
Toplam	34	100,00	54	100,00

Besiyeye alınan hayvanların başlangıç ağırlıkları incelendiğinde, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %82,35'inin

ve Körpınar köyündeki üreticilerin %72,22' sinin 151-200 kg aralığındaki hayvanlarla besiyeye başladıkları belirlenmiştir.

Tablo 7. Üreticilerin Besiyeye Aldıkları Hayvanların Bitiş Ağırlığı

Besiyeye Alınan Hayvanların Bitiş Ağırlığı	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
401-500 kg	1	2,94	0	0,00
501-600 kg	13	38,24	23	42,59
601-700 kg	20	58,82	29	53,71
701-800 kg	0	0,00	2	3,70
Toplam	34	100,00	54	100,00

Besiyeye alınan hayvanların bitiş ağırlığı olarak, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %58,82' sinin, Körpınar köyünde ise %53,71'inin 601-700 kg bandında besiyeye sonlandırdıkları belirlenmiştir.

Tablo 8. Üreticilerin Besicilik Faaliyeti Süresince Hayvan Tartımı Yapma Durumu

Beside Hayvan Tartımı Yapma Durumu	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Evet	27	79,41	41	75,93
Hayır	7	20,59	13	24,07
Toplam	34	100,00	54	100,00

İşletmelerin besicilik faaliyeti süresince hayvan tartımı yapma durumları incelendiğinde, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %79,41'inin, Körpınar köyündeki üreticilerin ise %75,93'ünün beside hayvan tartımı yaptıkları belirlenmiştir. Ayrıca, üreticilerin besiyeye alacakları hayvanları satın alırken her iki köydeki üreticilerin tamamının en önemli kriter olarak hayvan ırklarına hassasiyet gösterdikleri belirlenmiştir.

Tablo 9. Üreticilerin Besicilik Faaliyetini Karlı Görme Durumları

Besiciliği Şu An Karlı Görme Durumu	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Evet	11	32,35	23	42,59
Hayır	6	17,65	3	5,56
Bazen	17	50,00	28	51,85
Toplam	34	100,00	54	100,00
Ki-kare testi	Ki-kare=8,05 df=9 P=0,02 H0: Red, H1: Kabul			

İncelemeye alınan üreticilerin besicilik faaliyetini karlı görme durumları incelendiğinde, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %50,00'sinin, Körpınar köyündeki üreticilerin ise %51,85'inin söz konusu faaliyeti bazen (dönem dönem) karlı gördükleri belirlenmiştir. Bu durumun daha çok piyasa koşullarına göre şekillendiğini söylemek mümkündür. Yapılan Ki-kare analizinde, besiciliği şu anda karlı görme durumunun köy bazında istatistiksel olarak farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Tablo 10. Üreticilerin Besicilik Faaliyeti Dışında Herhangi İş Sahibi Olma Durumları

Besicilik Dışında İş Sahibi Olma Durumu	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Evet	15	44,12	35	64,82
Hayır	19	55,88	19	35,18
Toplam	34	100,00	54	100,00

Araştırmaya alınan üreticilerin besicilik faaliyeti dışında iş sahibi olma durumları incelendiğinde, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %55,88'inin başka bir faaliyeti olmadığı, Körpınar köyündeki üreticilerin ise %64,82'sinin ise besicilik faaliyeti dışında başka faaliyetlerde de bulunduğu görülmüştür. Söz konusu işlerin neler olduğu araştırıldığında büyük bir bölümünün çiftçilik faaliyetinde bitkisel üretimle uğraştıkları belirlenmiştir.

Tablo 11. Üreticilerin Kendi Yaptıkları Besicilik Faaliyetlerinde Pazarlama Sorunu Durumları

Besicilikte Pazarlama Sorunu	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Evet	14	41,18	7	12,96
Hayır	20	58,82	47	87,04
Toplam	34	100,00	54	100,00

İşletmelerin besicilik faaliyetlerinde pazarlama ile ilgili sorunları olup olmadığı konusunda düşünceleri incelendiğinde, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %58,82'sinin ve Körpınar köyündeki üreticilerin %87,04'ünün herhangi bir pazarlama sorunu olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 12. Üreticilerin Genel Olarak Besicilikteki Pazarlama Sorunları Konusunda Düşünceleri

Pazarlama Sorunları*	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
İhracat yok	15	44,12	5	9,26
Fiyat yetersiz	10	29,41	15	27,78
İthalat var	15	44,12	11	20,37
Yönetim yetersiz	1	2,94	2	5,88
Entegrasyon yok	0	0,00	14	25,93
Tüketici gelir düşüklüğü	2	5,88	0	0,00
Ki-kare Testi	Ki-kare=9,14 df=1 P=0,02 H0: Red, H1: Kabul			

*Birden fazla cevap verildiği için %100' ü geçmektedir.

Besicilikte pazarlamayla ilgili genel sorunların olduğunu ifade eden üreticilerin bu sorunların neler olduğu konusundaki düşünceleri incelendiğinde, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %44,12' sinin ihracat eksikliği ve ithalat fazlalığını bir sorun olarak gördükleri, Körpınar köyündeki üreticilerin ise %27,78' inin fiyatları yetersiz gördükleri belirlenmiştir. Yapılan Ki-kare analizinde üreticilerin pazarlama sorunlarının köy bazında istatistiki olarak farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 13. Üreticilerin Uyguladıkları Besi Sistemi

Yapılan Besi Sistemi	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Kapalı sistem besi	8	23,53	18	33,34
Mera besisi	1	2,94	2	3,70
Hem kapalı hem mera	25	73,53	34	62,96
Toplam	34	100,00	54	100,00

Besicilikte üreticilerin uyguladıkları besi sistemi incelendiğinde, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %73,53'ünün ve Körpınar köyündeki üreticilerin ise %62,96'sının hem kapalı hem de mera sistemi ile üretim yaptıkları belirlenmiştir.

Tablo 14. Üreticilerin Besicilik Faaliyetlerinde Kullanmış Oldukları Hayvan Barınak Tipleri

Hayvan Barınak Tipi	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Kapalı	3	8,82	10	18,52
Yarı açık	31	91,18	39	72,22
Açık	0	0,00	5	9,26
Toplam	34	100,00	54	100,00

İşletmelerde yürütülen besicilik faaliyetinde kullanılan hayvan barınak tipleri incelendiğinde, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %91,18' inin ve Körpınar köyündeki üreticilerin %72,22'sinin yarı açık barınak tipi ile üretim gerçekleştirdikleri belirlenmiştir.

Tablo 15. Üreticilerin Barınakları Yeterli Görme Durumu

Barınakları yeterli görme durumu	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Evet	31	91,18	40	74,07
Hayır	3	8,82	14	25,93
Toplam	34	100,00	54	100,00
Ki-kare Testi	Ki-kare=5,39 df=1 P=0,02 H0: Red, H1: Kabul			

Besicilik faaliyetlerinde önemli bir husus olan barınak tipleri konusunda üreticilerin yeterlilik durumları incelendiğinde, Taşlıtepe köyünde üreticilerin %91,18' inin ve Körpınar köyünde %74,07' sinin barınakları yeterli gördüğü belirlenmiştir. Yapılan Ki-kare analizinde üreticilerin hayvan barınaklarını yeterli görme durumu köy bazında istatistiki olarak farklılık göstermiştir.

Tablo 16. Üreticilerin Besicilik Faaliyetinde Kullandıkları Günlük Kaba Yem ve Kesif Yem Miktarı

Günlük kaba yem miktarı	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
0-5 kg	0	0,00	3	5,56
6-10 kg	34	100,00	51	94,44
Toplam	34	100,00	54	100,00
Günlük kesif yem miktarı	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
3-4 kg	5	14,71	11	20,37
5-6 kg	27	79,41	34	62,96
7++ kg	2	5,88	9	16,67
Toplam	34	100,00	54	100,00

Hayvan beslemede kullanılan kaba yem miktarı incelendiğinde, Taşlıtepe köyünde üreticilerin tamamı ve Körpınar köyünde üreticilerin %94,44' ünün 6-10 kg arası kaba yem kullandıkları belirlenmiştir. Benzer şekilde, kesif yem miktarları incelendiğinde, Taşlıtepe köyünde üreticilerin %79,41' inin, Körpınar köyünde ise %62,96'sının 5-6 kg düzeyinde yemleme yaptıkları görülmüştür.

Tablo 17. Üreticilerin İşletmede En Maliyetli Gördüğü Unsurlar

İşletmede en maliyetli unsurlar*	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Enerji	34	100,00	54	100,00
Su	34	100,00	52	96,30
İşçilik	0	0,00	1	1,85
Yem	0	0,00	1	1,85
Sağlık	0	0,00	3	5,56

*Birden fazla cevap verildiği için %100' ü geçmektedir.

İşletmelerde üretim süreci boyunca maliyetleri dikkate alan üreticilerin bu konuda en büyük yükü enerji ve su giderleri olarak gördükleri söylenebilir. Taşlıtepe köyündeki üreticilerin tamamı enerji ve su maliyetini önemli görürken, Körpınar köyündeki üreticilerin tamamı enerji maliyetini, %96,30' u ise su maliyetini yüksek bulmaktadırlar.

Tablo 18. Üreticilerin Besiye Alacakları Hayvanları Temin Şekli

Hayvan Temin Şekli	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Pazardan	33	97,06	47	87,03
İl Dışından	1	2,94	7	12,97
Toplam	34	100,00	54	100,00

İşletmelerde besiyeye alınan hayvanların temin yeri incelendiğinde, Taşlıtepe köyünde %97,06' sının ve Körpınar köyünde ise %87,03' ünün pazardan hayvanlarını temin ettikleri görülmüştür.

Tablo 19. Üreticilerin Besi Sonunda Hayvan Satış Yerleri

Besi sonunda hayvan satış yeri	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Kasap	0	0,00	5	9,26
Mezbahane	29	85,29	41	75,93
Tüccar	4	11,77	6	11,11
İl Dışına	1	2,94	2	3,70
Toplam	34	100,00	54	100,00

Besi sonunda hayvan satış yerleri incelendiğinde, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %85,29'u ve Körpınar köyündeki üreticilerin ise %75,93' ünün mezbahanelerde hayvanlarını sattıkları belirlenmiştir. Bununla birlikte yem fiyatları konusunda üreticilerin düşünceleri incelendiğinde, hem Taşlıtepe hem de Körpınar köyündeki üreticilerin tamamının yem fiyatlarını yüksek buldukları görülmüştür. Bu yem fiyatları nevisinde Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %97,06' sının ve Körpınar köyündeki üreticilerin %94,45' inin kesif yemin fiyatını daha yüksek gördükleri belirlenmiştir.

Tablo 20. Üreticilerin Besi Sonunda Hangi Satış Türünün Karlı Olduğu Konusunda Düşünceleri

Besicilikte hangisinin karlı olduğu	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Canlı satmak	8	23,53	17	31,48
Kestirip satmak	0	0,00	2	3,70
Her ikisi de aynı	26	76,47	35	64,82
Toplam	34	100,00	54	100,00

İşletmelerde besiyeye alınan hayvanların satış şekli konusunda üreticilerin düşünceleri incelendiğinde, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %76,47' sinin ve Körpınar köyündeki üreticilerin %64,82' sinin canlı satma ve kestirip satma konusunda herhangi bir fark olmadığını düşündükleri belirlenmiştir.

Tablo 21. Üreticilerin Hayvancılıkta Kredi Kullanma Durumu

Hayvancılıkta kredi kullanma durumu	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Evet	32	94,11	54	100,00
Hayır	2	5,89	0	0,00
Toplam	34	100,00	54	100,00

Besicilik faaliyetlerinin yürütülmesinde nakdi sermayenin önemi yadsınmaz. Bu konuda yetersiz kaldığı durumlarda kredi yoluna başvurulabilmektedir. Üreticilerin bu hususta kredi kullanma durumları incelendiğinde, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %94,11' inin ve Körpınar köyündeki üreticilerin tamamının kredi kullandığı belirlenmiştir. Üreticilerden kredi kullanmayanların kullanmama nedenleri sorulduğunda her iki üreticinin de ödeme süresinin yetersizliğinden dolayı kredi kullanmadıkları belirlenmiştir.

Tablo 22. Üreticilerin Hayvancılıkta Kredi Faizleri Konusunda Düşünceleri

Hayvancılıkta kredi faizleri	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Normal	29	85,29	40	74,07
Düşük	5	14,71	14	25,93
Toplam	34	100,00	54	100,00

Söz konusu kredilerde geri ödeme esnasında üreticiye yansıyan faizler konusunda düşünceler incelendiğinde, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %85,29' unun ve Körpınar köyündeki üreticilerin %74,07' sinin faizleri normal buldukları görülmüştür.

Tablo 23. Üreticilerin Yem Bitkisi Ekme Durumları

Yem Bitkisi Ekme Durumu	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Evet	30	88,24	39	72,22
Hayır (Satın Alıyor)	4	11,76	15	27,78
Toplam	34	100,00	54	100,00

Besi hayvanları beslemede işletme içerisinde yem temini için ekilen yem bitkilerini üreticilerin ekme durumları incelendiğinde, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %88,24' ünün ve Körpınar köyündeki üreticilerin %72,22' sinin yem bitkisi ektiği belirlenmiştir.

Tablo 24. Üreticilerin Ektikleri Yem Bitkisi Nevileri

Ekilen Yem Bitkileri*	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Yonca	21	61,76	53	98,15
Korunga	1	2,94	11	20,37
Fiğ	16	47,05	37	68,52
Mısır	3	8,82	25	46,30

*Birden fazla cevap verildiği için % 100' ü geçmektedir.

Yem ihtiyacını karşılamak için işletmelerde ekilen yem bitkileri incelendiğinde, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %61,76' sının yonca ve %47,05' inin fiğ ektikleri belirlenmiştir. Benzer şekilde Körpınar köyündeki üreticilerin %98,15' inin yonca ve %68,52' sinin fiğ ektikleri belirlenmiştir. İşletmelerin yem bitkisi de dahil sahip oldukları arazi büyüklük ortalamaları incelendiğinde, Taşlıtepe köyünde ortalama arazi büyüklüğü 275,34 da ve Körpınar köyünde 346,93 da olarak belirlenmiştir.

Tablo 25. Üreticilerin Ektikleri Yem Bitkisi Arazi Büyüklüğü

Yem Bitkisi Arazisi Büyüklüğü (da)	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
50-99	14	40,67	15	38,46
100-149	7	23,33	8	20,51
150-199	3	10,00	10	25,65
200+	6	20,00	6	15,38
Toplam	30	100,00	39	100,00

İşletmelerde üreticilerin ettikleri yem bitkisi arazisi büyüklükleri incelendiğinde, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %40,67'si ve Körpınar köyündeki üreticilerin %38,46' sının 50-99 da arazi büyüklüğüne sahip oldukları belirlenmiştir. Bu durum özetlenecek olursa, Taşlıtepe köyünde mevcut arazi büyüklüğünün (büyük oranda) ancak %36'sı kadarı Körpınar köyünde ise %29' u kadarı yem bitkilerine ayrılabilir. Tablo 26.

Tablo 26. Üreticilerin Arazi Mülkiyet Durumu

Yem Bitkisi Arazisi Mülkiyet Durumu	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Mülk	32	94,11	42	77,77
Kiralık	2	5,89	12	22,23
Toplam	34	100,00	54	100,00

Besicilikte kullanılan yem bitkilerinin ekiminde kullanılan ve diğer bitkisel ürünlerin üretiminde kullanılan arazilerin mülkiyet durumları incelendiğinde, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %94,11' inin ve Körpınar köyündeki üreticilerin %77,77' sinin arazilerinin kendi mülk arazileri olduğu belirlenmiştir. Söz konusu mülk ve kira arazilerde üreticilerin hayvan beslemede önemli bir yem materyali olarak değerlendirilen silaj yapma durumları incelendiğinde, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %97,06' sının ve Körpınar köyündeki üreticilerin %92,59' unun silaj yapmadığı belirlenmiştir.

Besicilik faaliyetlerinin yapıldığı işletmelerde üreticilerin veteriner çalıştırma durumları incelendiğinde, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin hiçbiri, Körpınar köyündeki üreticilerin ise %94,45' inin veteriner çalıştırmadığı belirlenmiştir.

Tablo 27. Üreticilerin İşletmelerinde Veteriner Çalışma Durumları

İşletmede Veteriner Çalışma Durumu	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Evet	0	0,00	3	5,55
Hayır	34	100,00	51	94,45
Toplam	34	100,00	54	100,00

Tablo 28. Üreticilerin İşletmelerinde Veteriner Çalıştırmama Nedenleri

İşletmede Veteriner Çalıştırmama Nedenleri	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Maliyet	7	20,59	22	43,14
İhtiyaç Duyamama	4	11,76	10	19,61
Kendini yeterli görme	23	67,65	19	37,25
Toplam	34	100,00	51	100,00

İşletmelerde veteriner çalıştırmayan üreticilerin veteriner çalıştırmama nedenleri incelendiğinde, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %67,65'inin kendini yeterli gördüğünden dolayı, Körpınar köyündeki üreticilerin ise %43,14' ünün maliyet arttırdığından dolayı veteriner çalıştırmadıkları belirlenmiştir. Söz konusu üreticilerin veteriner çalıştırmayı düşünme durumları değerlendirildiğinde ise, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin tamamı ve Körpınar köyündeki üreticilerin %94,45' inin böyle bir düşünce içinde olmadıkları görülmüştür.

Hastalıklarla mücadele konusunda her iki köyde de üreticilerin aşı yaptırdıkları belirlenmiştir. Köylerdeki üreticilerin en çok şap hastalığından mustarip oldukları görülmüştür. Hayvan aşılarını daha çok bu yönlü takip ettikleri elde edilen sonuçlardır. Bir besi döneminde yaptırılan aşı sayılarına bakıldığında ise, Taşlıtepe köyünde üreticilerin %85,29' unun ve Körpınar köyündeki üreticilerin ise %62,97' sinin iki defa aşı yaptırdıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 29. Üreticilerin Besi Arttırıcı Katkı Kullanma Durumu

Besi arttırıcı katkı kullanma durumu	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Evet	20	58,82	19	35,19
Hayır	14	41,18	35	64,81
Toplam	34	100,00	54	100,00

Besicilik süresi boyunca üreticilerin besi arttırıcı katkı kullanma durumları incelendiğinde, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %58,82'sinin söz konusu katkı maddelerini kullandığı, Körpınar köyündeki üreticilerin ise %64,81'inin katkı maddesi kullanmadığı belirlenmiştir. Besi arttırıcı katkı maddesi kullanan üreticilerin tamamının bu nevi içerisindeki en fazla kullandıkları katkı maddesinin vitamin ve mineral kompleksi ürünler olduğu görülmüştür.

Tablo 30. Üreticilerin Yem Analizi Yaptırma Durumları

Yem analizi yaptırma durumu	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Evet	11	32,35	5	9,26
Hayır	23	67,65	49	90,74
Toplam	34	100,00	54	100,00
Ki-kare Testi	Ki-kare=7,48 df=1 P=0,006 H0: Red, H1: Kabul			

İşletmelerde üreticilerin kullandıkları yemlerin analizini yaptırma durumları incelendiğinde, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %67,65' inin ve Körpınar köyündeki üreticilerin %90,74' ünün yem analizi yaptırmadıkları görülmüştür. Yapılan Ki-kare analizinde, üreticilerin yem analizi yaptırma durumları köy bazında istatistiksel olarak farklılık göstermiştir. Buna rağmen, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %61,76' sının ve Körpınar köyündeki üreticilerin %66,67' sinin kullanılan yemin enerji-protein değerlerini bilmedikleri ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde, yemlemede büyük önem arz eden huşulardan birisi olan rasyon hazırlama konusunda, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %55,88' inin ve Körpınar köyündeki üreticilerin %64,81' inin rasyon hazırlamayı bilmedikleri belirlenmiştir.

Tablo 31. Üreticilerin İşletmede Kullandıkları Suyun Temin Yeri

İşletmede kullanılan suyun temin yeri	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Şebeke suyu	2	5,88	9	16,67
Kuyu suyu	32	94,12	45	83,33
Toplam	34	100,00	54	100,00

Besi hayvanlarının sulanmasında ve işletme içerisindeki su ihtiyacının giderilmesinde üreticilerin suya erişim kaynakları incelendiğinde, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %94,12' si ve Körpınar köyündeki üreticilerin de %83,33' ünün kuyu suyundan faydalandıkları belirlenmiştir.

Tablo 32. Üreticilerin Besiye Aldıkları Hayvan Irkları

Besiye alınan hayvan ırkı*	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Kültür ırkı	10	29,41	21	38,88
Melez ırklar	32	94,12	54	100,00

*Birden fazla cevap verildiği için % 100' ü geçmektedir.

Besicilikte kullanılan hayvanların ırkları değerlendirildiğinde, Taşlıtepe köyünde üreticilerin %94,12'sinin ve Körpınar köyündeki üreticilerinde tamamının melez ırkları tercih ettikleri görülmüştür. Nispeten de olsa kültür ırklarının besiye alındığı işletmelerde yerli ırklara karşı bir talep olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 33. Üreticilerin Devlet Desteklerinden Yararlanma Durumları ve Yararlanılan Destekler

Devlet desteklerinden yararlanma durumu	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Evet	33	97,06	54	100,00
Hayır	1	2,94	0	0,00
Toplam	34	100,00	54	100,00
Yararlanılan devlet destekleri*	Taşlıtepe		Körpınar	
	F	%	F	%
Yem	12	36,36	41	75,93
Buzağı	0	0,00	1	1,85
Aşı	0	0,00	1	1,85
Kredi	33	100,00	53	98,15
Ahır	0	0,00	11	20,37
Ekipman	3	9,09	9	16,67
Damızlık	0	0,00	1	1,85

*Birden fazla cevap verildiği için % 100' ü geçmektedir.

İncelemeye alınan işletmelerde üreticilerin devlet desteklerinden yararlanma durumları incelendiğinde, Taşlıtepe köyündeki üreticilerin %97,06' sının ve Körpınar köyündeki üreticilerin ise tamamının devlet desteklerinden yararlandığı belirlenmiştir. Yararlanılan destekler incelendiğinde, Taşlıtepe köyünde üreticilerin tamamı kredi yoluyla desteklerden yararlanırken, Körpınar köyündeki üreticilerin %98,15' inin kredilerden yararlandığı ve %75,93' ünün de yem desteklemelerinden yararlandığı görülmüştür. Her iki köydeki söz konusu üreticilerin devletin desteklemelerinden tamamıyla memnun oldukları elde edilen diğer sonuçlardır.

4. Sonuç

Türkiye' de son yıllarda yaşanan et fiyatlarındaki volatilité birçok etkene bağlı olarak boyutlanmıştır. Genç ve dişi hayvanların yüksek fiyatlı dönemlerde kesilerek ilerleyen dönemde arz açığı oluşması bu önemli olayın başını çeken en önemli olgu olarak bilinmektedir. Sonrasında uygulanan ithalat politikaları, devletin et piyasasına müdahil olması, yasalarda gerçekleşen birtakım değişiklikler acil olarak kısa vadede çözüm olarak ortaya konulmuştur. Ancak bilinen şu ki, Türkiye tarım politikası içerisinde hayvansal üretime yönelik sürdürülebilir politikaların eksikliği söz konusu çözümleri ancak geçici olarak değerlendirmeye alma durumunu getirecektir. Sürdürülebilir politikaların ortaya konulması için ise, öncelikli olarak mevcut durumun ortaya konularak iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, Türkiye' deki besi sığırcılığında önemli bir pozisyonda bulunan Kırşehir ilindeki besi sığırcılığı yapan işletmelerin mevcut durumu ve var olan sorunları araştırmak bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Elde edilen sonuçlardan

hareketle, incelemeye alınan iki köydeki üreticilerin orta yaş grubunda olduğu, eğitim durumlarının lise düzeyinde olduğu ve geniş aile yapısına sahip olduklarını söylemek mümkündür. Yıllık ortalama gelir bakımından her iki köyde de orta düzeyde gelir sahibi olduğunu görmek mümkündür. Genel olarak kendi sahip oldukları bilgiler ışığında üretim yapan işletmelerde ağırlıklı olarak 50 hayvan ile 200 hayvan arasında değişen sayılarda besi sığırı bulunmaktadır. Üreticiler bu faaliyetlerini 7 ay ve üzeri bir sürede gerçekleştirirken en az 6 aylık hayvanları besiye almaktadırlar. Besicilikte yöre halkı besi tutma kabiliyeti yüksek ve melez-kültür ırkı hayvanlarla besiyi sürdürmektedirler. Yüksek düzeyde et bağlayabilen hayvanlarla yapılan beside, besi sonu ağırlıkları dikkat çekici düzeyde olumludur. Üreticiler hayvan besleme konusunda özenli davranmaktadır. Bunu, besi hayvanlarını tartı yoluyla takip etmelerinden görmek mümkündür. Kalite yönlü üretimlerinin sonunda pazarlamaya ilgili bir sorunları olmayan üreticilerin en fazla ithalattan kaynaklı zarar gördükleri söylenebilir. Bu durumu mikro düzeyde ele alan üreticilerin şu süreçte sahip oldukları iyi ve kaliteli üretimden dolayı ithalatın fiyatlar yoluyla kendilerini etkilediklerini düşünebiliriz. Yarı açık sistemde ve mera beslemesi destekli üretimlerinde, optimal besleme miktarı ile üretim yapmaktadırlar. Enerji girdileri yönünden birtakım sıkıntıları bulunan üreticilerin, besiye alacakları hayvanları il içi pazarlardan temin ederek daha çok bölge hayvanları ile faaliyetlerini sürdürdükleri görülmüştür. Bu durum, besilikte önemli bir etken olan hayvanların adaptasyonu konusunda pozitif bir katkı sağlamaktadır. Hayvanları toplu olarak mezbahanelerde kestirerek satan üreticiler, dış piyasada marka haline gelen Kırşehir eti konusunda kaynak niteliğini sürdürmektedirler. İşletmeler yetiştiricilik süresince finansman açığını kredilendirme yoluyla kapatmaktadırlar. Kredileri normal düzeyde bulan üreticiler, büyük ölçüde yem bitkisi üretimi de gerçekleştirmektedirler. Bu yem bitkilerini ağırlıklı olarak yonca ve fiğ bitkileri oluşturmaktadırlar. Arazilerinin mevcut koşullarının üst sınırı kadar olan 1/3' ünü yem bitkisine ayıran üreticiler bu üretimlerini büyük oranda kendi mülk arazilerinde gerçekleştirmektedirler. Yemlemeye ek olarak da vitamin ve mineral katkısı ile besleme sistemlerini desteklemektedirler. Maliyet unsuru bakımından veteriner çalıştırmayan üreticiler bu anlamda kendilerini yeterli görmektedirler. Tüm bu organizasyonları sağlarken devletin destek ve teşviklerinden de yararlanan üreticiler, en önemli destek kalemi olarak yem desteği ve kredi yönünde devlet kurumları ile ilişkiler yürütmektedirler. Netice olarak, üreticilerin mikro düzeyde, sahip oldukları arazilerdeki sulama organizasyonunun eksikliğinden kaynaklı olarak kendi yem bitkileri üretim alanları toplam arazileri içerisinde sınırlı kalmıştır. Ayrıca, enerji girdisi ve kredibilitelerini kullanırken yaşadıkları zorluklar da göz ardı edilemeyecek durumdadır. Bunların birlikte, et tutma kapasitesi düşük verimsiz ırklar yerine daha rantabil ırklara üreticini teşviki önemli görülmektedir. Ulusal düzeydeki sorunlar da ise, ülke politikasından kaynaklı olarak kaliteli üretimlerinin değerinin ithalat ve devletin piyasa müdahaleleri sonucunda büyük ölçüde eridiğini söylemek mümkündür. Bu nedenle, üreticilerin maliyet unsurları arasında bulunan çeşitli nevilerin üretim alanına yönelik olarak desteklenmesi, kredi koşullarının ve maliyetlerinin daha makul düzeylere çekilmesi, devletin makro düzeyde düzenlemeler yaparken sadece tüketici ve ithalatçı düzeyinde

değil aynı şekilde üretici boyutunda da kararlar alarak üretim-tüketim-ticaret üçlüsünü dengeli bir şekilde organize etmesi önerilmektedir.

Kaynaklar

- Kabukçu, M.,A., (1985). Türkiye’de Hayvancılığın Önemi, Bugünkü Durumu, Geleceği, Sorunları ve Gelişmesi için Öngörülen Önlemler. Doğu Anadolu Hayvancılık Sempozyumu (19-20 Aralık), Elazığ.
- Öğüt, H., (1990). Ülke Hayvancılığının Durumu. Hayvancılık- Su Ürünleri Politikası ve Ana Stratejiler Türkiye/AT Sempozyumu Sonuçları, Süt ve Et Sanayicileri Birliği (SETBİR), Ankara.
- Yavuz, F., ve A., Keskin., (1996). Türkiye’de Hayvancılık Sektöründe Bölgelerarası Yapısal Değişmelerin Ekonometrik Analizi. Türkiye II. Tarım Ekonomisi Kongresi (4-6 Eylül), Adana.
- Çiçek, A., Erkan, O., (1996). Tarım Ekonomisinde Araştırma ve Örneklemeye Yöntemleri, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 12, Ders Notları Serisi No:6.
- Yavuz, F., (1999). Türkiye Besi ve Süt Hayvancılığı Politikalarının Analizi. Türkiye I. Besi ve Süt Hayvancılığı Sempozyumu (2-3 Aralık), İzmir.
- Çömlekçi, N., (2001). Bilimsel Araştırma Yöntemi ve İstatistiksel Anlamlılık Sınamaları, Bilim Teknik Yayınevi, Eskişehir, s. 121, 127, 165, 241.
- DPT, (2001). Ulusal Gıda ve Beslenme Stratejisi Çalışma Grubu Raporu, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara (<http://ekutup.dpt.gov.tr/gida/strateji.pdf>).
- Yavuz, F.,(2001). Tarım Politikası II. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Yayın No:186, Erzurum.
- Ören, N. ve M. B. Bahadır, (2005). Türkiye’de ve OECD Ülkelerinde Hayvansal Ürün Politikaları ve Bu Politikalar Sonucu Ortaya Çıkan Transferler. Hayvansal Üretim 46(1): 1-7, Adana.
- Çukur Kaya, F.,(2006). İzmir İlinde Sığır Eti Üretimi Ve Pazarlaması Üzerine Bir Araştırma, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi.
- Bircan, H., Karagöz, Y., ve Kasapoğlu, Y., (2003). “Ki-Kare ve KolmogorovSmirnov Uygunluk Testlerinin Simülasyon ile Elde Edilen Veriler Üzerinde Karşılaştırılması”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1, Sivas.
- OECD, (2015). http://www.oecd-ilibrary.org/agriculture-and-food/oecd-fao-agricultural-outlook-2013_agr_outlook-2013-en
- TÜİK, (2015). www.tuik.gov.tr
- GTHB, (2016). Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü Kayıtları, Kırşehir.

Tüketicilerin Seyahatleri Sırasında Besin Seçimleri, Yöresel Gastronomi Davranışları ve Destinasyon Seçiminde Gastronomi Unsurlarının Rolü: Konya-Karaman Örneği

Ali ŞEN¹ Nazan AKTAŞ²

¹Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, Karaman
²Seçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, Konya

Özet

Turizmde gastronominin rolü çok yönlüdür. Bu çalışmada, tüketicilerin seyahatleri sırasında besin seçimleri, yöresel gastronomi davranışları ve destinasyon seçiminde gastronomi unsurlarının rolünün belirlenmesi amaçlanmıştır. Tarama modeli kullanılarak yürütülen betimsel nitelikteki bu araştırmanın çalışma grubunu Konya ve Karaman illerinde yaşayan çalışmaya gönüllü olarak katılmak isteyen yurt içi ve yurt dışına seyahat ettiğini belirten gelişigüzel örnekleme yöntemi ile seçilen tüketiciler oluşturmuştur. Örneklem büyüklüğünü evrendeki birey sayının (N) bilinmediği durumlarda kullanılan formülle hesaplanmış ve 384 olarak bulunmuştur. Araştırma verileri, araştırmacılar tarafından geliştirilen üç bölümden oluşan anket formu kullanılarak elde edilmiştir. Verilerin istatistiksel çözümlemelerinde SPSS 21.0 paket programından yararlanılarak yüzde (%), frekans dağılımı, değişkenlerin karşılaştırılmasında ise ki-kare analizi (χ^2) uygulanmıştır. Araştırma sonuçları tüketicilerin seyahatleri sırasında besin seçiminde fiyat, ürünün helal olması, güvenli ve lezzetli olması gibi ölçütleri yüksek oranlarda göz önünde bulunduklarını ortaya çıkarmıştır. Tüketicilerin seyahatleri sırasında ki besin seçimlerinde dikkat ettikleri özellikler ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark ($p>.05$) yoktur. Araştırmada, yöresel yemek kitapları satın alma ile tükettiği yöresel yiyeceği yapmayı deneme konularında cinsiyetler arasında anlamlı fark olduğunu ($p<.05$) belirlenmiştir. Beslenme alışkanlıklarının destinasyon tercihi etkiler ifadesine katılımcıların yarısından fazlası (E:%52.0; K:%54.0) evet cevabı vermiştir. Gastronomi turizmin geliştirilmesi ve yöresel gastronomi ürünlerin tanıtılmasında ilgili tüm paydaşların işbirliği içerisinde olması yarar sağlayacaktır. Günümüzde belli bir amaç için seyahat eden turistlerin özelliklerinin ve beklentilerinin daha iyi anlaşılabilmesi gastronomi turizminden elde edilecek maksimum geliri engelleyebilmektedir. Bu sebeple, ilgili konu çerçevesinde çalışmalar yapılması farkındalık düzeyinin artırılarak destinasyonun daha çok tercih edilmesine katkı sağlayabilecek olması bu araştırmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: tüketici, seyahat, besin seçimi, gastronomi turizmi

Consumer' Food Choices on Travels, Local Gastronomic Behaviors and The Role of Gastronomic Factors in Destination Prefer: Konya-Karaman Sample

Abstract

The role of gastronomy in tourism is multidirectional. This study aims to determine consumer' food choices on travels, local gastronomic behaviors and the role of gastronomic factors in destination prefer his research was conducted through descriptive survey model and its working group traveled domestic or abroad consumers living in Konya and Karaman provinces and participate voluntarily in the study identified and they were selected using random sampling method. The sample size was calculated using the formula used in cases where the number of individuals in the population (N) was unknown and found to be 384. The research data was obtained using a questionnaire prepared by author composed of three sections. In the statistical analysis of data, SPSS 18.0 software package was used to determine the percentage (%) of frequency distribution and for the comparison of variables chi-square analysis (χ^2) was applied. The results of the research revealed that consumers consider the criteria such as price, product halal, safe and tasty when considering food during their travels. There is no significant difference ($p>.05$) between gender variable and the characteristics that consumers consider in their choice of food during their travels. In the research was determined that there is a significant difference ($p<.05$) between the genders and the subjects like "buying local cookbooks" and "attempting to make the local food that is consumed". "My eating habits affect my choice of destination." (E: 52.0%, K: 54.0%) gave "yes" to the expression. It will benefit all stakeholders to collaborate for the development of gastronomic tourism and the promotion of local gastronomy products. The fact that the characteristics and expectations of the tourists who travel for a certain purpose today can not be understood prevent the maximum income that can be gained from gastronomic tourism. For this reason, it is necessary to make studies in the framework of the related subject to increase the level of awareness and to contribute to the preference of destinations.

Key Words: Consumer, travel, food choice, gastronomic tourism

1. Giriş

Turizm pazarında kendine özgü özel ürünlere sahip olan, diğer destinasyon bölgelerinden farklı özellikler sunan ya da çeşitli turist profillerinin beklentilerini karşılayabilen destinasyonlar bir adım öne çıkmaktadır. Bu süreçte yerel mutfaklar çok önemli bir kaynak oluşturmakta ve gastronomik zenginliğini öne çıkaran destinasyonlar turistlerin ilgisini çekebilmektedir (Bessiere, 1998: 26; Frochot, 2003: 80; Figini ve Vici, 2012: 825; Shenoy, 2005: 1; Uyar ve Zengin, 2015: 356).

Gastronomi kelimesi ilk defa antik Yunan döneminde, Akdeniz bölgesinde yemek ve içmek için en uygun olanı bulmak üzere geziler yapıp elde ettiği bulguları Gastronomia adlı kitabında derleyen Yunan Arcestratus tarafından kullanılmıştır. Gastronomi tüketebilir tüm yiyecek ve içecek maddeleriyle kültür arasındaki ilişkiyi ayrıca iyi yemek yeme ve içme sanatını inceleyen bir disiplindir. Tarihsel ve etimolojik açıdan gastronomi, yemeklerin nerede ve nasıl yenmesi gerektiğine, hangi yemekle hangi içkinin içilmesine rehberlik eden, kişilerin yemekten daha fazla keyif almaları için yiyecek içecek hakkında bilgi ve beceri sahibi olmalarına

yardımcı olan bir yaşam sanatıdır (Cömert ve Özkaya, 2014: 63; Santich, 2004: 16).

Gastronomi turizmi, daha önce denenmemiş bir yiyecek ve içecek deneyimi yaşamak için turistleri seyahat etmeye motive eden ve seyahat davranışlarının şekillenmesine önemli oranda katkıda bulunan bir turizm şekli olarak belirtilmektedir (Harrington ve Ottenbacher, 2010: 14).

Gastronomi turizminin yeni bir turizm kavramı olduğu düşünülse de uzun süredir destinasyon satan kuruluşlar için önemli bir unsurdur. Gastronomi turizmi farklı ve egzotik mutfakların geleneklerini deneyimlemek veya özel bir yemeği tadıp üretim aşamalarını görmek isteyen turistlerin yöresel-kırsal alanlara, yemek festivallerine, restoranlar gibi özel alanlara seyahat etmeyi tercih ettiği bir turizm etkinliğidir. Gastronomi turizminin tek amacı, gıda tüketmek için bir seyahat düzenlemek değil aynı zamanda bir bölgeye özgü mutfak kültürünü deneyimlemek ve o kültür hakkında bilgi sahibi olmaktır. Kültür turizmi sadece tarihi mekânları, sanat müzelerini, ören yerlerini ziyaret etmekle sınırlı değildir aynı zamanda destinasyonun mutfak kültürünü tanımak, yemeklerini keşfetmek gibi gastronomi alanına giren yaşam tecrübelerini de içinde barındırmaktadır. Günümüzde turistler gittiği bölgenin kültürünü tüm öğeleriyle yaşamak isteyen bir yapıya sahiptir. Bir ülkenin mutfağına özgü bir yemek, turist için sadece tüketilen bir ürün değil aynı zamanda o ülke için bir kimlik ve kültür sembolüdür. (Chaney ve Ryan, 2012: 310; Chang et al., 2010: 992; Özkaya ve Can, 2012: 31; Horng ve Tsai, 2010: 75; Santich, 2004: 20; Şahin ve Ünver, 2015: 64; Yüncü, 2010: 29; Zainal et al., 2010: 17; Zağralı ve Akbaba, 2015: 6634).

Turistleri çekmek için bir bölgenin yiyecek ve içeceği değerli bir kaynaktır. Bir bölgenin yemeklerini, kendi ürettiği doğal ve yerel ürünlerini yerinde görmek, nasıl yapıldığını öğrenmek ve tatmak isteyen turistler için gastronomi turizmi dikkat çeker bir duruma gelmiştir (Santich, 2004: 15; Zainal et al., 2010: 16; Yun et al., 2011: 2; Cömert ve Özkaya, 2014: 63; Uyar ve Zengin, 2015: 356; Zağralı ve Akbaba, 2015: 6633).

Gastronomi turizmi de son yıllarda bireylerin sahip oldukları gelirlerde meydana gelen artışlar ve entelektüel düzeylerinin gelişmesi ile beraber adından sıkça söz edilmeye başlanan bir turizm çeşidi haline gelmiştir (Akdağ ark., 2016: 270).

Tüketicilerin seyahatleri sırasında besin seçimleri ve gastronomi turizme yönelik davranışlarını etkileyen etmenlerin incelenmesi gastronomi turizminin gelişimi açısından önemlidir. Bu çalışmada, tüketicilerin seyahatleri sırasında besin seçimlerinin ve gastronomi turizmine ilişkin davranışlarının belirlenerek ilgili paydaşların farkındalığının artırılarak gastronomi turizminin gelişmesine katkı sağlanması amaçlanmıştır.

2. Literatür taraması

Turizm literatüründe turistlerin besin tüketimlerinin incelendiği birçok araştırma bulunmakta olup, bu çalışmalar beslenme hizmetleri, yöresel gıda tüketimi, seyahatler sırasında gastronomi deneyimleri, belirli yörelere özgü yiyeceklerin turizm açısından çekiciliği ve turistlerin besin seçimleri gibi çeşitli konuları kapsamaktadır.

Konu ile ilgili a literatür incelendiğinde, gastronomi turizmi ile ilgili çalışmaların gastronominin tanımını, gastronomi turizminin gelişimi için neler yapılması gerektiğini açıklamaya ve yerli ve yabancı turistlerin bakış açıları ile seyahat ettikleri destinasyonlardaki davranışlarını değerlendirmeye yönelik olduğu görülmektedir.

Baran ve Batman (2013), yerel mutfak kültürlerinin destinasyon pazarlaması açısından önem düzeyini belirlemek amacıyla Sakarya mutfak kültürünü incelemişler ve Sakarya'da geleneksel köy kahvaltısı ve yöresel yemeklerin turistler tarafından tercih edilme düzeyinin yüksek olduğunu belirtmişlerdir.

Bordieu (1984) yaptığı çalışmada ise Özel ve özgün yemeklerin üst gelir grubu turistlerin tercihinde önemini incelemiştir. Sonuç olarak özel ve özgün yemeklerin üst sınıf turistlerin tercihinde önemli bir unsur olabileceğini belirtmiştir.

Bucak ve Aracı, (2013) dünya turizmindeki payını artırmak isteyen ülkelerin, turizmin çeşitlendirilmesi ve sürekliliğinin sağlanması için ülkelerin turistik ürün bileşenlerinde çekicilik unsurunu yeterli bulmayıp kültürel öğeleri, özellikle de gastronomi unsurlarını ön plana çıkarmak istediklerini belirtmiştir.

Chang et al., (2010) Turistlerin seyahatleri esnasında gastronomi davranışlarında farklılıklar olduğunu ve bu farklılıkların anlaşılabilmesinde yenilik-benzerlik, alışılmadık-rutin ve olağanüstü-sıradan kavramların çok büyük önem taşıdığını belirtmişlerdir. Ayrıca turistlerin yenilik ya da benzerlik isteği ya da şaşırtan, eğlendiren günlük gastronomi deneyimleri besin seçimlerinde yeni bakış açıları oluşturduğunu ifade etmişlerdir.

Cohen ve Avieli (2004), Destinasyonun birincil çekiciliği olarak yemeklerin algısını ölçmüşlerdir. Sonuç olarak, yemeğin bir destinasyon için çekicilik kaynağı olabileceğini fakat turistlerin yemekleri temel motivasyon ürünü olarak görmediklerini bulmuşlardır.

Contento, (2011) çalışmasında besin seçiminin çeşitli faktörlerden etkilenen oldukça karmaşık bir süreç olduğunu, biyolojik, psikolojik, duyuşal-duyuşsal faktörler, sosyal ve kültürel normlar, çevresel uyaranlar, besinlerin bulunabilirliği, ulaşılabilirliği, algılar, tutumlar, inançlar, değerler, besinlere yüklenen kişisel anlamlar gibi birçok faktör besin seçiminin belirleyicileri olduğunu belirtmiştir.

Correia ark., (2007) turistlerin destinasyon seçimlerini incelemişlerdir. Araştırma sonucunda Yemek unsurunun önemli bir beklenti olduğunu tespit etmişlerdir.

Cömert (2014) ise "Turizm Pazarlamasında Yöresel Mutfakların Önemi ve Hatay Mutfağı Örneği" adlı çalışmasıyla Hatay mutfağını incelemiş ve yöresel yemeklere dikkat çekerek bölge turizmüne katkı sağlanmasını amaçlamıştır.

Cömert ve Özkaya (2014) yılında yaptıkları çalışmada destinasyon çekicilik unsuru olarak sahip olunan değerler açısından Türk Mutfağını irdeleyerek Gastronomi ve gastronomi turizmi kavramlarını incelemişlerdir. Gastronomi destinasyonların birbirinden ayrılan özelliklerini, yeme içme kültürlerini ve yemeklerini hazırlama şekilleri olduğunu belirtmişlerdir.

Fox (2007) yaptığı çalışmada, Gastronomi turizminin destinasyon başarısındaki rolünü incelemiştir. Turizm kaynaklarıyla beslenen bölgelerin destinasyon başarısı için öne çıkan bir gastronomi kimliğinin dezavantaj olacağı sonucunu bulmuştur.

Hall ve Mitchell (2005), Gastronominin önemi, amacı ve gastro turistleri incelemiştir. Araştırmalarında Gastronomi terimini “yemek turizmi” olarak kullanmışlar ve birincil-ikincil amacı yemek, yemek festivalleri, restoranlar, özel ve geleneksel yemekler olan turistleri gastro turist olarak değerlendirmişlerdir.

Hobsbawn ve Ranger (1983) Mutfakların turistik ürün olarak geliştirilip geliştirilemeyeceğini araştırdıkları çalışmalarında, Tatları ve nitelikleri ile bilinen mutfakların turistik ürün içerisinde gelişebileceği sonucunu ortaya koymuşlardır.

Hu ve Ritchie (1993) turistler için yerel mutfakların, iklim, konaklama koşulları ve doğal güzelliklerden sonra dördüncü en önemli çekici unsur olduğunu belirtmişlerdir.

Santich (2004) Gastronomi teriminin geniş bir anlam ifade ettiğini ve açıklanmasının zor olduğunu, Hatipoğlu (2010) ise gastronomi teriminin birbirinden farklı ve çeşitli tanımları yer aldığını belirtmiştir. Bucak ve Aracı (2013) gastronomiyi, yiyecek ve içeceklerin tarihsel gelişme sürecinden başlayarak tüm özelliklerinin ayrıntılı bir biçimde anlaşılması, uygulanması ve geliştirilerek günümüz şartlarına uyarlanması çalışmalarını kapsayan aynı zamanda bilimsel ve sanatsal unsurlarla katkı sağlayan bir bilim dalı olarak tanımlamaktadırlar. Ayrıca gastronomiyi, “yiyecek ve içecek kültürünün bilime ve sanata dönüşmesi” olarak nitelendirmektedirler.

Shenoy, 2005 yılında yaptığı çalışmada Gastro turisti; seyahat etme amaçlarından biri gastronomi tecrübeler yaşamak olan, bulunduğu destinasyonda yiyecek içeceklerle ilgili aktivitelere katılan özel ilgi turisti olarak tanımlamıştır.

Şanlıer (2005) Türkiye'nin çeşitli turistik tesislerinde yabancı ve yerli toplam 1027 turist üzerinde yaptıkları araştırmada yerli ve yabancı turistlerin Türk mutfığı hakkındaki görüşlerini incelemiştir. Yerli turistlerin Türk yemeklerini lezzetli, iştah açıcı, hoş kokulu, doyurucu yabancı turistlerin ise lezzetli, ilgi çekici, yağlı, baharatlı bulduklarını tespit etmiştir.

Turistlerin besin seçimlerinde kültürel ve dini etkiler, sosyo-demografik faktörler, gıdalarla ilgili kişilik özellikleri (örneğin gıda neofobisi), yerel mutfaklara ve kültürlere olan ilgileri, yeni tatları tanıma istekleri, geçmiş deneyimler, fizyolojik faktörler (açlık, tokluk, susama vb.), destinasyonun alt yapı olanakları, yöresel gıdaların lezzet, aroma, yapı, görünüş gibi duyuşsal özellikleri, gıdanın içeriği, soslar, baharatlar, hazırlama ve pişirme metotları, fiyat, kalite, destinasyon çevresinin gastronomi imajı, bilgi edinme çevresi, zaman, yer ve seyahat edilen kişi, beklenen servis kalitesi, yemek yenilen yerlerin fiziksel özellikleri ile mevsim gibi çeşitli faktörlerin etkili olabildiği ortaya konmuştur (Mak et al., 2012).

Marris (1986) Alman, İngiliz ve İsveçli seyahatçilerin yemeklere verdiği önemi araştırdığı çalışmada, Almanların en önem veren, İsveçlilerin orta düzeyde önem veren ve

İngilizlerin de en az önem veren toplum olduğunu ortaya koymuştur.

Okumuş ark., (2007) mutfığın ve bununla ilişkili somut ve soyut kültürel mirasın destinasyonlar için önemi giderek artmasına rağmen Türkiye dahil birçok ülke bu mirasın sağladığı faydalardan yeterince yararlanamamaktadır. Dolayısıyla da pazarlama aktivitelerinde bu mirası etkili bir şekilde kullanmadığını ifade etmiştir.

Remington ve Yüksel (1998) ise Türkiye'ye yapılan ziyaretlerin tekrarlanma sebebi olarak ise birinci sırada mutfak kültürü olduğunu ortaya koymuştur.

Tefler ve Wall (1996), Endonezya'da yerel yemek üretim sektörü ile turizm sektörü arasındaki ilişkiyi incelemiş ve oldukça sıkı bir ilişki olduğunu bulmuştur.

3. Yöntem

Araştırma, betimsel nitelikte genel tarama modeli kullanılarak yürütülmüştür. Tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerine yapılan tarama modelleridir (Karasar, 2007: 77). Araştırmanın çalışma grubunu, Konya ve Karaman illerinde yaşayan çalışmaya gönüllü olarak katılmak isteyen yurt içi ve yurt dışına seyahat ettiğini belirten gelişigüzel örnekleme yöntemi ile seçilen tüketiciler oluşturmuştur. Örneklem büyüklüğün belirlenmesinde evrendeki birim sayısının bilinmediği durumlarda kullanılan aşağıdaki formülden yararlanılmış (Collins, 1986; Miran, 2003) ve bu formüle göre örnek hacmi 384 olarak hesaplanmıştır.

$$n = \frac{t^2 P(1 - P)}{d^2}$$

n = örnek hacmi

t = %95 önem düzeyine karşılık gelen tablo değeri (1,96)

P = söz konusu olayın olma olasılığı (%50)

d = örneklemede kabul edilen hata oranı (%5)

Anketlerin eksik doldurulması durumunda, hesaplanan 384 örnek hacmine ulaşamama ihtimaline karşı 20 anket daha uygulanmış değerlendirmeler 384 örnek üzerinden yapılmıştır. Veriler, Aralık 2015-Ocak 2016 arasında toplanmıştır. Araştırmada katılımcılara yurt içi ve yurtdışı seyahat deneyimlerinin olup olmadığı sorulmuş, evet yanıtını veren bireylerle araştırmaya devam edilmiştir. Araştırmada kullanılan anket formu, üç bölümden ve toplam 33 sorudan oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerini saptamak amacıyla altı soru yer almıştır. İkinci bölümde katılımcılardan seyahatleri sırasında besin seçimlerin de dikkat ettikleri özelliklerin ne derece önemli olduğunu likert ölçeği yardımıyla belirtmeleri istenmiştir. Bu bölümdeki soruların hazırlanmasında, Contento, 2011; Steptoe et al, 1995 çalışmalarından yararlanılmıştır. Buradaki yanıt kategorileri; (1) Önemli, (2) Kısmen Önemli, (3) Önemsiz şeklinde sıralanmıştır. Bu bölümdeki madde sayısı 15, Cronbach Alfa (α) güvenilirlik katsayısı ise $\alpha=0.870$ 'dir. Üçüncü bölümde ise, 12 maddeden oluşan önceki araştırmalardan (Aslan ve Aktaş, 2011; Shenoy 2005) yararlanılarak hazırlanan, katılımcıların seyahatlerindeki yöresel gastronomi davranışları ve destinasyon seçiminde gastronomi unsurlarının rolünü belirlemeye yönelik sorular

yer almıştır. Verilerin istatistiksel çözümlenmelerinde SPSS (The Statistical Packet for The Social Sciences) 21.0 paket programından yararlanılarak yüzde (%), frekans dağılımı (n), cinsiyet değişkeni ile bağımlı değişkenlerin

karşılaştırılmasında ise khi-kare analizi (χ^2) uygulanmıştır. Tüm istatistiksel analizlerin değerlendirilmesinde önemlilik düzeyi 0.05 olarak kabul edilmiştir.

4. Bulgular ve tartışma

Tablo 1: Tüketicilerin Demografik Özellikleri (n=384)

	n	%
Cinsiyet		
Erkek	223	58.1
Kadın	161	41.9
Yaş		
18-30	180	46.9
31-40	70	18.2
41-50	83	21.6
51-60	51	13.3
Medeni Durum		
Bekar	178	46.4
Evli	206	53.6
Eğitim Durumu		
İlköğretim	108	28.1
Lise	86	22.4
Ön lisans	103	26.8
Lisans	56	14.6
Y.lisans/doktora	31	8.1
Meslek		
Kamu	59	15.4
Özel	100	26.0
İşveren-esnaf	60	15.6
Emekli	37	9.6
Ev Hanımı	47	12.2
Öğrenci	64	16.7
Çalışmıyor	17	4.4
Gelir (TL)(Aylık)		
0-1000	129	33.6
1000-2000	115	29.9
2000-3000	84	21.9
3000-4000	27	7.0
4000 ve üzeri	29	7.6

Tablo 1'den de görüldüğü gibi tüketicilerin %58.1'i erkek, (n=223) %41.9'u (n=161) kadındır. Katılımcıların neredeyse yarısını (%46.9) 18-30 yaşları arasındaki bireyler oluşturmuştur.

Evli katılımcıların oranı %53,6, eğitim durumu ilköğretim olanlar ise %28,1'dir.Özel işte çalışanların yüzdesi %26,0, aylık geliri 1000-2000 TL olanlar ise %29,9 olarak bulunmuştur.

Tablo 2: Tüketicilerin Seyahatleri Sırasında Besin Seçimlerinde Dikkat Ettikleri Özellikler

Seyahatlerim sırasında besin seçimimde ...		Önemli		Kısmen Önemli		Önemsiz		χ^2	p
		n	%	n	%	n	%		
...fiyatının uygunluğu	E	121	54.3	62	27.8	40	17.9	.036	p>.05
	K	87	54.0	46	28.6	28	17.4		
...bildiğim bir ürün olması	E	152	68.2	48	21.5	23	10.3	.520	p>.05
	K	115	71.4	32	19.9	14	8.7		
...besleyiciliği	E	164	73.5	34	15.2	25	11.2	1.598	p>.05
	K	127	78.9	21	13.0	13	8.1		
...doyuruculuğu	E	175	78.5	28	12.6	20	9.0	1.135	p>.05
	K	125	77.6	25	15.5	11	6.8		
...genellikle tükettiğim bir ürün olması	E	129	57.8	61	27.4	33	14.8	.525	p>.05
	K	81	50.3	62	38.5	18	11.2		
...lezzeti	E	172	77.1	32	14.3	19	8.5	.341	p>.05
	K	132	82.0	18	11.2	11	6.8		
...hızlı ve kolay hazırlanabilmesi	E	135	60.5	57	25.6	31	13.9	.015	p>.05
	K	97	60.2	42	26.1	22	13.7		
...tazeliği	E	181	81.2	31	13.9	11	4.9	2.871	p>.05
	K	130	80.7	17	10.6	14	8.7		
...güvenli gıda olması	E	176	78.9	31	13.9	16	7.2	.209	p>.05
	K	130	80.7	20	12.4	11	6.8		
...iştah açıcılığı	E	172	77.1	36	16.1	15	6.7	.573	p>.05
	K	125	77.6	28	17.4	8	5.0		
...gelenekselliği	E	131	58.7	64	28.7	28	12.6	.454	p>.05
	K	96	59.6	42	26.1	23	14.3		

...yöreye özgü olması	E	122	54.7	71	31.8	30	13.5	.144	p>.05
	K	85	52.8	53	32.9	23	14.3		
...dinsel inançlarına uygunluğu	E	168	75.3	30	13.5	25	11.2	.819	p>.05
	K	117	72.7	27	16.8	17	10.6		
...mutfak kültürümüzü temsil etmesi	E	126	56.5	71	31.8	26	11.7	.470	p>.05
	K	96	59.6	49	30.4	16	9.9		
...helal gıda olması	E	183	82.1	25	11.2	15	6.7	1.391	p>.05
	K	126	78.3	19	11.8	16	9.9		

E:Erkek K:Kadın

Tüketicilerin seyahatleri sırasında besin seçimlerinde dikkat ettikleri özelliklerin cinsiyete göre dağılımı Tablo 2’de verilmiştir. Tablodan da görüldüğü gibi, besin seçimi ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (p>.05).

Erkek katılımcılar arasında besin seçiminde en fazla önem verilen özellik helal gıda (%82,1) olmasıdır. Bunu sırasıyla, besinin taze olması (%81,2) ve güvenli gıda özelliğine sahip olması (%78,9) izlemektedir. Kadın tüketiciler için besin seçiminde en önemli faktör ise besinin lezzetli olması (%82,0) taze olması (%80,7) ve güvenli gıda olmasıdır (%80,7).

Erkek ve kadın katılımcılarda, fiyat ölçütünün önemli ve kısmen önemli olma yüzdeleri sırasıyla %82,1 ve %82,6’dır. Bu sonuç fiyatların uygunluğunun katılımcılar açısından

dikkat edilen bir unsur olduğunu göstermektedir. Bildiğim bir üründür ölçütüne önemli ve kısmen önemli yanıtı veren erkek ve kadın katılımcılar sırasıyla %89,7 ve % 91,3’dür. Katılımcıların, bildikleri ürünlere daha çok yöneldikleri söylenebilir.

Chang (2007)’in araştırmasında, turistlerin besin seçimlerinde lezzet, fiyat, kolaylık, temizlik, servis hızı, atmosfer gibi faktörlerin etkili olduğu bulunmuştur.

Budak ve Çiçek (2002)’in yaptıkları çalışmada ise, katılımcıların %46,1’i Türkiye’de yedikleri yemeklerin lezzetli ve çeşitli olmasının Türkiye’ye tekrar gelmelerinde etkili olduğunu, Türk yemeklerinin lezzetli, görünüşünün güzel, miktar ve çeşit yönünden yeterli olduğunu ifade etmişlerdir

Tablo 3: Tüketicilerin Yöresel Gastronomi Davranışları ve Destinasyon Seçiminde Gastronomi Unsurlarının Rolü (n=384)

		Evet		Hayır		Bazen		χ^2	p	
		n	%	n	%	n	%			
Yöresel Gastronomi Davranışları	Yöresel yemek kitaplarını satın alırım	E	58	26.0	132	59.2	33	14.8	8.885	p<.05
		K	61	37.9	71	44.1	29	18.0		
	Yöresel yiyecek satın alırım	E	109	48.9	64	28.7	50	22.4	1.718	p>.05
		K	74	46.0	56	34.8	31	19.3		
	Yiyecek hazırlamada kullanılan yöresel araç-gereçlerini satın alırım	E	67	30.0	118	52.9	38	17.0	4.450	p>.05
		K	62	38.5	68	42.2	31	19.3		
	Hediye olarak yöresel yiyecek satın alırım	E	88	39.5	93	41.7	42	18.8	.329	p>.05
		K	67	41.6	67	41.6	27	16.8		
Tükettiğim yöresel yiyeceği yapmayı denerim	E	92	41.3	83	37.2	48	21.5	7.116	P<.05	
	K	88	54.7	43	26.7	30	18.6			
Geleneksel- yöresel ünlü lokantaları tercih ederim	E	100	44.8	70	31.4	53	23.8	.904	p>.05	
	K	78	48.4	51	31.7	32	19.9			
Destinasyon Tercih ve Gastronomi Unsurlarının Rolü	Beslenme alışkanlıklarım destinasyon tercihim etkiler	E	116	52.0	64	28.7	43	19.3	3.467	p>.05
		K	87	54.0	54	33.5	20	12.4		
	Destinasyonun gastronomi zenginliğini göz önünde bulundururum	E	152	68.2	32	14.3	39	17.5	2.031	p>.05
		K	119	73.9	22	13.7	20	12.4		
	Seyahat öncesinde yörenin yemekleri ile ilgili araştırma yaparım	E	78	35.0	102	45.7	43	19.3	1.526	p>.05
		K	60	37.3	64	39.8	37	23.0		
	Seyahat öncesinde tüketeceğim yiyeceklere karar veririm	E	101	45.3	67	30.0	55	24.7	.694	p>.05
		K	75	46.6	52	32.3	34	21.1		
	Yemek için özel bir bütçe ayırırım	E	134	60.1	51	22.9	38	17.0	1.967	p>.05
		K	108	67.1	30	18.6	23	14.3		
Yemek için çok fazla harcama yapmayacağım destinasyonları tercih ederim	E	105	47.1	60	26.9	58	26.0	2.494	p>.05	
	K	85	52.8	45	28.0	31	19.3			

E: Erkek K:Kadın

Tüketicilerin seyahatleri sırasında yöresel gastronomi davranışları ve destinasyon seçiminde gastronomi unsurlarının rolünün cinsiyete göre dağılımı Tablo 3’te verilmiştir. Tabloda da görüldüğü üzere bu davranışlardan "yöresel yemek kitapları satın alma" ile "tükettiği yöresel yiyeceği yapmayı deneme" ifadeleri ile cinsiyet arasında anlamlı fark bulunmuştur (p<.05). Tüketicilerin gastronomi davranışları incelendiğinde "destinasyonun gastronomi zenginliğini göz önünde bulundurma" erkek ve kadın katılımcılarda sırasıyla %68.2 ve %73.9’dur (Tablo 3).

Katılımcıların yarısından azının (E:%39.5; K:%41.6) hediye olarak yöresel yiyecek satın aldıkları ve kadın katılımcıların yarısından azının (%38.5) yöresel yiyecek hazırlama araç-gereçlerini satın aldıkları belirlenmiştir. Benzer konuda yapılan bir çalışmada, katılımcıların %33,6’sının yöresel yemek kitaplarını, %35,2’sinin ise yöresel yiyecek hazırlama araç gereçlerini satın almadıkları saptanmıştır (Aslan ve Aktaş, 2011). Seyahat süresince gıdanın güvenliğini tehdit edecek koşullar, turlarla seyahat eden turistlerin bagaj sınırlılıkları gibi faktörler hediye olarak yöresel yiyeceklerin satın alınmamasında etkili olabilir.

“Beslenme alışkanlıklarım destinasyon tercihim etkiler” ifadesine katılımcıların yarısından fazlası (E: %52,0; K: %54,0) evet cevabı vermiştir. Ayrıca, “destinasyonun gastronomi zenginliğini göz önünde bulundururum”, ifadesine hayır cevabı verenlerin yüzdesi erkeklerde ve kadınlarda sırasıyla %14,3 ve %13,7’dir. Erkek katılımcıların yarısından fazlası (%60,1) yemek için özel bütçe ayırdıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların yarısından azı (E: %35,0; K: %37,3) seyahat öncesinde yörenin yemekleri ile ilgili araştırma yaptıklarını belirtmişlerdir.

Tablodan da görüleceği üzere, geleneksel-yöresel ünlü lokantaları tercih edenlerin oranı erkek ve kadınlarda sırasıyla %44,8 ve %48,4’dür (Tablo 3). Birdir ve Akgöl (2015) tanınan lezzetleri sunan restoranlarda yemek yeme yüzdesini %17,4 olarak belirlemişlerdir. Turistlerin geleneksel ya da tarihi bir ayrıma girmeden yeni tecrübeler peşinde olduğu ve bunu sağlayan restoranların daha çok tercih edildiği belirtilmiştir (Josiam, Mattson ve Sullivan, 2004).

Cohen ve Avieli (2004)’nin yemek algısı üzerine yaptıkları çalışmada, destinasyon için yemek kültürünün önemli bir unsur olduğu ancak turistlerin, seyahat amaçlarında gastronomik ürünleri temel bir unsur olarak görmedikleri belirlenmiştir. Hong Kong’u ziyaret eden turistler üzerinde yapılan çalışmada yöre mutfağının destinasyon seçimlerinde anlamlı bir rol oynadığı, yeniden ziyaret etme arzularında yemeklerin lezzetli olması, temizlik, ürün çeşitliliği gibi faktörlerin önemli olduğu saptanmıştır (Kivela ve Crofts, 2006).

Turistlerin memnuniyet beklentileri üzerine yapılan bir çalışmada (Correia, Moital, Costa ve Peres, 2008) ücret ve kalitenin birinci faktör olduğu belirlenmiştir. Benzer konuda yapılan diğer bir çalışmada ise, turistlerin memnuniyetlerini etkileyen faktörlerin, yemek kalitesi ve ödedikleri ücretin karşılığını bulması, yemek çeşitliliği, ortam ve yemeğin sunumu olduğu belirtilmiştir (Niels, Kozak ve LeGrays, 2000).

Dünya Turizm Örgütü’ne (UNWTO) göre turistlerin %88,2’si seyahat için destinasyon seçme kararında yemeğin çok önemli olduğunu belirtmektedir (Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği [TÜRSAB], 2014). Bu çalışmada ise “Destinasyonun gastronomi zenginliğini göz önünde bulundururum” diyenlerin oranı erkeklerde %68,2 kadınlarda ise %73,9 olmuştur.

Yiyecek için yapılan harcama toplam turistik harcamaların yaklaşık üçte birini oluşturmaktadır (Torres, 2003). Bu çalışmada da katılımcıların yarısından fazlası (%63) seyahatlerinde yemek için özel bir bütçe ayırdığını belirtmiştir. UNWTO’ya göre dünya turizm gelirleri içerisinde yeme-içme harcamalarının payı yüzde %30 seviyesindedir. Türkiye’ye 2014 yılında gelen 41 milyon 415 bin turist yaptığı toplam 34,3 milyar dolar olup, bu harcamanın 6 milyar 523 milyon doları (turist başına 157,5 dolar) yeme içme için yapılmaktadır. Bu durum yeme içmeye yapılan harcamanın toplam harcamanın %19’unu oluşturduğu anlamına gelmektedir (TÜRSAB, 2014).

5. Sonuç ve öneriler

Bu çalışma, tüketicilerin seyahatleri sırasında besin seçiminde fiyat, ürünün helal olması, güvenli ve lezzetli olması gibi ölçütleri yüksek oranlarda göz önünde bulundurduklarını ortaya çıkarmıştır. Ancak cinsiyetler

açısından önemli bir fark bulunmamıştır. Katılımcıların seyahatleri sırasındaki gastronomi davranışları ve destinasyon seçiminde gastronomi unsurlarının rolü açısından cinsiyetler arasında önemli fark bulunmamıştır ($p>0.05$).

Araştırma bulgularına göre, katılımcıların seyahatlerinde destinasyonun gastronomi zenginliğini göz önünde bulundurdıkları söylenebilir. Kadın katılımcıların erkeklere göre seyahatlerinde tükettikleri yöresel yiyecekleri yapma eğilimde oldukları bulunmuştur. Bu durum, kadınların geleneksel rolleri arasında yiyecek içecek hazırlamanın öneminden ve pişirme becerilerinden kaynaklanabilir. Araştırma bulgularından, tüketicilerin gastronomi turizmine yönelik davranışların geliştirilmesi ve gastronomi ürünlerinin satın alınması konusunda motivasyonlarının artırılması gerektiği sonucuna ulaşılabilir.

Mutfak kültürü ve gastronomi özelliklerin destinasyona rekabetçi bir üstünlük sağlayabilmesi, kültürel mirasın bir parçası olan bu ürünlerin pazarlanabilmesinde ilgili tüm paydaşların iş birliği içinde olmasına gereksinim vardır.

Mutfak kültürünün geleneksel özellikleriyle turizm bölgelerindeki otel ve restoran menülerine kazandırılması, tur rehberlerinin destinasyonun yöresel yiyecek ve içecekleri konusundaki bilgi, tutum ve davranışları, turistler için o yörenin yemeklerini denemelerine olanak sağlayacak organizasyonlar düzenlemeleri gastronomi turizminin gelişimi açısından yarar sağlayabilecektir.

Turizm araştırmaları içinde besin seçimi ve gastronomi turizmine yönelik davranışları incelemeye yönelik Türkiye’de yürütülen çalışmaların sınırlılığı göz önüne alındığında bu araştırma benzer konuda araştırma yapacaklara ışık tutabilecektir. Ayrıca, turistlerin gastronomi turizmine yönelik tercih ve beklentilerinin daha geniş örneklem gruplarında bilimsel yöntemlerle incelenmesi sorunların çözümüne katkı sağlayabilecektir.

Kaynaklar

- Akdağ, G., Özata, E., Sormaz, Ü., Çetinsöz, B.C. (2016), “Sürdürülebilir gastronomi turizmi için yeni bir alternatif: Surf&Turf,” *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(1), 270-281.
- Aslan, H., ve Aktaş, N. (2011), “Gastronomy tourism attitudes of students of tourism associate degree program and determination of their gastronomical behaviors,” *Social Sciences*, 6(3), 363-373.
- Baran, Z. ve Batman, O. (2013), “Destinasyon pazarlamasında mutfak kültürünün rolü: sakarya örneği”, *14. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*. 05-08 Aralık 2013, 1355-1367, Kayseri.
- Bessiere, J. (1998), “Local development and heritage: Traditional food and cuisine as tourist attractions in rural areas,” *Sociologia Ruralis*, 38(1), 21-34.
- Birdir, K., ve Akgöl, Y. (2015), “Gastronomi turizmi ve Türkiye’yi ziyaret eden yabancı turistlerin gastronomi deneyimlerinin değerlendirilmesi,” *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 57-58.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction. A social critique of the judgement of taste*. London: Routledge.
- Bucak, T. ve Aracı, Ü. E. (2013), “Türkiye’de gastronomi turizmi üzerine genel bir değerlendirme,” *Balıkesir*

- Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (30), 203- 216.
- Budak, N. ve Çiçek, B. (2002), Yabancı turistlerin ülkemizde yemek kültürlerine ilgileri ve yemekler ile servis ortamlarına bakışları, turizmde sağlık ve beslenme; sorunlar ve çözümler. Sempozyumu Bildiriler Kitabı içinde A. Halıcı (Editör), Alanya: Başkent Üniversitesi.
- Chaney, S. ve Ryan, C. (2012), "Analyzing the evolution of Singapore's world gourmet summit: An example of gastronomic tourism," *International Journal of Hospitality Management* 31, 309– 318.
- Chang, S. Y. (2007). A cross cultural comparison of food preferences employing risk perception and novelty seeking influences. (Doctor of Philosophy Dissertation), James Cook University, Townsville.
<http://eprints.jcu.edu.au/11942> (Son Erisim Tarihi: 10.04.2016).
- Chang, R. C. Y., Kivela, J., ve Mak, A. H. N. (2010), "Food preferences of Chinese tourists," *Annals of Tourism Research*, 37(4), 989-1011.
- Cohen, E. ve Avieli, N., (2004), "Food in tourism: attraction and impediment", *Annals of Tourism Research* 31,755–78.
- Collins, M. (1986), *Sampling*. Editors: Worcester, R.M. and Downham, J. *Consumer Market Research Handbook*, 3rd Edition, Esomar, McGraw-Hill, Maidenhead.
- Contento RI. (2011), "Nutrition education linking research, theory and practice." Jones and Bartlett Publishers. Massachusetts.
- Correia, A., Valle, P., Moço, C. (2007), "Modeling Motivations and Perceptions of Portuguese tourists." *Journal of Business Research*, 60:76–80.
- Correia, A., Motial, M., Da Costa, F., ve Peres R. (2008), "The Determinants of Gastronomic Tourists' Satisfaction: A Second- Order Factor Analysis," *Journal of Food Service*, 19, 164-176.
- Cömert, M. (2014). "Turizm pazarlamasında yöresel mutfakların önemi ve Hatay mutfağı örneği", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2 (1), 64-70.
- Cömert, M., ve Özkaya, F.D. (2014), "Gastronomi turizminde Türk mutfağının önemi," *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2(2), 62-66.
- Özkaya, F.D. ve Can, A. (2012), "Gastronomi Turizminin Destinasyon Pazarlamasına Etkisi", *Türktarım Dergisi*, 206, 28-33.
- Fox, R. (2007). Reinventing the Gastronomic Identity of Croatian Tourist Destinations. *International Journal of Hospitality Management* 26:546–59.
- Figini, P. ve Vici, L. (2012), "Off-season tourists and the cultural offer of a mass-tourism destination: The case of Rimini," *Tourism Management*, 33 (4), 825-839.
- Frochot, I. (2003), "An analysis of regional positioning and its associated food images in French tourism regional brochures," *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 14 (3-4), 77-96.
- Hatipoğlu, A. (2010). İnançların gastronomi üzerine etkileri: Bodrumdaki beş yıldızlı otellerin mutfak yöneticilerinin görüşlerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hall, M. ve Mitchell, R. (2005). Wine Tourism in The Mediterranean: A Tool For Restructuring And Development. *Thunderbird International Business Review*, 42, (4), 445- 465.
- Harrington, R.J. ve Ottenbacher, M.C. (2010), "Culinary tourism: a case study of the gastronomic capital", *Journal of Culinary Science & Technology*, 8(1), 14-32.
- Hobsbawm, E. ve Ranger T. (1983). *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hornig, J.S. ve Tsai, C.Y. (2010), "Government websites for promoting East Asian culinary tourism: A cross national analysis," *Tourism Management*, 31(1), 74–85.
- Hu, Y., ve Ritchie, J.R.B. (1993), "Measuring destination attractiveness: A contextual approach," *Journal of Travel Research*, 32(2), 25-34.
- Josiam, B, Mattson, M, ve Sullivan, P. (2004), "The Historount: heritage tourism at Mickey's Dining Car," *Tourism Management*, 25, 453-61.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayın Dağıtım, Yay. No. 59, 310, Ankara.
- Kivela, J.J. ve Crotts, J.C. (2006), "Tourism and gastronomy: Gastronomy's influence on how tourists experience a destination," *Journal of Hospitality and Tourism Research*, 30(3), 354-377.
- Mak, A.H.N., Lumbers, M., Eves, A., ve Chang, R.C.Y. (2012), "Factors influencing tourist food consumption," *International Journal of Hospitality Management*, 31(3), 928-936.
- Marris, T. (1986), "Does food matter." *The Tourist Review*, 41 (40), 17-20.
- Miran, B. (2003), "Temel İstatistik." Ege Üniversitesi Basımevi, 288 s., Bornova, İzmir.
- Nield, K., Kozak, M., ve LeGrays, G. (2000), "The role of food service in tourist satisfaction," *Hospitality Management*, 19, 375–84.
- Okumus, B., Okumus. F. ve McKercher, B. (2007), "Incorporating local and international cuisines in the marketing of tourism destinations: The cases of Hong Kong and Turkey," *Tourism Management*, 28(1), 253-261.
- Remington, M. ve Yüksel, A. (1998). Tourist satisfaction and food service experience: Results and implications of an empirical investigation. *Anatolia, An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 9(1), 37-57.
- Santich, B. (2004), "The study of gastronomy and its relevance to hospitality education and training," *Hospitality Management*, (23), 15–24.
- Shenoy, S.S. (2005) "Food tourism and the culinary tourist," Yayınlanmamış Doktora Tezi. Graduate School of Clemson University, USA.
- Stephoe, A., Pollard, T.M. ve Wardle, J. (1995). "Development of a Measure of the Motives Underlying

- the Selection of Food: the Food Choice Questionnaire.” *Appetite* 25, 267- 284.
- Şahin, G.G. ve Ünver, G. (2015), “Destinasyon pazarlama aracı olarak “gastronomi turizmi”: İstanbul’un gastronomi turizmi potansiyeli üzerine bir araştırma,” *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(2), 63-73.
- Şanlıer, N. (2005). “Yerli ve yabancı turistlerin Türk mutfağı hakkındaki görüşleri”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 213-227.
- Tefler, D. ve WALL, G., (1996). Linkages Between Tourism and Food Production. *Annals of Tourism*, 23(3), 635-653.
- Torres, R. (2003), “Linkages between tourism and agriculture in Mexico,” *Annals of Tourism Research*, 30(3), 546-566.
- Trauer, B. (2006), “Conceptualizing speciali interest tourism-frameworks for analysis,” *Tourism Management*, 27(2), 183-200.
- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB) Gastronomi Turizm Raporu (2014). “Türkiye’ye Gelen Turist Boğazına 157 Dolar Harcıyor”, https://www.tursab.org.tr/dosya/12302/tursab-gastronomi-turizmiraporu_12302_3531549.pdf (Son Erişim Tarihi: 20.02.2016).
- Uyar, H. ve Zengin B. (2015), “Gastronomi turizminin alternatif turizm çeşidi olarak değerlendirilmesi bağlamında gastronomi turizm indeksinin oluşturulması,” *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 17, 355-376.
- Yun, D., Hennessey, S. M., ve MacDonald, R. (2011), “Understanding culinary tourists: segmentations based on past culinary experiences and attitudes toward food-related behaviour,” International CHRIE Conference-Refereed Track. University of Massachusetts – Amherst, USA.
- Yüncü, H. (2010), “Sürdürülebilir turizm açısından gastronomi turizmi ve Perşembe yaylası”. 10. Aybastı-Kabataş kurultayı: Yerel değerler ve yayla turizmi içinde (s. 28-34). Şengel, S. (Edt.) Detay Anatolia Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Zağralı, E. ve Akbaba, A. (2015), “Turistlerin destinasyon seçiminde rol oynayan bir etken olarak yerel mutfaklar: İzmir Yarımadası’nı ziyaret eden turistlerin algılamaları üzerine bir araştırma,” *Journal of Tourism Theory and Research*, 1(2),131-143, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/jttr/> (Son erişim tarihi: 19.03.2016).
- Zainal, A., Zali, A. N. ve Kassim, M. N. (2010), “Malaysian gastronomy routes as a tourist destination,” *Journal of Tourism, Hospitality and Culinary Arts*, 2,15-24.

Türkiye’de Modernleşmenin Süreçsizliği: Hürriyetin Peşinde Cemil Meriç

Taylan Can DOĞANAY

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Maalesef günümüzde siyasi ve medyatik bir imajı pekiştirmekle eş görülen akademinin içerisinden düşünemediğim kadarıyla...

Özet

Cemil Meriç (1916-1987) Türkiye’de siyasal düşüncenin beslendiği özgün bir düşünce insanıdır. Meriç’i, düşüncelerinin izinde takip ederken; Onun yazım üslubuna kapılmamak elde değildir. Dolayısıyla akademik yazım üslubunun esnetildiği bir düşün dünyasının temsilcisi olmak; Meriç’i zamanının ötesinde de özgün kılmaktadır. Anlam dünyasında filizlendirdiği düşüncelerini, fiili gerçeklikler ile ilişkisini tartışarak sunan Meriç, tarihsellikten beslenmektedir. Özellikle Meriç’in Türkiye’de siyasal düşünceye ilişkin düşüncelerinde sıklıkla kullandığı yöntemi, bir tahlilden ziyade bir kıyas gibi görünmektedir. Bilginin ne olduğunu, ne olmadığını sorgulayarak; kıyas eden bir üretme yöntemidir. Bu bağlamda Meriç, düşünceyi doğuran değerleri toplumsal açıdan yapısal olarak irdelemektedir. Ancak düşüncenin evrenselliğini göz ardı etmemektir. Öyle ki yalnızca toprağında ve ikliminde tutacak fidelerin en lezzetli meyveleri vereceğini hatırlatmakta ve inancını taşımaktadır.

Çalışmada, Meriç’in düşüncelerinde hürriyete dair irdelenen meseleler özellikle *hürriyetsiz düşünce ve düşüncesiz hürriyet* başlıklarında konu edinilmektedir. Meriç’in düşün dünyasında yeni bir tema ortaya koyabilmek amacıyla değinilen konu; hürriyet, metinsel ve söylemsel bağlamda okunmaktadır. Metin içerisinde hürriyet ile ilişkisel düşünce, Meriç’in söylemi üzerinden görünür kılınmaktadır. Bu perspektifte konu ve amaç ekseninde uygulanan veri edinme ve analiz etme tekniği, metin içerisinde söylem analizidir. Edinilen verilerin ana kaynağı olarak Meriç’in başlıca eserleri kullanılmaktadır. Birincil eserlerin yanı sıra Meriç ve düşünceleri üzerine yazılan eserlerde ve Meriç’in eserlerinde *hürriyet* kelimesinin geçtiği her ifade bütünlüğü tutarlılıkla bir araya getirilmektedir. Meriç’in Türkiye’de siyasal düşünceyi ele aldığı meselenin *modernleşme* süreci olduğu dikkate alınarak; *hürriyet* kelimesinin Meriç’in düşüncelerinde nasıl seyrettiği de ortaya konulmaktadır. Ancak *hürriyet* tek başına bir kelime olarak değil de sözcük öbeği olarak kullanıldığı ifade bütünlüğünde dikkate alınmaktadır. Bu sayede Meriç’in *hürriyet* ile ilişkisel düşünceleri Onun özgünlüğünde görünür kılınabilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Cemil Meriç, Hürriyet, Türkiye’de Siyasal Düşünce

The Inertia of the Modernization in Turkey: Cemil Meriç in The Pursuit of Liberty

Abstract

Cemil Meriç (1916-1987) who has a exclusive writing style is an unique philosopher for political thought in Turkey. His writing style is so fascinating that it’s difficult to be different from his writing style while writing about his ideas. Therefore, Meriç is still unique philosopher because of that Meriç’s writing style is cause to yawn the academic writing style.

Cemil Meriç’s thoughts which are presented by Meriç discussing distance in between idea and actual are derived from his meaning world. Thence the method which is used by Meriç especially in ideas about political thought in Turkey appears because Meriç usually refers the historicity. And this method is not an analysis contrariwise it is a comparison. The question of *what is not information* is the basic approach in this method. İn this context Meriç examines cultural values that political thoughts are pullulated by these values, additionally Meriç never ignore the universal feature of thought.

This article includes the liberty issue discoursed by Meriç. The relationship between subject and purpose is connected in search of new theme in the Meriç’s ideas. İn this perspective the liberty that is subject of this article is examined in context textual and discursive. İn this perspective, data acquiring and analysis technique of this article is discourse analysis on text that Meriç’s books is fundamental source for acquiring data. Thus, all of the expressive entirety related with liberty carefully is compiled considering modernization process in Turkey.

Keywords: Cemil Meriç, Liberty, Political Thought in Turkey

1. Metinsel ve söylemsel bağlamda Cemil Meriç’te hürriyet

Zaman, her daim geride bırakılan ve geride kalandır. Öylesine muğlaktır ki; insan, zamanı yalnızca kendi gerçekliğinin suretinde fark edebilir. Ve değişim, zamanın fark edilebilir yanıdır. Modernite, günümüzde dünya

Toplumlarının, suretlerine baktıklarında gördükleri; zaman mefhumudur. Değişimin modeli olarak modernite, kimi toplumlarda süreç ve kimi toplumlarda ise süreçsizlik

arasında mekik dokumaktadır. Süreç, değişimin toplumsallaşması iken; süreçsizlik değişimin toplumsallaşamamasıdır. Çalışmada da süreç ve süreçsizlik ayrımında modernite eleştirel bir tavırda okunmaktadır. Modernleşmenin süreçsizliğinde hürriyet meselesine, Cemil Meriç’in zamanının ötesini gören düşün penceresinden seyir edilmektedir. Seyredilirken de hürriyetin peşinde soluk soluğa aranan bir düşünür, Cemil Meriç’in hürriyetine özenmemek elde değildir.

Cemil Meriç, eserlerinde çoğu zaman tahayyül sınırlarının dışına çıktığından; onun düşün dünyasında gezinebilmek zor zanaattır. Birbirleriyle, esen rüzgâr değdikçe fisıldeşan ağaç yaprakları gibi kitap yaprakları da parmak uçları değdikçe fisıldeşmaktadır. Ancak yetmez, Meriç'in külliyyatı bir ağaç gövdesini resmedercesine dizildiğinde ancak tahayyüle imkân bulunabilmektedir. Buna rağmen Meriç'in düşün zenginliği, sıklıkla Doğu-Batı ayrımında belirginleşen bir ana temaya yerleştirilerek ıssız bırakılmaktadır. İlâveten okuyucu Meriç'in düşüncelerine Doğu-Batı ayrımında, ön yargılarını pekiştirmek gayesiyle de Onun düşüncelerine başvurabilmektedir.

Belirtilmelidir ki; Meriç'in meselesinin Doğu-Batı ayrımı olmadığı istikametinde, çalışmaya yön verilmemektedir. Yalnızca Meriç'i metinsel ve söylemsel bağlamda okumanın ve anlamının, tutarlılık arz eden çeşitli temaları da görünürlük klabileceği düşünülmektedir.

Metinsel ve söylemsel bağlamda Meriç'in eserleri; a) düşünsel pratiğin işleyişini, b) ifadesel biçimin karakteristiğini, c) kavramsal dizilimin içeriğini tahlil ederek, incelenabilmektedir. Hürriyet, kavramsal yönüyle Meriç'in irdelediği özgün konulardan biridir. Hürriyet ekseriyetinde, metinsel ve söylemsel bağlamda inceleme ise Meriç'in a-a) hürriyete dair düşüncelerini fiili gerçekliklerden yola çıkarak kurgulamasında, b-a) hürriyete dair ifadelerini tarz-ı üslubuyla açıkça belirtmesinde, c-a) hürriyete dair ele aldığı meseleleri eserlerinde tartıştığı konularla irdelemesinde, yürütülebilmektedir¹.

1.1. Düşünsel pratiğin işleyişi

Düşünsel pratik, metodolojik izlencenin nasıl sürdürüldüğüne bağlı olarak işlemektedir. Meriç düşünceyi sıklıkla tüme varım veya tümenden gelim arasında fakat muhakkak fiili gerçekliklere dayanarak üretmektedir. Metinsel yapıyı, düşünürler (kişiler) ve düşünceler üzerinden kurarken; çağrışımlara başvurarak söylemsel yapıyla özdeşleştirmektedir. Başvurduğu çağrışımlar, çoğunlukla kendi düşün dünyasındaki anlamları betimlemek için kullandığı *istibdat*, *fetih*, *padişah-tebaa*, *kurban*, *sevap-günah*, *kutsal*² vb. kültürel ve yerel kelimeler olmaktadır.

Türkçede hürriyet mefhumu yok. Fransız Devriminden sonra duymaya başladığımız "liberté" lafzını, önce "serbesti" ile karşılamışız. Serbesti, başı bağıllık demek. Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nda³ boy gösteren bu Farsça kelime, çok geçmeden yerini Arapça rakibeye kaptırmış: Hürriyet. Yeni tanıdığımız bu nazenini Osmanlı devlet ricaline takdim eden Sadık Rifat

(Meriç, 2008c: 204-205).

Paragrafta tahlil edilebildiği ölçüde Meriç'in hürriyete dair düşünsel pratiği, evvela düşünsel yönüyle hürriyetin ilk kullanımından; fiili bir gerçekliğe dayanarak işlemektedir.

1.2. İfadesel biçimin karakteristiği

Söylemsel kategori ifadenin içeriğini, biçimini ve türünü kapsamaktadır (Phillips and Hardy, 2002: 6-11). İfadenin biçimi, ifadenin mahiyetinde taşıdığı anlamın ifadeye kattığı duygulanımdır. Metinlerindeki ifadesel biçimi Meriç'i farklı kılan özelliklerinden biridir. Meriç'in cümlesindeki her bir kelime, onun duygulanımını yansıtarak; düşünceyi maksadına layıkıyla ulaştırmaktadır. Meriç, düşüncelerinin takdiminde, güzelleştirme nezaketine girmeden ve alay etmeden metaforu eksik etmemektedir.

"Bu kaypak tanımlar, hürriyet kelimesini de, daha birçok kelime gibi 'metafizik orospu' haline getirmiş (lafargue)" cümlesi, Meriç'e özgü (2008c: 199) ifadesel biçimin karakteristiğine örnektir. Meriç bu cümlede hürriyete dair ifadesini tarz-ı üslubuyla olumsuzlamamakta; hürriyetin kendi düşün dünyasındaki anlam usaresine yetmediğine değinmektedir.

Bir diğerinde Meriç (2008c: 198) "iç hürriyet bir aldatmacadır, Sartre'a göre... ..insanın zincirlerini gizleyerek onu daha çok köleleştirdi" cümlesinde hürriyete dair ifadesel biçimini, "zincire vurulan Epiktetos niye başkaldırın? Hür olduğunu hissediyor, hürriyetin tadını çıkarıyor ya! Serbest olmuş, olmamış ne yazar!" cümlesiyle tezatlıkta göstermektedir.

1.3. Kavramsal dizilimin içeriği

Metinsel kategorinin bütünsel kurallar dâhilinde sıralı ifade dizilerini kapsadığı belirtilebilmektedir. Tek başına kelime itibarıyla özeli ancak mahiyeti itibarıyla geneli; kavramsallaştırmayı oluşturan birden çok kavramı, barındıran bir ifade olarak kavram, metin içerisinde tutarlılığı sağlayan rol görevi görmektedir. Kavram, kümelenen kelimeleri de kapsamaktadır. Dolayısıyla kavramın metin içerisinde kullanıldığı alanlar, içeriğine bağlı olarak belirlenebilmektedir.

Külliyyatında Meriç, kendine konu ettiği meseleyi kavramın literatürdeki mahiyetinin kapsadığı kelimelere bağlı kalarak irdelemektedir. Özellikle de dillerin *kamusuna* ve dilbilgisine duyduğu ilgi, Meriç'i kavramların dünyasında rehber kılmaktadır. Meriç'in Batı siyasi düşüncesinde mihenk taşı niteliğindeki kavramların içeriğine kadar ulaşabilmesi de durumun göstergesidir.

Meriç, hürriyet kavramının serüvenine evvela Fransız Dili Sözlüğü'nde (Dictionnaire de la Langue Française) seyre dalar: "İşte size bir demet düşünce. Aydınlandınız mı? Littré'nin *Fransız Dili Sözlüğü'nde* Yirmi Dört anlamı var kelimenin. Sekizi, hürriyetin nesnel durumuna ait... Altısı, hürriyetin öznel durumunu belirtiyor..." (2008c: 198) cümlesinden hareketle, Meriç'in kavramın içeriğine bağlı olarak kavramı kullanabileceği alanların belirli olduğu tahlil edilebilmektedir.

2. Süreçsizliğin akameti

16. ve 17. yüzyıllar Batı medeniyeti için yaşamın her köşesinde kadercî Tanrı anlayışından insanı kurtarıp, akılcı kılmaya ve insani duygularıyla donatmaya gayret edilen yüzyıllardır. Akılcı kavrayışın egemenliği, nihayetinde insanın kendi iç tutarlığına sirayet ettiğinde her bir kişi moderniteyle hemhal olur. 19. yüzyıla gelindiğinde bilim ve ilim; sanat ve edebiyat, modern olanın imgelemine simgeledikleri ölçüde kişilerce kabul görmeye başlar. Böylelikle insanın iç tutarlılığının pekiştirdiği modern olan beraberinde modern insanı biçimlendirir. Meriç (2009b: 396-

¹ Metinsel ve söylemsel bağlamda düşünceyi analiz edebilmek için kullanılan başlıca kaynaklar için ayrıca bakınız:

Enkvist, 1985, *Text and Discourse Linguistics, Rhetoric and Stylistics*, ss. 11-38.

Givon, 2008, *Coherence in Text vs. Coherence in Mind*, ss. 258-303.

² Meriç, 2008c, *Mağaradakiler*, ss. 196-209.

³ Ayrıca bakınız: "...Meclisi Ahkâm-ı Adliye azası dâhil lüzumu merteye tekris olunarak ve vükela ve ricali Devlet-i Aliye'miz dahi bazı tayin olunacak eyyamda orada içtima ederek ve cümlesi efkâr ve mütaaleatını hiç çekinmeyip *serbestçe* söyleyerek işbu emniyeti can ve mal..." (Ahmet Mithat Efendi, 2013: 180).

397) tereddütsüz bu insana *angoisse*'a (huzursuzluğa) kapılan bir zavallılıkla acır: Tanrısının defin merasimine defalarca davet edilen bir zavallıdır, modern insan.

Batı medeniyetinde modern insanı karakterize eden modernleşme sürecinin, pagan değerlerini içeren değerlere sarmalanarak başladığı genel kanaattir. Batı toplumlarınca siyaseti konsolide eden değerlerin yenilenmesi de bu sürecin bir evrimidir. Ancak modernliğin evrensel gelişim çizgisindeki seyri; zamanla Batı merkeziliğinin sorgulanmasıyla toplumlara özgü yorumsal çizgiye kayma gösterir. Yorumsal; kültürel ve yerel değerlere sarmalanan bir modernleşme süreci, Batı medeniyetinin kendine has tarihselliğinden bağımsız bir modernite tahayyülü olduğundan ötürü modernitenin akılsal tartışmasından ziyade yaşamsal tartışmasında ivme edinmektedir. Yaşamsal tartışmanın meselesi değerlerin değişiminin veya dönüşümünün ne derece topluma sirayet ettiğiidir.

Böylesi bir okumanın serinliğinde, modernleşmenin modernitenin oluş koşulları dışında, insana ve topluma yalnızca atalet getireceği ifadesi rahatlıkla dile gelmektedir. Diğer yandan toplumların yorumsal kaynaklarını teşkil eden kültürel ve yerel değerlerin nihayetinde alternatif modernlik biçimini yaratabileceği de ihtimaldir. Dolayısıyla moderniteye dair yaşamsal tartışmanın mekânsal düzlemde bir yorumu da Batı-dışı coğrafyada *yerellik* vurgusu üzerinden yapılmaktadır (Göle, 2007: 56-60).

Tartışma Türkiye'de modernleşme düşüncesi açısından ifadesini ise zamanını eskitmeksizin *batılılaşmak* ve *çağdaşlaşmak* gibi söylemlerin üretildiği düşüncelerin ve söylemlerin ürettiği düşüncelerin, toplumdaki belirginleşmelerinde bulur. Oysa bu düşünceler Meriç için (2013: 477-483) insanları fikri temellerde ayırarak; toplumda tezatlıklar oluşturmaktadır. Modernleşmenin süreçsizliğini başlatan da, değişen değerlerin Türkiye'de insanların düşün dünyasına yerleşmemesidir. Artık toplum yalnızca tezatlıkların yarattığı çelişkiler arasında vücuda gelir. Endişe verici bir durumdur bu. Meriç'in kaygılarını pekiştirir; meçhullük, kararsızlık, acizlik tüm bunlar *angoisse*'a kapılan bir insanın, onu meydana getiren şartlara karşı güvensizliğini ve bunalımını doğurur (Meriç, 2009b: 112-113). Nedeni ise *angoisse*'a kapılan insan, her daim hürriyet korkusunu; irade-i kararı vermenin cesaretsizliğini taşımaktadır (Meriç, 2009d: 38).

Meriç'in düşün dünyasındaki insanın iz düşümü, 19. yüzyılda La Crétion (yaratılış) efsanesinin kâinat ve insan dengesini, unutan ve unutturan; dengenin yerine kendi ve eseri arasında dengesizliği üreten, geçici kuvvettir. Tek başına varlık olarak değil de insan, içtimai bir varlıktır. Kuvveti meydana getiren de insanın içtimai bir varlık olmasıdır. Ancak toplumu vücuda getiren insan, esir ve hür olarak ayrılmaktadır (Meriç, 2009d: 30-32, 48-53, 81-82, 116-117). Dolayısıyla insan ve toplum arasındaki ilişki, Meriç'in düşüncelerinde kuvvetin yönünü sevk eden ve irade-i karar verebilme imtiyazını sahiplenilen insan(lar) tarafından kurulmaktadır.

Meriç, Türkiye açısından şöyle demektedir:

1923'ten sonra bizde... Tek kuvvet Mustafa Kemal'di. Tek başına ihtilaller yaptı, tarihi zorlayış memleketin kaderinde ne gibi

değişiklikler yaptı, istihsal sisteminde⁴, geniş kütelerin hayatına ne getirdi? Hiç.

(Meriç, 2009d: 81-82).

Akametinden sıyrılabilme çabası, zamanla Türkiye'de siyasal düşüncüyü de dâhil ederek entelektüel düzlemi genişleyen de bir sorgulama alanı oluşturur. Ancak Türkiye'de entelektüelin düşüncesi, modernitenin konseptinde var olan kavramların muğlaklığından ötürü tutunamamaktadır. Tüm bunlardan ötürü Türkiye'de siyasal düşünce açısından, modernitenin yapısal tahlilini sağlayacak ve moderniteyi inşa edecek kavramları üretmemeye sorunu vardır.

Modernitenin yaşamsal tartışması, Türkiye'de siyasal düşüncenin ekseriyetle odaklandığı noktadır. Oysa modernitenin anlam dünyasından ayrı bir modernleşme seyri yalnızca süreçsizliğe yakalanmaktadır. Süreçsizlik, kavramsal, kuramsal ve kurumsal bir model olarak modernitenin imgelemiyi Batı-dışı coğrafyalarda zamansal algıyı da biçimlendirmektedir. İdealize edilen modernleşme süreci, kültürel ve yerel değerleri de eskiye ait kılmaktadır. "Çağdışılık ithamı, iftiraların en alçakçası, en abesi"dir (Meriç, 2008a: 99) nede olsa; ilaveten siyasal düşüncede bir buhrana da sebep olmaktadır. Öyle ki, modernite tarafından zamansal hiyerarşiye tabi tutulan Türkiye'de siyasal düşünce (Göle, 2007: 61), kendi tarihsel deviniminde değil de; Türkiye'de toplum tarafından yaşanmamış Batı tecrübesine başvurarak, moderniteyi inşa edebileceği sanısıyla süreçsizliğin akıntısında sürüklenmektedir.

3. Hürriyetsiz düşünce

Düşünceye hürriyet, sonsuz hürriyet (Meriç, 2008a: 96).

Toplum ilkeli ve oluş halinde tarihi bir realitedir (Meriç, 2009c: 58). Realitesi yani toplumun yaşanmışlığı, medeniyet ile cisimleşebilmektedir. Toplumun bütün değerlerini muhafaza edendir, medeniyet. Meriç (2008c: 228) medeniyeti öyle tarif eder ki; hakikatin daimi olduğu şuurdur. Süreçsizlik, medeniyette zuhur edebilir değildir. Ancak medeniyetler de ihtiyarlar, şuur ırmağı bulanık akar ve mazi unutulur (2009b: 108-109). Oysa toplumun kendisini var kılan mazidir. Maziye peşi sıra serpiştiren ve aksettiren de, dildir. Dil sayesinde düşünce ifadesini bulabilir; toplum bir realite haline gelebilir. Meriç (2008a: 88) şu sözleri sarf eder: "Kamus, bir milletin hafızası, yani kendisi; heyecanı, haysiyetiyle, şuuruyla".

Düşünce, akıllara dirayet kazandırabildiği; sözlere sirayet edebildiği kadarıyla hürriyetini kanatlandırır. Fakat Meriç'e (2008b: 308) göre Türkiye'de toplumun ve medeniyetin talihsizliği temellerdeki kifayetsizliktir. Hiçbir düşünce anlamlarının ziyan olmasını hak etmezken, kifayetsiz bırakılmak da ne acıdır. Kifayetsiz düşünce, Meriç için hürriyetsiz düşüncedir. Meriç peşinde koştuğu hürriyeti önce düşüncede arzular. Düşünmek eylemine mahsus bir hürriyet meselesinde değil de; düşüncenin usulca sokulduğu, düşünenin ferahla soluklandığı anlam usaresi meselesinde arzular. "Ey güzel hürriyet! Ne efsunkâr imişsin, esaretten kurtulduk ama senin esirin olduk" sözlerini iştirerek, Meriç

⁴"İstihsal" kelimesi için ayrıca bakınız:

<http://ctle.pau.edu.tr/osmtr/index.php>

Meriç, "elde etmek, üretmek" fiillerinin karşıladığı "istihsal" kelimesini; düşünce üretimi, içtimai (toplumsala ilişkin) değer üretimi gibi ifadelerin taşıdığı anlamları aksettirmek amacıyla kullanmaktadır.

(2008c: 207), Namık Kemal'de duraksar. Fakat emindir ki ilerler; hürriyet uğruna hürriyetsiz kalmak değil de hürriyetsiz düşünceden; dilden mahrum kalmaktan korkar.

“Düşüncenin doğabilmesi için evvela bir dile ihtiyaç var”dır (Meriç, 2009d: 139). Meriç, Namık Kemal'de şüpheyi görebilmektedir. Tanzimat ile birlikte bir düşünce hürriyetinden söz edebilmenin ne kadar zor olduğunu, Namık Kemal'in sezebildiğine işaret eder:

Unutulmasın ki, gerçek dünyada değil, şiirin büyüdü ülkesindeyiz. Şair kime kızmış? Bu hürriyet, nasıl bir hürriyet? Kimin kime karşı hürriyeti? Nesrin hendesinden, nazmın uğultulu alaca karanlığına kaçan Kemal, bir belagat humması içindedir. Şiirin o nesil için bir oyun olduğunu biliyoruz.

Aldanma ki şair sözü elbette yalandır
diyen şaire selam!

(Meriç, 2008c: 207).

Peşi sıra Meriç'in (2009d: 139) “Bir Osmanlı şiiri vardır, ama bir Osmanlı nesri yoktur. Oysa nesirsiz düşünce olmaz” sözünü hatırlamak gerekir. Meriç iki ayrı eserinde meselesini inceliğe işlemektedir. Meriç, *nesrin hendesesi* ifadesinde dilin, anlamın kavranabilmesine imkân veren dizilişini vurgulamaktadır. Düşüncenin dilde kıymet görebilmesi için “nesirsiz düşünce olmaz” diye tembihlemektedir. Ona göre düşünce dile ihtiyaç duyar; dil ise yaşanmışlığa, kültüre değil ama yalnızca irfana...

Meriç, Fuzuli'nin “aldanma ki şair sözü elbette yalandır” mısrasında düşüncesini metafora taşımaktadır. Eğer şairin sözü yalan ise şair Namık Kemal yalan söylemektedir. Fakat Namık Kemal yalan söylemekte ise sözü doğru sözdür. Söz doğru ise Namık Kemal yalan söylemektedir. Fakat Namık Kemal yalan söylemekte ise sözü doğru sözdür. Söz doğru ise... Oysa hakikat, süreçsizliğin içerisinde hürriyetsiz düşüncedir.

Tanzimat ile birlikte Meriç'e (2008c: 235) göre “düşünce... hayide kalıpların mahbesinde (kelimelerin gelişmiş ve bayağı bir şekilde kullanılması, anlamından yoksun bırakılması) çırpınıp durur”, yazıktır ki; “düşünce bir türlü kendi olamaz”. Modernleşmenin süreçsizliğindeki *bu ülkede*, “alfabe devrimi, arkasından dil devrimi... Hafızasını kaybeden nesiller yeni bir dil öğrenmek zorunda” kalırlar (Meriç, 2008c: 238). Meriç için mesele, ötekinde değil; kendindedir. Ötekine benzemek değil; kendi kalamamaktır. Meriç'in tahayyül ettirmek istediği açıktır: Geleceğin inşası geçmişin motiflerini taşıdığı takdirde mümkündür. Dil, bilinmelidir ki; düşüncenin kalemidir. Düşüncenin sokulduğu her bir kelimenin, damağa vuran dilden, ışıldayan zihne, manasıyla; toplumun mazisini hatırlatırcasına ve düşünceyi hür kılarcasına üşüşmesi gerekir.

4. Düşüncesiz hürriyet

Düşünce ile çığlık bağdaşmaz (Meriç, 2008a: 95).

“Hürriyet önce bilmek, sonra yapabilmektir” (Meriç, 2009d: 240). Meriç'in düşün dünyasında (2009d: 116) hürriyet, insanın kendi yolunu kendi çizdiği tehlikelerle dolu bir dünyadır. Meriç'e (2008a: 96) göre Türkiye'de topluma “bahşedilen hürriyet, ölmek ve öldürmek hürriyeti”dir. Bu hürriyetin adı olsa olsa düşüncesiz hürriyet olabilir. Hürriyetsiz düşünceden; düşüncesiz hürriyete nasıl mı gelindi? “Kavgı insanla kader arasında değil artık, insanla kelime arasında. ...ve en tehlikelileri, toprağımızda doğmayanlar”dır der, Meriç (2008a: 79). Türkiye'de

modernleşmenin süreçsizliği, şüursuzluğun neticesinde akıbeti tek bir kelimenin eline bırakır: Artık Tanrısız bir dünyada yaşamı anlamlı kılan siyasal ve sosyal doktrin olan kelime; ideoloji, kaderi çizer (Meriç, 2009d: 36-40). Yaşamamış tecrübelerin içtimai kurgusunda topluma, ideolojiler kılavuzluk eder. Genç (2010: 386), Meriç'in “fikir diye anti-komünistlikle programlanmış gençliği kucaklayıp başka bir ülkeye kaçırmak istedi”ğini ifade ederken; Alkan (2010: 387) “zihnimdeki keskin köşeleri o törpüledi, renkler dünyasında ara tonları onunla seyrettim” demektedir. Köksal (2010: 390) 1980'li ve 1990'lı yılları “siyasal çelişkiler sağ-sol bağlamında çok fazla konumlanmıyor ve daha çok İslamcılık, laiklik veya milliyetçilik, kozmopolitlik tartışmaları yapılıyordu” sözleriyle anmaktadır.

Meriç'e (2008d: 269) göre “ideolojiler tasavvurlar bütünüdür, ama bu tasavvurların çok defa ‘şuur’la bir alakası yoktur”. Dahası “Cemil Meriç'in gözünde, (Türkiye'de) 70'li yılların öğrenci ve gençlik olayları da toplumda ortak normların çökmüş, yenilerinin de tesis edilememiş olmasından” kaynaklanmaktadır (Cangızbay, 2006: 538).

Türköne (2010: 62) kendi yaşamından bir kesiti, Meriç'i haklı çıkarırcasına şu sözlerle anlatmaktadır:

İdeoloji kutuplarından birinde, ölesiye vuruşlardandım. Ortaklık kan gölüydü. Ölüm, hem de o genç yaşta doğal; yaşamak, inanılmaz şanstı. Bir ideal uğruna, bir fikir uğruna, soyut değerler uğruna yaşamla ölüm arasındaki çizgi yok edilebilirdi. Sonra, amalarla başlayan, neden ve niçinlerle devam eden sorular yığılıverdi önüme. İdeolojiler bayattı, sığdı, tat vermiyordu; ölüm, bir haksızlıktı.

“...12 Eylül askeri müdahalesi sonrasında fikri bunalım ve arayış döneminde, kuşkusuz zihin açıcı etkisi olmuştur. 1970'lerde de siyasal kargaşanın berisindeki fikri fukaralıktan rahatsız olanlara ‘el ediyordu’ Meriç, ‘Bilmek kıyas etmektir.’ demişti” sözleriyle Bora (2010: 73), Meriç'in hürriyete dair fiiliyatın beşerî yönünden beklentisine ışık tutmaktadır.

Hürriyet, bilmek; bilmek, kıyas etmek ise Meriç için kıyas etmek, hürriyettir. Ve Meriç, hürriyetini sıkı sıkıya kucaklamaktadır. Bundandır ki; Meriç ışığın geldiği yere yüzünü döner, ışığa bezenir ve gölge etmez; hatta serazat bir düşüncenin peşinde azade bir düşün insanını, tevazuuyla kendisinden ziyade tarif eder: Düşüncenin hürriyeti, düşünürün hürriyetindedir. Düşünür coşkun ve daha ateşli olsa hürriyetini tehlikeye düşürür. Daha inanmış, daha kabadayı yahut da daha uysal olsa, hürriyeti bir partinin lehine soysuzlaştırır. Militan, öfke ve merhametsiz kavga anlarında, hür düşünce(nin) insanını yok eder (Meriç, 2009a: 199). Öyleyse Meriç'in düşün dünyasında hürriyetin düşüncesi, düşün insanını hür kılar; hür düşün insanı ise düşüncesi hür kılar.

5. Sonuç

Toprağın bereketlenebilmesi için suya, insanın bereketlenebilmesi için ise huya ihtiyaç vardır. Suyun serinliği toprak kokusunda hissedilirken; huyun derinliği insan huzurunda hissedilir. Bundandır ki; Meriç'in anlam dünyasında modernite, kusursuz insanın huzursuz insan olduğunu unutturan bir zaman mefhumu olarak tahayyül edilmektedir. Huzursuzluğun sirayet ettiği bir insan, kaçınılmaz biçimde düşüncelerin sığılığında boğulmaktadır.

Hürriyet bir kelimenin ötesinde huzur bulan huyun görüldüğü bir silüettir. Türkiye’de ise hürriyet; topluma, tevarüs eden huy yerineecessüs⁵ eden huyun görüldüğü bir silüettir. Ancak Meriçecessüsü kendinde yeniden tarif ederek; huyunu gösterir. Tecessüs Meriç’te, yeni düşünceleri keşfe götüren merak duygusuna bürünür. Ve Meriç, hürriyetin peşine düşer: Kelime olarak hürriyeti “haddizatında, insanın bütün melekelerini geliştirmesi, bütün imkânlarıyla yaşaması, kendini insan olarak idrak etmesi ve bunu yaparken de hiçbir baskıya maruz kalmamasıdır” (Şenel: 2010:299) diye tarif eder.

Fakat Meriç için kelime harf birikintisinden fazlasıdır. İfade aracı olarak kelimenin mahiyetinde yaşanmışlık barınmaktadır. Dolayısıyla Meriç’in hürriyet ile ilişkisel düşünce üretmesi tutarlılıkla bağdaşmaktadır. Bu bağlamda Meriç’in hürriyet ile ilişkisel düşüncesi; Türkiye’de siyasal düşünce perspektifinde modernleşmenin, batılılaşmak ve çağdaşlaşmak kurgusunda görünür kılınmaktadır. Meriç, düşünceyi realite olarak gördüğü toplumun yaşanmışlığında değerlendirmektedir. Düşünce, yeşerdiği içtimai varlığın diline ve dilinin kelimelerine ihtiyaç duymaktadır. Ancak Türkiye’de modernleşmeyle birlikte içtimai varlık olan toplum kendi oluş koşulları dışında değişmektedir. Böylelikle dil yaşanmışlıktan mahrum kaldıkça düşünce hürriyetten; hürriyet de düşünceden mahrum kalmaktadır.

Kaynaklar

- Ahmet Mithat Efendi (2013), *Üss-i İnkılap*, (Haz.: İdris nebi Uysal), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Alkan, Ahmet T. (2010). Kelimelerin Rengini O Fark Ettirdi. Murat Yılmaz (Ed.). *Cemil Meriç* içinde (ss. 387). 3. Baskı, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Bora, T. (2010). Cemil Meriç: Düşman Dünya ve Kelimeler. Murat Yılmaz (Ed.). *Cemil Meriç* içinde (ss. 68-77). 3. Baskı, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Cangızbay, K. (2006) .Cemil Meriç Üzerine. Tanıl Bora ve Murat Gültekin (Ed.). *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce Muhafazakârlık* içinde (ss. 533-538). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Enkvist, Nils E. (1985). Text and Discorse Linguistics, Rhetoric and Stylistics. Teun A. Van Dijk (Ed.). *Discourse and Literature* içinde (ss. 11-38). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Compony.
- Genç, N. (2010). Büyüyünce Cemil Meriç Olacağım. Murat Yılmaz (Ed.). *Cemil Meriç* içinde (ss. 386). 3. Baskı, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Givon, T. (2008). Coherence in Text vs. Coherence in Mind. Teun A. Van Dijk (Ed.). *Discourse Studies Vol II* içinde (ss. 258-303). London: Sage Publication Ltd.
- Göle, N. (2007). Batı Dışı Modernlik: Kavram Üzerine. Tanıl Bora ve Murat Gültekin (Ed.). *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce Batıcılık* içinde (ss. 56-67). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köksal, D. (2010). Eleştirel Bir Milliyetçiydi. Murat Yılmaz (Ed.). *Cemil Meriç* içinde (ss. 390). 3. Baskı, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Meriç, C. (2008a). *Bu Ülke*. (Haz: M. Ali Meriç). 20. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2008b). *Jurnal Cilt 2 1966-1983*. (Haz: M. Ali Meriç). 15. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2008c). *Mağaradakiler*. (Haz: M. Ali Meriç). 16. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2008d). *Umrandan Uygarlığa*. (Haz: M. Ali Meriç). 14. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2009a). *Işık Doğudan Gelir*. (Haz. M. Ali Meriç). 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2009b). *Jurnal Cilt 1 1955-1965*. (Haz: M. Ali Meriç). 19. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2009c). *Saint-Simon İlk Sosyolog, İlk Sosyalist*. (Haz: M. Ali Meriç). 13. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2009d). *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*. (Haz: Ümit Meriç). 12. Baskı, İstanbul: İletişim.
- Meriç, C. (2013). *Kültürden İrfana*. (Haz. M. Ali Meriç). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Osmanlıca-Türkçe Sözlük. <http://ctle.pau.edu.tr/osmtr/index.php>, Erişim Tarihi: 25.12.2015.
- Phillips, N. and Hardy, C. (2002). *Discourse Analysis Investigating Processes of Social Construction*. London and New Delhi: Sage Publication.
- Şenel, A. (2010). Cemil Meriç Sözlüğü. Murat Yılmaz (Ed.). *Cemil Meriç* içinde (ss. 297-301). 3. Baskı, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı. (2013). *Kuran-ı Kerim Meali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Türköne, M. (2010). Cemil Meriç’in Mağarası. Murat Yılmaz (Ed.). *Cemil Meriç* içinde (ss. 62-67). 3. Baskı, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

⁵ Tecessüs: İnsanların birbirlerinin kusurlarını ve mahremlerini araştırmaktır. Kuran-ı Kerim Hucurat Suresi 12. Ayette geçmektedir. Ayrıca bkz. Kuran’ı Kerim Meali, 2013, ss. 572.

Sportif Rekreasyon Aktivitelerine Katılan Üniversite Personelinin İş Doyum ve Kaygı Düzeylerinin Belirlenmesi*

Elif AYDIN¹ Sefa Şahan BİROL¹ Veysel TEMEL¹

¹Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, KARAMAN.

Özet

Bu araştırma; Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi spor şenlikleri içerisinde yer alan sportif rekreasyon aktivitelerine katılan üniversite personelinin İş Doyum ve Kaygı Düzeylerinin Belirlenmesi ve çeşitli değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Araştırma grubunu üniversite içi sportif rekreasyon aktivitelerine katılan 122 üniversite personeli oluşturmaktadır. Araştırma da “Minnesota İş Doyum Ölçeği” ve “Spielberger Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği” kullanılmıştır. Verilerin çözüm ve yorumlanmasında, non-parametrik testler kullanılmıştır. Araştırmanın sonucu olarak, katılımcıların boş zamanların yeterli olduğu, katılımcıların boş zamanlarını çoğunlukla sportif ve sosyal aktivitelere katılarak değerlendirdikleri, bunun yanı sıra, iş doyum düzeyleri ve sürekli kaygı düzeylerinin düşük, durumluk kaygı düzeylerinin ise yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İş Doyumu, Kaygı, Rekreasyon, Üniversite

The determination of job satisfaction and anxiety level of university staff attending sportive recreative activities*

Abstract

This research was done with the aim of determination of the level of job satisfaction and anxiety and to state whether differentiation or not according to various variables of the University' staff who participate sportive recreative activities which in sports festival of Karamanoglu Mehmetbey University. In this qualitative study, the research group consists of 122 university' staff. At the research, the Spielberger State and Trait Anxiety Questionnaire and the Minnesota Job Satisfaction Questionnaire, as well as demographic information questions was used. Non-parametric tests were used to analyze and comment the data. As a result of study, leisure time of participants is sufficient, participants mostly evaluate their leisure times with sportive and social activities, and also, participant's job satisfaction and state anxiety levels were low on the contrary level of trait anxiety were high were identified.

Keywords: Job Satisfaction, Anxiety, Recreation, University

* Bu araştırma, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonunca kabul edilen 34-M-16 nolu proje kapsamında desteklenmiştir.

1. Giriş

Bireyin yaşamındaki önemli sosyal ortamlardan birini işi oluşturur. İş hem bireysel hem de toplumsal bir etkinlik olarak, insan yaşamında belirleyici bir nitelik taşır. İş, bireyin yaşamını sürdürebilmesi için gereksinim duyduğu geliri elde etmesini, kendisini bağımsız ve mutlu hissetmesini ve yaşamdan doyum almasını sağlayan bir olgu olarak görülmektedir (Gill, 1999; Şahin, 2013).

İş doyumunu, bir çalışanın, genel olarak işine bakışı ifade etmektedir (Robbins, 1991). İş doyumunu, iş görenlerin önemli olarak gördükleri şeyleri, işlerinden ne kadar elde ettiklerine ilişkin algılarının bir sonucudur (Luthans, 1995). İş doyumunu, basit bir ifadeyle bir iş görenin işi ile ne kadar mutlu olduğunun göstergesidir (Vieira, 2005).

İş doyumunu, bir alt yaşam alanı olarak, bireylerin yaşam doyumlarını doğrudan etkileyen bir kavramdır. İnsanı geliştirme, doyumlu kılma, zenginleştirme çabası, tarih boyunca öncelikli olarak dikkate alınan bir etkinliktir. Bireyin iş ortamında yetenek, beceri, ilişki gibi özelliklerinin geliştirilmesi; onun yaşamını anlamlı ve değerli bulmasında önemli etkindir (Keser, 2005). Çalışanların işleriyle ilgili

olumlu ve olumsuz duygu, düşünce içinde olmaları onların işleriyle ilgili doyum durumlarını açıklamaktadır (Dikmen, 1995; Yavuzer ve Çivilidağ, 2014).

Solmuş (2004) iş doyumunu ile ilgili olarak yapılan tanımların temel olarak üç ortak noktası bulunduğunu ifade etmiştir. Bunlar şu şekilde açıklanabilir (Eğinli, 2009):

- İş doyumunu, çalışanın işe ilişkin sübjektif ve içsel duygularını ifade eder, genel olarak gözlenemez ancak kişinin davranışlarından anlaşılabilir.
- İş doyumunu, çalışanın elde etmek istediği ya da hak ettiğine inandığı ödüllere ulaştığı ya da beklentilerinin ötesinde kazanımlar elde ettiği durumda yaşanır.
- İş doyumunu, birbirlerinden ayrı ama birbiri ile ilgili birkaç tutum objesini kapsamaktadır

İş hayatında, idealindeki işi yapan, temel insani ihtiyaçlarını karşılayacak ücreti alan, arzu ettiği imkânlarla sahip olan bireyler maddi ve manevi doyumunu sağladığı için, huzurlu ve mutlu olmaktadır. Oysa idealindeki işi yapamayan, ihtiyaçları karşılanmayan ya da göz ardı edilen bireyler olumsuz bir tutum içerisine girmektedirler. İş yaşamı ile ilgili olarak hissedilen bu tutum zaman içerisinde yaşam

doyumunu da etkileyebilmektedir (Çevik ve Korkmaz, 2014). İş görenin işinden tatmin olması hem kendisi hem de örgütü açısından büyük önem taşır (Karcioğlu ve Akbaş, 2010). Çünkü iş doyumunu düzeyi yüksek olan bireyler, işleriyle ilgili olumlu duygu, tutum ve davranışlara sahip olurlar ve kaygı taşımazlar (Robbins ve Judge, 2012).

Kaygı sözcüğünün kökü eski Yunanca'da "anxietas" olup sözcük, endişe, korku, merak anlamına gelmektedir (Kaya ve Varol, 2004). Kaygı, kişinin tehlikeyle baş etmesine yardım eden uyum sağlayıcı bir mekanizma, temel bir insani duygu ve çok yönlü bir duygu durumu olup; bilimsel öğeleri, öznel duyguları, fizyolojik belirtileri ve davranışları içermektedir (Tektaş, 2014). Kaygı, tehdit edilen, meydan okunan bir ortamda, bireyin kendisini yetersiz görmesidir. Kaygı, olaylar tarafından oluşturulmaz, kişilerin mantıksız inançları kaygıya sebep olur. Yani önemli olan o duruma yüklenen anlamdır (Wilde, 1995) Alan yazında, işe yönelik doyumсуzluğun pek çok psikosomatik rahatsızlığa ve kaygıya neden olduğu yer almaktadır (Zalewska, 2011). İşle ilişkili doyumсуzluk, aynı zamanda ılımlı kaygıdan yoğun kaygıya varıncaya kadar değişik derecede kaygı yaratabilmektedir (Köknal, 1989).

Günlük yaşamda kaygı, insanı bazen dürtüleyerek yaratıcı ve yapıcı davranışlara teşvik eder bazen de yaratıcı ve yapıcı davranışları engeller ve huzursuzluk yaratır. Genel anlamda bireyin çevresinde yaşanan ve psikolojik olaylara karşı göstermiş olduğu bir tepki olarak tanımlanan kaygı, belirli şartlarda evrensel ve olağan kabul edilir. Kaygının hoş olmama özelliği, kaygıyı olumsuzlaştırmış ve kaygının normal davranışlardan çok normal olmayan davranışlar grubunda ele alınmasına neden olmuştur. Kaygı, hem normal hem de patolojik insan davranışlarında önemli bir yere sahiptir, bu nedenle kaygı psikolojide çok yaygın olarak incelenen kavramlardan biri haline gelmiştir (Başarı, 1990).

Kendisi ve çevresiyle bir bütün olan birey, zaman zaman var olan düzeni içerisinde, bütünlüğünün ve uyumunun sektesine uğradığı birtakım sıkıntılar ile karşılaşır. Özellikle de küreselleşme ile değişim dünyayla beraber bireyler, kendilerini doğrudan etkileyen psikolojik sorunlarından daha çok bahsetmeye başlamıştır. Korku, yalnızlık, depresyon, stres, sosyal fobi, tükenmişlik, yabancılaşma, rekabetçilik, benmerkezcilik, yalıtılmışlık gibi sorunlar bunlardan bazılarıdır (Tümlü ve Receptoğlu, 2013).

Kaygı, durumluk ve sürekli olmak üzere iki açıdan ele alınabilir. Buna göre durumluk kaygı; belli bir zamanda öznel gerginlik, evham (kuruntu) duyguları ve otonom sinir sistemi uyarılması ile karakterize geçici bir duygusal durumdur. Dolayısıyla geçici ve kısa süreli olarak kabul edilen durumluk kaygı, belli bir koşulda tehlikeli ya da tehdit edici durumlara mücadele ederken söz konusudur. Sürekli kaygı ise, zaman içinde tezahür etmiş kaygı durumları olarak yansıtılan kaygı eğiliminde ve gelecekte yaşanabilecek kaygı olasılığında, göreceli olarak sabit bireysel farklılıklardır ve devamlı bir kişilik özelliğidir (Spielberger, 1972).

Çağımızın tekdüze günlük yaşamı içerisinde insanların yaşam zorunlulukları dışında kalan zamanlarını değerlendirmeleri sağlıklı kalabilmeleri için çok önemlidir. Teknolojik gelişmeler neticesinde çalışma saatleri giderek azalmakta, kişilerin kendilerine daha çok zaman ayırabilmeleri mümkün olmaktadır. Bu noktada sporun büyük bir işlevi vardır. Boş zamanların sportif aktivitelerle

değerlendirilmesi, teknoloji ve şehirleşmenin birey ve toplum üzerinde meydana getireceği gerilimi önlemek için önerilmektedir (Ramazanoğlu, Altungül, Özer, 2004)

Bireyler, boş zamanlarını değerlendirmek, güçlenmek, kendini savunmak, sağlığını korumak vb. gibi sebepler etkisiyle sportif faaliyetlere yönelmektedir (Tel, Öcalan ve Yaman, 2000). Bireylerin yaşam kalitesi toplum içinde sağlanan boş zaman hizmetleriyle artar. Rekreasyon daha dolu ve anlamlı bir yaşam için bir araçtır (Tekin, Ramazanoğlu ve Tekin, 2004). Rekreasyon aktiviteleri içinde temeli fiziksel egzersize veya çeşitli spor branşlarının rekreatif amaçlı uygulanmasına dayanan ve rekreasyon aktivitelerinin büyük bir bölümünü oluşturan türüne sportif rekreasyon denmektedir. Sportif rekreasyonun temeli fiziksel egzersizdir (Zorba ve Bakır, 2004). Boş zamanın fiziksel egzersizle değerlendirilmesi açısından rahatlama ve dinlenmenin elde edilebilmesi için bu olumlu faydaların yapısının ve sebeplerinin iyi anlaşılması gereklidir (Tinsley ve Tinsley, 1986). Boş zamanların fiziksel egzersiz ve sportif aktivitelerle değerlendirilmesi, teknoloji ve şehirleşmenin birey ve toplum üzerinde meydana getireceği gerilimi önlemek veya oluşan stresi azaltmak için önemlidir (Tekin ve diğerleri, 2004). Spor, rekreasyonun en kapsamlı, çeşitli ve ilgi çeken alanlarından birini oluşturmaktadır. Spor ve rekreasyon karşılıklı olarak birbirlerini etkilemektedir. Spor insanların rekreatif gereksinimlerini karşılamada önemli bir hareket alanı sağlarken, rekreasyon da, sporun toplumsal yaygınlaşmasında ve sportif başarılar elde edilmesinde önemli roller üstlenmektedir. Spor bu rolünü genellikle herkes için spor veya sağlık için spor gibi etkinlik rollerini yerine getirerek gerçekleştirmektedir (Şahin, 1997). Bütün sporlar rekreasyon özelliği taşımaktadır. Sporlar oyunlardır ve günümüzde oyunların tüm çeşitleri oyuncular ve seyirciler için genellikle boş zaman faaliyetleridir. Oyuncular ve seyirciler oynadıkları oyunları son derece ciddi olarak görmektedirler (Roberts, York ve Brodie, 1988). Spor hobisi, kazanma veya geliştirme ve bilgi (yarışmacının en iyisini yaptığını düşünmesi gibi) edinme şartlarına bağlıdır. Böylelikle sporlar "sadece oyunlar" olarak görülmektedir. Sonuçlar daha geniş toplum kesimi için nadir olarak önemli bir noktadır. Bu özellikle, spor, ticaret, politika, askeri meseleler ve hatta aile hayatı durumlarından farklıdır (Lengkeek, 1993).

Yapılan araştırmalar, rekreasyon amaçlı sportif faaliyetleri tercih eden insanların sayısının, diğer faaliyetlere katılanların sayılarından daha fazla olduğunu göstermektedir. Bazı Avrupa ülkelerinde 1950'lerden beri boş zaman faaliyetleri içinde sporda artış gözlemlenmiştir. 1960-1970 ler spor dallarının yükselme yılları olmuştur. Hükümetler halkını boş zaman faaliyetlerinde özellikle spor yapmalarını teşvik etmiştir. Boş zamanın artmasıyla spora katılımı, kendi kendine yapılan spor faaliyetlerinde artış olmuştur. Boş zamanlarda sportif faaliyetlere aktif katılmayı tercih etme oranının yüksek olması, sporun kişisel ve toplumsal özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Yine sportif faaliyetlere katılım kolaylığı, çalışma rahatlığı, her yaşın, her cinsin ve herkesin zevk ve isteklerine yanıt verebilecek tercih imkanı bulunmaktadır. Spor, çoğu rekreasyon formları arasında boş zamanın artmasıyla, yerini almıştır. Bununla beraber çalışma saatlerinin yoğunluğu ve diğer boş zaman faaliyetlerinin de etkisiyle rekreasyon sporu çok fazla da yaygınlaşmamıştır. Ve zamanla, "zamanı doldurmak" yerine "zamanı bulmak"

sorun haline gelmiştir. Ancak, boş zamanın artmasıyla birlikte özellikle kendi kendine yapılan spor faaliyetlerinde artış olmuştur. Kendi kendine yapılan sporlarda malzeme, yer, ulaşım ve kullanım ücreti olmadığı için katılımın artmasına yardımcı olmuştur (Ramazanoğlu ve diğerleri, 2004).

Güçlü büyüme veya düşüşlerden dolayı rekreasyon sporu yapanlar arasındaki yapısal farklılıklar, diğer sporcularda olduğu kadar artmıştır. Bu farklılıklar normal olarak halkın boş zaman değerlendirme anlayışını benimsemesini sağlamıştır. Rekreasyon sporu yapanlarla sporu spor için yapanlar arasındaki farklılaşma net olarak bilinmektedir. Çocukluğundan beri spor yapan kuşağın, özellikle ciddi olarak eğilim gösterdikleri oyunlar, onları tesadüfi katılımcılardan ayırmaktadır (Ramazanoğlu ve diğerleri, 2004). Rekreatif bir etkinlik olarak spora ilginin artması çeşitli toplumsal kurumları bu konuda organizasyonlar yapmaya yöneltmektedir. Böylece sporun tanıtılması ve yaygınlaşması da sağlanmaktadır (Ramazanoğlu ve diğerleri, 2004).

Bu çalışma ile, sportif rekreasyon etkinliklerine katılan üniversite personelinin bazı değişkenlere, göre iş doyum düzeyleri ve kaygı düzeylerinin tespit edilmesi hususunda bilgiye ulaşılabilecektir. Böylelikle araştırmadan elde edilecek verilere göre; olumlu veya olumsuz etkileri göz önüne alınarak, bu tarz organizasyonların üniversite personelinin iş doyumunu ile kaygı düzeylerine etkisinin olup olmadığı ve devamlılığının gerekliliğinin tartışılmasına imkân sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Materyal ve metot

Araştırma, betimsel biçimde bir çalışmadır. Betimsel istatistik, bir değişkene ilişkin sayısal değerlerin toplanması, betimlenmesi ve sunulmasına olanak sağlayan istatistiksel işlemlerdir (Büyüköztürk, 2010). Araştırma grubunu; Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (KMÜ) 2015-2016 Eğitim-Öğretim yılında spor şenlikleri içerisinde yer alan sportif rekreasyon aktivitelerine katılan 122 (Atletizm 2 kişi, Badminton 20 kişi, Basketbol 18 kişi, Futbol 40 kişi, Voleybol 8 kişi, Satranç 10 kişi ve Masa tenisi 24 kişi) üniversite personeli oluşturmuştur.

İlk olarak araştırmanın amacına ilişkin mevcut bilgiler, literatürün taranmasıyla sistematik bir şekilde verilmiştir. Böylece konu hakkında teorik bir çerçeve oluşturulmuştur. İkinci olarak, Spielberger, Gorsuch ve Lushene tarafından (1970), geliştirilen Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği ve Weiss, Davis, England ve Lofquist (1967) tarafından geliştirilen Minnesota İş Doyum Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek Baycan (1985) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (KMÜ) 2015-2016 Eğitim-Öğretim yılında spor şenlikleri içerisinde yer alan sportif rekreasyon aktivitelerine katılan 122 üniversite personelinin kişisel özellikleri hakkında bilgi toplamak ve araştırmada inceleme konusunun bağımsız değişkenlerini oluşturmak amacıyla araştırmacı tarafından 8 sorudan oluşan bilgi formu hazırlanmıştır.

Minnesota İş Doyum Ölçeği

Araştırma kapsamında çalışanların iş doyumlarını ölçmek için Minnesota İş Doyum Ölçeği kullanılmıştır. Weiss, Davis, England ve Lofquist (1967) tarafından geliştirilen ölçek

Baycan (1985) tarafından Türkçeye uyarlanarak geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. (Cronbach alfa = 0,77).

Minnesota İş Doyum Ölçeği 1-5 arasında puanlanan beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçek puanlamasında, Hiç memnun değilim; 1 puan, Memnun değilim; 2 puan, Kararsızım; 3 puan, Memnunum; 4 puan, Çok memnunum; 5 puan olarak değerlendirilmektedir. Ölçekte ters puanlanan madde bulunmamaktadır. Minnesota İş Doyum Ölçeği içsel, dışsal ve genel doyum düzeyini belirleyici özelliklere sahip 20 maddeden oluşmuştur.

1. Alt Boyut (İçsel doyum): 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 16, 20 maddelerden oluşmuştur. Başarı, tanınma veya takdir edilme, işin kendisi, işin sorumluluğu, yükselme ve terfiye bağlı görev değişikliği gibi işin içsel niteliğine ilişkin tatminkârlıkla ilgili öğelerden oluşmaktadır. Bu boyutun maddelerinden elde edilen puanlarının 12'ye bölünmesi ile İçsel Doyum puanı elde edilmektedir.

2. Alt Boyut (Dışsal doyum): 5, 6, 12, 13, 14, 17, 18, 19 maddelerinden oluşmuştur. İşletme politikası ve yönetimi, denetim şekli, yönetici, çalışma ve astlarla ilişkiler, çalışma koşulları, ücret gibi işin çevresine ait öğelerden oluşmaktadır. Bu boyutun maddelerinden elde edilen puanların toplamının 8'e bölünmesi ile dışsal doyum puanı bulunur.

Genel doyum ölçeğinde bulunan tüm maddeler olan 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20 numaralı maddeleri içermektedir. Ayrıca Minnesota İş Doyum Ölçeğinin başına katılımcılardan toplanmak üzere cinsiyet, yaş, unvan, iş deneyimi (kıdem) ve öğrenim durumu gibi demografik bilgiler kısmı eklenmiştir.

Spielberger Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği

Spielberger, Gorsuch ve Lushene tarafından (1970), geliştirilen envanter, durumluk ve sürekli kaygı ölçen 20'şer ifadeli 2 alt ölçekten oluşmaktadır. Durumluk Kaygı Alt Ölçeği (STAI-S), bireyin belli bir anda ve belli koşullarda; Sürekli Kaygı Alt Ölçeği (STAI-T) ise, genellikle nasıl hissettiğini betimlemesini gerektirir. Envanter 4 noktalı ölçekler aracılığıyla cevaplanır. Durumluk Kaygı Alt Ölçeği maddelerinde ifade edilen duygu ve davranışlar, bu tür yaşantıların şiddet derecesine göre '(1) Hiç, (2) Biraz, (3) Çok ve (4) Tamamıyla' seçeneklerinden biri seçilerek belirtilir. Sürekli Kaygı Alt Ölçeği maddelerinde ifade edilen duygu ve davranışlar ise, sıklık derecelerine göre; '(1) Hemen Hiçbir Zaman, (2) Bazen, (3) Çok Zaman ve (4) Hemen Her Zaman' şeklinde işaretlenir. Her bir alt ölçekten alınan yüksek puanlar, kaygı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Envanterin orijinal formunun test-tekrar test ve Kuder-Richardson güvenirlik oranları sırasıyla, Durumluk Kaygı Alt Ölçeği için .16 - .54 ve .83 - .92; Sürekli Kaygı Alt Ölçeği için ise, .73 - .86 ve .86 - .92 şeklinde bulunmuştur (Öner ve Le Compte, 1998).

Veri Toplama Süreci

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (KMÜ) 2015-2016 Eğitim-Öğretim yılında spor şenlikleri içerisinde yer alan sportif rekreasyon aktivitelerine katılan 122 üniversite personeline aktivite öncesi ulaşılarak veri toplama aracı yaptırılmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin çözüm ve yorumlanmasında Kruskal Wallis-H testi ve Mann Whitney-U testi kullanılarak anlamlılık $P < 0,05$

alınmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde ve hesaplanmış değerlerin bulunmasında SPSS 21 (Statistical package for social sciences) paket programı kullanılmıştır.

3. Bulgular

Katılımcıların demografik özelliklerinden yaş değişkenine göre; 10 (%8,2)'u 18-25 yaş, 60 (%49,2)'i 26-33 yaş, 52 (%42,6)'si, 34 ve üzeri yaş aralığında oldukları, mezuniyet değişkenine göre; 58 (%47,5)'i lisans, 28 (%23,0)'i önlisans, 36 (%29,5)'i lisansüstü mezundur. Katılımcıların aylık gelir değişkenine göre 48 (%39,3)'i 2001-2000 TL, 62 (%50,8)'si 3001-4000 TL, 12 (%9,8)'si ise 4001 ve üzeri gelir durumuna sahip oldukları; katılımcıların babalarının öğrenim durumlarının 37 (%30,3)'sinin ilkökul, 48 (%39,3)'inin ortaokul, 37 (%30,3)'sinin ise lise mezunu, lisans ve üzeri mezunu olmadıkları, katılımcıların medeni

durum değişkenine bakıldığında 72 (%59,0)'sinin evli, 50 (%41,0)'inin bekar olduğu; katılımcıların annelerinin öğrenim durumlarının 15 (%12,3)'inin ilkökul, 43 (%35,2)'ünün ortaokul, 51 (%41,8)'inin ise lise, 13 (%10,7)'ünün lisans ve üzeri mezunu olduğu; katılımcıların boş zamanlarının yeterli mi değişkenine göre 47 (%38,5)'si yeterli, 75 (%61,5)'i kesinlikle yeterli cevabını verdikleri; katılımcıların boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri değişkenini ise 46 (37,7)'si sportif etkinliklere katılarak, 43 (%35,2)'ü sosyal etkinliklere katılarak, 33 (%27,0)'ü ise dinlenerek şeklinde belirtmişlerdir. Tablo 1'e bakıldığında durumluluk kaygı, süreklilik kaygı, içsel doyum, dışsal doyum ve genel iş doyum boyutlarının $P>0.05$ olduğu görülmektedir. Buda bize verilerin normal dağılıma uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 1. Sportif Rekreasyon Aktivitelerine Katılan Bireylerin Kaygı ve İş Doyumunu Gösteren One-Sample Kolmogorov-Smirnov Testi

	Durumluluk	Sürekli	İş doyum	İçsel doyum	Dışsal doyum
N	122	122	122	122	122
Mean	63,5984	48,3689	56,3197	35,6639	20,6557
Std. Deviation	11,89948	8,18000	15,19094	10,21958	6,03128
Kolmogorov-Smirnov Z	1,366	1,340	1,299	1,027	,856
P	,068	,065	,069	,242	,457

Tablo 2. Katılımcıların Genel Olarak İş Doyumu ve Durumluluk Kaygı, Süreklilik Kaygı Puanına İlişkin Sonuçları

	n	Ort.	Ss	Min	Max	Ölçekten alınabilecek en düşük ve en yüksek puan
İş doyum	122	35,6639	10,21958	12,00	58,00	0-100
Durumluluk	122	63,5984	11,89948	45,00	100,00	20-80
Sürekli	122	48,3689	8,18000	28,00	62,00	20-80

Tablo 2'ye bakıldığında iş doyum, durumluluk ve sürekli kaygı incelenmiştir. Katılımcıların iş doyum puanları $\bar{X}=35,66$ olarak bulunmuştur. Buna göre; iş doyum puanı $\bar{X}=35,66$ ile ölçekten alınabilecek değerler göz önüne alındığında (Ölçekten alınabilecek değer en düşük 0 en yüksek 100) ortalamanın altında olduğu anlaşılmaktadır. Buradan da katılımcıların iş doyum puanlarının düşük olduğu söylenebilir. Katılımcıların durumluluk kaygı puanları $\bar{X}=63,59$ olarak bulunmuştur. Buna göre; durumluluk kaygı puanı $\bar{X}=63,59$, ölçekten alınabilecek değerler göz önüne alındığında (Ölçekten alınabilecek değer en düşük 20 en yüksek 80) ortalamanın üstünde olduğu anlaşılmaktadır. Buradan da katılımcıların durumluluk kaygı puanlarının yüksek

olduğu söylenebilir. Katılımcıların sürekli kaygı puanları $\bar{X}=48,36$ olarak bulunmuştur. Buna göre; sürekli kaygı puanı $\bar{X}=48,36$, ölçekten alınabilecek değerler göz önüne alındığında (Ölçekten alınabilecek değer en düşük 20 en yüksek 80) ortalamanın altında olduğu anlaşılmaktadır. Buradan da katılımcıların sürekli kaygı puanlarının düşük olduğu söylenebilir.

Tablo 3'e bakıldığında, katılımcıların baba öğrenim durumu değişkenine göre iş doyum ($F=,062$, $p:0,940$), içsel doyum ($F=,021$, $p:0,979$), dışsal doyum ($F=,195$, $p:0,823$), ve durumluluk kaygı ($F=1,990$, $p:0,141$) düzeylerinde anlamlı bir fark bulunmazken, sürekli kaygı düzeyinde ($F=4,330$, $p:0,015$) ilkökul ve lise ve üzeri baba öğrenim durumlarında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Tablo 3. Katılımcıların Baba Öğrenim Durumu Değişkenine Göre İş Doyumu ve Kaygı Ölçeği Puanına Ait F Testi Sonuçları

	n	\bar{X}	Ss	Sd	F	P-değeri	Fark
İş doyum	İlkökul	37	57,0541	16,84067	119	,062	,940
	Ortaokul	48	56,0417	13,26162			
	Lise ve +	37	55,9459	16,17430			
İçsel doyum	İlkökul	37	35,8919	11,23928	119	,021	,979
	Ortaokul	48	35,6875	8,95415			
	Lise ve +	37	35,4054	10,95054			
Dışsal doyum	İlkökul	37	21,1622	6,72274	119	,195	,823
	Ortaokul	48	20,3542	5,55625			
	Lise ve +	37	20,5405	6,03045			
Durumluluk	İlkökul	37	62,8378	11,21139	119	1,990	,141
	Ortaokul	48	61,7500	11,16892			
	Lise ve +	37	66,7568	13,11362			
Sürekli	İlkökul	37	45,7838	8,04203	119	4,330	,015
	Ortaokul	48	48,1667	9,05617			
	Lise ve +	37	51,2162	6,15600			

Tablo 4. Katılımcıların Boş Zamanlarını Değerlendirme Değişkenine Göre İş Doymu ve Kaygı Ölçeği Puanına Ait F Testi Sonuçları

		n	\bar{X}	Ss	Sd	F	P-Değeri	Fark
İş doymu	Fiziksel etkinliklere atılarak	46	54,5217	11,69186	119	5,043	,008	2-3
	Sosyal etkinliklere katılarak	43	61,8372	16,01626				
	Dinlenerek	33	51,6364	16,59785				
İçsel doyum	Fiziksel etkinliklere katılarak	46	35,0435	8,62285	119	4,110	,019	2-3
	Sosyal etkinliklere katılarak	43	38,8605	10,86844				
	Dinlenerek	33	32,3636	10,47860				
Dışsal doyum	Fiziksel etkinliklere katılarak	46	19,4783	4,98771	119	5,277	,006	2-3
	Sosyal etkinliklere katılarak	43	22,9767	5,70083				
	Dinlenerek	33	19,2727	6,97886				
Durumluk	Fiziksel etkinliklere katılarak	46	59,2174	10,71844	119	6,475	,002	1-2
	Sosyal etkinliklere katılarak	43	67,8837	12,20111				
	Dinlenerek	33	64,1212	11,22151				
Sürekli	Fiziksel etkinliklere katılarak	46	45,7826	8,45882	119	3,964	,022	1-2
	Sosyal etkinliklere katılarak	43	50,2791	6,52951				
	Dinlenerek	33	49,4848	8,97956				

Tablo 4'e bakıldığında, katılımcıların boş zamanlarını değerlendirme durumlarına göre iş doymu ($F=5,043$, $p:0,008$), içsel doyum ($F=4,110$, $p:0,019$) ve dışsal doyum ($F=5,277$, $p:0,006$) değişkenlerinde sosyal etkinliklere katılarak ve dinlenerek değişkenleri arasında, durumluk kaygı ($F=6,475$ $p:0,002$) ve sürekli kaygı ($F=3,964$, $p:0,022$) düzeylerinde ise fiziksel etkinliklere katılarak ve sosyal etkinliklere katılarak değişkenleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

4. Sonuç

Sportif rekreasyon aktivitelerine katılan üniversite personelinin çoğunluğunun 26 ve üzeri yaş grubuna sahip olmasında, bireylerin yaşları arttıkça hem boş zamanlarını kaliteli bir şekilde değerlendirmeyi, hem de sportif rekreatif faaliyetlere katılarak sağlıklarını korumayı istemelerinin etkili olduğu söylenebilir. Bu sonuç, Tütüncü ve ark. (2011)'nin çalışma bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Katılımcıların çoğunluğunun boş zamanlarını sportif ve sosyal aktivitelere katılarak değerlendirmelerinin nedenini, diğer bireylerle etkileşim içerisinde bulunabileceği ortamların temelinin sportif ve sosyal aktiviteler oluşturduğu için bu tür aktiviteleri tercih ettikleri şeklinde yorumlanabilir. Tezcan (2007)'in çalışmasına göre; günümüzde, çalışanların ve ailelerinin yaşam standartlarının ve refah düzeylerinin yükseltilmesi amacıyla, iş yeri ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, çalışma saatlerinin azaltılması ve boş zamanın artırılması pek çok ülkenin sosyal hedefi olmuştur. Diğer taraftan bilim ve teknoloji hızla geliştikçe, buna ilaveten toplu üretime geçildikçe, çalışanlar farklı işler yapmak yerine tek düze ve monotonlaşan görevleri gerçekleştirmeye başlamışlardır. Bu nedenle iş veriminde düşüşler görülmektedir. Çalışanları bu tür sıkıntı ve monotonluktan uzaklaştırmak ve işyeri içindeki iletişimi güçlendirmek için, günümüzde endüstriyel kuruluşlarda çeşitli rekreasyon programları uygulamaktadırlar. Suiçmez (2000)'in çalışmasında ise, belirtmiş olduğu boş zamanların aktif ve etkin bir şekilde değerlendirilmesi çalışan nüfusun iş saatleri dışında karşılaşacağı can sıkıntısı ile savaşıma ve böylece kişisel ve toplumsal mutluluk duygusunu elde etmek gibi değerlere önem kazandıracığı yorumu, boş zamanlarını dinlenmek yerine sportif ve sosyal aktivitelere katılımı değerlendirileceğini tespit ettiğimiz çalışma sonucumuzla paralellik göstermektedir.

Katılımcıların iş doyumlarının düşük olmasında idealindeki işi yapamamasının, aldığı ücretin yaşam kalitesi yükseltmek adına yeterli olmaması ve bunlardan kaynaklı zaman içerisinde olumsuz bir tutum içerisinde bulunması şeklinde açıklayabiliriz. Şahin (2013)'in çalışmasındaki, ücret ve yönetim alt boyutlarındaki sıkıntılardan ötürü çalışanların genel iş doyumlarının kısmen düzeyde olmasından dolayı düşük bulunması çalışma bulgularımızı destekler niteliktedir.

Sürekli kaygı düzeylerinin düşük olmasını, devlet memuru statüsünde çalışıyor olmasından kaynaklı maddi açıdan gelecekle ilgili bir endişe duymuyor olmalarıyla ve yaşamış oldukları rutin hayat şartlarıyla ilişkilendirebiliriz. Durumluk kaygı düzeylerinin yüksek çıkmasının ise; müsabaka öncesinde katılacakları sportif rekreasyon aktivitelerinin sonucunun belli olmayışı ve sonucun kendisi için önemli olabileceğinden dolayı olduğu düşünülmektedir. Koç (2014)'un çalışmasındaki, durumluk kaygısının müsabakalar öncesinde ve sonrasında sporcular için önemli bir kaygı türü olabileceği sonucuna çalışmamızla paralellik göstermektedir.

Katılımcıların baba öğrenim durumu değişkenine göre sürekli kaygı düzeylerinde; babasının öğrenim durumu ilkökul ile lise ve üstü olanlar arasında fark anlamlı bulunmuştur. Bunun nedeni olarak, ilkökul mezunu bir bireyle lise ve üzeri bir öğrenim düzeyine sahip birey arasında yaşamla ilgili duyulan kaygıda farklılık olabileceği düşünülmektedir. Böyle bir baba profiliyle yetişen bir bireyde de aynı seviyede bir kaygının olabileceğinden söz edebiliriz.

Katılımcıların boş zamanlarını değerlendirme değişkenine göre, iş doymu, içsel ve dışsal doyum, düzeylerinde, sosyal aktivitelere katılanların boş zamanlarını dinlenerek değerlendirenlere göre iş doymu daha tespit edilmiştir. Bunun nedenini, sosyal aktivitelere katılan bireylerin iş yerindeki arkadaş çevresi ve aynı iş yerinde çalışan yeni bireylerle tanışma fırsatı olarak değerlendirdiği şeklinde yorumlayabiliriz.

Fiziksel aktiviteye katılan bireylerin buldukları aktivite esnasında sürekli bir performans harcama durumuyla karşı karşıya bulunması ve o sportif aktivite dışında başka bir şeye odaklanmıyor olması, durumluk ve sürekli kaygı düzeyinin sosyal aktivitelere katılanlara nazaran daha düşük olmasını açıklar niteliktedir.

Kaynaklar

- Başarır, D. (1990). Ortaokul son sınıf öğrencilerinde sınav kaygısı, durumluk kaygı, akademik başarı ve sınav başarısı arasındaki ilişkiler. Yüksek Lisans Tezi, H. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baycan, A. (1985) An Analysis of Several Aspects of Job Satisfaction Between Different Occupational Groups, Boğaziçi Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Büyüköztürk,Ş.(2010). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Çevik, N.K., Korkmaz, O. (2014) Türkiye’de Yaşam Doyumu ve İş Doyumu Arasındaki İlişkinin İki Değişkenli Sıralı Probit Model Analizi. Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 7(1).
- Dikmen, A. A. (1995) İş Yaşamı ve Yaşam Doyumu İlişkisi. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 3.
- Eğinli, A.T. (2009). Çalışanlarda İş Doyumu: Kamu ve Özel Sektör Çalışanlarının İş Doyumuna Yönelik Bir Araştırma. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23(3).
- Gill, F. (1999). The Meaning of Work: Lessons From Sociology, Psychology and Political Theory. Journal of Socio-Economics, (28)6.
- Karicioğlu, F., Akbaş, S. (2010). İşyerinde Psikolojik Şiddet ve İş Tatmini İlişkisi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 24(3).
- Kaya, M. ve Varol, K. (2004). İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin durumluk-sürekli kaygı düzeyleri ve kaygı nedenleri (Samsun örneği). Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17; 31-63.
- Keser, A. (2005) İş Doyumu ve Yaşam Doyumu İlişkisi: Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama. Çalışma ve Toplum, 4.
- Koç, İ.Y. (2014). KPSS’ye Hazırlanan Öğretmen Adaylarının Öğrenme Stilleri İle Sınav Kaygıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Köknel Ö. (1989), “Genel ve Klinik Psikiyatri”, Nobel Kitapevi, İstanbul.
- Lengkeek, J. (1993). Collective and Private Interest in Recreation-the Dutch Case: Leisure Studies, The Netherlands, 7-32.
- Luthans, F. (1995) Organizational Behavior. (7th. Ed.), İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Öner, N. ve Le Compte, A.,(1998), Süreksiz Durumluk/Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı. İstanbul: 2.Basım, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Ramazanoğlu, F., Altungül, O., Özer, A. (2004). Sportif Açıdan Rekreasyon Etkinliklerinin Değerlendirmesi. Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, 177-178.
- Robbins, S.R. (1991) Organizational Behavior: Concepts, Controversies and Applications. New Jersey: Prentice-Hall, 130, 76.
- Robbins, S. P., Judge, T.A. (2012). Örgütsel Davranış. (Çev. İ. Erdem). Ankara: (14. Baskı). Nobela.
- Robers, K., York C.S., Brodie D.A. (1988). Participant Sport in the Commercial Sector. Leisure Studies, 7, 145-157.
- Solmuş, T. (2004). İş Yaşamında Duygular ve Kişilerarası İlişkiler, Psikoloji Penceresinden İnsan Kaynakları Yönetimi, İstanbul: Beta Yayınları.
- Spielberger, C. D., Gorsuch, R.L., and Lushene. R.E. (1970). Manual for the State-Trait Anxiety Inventory. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Spielberger, Charles D. (1972), Anxiety as an Emotional State, Current Trend in Theory and Research içinde, Spielberger, Charles D. (derl.), Vol. 1, New York: Academic Press, s.24-49.
- Suiçmez, H. (2000). Türkiye ve İngilteredeki Sportif Rekreasyon Yöneticilerinin Karakteristik Özellikleri. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 85-87.
- Şahin, İ. (2013). Öğretmenlerin İş Doyumu Düzeyleri. YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, 10(1).
- Tekin, A., Ramazanoğlu, F., Tekin, G. (2004). Fiziksel Egzersiz İçeren Serbest Zaman Aktiviteleri ve Stres İlişkisi. Sporda Sosyal Alanlar Seçme Konular 1 (Ed: Ramazanoğlu F.), Bıçaklar Kitapevi, Ankara, 86-87.
- Tektaş, N. (2014). Üniversite mezunlarının kaygı düzeylerinin incelenmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Dr. Mehmet YILDIZ Özel Sayısı; 243- 253.
- Tel, M., Öcalan, M., Yaman, M. (2000). Taekwondocuların Bu Sporu Tercih Etme Nedenleri ve Sosyo-Ekonomik Durumları. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:3, Sayı:3.
- Tezcan, N. (2007). Rekreasyon Etkinliklerinin Çalışanların Performansları Üzerine Etkilerinin İncelenmesi: (Kocaeli Trakya Birlik). Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 30-38.
- Tinsley, H., E., A., Tinsley, D. J.(1986). A theory of the attributes, benefits, and causes of leisure experience. Leisure Sciences, 1-45.
- Tümlü, G.Ü., Recepoğlu, E. (2013). Üniversite Akademik Personelinin Psikolojik Dayanıklılık ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 3(3), 206.
- Tütüncü Ö., Aydın İ., Küçükusta D., Avcı N., Taş İ. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyon Faaliyetlerine Katılımını Etkileyen Unsurların Analizi, Spor Bilimleri Dergisi, 22(2), 80.
- Vieira J.A.C. (2005) Skill Mismatches And Job Satisfaction. Economic Letters, 89, 39.
- Yavuzer, Y., Çivilidağ, A. (2014) Sağlık Çalışanlarında İş Yerinde Mobbing İle Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkide Depresyonun Aracı Rolü. Düşünen Adam The Journal Of Psychiatry And Neurological Sciences, 27.
- Weiss, D. J., Dawis, R. V., England, G. W., & Lofquist, L. H. (1967) Manual of the Minnesota Satisfaction Questionnaire. Minneapolis: MN: The University of Minnesota Press.
- Wilde, J. (1995). Treating anger, anxiety, and depression in children and adolescents. United States of America: Taylor&Francis Ltd.
- Zalewska, Anna M. (2011). Relationships between anxiety and job satisfactionthree approaches: ‘Bottom-up’, ‘top-down’ and ‘transactional’. Personality and Individual Differences, 50(7), 977-986.
- Zorba, E., Bakır, M. (2004). Serbest Zaman Kavramı. Sporda Sosyal Alanlar Seçme Konular 1 (Ed: Ramazanoğlu F.), Bıçaklar Kitapevi, Ankara, 106-108.

6360 Sayılı Kanun'la Tüzel Kişiliği Kaldırılan Belde Belediyelerinde Halkın Uygulamaya İlişkin Algısı: Atça (Sultanhisar-Aydın) Örneği

Fatma Neval GENÇ¹ Erhan KORKIN²

¹Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

²Adnan Menderes Üniversitesi SBE Siyaset Bilimi ve Kamu ABD Yüksek Lisans Öğrencisi

Özet

Dünyada yaşanan hızlı kentleşmeye paralel olarak kentlerde artan nüfus yoğunluğu, hizmet taleplerinin karşılanmasında çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu sorunlar büyük (metropol) kentlere yönelik hizmet anlayışlarında yeni çalışmalar yapma ihtiyacını doğurmuştur. Türkiye’de bu yöndeki çalışmalar 1984 yılında 3030 sayılı kanunla başlamıştır. 3030 sayılı kanunla başlayan büyükşehir belediyelerinin yönetim anlayışlarındaki değişiklikler, 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı kanunla yeni bir döneme girmiştir. Bu yeni dönemle birlikte Aydın İlinin Sultanhisar İlçesi’ne bağlı bir belde belediyesi iken, 6360 sayılı kanunla Sultanhisar İlçesi’ne bağlı bir mahalleye dönüşen Atça Belde Belediyesi halkının, bu kararı nasıl algıladığının ortaya konulması, bu çalışmanın temel amacını ortaya koymaktadır. Araştırma evreninde rastgele örneklem yöntemine göre seçilen Atça’da yaşayan 367 kişiye anket uygulanmış olup; çıkan sonuçlar SPSS programıyla analiz edilerek yorumlanmıştır. Yorumlama sonucunda beldeden mahalleye dönüşen Atça’da yaşayan halkın, 6360 sayılı kanuna dayanılarak belediyenin kapatılmasına yönelik algılarının olumsuz olduğu görülmüştür.

Anahtar sözcükler: Büyükşehir Belediyeleri, 6360 Sayılı Kanun, Atça, Belde Belediyesi.

Perception of The Inhabitants Towards Abolition Of “Belde” Municipality Under the Act Numbered 6360: Atça (Sultanhisar-Aydın) Case

Abstract

Population intensity increasing in cities in parallel with rapidly urbanization in the world has created some problems as to meeting demands for service. These problems have required new studies on service concept for big cities. In Turkey, these kinds of studies began in 1984 with the act numbered 3030. Changes in administration aspects in metropolitan municipalities beginning with the act numbered 3030 have come into a new term with the act numbered 6360 entered in force in 2012. The basic aim of this study is to reveal how the inhabitants have perceived Atça's being turned into a quarter linking to the district of Sultanhisar with the act numbered 6360 while it was a town linking to the district of Sultanhisar in Aydın province with this new term. The survey was carried out to 367 individuals, living in Atça, selected through randomly sampling method in population. The obtained data were interpreted by analyzing according to SPSS program. It was concluded at the end of the interpretation that the inhabitants living in Atça turned into a quarter from a town municipality had negative perception toward sabolition of municipality of Atça under the act numbered 6360.

Keywords: Metropolitan Municipalities, The act numbered 6360, Atça, Municipality of the town

1. Giriş

Türkiye’de kamu yönetimi yapılanması içinde yerel yönetimler, il özel idareleri, belediyeler ve köyler olarak ayrılmıştır. Zaman içinde bu yerel yönetim yapılanması gerek mevzuat, gerekse uygulama modelleri itibariyle evrilerek devamlılığını sürdürmektedir.

Temeli 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile atılan İl Özel İdareleri, 1913 yılında “İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu Muvakkati” ile şekillendirilmiştir. 2005 yılında kabul edilen 5302 sayılı kanunla il özel idarelerine yönelik düzenlemeler getirilmiştir. İl özel idareleri, genel olarak illere yönelik yerel hizmetlerin yürütülmesiyle yetkilendirilmiştir (Keleş, 2009:151). Zaman içinde il özel idaresi sorumluluğunda olan alanlarda merkezi yönetim teşkilatının organlarının işlevselleşmesi, il özel idarelerinin geri planda kalmasına, il özel idarelerinin yerel nitelikli hizmet sunumlarında etkisiz kaldığı algısının oluşmasına neden olmuştur (Karakılçık, 2013: 139). İl özel idarelerinin, teşkilat ve görevler açısından merkezi yönetim organları ile iç içe olduğu algısı, il özel idarelerini belediyeler gibi halkın kolay benimsediği yerel

yönetim birimleri olmaktan uzaklaştırmıştır (Gül vd., 2014: 222).

İdari yapılanmanın içinde yer alan ikinci yerel yönetim birimi belediyelerdir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde vakıflar, loncalar, kadılık kurumu, İhtisap Nazırlığı ve Müdürlükleri ile idare edilen kent hizmetleri 1855 yılında 6. Belediye Dairesi ve İstanbul Şehremanetinin kuruluşuyla belediye yönetimleri ile tanışmıştır (Eryılmaz, 2013: 122; Tanör, 2012: 143). 1876 Anayasasının (m.112) “yerel hizmetlerin İstanbul ve taşra belediye meclisleri eliyle yürütülmesinin esas olduğu” hükmüne dayanarak 1877 tarihli Dersaadet Belediye Kanunu’yla yeni belediye daireleri kurularak belediyelerin sayıları artırılmıştır. Bu kanun 1930 tarihli 1580 sayılı belediye kanununa kadar yürürlükte kalmıştır. 1924 tarihli Köy Kanunu’nda yer alan 2 bin nüfus şartı, belediye kurabilme ölçütü olarak belirlenmiştir. 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye Kanunu’yla etkinlik, verimlilik, katılım, çoğulculuk, saydamlık, hesap verebilirlik gibi kavramlar etrafında merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasındaki görev, yetki, sorumluluk ve kaynak dağılımında yeniden düzenlemelere gidilmiş, belediyelerin kuruluş

koşullarında değişiklikler yapılmıştır (Keleş, 2009: 233; Eryılmaz, 2013: 168; Tortop vd., 2006: 161).

1982 Anayasası ile belediye sistemi içine Büyükşehir belediyeleri eklenmiş ve 1984 yılında 3030 sayılı kanunla ilk büyükşehir belediyeleri kurulmuştur. 2004 yılında 5216 ve 2012 yılında 6360 sayılı kanunlarla büyükşehir yapılanması da önemli ölçüde değişime uğramıştır.

İdari yapılanma içindeki 3. yerel yönetim birimi olan köyler, 1924 yılında kabul edilen 442 Sayılı Köy Kanunu'na göre idare edilmektedir. Kanuna göre (m.2) köy; "Nüfusu İki binden aşağı yurlara denir. Cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ ve bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köy teşkil ederler".

Günümüz itibarıyla Türkiye'de yerel yönetim birimlerinin sayısal görünümü şu şekildedir:

Tablo1: Mülki İdare Bölümleri ve Sayıları

Tür	Sayı
İl	81
İlçe	919
Köy	18.334
Mahalle	32.033
Büyükşehir Belediyesi	30
İl Belediyesi	51
Büyükşehir İlçe Belediyesi	519
İlçe Belediyesi	400
Belde Belediyesi	397
TOPLAM BELEDİYE SAYISI	1397

Kaynak: İçişleri Bakanlığı¹

6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, yerel yönetimlere ait bu dizgede önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu makale, 6360 sayılı kanunun yerel yönetimlerin belediye ayağı özellikle de küçük belediyeler ve belde belediyeleri üzerindeki etkisini uygulama boyutunda ele almaktadır. Bu konu etrafında 6360 sayılı kanunla büyükşehir statüsü kazanan Aydın İli'nin Sultanhisar İlçesinin eski belde belediyesi olan Atça (Mahallesi) araştırma örneklemini olarak seçilmiştir.

Bu çerçevede ele alınan konu, makalede üç bölüm etrafında incelenmektedir. Birinci bölümde büyükşehir belediyelerinin tarihsel arka planı, bu oluşumuna dayanak sağlayan mevzuat (1982 Anayasası, 195 sayılı KHK, 3030, 5747, 5216 ve 6360 sayılı kanunlar); mevzuatın 1980'lerden günümüze geçirdiği dönüşüm ve nihayetinde 6360 sayılı kanunla ortaya çıkan tablo kanuni ve sayısal boyutları ile ele alınmaktadır.

Makalenin ikinci bölümünde 6360 sayılı kanununun belediyeler, özellikle de küçük belediyeler ve belde belediyeleri üzerindeki etkisi ele alınmaktadır. Bu bölümde Türkiye'de belediyelerin temel sorun alanlarından birini oluşturan ölçek, küçük belediyeleşme sorunu ve bu sorunun çözümüne yönelik olarak atılan adımlar tarihsel olarak

incelenmekte ve 6360 sayılı kanunun bu süreçteki rolü işlenmektedir.

Çalışmanın son bölümünde ise 6360 sayılı Kanunun uygulamaya yansımaları, kapatılan belde belediyelerinde yaşayan halkın, bu yeni kanundan doğan uygulamalara ilişkin algısı önceden belde belediyesi olup 6360 sayılı kanunla Büyükşehir olan Aydın İli'nin Sultanhisar İlçesinin Atça Mahallesi ölçeğinde yapılan anket2 çalışmasından elde edilen verilerle değerlendirilmektedir. Atça Beldesi'nin seçilme sebebi çalışmanın amacına uygun, ulaşılabilir ve anket uygulamaya elverişli konumda bulunması, şehir mimarisi açısından özel bir yeri olması, nüfus olarak bağlı bulunduğu ilçeden fazla nüfusa sahip olmasıdır.

2. Türkiye'de büyükşehir belediyelerinin tarihsel arka planı

Kentler, gerek kentsel gelişim sürecine özgü sanayileşme, göç gibi nedenlerle gerekse savaş, afetler gibi olağan dışı nedenlerle sürekli olarak dönüşüme uğramaktadırlar. Büyükşehirleşme, metropolleşme hareketleri anlamında kentleşme, gelişmekte olan pekçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de 2. Dünya Savaşı'ndan sonra hız kazanmış, bunu takip eden biçimde belediye sayıları da artmıştır (Genç, 2008: 115; Genç, 20014a; Kavruk, 2002:381).

Tablo 2: Yıllara Göre Belediye Sayıları

1923 Öncesi	1923	1930	1940	1950	1960	1970	1980
389	421	492	549	628	995	1303	1727
1990	2000	2005	2008	2009	2010	2013	2014
2061	3215	3225	3225	2949	2950	2950	1396

Kaynak: www.migm.gov.tr

Özellikle büyükşehirlerdeki hızlı nüfus artışının neden olduğu problemlere ve artan hizmet talebine çözüm bulmada yerel yönetimlerin yetersiz kalması hükümetleri hemen her dönem arayış içine sürüklemiştir (Genç, 2014a: 20; Demiral, 2007: 87). Büyükşehirlerin yönetimine ilişkin ilk modellerin ortaya çıkmasında 1970'lerde İstanbul Metropolitan Hizmet Birliği Tasarısı ve 1980'lerde Büyükşehir Birliği Kanun Tasarısı önemli düzenlemelerdir.

Milli Güvenlik Konseyi'nin 1980 tarih ve 17187 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 34 numaralı kararıyla büyük kentlerde ana belediyenin çevresinde oluşmuş olan küçük belediyeler, sıkıyönetim komutanlıkları tarafından ana belediyelere bağlanmıştır. Bu uygulamayla il merkezindeki küçük belediyeler il belediyesi ile birleştirilmiştir. Yaklaşık 120 belediye ile 150 köy yönetiminin tüzel kişiliğine bu birleştirme modeliyle son verilmiştir (Keleş, 2009: 311; Arıkboğa, 2013: 53).

Türkiye'de büyükşehirlerde özel yönetimler kurulmasına imkan tanıyan anayasal dayanak 1982 Anayasası'nın 127. Maddesinin "büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirilebilir" hükmüdür. Böylece 1580 sayılı Kanunun çizdiği sınırlar dışında, farklı kentsel büyüklük,

¹ <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx> (12.12.2016)

² Anket çalışmasının hazırlanmasında Aktel vd. nin (2009) "5747 Sayılı Yasa ile Köye Dönüştürülen Küçük Belediyeler: Isparta Örneği" adlı çalışması ve

Özaslan vd. (2014) nin "6360 Sayılı Kanun Çerçevesinde Gümüşlük Belde Belediyesi'nin Kapatılmasına İlişkin Yöre Halkının Algısı" adlı çalışmalarda kullanılan ölçeklerden de yararlanılmıştır.

kentleşme düzeyi, nüfus ve ihtiyaçları bakımından birbirinden farklı niteliklere sahip kentler için farklı kentsel yönetim modellerinin geliştirilmesi mümkün olmuştur (Kavruk, 2002: 208).

1984 tarihli ve 195 sayılı “Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile belediye sınırları içinde birden fazla ilçe bulunan şehirler büyükşehir olarak tanımlanmış; İstanbul, Ankara ve İzmir il belediyeleri büyükşehir belediyelerine dönüştürülmüştür. Bu kararnamenin ardından 27 Haziran 1984’te 3030 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesiyle 195 sayılı KHK yürürlükten kaldırılmıştır. Yıllar içinde büyükşehir belediyesi sayıları artmıştır (Bkz. Tablo 3).

Tablo 3: Yıllara Göre Büyükşehir Belediyelerinin Kuruluşu ve Yasal Dayanağı

Kuruluş Yılı	Belediye	Yasal Dayanak
1984	Ankara, İstanbul, İzmir	3030
1986	Adana	3306
1987	Bursa	3391
1987	Gaziantep	3398
1987	Konya	3399
1988	Kayseri	3508
1993	Antalya, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, İzmit, Mersin, Samsun	504 sayılı KHK
1999	Sakarya	593 sayılı KHK
2014	Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Ordu, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa, Van	6360

Kaynak: Bingöl vd, 2013: 40.

2003'te 5019 sayılı kanun ve bunun yanında 5025 ve 5026 sayılı kanunlar da büyükşehir belediyelerinin genişleme süreci açısından önemli girişimlerdir. 2004 yılında büyükşehir belediyesi yönetimlerinin hukukî statülerinin düzenlenmesi ve buralardaki hizmetlerin plânlı, programlı, etkin, verimli ve uyum içinde yürütülmesi amacıyla 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu çıkarılmış, bu kanunla aynı zamanda İstanbul ve Kocaeli illerinde büyükşehir belediye sınırları il sınırı olarak kabul edilmiştir. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile büyükşehirlerin mekânsal kapsamı genişletilmiş, belde belediyeleri de sınır içerisine dahil edilmiş; büyükşehir belediyesine yakın ilçe belediyeleri büyükşehir ilçe belediyesi hâline dönüştürülmüş, büyükşehir olmada nüfus ölçütü 750.000’e çıkarılmıştır. Kanuna göre (m.2) büyükşehir belediyelerinde, mevcut valilik binası merkez kabul edilmek ve il mülki sınırları içinde kalmak şartıyla, nüfusu bir milyona kadar olan büyükşehirlerde yarıçapı yirmi kilometre, nüfusu bir milyondan iki milyona kadar olan büyükşehirlerde yarıçapı otuz kilometre, nüfusu iki milyondan fazla olan büyükşehirlerde yarıçapı elli kilometre olan dairenin sınırı büyükşehir belediyesinin sınırını oluşturmaktaydı ve büyükşehir belediyesi, 3 ilçe belediyesini kapsayan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi olarak tanımlanmıştı. Bu matematiksel ölçek belirleme yöntemi nedeniyle kanun, “Pergel düzenlemesi/yasası” olarak anılmıştı.

Büyükşehirilere ilişkin son düzenleme 6360 sayılı kanundur. 2012 yılında çıkarılan kanun, 2014 yerel seçimlerinin ardından yürürlüğe girmiştir. 6360 sayılı Kanunla

getirilen yeni düzenlemelerden il özel idareleri, belediyeler, köyler, büyükşehir belediyeleri ve belde belediyeleri önemli ölçüde etkilenmişlerdir.

6360 sayılı Kanunla 14 yeni büyükşehir daha kurulmuş (Bkz. Tablo 3) ve büyükşehir sayısı 30’a yükselmiştir. Bu kanunla daha önce büyükşehir olan diğer illerin mülki sınırları büyükşehir belediye sınırları ile eşleştirilmiştir (Genç, 2016). Kanunla büyükşehir olan illerdeki il özel idareleri kaldırılmış ve il özel idarelerinin sayısı 51’e düşmüştür. Yasal düzenleme ile büyükşehir statüsüne sahip illerde ilgili kurumların yetkileri büyükşehir belediyelerine, bakanlıklara ve yine aynı yasa ile kurulan Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıkları (YİKOB)’a devredilmiştir.

6360 sayılı Kanunla 30 büyükşehirdeki köylerin ve belde belediyelerinin tüzel kişiliğine son verilmiş ve bunlar bağlı buldukları ilçenin mahalleleri haline dönüştürülmüşlerdir. 6360 sayılı Kanunla büyükşehir belediye yapılanması içine dahil olan köylerde yaşayanlar, yeni vergilerin de yükümlülüğü altına girmişlerdir. Köyde yaşayanların, bu yeni vergi yükümlülüklerine adaptasyonunu sağlamak için, emlak vergisi, harç ve katılım gibi yükümlülüklerden kanun tarafından 5 yıl süreyle muaf tutulmuşlardır. Ayrıca bu yerlerde içme ve kullanma suları için alınacak ücretin beş yıl süreyle en düşük tarifenin yüzde yirmi beşini geçmeyecek şekilde belirleneceği hükmüne yer verilmiştir (Genç, 2014b). Diğer 51 ilde bulunan köyler ise mevcut tüzel kişilikleri ile varlığını sürdürmektedir. 6360 sayılı Kanunla ilgili ortaya çıkan değişiklikler sayısal olarak Tablo 4’ten izlenebilir.

Tablo 4: 6360 Sayılı Kanun Öncesi ve Sonrası Yerel Yönetimlere İlişkin Durum

Belediye Türü	6360 Öncesi	6360 Sonrası	Değişim (Ne oldu?)
Büyükşehir Belediyesi	16	30	14 il belediyesi büyükşehir belediyesi oldu.
Büyükşehir İlçe	143	519	BŞB ilçe belediyesi sayısı 392 oldu.
İl Belediyesi	65	51	51 il, il belediyesi olarak kaldı.
İlçe Belediyesi	749	416	333 büyükşehir ilçe belediyesi oldu.
Belde Belediyesi	1977	342	1635 belde belediyesinin tüzel kişiliği sona erdi
İl Özel İdaresi	81	51	30 ilde il özel idareleri kapatıldı
Toplam Belediye	2950	1396	Belediye sayısı 1396’ya düştü.
Köy	34.395	17.834	17.541 köyün tüzel kişiliğine son verildi.
Mahalle	19.103	36.740	Büyükşehir belediyesi olan 30 ilde köy yönetimleri mahalle olarak bağlı olduğu ilçe belediyesine bağlandı.

6360 sayılı kanunla, Türkiye’de şehir nüfus oranı da önemli oranda değişmiştir. Bu idari düzenleme 10.000 nüfus kriteri esas alındığında 2012 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre %74,6 oranında olan şehir nüfusunun 2013 sayım sonuçlarında %89,8 gibi yüksek bir orana çıkmasına neden olmuştur. Bir yıllık süre içerisinde oluşan %15,2’lik büyük fark ilgili yasa ile 30 büyükşehirde tüzel kişilikleri kaldırılarak şehrin mahallesi haline getirilen köyler ile 10.000 nüfusun altındaki belde nüfuslarının şehir nüfuslarına eklenmesinden kaynaklanmaktadır (Bekdemir vd, 2014: 282).

3. 6360 sayılı kanun ve küçük belediyeler üzerindeki etkisi

6360 sayılı Kanunun gerekçesinde, yerelde daha güçlü yönetimlerin hayata geçirilmesi; hizmetlerin yerelde daha etkili ve verimli sunulması; hizmetlerde verimin sağlanmasıyla demokratik katılımın artması beklentisi, küçük belediyeleşmeden kaynaklanan sorunların giderilmesi amaçları vurgulanmaktadır. Bu anlamda 6360 sayılı kanunla çözümlenmesi amaçlanan konulardan biri de ölçek, küçük belediyelerin neden olduğu optimalite sorunlarıdır.

Türkiye’de belediye sistemi önemli ölçüde belirli bir nüfus eşliğini aşarak köyden belediyeye dönüşerek kurulan, belde³ belediyeleri gibi küçük belediyelerden oluşmaktadır. Bu durum, uygulamada ölçek, hizmet alanı, coğrafi alan, büyüklük, idari ve siyasi parçalanmışlık gibi sorunları ortaya çıkarmaktadır (Genç, Özgür, Acartürk, 2008; Genç, 2015).

Tablo 5: Türlerine Göre Belediyeler ve Sayıları

Tür	Sayı	Oran (%)
Büyükşehir Belediyesi	30	0,2
İl Belediyesi	51	4
Büyükşehir İlçe Belediyesi	519	37
İlçe Belediyesi	400	29
Belde (Kasaba) Belediyesi	397	28
TOPLAM	1397	100

Kaynak: Türkiye Belediyeler Birliği⁴

Tablo 5’e göre, 2016 yılı itibariyle toplam 1397 belediyeden 397’si (%28’i) belde belediyesidir. Makalenin sonunda yer alan Tablo 6 incelendiğinde, 2011 itibariyle 2950 belediyenin 1078’inin 0-1999; 978’inin 2000-4999 nüfusa sahip oldukça küçük nüfuslu belediyeler olduğu görülmektedir.

Küçük belediyelerin önemli bir kısmı büyük belediyelerin etrafında kümelenmekte; birçok yerel hizmeti yürütememekte; katılım ortamı oluşturma kapasitesi açısından yetersiz kalmakta; mali yapıları büyük ölçüde genel bütçe vergi gelirlerine bağımlı olmakta; gelir elde etme kapasiteleri zayıf, cari harcamalarının bütçe içinde payı çok büyük olmaktadır (Canpolat, 2010: 94). İlave, belediyeler, kentsel yerleşim modeli olmasında rağmen, belediye örgütü olan küçük yerleşmeler çoğunlukla kırsal karakterlidir, bu nedenle vergi - gelir tabanı zayıftır; ölçek ekonomileri ortaya çıkarılamamaktadır; küçük ölçekli yerel birimler, genel olarak kaynak yetersizliği sorunu ile yüz yüze ve dar bir kariyer yapısına sahip olmaları nedeniyle, nitelikli uzmanlar; teknisyen / bürokratlar ve seçilmiş temsilciler için çekici olamamaktadırlar; merkez bir belediye etrafında kümelenen küçük belediyelerde yaşayanlar çoğu kez merkez belediyenin hizmetlerinden bedel ödemeksizin yararlanabilmekte, bu durum merkez belediyenin ürettiği hizmetlerin kendisine ait

alandaki yetersiz kalması sonucunu doğurmaktadır. Başka bir deyişle, merkez belediyenin ürettiği hizmetlere ait dışsallıklar yasal sınırdan daha geniş bir alana yayılmakta, hizmet sınırları ile idari sınırlar birbirinden farklılaşmaktadır. Küçük ölçekli ve çok sayıda yerel yönetim biriminden oluşan bir sistem, merkezden yapılacak yardımları zorlaştırmakta, ulusal kaynaklar daha küçük dilimlere halinde kullanılmakta, bu durum ise verimliliği azaltmaktadır (TÜSİAD, 1995: 43).

Ölçek sorununun üstesinden gelebilmek için 1984 yılında mevcut yerel yönetim sistemine belediyeler yanında büyükşehir belediyeleri eklenmiştir. Bu şekilde üst kademe yer alan büyükşehir belediyesi eliyle büyükşehir alanının bütünlüğü ve parçalı idari yapıdan kaynaklanan sorunların ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile belde belediyeleri de büyükşehir sistemine dahil edilmiştir. 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı kanunla yine aynı amaca yönelik olarak belediyelere birleşme ve katma imkânı verilerek (11. Madde uygulaması) küçük belediyeleşme ve optimal ölçek sorunları aşmaya çalışılmıştır. Koşulları uygun olduğu takdirde çevrenin merkeze katılması olarak adlandırılabilir bu düzenleme orta ölçekli kentsel alanların sorunlarına çözüm getirebilecekken özellikle kıyı bölgelerinde bir ilçeden diğer ilçeye uzanan yapı adalarında sorunu çözmekte beklenen başarıyı gösterememiş, 11. Maddeyi uygulayan belediyelerin sayısı sınırlı kalmıştır. 5393 sayılı belediye kanunu, yeni belediye kurulmasını güçleştiren ve küçük belediyelerin birleştirilmesine imkân veren etkinliği ve kentsel alan bütünlüğünü sağlamayı amaçlayan düzenlemeler getirmiştir. Ancak bunların da başarısı idari düzenlemelere önem verilmesi ve uygulanmasına bağlıdır (Arikboğa, 2008: 28; Arikboğa, 2007).

2008 yılında yürürlüğe giren 5747 sayılı Büyükşehir Belediye Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması Ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunla büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde 43 yeni ilçe belediyesi kurulmuş ve ilk kademe bazı büyükşehir ilçe belediyelerinin tüzel kişilikleri kaldırılarak, bu belediyelere ait mahalleler artık büyükşehir mahalleleri konumuna gelmiş; nüfusu 2 binin altında kalan 862 belde belediyesinin tüzel kişiliği kaldırılmıştır. Bu şekilde büyük şehirlerdeki idari parçalanmışlığın önüne geçilmeye çalışılmıştır (Arikboğa, 2008: 18; Özgür, 2008: 49).

Nihayetinde 2012’de çıkarılan 6360 sayılı kanunla yeni kurulan 14 büyükşehir ve eski 16 büyükşehirde il mülki idare sınırları ile büyükşehir belediye sınırları eşitlenmiş, bu büyükşehirlerde belde belediyeleri ve köylerin tüzel kişiliği kaldırılmıştır. Bu şekilde küçük belediyelerde önemli ölçüde azalma sağlanmıştır. Kanunla büyükşehir belediyesi olan illerdeki belde belediyelerinin tüzel kişiliği sona ermiştir. Bundan başka büyükşehir belediyesi olmayan diğer 51 ildeki

³ Arapçada “şehir” anlamına gelen belde, Türkiye’de idari yapılanmada köy ile ilçe arasında bucağın aşağı ya da eşiti bir konumda yer alan yerel yönetim birimini ifade eder. İdari yapılanma içinde kentsel yerleşmeler il merkezi ve ilçe merkezi unvanları verilirken, il merkezi, ilçe merkezi görevi alamamış belediye örgütleri yerleşmelere ise yerel yönetimle ilgili bir yönetsel statü kazandırılarak **belde** unvanı verilmiştir (Özçağlar, 2005). Belde, sadece belediye teşkilatının olduğu, **mülki idare amirinin** bulunmadığı yerleşim birimleridir. 5393 sayılı belediye kanununda “belde”, belediyesi bulunan yerleşim yeri (m.3) olarak tanımlanmaktadır. Birleşme ve katılmayı düzenleyen 8. Maddede “...Bir beldenin bazı kısımlarının komşu bir beldeye katılmasında veya yeni bir belde ya da köy kurulmasında, beldenin nüfusunun

5.000’den aşağı düşmemesi gerekir. Büyükşehir belediyesi bulunan yerlerde ayrılma yoluyla yeni bir belde kurulması için belde nüfusunun 100.000’den aşağı düşmemesi ve yeni kurulacak beldenin nüfusunun 20.000’den az olmaması şarttır. ...” hükmü yer almaktadır. 442 s. Köy Kanununa göre (m.1) Nüfusu iki binden aşağı yurtlara (köy) ve nüfusu iki bin ile yirmi bin arasında olanlara (kasaba) ve yirmi binden çok nüfusu olanlara (şehir) denir. Nüfusu iki binden aşağı olsa dahi belediye teşkilatı mevcut olan nahiyeye, kaza ve vilayet merkezleri kasaba itibar olunur ve Belediye Kanununa tabidir.

⁴ [http://www.tbb.gov.tr/belediyelerimiz/istatistikler/genel-istatistikler/\(11.12.2016\)](http://www.tbb.gov.tr/belediyelerimiz/istatistikler/genel-istatistikler/(11.12.2016))

nüfusu 2 binin altında kalan belde belediyelerinin de tüzel kişiliği sona ermiştir. Makalenin sonunda yer alan Tablo 7’de 3030, 5216, 5747 ve 6360 sayılı kanunlarla değişen büyükşehir sayılarını takip etmek mümkündür.

6360 sayılı Kanunla hizmet sunumu açısından fayda öngörülmektedir. 30 büyükşehir belediyesinde büyükşehir belediyesi güçlü imar yetkilerine sahip olacak; il özel idarelerinin işini büyükşehir belediyeleri yapacaktır. Ancak yasanın tartışmalı tarafları da çoktur. Uygun ölçüğe ulaşılma konusu oldukça tartışmalıdır. Zira eleştirilerin önemli bölümü öncelikle İstanbul ve Kocaeli için uygulanan il sınırı ve büyükşehir belediye sınırlarının eşitlenmesi uygulamasının her büyükşehir için uygun olmadığı; yeni büyükşehirlerin bu iki il gibi kentleşmiş ve bütünleşik bir coğrafyada yer almadıkları konusundadır. Bu durumda optimal ölçüğe sağlama amacıyla merkeziyetçiliği artıran ve yerel demokrasiyi azaltan bir uygulama ortaya çıkmaktadır. 6360 sayılı Kanunla alanı genişleyen, sorunları ve hizmet beklentileri daha da farklılaşan ve meclis üye sayısı artan büyükşehir belediyelerinde karar vermenin daha da güçleşmesi beklenmektedir. Mevcut durumda kentlerin yerel hizmet sorunları çözülememişken yeni büyükşehirlerin, ilçelerinin ve köylerinin sorunlarının çözülmesi daha güçtür; tarımın, tarım arazileri ile meraların, orman ve yaylaların yapılaşma alanlarına dönüşmesi riski artmaktadır. Kanunun kırsal alan yönetimiyle ilgili düzenlemelere sahip olmaması eksik taraftır. Belediyelerde kırsal alan yönetimiyle ilgili birimler oluşturulmamıştır. Köylerdeki ve belediye sınırları dışındaki binaların kapsamı içine girdikleri metropoliten imar planlarına nasıl uygun hale getirileceği konusunda bir düzenleme yoktur.

6360 sayılı kanun ilçe belediyeleri arasındaki temsil adaletsizliğini artırmakla da eleştirilmektedir. Kılınç Ürkmez ve Zengin Çelik (2016: 77-78) 6360 sayılı kanunun kır-kent tanım ve sınıflandırma problemlerini farklı bir boyuta taşıdığı; sayısal ve istatistik veriler açısından gerçek durumu yansıtmayacak şekilde bazı değer sapmalarının söz konusu olduğu; büyükşehirlerde köylerin mahalleye dönüştürülmesinin buralardaki yapılaşmaların karakterleri, kırsal kimliklerinin korunması, sosyal ve ekonomik bağlamda gözlenebilecek değişiklikler açısından birtakım endişeleri de getirdiği; kırsal alanların planlanmasının temel olarak tarımsal üretimin planlanmasını da içeriyor olması nedeniyle imar mevzuatı ve mevcut planlama pratiği temelinde bir yetersizliğin ortaya çıkacağı yönünde eleştiriler getirmektedirler.

4. 6360 Sayılı Kanun’la Atça Beldesi’nin mahalleye dönüştürülmesi ve halkın dönüşüme yönelik algısı

Belediyelerin hizmet sınırları aynı zamanda kuruldukları şehrin sınırını, başka bir ifade ile kentsel idari alanını da oluşturmaktadır. Türkiye’de 1580 sayılı kanunla kurulan belediyeler şehir yerleşmelerinin yanı sıra kırsal karakter taşıyan ilçe merkezleri ve beldelerde de kurulmuştur (Özçağlar, 2011: 137).

6360 Sayılı Kanun gereği Aydın ilinde, sınırları il mülki sınırları olan Aydın Büyükşehir Belediye’si kurulmuş; belediye sınırları içerisinde yer alan belde belediyelerinin tüzel kişilikleri 30 Mart 2014 mahalli idareler genel seçimleri ile sona ermiştir. Belde belediyeleri tek mahalle olarak bağlı buldukları ilçeye dahil olmuşlardır. Bu kanunla Aydın’da 36 belde belediyesi ve 490 köyün tüzel kişiliği kaldırılmıştır.

Aydın İli Sultanhisar İlçesinde ise Atça ve Salavatlı belde belediyeleri ile 11 köyün tüzel kişiliği kaldırılarak bunlar mahalle olarak Sultanhisar İlçe Belediyesine mahalle olarak bağlanmıştır (Genç, 2014b).

Araştırma alanı olarak, Aydın iline bağlı Sultanhisar ilçesine mahalle olarak bağlanan, ilçe nüfusundan fazla nüfusu olan Atça Beldesi seçilmiştir. Romalılar döneminde kurulan Atça’da ilk belediye teşkilatı 1867 yılında kurulmuştur. Atça Belediyesi Ege Bölgesi’nin ilk belediyelerinden biridir. Atça 27 Mayıs 1919’da uğradığı Yunan işgalinden 5 Eylül 1922’de kurtulduğunda, mağlup Yunan ordusunun kaçarken yakıp yıktığı virane bir görünümde iken Cumhuriyet’in ilanı ile tekrar büyümeye başlamıştır. Uzun süre Avrupa’da kalan, Fransa’da şehir planlamacılığı eğitimi alan Abdi Bey hayranı olduğu Paris’in Şanzalize gibi ünlü caddelerinin birleştiği ismi daha sonra Charles De Gaulle olacak olan Etoile Meydanı’nı örnek alarak, Atça’yı yeniden imar etmek üzere görev almış, aynı meydana bulunan Zafer Takımın bulunduğu yere Atça Parkı’nı yerleştirmiştir. Etoile Meydanına bağlanan 12 caddeye karşılık Atça’ya da 45 derece açı ile 8 simetrik ana cadde ve bunları dik kesen yüzlerce düzenli sokak yerleştirmiştir. Atça Beldesi Türkiye’de bu şekilde tasarlanmış ilk ve tek yerleşim yeridir. Denizli-Aydın Karayolu üzerinde bulunan Atça’nın girişi ve çıkışlarında “Türkiye’nin Paris’i Atça’ya hoş geldiniz” tabelaları yer almaktadır. Atça’da ekonomik faaliyetin büyük çoğunluğunu tarımsal faaliyetler (meyvecilik) oluşturmaktadır. Atça’da 3 ilkokul, 1 özel anaokulu, 2 ortaokul, 2 lise ve 1 meslek yüksekokulu bulunmaktadır.

Araştırmanın evrenin Atça’da yaşayan halk oluşturmaktadır. 2015 ADNKS verilerine göre Sultanhisar ilçe nüfusu 20.983’tür. 2015 sayımlarına göre nüfusun, 3.915’i kadın, 3585’i erkek olmak üzere toplam 7.779 kişidir (<http://tuikapp.tuik.gov.tr>).

2016 yılı Mart ve Nisan aylarında gerçekleştirilen anket çalışması, rastgele örneklem yöntemiyle 367 kişiye uygulanmıştır (%95 güven aralığında, 0,05 hata payı ile örneklem büyüklüğü 367 olarak hesaplanmıştır. N=367).

Anketten elde edilen demografik verilere göre; araştırmaya katılan örneklem yarisından fazlası erkek ve tamamı T.C. vatandaşıdır. En yoğun katılımcı yaş grubu %32 ile 36-45 yaş aralığıdır. Katılımcıların %98’i sürekli olarak Atça’da ikamet etmektedir. Katılımcıların Atça’da yaşam süresi %22 ile 41-50 yıl aralığındadır. Katılımcılar arasında okuma yazma bilmeyen yoktur ve büyük çoğunluğu ilköğretim mezunudur. Katılımcıların çoğu asgari ücret seviyesi civarında aylık gelire sahiptirler. Örneklemin büyük çoğunluğu çiftçilik faaliyetinde bulunmaktadır.

Araştırmada kullanılan veri toplama aracı ankettir. Ankette yer alan önermeler, literatür yanında 5747 sayılı Kanun kapsamında “Isparta’nın kapatılan küçük belediyelerinde yaşayan halkın kapatılma kararını nasıl algıladıklarını ortaya koymak” amacıyla Aktel vd. (2009) ile aynı araştırmayı Muğla ili Bodrum İlçesine bağlı Gümüşlük Beldesi’nin mahalleye dönüşmesi üzerine yapan Özaslan vd’nin (2014) geliştirmiş oldukları ölçeklerden de faydalanılarak oluşturulmuştur.

Önermeler, araştırma amacı ve araştırma alanına yönelik olarak revize edilmiştir. Araştırmaya katılanlara 6360 sayılı kanunla Türkiye’de belde belediyelerinin kapatılmasına; Atça Belediyesinin kapatılmasına; hizmet sunumuna; katılıma; mali

yapıya ilişkin algılarını ölçmeye yönelik olarak 5 önerme seti uygulanmıştır. Bu önermeler 5'li Likert şeklindedir. ("kesinlikle katılıyorum", "katılıyorum", "ne katılıyorum ne katılmıyorum", "katılmıyorum", "kesinlikle katılmıyorum")

Anket önce 40 kişilik bir örnek grubuna uygulanmış ve elde edilen sonuçların güvenilirliği 0,77 ile güvenilir çıkmıştır (Cronbach Alpha değeri. Sınır 0,70). Algıya yönelik kullanılan önermelere ait veriler SPSS istatistik programı aracılığıyla frekans analizi ve korelasyon analizi yapılarak yorumlanmıştır.

Atça'da yaşayan halkın dönüşüme yönelik algısını ölçmek amacıyla "Türkiye'de belde belediyelerinin kapatılmasına ilişkin önermelere" yer verilmiştir. Tablo 8'e göre; katılımcıların %85'inin Aydın'ın 30 Mart 2014 seçimlerinden sonra büyükşehir belediyesi statüsüne dönüşeceğinden haberlerinin olduğu görülmektedir. Yerel yönetimler alanında yapılan reform çalışmalarını katılımcıların %39'u desteklerken ("kesinlikle katılmıyorum" ve "katılmıyorum" ifadelerini işaretleyenlerin toplamı), hemen hemen aynı orandaki katılımcı ise (%38) desteklememektedir.

"Belde belediyelerinin kapatılması olumlu sonuçlar doğurmuştur" önermesine katılımcıların %80'i katılmamaktadır. Belde belediyelerinin kapatılmasının kamu yararına uygun bir durum olduğu önermesine de katılımcıların yarısından fazlasının (%54) katılmadığı görülmektedir.

"Belde belediyelerinin kapatılması siyasi parti ve kişiliklere fayda sağlama amaçlı yapılmıştır" önermesine katılımcıların %37'si katılırken; %35'i katılmamıştır. Bu önerme üzerinde karsızların oranı ise %28'dir.

Katılımcıların %59'u belde belediyelerinin kapatılmasının hizmette kalite ve verimliliği arttıracığı önermesine katılmamaktadır. Bu uygulamanın kaynak israfını önleyeceğine önermesine katılımcıların %51'i katılmamaktadır.

AB'ye uyum amacıyla belde belediyelerinin kapatıldığını düşünenlerin oranı %45'tir. Belde belediyelerinin verimsiz ve etkinlikten uzak çalıştığı için kapatılmalarının olumlu olduğunu düşünenlerin oranı sadece %21'dir. Bu önermeye katılmayanların oranı ise %54'tür.

Belde belediyelerinin yetersiz mali kaynaklarından dolayı kapatıldığı önermesine katılımcıların %50'si katılmamaktadır. Belde belediyelerinin yüksek katılımlı yapısından dolayı kapatılmasının olumsuz sonuçlar doğuracağına inananların oranı %58'dir.

Belde belediyelerin şeffaf ve açık bir yönetim anlayışına sahip olmamalarından dolayı kapatılmaları olumlu sonuç yaratacağı önermesine katılımcıların %60'ı katılmamaktadır. Bu durumda son iki önerme birlikte düşünüldüğünde katılımcıların belde belediyelerinin kapatılmasına olumsuz yaklaştıkları görülmektedir.

Tablo 9'a göre; katılımcıların büyük çoğunluğu 30 Mart 2014 yerel seçimlerinden sonra Atça Belediyesi'nin kapatılacağından, Sultanhisar ilçesine bağlı mahalleye dönüşeceğinden ve bir muhtar tarafından yönetileceklerinden haberdar olmuşlardır. Fakat katılımcıların %94'ü bu dönüşümün halka sorularak uygulanması gerektiğini düşünerek %85 oranda bu kararı doğru bulmamaktadır.

Belediyelerinin kapatılmasının demokratik haklarının ellerinde alınması olarak değerlendiren katılımcıların oranının %57 olduğu görülmektedir. Atça beldesinin Fransa'nın Paris şehrine göre dizaynı edilmesinden kaynaklanan özgün yapısından dolayı belediyelerinin kaldırılmasını doğru bulmayanların oranının %96'lık büyük bir orana ulaştığı görülmektedir.

Tablo 10'da yer alan hizmet sunumuna ilişkin önermelerin birincisine bakıldığında, katılımcıların kapatılan Atça Belediyesi'nin daha verimli çalıştığını düşündükleri görülmektedir (%64).

Katılımcıların %93'ü kapatılan belediyelerine ait araç ve gereçleri kendi mahallelerinde bulunmasını ve kullanılmasını istemektedirler.

Katılımcıların %71'i Atça Belediyesi kapatıldıktan sonra mahalleye yönelik hizmetlerin sunumunda sorun yaşandığını düşünmektedir.

Katılımcıların yarısından fazlası belediye kapatıldıktan sonra altyapı hizmetlerinin sunumunda (kanalizasyon %50, Çevre temizliği %50, ulaşım %51, imar %55) sorun yaşandığını düşünmektedir.

Katılımcıların %59'u Atça'nın mahalleye dönüştürülmesinin, sunulacak kamu hizmetlerinin verimliliğini ve kalitesini arttırdığını düşünmemektedir. Ayrıca Atça beldesinin nüfusunun bağlı olduğu Sultanhisar ilçesinden fazla olması nedeniyle katılımcıların %59'u tarafından Sultanhisar Belediyesi'nin Atça Mahallesi'ne yeterli hizmeti sunmadığı algısı ortaya çıkmıştır.

Tablo 11'e göre, katılıma ilişkin önermelere verilen cevaplar incelendiğinde gerek Atça Belediye Meclisi toplantılarına gerekse bağlanılan Sultanhisar Belediye Meclisi toplantılarına katılımın düşük olduğu görülmektedir (katılmama oranları %66-%55). Belediye kapanmadan önce belediyenin düzenlemiş olduğu sosyal ve kültürel etkinliklere katılım oranı %39 iken bu sayı dönüşümden sonra %23'e düşmüştür. Bu önermelerden yola çıkarak belde sosyal ve kültürel etkinliklere katılımın siyasi katılımdan fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca üç yıldır uygulanan kanunla yaşanan dönüşümün sosyo-kültürel ve siyasi katılımı önceki yıllara nazaran düşüş olduğu gözlemlenmektedir.

Katılımcıların %73'ü belde belediyelerinin taleplerini dikkate aldığını söylerken, dönüşümden sonra bağlanılan belediye tarafından taleplerin dikkate alındığını düşünenlerin oranı %21'dir. Ayrıca katılımcıların %88'i problem ve dertleri olduğunda Atça Belediyesi yetkililerine rahatlıkla ulaşarak sorunlarını anlatabildiklerini belirtirken, aynı önerme Sultanhisar Belediyesi için sorulduğunda bu oranın %22'ye düştüğü görülmektedir.

Tablo 12'ye göre, belediyenin mali yapısına yönelik önermelerde; katılımcıların %56'sı Atça Belediyesinin mali kaynaklarının yeterli olduğunu, %64'ü ise bu mali kaynakların etkili ve yerinde kullandığını düşünmektedirler. Sultanhisar Belediyesi'nin bu kaynakları daha etkili ve yerinde kullandığını söyleyenlerin oranı ise %23'tür.

Katılımcıların Atça Belediyesi'nin fiziki kaynaklarının (bina, ara-gereç vb.) yeterliği olduğuna yönelik algıları %63 ve bu fiziki kaynakları olumlu kullandığına yönelik algı ise %64'tür. Sultanhisar Belediyesi'nin bu kaynakları daha etkili kullandığını düşünenlerin oranı ise %44'tür.

Katılımcıların %87'si Atça Belediyesi'nin beldenin altyapı, fiziksel ve kültürel imkanlar açısından gelişimine katkı yaptıkları algısını taşıırken, bu oran Sultanhisar Belediyesi'ne yönelik olarak %26'da kalmaktadır. Bu önermede yer alan %36'lık kararsızların oranı; katılımcıların bu konuda temkinli davrandıklarını göstermektedir. Burada bu uygulamanın sonuçlarını göstermesi için gereken sürenin henüz erken olduğu sonucunu da çıkarabilir.

Katılımcıların %39'u Sultanhisar Belediyesi'nin mahallelere kaynak dağıtımında adil olacağını düşünürken, %35'i bu konuda kararsız kalarak bir önceki önermede ortaya çıkan neden-sonuç çıkarımını algı olarak ortaya koymuştur.

Katılımcıların %76'sı Atça Belediyesi'nin kararların alınmasında ve sorunların tespitinde daha etkin çalıştığını belirtirken, bu önerme Sultanhisar Belediyesi için düşünüldüğünde oran %21'dir.

Makalenin temel amacı, kapatılan Atça Beldesi'nde yaşayan halkın, bu yeni uygulamaya dönük algısını belirlemeye yöneliktir. Bu amaçla, örneklem grubuna farklı önermeler içeren anketler sunulmuş olup; anket sonuçlarına frekans analizi yapılmıştır. Ayrıca ankete katılanların bu yeni durum karşısındaki farkındalıklarını ölçmek ve bu farkındalığın, katılımcıların eğitim düzeyleriyle olan ilişkisini belirlemek için, "Korelasyon Katsayısı Hesaplama" ile "Regresyon Analizi" teknikleri uygulanmış olup sonuçlar aşağıya çıkarılmıştır:

Tablo 13: "Eğitim Durumu- Farkındalık ilişkisi

	EĞİTİM DURUMU									
	Okur-Yazar		İlkokul		Ortaokul		Lise		Üniversite	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Kesinlikle Katılıyorum	1	8	70	40	44	43	36	55	11	79
Katılıyorum	3	25	75	43	48	47	25	39	3	21
Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	5	42	13	8	6	6	2	3	0	0
Katılmıyorum	2	17	11	6	3	3	2	3	0	0
Kesinlikle Katılmıyorum	1	8	5	3	1	1	0	0	0	0

Yukarıdaki tabloya korelasyon bağıntısı uygulanarak iki değişken (Eğitim Durumu-Farkındalık) arasındaki ilişki analiz edilmiş olup, hesaplama sonucuna göre korelasyon katsayısının +0,8494 olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre ankete katılanların eğitim durumu ile farkındalık algıları arasında pozitif yönde yüksek ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Ayrıca bağımsız değişken olan "Eğitim Durumu" ile bağımlı değişken olan "Farkındalık" arasındaki yüksek korelasyonlu ilişkiyi regresyon tekniğiyle analiz edildiğinde ortaya çıkan fonksiyona göre ($y=36.5+14.5x$), bağımsız değişkenin alacağı değerlere göre (artış-azalış) bağımlı değişkenin de doğrusal yönde değişiklik göstereceği görülmektedir.

5. Tartışma ve sonuç

6360 sayılı kanunla Türkiye'de özellikle büyükşehir belediyesi yapılanmasında meydana gelen değişimle, birçok belde belediyesi ve köy tüzel kişiliği son bulmuş, dönüşümle

beraber yeni döneme mahalle statüsünde girmişlerdir. Kanun gerekçesinde değişen dünya koşullarında yönetim anlayışlarının da değiştiğine vurgu yapılmakta; yerel yönetim alanında etkililiğe, verimliliğe ve katılımcılığa önem verildiği belirtilmektedir. Ayrıca kaynak israfının önlenmesi ve yönetsel koordinasyonun sağlanmasında bu yeni dönüşümün ihtiyaçları karşılayacağı düşünülmüştür. Bu yeni dönüşümle beraber büyükşehir belediyeleri sınırları içerisinde kalan belde belediyeleri ve köylerin tüzel kişiliği sona erdirilmiştir. Dönüşüm, büyükşehirlerin merkezi noktalarında yaşayanlar açısından olumlu bulunurken, özellikle tüzel kişiliğini kaybetmiş alanlarda kamuoyunun ciddi tepki ve eleştirilerine de maruz kalmıştır.

Bu çalışma yapıldığında, 30 Mart 2014 yerel seçimleri sonrası Atça Belde Belediyesi'nin kapatılmasının üzerinden üç yıl geçmiştir. Bu nedenle katılımcıların önceki dönem ve yeni dönem hakkında karşılaştırma yapabilmelerine müsait ortam oluşmuştur. Çalışmada öncelikle dönüşüm hakkında katılımcıların bilgi sahibi olup olmadığı belirlenmeye çalışılmış ve çıkan sonuçta katılımcıların, seçimlerden sonra Aydın'ın büyükşehir belediyesi olacağı, kendi belde belediyelerinin kapatılarak, mahalle olarak Sultanhisar ilçesine bağlanacağı hakkında bilgi sahibi oldukları anlaşılmıştır. Yani örneklem grubunun mevcut dönüşüm hakkında farkındalıklarının yüksek olduğu görülmüştür. Farkındalığı yüksek olan katılımcı grubunun bu yeni değişim ve dönüşüm sürecinin belediyelerinin kapatılma kararının kendilerine bırakılması gerektiğini düşünmekte ve büyük çoğunlukla kapatılma kararını olumsuz bulmaktadırlar. Katılımcıların 6360 sayılı Kanunun gerekçesinde yer alan etkili ve verimli hizmet sunamamaları ve yeterli mali kaynaklara sahip olmamaları gerekçesiyle belediyelerinin kapatılmalarını inandırıcı bulmadıkları ilgili önermelere verdikleri cevaplardan anlaşılmaktadır.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu Atça Belediyesi'nin daha etkili ve verimli çalıştığını; dönüşümden sonraki mevcut durumda belediye hizmetlerindeki etkililik ve verimlilikte düşüş yaşandığını belirtmişlerdir.

Dönüşümden sonra gerek sosyo-kültürel katılım da gerekse siyasi katılım da düşüş yaşandığı görülmüştür. Katılımcıların hem dönüşüm öncesi dönemde hem de mevcut dönemde siyasi katılımından çok sosyo-kültürel katılıma daha fazla önem verdiği de verilerden anlaşılmaktadır.

Katılımcıların çoğunluğu Atça Belediyesi'nin fiziki kaynaklarının yeterli olduğunu düşündüğü ve bu kaynakları etkili ve verimli kullandığını belirtmişlerdir. Karşılaştırma yapıldığında katılımcıların büyük çoğunluğunun hizmetlerin etkililiği ve verimliliğinde Atça Belediyesi'nin Sultanhisar Belediyesi'nden daha üstün olduğu sonucu elde edilmiştir.

Özaslan vd., (2014) nin Bodrum Gümüşlük Beldesi üzerine yaptıkları çalışmada da, katılımcıların kapatılma kararının kendilerine sorulması gerektiğini düşündükleri; kapatılma kararını doğru bulmadıkları; etkili ve verimli hizmet sunamadıkları ve yeterli mali kaynaklara sahip olmamaları nedeniyle belde belediyelerinin kapatılmasını geçerli bir neden olarak görmedikleri, belediye kapatıldıktan sonra hizmetlerin sunumunda özellikle de çevre temizliği, çöp toplama, kanalizasyon, içme suyu, imar, itfaiye ve ulaşım hizmetlerinde sorun yaşayacaklarını düşündükleri ortaya konulmuştur.

Belli ve Aydın'ın (2016) Kahramanmaraş'ta 6360 sayılı kanun sonrasında kapatılarak mahalleye dönüşen Önsen (eski Belde Belediyesi) üzerine yaptıkları çalışmada ise farklı sonuçlar ortaya konulmaktadır. Çalışmada hizmette etkinlik ve verimlilik açısından belde belediyesinin kapatılmasının yerinde bir karar olduğu; temsil açısından belde belediyesi ile ilçe belediyesi arasında çok büyük değişiklikler olmadığı ortaya konulmaktadır.

Göküş ve Alptürker (2016) Mersin Büyükşehir belediyesinin Silifke İlçesi örneğinde 6360 sayılı kanunun uygulanmasıyla birlikte köyden mahalleye dönüşen birimlerin muhtarları ile hizmet etkinliğini ölçmeye yönelik olarak yaptıkları çalışmada, muhtarların bir kısmının 6360 sayılı

kanunla yaşanan dönüşümden memnunken bir kısmının memnun olmadığı (itibar, otorite, gelir, personel, bina ve araç-gereç kaybı); muhtarların bir kısmının belediye yönetimleri ile iletişim sorunu yaşadıkları; hizmet taleplerinin zamanında karşılanmadığı, partizanca tutum sergilendiği; veya özel ilişkilerle hizmet taleplerinin karşılandığı; hizmet taleplerine olumlu karşılık bulan muhtarların hizmetlerin etkin sunulduğunu belirttiği; hizmetlerin etkin olarak sunulmamasının nedenleri arasında, mahallelerin kent merkezlerine uzak olması, belediye hizmet alanının büyük olması, yasanın yeni olması ve belediyelerin idari teşkilatlanmasını tam olarak gerçekleştirememiş olması sonucuna ulaşmışlardır.

Tablo 6: Belediyelerin Nüfuslarına Göre Dağılımı (2009-2010-2011)⁵

NÜFUS	TOPLAM			BÜYÜKŞEHİR			İL MERKEZİ			BÜYÜKŞEHİR İLÇE			İLÇE MERKEZİ			BELDE		
	2011	2010	2009	2011	2010	2009	2011	2010	2009	2011	2010	2009	2011	2010	2009	2011	2010	2009
	2950	2950	2950	16	16	16	65	65	65	143	143	143	749	749	749	1977	1977	1977
0-1.999 ARASI	1078	1023	926										68	59	52	1010	964	874
2.000-4.999	978	1035	1133										202	212	218	776	823	915
5.000-9.999	323	323	327							6	6	5	175	174	177	142	143	145
10.000-24.999	229	229	227				1	2	2	9	9	11	175	175	175	44	43	39
25.000-49.999	92	89	89				7	5	6	19	19	19	63	62	61	3	3	3
50.000-99.999	85	94	96				18	22	23	15	18	17	50	53	55	2	1	1
100.000-249.999	77	71	67				29	26	24	32	31	32	16	14	11			
250.000-499.999	53	55	54	1	1	1	8	10	10	44	44	43						
500.000-999.999	26	22	23	6	6	7	2			18	16	16						
1.000.000'DAN BÜYÜK	9	9	8	9	9	8												

Tablo 7: Yerel Yönetim Kanunlarına Göre Belediye Türlerindeki Sayısal Değişim

	3030 Sayılı Kanuna Göre	5216 Sayılı Kanuna Göre	5747 Sayılı Kanuna Göre	Yerel Seçime Katılan Belediyeler (29 Mart 2009- Belediye Sayılarının Durumu)	6360 Sayılı Kanun Kapsamındaki Değişiklikler
Büyükşehir Belediyesi	16	16	16	16	30
Büyükşehir İlçe Belediyesi	58	100	142	143	519
Büyükşehir Alt Kademe Belediyesi	31	Bu Statüde Belediye yok	Bu Statüde Belediye yok	Bu Statüde Belediye yok	Bu Statüde Belediye yok
Büyükşehir İlk Kademe Belediyesi	Bu Statüde Belediye yok	283	Bu Statüde Belediye yok	Bu Statüde Belediye yok	Bu Statüde Belediye yok
İl Belediyesi	65	65	65	65	51
İlçe Belediyesi	850	750	750	749	400
Belde Belediyesi	2208	2011	1132	1974	396 ⁶
TOPLAM BELEDİYE SAYISI	3228	3225	2105	2947	1396

Kaynak: Akıllı, 2010: 24.

⁵ Tablo, MİGM verilerinden üretilmiştir.

⁶ Günümüz itibarıyla belde belediyesi sayısı 397'dir.

Tablo 8: Genel Anlamda Belde Belediyesinin Kapatılmasına İlişkin Önermeler

ÖNERMELER	Kesinlikle Katılıyorum (1)		Katılıyorum (2)		Ne katılıyorum ne katılmıyorum (3)		Katılmıyorum (4)		Kesinlikle Katılmıyorum (5)	
	n	%	N	%	n	%	N	%	n	%
Aydın'ın ilk yerel seçimlerden (30Mart 2014) sonra büyükşehir belediyesi olacağı hakkında bilgi sahibiydim.	210	57	102	28	15	4	23	6	17	5
Yerel yönetimler alanında yapılan reform çalışmalarını destekliyorum.	68	18	77	21	83	23	81	22	58	16
Belde belediyelerinin kapatılması olumlu sonuçlar yaratmıştır.	37	10	29	8	43	12	162	44	96	26
Belde belediyelerinin kapatılması ile ilgili düzenleme kamu yararınadır.	41	11	32	9	60	16	156	43	78	21
Belde belediyelerinin kapatılması ile ilgili düzenleme siyasi parti ve kişilere fayda sağlamak amacıyla yapılmıştır.	62	17	72	20	102	28	101	28	27	7
Belde belediyelerinin kapatılması ile ilgili düzenleme vatandaşın daha kaliteli/verimli hizmet alması amacıyla yapılmıştır.	47	13	36	10	68	18	154	42	62	17
Belde belediyelerinin kapatılması ile ilgili düzenleme kaynak israfının önlenmesi amacıyla yapılmıştır.	43	12	68	19	67	18	119	32	70	19
Belde belediyelerinin kapatılması ile ilgili düzenleme Avrupa Birliği'ne uyum çalışmaları amacıyla yapılmıştır.	38	10	54	15	111	30	94	26	70	19
Birçok belde belediyesi yerel kamu hizmetlerini etkin ve verimli yürütemediği için belediyelerinin kapatılmasını olumlu bir sonuç doğuracaktır.	34	9	45	12	92	25	134	37	61	17
Belde belediyeleri yetersiz mali kaynaklara sahip olduğundan kapatılmaları olumlu bir sonuç yaratacaktır.	45	12	65	18	74	20	113	31	70	19
Belde belediyelerinde halkın katılım düzeyi yüksek olduğundan kapatılmaları olumsuz bir sonuç yaratacaktır.	102	28	110	30	67	18	46	13	41	11
Belde belediyeleri şeffaf/açık yönetim anlayışına sahip olmadıklarından kapatılmaları olumlu bir sonuç yaratacaktır.	37	10	48	13	62	17	129	35	91	25

Tablo 9: Atça Belediyesi'nin Kapatılmasına İlişkin Önermeler

ÖNERMELER	1		2		3		4		5	
	n	%	N	%	n	%	N	%	n	%
Atça Belediyesi'nin ilk yerel seçimlerden sonra kapatılacağı hakkında bilgi sahibiydim.	162	44	154	42	26	7	18	5	7	2
Atça beldemizin ilk yerel seçimlerden sonra Atça Mahallesi olarak teşkilatlanacağı hakkında bilgi sahibiydim.	149	40	158	43	28	8	22	6	10	3
İlk yerel seçimlerden sonra beldemizin bir mahalle olarak Sultanhisar ilçe Belediyesi'ne bağlanacağı hakkında bilgi sahibiyim.	155	42	165	45	32	9	9	2	8	2
Atça beldemizin ilk yerel seçimlerden sonra mahalle muhtarı tarafından yönetileceği hakkında bilgi sahibiydim.	168	46	170	46	15	4	10	3	4	1
Atça Belediyesi'nin kapatılmasını isteyip istemediğimiz belde halkı olarak bize sorulmalıydı.	165	45	180	49	8	2	8	2	6	2
Atça Belediyesi'nin kapatılıp Sultanhisar ilçesine bağlı bir mahalleye dönüştürülmesi doğru bir karardır.	24	6	37	10	33	9	172	47	101	28
Belediyemizin kapatılması ile demokratik haklarımız elimizden alınmış olacaktır.	98	27	110	30	45	12	67	18	47	13
Örnek Şehir Planı olması dolayısıyla mevcut belediyemizin kaldırılmaması gerekir.	175	47	181	49	6	2	3	1	2	1

Tablo 10: Hizmet Sunumuna İlişkin Önermeler

ÖNERMELER	1		2		3		4		5	
	n	%	n	%	n	%	N	%	n	%
Atça Belediyesi daha verimli çalışmıştır.	105	29	128	35	77	21	45	12	12	3
Belediyemiz kapatılınca belediyeye ait araç ve gereçler beldemizde kalmalıdır.(Örneğin itfaiye araçları, çöp ve çevre temizleme araçları vb.)	202	55	140	38	5	2	12	3	8	2
Belediyemiz kapatılınca mahallemize yönelik hizmetlerin sunumunda sorun yaşanmaktadır .	135	37	125	34	62	17	35	9	10	3
Belediyemiz kapatıldıktan sonra içme suyu temini konusunda sorun yaşanmaktadır.	57	16	65	18	81	22	89	24	75	20
Belediyemiz kapatıldıktan sonra kanalizasyon hizmeti konusunda sorun yaşanmaktadır.	112	31	107	29	71	19	54	15	23	6
Belediyemiz kapatıldıktan sonra çöplerin toplanması konusunda sorun yaşanmaktadır.	95	26	87	24	88	24	55	15	42	11
Belediyemiz kapatıldıktan sonra çevre temizliği (cadde, sokak ve pazaryeri, yıkıntı atıklarının toplanması ve gürültü kirliliği vb.) konusunda sorun yaşanmaktadır.	97	26	92	25	80	22	57	16	39	11
Belediyemiz kapatıldıktan sonra ulaşım hizmeti konusunda sorun yaşanmaktadır.	95	26	90	25	67	18	59	16	56	15
Belediyemiz kapatıldıktan sonra itfaiye hizmeti konusunda sorun yaşanmaktadır.	61	17	68	18	72	20	97	26	69	19
Belediyemiz kapatıldıktan sonra imar hizmeti konusunda sorun yaşanmaktadır.	102	28	97	27	77	21	61	16	30	8
Sultanhisar Belediyesi bünyesinde mahalleye dönüştürülen sunulan kamu hizmetlerinin kalitesini ve sürekliliğini arttırmıştır.	42	11	38	10	72	20	117	32	98	27
Atça Beldesinin fazla nüfusu karşısında Sultanhisar Belediyesi yeterli hizmeti sunmaktadır.	45	12	48	13	58	16	103	28	113	31

Tablo 11: Katılım Boyutuna İlişkin Önermeler

ÖNERMELER	1		2		3		4		5	
	N	%	n	%	n	%	N	%	n	%
Atça Belediyesi'nin meclis toplantılarına katıldım.	17	4	24	7	84	23	125	34	117	32
Atça Belediyesi'nin sosyal ve kültürel etkinliklerine katıldım.	69	19	75	20	137	37	55	15	31	9
Atça Belediyesi kapatıldıktan sonra Sultanhisar ilçe beledyesinin meclis toplantılarına katıldım.	12	3	17	5	47	13	124	34	167	45
Atça Belediyesi kapatıldıktan sonra Sultanhisar ilçe beledyesinin sosyal ve kültürel etkinliklerine katıldım.	35	10	48	13	83	23	118	32	83	23
Talep ve beklentilerim Atça Belediyesi tarafından dikkate alındı.	165	45	102	28	34	9	39	11	27	7
Belediyemiz kapatıldıktan sonra talep ve beklentilerim Sultanhisar Belediyesi tarafından dikkate alınmaktadır.	40	11	36	10	87	24	106	29	98	26
Herhangi bir problemle karşılaştığımda, Atça Belediyesi yetkililerine rahatlıkla ulaşip derdimi anlatabiliyordum.	154	42	167	46	24	6	12	3	10	3
Belediyemiz kapatıldıktan sonra herhangi bir problemle karşılaştığımda, Sultanhisar Belediyesi yetkililerine rahatlıkla ulaşip derdimi anlatabiliyorum.	38	10	43	12	97	26	107	29	82	23

Tablo 12: Mali Boyuta İlişkin Önermeler

ÖNERMELER	1		2		3		4		5	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Atça Belediyesi'nin mali(parasal) kaynakları yeterlidir.	90	24	116	32	71	19	51	14	39	11
Atça Belediyesi'nin fiziki kaynakları (bina, araç gereç, teçhizat vb.) yeterlidir.	112	30	121	33	56	15	51	14	27	8
Atça Belediyesi mali(parasal) kaynaklarını etkin ve yerinde kullanır.	109	30	126	34	68	19	37	10	27	7
Atça Belediyesi fiziki kaynaklarını (bina, araç gereç, teçhizat vb.) etkin ve yerinde kullanır.	114	32	125	34	66	18	38	10	24	6
Sultanhisar ilçe belediyesi mali (parasal) kaynakları daha etkin kullanmaktadır.	47	13	48	13	111	30	94	25	67	19
Sultanhisar ilçe belediyesi fiziki kaynakları (bina, araç gereç, teçhizat vb.) daha etkin kullanmaktadır.	42	11	40	11	124	34	87	24	74	20
Atça Belediyesi beldemizin gelişimine (alt yapı, fiziksel ve kültürel imkânlar vb.) yönelik yatırımlar yaptı.	144	39	175	48	26	7	12	3	10	3
Sultanhisar Belediyesi beldemizin daha hızlı gelişmesini (altyapı, fiziksel ve kültürel imkânlar vb.) sağlayıcı yatırımlar yapmaktadır.	51	14	44	12	133	36	84	23	55	15
Sultanhisar Belediyesi yeni kurulan mahallelerde adil bir kaynak dağılımı gerçekleştirmektedir.	48	13	47	13	129	35	86	24	57	15
Beldemize ilişkin kararların alınmasında ve sorunların tespitinde Atça Belediyesi daha etkin çalışır.	132	36	148	40	52	14	21	6	14	4
Beldemize ilişkin kararların alınmasında ve sorunların tespitinde Sultanhisar Belediyesi daha etkin çalışır.	32	9	45	12	123	34	96	26	71	19

Kaynaklar

Aktel M., Altan, Y., Kerman U., (2009) "5747 Sayılı Yasa ile Köye Dönüştürülen Küçük Belediyeler: Isparta Örneği", Çağdaş Yerel Yönetimler, 18 (1), Ankara, TODAİE Yayını.

Arikboğa, E. (2007) "Yerel Yönetimlerde Ölçek Sorunu ve Belediye Reformu", 5. Kamu Yönetimi Forumu <http://mimoza.marmara.edu.tr/~earikboga/yayin/olcek.pdf> (10.12.2016)

Arikboğa, E. (2008), "Türkiye'de Belediyelerin Büyüklüğü ve Kentin Bütünlüğü Sorunu: Reform ve Uygulama Krizi", Dönüşen Kentler ve Değişen Yerel Yönetimler, Ed: F. Neval Genç, Abdullah Yılmaz ve Hüseyin Özgür, Ankara, Gazi Kitabevi. Arikboğa, E. (2013), "Geçmişten Geleceğe Büyükşehir

Belediye Modeli", Yerel Politikalar Dergisi. Sayı:3, 48-96.

Bekdemir, Ü., S. Kocaman (2014) "Yeni Büyükşehir Yasası Sonrasında Türkiye'de Şehir Nüfusu Ve Şehir Yerleşmeleri", Doğu Coğrafya Dergisi, Cilt 19, Sayı 32, 277-297.

Belli, A., A. Aydın (2016). "6360 Sayılı Yasa İle Kapatılan Belde Belediyelerinin Hizmette Etkinlik, Verimlilik ve Temsil Sorunsalı Üzerine Bir Alan Araştırması: Önsen Belediyesi Örneği", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9 Sayı: 43 Volume: 9 Issue: 43.

Belediye Kanunu, Kanun No: 1580, Kabul Tarihi: 03.04.1930.

Belediye Kanunu, Kanun No. 5393, Kabul Tarihi: 3.7.2005.

Bingöl, Y., E. Yazıcı ve T. Büyükakın. (2013), İl Sınırlarında Büyükşehir Belediye Modeli: Kocaeli Deneyimi. Kocaeli: Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yayınları.

Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Kanun No. 5216, Kabul Tarihi: 10.7.2004.

Canpolat, Hasan (2010) "Türk Yerel Yönetim Sisteminde Ölçek Reformları Ve 5747 Sayılı Kanunla İlgili Yargı Kararlarının Değerlendirilmesi", Türk İdare Dergisi, Sayı: 467, Haziran 2010, ss:79-113.

Demiral, B. (2007), "Türkiye'de Anakent Yönetimleri: Sorunlar Ve Çözüm Önerileri", H. Özgür ve M. Kösecik (Ed). Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar-II: Uygulama. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Eryılmaz, B. (2013). Kamu Yönetimi Düşünceler-Yapılar-Fonksiyonlar-Politikalar. Kocaeli: Umuttepe Yayınları. Genç, F. N. (2008). "Söke Kentsel Alanının Yönetimi ve Sorunları", Dönüşen Kentler, Değişen Yerel Yönetimler, ed. F.N.Genç. H.Özgür ve A. Yılmaz, 143-170, Gazi Kitabevi, Ankara.

Genç, F. Neval (2014a). "Gecekonduyla Mücadeleden Kentsel Dönüşüme Türkiye'de Kentleşme Politikaları", Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1, sayı 1, ss: 15-30.

Genç, F. N. (2014b) "6360 "Sayılı Kanun ve Aydın'a Etkileri", Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergisi, Özel Sayı, 1-29.

Genç, F. N. (2015), "Belediyelerin Temel Sorun Alanları" ss: 275-310, İdari ve Mali Açından Türkiye'de Yerel Yönetimler, Mehmet Mecek, Bekir Parlak, BEKAD.

Genç, F. N. (2016) "Law Number 6360 And Transformation In Metropolitan Municipalities", New Public Management in Turkey: Local Government Reform, Routledge Publishing.

Genç, F. Neval, H. Özgür, E. Acartürk (2008) "Ege Bölgesi Büyük Köylerinin ve Küçük Belediyelerinin Belediyeleşme Süreci: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", 1. Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu, Sakarya Üniversitesi, 399-418, Erkam Matbaası, İstanbul.

Göküş, M., H. Alptürker "6360 Sayılı Yasa ile Köy Yönetiminden Mahalle Yönetimine Geçiş Sonrası Etkin

- Hizmet Sunumuna İlişkin Muhtarların Görüşü: Silifke Köyleri Örneği”, Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi • 11 / 2016, ss. 67-86
- Gül, H. ve S. Batman (2015), “Değişen Kentleşme Dinamikleri Karşısında 6360 Sayılı Yasanın İdari, Siyasi, Mali ve İktisadi Değerlendirilmesi”, 12.Kamu Yönetimi Forumu (KAYFOR) Bildiriler Kitabı. Aydın. 337-355.
- Gül, H, M. Kiriş, N. Negiz ve İ. Gökdayı. (2014). Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Yerel Siyaset. Ankara: Detay Yayıncılık.
- İl Özel İdaresi Kanunu, Kanun No. 5302, Kabul Tarihi: 22.2.2005.
- Karakılıç, Y. (2013), Yeni Yerel-Bölgesel Politikalar Işığında Yerel Yönetimler. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Kavruk, H. (2002), Anakent’e Bakış-Türkiye’de Anakent Belediyeciliği ve Kent Hizmetlerinin Yönetimi. Ankara: Hizmet-İş Sendikası Yayını.
- Keleş, R. (2009). Yerinden Yönetim ve Siyaset. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kılıncı Ürkmez, G. Ve Zengin Çelik, H. (2016) “6360 Sayılı Yasayla Mekansal İlişki Sisteminin Kır-Kent İkileminde Yeniden Yapılanışı ve Yerel Yönetimler: Kayseri İli Örneği”, Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt 25 Sayı, 69-94.
- On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun No: 6360, Kabul Tarihi: 12.11.2012.
- On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Kanun No: 6447.
- Özaslan, R.K. Akıllı, H. Özaslan, K. (2014) “6360 Sayılı Kanun Çerçevesinde Gümüşlük Belde Belediyesi’nin Kapatılmasına İlişki Yöre Halkının Algısı”, Marmara Üniv. İİB Dergisi, 2014, C.XXXVI, S.II, s.215-235.
- Özçağlar, Ali (2005) “Türkiye’de Mülki İdare Bölümlerinin İdari Coğrafya Analizi”, Coğrafi Bilimler Dergisi, 3 (1), s.1-25.
- Özçağlar, A., (2011). İdari Coğrafya. Ümit Ofset Basım, Ankara.
- Özgür, H. (2008), “Yerel Siyaset Perspektifinden Bakışla Büyükşehir Belediyelerinde Kentsel Alan Yönetimi Uygulamaları”, Yerel Siyaset Dergisi. ss.125-167.
- Tanör, B. (2012), Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri. İstanbul: Yapı Kredi yayınları.
- Tortop, N. ve B. Aykaç. (2006), Mahalli İdareler. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.
- TÜSİAD (1995) Yerel Yönetimler-Sorunlar, Çözümler. <http://www.sayilikanun.com/5393-sayili-belediye-kanununun-gerekcesi/> (Erişim Tarihi: 14.04.2016)
- <http://www.migm.gov.tr/IstatistikiBilgiler.aspx?Detayld=1> (Erişim Tarihi: 23.04.2016)
- <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>. (Erişim Tarihi: 24.04.2016)
- <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf> (Erişim Tarihi: 24.04.2016)

Kayıt Dışı Ekonomi Bağlamında, Dünya ve Türkiye'de Kayıt Dışı İstihdam, Terhaneler ve Çocuk İşçiler

Zafer YILDIZ¹, Savaş YILDIZ²

¹ Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, zyildiz@kmu.edu.tr

² İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü savasyildiz77@gmail.com

Özet

Kayıt dışı ekonomi, ekonomik faaliyetlerin fiilen var olmasına rağmen kayıt altına alınmamasıdır. Bu sebeple ülke ekonomisinin gerçek durumu resmi rakamlara yansımamaktadır. Kayıt dışı ekonominin ortaya çıkma nedenlerinin başında düşük gelir düzeyi ve işletmelerde kurumsallaşma yetersizliği gelmektedir. İşletmelerin kâr amacıyla işçilik maliyetlerini düşürme çabaları ve düşük gelir sebebiyle sigortasız da olsa çalışmak zorunda kalan insanların varlığı kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı istihdamın en önemli sebebidir. Bu şekilde çalışmak zorunda kalan insanların çalışma ortamları hijyen ve iş güvenliğinden ve yasal olmaktan uzak yerler olmakta ve bu tip işyerlerine "terhane" ismi verilmektedir. Bunun yanında özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımı adaletsizliği sebebiyle ciddi oranda çocuk işçilerin istihdamı da söz konusudur. Bu çalışma dünyada ve Türkiye'de kayıt dışı ekonomi bağlamında kayıt dışı istihdamın düzeyini, kayıt dışı istihdamın azaltılmasına yönelik olarak yapılan çalışmaları, terhanelerin ortaya çıkış sürecini ve çocuk işçilerin mevcut durumunu tespit etmeye yönelik olarak hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kayıt Dışı Ekonomi, Çocuk İşçi, Kayıt Dışı İstihdam, Zorlanmış İşçi, Terhane

In the Context of Informal Economy, Informal Employment in The World and Turkey, Sweatshops and Child Labor

Abstract

Informal economy is unregistrability of economic activities even though they actually exist. For this reason, official figures don't reflect the actual state of the country's economy. Low income level and lack of inadequacy of businesses' institutionalization are the beginning of the causes for the emergence of the informal economy. Efforts of the business sector to reduce labor costs for profit and the existence of people who have to work even without insurance due to low income are the most important causes of the informal economy and informal employment. The work environment of the people who have to work is lack of hygienic conditions, job security and legality and the setypes of workplace are called as "sweatshop". In addition, child labor employment is at a seriously high rate due to the income distribution inequality especially in the underdeveloped and developing countries. This study is made to determine the level of informal employment in the context of informal economy in the world and Turkey and made for reducing informal employment, emergence of sweatshop and the current situation of child labor.

Keyword: Shadow Economy, Child Labor, Informal Employment, Forced Labor, Sweatshop

1. Giriş

Kayıt dışı istihdamı anlamak için öncelikle kayıt dışı ekonominin ne anlama geldiğini bilmek gerekir. Zira, kayıt dışı istihdam, kayıt dışı ekonominin önemli bir parçası ve besleyicisidir. Genel olarak kayıt altına alınmayan ekonomik aktiviteler olarak açıklanabilen kayıt dışı ekonomi, bünyesinde barındırdığı "kayıt altına alınmama" sorunu sebebiyle işsizlik, milli gelir, istihdam gibi birçok makro değişkenin hatalı hesaplanmasına sebep olmaktadır. Diğer yandan, kayıt dışı ekonomi fiilen var olmasına rağmen rakamlara yansımayan ekonomik aktiviteler anlamına geldiğinden, ülkenin ekonomisi ile ilgili rakamların olması gerekenden daha düşük çıkmasına da yol açmaktadır. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde ekonominin gerçek büyüklüğü ile hesaplanan büyüklüğü arasında ortaya çıkan kayıt dışı ekonomi kaynaklı fark, krizlerin ekonomi üzerindeki hasarının da düşük olmasına yardımcı olmaktadır. Kayıt dışı ekonomi ve dolayısıyla kayıt dışı istihdamın var olduğu bir ekonomi, 2008 yılında olduğu gibi resesyona bir krize girdiğinde, çalışıyor olmasına rağmen SGK primi yatırılmadığı için işsiz görünen insanların veya emekli olmasına rağmen emekli maaşından kesinti olmaması için sigortasız çalışmaya razı olan insanların

ürettikleri mal ve hizmetler ve bunun karşılığında kazandıkları gelirler ve yaptıkları harcamalar da resmi rakamlara yansımadığından resesyona baskı rakamsal varlığının çok daha altında gerçekleşecektir. Bu sebeple, bir ülkenin gerçek milli gelir ve istihdam rakamlarına ulaşmak için resmi rakamlara göre hesaplanan milli gelire sahip olduğu kayıt dışı ekonomi rakamı da ilave edilmelidir. Ancak bu durumda ülkenin ekonominin gerçek durumu tespit edilebilir ve değerlendirmeler buna göre yapılabilir. Gelişmiş ülkeler, ekonomik aktivitelerini ciddi oranda kayıt altına almayı başardıkları için milli gelir ve buna bağlı diğer hesaplamalar sonucu çıkan rakamlar gerçeği daha çok yansıtabilmektedir. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler ise, henüz ekonomiyi kayıt altına alma konusunda yeterli performansı gösteremedikleri için makroekonomik değişkenler de hatalı olarak düşük rakamlar çıkmakta ve bu da ilgili ülkelerin ekonomik performans değerlendirmelerinin yanlış yapılmasına sebep olmaktadır. Kayıt dışı ekonominin ortaya çıkışı, temelde gelir düzeyi ve kurumsallaşma düzeyinin düşüklüğü şeklinde özetlenebilir. Gelir düzeyi düşük olan ülkelerde buna bir de gelir dağılımı adaletsizliği eşlik etmekte ve insanlar kayıt dışı emek arzını arttırmakta, artan emek arzı ise düşük ücret ve kayıt dışı istihdam artışını

dolayısıyla kayıt dışı ekonomide büyümeyi beraberinde getirmektedir. Emekli olmasına ve emekli maaşı alıyor olmasına rağmen geliri giderini karşılamadığı için sigortasız çalışmayı kabul eden bireyler, işgücü içine yeni dâhil olmuş ve çoğunluğu gençlerden oluşan insanların da istihdam olanaklarının kısıtlanmasına sebep olmaktadır. Ayrıca, rekabet avantajı elde etmek isteyen işletmeler de kayıt dışı istihdamın maliyet düşürücü etkisinden yararlanmak istedikleri için alternatif bir emek piyasası oluşmaktadır. Hatta işletmeler istihdam ettikleri personelin oransal olarak artması durumunda faaliyetlerini terhaneler adı verilen yeraltı atölyelerine taşımaktadırlar. "Merdiven altı" olarak da tanımlanabilen bu tarz üretim yerleri, bir işyerinde olması gereken yasal güvenlik ve hijyen şartlarının beraberinde getirdiği maliyet artışından da kurtulmaktadırlar. Düşük gelir ya da gelir dağılımının adaletinin bozuk olduğu orta ve düşük gelirli ülkelerde, çocuklar da çalışmak zorunda kalmakta, böylece çocuk işçi sayısı az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde oransal olarak artmaktadır. Her ne kadar kayıt dışı istihdam ve çocuk işçilerin sayısını azaltmak amacıyla hükümet programları hazırlanıp uygulamaya konulsa da, yıllar içinde bu rakamlardaki düşüş arzu edilenin düzeyin çok altında gerçekleşmiştir.

Sonuçta, kayıt dışı istihdam hem Türkiye hem de dünya için bir realitedir. Her ne kadar kayıt dışı ekonominin toplam ekonomi içinde oranını düşürmek adına çalışmalar yapılmakta ise de, bu çalışmaların gerekli olduğu fakat yeterli olmadığı bir gerçektir. Bu çalışma, kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı istihdam kavramlarını irdeledikten sonra terhanelerin (merdiven altı atölyeler) ortaya çıkış sürecini ve çocuk işgücünün hem hukuksal hem de sektörel boyutta istatistiki verilerle dünyada ve Türkiye'de ki durumunu analiz etmeyi amaçlamaktadır.

2. Kayıt dışı ekonomi

Kayıt dışı ekonomi, "resmi kayıtlara geçmeyen ekonomik faaliyetlerin bütünüdür" (Çetintaş, 2003:4), farklı bir tanıma göre kayıt dışı ekonomi, "GSMH hesaplamalarında kullanılan istatistiki yöntemlerle tahmin edilemeyen ancak gelir yaratan ekonomik faaliyetlerin tamamıdır" (Derdiyok, 1993:54), başka bir tanımda kayıt dışı ekonomi "fiilen gerçekleşmiş olmasına rağmen kayıtları tutulmayan ekonomik faaliyetlerin tamamı" şeklinde ifade edilebilir (Sarılı, 2002:32).

Kayıt dışı ekonomi ile ilgili olarak yapılan tanımlamaların ortak noktası; "bir ekonomik faaliyetin varlığı, fakat bu ekonomik faaliyet sonucu ortaya çıkan değer kaydının ya hiç bulunmaması ya da eksik bulunması"dır. Diğer bir ifadeyle, yapılan ekonomik faaliyetlerin bir kısmı resmi istatistiklerde görünmemektedir. Ekonomik faaliyetin fiilen gerçekleşmiş olması, ekonomik anlamda bir değer yaratıldığını fakat bu değer kayıtlarda bulunmaması sebebiyle Milli Gelir hesaplarına da dâhil edilmediği anlamına gelmektedir.

Kayıt dışı ekonominin istihdam ile ilgili kısmı ise Kayıt dışı istihdamı oluşturmaktadır. Kayıt dışı istihdam, en basit haliyle, "çalışan insanların çeşitli sebeplerle resmi istihdam rakamlarında görünmemesi" demektir. Bu da bireylerin gelir elde etmelerine ve bu geliri piyasada harcayarak bir talep oluşturmalarına rağmen, böyle bir talep ve gelir yokmuş gibi bir istatistiki sorunun ortaya çıkmasına yol açarak Milli Gelir, istihdam, işsizlik, üretim, tüketim gibi makroekonomik değişkenlerin hatalı hesaplanmasına sebep olmaktadır.

Literatürde kayıt dışı ekonominin ortaya çıkmasına en önemli sebep olarak yüksek vergi oranları gösterilmektedir

(Elliat & Zinnes, 2002:1235). Devletlerin özellikle artan kamu açıklarını finanse etmek için yeni vergi ihdası veya mevcut vergi oranlarının arttırması durumunda, vergi kaçırma/vergiden kaçınma oranının artması, eşanlı olarak kayıt dışı ekonominin hacminin de büyümesine neden olmaktadır (Schenider & Bajada, 2003:2). Kamunun daha fazla vergi geliri elde etmek için uyguladığı sıkılaştırıcı maliye politikası, vergi gelirini arttırmaktan ziyade vergi kaçırma oranını arttırarak kamu gelirini azaltmaktadır. Bir yandan düşen kamu geliri diğer yandan artan kayıt dışı ekonomi, kamusal mal üretimini düşürmekte ve refah kaybına sebep olmaktadır.

Diğer yandan kayıt dışı ekonominin olumlu yanları da yok değildir. Bunlar (Gümüş, 2000:64);

- Kayıt dışı ekonominin varlığı, vasıfsız olduğu için düşük ücretle de olsa istihdam edilemeyecek olan birçok kişinin istihdamını sağlamaktadır.
- Bürokratik engeller sebebiyle yapılamayan birçok işler, kayıt dışı şekilde yapılabilmektedir.
- Özellikle büyük şehirlerde yaşayan sabit gelirli işçi ve memurlar için ek gelir sağladığında refah artışına katkıda bulunmaktadır.
- Kayıt dışı çalışanlar için sosyal güvenlik primi vergi ödemesi ortaya çıkmadığından kayıt dışı istihdamın yoğun olduğu sektörlerde ulusal ve uluslararası alanda rekabet avantajı ortaya çıkmaktadır.

Görüldüğü üzere, kayıt dışı ekonominin ülke ekonomisine hem üretici hem de tüketici açısından faydaları da yok değildir. Ancak ekonominin tüm faaliyetlerinin kayıt altına alınması ile birlikte zaten bu sayılan faktörler kendiliğinden gerçekleşecektir. Kayıt dışılığın olmadığı bir ekonomide kamu geliri artacağı için hem sabit ücretlilerin geliri artacak hem kamusal mal üretimi ve sosyal yardımlar artacak hem de ekonomideki genişleme sayesinde istihdam rakamları daha yüksek olacağından kayıt dışı istihdam ve kayıt dışı ekonomi sorunu kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

Kayıt dışı ekonominin ortaya çıkmasında ve boyutlarının büyümesinde rol oynayan faktörler ise şunlardır (Karaaslan, 2010:9);

- Ekonomik gelişmişlik düzeyinin düşüklüğü; özellikle gelişmekte olan ülkelerde bulunan firmalar kurumsallaşma düzeyi oldukça düşüktür. Ayrıca küçük işletmelerin çokluğu da izleme ve denetim gibi faaliyetlerin akmasına neden olmaktadır.
- Gelir dağılımı adaletsizliği; milli gelirden düşük pay alan grubun gelirini arttırmak amacıyla faaliyetlerini en azından vergisiz bir şekilde yürütme isteği, Kayıt dışı faaliyetlerin artmasına sebep olmaktadır. Çalışanlar açısından ise, yeterli gelire sahip olmayan bireyler ek iş yapma mecburiyetine girmekte ve bu da çocukların dahi yasa dışı olarak çalıştırılmasının yolunu açmaktadır.
- Bürokratik işlemlerin fazlalığı; ilk ikisi kadar etkili olmasa da kayıt dışı ekonominin ortaya çıkmasında ve artmasında özellikle firmalar açısından etkili olmaktadır.
- Enflasyon nedeni ile düşen satın alma gücü; geliri düşen bireyler ile enflasyon oranında artan maliyetini düşürmek isteyen firmalar yine kayıt dışı ekonomik faaliyetlere, özellikle de kayıt dışı istihdama yönelmektedirler.

- Düşük istihdam düzeyi; istihdam seviyesi ekonomik kriz dönemlerinde daha da düştüğü için kriz dönemleri kayıt dışı istihdamın en çok arttığı dönemler olmaktadır.
- Kayıt dışı ekonomide daha ziyade nakit para kullanılması; ödeme ve tahsilatların elden ele yapılması ve paranın bankacılık sistemine girmemesi, bu alanın izlenmesini de imkânsız kılmaktadır.
- İşveren işçi için katlanmak zorunda olduğu sigorta primi ve vergiler; bu giderler ilave maliyetlere sebep olduğundan firmalar ve bireyler kayıt dışı istihdama yönelebilmektedir.
- Vergi ödeyen vatandaşların toplanan vergilerin doğru yerlere harcanmadığı yönünde bir önyargısının oluşması; bu da vergiye karşı ciddi bir direnç oluşturmakta ve bu da kayıt

dışı ekonominin boyutlarının büyümesine enden olmaktadır.

- Hükümetler tarafından çoğu zaman oy devşirme amacına yönelik olarak çıkarılan vergi borcu afları; siyasi sebeplerle çıkarılan bu aflar, vergisini ödeyen kişi ve firmaları cezalandırmak olarak algılanmakta ve tekrar af çıkacağı beklentisine yol açarak kayıt dışılığı bir yerde teşvik etmektedir.
- Hızlı nüfus artışına paralel olarak yeterli istihdam imkanının yaratılmamış olması; işsizliği dolayısıyla kayıtsız istihdama olan ilgiyi arttıran bir diğer unsurdur.

Yukarıda ifade edilen tüm bu etmenler kayıt dışı ekonominin hem ortaya çıkmasında hem de mevcut boyutunun artmasında etkili olan sebeplerdir.

Tablo 1: Kayıt dışı Ekonominin Büyüklüğü İle İlgili Tahminler (2014-2018)

Gösterge adı	Mevcut durum	2014	2015	2016	2017	2018
Kayıt dışı ekonominin GSYH'ya oranı	%26,5	%26	%25	%24	%23	%21,5
Tarım dışı sektörlerde kayıt dışı çalışanların tarım dışı istihdama oranı	%22	%22	%20	%19	%18	%17
Kayıtlı faal mükellef sayısı	4,9 milyon	5 milyon	5,1 milyon	5,2 milyon	5,3 milyon	5,4 milyon

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, Kayıt dışı Ekonominin Azaltılması Programı Eylem Planı (<http://www.gib.gov.tr/fileadmin/beyannamerehberi/2015kayitdisi.pdf>)

2017 Şubat-Mart döneminde başlatılan istihdam seferberliği ile ilave 500 bin kişilik yeni istihdam hedeflenirken, bu seferberlik kapsamında SGK ve gelir vergisi yükünün devlet tarafından karşılanacağını açıklanması kayıt dışı istihdamın azalması yönünde beklenti oluşturmuştur. 13 Mart itibarıyla istihdam rakamı 309.000 kişiye ulaşmış, ancak devletin yeni işe girenlerin SGK ve gelir vergisi yükünü bir yıl süreyle almayacağını açıklaması sonucu kayıt dışı istihdamda geçici artış ihtimali ortaya çıkmıştır. 2016 Ocak ayı itibarıyla Türkiye'de kayıt dışı istihdam %31,8 olarak tespit edilirken 2014 yılında bu rakam %32,7 düzeyinde gerçekleşmiş ve bu rakamın da büyük kısmını bayanlar oluşturmuştur (<http://www.dunya.com/kose-yazisi/istihdam-seferberligi-ve-ve-kayit-disina-etkisi/354433>).

3. Kayıt dışı istihdam

Kayıt dışı istihdam, "hem resmi hem gayri resmi sektörde hem de kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde kendi adına ya da ücretli olarak çalışan ve faaliyetleri kamu kayıtlarına ve istatistiklere yansımayan ve de istatistiksel olarak tam hesaplanamayan istihdam şekillerinin bütünüdür" (Yereli & Karadeniz, 2004:45). Kayıt dışı istihdam, kayıt dışı ekonominin istihdam rakamları ile ilgili kısmını oluşturmaktadır. Kayıt dışı ekonomi kavramının tanımlarından yola çıkarak kayıt dışı istihdam "istihdam edilmesine ve bir ücret geliri olmasına rağmen resmi kayıtlarda yer almayan veya eksik yer alan ekonomik faaliyetler bütünüdür" şeklinde tanımlanabilir.

Emek, üretim faktörleri içinde en mobil olan ve üzerine en çok çalışılan faktördür. Emek hem üretici hem de tüketicidir. Sermaye sahipleri, emek faktörünü kiralamakta ve belli bir program çerçevesinde işçi olarak çalıştırmakta, karşılığında ise ücret ödemektedir. Sermaye sahipleri, emeğin kendini değil belli bir süresini satın almaktadırlar ki, bu süre emek piyasasını düzenleyen yasalar çerçevesinde belirlenmektedir. Günümüzde günlük ortalama 8 saat olan bu

sürede emekten maksimum verim almayı hedefleyen işveren, bu sayede kârlılığını da maksimum seviyeye çıkarmış olacaktır. İşveren ve işçi arasındaki mücadelenin temeli bu çıkar çatışmasına dayanmaktadır (Aydoğanoglu, 2011:9).

Sanayi devrimi ile birlikte insanlar köyden kente göç etmeye başlamışlar ve böylece tarım nüfusu azalırken işçi sınıfı adı altında yeni bir sınıf ortaya çıkmıştır. 1690 yılında İngiliz nüfusunun %75'i tarımda istihdam edilirken bu rakam 1840 yılında %25 düzeyine gerilemiştir. 18. Yüzyılın başlarında Avrupa'da tarım sektörünün verimliliği 20. yüzyıl öncesinden farklı değildir. 1700-1800 arasında ürün rotasyonu, tohum seçimi, daha iyi tarımsal aletler ve zaman tasarrufunu ikiye katlayan öküz yerine atların kullanılarak tarlaların sürülmesi gıda üretimini %25 düzeyinde arttırmıştır. Hatta 1750 de İngiltere sadece iç talebini doyurmakla kalmayıp %13 lük bir hububat ihracatı da gerçekleştirmiştir (Buchholz, 2005:82). Kapitalizmin asıl kimliğini kazanması, atölye tarzı üretimin yerini fabrikalaşmaya bırakmasıyla birlikte başlamıştır. Teknolojik yeniliklerin sermaye mallarına uygulanması ile birlikte, büyük fabrikalarda birçok işçinin bir arada çalışma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Gelişen teknolojilerin makineleşmeyi arttırması, işçinin makine üzerindeki denetimini azaltırken, işverene ve makinelere bağımlılığını arttırmıştır. Bunun yanında artan makineleşme vasıfsız işgücüne olan talebi arttırmış ve böylece vasıflı işgücüne nazaran daha az ücret ödenen vasıfsız işgücü sayesinde üretim maliyetleri de düşmeye, karlılıklar artmaya başlamıştır (Aydoğanoglu, 2011:14-15).

Çin, 1978 yılında başlayan 1992 yılında hız kazanan "sosyalist pazar ekonomisi modeli" ile birlikte bugün dünyanın en büyük ekonomilerinden biri haline gelmiştir. 2000-2007 arasında GSYH'nı 8 kat arttıran Çin ekonomisi, küreselleşme süreciyle birlikte ucuz işgücü potansiyeli sayesinde ekonominin itici gücü olarak ihracatı belirlemiştir. Ancak ihracat için önemli boyutta ithalatında gerekli olması,

2000-2007 arasında Çin ihracatının 3,5 kat, ithalatının ise 5 kat artmasının sebebinin açıklar niteliktedir. İthalattaki bu artışın sebebi, yeniden ihracat için yapılan ithalattır. Hammadde talebinde ortaya çıkan artış ise, Çin sayesinde girdi fiyatlarının yükselmesini de beraberinde getirmiştir (http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3170/cin_ekonomisinin_yapisal_donusumu_ve_gelismekte_olan_ulkeler_acisindan_sonuclari).

2016 itibarıyla 11 trilyon dolara ulaşan Çin ekonomisi dünya sıralamasında 17,4 trilyon dolarlık ABD ekonomisinin ardından ikinci sırada yer almaktadır. Ancak ucuz işgücü sayesinde karlarını arttırmayı hedefleyen firmalar, üretim tesislerini Çin'e taşıyarak Çin'deki ekonomik büyümenin bu denli hızlanması katkıda bulunmuşlardır. Diğer taraftan Çin ekonomisi greenfield yatırımları çekerek istihdam, üretim ve işsizlik konularında ciddi avantajlara kavuşmuştur. Reel sektörlerini daha fazla kâr için Çin'e taşıyan ülkeler ise günümüzde finansal krizlerle baş etmek için çareler arar duruma gelmişlerdir. Reel sektörün ekonomik coğrafi dağılımını Çin, Tayvan, Bangladeş, Vietnam vb. ucuz işgücü olan ülkeler lehine değişmesi, ev sahibi ülkelerde işsizlik rakamlarının artmasına da neden olmuştur. Vietnam'da Ocak 2015 itibarıyla hükümet işçilik ücretini %15 zamlı aylık 145 dolara çıkarmıştır ki bu rakam geçim giderlerinin %75'i anlamına gelmektedir. Sadece Vietnam'da tekstil, deri, ayakkabı ve giyim sektöründe 3 milyondan fazla işçi bulunmaktadır (<http://www.petrol-is.org.tr/haber/vietnamda-gecim-ucretine-dogru-8694>).

Birleşmiş Milletler tarafından 2012 yılında yayınlanan 72 ülkeyi kapsayan ortalama işçi ücretleri istatistiğine göre, aylık işçi ücreti ortalaması 1.480 dolar olarak hesaplanmıştır. Çin 656 dolar ile 57. sırada, Lüksemburg ise 4.089 dolarla ilk sırada yer alırken Türkiye aylık 1.731 dolarla 27. sırada, Tayland 489 dolar ile 62. sırada yer almıştır (<http://www.haberturk.com/ekonomi/makro-ekonomi/haber/731034-birlesmez-milletler>).

Kayıt dışı ekonomi, işveren, işçi veya kendi hesabına çalışan bireylerin mali yükümlülükler ve bürokratik işlemlerden kurtulmak için ekonomik faaliyetlerini mali sisteme dâhil etmemeleri ve buna bağlı olarak gelirlerinin de sistem içinde görünmemesi sebebiyle oluşan durumu ifade ederken, kayıt dışı istihdam ise, bireylerin bizzat kendi istekleriyle yasal işlerde çalışmalarına ve gelir elde etmelerine rağmen bu gelirlerini hiçbir kamu kurum ve kuruluşuna bildirmemeleri sonucu (1) bireyin çalışmasına rağmen SGK'ya bu durumun hiç bildirilmemesi, (2) çalışma gün sayılarının eksik bildirilmesi (3) sigorta primine esas gelirin eksik bildirilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır (http://www.skg.gov.tr/wps/portal/skg/tr/calisan/kavirdisi_istihdam/genel_bilgi).

Kayıt dışı istihdamın ortaya çıkma sebeplerinin başında, kâr amacına yönelik olarak faaliyet gösteren firmaların artan rekabet ortamında maliyet avantajı sağlayabilme çabası gelmektedir. Nasıl uluslararası firmalar üretim faaliyetlerini ucuz işgücü sebebiyle Çin başta olmak üzere Vietnam, Tayland gibi ülkelere kaydırıyor ve bu sayede maliyetlerini düşürerek kârlarını arttırıyorlarsa, yurtiçi faaliyette bulunan firmalar da mevcut maliyetlerini ancak kayıt dışı istihdamı arttırarak azaltma ve böylece kârlarını arttırma yolunu gitmektedirler. Her ne kadar bu tarz istihdam işveren ve çalışanın karşılıklı rızaları ile oluşsa da ekonomik koşulların zorluğu her iki taraf için de çıkar birlikteliği oluşturmaktadır. Burada kaybeden taraf ise aktüeryal dengesi bozulan Sosyal

Güvenlik Kurumu ve çalışmak istediği halde iş bulamayan işsizler olmaktadır. Pirim sistemi ile finanse edilen Sosyal Güvenlik Kurumlarında aktüeryal denge aktif/pasif oranı ile hesaplanmaktadır (Yalçınkaya, 2014). Buna göre, bir emekliyi kaç çalışanın finanse ettiği ile ilgili dengeyi ifade eden aktüeryal denge, artan emekli sayısından çok daha fazla yeni istihdamın ortaya çıkması ile ayakta durabilir. Aksi takdirde sosyal güvenlik sistemi çökecektir. Kayıt dışı istihdam, bireyler çalışmasına rağmen sosyal güvenlik primi ödemedikleri için aktüeryal dengenin aktif kısmı azalmasına neden olmakta ve bu dengeyi ciddi şekilde bozmaktadır.

Çalışma hakkı, Türkiye Cumhuriyeti anayasasının 49. Maddesinde "çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir" şeklinde ifadesini bulmuştur. Çalışanların sosyal güvenlik hakları ise, 60. Maddede "herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir" şeklinde belirtilmiştir (<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm>). Hem çalışma hem de sosyal güvenli hakkı yasal olarak güvence altına alınmış olsa bile, ekonomik zorluklar ve bürokratik işlemlerdeki karmaşıklıkların bir sonucu olarak Türkiye'de kayıt dışı istihdam 2015 sonu itibarıyla %33,6 olarak tespit edilmiştir. Herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan çalışanların oranı 2014 yılı Eylül döneminde %35,7 olarak gerçekleştiği göz önüne alındığında kayıt dışı istihdamda azalma olduğu gözlenmektedir (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16014>).

TÜİK verilerine göre, 2016 Kasım dönemi itibarıyla 15 yaş üstü işsizlik oranı %12,1, işsiz sayısı ise 3 milyon 715 bin kişi olarak tespit edilmiştir. 2015-2016 Kasım dönemi aralığında istihdam sayısı 391 bin iken işsiz sayısı 590 bin artış göstermiştir. Yani yaklaşık 200 bin kişi istihdam edilememiştir. Böylece işgücüne katılım oranı %52,1 olurken istihdama katılım oranı %45,8 de kalmıştır. Bu dönemde erkek istihdamı %0,6 artarken kadın istihdamı %1,1 oranında artış göstermiştir. Kayıt dışı istihdam ise 2015 Kasım dönemine göre %0,7 artışla %33,3 düzeyine ulaşmıştır (<http://www.tuik.gov.tr/prehaberbultenleri.do?id=24624>).

İktisat literatüründe büyüme ile istihdam arasında doğrusal bir ilişki olduğu ve ekonomik büyümenin istihdam artışını da beraberinde getireceği düşüncesi uzun bir süre kabul görmüştür. Reel GSMH artışının istihdamı da arttıracığı, böylece işsizliği azaltacağı düşüncesi üzerine yapılan gözlem ve çalışmalardan biri de Arthur Okun tarafından ortaya atılan "Okun kanunu" dur. Bu teoriye göre, ABD için yapılan bir çalışma sonucunda uzun dönemli %2,25 oranlı büyüme trendinin üzerindeki her %2'lik büyümenin istihdamı %1 oranında arttırdığı gözlenmiştir (Yıldırım vd., 2009:27). Fakat zaman içinde iki makro değişken arasındaki ilişki devam etmesine rağmen birliktelikleri kopmuştur. Bu kopuşta etkili olan etkenler, verimlilik ve emek piyasasında karşılaşılan katılıkların ortaya çıkmasıdır (Kara, Duruel,2005:373-374). 1970'ler boyunca dünya ekonomisinin girdiği türbülansın bir sonucu olarak birçok büyük şirket ekonomik sorunlar yaşamaya başlamış ve büyük şirketlerin hantal ve yeni piyasa koşullarına uyum sağlamada zorluklar yaşaması, küçülme sürecini de beraberinde getirmiştir (Landstörn, 2002:12).

4. Terhane (sweatshop) kavramı ve terhanelerin ortaya çıkışı

Bilim, teknoloji ve taşımacılık alanında yaşanan gelişmeler ile küreselleşme hız kazanmış ve uluslararası ticaretin gelişmesinin önündeki engeller ortadan kalkmıştır. Uluslararası piyasada ortaya çıkan serbestleşme bir yandan

çok uluslu işletme sayılarında artışa, uluslararası göç ve seyahatin kolaylaşmasına dolayısıyla ucuz işgücünün mobil hale gelmesine zemin hazırlarken, diğer yandan da küresel rekabeti artmasına ve işletmelerin içinde faaliyet gösterdikleri dış, yakın ve iç çevre faktörlerde de değişimler yaşanmasına neden olmuştur (Zwolinski, 2006:7). Kimi ekonomistler küreselleşmenin dünya ekonomisinin etkinliğini artırıcı bir rol oynaması nedeniyle genel anlamda desteklenmesi gereken bir olgu olduğunu ve Amerika başta olmak üzere diğer gelişmiş ülkelerdeki büyük işletmelerin, gelişmekte olan ülkelerde fabrikalar kurarak buradaki insanlar için yeni istihdam alanları açmasını örnek göstererek küreselleşmenin dağılımsal faydasından bahsederken, diğer bazı ekonomistler ise tam tersine küreselleşmenin gelişmiş ülkelerdeki istihdam ve ücretlere ve gelişmekte olan ülkelerdeki çalışma koşullarına olan olumsuz etkilerine dikkat çekmişlerdir (Glewwe, 2000:1). Yaşanan bu gelişmelere bağlı olarak artan küresel rekabet aynı sektörde faaliyet gösteren işletmeleri yüksek kalitede ürünleri daha ucuza üretmeye zorlamıştır. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerdeki küresel işletmeler, gelişmekte olan ülkelerdeki bol ve ucuz insan kaynağına yönelerek ihracata yönelik üretim faaliyetlerini deniz aşırı ülkelere taşımalarına neden olmuştur (<http://www.unc.edu/~andrewsr/int092/sweat.html>).

Özellikle işçilik maliyetini düşürerek karını arttırmayı hedefleyen işletmelerin varlığı ile terhanelerin ortaya çıkışı oldukça yakın ilgili iki konudur. Terhanelerin ortaya çıkışı ile ilgili olarak kimi kaynaklar 18.yy sonlarına doğru ilk kez İngiltere’de ortaya çıktığı ve 20.yy sonlarına kadar devam ettiğini, Amerika’da ise ilk tekstil terhanelerinin 19.yy başlarında Rhode Island ve Massachusetts’de ortaya çıktığını belirtirken (Powell, 2014:109), kimi kaynaklar ise terhanelerin ortaya çıkışını milyonlarca Avrupalı göçmenin kendileri ve aileleri için daha iyi yaşam kurmak amacıyla akın akın Amerika’ya göç ettiği ve İngiltere’de New England ve Amerika’da New York şehirlerinde tekstil endüstrisinin ortaya çıktığı 1840’lı yıllara kadar dayandığını savunmaktadır.

Göçmenlerin çoğu, merkezîyetçiliğin güçlü olduğu hiyerarşik bir yönetim sistemine sahip büyük fabrikalarda çalışmaya başlamışlar, fabrikalardaki ağır çalışma şartlarını kaldıracabilecek fiziki güce sahip olmayan kadın ve çocuklar ise üretim şekli genellikle düşük teknoloji ve emek yoğun olmasından dolayı giyim endüstrisinde iş bulmuşlardır. Kadın ve çocukların çalışma ortamlarının iş güvenliği ve hijyen şartları açısından yasal gerekliliklerden çok uzak olması ve genellikle bu tarz atölyelerin havasız ve bakımsız yerler olması bu atölyelere Türkçeye “terhane” olarak çevrilen “sweatshop” isminin verilmesine yol açmıştır (Zwolinski, 2006:7). “Sweatshop” kavramı ilk kez Amerika’da fabrika müfettişleri tarafından, “Avrupalı kadın ve erkek göçmenlerin bir arada çalıştıkları tekstil atölyelerini” ifade etmek için kullanılmıştır (Bender, 2002:13). Warner (2011:6) terhaneleri, “ışık ve havalandırmanın oldukça sınırlı, hijyenik olmayan koşulların yanı sıra iş kazalarına neden olabilecek diğer tehlikelerin söz konusu olduğu, çalışanların düşük hatta asgari ücretin altında ücretle istihdam edildiği, iş güvenliğinin olmadığı ve 40 saatten fazla çalışmanın illegal sayıldığı yasaların göz ardı edildiği işyerleri” olarak tanımlamıştır. Negatif bir çağırışına sahip olan terhane (sweatshop) ile ilgili olarak Avrupa Parlamento’su “genellikle uzun ve düşük ücretli işçilerin yer aldığı kabul edilemeyecek kadar zor ve tehlikeli çalışma ortamları” şeklinde bir tanımlama getirmiştir.

Hukuki çerçevede Amerikan hükümeti, birçok araştırmacı ve avukat kısa ve öz bir tanımlama ile “terhane” kavramını “birden fazla ücret ve güvenlik yasasının ihlal edildiği atölyeler” olarak açıklamışlardır. Ancak bu tanımlama küresel ve yerel ekonomilerde söz konusu bu atölyelerde terleyenlerin kim olduğunu konusunu göz ardı etmektedir (Hayes, 2014:39). Amerika Endüstriyel Hijyen Birliği (AIHA-American Industrial Hygiene Association) terhaneleri “mesleki sağlık ve güvenlik, çevresel yasa ve yönetmelikler ve minimum düzeyde kabul edilebilir uygulama standartlarını da kapsayan ve birden fazla ihlalin söz konusu olduğu işyeri” olarak tanımlamıştır. AIHA tanımına göre, bir işyerinin terhane olarak nitelendirilebilmesi için:

- işçilere ücret ödemeksizin fazla mesai yaptırılması,
- yasal asgari ücretin seviyesinin altında bir ücret ödenmesi,
- işçinin çalışma hızını arttırmak için parça başı üretim veya diğer bir mekanizma ya göre ücretlendirme yapılması,
- çocukların işçi olarak çalıştırılması,
- çalışanlar arasında, başka yerde iş bulma olasılığı düşük mahkûm veya zorlanmış işçiler olması,
- çalışanın sosyal güvenlik primlerinin veya diğer bordro vergilerinin ödenmemesi,
- işçinin tazminat sigortalarının bulunmaması,
- çalışanların işyerine borçlandırılarak veya sözleşme hükümleri aracılığıyla düşük ücretle çalışmaya mahkûm edilmesi,
- işyerinde toplumsal sınıf, cinsel tercih, din, cinsiyet ve yaş temelinde ayrımcılık yapılması, gibi şartların bulunması gerekmektedir (https://www.aiha.org/government-affairs/positionstatements/whitepaper01_sweatshopsglobaleconomy.pdf).

Yukarıda sayılan bu faktörler, aynı zamanda bir işyerinin terhane olarak kabul edilip edilmeyeceğinin de kıstaslarını oluşturmaktadır

5. Terhanelerde çalışanların sınıflandırılması

ABD İşgücü Departmanı’nın 2016 yılında yayınladığı raporda, terhanelerde çalışanlar genellikle çocuklar/ergenler (child labor) ve zorlanmış çalışan (forced labor) olarak iki sınıfa ayrılmaktadır. Bu rapora göre, çocuk işçiler uluslararası standartlara göre 15 yaşının altında olan ve her türlü işi yapan bireylerin yanı sıra 18 yaşının altında olup her türlü işi yapan bireyleri de kapsamaktadır (https://www.dol.gov/sites/default/files/documents/ilab/reports/child-labor/findings/TVPRR_Report2016.pdf).

5.1. Çocuk veya ergen işçiler (child labor)

Birleşmiş Milletlerin “çocuk işçi” kavramını, “belirli yaş gruplarındaki çocuklar için yasaklanmış olan işlerde çocukların çalıştırılması” olarak açıklamıştır. Yasal olan yaş sınırı altında olup da yine yasalar tarafından zararlı doğası veya koşullarından dolayı çocukların çalışmasının kabul edilemeyeceği işlerde çalışan çocuklar “çocuk işçi” olarak tanımlanmıştır (<http://www.un.org/en/events/childlabourday/background.shtml>). Birleşmiş Milletlerin, işlerin yapısı ve çalışma yaşlarının sınırları ile ilgili olarak yaptığı sınıflandırmaya göre;

Tehlikeli İşler: Bireyi zihinsel, fiziksel ve ahlak anlayışını olumsuz yönde etkileyecek mahiyetteki işlerdir ve bu işlerin yapılması için minimum yaş sınırı 18’dir. Oysa Anguilla, Belize, Cibuti, Eritre, Falkland Adaları, Grenada, Hindistan, Nepal, Nijer, Niue, Norfolk Adası, Pakistan

(Federal, Punjab), Saint Vincent ve Grenadines Seyşeller, Solomon Adaları, Doğu Timor, Tonga Tuvalu, Vanuatu gibi ülkelerde tehlikeli sayılan işlerde çalışma için asgari 18 yaş sınırı yoktur. Dolayısıyla bu bölgelerde çalışan çocukların Birleşmiş Milletlerin çocuk işçilerle ilgili kriterlerine göre suçtur (https://www.dol.gov/sites/default/files/documents/ilab/reports/child-labor/findings/2015TDA_1.pdf).

Temel Asgari Yaş Sınırı: Zorunlu eğitimi tamamlama yaşı genellikle 15'dir ve temel çalışma yaşı da 15'in altında olmamalıdır. Ancak, ABD İşgücü Departmanı'nın "2015 En Kötü Biçimdeki Çocuk İşçiliği Bulguları" başlıklı raporunda, Belize, Bhutan, Niue, Norfolk Adası, Pakistan, Aziz Helena, Saint Vincent ve Grenadinler, Tonga, Cook Adaları, Hindistan, Nijerya ve Solomon Adaları'nda çalışan çocukların 15 yaşın altında olduğu ifade edilmektedir (https://www.dol.gov/sites/default/files/documents/ilab/report/s/child-labor/findings/2015TDA_1.pdf).

Hafif İşler: Birleşmiş Milletlere göre, 13-15 yaşlarında çocuklar sağlık ve güvenlikleri açısından riskli olmayan, öğrenimlerinin ya da mesleki yönelim ve eğitimlerine engel olmayacak hafif işlerde çalışabilirler (<http://www.un.org/en/events/childlabourday/background.shtml>).

Uluslararası Çalışma Örgütü ise, çalışan çocuk/ ergenleri "çalışan çocuk", "çocuk işçi" ve "en kötü biçimdeki çocuk işçi" olmak üzere üç başlıkta ele almıştır. Bu nedenle "çocuk işçi" kavramını daha detaylı ele alarak bir çocuğun hangi koşullarda çocuk işçi sayılabileceğinin sınırların belirlemiştir (https://www.dol.gov/sites/default/files/documents/ilab/report/s/child-labor/findings/2015TDA_1.pdf).

Çalışan Çocuklar (Working Children): Çocuk/ergenlerin okul saatleri dışında cep harçlığı kazanmak, ebeveynlerine yardımcı olmak veya aile işinde çalışmaları, şayet sağlıklarını, kişisel gelişimlerini ve okula devam etmelerini engellemiyorsa onların deneyim kazanmalarına, yeteneklerini geliştirmelerine dolayısıyla toplum için üretken bir birey olmalarına katkıda bulunacağı düşüncesiyle, çocukların/ergenlerin bir işte çalışmalarını olumlu bir durum olarak değerlendirmiştir.

Çocuk İşçi (Child Labor): Çocukları çocukluğundan, potansiyellerinden ve onurlarından mahrum eden ve fiziksel ve zihinsel gelişim için zararlı olan işlerde çalışmalarını "çocuk işçi" kavramı olarak tanımlamıştır. Bu tanıma göre;

- zihinsel, fiziksel, sosyal ve ahlaki açıdan çocuklara zarar verebilecek,
- okula devam etmelerini dolayısıyla öğrenimlerini engelleyecek,
- çocuk/ergenleri vaktinden önce okuldan ayrılmaya zorlayacak,
- çocuk/ergenlerin kendilerine boş vakit kalmayacak biçimde okula devamının hemen öncesinde veya hemen sonrasında ağır ve uzun çalışmalarını gerektirecek, işlerde çalışan çocuklar/ergenler "çocuk işçi" olarak değerlendirmiştir (<http://www.ilo.org/ipecc/facts/lang--en/index.htm>).

En Kötü Biçimdeki Çocuk İşçiliği (Worst Forms of Child Labor): Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmesi'nin 182. maddesinde, "Her türlü kölelik ya da köleliğe yakın bir uygulama olan çocuk ticareti, borç esareti veya köleliği, zorunlu çalışma hatta çocukların silahlı çatışmalarda

kullanılmak üzere zorlanması", "çocukların pornografi üretimi veya pornografik amaçlarla kullanılması, temin edilmesi veya sunulması", "özellikle ilgili uluslararası anlaşmalarda yasadışı kabul edilen uyuşturucu maddelerin taşınması ve üretilmesinde çocukların kullanılması, temin edilmesi ya da sunulması", "doğası veya sahip olduğu şartlar gereği çocukların sağlığı, güvenliği veya ahlakına zarar verecek işlerde çalıştırılması" en kötü biçimdeki çocuk işçiliği kapsamında değerlendirilmiştir (https://www.dol.gov/sites/default/files/documents/ilab/report/s/childlabor/findings/2015TDA_1.pdf).

ABD İşgücü Departmanı'nın 137 ülkeyi kapsayan "2015 En Kötü Biçimdeki Çocuk İşçiliği Bulguları" başlıklı raporuna göre, 5-17 yaş arasında olan ve "çalışan çocuklar" kapsamında değerlendirilen çocuk sayısı 264 milyon, "çocuk işçi" kapsamında değerlendirilen çocuk sayısı 168 milyon ve "en kötü biçimdeki çocuk işçiliği" kapsamında yer alan çocuk sayısı ise 85 milyon olarak tespit edilmiştir (https://www.dol.gov/sites/default/files/documents/ilab/reports/child-labor/findings/2015TDA_1.pdf).

5.2. Zorlanmış çalışan

Zorlanmış çalışan (forced labor), bir bireyin herhangi bir işi istemeden ve herhangi bir cezanın tehdidi altında yapmasını ifade etmektedir. Bu, kişilerin şiddet ya da yıldırma yoluyla ya da manipüle edilmiş borç, kimlik belgelerinin tutulması ya da göçmenlik makamlarına ihbar tehditleri gibi daha ufak araçlarla çalışmaya zorlandığı durumları ifade eder (<http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/definition/lang-en/index.htm>).

Uluslararası Ticaret Birliği Konfederasyonu "zorlanmış çalışan" kavramını, "ceza tehdidi altında herhangi bir işin veya hizmetin bireye rızası olmaksızın yaptırılmasını" olarak tanımlamıştır (<http://www.ituc-si.org/forcedlabour?Lang=en>). Uluslararası Çalışma Örgütü ise, zorlanmış çalışan kavramını "herhangi bir kimsenin bir ceza tehdidi altında olduğu ve kişinin gönüllü olarak çalışmayı kabul etmediği tüm iş veya hizmetler" şeklinde tanımlamıştır (<http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/definition/lang--en/index.htm>). Uluslararası standartlar altında, herhangi bir kişinin, performansını için herhangi bir ceza tehdidi altında bulunması ve işinin kendisinin ifa etmek için gönüllü olmadığı ve borç esareti kapsamında bir kişi tarafından ifa edilen tüm iş ve hizmetleri kapsamaktadır (https://www.dol.gov/sites/default/files/documents/ilab/report/s/child-labor/findings/TVPRA_Report2016.pdf).

6. Ülke bazında terhanelerin işgücüne göre üretilen mal/hizmetlerin sınıflandırılması

Endüstri devrimiyle birlikte giyim endüstrisinde başlayan terhaneler, zaman içinde diğer emek-yoğun sektörlerle de yayılmıştır (Prasad vd., 2004:58). Birleşik Devletler İşgücü Departmanı tarafından hazırlanmış olan ve 75 ülkeyi, terhanelerde çocuk işçi ve zorlanmış çalışanlar tarafından üretilen 139 farklı ürün/hizmeti kapsayan "2016 Çocuk İşçi veya Zorlanmış Çalışanlar Tarafından Üretilen Ürünlerin Listesi" başlıklı raporda yer alan tabloda siyah renkte yazılmış olan mal/hizmet üretiminde hem "çocuk işçiler" hem de "zorlanmış çalışanlar" çalışmaktadır. Kırmızı ile yazılmış olan ürünlerin üretiminde sadece "zorlanmış çalışanlar" çalışmaktadır. Mavi renkli yazılmış olan ürünlerin üretiminde ise "çocuk işçiler" çalışmaktadır.

Tablo 2: Terhanelerde Üretilen Mal/Hizmetlerin Ülkelere Göre Dağılımı 2016 (Çocuk İşçi/Zorlanmış Çalışan–Zorlanmış Çalışan – Çocuk İşçi)

ÜLKE	MAL / HİZMET	ÜLKE	MAL / HİZMET	ÜLKE	MAL / HİZMET
Afganistan	Briket • Halı • Kömür • Haşhaş	Gana	Kakao • Balık • Altın • Tilapia Balığı	Nijerya	Kakao • Altın • Granit • Çakıl • Keneotu • Kum
Angola	Elmas	Guatemala	Brkoli • Kahve • Mısır • Havai Fişek • Çakıl • Şeker Kamışı	Kuzey Kore	Briket • Çimento • Kömür • Altın • Demir • Tekstil • Kereste
Arjantin	Yaban Mersini • Briket • Pamuk • Sarımsak • Giyim • Üzüm • Zeytin • Çiçek • Tütün • Domates • Yer Elması	Gine	Kaşu • Kakao • Kahve • Elmas • Altın	Pakistan	Briket • Halı • Kömür • Pamuk • Cam Bilezik • Deri • Şeker Kamışı • Ameliyat Aletleri • Buğday
Azerbaycan	Pamuk	Honduras	Kahve • İstakoz • Kavun	Panama	Kahve • Kavun • Şeker Kamışı
Bangladeş	Hint Sigarası • Briket • Kurutulmuş Balık • Ayakkabı • Giyim • Cam • Jüt Tekstil • Deri • Kibrit • Kümes Hayvanı • Tuz • Karides • Sabun • Çelik Mobilya • Tekstil	Hindistan	Hint Sigarası • Pirinç Eşya • Briket • Halı • Pamuk • Süslenmiş Tekstil • Havai Fişek • Ayakkabı • Giyim • Mücevher • Cam Bilezik • Melez Pamuk Tohumu • Tütüsü • Deri Aksesuar • Kilit • Kibrit • Pirinç • İpek Kumaş • İpek İplik • Futbol Topu • Taş • Şeker Kamışı • İplik	Paraguay	Briket • Sığır • Pamuk • Alçı Taşı • Pornografi • Şeker Kamışı
Belize	Muz • Narenciye • Şeker Kamışı	Endonezya	Balık • Altın • Palmiye Yağı • Kauçuk • Sandalet • Teneke • Tütün	Peru	Brezilya Kestanesi • Briket • Koka • Havai Fişek • Balık • Altın • Kereste
Benin Cumhuriyeti	Pamuk • Kırık Granit	İran	Briket • Halı	Filipinler	Muz • Hindistan Cevizi • Mısır • Moda Aksesuarları • Balık • Altın • Domuz • Pornografi • Fişekçilik • Pirinç • Kauçuk • Şeker Kamışı • Tütün
Bolivya	Brezilya Kestanesi • Biket • Sığır • Mısır • Altın • Gümüş • Yerfıstığı • Şeker Kamışı • Teneke • Çinko	Kazakistan	Sığır	Rusya	Pornografi
Brezilya	Biftek • Briket • Kaşu • Sığır • Seramik • Mangal Kömürü • Pamuk • Ayakkabı • Giyim • Manyok • Ananas • Pirinç • Sisal • Şeker Kamışı • Kereste •	Kenya	Kahve • Balık • Yemen Otu • Pirinç • Kum • Sisal • Kenevir • Şeker Kamışı • Çay • Tütün	Ruanda	Çay
Burkina Faso	Pamuk • Altın • Granit	Kırgız Cumhuriyeti	Pamuk • Tütün	Senegal	Altın
Burma	Bambu • Fasulye • Briket • Yeşimtaşı • Palmiye Hasır • Keneotu Tohumu • Pirinç • Kauçuk • Zümrüt • Susam • Karides • Şeker Kamışı • Ayçiçeği • Tik Ağacı	Lübnan	Patates • Tütün	Sierra Leone	Kakao • Kahve • Elmas • Granit • Palmiye Yağı
Kamboçya	Alkollü İçecek • Briket • Balık • Keneotu • Kauçuk • Tuz • Karides • Şeker kamışı • Tekstil • Kereste • Tütün	Lesotho	Sığır	Güney Sudan	Sığır
Kamerun	Kakao	Liberya	Elmas • Kauçuk	Sudan	Altın
Merkez Afrika Cumhuriyeti	Elmas	Madagaskar	Safir • Taş • Vanilya	Surinam	Altın
Çad	Sığır	Malavi	Çay • Tütün	Tacikistan	Pamuk
Çin	Yapay Çiçek • Briket • Yeni Yıl Dekorasyonları • Kömür • Pamuk • Elektronik • Havai Fişek • Ayakkabı • Giyim • Çivi • Tekstil • Oyuncak	Malezya	Elektronik • Giyim • Palmiye Yağı	Tanzanya	Karanfil • Kahve • Altın • Nil Levreği • Yemenotu • Tanzanit Taşı • Çay • Tütün
Kolombiya	Kil Briket • Kömür • Koka • Kahve • Zümrüt • Altın • Pomokrafi • Şeker Kamışı	Mali	Pamuk • Altın • Pirinç	Tayland	Balık • Giyim • Pornografi • Karides • Şeker Kamışı
Kosta Rika	Sığır • Kahve	Moritanya	Sığır • Keçi	Türkiye	Narenciye • Pamuk • Kimyon • Mobilya • Kestane • Yer Fıstığı • Bakliyat • Şeker Pancarı
Fildişi Sahili	Kakao • Kahve	Meksika	Acı Biber • Kahve • Salatalık • Patlıcan • Yeşil Fasulye • Kavun • Soğan • Pornografi • Şeker Kamışı • Tütün • Domates	Türkmenistan	Pamuk
Kongo Demokratik Cumhuriyeti	Kalay Taşı • Coltan • Bakır • Elmas • Altın • Heterojenit • Volframit	Moğolistan	Kömür • Kalsiyum Florit • Altın	Uganda	Briket • Sığır • Mangal Kömürü • Kahve • Balık • Altın • Pirinç • Taş • Şeker Kamışı • Çay • Tütün • Vanilya
Dominik Cumhuriyeti	Fırınlanmış Ürünler • Kahve • Pirinç • Şeker Kamışı • Domates	Mozambik	Tütün	Ukrayna	Kömür • Pornografi
Ekvador	Muz • Briket • Çiçek • Altın	Namibiya	Sığır	Özbekistan	Pamuk • İpek Böceği Kozası
Mısır	Pamuk • Kireç Taşı	Nepal	Briket • Halı • Süslenmiş Tekstil • Taş	Vietnam	Briket • Kaşu • Kahve • Balık • Ayakkabı • Mobilya • Giyim • Deri • Biber • Pirinç • Kauçuk • Şeker Kamışı • Çay • Tekstil • Kereste • Tütün
El Salvador	Kahve • Havai Fişek • Deniz Kabukları • Şeker Kamışı	Nikaragua	Muz • Kahve • Altın • Çakıl • Pomza Taşı • Deniz Kabukları • Tütün	Yemen	Balık
Etiyopya	Sığır • Altın • El Dokuması Tekstil Ürünleri	Nijer	Sığır • Altın • Alçı • Tuz • Trona	Zambia	Sığır • Pamuk • Mücevher • Taş • Tütün

Kaynak: https://www.dol.gov/sites/default/files/documents/ilab/reports/child-labor/findings/TVPRA_Report2016.pdf (28.02.20017)

Tablo 2 ye göre, üretiminde çocuk işçilerin en çok kullanıldığı ürünler ülke sayısına göre şu şekilde bir sıralama ortaya çıkmaktadır; Altın (21 ülke), Briket (18 ülke), Pamuk (17 ülke), Şeker kamışı (17 ülke), Kahve (16 ülke), Tütün (16 ülke). Tablo 2 ye göre, üretiminde zorlanmış çalışanların en

çok kullanıldığı ürünler ülke sayısına göre sıralandığında; Pamuk (8 ülke), Giyim (7 ülke), Briket (7 ülke), Sığır yetiştiriciliği (5 ülke), Şeker kamışı (5 ülke) şeklinde bir sıralama ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3: Terhanelerin En Çok Üretilen Mal/Hizmetlerin Sektör, Ülke ve İşgücüne Göre Dağılımı

	Ürün	Çocuk İşçi/Zorlanmış Çalışan	Zorlanmış Çalışan	Çocuk İşçi
Tarım/Hayvancılık Sektörü	Şeker kamışı	Bolivia, Burma, Dominik Cumhuriyeti	Brezilya, Pakistan	Belize, Kamboçya, Kolombiya, El Salvador, Guatemala, Hindistan, Kenya, Panama, Paraguay, Filipinler, Tayland, Uganda, Vietnam
	Pamuk	Benin, Burkina Faso, Çin, Kazakistan, Tacikistan,	Pakistan	Arjantin, Azerbaycan, Brezilya, Mısır, Hindistan, Kırgız Cumhuriyeti, Mali, Türkiye, Paraguay, Zambia
	Kahve	Fildişi Sahili	*****	Kolombiya, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, El Slavadaor, Guatemala, Gine, Honduras, Kenya, Meksika, Nikaragua, Panama, Sierra Leone, Tanzanya, Uganda, Vietnam.
	Tütün	Malavi	*****	Arjantin, Brezilya, Kamboçya, Endonezya, Kırgız Cumhuriyeti, Kenya, Lübnan, Meksika, Mozambik, Nikaragua, Filipinler, Tanzanya, Uganda, Vietnam, Zambia
	Sığır Yetiştiriciliği	Brezilya, Güney Sudan	Nijer, Paraguay, Bolivia	Çad, Kosta Rika, Etiyopya, Lesoto, Moritanya Namibiya, Uganda, Zambiya
	Balıkçılık	Gana, Endonezya	Tayland	Kamboçya, Kenya, Peru, Filipinler, Uganda, Vietnam, Yemen
	Pirinç	Hindistan, Burma, Mali	*****	Brezilya, Dominik Cumhuriyeti, Kenya, Filipinler, Uganda, Vietnam
İmalat Sektörü	Briket	Afganistan, Burma, Çin, Hindistan, Nepal, Pakistan	Kuzey Kore	Arjantin, Bangladeş, Bolivia, Brezilya, Kamboçya, Kolombiya, Ekvador, İran, Paraguay, Peru, Uganda, Vietnam
	Giyim	Arjantin, Hindistan, Tayland, Vietnam	Brezilya, Çin, Malezya	Bangladeş
	Tekstil	Etiyopya, Hindistan, Nepal	Kuzey Kore	Bangladeş, Kamboçya, Çin, Vietnam
	Ayakkabı	*****	Çin	Bangladeş, Vietnam, Brezilya, Hindistan, Endonezya
	Halı	Hindistan, Nepal, Pakistan	*****	Afganistan, İran
	Havai Fişek	Çin	*****	El Salvador, Guatemala, Hindistan, Peru
Madenler / Ocaklar	Altın	Burkina Faso, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Peru	Kuzey Kore	Bolivia, Kolombiya, Ekvador, Etiyopya, Gana, Gine, Endonezya, Mali, Moğolistan, Nikaragua, Nijer, Nijerya, Filipinler, Senegal, Sudan, Tanzanya, Uganda, Surinam
	Kömür	Pakistan	Çin, Kuzey Kore	Afganistan, Kolombiya, Moğolistan, Ukrayna
	Elmas	Angola, Sierra Leone	*****	Merkez Afrika Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Gine, Liberya
Pornografi Sektörü	Pornografi	Rusya	*****	Kolombiya, Meksika, Paraguay, Filipinler, Tayland, Ukrayna

Kaynak: https://www.dol.gov/sites/default/files/documents/ilab/reports/child-labor/findings/TVPR_Report2016.pdf

Tablo 2 dikkate alınarak hazırlanmış olan Tablo3'de çocuk ve/veya zorlanmış çalışanlardan yararlanılarak üretilen mal/hizmet sınıflandırıldığında dört ana sektör ortaya çıkmaktadır. Söz konusu bu sektörlerde üretilen mal/hizmet çeşitlerinin sayısı dikkate alındığında ise sektörel sıralama şu şekilde olmaktadır;

1. Tarım ve hayvancılık sektörü: 67 farklı ürün
2. İmalat sektörü: 42 farklı ürün
3. Maden ve ocak sektörü: 29 farklı ürün
4. Pornografi sektörüdür: 1 ürün

7. Türkiye'de çocuk işçilik

Her kültür ve toplum yapısına göre çocuk kavramının tanımı değişiklik gösterebilmektedir. Ancak Türkiye tarafından da kabul edilmiş olan Birleşmiş Milletler Çocuk hakları sözleşmesinin 1. maddesine göre "18 yaşına kadar olan herkesin çocuk olarak kabul edildiği" ifade edilmiştir (Avşar, Ögütoğulları 2012:3). Çocuk işçiliğinin tarihsel arka planına bakıldığında 16. yy. da her ne kadar Amerika'da köle ticareti ile başlamış olsa da, 18. ve 19. yy.'larda sanayi devriminin etkisiyle artan işçi ihtiyacı sebebiyle trajik boyutlara ulaşmıştır. Öyle ki, sanayi devrimi esnasında İngiltere'de fabrikalarda çalışan kadın ve çocuk sayısı toplam çalışanların üçte ikisini oluştururken, çalışan çocukların yaş ortalaması ise 6 yaşına kadar düşmüştür. Günlük çalışma saatlerinin 18 saati bulduğu bu dönemde (1730-1779) Londra'da ölen insanların

yarısı 5 yaşın altındaki çocuklardır (Avşar, Ögütoğulları 2012:13). Tarım sektöründe ise, çocuk işçiliğine neden olan unsurlar şu şekilde sıralanabilir (Gülçubuk, 2012:79);

- Göç
- Bozuk gelir dağılımı
- Yetersiz eğitim ve eğitimde fırsat eşitliğinin bulunmaması
- Nüfus artışı
- İşsizlik
- Yoksulluk
- Yetişkinlerin işsizliği
- Yasal eksiklikler ve hukuki boşluklar
- İşverenlerin düşük maliyet sebebiyle çocuk işçi talebi
- Ücretsiz aile işçiliği

Sanayi ve tarım sektöründe "çocuk işçiler" ile "çalışan çocuk" kavramlarını ayırmak gerekmektedir. Sokakta çalışan çocuklar ile sanayi ve tarım kesiminde çalışan çocukların tamamı "çalışan çocuk" kavramının içine girmektedir. Türkiye'de çalışan çocuk sorununu ortaya koyabilmek adına farklı illerde farklı çalışmalar yapılmıştır. Uluslararası çalışma Örgütü (ILO) kapsamında İzmir, Samsun, İstanbul, Bursa, Konya, Mersin, Diyarbakır, Adana illerinde farklı tarihlerde yapılan çalışmalar, çocukların küçük yaşlarda işe girmek zorunda kaldıklarını ve bu zorunluluğun en önemli nedeninin ise göç olduğunu ortaya koymuştur (Yıldız, 2007:62).

Türkiye'de çocuk ve genç işçilerin çalıştırılma usul ve esasları hakkında yönetmelik 6.4.2004/25425 tarih ve numarası ile resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre, çocuk işçi kavramını "14 yaşını bitirmiş fakat 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimi tamamlamış şahıslar" olarak tanımlarken, genç işçileri de "15 yaşını tamamlamış ancak 18 yaşını tamamlamamış şahıs" olarak tanımlamaktadır (http://mevzuat.meb.gov.tr/html/25425_0.html).

İş kanununa göre, hafif iş, "yapısı ve niteliği itibarıyla yerine getirilmesi sırasındaki özel koşullara göre;(a) çocukların gelişmelerine veya sağlık ve güvenliklerine zararlı etki ihtimali olmayan, (b) okula devamını, mesleki eğitimini yetkili merciler tarafından onaylanmış eğitim programına katılımını ve bu tür faaliyetlerden yararlanmasını engellemeyen faaliyetlerdir.

Çocuk ve genç işçilerin çalışma süreleri belirlenirken, 24 saat zaman diliminde kesintisiz 14 saat dinlenme süresi dikkate alınarak belirlenir. Eğitimine devam edenler için ise en fazla günde 2 saat, haftada ise en fazla 10 saat olarak belirlenir. Çocuk ve genç işçilerin haftalık tatil süreleri kesintisiz 40 saatten aşağı olamaz ve yıllık ücretli izinleri 20 iş günüdür. Çocuklara karşı işlenmiş suçtan dolayı hüküm giyenler ve yüz kızartıcı suçlardan hüküm giymiş olanlar çocuk ve genç işçi çalıştıramazlar. İşverenler çocuk ve genç işçi çalıştıracakları zaman aileleri ile sözleşme yapmak zorundadırlar (ÇSGB, 2011:4-7).

Türkiye İstatistik Kurumu, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün desteği ile "Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Programı" çerçevesinde 1994, 1999 ve 2006 yıllarında, çalışan çocuk işçilere yönelik veri tabanı oluşturmak, çalışan çocukların çalıştıkları sektörleri, çalışma koşullarını ve sosyoekonomik durumlarını ortaya koymak amacıyla bir araştırma yapmıştır.

Tablo 4: Çocuk İşgücü İstatistikleri (Bin Kişi)

	1994	1999	2006
6-14 Yaş Grubu Nüfus	10.945	11.938	12.477
6-17 Yaş Grubu Nüfus	14.968	15.821	16.264
İstihdam (6yaş+)	20.984	22.124	22.963
İstihdam (6-14 Yaş)	958	609	318
İstihdam (6-17 Yaş)	2.269	1.630	958
Erkek	1.372	955	632
Kadın	898	675	326
Tarım	1.51	990	392
Sanayi	385	322	271
Hizmet	195	159	89
Ticaret	180	159	205

Kaynak: (Tor, 2010:27-28)

Tablo 4 verilerine göre, Türkiye'de 1994 yılında 6-17 yaş aralığında çalışan çocuk sayısı 2 milyon 269 bin iken bu rakam 1999 da 1 milyon 630 bine 2006 da ise, 958 bine gerilemiştir. Aynı gerileme 6-14 yaş grubu için de geçerlidir. Hem erkek hem de kadın işçi sayısı ise 1994-2006 döneminde yarıdan fazla azalma göstermiştir. Sektörel açıdan incelendiğinde, tarım, sanayi ve hizmetler sektöründe 1994'den 2006 yılına çalıştırılan çocuk işçi sayısında düşüş gözlenirken Ticaret sektöründe 1994'den 1999 yılına kadar düşüş, 2006 yılına kadar ise artış söz konusudur.

Ancak 1994-1999 döneminde yıllık ortalama 128 bin çocuk istihdamdan çekilirken, 1999-2006 dönemi yıllık

ortalama 74 bin çocuk işçiye gerilemiştir. 2006-2012 döneminde ise çocuk işçiliğinde azalma eğilimi durmuş, özellikle tarım sektöründe artan çocuk işçi rakamıyla birlikte 2006 yılında 890 bin olan çocuk işçi sayısı 893 bine yükselmiştir. İstihdam içinde yer almamasına rağmen ev işlerinde çalıştırılan çocuk sayısı 4,4 milyon iken 2006 yılında bu rakam 6,5 milyona ulaşmıştır. Toplamda çalışan çocukların tüm çocuklara oranı 1999'dan bu yana %41 den %56 ya çıkmıştır (DİSK-AR, 2015). Türkiye'de çalışan çocukların çalışma nedenleri ile ilgili 2012 yılı istatistiklerine göre 6-17 yaş grubunda hem okula giden hem de çalışan çocukların %39,3'ü hane halkının ekonomik faaliyetlerine yardımcı olmak için, %24'ü ise hane halkı gelirine katkıda bulunmak için çalışmaktadır (TÜİK, 2013:27-28).

Tablo 5: 6-17 Yaş Grubu Okula Devam Eden Ve Etmeyen Çocuklara Ait 2012 Yılı Çalışma İstatistikleri (Bin Kişi)

	Okula Devam Eden		Okula Devam Etmeyen	
	13.950	% 91,5	1.297	%8,5
Ekonomik faaliyetlerde çalışan	445	%2,9	448	%2,9
Ev işlerinde faaliyette bulunan	7000	%45,9	503	%3,3
Çalışmayan	6504	%42,7	346	%2,3

Kaynak: (TÜİK,2013:11)

2012 yılı itibarıyla çalışan çocukların %44,7 si tarım sektöründe (399 bin kişi), %24,3 ü sanayi sektöründe (217 bin kişi), %31 i hizmetler sektöründe (277 bin kişi) yer almıştır. 2006 yılı rakamlarına göre tarım sektörünün istihdam edilenler içindeki payı 8,1 puan artarken, sanayi sektörünün payı 6,6 puan, hizmetler sektörünün payı ise 1,5 puan azalmıştır. Çalışan çocukların %52,6 sı (470 bin kişi) ücretli veya yevmiyeli, %46,2 si (413 bin kişi) ise ücretsiz aile işçisidir. Çalışan çocukların %49,8'i bir okula devam ederken, %50,2'si okula devam etmemektedir. Yaş grupları itibarıyla, 6-14 yaş grubundaki çalışan çocukların %81,8'i, 15-17 yaş grubundaki çalışan çocukların ise %34,3'ü bir okula devam etmektedir. Okula devam eden 6-17 yaş grubundaki çocukların %3,2'si ekonomik işlerde ve %50,2'si ev işlerinde faaliyet gösterirken, %46,6'sı herhangi bir faaliyette bulunmamaktadır. Bu yaş grubunda okula devam etmeyen çocukların ise; %34,5'i ekonomik işlerde ve %38,8'i ev işlerinde faaliyet gösterirken, %26,7'si herhangi bir faaliyette bulunmamaktadır. (<http://www.tuik.gov.tr/prehaberbultenleri.do?id=13659>).

Türkiye'de 2016 yılı II. Çeyreği itibarıyla 15-34 yaş grubunda kurumsal olmayan genç nüfus 24 milyon 263 bin kişi olup bu kişilerin 13 milyon 685 bini işgücünde yer almıştır. Diğer bir ifadeyle, bu yaş grubundaki fertlerin işgücüne katılma oranı %56,4 olarak gerçekleşmiştir.

TÜİK'in 2016 çocuk işgücü anketine göre, 2006 yılında çocuk işgücü (6-17) sayısı toplamda 890 bindir ve bu rakamın 601 bini erkene 289 bini ise bayandır. Ayrıca çocuk işçilerin 505 bini ücretli ve yevmiyeli çalışırken, 362 bini ücretsiz ailesi yanında, 24 bini ise kendi hesabına çalışmaktadır. 2012 yılına gelindiğinde toplam çocuk işgücü sayısının 893 bine çıktığı görülmektedir. Bunun 614 bini erkek, 279 bini bayandır ve 6 yılda çocuk işgücünde erkekler lehine bir artış ortaya çıkmıştır. 2012 yılında ücretli ve yevmiyeli çalışan çocuk işgücü sayısı 470 bine düşerken, ücretsiz aile işçisi 413 bine çıkmış, kendi hesabına çalışanların sayısı ise 10 bine düşmüştür (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659>).

DİSK/Genel-İş sendikasının Türkiye'de Çocuk İşçi Olmak isimli raporuna göre, Türkiye'de 15-17 yaş grubuna ilişkin veriler mevcut iken 6-17 yaş grubuna ait veriler yalnızca TÜİK'in ILO ile birlikte yaptığı özel çalışmalarda bulunmaktadır. Ayrıca mesleki eğitim almaları sebebiyle turizm sektöründe çalıştırılan stajyerler ve çıraklık eğitimi alanlar çocuk işçi sayımlarını gerektirirken sayılmamaktadır. Oysa 2015 yılı verilerine göre 17 yaşına kadar olan çıraklık eğitimi alan çocuk sayısı 401 bin 464 olarak açıklanmış ve 2016 yılında bu rakam 1 milyon 170bin kişiye ulaşmıştır. Sadece bu rakamların toplamı bile Türkiye'de çocuk işçi sayısının 2 milyondan fazla olduğunu göstermektedir. Ayrıca 15-17 yaş arası çalıştırılan çocukların %80'i Kayıt dışı istihdam kapsamındadır. Türkiye'de çocuk işçi sayısının bu denli fazla olmasının altında yatan en önemli sebep ise, çocuk yoksulluğudur. Buna göre Türkiye çocuk yoksulluk oranı %25,3 tür ve bu rakam Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında en yüksek çocuk yoksulluk orandır (<http://www.genel-is.org.tr/23-nisanda-cocuk-iscisi-olmak.2.14917#.WSKqVevyiHs>).

8. Sonuç

Kayıt dışı ekonomi ve Kayıt dışı istihdam özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin en temel sorunlarından biri durumundadır. Ekonomik faaliyetlerin fiilen var olmasına rağmen kayıt altına alınamaması nedeniyle resmi rakamlara doğru olarak yansımaması durumunu ifade eden Kayıt dışı ekonomi kavramının en önemli parçasını Kayıt dışı istihdam oluşturmaktadır. Kayıt dışı istihdamın ise, ortaya çıkışı genellikle ülke ekonomisinde gelir yetersizliği sebebiyle insanların sigortasız işlerde çalışmayı kabul etmesi ve bu sebeple hem resmi işsizlik rakamlarının suni olarak yüksek çıkmasına neden olması, hem de elde ettikleri gelirin resmi gelirlerinden yüksek olması sebebiyle yaşam standartlarının resmi olarak doğru ölçülenden yüksek olması, bir yandan ekonomik kriz dönemlerinde krizin birey üzerindeki yıkıcı etkisini hafifletirken diğer taraftan Kayıt dışı istihdamdaki artış doğru yönlü olarak işsizlik rakamlarını da arttırmaktadır. Diğer bir ifadeyle, insanlar sigortasız çalıştığı için işletmeler düşük maliyet hedefi için bu tip istihdama yönelmekte ve bu durum gerçek işsizlerin iş bulmasına engel olmaktadır. Bunun yanında Kayıt dışı istihdamın bir uzantısı olarak ortaya çıkan terhaneler, sanayi devriminin hemen sonrasında ortaya çıkmış ve ilk olarak kadın ve çocuk işçilerin çalıştığı, iş güvenliği ve hijyen şartlarından yoksun tekstil atölyeleri olarak ortaya çıkmış fakat zaman içinde işsizliğin artması, uluslararası göçlerin yaşanması ve düşük gelir sebebiyle giderek yaygınlaşmıştır. Dünya'da terhaneler hakkında hukuki düzenlemeler ve rakamsal veriler bulursa da Türkiye'de bu konu ile ilgili henüz yapılan çalışmalar ve istatistiki veriler oldukça yetersiz düzeydedir.

Düşük ücret sebebiyle özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yetersiz yasal düzenlemeler sebebiyle artan çocuk işçi ve zorlanmış işçi miktarı, özellikle emek-yoğun üretim sektörlerinde ciddi şekilde varlık göstermektedir. Terhaneler hakkında Türkiye için istatistiki veri bulunmasa da yapılan gözlemler, özellikle tekstil sektöründe İstanbul merkezli terhanelerin varlığına işaret etmektedir. Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye gelmeleriyle birlikte terhane'de çalışan işçi ve çocuk işçi sayısının daha da artacağı muhakkaktır. İster çocuk işgücü olarak isterse sigortasız gönüllü çalışanlar açısından bakıldığında her iki kavramında sonucunun emek sömürsüne çıktığı ve daha fazla kar elde etmek amacına insan emeğinin feda edildiği bir gerçektir.

Türkiye'de 2006 yılı verilerine göre 6-17 yaş arasında bulunan 958 bin çocuk işgücü çalışmaktadır. Bu çalışan çocukların ise çalışma sebepleri incelendiğinde ilk sırayı hane halkının ekonomik faaliyetlerine yardımcı olmak ikinci sırayı ise hane halkı gelirine katkıda bulunmak almaktadır. Sonuç itibarıyla ülkenin gelişmişlik düzeyi ve bununla doğru orantılı şekilde kişi başına düşen geliri arttıkça çocuklar sadece okula gidecek ve çalışma zorunda kalmayacaktır.

Kaynaklar

- AIHA (American Industrial Hygiene Association). (24.03.2001). American Industrial Hygiene Association White Paper on Occupational Health, Safety, and Environmental Conditions in Sweatshops. https://www.aiha.org/government-affairs/PositionStatements/whitepaper01_SweatshopsGlobalEconomy.pdf. (03.03.2017).
- Arolat Osman (2017), İstihdam Seferberliği ve Kayıt Dışına Etkisi, Dünya Gazetesi, 20.03.2017. <http://www.dunya.com/kose-yazisi/istihdam-seferberligi-ve-ve-kayit-disina-etkisi/354433>
- Avşar Zeki, Ögütoğulları Eren (2012), Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği Mücadele Stratejileri, Sosyal Güvenlik Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, ss. 9-40.
- Aydoğanlı, Erkan (2011), Emek Sürecinin Dönüşümü, Kültür Sanat-Sen Yayınları No:5, İstanbul.
- Bender, D. (2002). Sweatshop subjectivity and the politics of definition and exhibition. *International Labor and Working-Class History*, (61), 13-23.
- Buchholz, Tod (2005), Ölü iktisatçılarından Yeni Fikirler, Çev. İsmail Aktar, Adres Yayınları, Ankara.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı (2011), 30 Soruda Çocuk ve Genç İşçilere Özel Çalışma Koşulları, Yayın No:37, Ankara.
- Çetintaş, Hakan (2003); Türkiye'de Kayıt Dışılığın Fayda Maliyet Analizi", Çimento İşveren Dergisi, Sayı 17, ss 4-15.
- Derdiyok, Türkmen (1993); "Türkiye'nin Kayıt Dışı Ekonomisinin Tahmini," Türkiye İktisat, , Sayı 13, TOBB Yayını, Mayıs, ss. 54-63.
- DİSK, DİSK-AR (2015), Türkiye'de Çocuk işçiliği Gerçeği Raporu 2015, (<https://disk.org.tr/2015/04/disk-ar-turkiyede-cocuk-isciligi-gercegi-raporu-2015/>)
- DOL (U.S. Department of Labor). (30.09.2016). 2016 List of Goods Produced by Child Labor or Forced Labor. https://www.dol.gov/sites/default/files/documents/ilab/rep_orts/childlabor/findings/TVPRR_Report2016.pdf. (26.02.2017).
- DOL (U.S. Department of Labor). (30.09.2016). 2015 Findings on The Worst Forms of Child Labor. https://www.dol.gov/sites/default/files/documents/ilab/reports/childlabor/findings/2015TDA_1.pdf, (26.02.2017).
- Eilat Yair, Zinnes Clifford (2002), The Shadow Economy in Transition Countries: Friend or Foe? A Policy Perspective, *World Development*, Volume:30, Issue:7, pp. 1233-1254.

- Glewwe, P. (2000). Are Foreign-Owned Businesses in Vietnam Really Sweatshops?. *Minnesota Agricultural Economics*. (701):1-7.
- Gülçubuk Bülent (2012), Tarımda Çocuk Emegi Sömürüsü ve Toplumsal Duyarlılık, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Sayı:33, ss.75-93.
- Gümüş, Turgut (2000). Dışsallık ve Kayıt Dışı Ekonomi Kavramına İlişkin Bir Değerlendirme, *Gazi Üniv. İİBF Dergisi*, 3/2000, ss.63-70
- Hayes, J. (2014). Toward a Redefinition of the U.S. Sweatshop. *Sanford Journal of Public Policy*. 5(2): 39-52.
<http://www.genel-is.org.tr/23-nisanda-cocuk-isciolmak,2,14917#.WSKqVevyiHs> (20.05.2017)
http://mevzuat.meb.gov.tr/html/25425_0.html (25.03.2017)
<http://www.haberturk.com/ekonomi/makro-ekonomi/haber/731034-birlesmez-milletler>(22.02.2017)
<http://www.petrol-is.org.tr/haber/vietnamda-gecim-ucretine-dogru-8694> (18.03.2017)
http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/genel_bilgi (22.03.2017)
http://www.tasam.org/tr/icerik/3170/cin_ekonomisinin_yapisal_donusumu_ve_gelismekte_olan_ulkeler_acisindan_sonuc(17.02.2017)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659> (22.03.2017)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24624>(22.03.2017)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16014> (25.03.2017)
<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm>(22.03.2017)
- ILC (International Labor Conference) (2007). Eradication of forced labour. (http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_089199.pdf. (27.02.2017)
- ILO, (2017). The Definition of Forced Labor. <http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/definition/lang--en/index.htm> . (27.02.2016).
- ILO, (2017). What is child labor? <http://www.ilo.org/ipecc/facts/lang--en/index.htm>., (26.02.2017).
- ITUC. (09.06.2016). Child labour/ Forced labour. <http://www.ituc-csi.org/forcedlabour?lang=en> . (27.02.2017)
- Kara, Mehmet ve Duruel Mehmet (2005). Türkiye’de Ekonomik Büyümenin İstihdam Yaratamama Sorunu. *Sosyal Siyaset Konferansları*, Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş’a Armağan Özel Sayısı), Sayı: 50, 2005, s. 367-394.
- Karaaslan Erkan (2010). Kayıt Dışı İstihdam ve Neden Olduğu Mali Kayıpların Bütçe Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği, *Mali Hizmetler Derneği*, Yayın No:7, Ankara.
- Landstörn, Hans (2002), *Pioneers in Entrepreneurship Research*, *New Frontiers of Entrepreneurship*, [http://portal.research.lu.se/portal/en/publications/pioneers-in-entrepreneurship-research-new-frontiers-of-entrepreneurship\(bb4b4f36-d39f-4579-b2a1-6e7a80a75677\).html](http://portal.research.lu.se/portal/en/publications/pioneers-in-entrepreneurship-research-new-frontiers-of-entrepreneurship(bb4b4f36-d39f-4579-b2a1-6e7a80a75677).html) (erişim 22.02.2017)
- Powell, B. (2014). Meet the Old Sweatshops Same as the New. *The Independent Review*. 19(1): 109-122.
- Prasad, M., vd., (2004). Consumers of the World Unite: A Market-based Response to Sweatshops. *Labor Studies Journal*. 29(3): 57-80.
- Pugatch, T. (1998). Nike Seminar: Historical Development of the Sweatshop <http://www.unc.edu/~andrewsr/int092/sweat.html>, (22.02.2017).
- Sarıllı, Mustafa Ali (2002). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler, *Bankacılar Dergisi*, Sayı:41, ss. 32-50.
- Schneider, F. ve C. Bajada (2003), *The Size and Development of the Shadow Economy in the Asia-Pacific*, <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/ShadEcASIA2Bajadadraft1.pdf> (23.02.2017)
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, *Kayıt dışı Ekonominin Azaltılması Programı Eylem Planı*, Ocak 2015.
- Tor Hacer (2010), Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Boyutları, *Journal of World of Turks*, Vol. 2, No:2, ss.25-42.
- TÜİK-ILO (2013), *Çalışan Çocuklar 2012 Raporu*, Ankara.
- UN. (2017). Minimum Age of Work. <http://www.un.org/en/events/childlabourday/background.shtml>. (26.02.2017).
- UN. (2017). What is forced labor?. <http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/definition/lang--en/index.htm>. (27.02.2017).
- UN. (2017). What is meant by child labour?. <http://www.un.org/en/events/childlabourday/background.shtml>. (26.02.2017).
- Warner, A. J. (2011). *Sweatshops Labor. Slavery in the Modern World: A History of Political, Social, and Economic Oppression*. pp.60-68. California: ABC-CLIO, LLC.
- Yalçinkaya, Ahmet (2014), *Aktif/Pasif Oranın Seyri*, <http://socialsecurity-turkey.blogspot.com.tr/2014/03/aktifpasif-orann-seyri.html>
- Yereli, Ahmet Burçin, Karadeniz, Oğuz (2004), *Kayıt Dışı İstihdam*, Odak Yayınları, Ankara.
- Yıldırım Kemal, Karaman Doğan, Taşdemir Murat (2009), *Makroekonomi*, 8. Bs., Seçkin Yay., Ankara.
- Yıldız Özkan (2007), *Çalışan Çocuklar: sorun mu? Çözüm mü?*, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), ss.57-66.
- Zwolinski, M. (2006). *Sweatshops-Definitions, History, and Morality*. *Social Issues in America: An Encyclopedia*. Armonk, NY: M.E. Sharpe

Turizm Gelirleri ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği

Ahmet ŞAHBAZ¹, Zekeriya MIZIRAK¹

¹Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

Özet

Turizm sektörü özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda turizm gelirleri, gelişmekte olan ülkelerin büyüme süreçlerinde gereksinim duydukları sermaye artışlarına katkı sağlamaktadır. Türkiye ekonomisinde gerek ödemeler bilançosu açıklarının karşılanması gerekse sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanmasında turizm sektörü belirleyici bir rol oynamaktadır.

Bu çalışmada, turizm gelirleri ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkilerin Türkiye özelinde incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla 1974-2014 dönemine ilişkin veri seti eş-bütünleşme ve nedensellik yöntemleri ile analiz edilmektedir. Analiz sonucu elde edilen bulgular, turizm gelirleri ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir. Analiz bulguları ayrıca, doğrudan yabancı yatırım girişlerinin turizm gelirlerini anlamlı bir şekilde artırdığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Turizm Gelirleri, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Eş bütünleşme, Granger Nedensellik.

Relationship Between Tourism Revenues and Foreign Direct Investments: The Case of Turkey

Abstract

The tourism sector is an essential part of the economy particularly in developing countries. In this context, tourism revenues contribute to the capital increases that emerging countries need in their growth process. In the Turkish economy, the tourism sector also plays a decisive role in ensuring sustainable economic growth as well as in meeting the deficits of balance of payments.

In this study, it is aimed to examine the short and long-term relationships between tourism revenues and foreign direct investments in Turkey. For this purpose, the dataset for the period 1974-2014 is analyzed by cointegration and causality methods. Results of the analysis point to the existence of a long-term relationship between tourism revenues and foreign direct investments. The findings also show that foreign direct investment inflows significantly increase tourism revenues.

Keywords: Tourism Revenues, Foreign Direct Investments, Cointegration, Granger Causality.

1. Giriş

Turizm günümüzde birçok gelişmekte olan ülke için ekonomik ve beşerî gelişmişliğin tesisine yönelik potansiyel bir sektör olarak ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda turizm sektörü ihracat gelirleri ve genç istihdamda artış, iktisadi faaliyetlerde çeşitlenme ve gelişmiş hizmet faaliyetleri yoluyla ekonomilerde sessiz fakat önemli bir belirleyici aktör olarak rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra, turizm sektörü azalan kentsel alanların ve kültürel faaliyetlerin tekrar canlanmasına ve uzak kırsal alanların ekonomiye kazandırılmasına da katkı sağlamaktadır (UNCTAD, 2007: 6). Bu bağlamda turizm, çeşitli ekonomik faaliyetlerden ve bu faaliyetler sonucu ortaya çıkan ürünlerden oluşan kapsamlı bir dizi etkinlik olarak tanımlanabilmektedir. Tarihsel süreçte, yüzyıllardır süregelen turizm faaliyetlerinin farklı ekonomiler kapsamındaki etkileri açık bir şekilde ortaya konulmasına rağmen, son dönemde bu faaliyetlerin ekonomik ve sosyal hedeflere önemli şekilde hizmet ettiği görülmektedir. Ayrıca bu dönemde, turizmi karakterize etme ve ekonomideki etkisini araştırmaya yönelik ortaya çıkan çabalar turizm sektörünün gelişmesine de zemin hazırlamaktadır (WTO, 2005: 7)

İktisadi açıdan, tarım ve imalat sektörleri ihracat faaliyetleri yoluyla istihdam ve gelir yaratan ya da kırsal alanlarda kalkınmayı teşvik eden önemli kaynaklar olarak kabul edilmekle birlikte, turizm endüstrisi son zamanlarda sosyo-ekonomik kalkınma hedefleri doğrultusunda önemli bir

araç olarak görüldüğü söylenebilir. Bu kapsamda turizm ulaştırma, konaklama, yiyecek ve içecek, eğlence ve kültürel etkinlikler, spor ve rekreasyon gibi mal ve hizmetleri içerisine almaktadır (Rajapakse, 2016). Turizm endüstrisinin gelişimi yatırıma yönelik yoğun bir fon ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Birçok gelişmekte olan ülkede yatırım fonları oldukça sınırlı olmakla birlikte, bu tür faaliyetlere yönelik projelerin finansmanında doğrudan yabancı yatırımlara önemli bir şekilde ihtiyaç duyulmaktadır. Doğrudan yabancı yatırım girişleri özellikle oteller, restoranlar, rekreasyon merkezleri ve destekleyici fiziksel altyapı ve hizmetlerin artırılması yoluyla turizm endüstrisini destekleyebilmektedir (Othman vd., 2012: 1246). Bunun yanı sıra turizm faaliyetlerinde bilgiye ve küresel tedarik zincirlerine erişim ve dağıtım kanalları da önemlidir. Bu bağlamda doğrudan yabancı yatırımlar, turizm faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde etkin bir araç vazifesi görmektedir (Yazdi vd., 2017: 16).

Gelişmekte olan ülkeler için ekonomik kalkınma gerçekleştirilmesi gereken nihai hedeflerin başında gelmektedir. Bu hedefin gerçekleştirilmesinde istikrarlı ya da sürdürülebilir bir ekonomik yapının olması önemlidir. İstikrarlı bir ekonomide ise tam istihdama ulaşma, fiyat istikrarını ve gelir dağılımında adaleti sağlama ve dış ticaret dengesinin sağlanması gibi temel gereklilikler söz konusudur. Bununla birlikte, gelişmekte olan ekonomiler alt yapı sorunları ve sermaye yetersizliği gibi nedenlerden dolayı bu hedeflerini gerçekleştirirde güçlükler yaşamaktadırlar.

Tasarruf oranlarının düşük seviyelerde olması, sermaye yetersizliği sorununun birincil nedenidir. Bu nedenle ekonomik kalkınma yolunda ilerleyen ve/veya sermaye yetersizliği olan ülkelerde dış kaynak kullanımı gerekmektedir. Dış kaynak tedariki kapsamında dış borçlanma veya net ihracatın artırılması ya da turizm gelirleri artırılması ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye çekilmesi yoluyla ödemeler dengesi hesaplarının fazla vermesi gerçekleştirilebilir. Bu bağlamda hem doğrudan yabancı sermaye yatırımları hem de turizm sektörü ödemeler dengesindeki açıkların giderilmesi noktasında iki ana unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, turizm sektörüne yönelik yapılan yatırımların başlangıç maliyetlerinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu noktada, turizm sektöründe işletme aşamasına geçildikten sonra sabit maliyet/toplam maliyet oranının yaklaşık %60-70 düzeylerinde seyrettiği görülmektedir (Kahraman, 1997: 21). Sabit maliyetlerin yüksek olması, turizm sektörüne yönelik yapılacak yatırımlar için finansman sorununun olabileceğine işaret etmektedir. Bu sorununun çözülebilmesinde ise yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi oldukça önemlidir. Turizm sektörü açısından yabancı sermaye yalnızca yatırımların finansmanında değil, aynı zamanda yönetim becerilerinin geliştirilmesi ve özellikle dış pazar olanaklarının artırılması açısından da önem taşımaktadır. Buradan hareketle, turizm faaliyetleri ile yabancı yatırımlar arasındaki ilişkinin incelenmeye değer bir konu olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada, doğrudan yabancı yatırımlar ve turizm gelirleri arasındaki ilişkinin Türkiye özelinde incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla, 1974-2014 yılları arası dönemi kapsayan zaman serisi veri seti üzerinde eş-bütünleşme ve nedensellik analizleri gerçekleştirilmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde, Türkiye ekonomisi kapsamında doğrudan yabancı yatırımlar ve turizm sektörünün mevcut durumuna ilişkin genel bir yer verilmektedir. Üçüncü bölümde, konuyla ilgili literatürde ortaya çıkmış çalışmaların bir özeti sunulmaktadır. Dördüncü bölümde, çalışmanın analiz kısmında kullanılan yöntem ve veri setine yer verilirken, beşinci bölümde analiz sonucu elde edilen bulgular sunulmaktadır. Son bölümde ise çalışmadan elde edilen sonuçların genel bir değerlendirmesi yer almaktadır.

2. Türkiye ekonomisinde doğrudan yabancı yatırımlar ve turizm sektörü

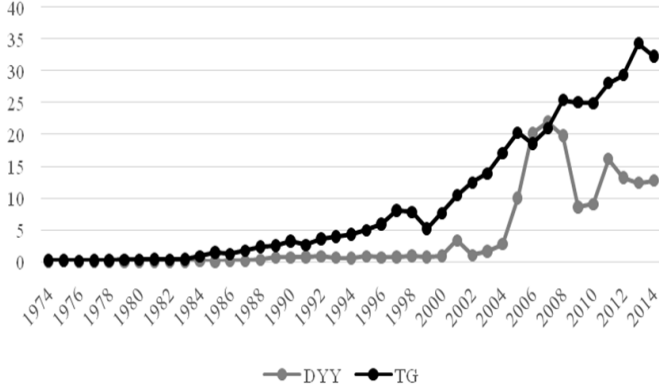
Doğrudan yabancı yatırım (DYY) kavramını “bir ülkenin kısa bir süre içinde kaynaklarını ve buna bağlı olarak da ekonomik gücünü etkileyebilmek için karşılığını değişik biçimlerde ileride ödemek üzere diğer ülkelerden sağladığı mali ve/veya teknolojik kaynaklar” (Soydal, 2006: 579) veya başka bir ifadeyle, bir firmanın/şirketin üretimini, ait olduğu ülke sınırları dışına taşımak suretiyle, yabancı ülkelerde üretim tesisi kurması ve/veya yabancı ülkede faaliyette bulunan bir üretim tesisini satın alması olarak tanımlamak mümkündür (Seyidoğlu, 1999: 664). Ayrıca, doğrudan yabancı yatırımları yalnızca bir firmayı satın alma ya da yeni kurulacak bir firma için kuruluş sermayesi sağlama veya mevcut bir firmanın sermayesine katılmak olarak değerlendirmem gerekir. Bu yatırımlar aynı zamanda, yabancı bir ülkeye yönelen bu sermaye ile birlikte teknoloji, teknik bilgi (know-how), işletmecilik bilgisi, işgücü ve yatırımcının denetim/kontrol yetkisini de birlikte getiren yatırımlar olarak tarif etmek daha doğru olacaktır (Karlık, 2002: 639).

Doğrudan yabancı yatırımlar geliştirmekte olan ülkelerin hem tasarruf açığını kapatmada hem de yerleştiği ülkeye teknoloji, bilgi ve rekabeti de getirmektedir. Bu nedenle, doğrudan yabancı yatırımlar, hisse senedi ve tahvil ihraç ederek uluslararası piyasalarda satmak ve çeşitli kredi enstrümanlarından faiz ve kar elde etmek amacıyla hareket eden portföy yatırımlarından ve kısa vadeli sermaye hareketlerinden ayrılmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar, portföy yatırımlarına göre likiditesi düşük olması nedeniyle olası ekonomik ve siyasi belirsizlikler karşısında ülkeyi terk etmesi zaman almaktadır. Bu nedenle, bu yatırımlar gideceği ülkenin makroekonomik yapısına, siyasi risklerine ve beklentilere oldukça fazla duyarlıdır. Bu bağlamda UNCTAD (1998), ev sahibi ülke için DYY’lerin belirleyicilerini üç grupta toplamaktadır. Bunlar; ekonomik, politik ve yatırımın kolaylaştırılmasına yönelik faktörler olarak sıralanabilir. *Politik faktörler*; daha çok ülke siyaseti, istikrar, sermaye hareketleri ile ilgili kanun ve kurallar, ayrıca piyasaların işleyişi, uluslararası anlaşmalar, özelleştirme politikaları, vergilendirme gibi faktörlerle ilgili iken, *ekonomik faktörler*; piyasa büyüklüğü, ucuz hammadde, alt yapı, düşük maliyetli işgücü gibi, girilecek olan piyasanın yatırımcıya sağlayacağı avantajlar ile ilgilidir. Daha çok yatırım alan ülkenin yatırım açısından cazip hale getirmek için *yatırımların kolaylaştırılmasına yönelik faktörler* ve yatırımcının daha avantajlı maliyetler ile yatırımlarını yapabilmesine imkân veren yatırım promosyonları ve teşvikleri, yatırım sonrası verilen hizmetler vb. faktörlerdir.

Türkiye ekonomisinde 1980 sonrası alınan ekonomik kararlar neticesinde ithal ikameci sanayileşme stratejisi terk edilerek, dışa açık bir kalkınma modeli benimsenmiştir. Bu dönemin temel özelliği dış ticarete liberalleşme olmuştur. Bu dışa açılma sürecinin devamında yabancı sermayenin de ülkeye çekilmesi teşvik edilmiştir. Şekil 1’de de görüldüğü üzere 1974-2000 arası dönemde yabancı sermaye girişlerinde bir artış gerçekleşmemiştir (Şit ve Şit, 2013: 45-46). Bu bağlamda, 2000’li yıllar öncesinde Türkiye ekonomisine yönelik DYY girişlerinin yeterli düzeyde olmamasının temel nedeni, ekonomik istikrarsızlıklardır. Özellikle 1990’lı yıllarda bir türlü düşürülemeyen enflasyon, kamu açıkları, iç ve dış borçların sürekli olarak artması, ülkeyi ardı ardına ekonomik krizlere (1994, 1999, 2000 ve 2001) sürüklemiştir. Bu dönemde krizler ile birlikte çok yüksek oranlarda reel faiz ve TL’nin aşırı derecede değerlenmiş olması (yüksek faiz-düşük kur politikası) ülke içi tasarrufların da yurtdışına çıkmasına neden olmuştur (Şener ve Kılıç, 2008: 42). Bununla birlikte Şekil 1’de de görüldüğü üzere özellikle 2000-2001 krizinden sonra alınan önlemler ile birlikte, yabancı sermaye girişlerinde o güne kadar görülmemiş bir ivme kazanmıştır.

24 Ocak 1980 kararlarından sonra Türkiye ekonomisi, turizm sektöründe de önemli değişimler geçirmiştir. Ekonominin dışa açılması ile birlikte turizm sektörü, en önemli alt sektörlerden biri haline gelirken; bu gelişmenin sosyal, kültürel ve ekonomik etkileri de önemli boyutlara ulaşmıştır. Özellikle 1983 yılı, Türk turizminin canlanma döneminin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. 1980’den günümüze kadar geçen sürede, Türkiye ekonomisinde turizm; hem turist sayısı hem de turizm gelirleri yönünden önemli ölçüde artmıştır (Çoban ve Can, 2013: 246). Ancak turist başına yapılan harcamanın düşük olması da üzerinde durulması gereken önemli bir sorundur. 2014 yılı itibarıyla

Türkiye'ye yaklaşık 36,8 milyon turist gelmiştir. Aynı yılın toplam turizm gelirleri ise 32,3 milyar dolardır. Dolayısıyla 2014 yılı için turist başına düşen harcama miktarı yaklaşık olarak 877 dolardır. Bunun arttırılabilmesi için öncelikle turizm sektörüne yönelik yabancı yatırımların daha da arttırılması gerekmektedir.

Şekil 1: 1974-2014 yılları DYY ve Turizm gelirleri (Milyar Dolar)

Kaynak: TURSAB, 2016; Dünya Bankası, 2016.

Tablo 1'de 2005-2015 yılları için DYY'lerin sektörel dağılımı verilmiştir. Tabloda da görüldüğü üzere, ele alınan dönem içerisinde Türkiye'ye gelen DYY'lerin büyük bir bölümü hizmetler sektörüne yöneliktir. Özellikle 2006 ve 2007 yıllarında hizmetler sektörüne yönelik DYY girişi yaklaşık 14 milyar dolardır. Ayrıca bunun önemli bir kısmı bu yıllarda yapılan özelleştirmeden kaynaklanmaktadır.

Tablo 1: Doğrudan Yabancı Yatırımların Sektörel Dağılımı (Milyon Dolar)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Toplam
2005	5	908	7622	8535
2006	6	2988	14645	17639
2007	9	5037	14091	19137
2008	41	5187	9520	14748
2009	48	3887	2331	6266
2010	81	2887	3288	6256
2011	32	8040	8064	16136
2012	43	5480	5236	10759
2013	47	4757	5074	9878
2014	61	4230	4285	8576
2015	47	5576	6235	11858

Kaynak: TCMB, 2017

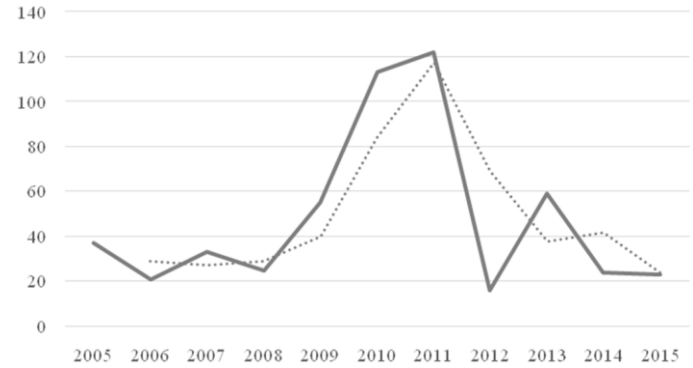
Hizmetler sektörü içerisinde yer alan turizm sektörü, özellikle turistik ihtiyaçların karşılanmasında ekonominin neredeyse bütün sektörleri ile iş birliği/etkileşim içerisinde. Bu bağlamda bazı sanayi kollarını da direkt olarak içine alıp kendi ihtiyaçlarına göre şekillendirmekte ve tarım sektöründen de önemli ölçüde yararlanan bir sektördür (Olalı ve Timur, 1988:238-241). Diğer yandan ticaret, finansal kuruluşlar, posta, taşıma, ulaştırma, telekomünikasyon, eğitim, spor, sağlık ve kültür hizmetleri, gayrimenkul faaliyetlerinden oluşan ekonominin hizmetler sektörü içinde turizmin (inşaat, oteller ve lokantalar, konaklama ve yiyecek vs.) oldukça fazla alt sektör ile etkileşim halindedir. Bu bağlamda turizm sektörü diğer sektörlerle nazaran bir ekonomide en fazla girdi gereksinimi olan kesimdir (AKTOB, 2014).

Tablo 2: Yıllar İtibariyle Hizmet Sektöründe DYY Dağılımı (Milyon Dolar)

	İnşaat	Toptan ve Perakende	Ulaştırma ve Depo.	Konaklama ve yiyecek	Bilgi ve İletişim	Finans ve Sigorta	Bankalar	Zorunlu SGK hariç Sigorta
2005	81	78	21	37	3263	3856	3733	48
2006	215	456	453	21	6353	6954	6294	397
2007	287	234	679	33	472	11717	10103	1333
2008	337	2088	96	25	97	6136	4111	1895
2009	209	389	230	55	173	817	473	174
2010	310	435	183	113	36	1621	835	766
2011	301	707	221	122	36	5883	4745	882
2012	1427	221	130	16	133	2084	1500	348
2013	178	377	364	59	110	3415	1608	1538
2014	232	1136	594	24	214	1470	912	199
2015	76	569	1524	23	150	3535	2781	198

Kaynak: TCMB, 2017.

Tablo 2'de 2005-2015 dönemi Türkiye'nin hizmetler sektörü yönelik yabancı sermaye girişleri sunulmuştur. 2015 yılı itibari ile finansal ve sigorta hizmetleri, bankalar ve ulaştırma ve haberleşme hizmetlerinin en yüksek payı alan sektörler olduğu görülmektedir. Konaklama ve yiyecek alt sektörüne yönelik yabancı sermaye yatırımlarının dönemsel gelişmesine bakıldığında toplam yatırımlar içerisindeki payı düşük olsa da 2011 yılına kadar oldukça yüksek oranda bir büyüme trendine sahip olduğu görülmektedir. Şekil 2'de de görüleceği üzere 2008 krizinin bir uzantısı olarak Avrupa'da görülen borç krizinin 2011 yılında etkisini göstermesi ile düşüş gözükse de bu yıla kadar yüksek büyüme hızına sahiptir. Bu bağlamda 2011 yılına kadar yaşanan süreç de düşünüldüğünde özellikle turizm sektöründe yapılan DYY yatırımlarının ülkenin tanıtım faaliyetlerine olumlu katkısı ile turizm gelirlerinin artmasında olumlu katkısının olduğu düşünülebilir.

Şekil 2: Konaklama ve Yiyecek Sektörü Yatırımlarının Seyri (2005-2015) (Milyon Dolar) Kaynak: TCMB, 2017

3. Literatür taraması

Literatürde turizm sektörü ve DYY kapsamında ortaya çıkan çalışmaların genel olarak ekonomik büyüme ekseninde gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu çalışmalardan elde edilen bulguların bir özeti Tablo 3'te yer almaktadır. Bu kapsamda Dunning ve McQueen (1981) otel endüstrisi özelinde gerçekleştirdikleri çalışmada DYY ile turizm faaliyetleri arasındaki ilişkiyi incelenmektedirler. Analiz sonucu elde edilen bulgularda, turizm sektöründe (otel endüstrisinde) gerçekleşen büyümenin DYY'nin önemli bir belirleyicisi olduğu görülmektedir. Shan ve Wilson (2001) ise, turizm faaliyetleri ile uluslararası ticaret arasında çift yönlü bir ilişkinin varlığına işaret etmektedirler. Buna göre uluslararası ticaret akımları ile turizm faaliyetleri arasında doğrudan bir ilişkinin varlığı görülmektedir. Başka bir çalışma da Yıldırım ve Öcal (2004), kısa dönemde anlamlı bir sonuca

ulaşmalar da uzun dönemde Türkiye’de turizmin ekonomik büyümeyi artıran bir faktör olduğunu tespit etmişlerdir.

Kırbaş-Kasman ve Kasman (2004) ise turizm gelirleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri eş-bütünleşme ve Granger nedensellik testleri ile analiz etmektedirler. Çalışmanın sonucunda turizm sektöründen ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu ve Türkiye’de turizm sektörünün ekonomik büyümeye önemli bir katkı sağladığı sonucuna ulaşılmaktadır. Gündüz ve Hatemi (2005) Türkiye ekonomisi için 1963-2000 yıllık verileri ile turizm yönlü büyüme hipotezinin geçerliliğini nedensellik analizi ile test etmektedirler. Çalışmadan elde edilen bulgular, turizmden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu ve aynı zamanda Türkiye için turizm yönlü büyüme hipotezinin geçerli olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, literatürdeki çok az çalışmanın doğrudan yabancı yatırımlar ile turizm sektörü arasındaki ilişkiyi ele aldığı görülmektedir. Bunlardan birisi olarak, Craigwell ve Moore (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmanın bulguları, DYY ve turizm değişkenleri arasında çift yönlü nedensel bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, bu nedensellik, ülke grupları için homojen değildir. Bu bağlamda sonuçlar, yalnızca küçük bir ülke grubu için çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla, analiz sonuçları DYY’den turizme doğru olan nedensellik ilişkisinin daha anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır. Ege ve Gürdoğan (2006) ise, çalışmalarında doğrudan yabancı yatırımların turizm sektörü açısından değerlendirmesini nitel olarak

yaptıkları çalışmalarında, yabancı yatırımların turizm sektörü açısından çok önemli olduğunu, özellikle turizm sektöründeki yatırımların finansmanı, yönetim becerilerinin geliştirilmesi ve dış pazar olanaklarının artırılması noktasında önemli olduğunu vurgulamışlardır.

Tang vd. (2007) Çin örneğinde DYY ve turizm faaliyetleri arasında ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, DYY’den turizme doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığını tespit etmektedirler. Bir başka çalışmada Bahar (2010), Türkiye ekonomisinde turizm sektörüne sağlanan DYY ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığını test etmektedir. 1986–2006 yılları için EKK yönteminin kullanıldığı çalışmanın analiz sonuçlarına göre, turizm sektörüne gelen DYY ile GSMH arasında pozitif bir ilişkinin olduğu ve DYY’deki yüzde 1’lik bir artışın, GSMH üzerinde yüzde 1,8’lik bir artışa yol açtığı görülmektedir. Othman vd. (2012) ise, turizm sektöründeki gelişme ile ekonomik büyüme ve DYY arasındaki ilişkileri incelemektedirler. Çalışmanın analiz kısmından elde edilen bulgular, söz konusu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir. Ayrıca analiz sonuçları, ele alınan üç değişken arasında çeşitli nedensellik ilişkilerinin var olduğunu göstermektedir. Buna göre, turizm sektöründeki büyüme ile GSYH arasında çift yönlü bir Granger nedensellik ilişkisi mevcutken, turizm sektöründeki büyüme ile DYY arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi söz konusudur. Bunun yanı sıra, analiz bulgularında DYY ile GSYH arasında anlamlı bir nedensellik ilişkisinin varlığına rastlanmamaktadır.

Tablo 3: Literatür Özeti

Araştırmacı/lar	Bazı Ampirik Bulgular
Dunning ve McQueen (1981)	Turizm sektöründeki büyüme DYY akımlarının önemli bir belirleyicisidir.
Shan, ve Wilson (2001)	Turizm faaliyetleri ile uluslararası ticaret arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi söz konusudur.
Yıldırım ve Öcal (2004)	Uzun dönemde turizm ekonomik büyümeyi artıran bir faktördür.
Kırbaş-Kasman ve Kasman (2004)	Turizm sektöründen ekonomik büyümeye tek yönlü bir nedensellik ilişkisi mevcuttur.
Gündüz ve Hatemi (2005)	Turizm sektöründen ekonomik büyümeye tek yönlü bir nedensellik ilişkisi mevcuttur.
Craigwell ve Moore (2007)	DYY ve turizm değişkenleri arasında çift yönlü nedensel bir ilişki söz konusudur. DYY’den turizme doğru olan nedensellik ilişkisi daha anlamlıdır.
Tang vd. (2007)	DYY’den turizme doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır.
Bahar (2010)	Turizm sektörüne gelen DYY ile GSMH arasında pozitif bir ilişki mevcuttur.
Othman vd. (2012)	Turizm sektöründeki gelişme, ekonomik büyüme ve DYY arasında uzun dönemli bir ilişki söz konusudur. Turizm sektöründeki büyüme ile GSYH arasında çift yönlü bir Granger nedensellik ilişkisi mevcuttur. Turizm sektöründeki büyüme ile DYY arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi söz konusudur.
Çoban ve Can (2013)	Turizm gelirleri ile DYY arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi söz konusudur.
Samimi vd. (2013)	Turizme yönelik DYY akımları ile turizmdeki gelişme arasında uzun dönem bir ilişki söz konusudur. DYY ile turizmdeki gelişme arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır.
Rajapakse (2016)	Turizme yönelik DYY ve turist sayısı ile yine turizme yönelik DYY ve döviz gelirleri arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi söz konusudur.
Yazdı vd. (2017)	Turizm harcamaları ile ekonomik büyüme arasında kısa ve uzun dönemde pozitif ve anlamlı bir ilişki mevcuttur. Reel efektif döviz kuru, DYY ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki söz konusudur. Turizm harcamaları ile ekonomik büyüme arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır.

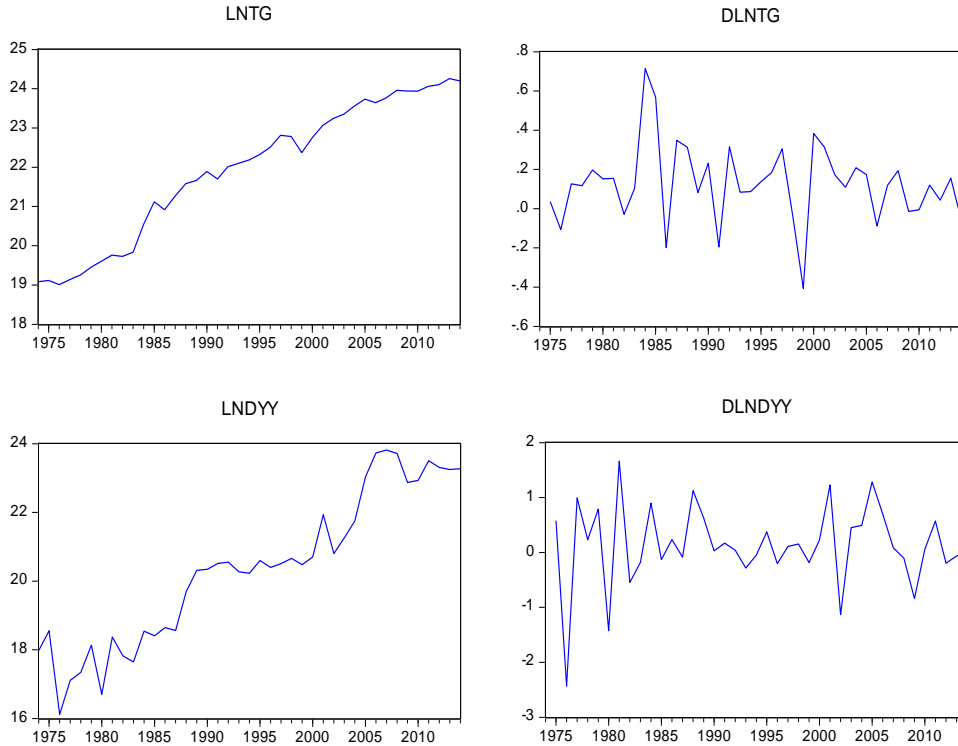
Başka bir çalışmada Çoban ve Can (2013), 1963- 2010 dönemi için turizm ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi eş-bütünleşme ve Granger nedensellik yöntemleri ile incelemektedirler. Çalışmanın bulguları, değişkenler arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin var olduğunu göstermektedir. Samimi vd. (2013), 1995-2008 yılları arası dönem için gelişmekte olan ülkeler örneğinde

gerçekleştirdikleri çalışmalarında panel Vektör Hata Düzeltme yöntemiyle turizme yönelik DYY akımları ile turizmdeki gelişme arasındaki ilişkiyi incelenmektedirler. Çalışmanın analiz kısmından elde edilen bulgular, uzun dönemde söz konusu değişkenlerin eş-bütünleşik olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda analizin bir sonraki aşamasından elde edilen sonuçlar, DYY ile turizmdeki

gelişme arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığına işaret ederken, söz konusu değişkenler arasında kısa dönemli bir ilişkinin varlığına rastlanmamaktadır. Rajapakse (2016) ise, 2005-2013 dönemi kapsamında Sri Lanka özelinde gerçekleştirdiği çalışmada, turizme yönelik DYY, turist sayısı ve turizm sektörü döviz gelirleri arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Çalışmanın bulguları, söz konusu değişkenlerin uzun dönemde eş-bütünleşik olmadıklarını gösterirken, turizme yönelik DYY ve turist sayısı ile yine turizme yönelik DYY ve döviz gelirleri arasında çift yönlü nedensel ilişkilerin varlığına işaret etmektedir. Bunun yanı sıra, Yazdı vd. (2017) tarafından İran özelinde gerçekleştirilen çalışmada, turizm ve ekonomik büyüme arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkiler incelenmektedir. 1955-2013 yılları arası dönemi kapsayan analiz bulguları, turizm harcamaları ile ekonomik büyüme arasında kısa ve uzun dönemde pozitif ve anlamlı bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Ayrıca çalışmada, reel efektif döviz kuru, DYY ve ekonomik büyüme arasında da pozitif bir ilişkinin varlığına ulaşılmaktadır. Çalışmanın analiz kısmında kullanılan Granger nedensellik test sonuçları ise turizm harcamaları ile ekonomik büyüme arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığını ortaya koymaktadır.

4. Veri ve yöntem

Bu çalışma 1974-2014 dönemi yıllık veriler kullanarak test edilmiştir. Analizde kullanılan değişkenler turizm gelirleri ile doğrudan yabancı sermaye girişleri (DYY)'dir. Veriler Dünya Bankası (2016) ve TURSAB (Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği) (2016) veri tabanlarından alınmıştır. Analiz kısmında ilgili serilerin doğal logaritmaları kullanılmaktadır.

Şekil 3: Turizm Gelirleri ve DYY Verileri

Zaman serisi verilerinde sahte regresyon sorununda kaçınabilmek için değişkenlerin birim köke sahip olup olmadığının test edilmesi önemlidir. Eğer değişkenler birim köke sahipse, durağan olmadıklarına karar verilir. Durağan

Tablo 4'de değişkenlerin ortalama, medyan, maksimum, minimum ve standart sapma gibi temel istatistiksel göstergeler sunulmuştur. Ayrıca Jarque Bera normallik sınaması sonuçlarına göre değişkenlere ait kalıntıların normal dağıldığını ileri süren hipotez reddedilememektedir. Bu nedenle değişkenler normal dağılıma sahiptir.

Tablo 4: Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	LNTG	LNDYY
Ortalama	21.93558	20.34983
Medyan	22.18675	20.47864
Maksimum	24.25858	23.81644
Minimum	19.01124	16.11810
Standart Sapma	1.743120	2.192066
Çarpıklık	-0.365174	0.003790
Basıklık	1.799550	1.972797
Jarque-Bera	3.373081	1.802637
P. değeri	0.185159	0.406034
Gözlem Sayısı	41	41

Şekil 3'de değişkenlerin düzey ve birinci farkları birlikte sunulmuştur. Şekil incelendiğinde, değişkenlerin düzey değerlerinde, doğrusal trende sahip oldukları ve sabit bir ortalama etrafında bulunmadıkları görülmektedir. Bu nedenle, ilk izlenim olarak değişkenlerin, düzey bazında durağan olmadıklarını ifade etmek mümkündür. Fakat değişkenlerin grafiklerini bakarak durağanlık ile ilgili kesin sonuçlara varmak yanıltıcı olabilir. Bu noktada daha kesin bilgi için geleneksel birim kök testlerine bakmak gerekmektedir.

olmayan zaman serileri aralarında eş-bütünleşik değilse, bu değişkenler arasında anlamlı bir ekonomik ilişkinin varlığından söz etmek de yanıltıcıdır (Harris ve Sollis, 2003, s. 41).

Tahminde kullanılan değişkenlerin zaman serisi özellikleri, Dickey ve Fuller (1979) tarafından geliştirilen Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF), birim kök testi ile incelenmiştir. ADF testinde gecikme uzunluklarının belirlenmesinde Schwarz bilgi kriteri (SIC) kullanılmıştır. ADF testinde Kritik Değerler, Mackinnon (1991)'den alınan %5 kritik değerleri göstermektedir. Ln, doğal logaritmayı; DYY: Doğrudan yabancı yatırımları; TG: Turizm Gelirini göstermektedir.

Tablo 5: ADF Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	Düzy		Birinci Fark		Karar
	Sabit	Sabit ve Trend	Sabit	Sabit ve Trend	
LNTG	-1.803450	-1.486654	-6.179801***	-6.241759***	I (1)
LNDYY	-0.928144	-4.311101***	-9.021704***	-8.942280***	I (1)
Anlamlılık Düzeyi	%1	-3.605593	-4.205004	-3.610453	-4.211868
	%5	-2.936942	-3.526609	-2.938987	-3.529758
	%10	-2.606857	-3.194611	-2.607932	-3.196411

Tablo 5'de sunulan ADF birim kök test sonuçlarına göre, LNTG değişkeninin hem sabit hem de sabit ve trendli modele göre ele alınan dönemde düzey değerlerinde birim köke sahip oldukları, bununla birlikte farkları alındıklarında durağan oldukları tespit edilmiştir. Bununla birlikte, LNDYY değişkeninin düzey değerinde sabitli modelde birim köke sahipken, sabitli ve trendli modelde durağan olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle her iki değişken için korelogram analizlerinin de yapılması serilerin düzey değerlerinde AC (Auto correlation) ve PAC (Partial Correlation) sonuçlarına göre birim köke sahip oldukları bununla birlikte, farkları alındıklarında ise durağan oldukları tespit edilmiştir (bkz. Ek1 ve Ek2). Sonuç olarak her iki değişkeninde birinci farkı alınmak suretiyle durağan, yani I(1) olduklarına karar verilmiştir.

Tablo 6: Gecikme Uzunluğu Seçim Kriterleri

Gecikme	FPE	AIC	SC	HQ
0	0.953003	5.627591	5.714668	5.658290
1	0.013778*	1.390338*	1.651568*	1.482434*
2	0.016660	1.577678	2.013062	1.731171
3	0.015830	1.520669	2.130205	1.735559
4	0.019329	1.709700	2.493390	1.985988

Tablo 6'da VAR modeline yönelik uygun gecikme sayısı belirlenmiştir. Gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Akaike (AIC), Schwarz (SIC), Hannan-Quinn (HQ) ve FPE bilgi kriterleri kullanılmış ve en düşük değeri veren gecikme uzunluğu dikkate alınmıştır. Optimal gecikme seviyesi için dört kriterin de 1 gecikmeye işaret etmesi nedeniyle analizde gecikme seviyesinin 1 olmasına karar verilmiştir. İlave olarak bu gecikme uzunluğunda kurulan modelin LM ve White test sonuçlarına göre otokorelasyon ve değişen varyans içermediği de tespit edilmiştir.

5. Bulgular

Tablo 7'de eş bütünleşme ilişkisinin olup olmadığının belirlenebilmesi için yapılan Johansen test sonuçları rapor edilmiştir. Tablonun ilk iki sütunu boş ve alternatif hipotezleri göstermektedir. Hesaplanan iz istatistiği kritik değerden (16.477>15.495) daha büyük olduğu için H₀ hipotezi reddedilmektedir. Dolayısıyla seriler arasında en fazla bir tane eş bütünleşme ilişkisi bulunmaktadır. Ancak buna karar verebilmek için hem iz hem de maksimum öz

değer istatistiklerinin kritik değerden büyük olması gerekmektedir. Tablo 7'de rapor edilen maksimum öz değer test istatistiği (14.354>14.265) kritik değerden daha büyüktür. Bu nedenle değişkenler arasında hiç eş bütünleşme yoktur boş hipotezi reddedilmektedir. Johansen test istatistiği sonuçlarına göre değişkenler arasında en fazla bir tane eş bütünleşme ilişkisi bulunmaktadır.

Tablo 7: Johansen Eşbütünleşme Test Sonuçları

İz testi				
Boş Hipotez H ₀	Alternatif Hipotezi H ₁	İz İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Prob.**
r= 0*	r≥1	16.477	15.495	0.036
r≤1	r≥2	2.123	3.841	0.145
Maksimum Özdeğer testi				
Boş Hipotez H ₀	Alternatif Hipotezi H ₁	Maksimum Öz değer İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Prob.**
r= 0*	r=1	14.354	14.265	0.048
r≤1	r=2	2.123	3.841	0.145
Normalize edilmiş denklem				
LNTG = 0.775 LNDY (0.055) [16,014]				

Not: () içerisindeki değerler standart hataları, [] içerisindeki değerlerde t istatistiklerini göstermektedir.

Eş bütünleşme analizi neticesinde elde edilen normalize edilmiş denkleme göre DYY'larda meydana gelen %1'lik bir artış turizm gelirlerini yaklaşık %0,78 oranında artırmaktadır. Tam logaritmik fonksiyonda eğim katsayılarının esnekliği gösterdiği düşünülürse, esneklik katsayısının birden küçük ama bire oldukça yakın olduğu da görülmektedir. Tablo 8'de sunulan Granger nedensellik analizlerine göre doğrudan yabancı yatırımların turizm gelirlerinin Granger nedenseli değildir hipotezi reddedilmektedir. Bu nedenle DYY'den turizm gelirlerine doğru tek yönlü bir Granger nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Tablo 8: Granger Nedensellik Analizi

H ₀ Hipotez:	Gözlem	F-İstatistik	(p)
LNDYY LNTG'nin Granger Nedenseli değildir	39	7.945	0.002
LNTG LNDYY'nin Granger Nedenseli değildir	39	0.337	0.716

Hata düzeltme parametresi, en basit ifade ile model dinamiğini dengede tutmaya yaramakta ve değişkenleri uzun dönem trend değerine yakınlaşmaya zorlamaktadır. Bu bağlamda hata düzeltme parametresinin istatistiksel olarak anlamlı çıkması, sapmanın varlığını ve büyüklüğü ise, uzun dönem denge değerine doğru yaklaşma hızını göstermektedir. Bu noktada, hata düzeltme parametresinin negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı olması değişkenlerin uzun dönem denge değerine doğru hareket etmediğini göstermektedir. Denge durumunda ortaya çıkan, kısa dönemli sapmalar hata düzeltme parametresinin büyüklüğüne bağlı olarak düzelecektir (Gujarati, 2009, s. 729; Enders, 1995, s. 367).

Tablo 9: Hata Düzeltme Modeli (VECM)

Hata Düzeltme:	D(LNTG)	D(LNDYY)
CointEq1	-0.646368	-0.027753
	(0.16658)	(0.05830)
	[-3.88026]	[-0.47602]

Tablo 9’da hata düzeltme terimi ($-1 < \text{ECT} < 0$) negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu için hata düzeltme mekanizması çalışmaktadır. Dolayısıyla bir dönemde meydana gelen dengesizlik sonraki dönem ya da dönemlerde düzelebilecektir. Bu bulgulara göre, turizm gelirlerinin gözlenen değeri ile uzun dönem değeri arasındaki farkın her yıl yaklaşık 0.65 kadarının ortadan kalktığını veya düzeldiğini ifade etmek mümkündür.

6. Sonuç

Küreselleşmenin hızlandığı günümüzde yabancı yatırımların ekonomik büyümeye ve/veya kalkınmaya katkısı oldukça fazladır. İster gelişmiş isterse gelişmekte olan ülkelerin hepsinin önem verdiği ve ülkelerine çekmeye çalıştıkları aşikârdır. Özellikle tasarruf açığı olan gelişmekte olan ülkeler, ihtiyaç duydukları sermayeye tedarik etmek için yabancı sermayeyi ülkelere çekmek için fazlasıyla çaba sarf etmektedirler. Bu bağlamda, turizm sektörüne yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının artması yurtdışı tanıtım faaliyetleri aracılığı ile ülkenin turizm gelirleri üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak olumlu etkide bulunduğu düşünülmektedir. Çalışmanın uygulama kısmından elde edilen bulgular bu düşüncüyü destekler niteliktedir.

Zira ampirik sonuçlar DYY’lardaki bir artışın turizm gelirlerinin artmasına neden olduğunu göstermektedir. Gerek eş bütünleşme analizi gerekse Granger nedensellik analizi bu ilişkiyi doğrulamaktadır. Bu nedenle ödemeler dengesi açıklarının finansmanı açısından önemli olan turizm gelirlerinin artması açısından DYY’lerin oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu sonuçlar ışığında 2002 yılı sonrasında Türkiye ekonomisinde de görüldüğü üzere DYY yatırımların yöneldiği ülkelerin ekonomik istikrarı önemlidir. Ekonominin istikrarlı olduğu dönemlerde yabancı yatırımcılar için güven oluşmaktadır. Yabancı yatırımcının ülke turizmüne yönelmesi, turizmin gelişmesini ve turizm yatırımlarının artmasını da teşvik etmektedir. Turizm sektörünün bağlantılı olduğu sektörlerin çokluğu da göz önünde bulundurulduğunda, DYY’lerin ülkeye çekilmesi ve bu sektördeki yatırım eksikliklerinin giderilmesi oldukça önemlidir.

Kaynaklar

- AKTOB (2014), “Turizm Sektörünün Yapısı, Büyüklüğü ve Ekonomiye Katkısı Araştırması”, Erişim: <http://www.aktob.org.tr/pdf/arastirma2014.pdf>
- Bahar, O. (2010), “Turizm Sektörüne Sağlanan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının (DYSY) Ekonomik Büyüme Üzerine Olan Olası Etkisi: Türkiye Örneği (1986–2006),” *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(1), 27-40.
- Craigwell, R. ve Moore, W. (2007), “Foreign Direct Investment and Tourism in SIDS: Evidence from Panel Causality Tests,” https://mpira.uni-muenchen.de/33438/1/FOREIGN_DIRECT_INVESTMENT_AND_TOURISM_IN_SIDS_2_.pdf (Son Erişim Tarihi: 21.05.2017)

- Çoban, O. ve Özcan, C.C. (2013), “Türkiye’de Turizm Gelirleri Ekonomik Büyüme İlişkisi: Nedensellik Analizi (1963-2010),” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(1), 243-261.
- Dickey, D. A. ve Fuller, W. A. (1979), “Distribution of The Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root”, *Journal of the American Statistical Association*, 74, 427–431.
- Dunning, J.H. ve McQueen, M. (1981), “The Eclectic Theory of International Production: A Case Study of the International Hotel Industry,” *Managerial and Decision Economics*, 2(4), 197-210.
- Dünya Bankası (2016), “World Development Indicators,” <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators> (Son Erişim Tarihi: 25.10.2016)
- Ege, Z. ve Gürdoğan, A. (2005), “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Türk Turizm Sektörü Açısından Değerlendirilmesi,” *Balıkesir Üniversitesi Bandırma İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik Fener Dergisi*, 3(5), 43–59.
- Enders, W. (1995), *Applied Econometric Time Series*. John Wiley&Sons, Inc., New York.
- Gujarati, N. Damador (2009), *Temel Ekonometri (Çev. Ü. Şenesen ve G.G. Şenesen)*. Literatür Yayınları, İstanbul.
- Gündüz, L. ve Hatemi, A. (2005), “Is The Tourism-Led Growth Hypothesis Valid for Turkey?,” *Applied Economics Letters*, 12(8), 499-504.
- Harris, R. ve Sollis, R. (2003), *Applied Time Series Modelling and Forecasting*. John Wiley&Sons Ltd, England.
- Johansen, S. (1991), “Estimation and Hypothesis Testing of Cointegration Vectors in Gaussian Vector Autoregressive Models,” *Econometrica*, 59(6), 1551–1580.
- Johansen, S. ve Juselius K. (1990), “Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration—with Applications to the Demand for Money”, *Oxford Bulletin Of Economics and Statistics*, 52(2), 169-210.
- Karlık, R., (2002), *Türkiye Ekonomisi*. Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- Kırbaş-Kasman, S. ve Kasman A. (2004), “Turizm Gelirleri ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Eşbütünleşme ve Nedensellik İlişkisi,” *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 220, 122-131.
- MacKinnon, J. G. (1991), Critical values for cointegration tests. in *Long-Run Economic Relationships: Readings in Cointegration*. Edited R. F. Engle ve C. W. J. Granger. Publ. By the Oxford University Press.
- Olalı, H. ve Timur, A. (1988), *Turizm Ekonomisi*. Ofis Ticaret Matbaacılık, İzmir.
- Othman, R., Salleh, N.H.M. ve Sarmidi, T. (2012), “Analysis of Casual Relationship Between Tourism Development, Economic Growth and Foreign Direct Investment: An ARDL Approach,” *Journal of Applied Sciences*, 12(12), 1245-1254.
- Rajapakse, R.P.C.R. (2016), “The Relationship between Foreign Direct Investment and Tourism Development: An

- Analysis of Granger Causality,” *Imperial Journal of Interdisciplinary Research*, 2(6), 987-993.
- Samimi, A.J., Sadeghi, S. ve Sadeghi, S. (2013), “The Relationship between Foreign Direct Investment and Tourism Development: Evidence from Developing Countries,” *Institutions and Economics*, 5(2), 59-68.
- Seyidoğlu, H. (1999), *Uluslararası İktisat – Teori, Politika ve Uygulama*. Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Shan, J., and Wilson, K. (2001), “Causality between trade and tourism: empirical evidence from China,” *Applied Economics Letters*, 8, 279–283.
- Şener, S. ve Kılıç, C. (2008), “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Yabancı Sermaye”, *Bilgi Dergisi*, 16(1), 22-49).
- Şit, M. ve Şit, A. (2013), “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı: Hizmetler Sektörü Üzerine Bir Değerlendirme,” *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 36-54.
- Tang, S., Selvanathan, E.A. ve Selvanathan, S. (2007), “The relationship between foreign direct investment and tourism: empirical evidence from China,” *Tourism Economics*, 13 (1), 25–39.
- TCMB (2017), “Elektronik Veri Dağıtım Sistemi,” <http://evds.tcmb.gov.tr/> (Son Erişim Tarihi: 02.03.2017)
- Tuğlu, A.(2003), “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bu Yatırımların Vergilendirilmesi,” *Yaklaşım*, 125,104-110.
- TURSAB, (2016), “Turizm Verileri,” <http://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri> (Son Erişim Tarihi: 20.10.2016)
- UNCTAD (2007), “FDI in Tourism: The Development Dimension,” http://unctad.org/en/Docs/iteiia20075_en.pdf (Son Erişim Tarihi: 03.05.2017)
- UNCTAD, (1998), *World Investment Report 1998 Trends and Determinants*. United Nations Publication, New York and Geneva.
- WTO (2005), “General Guide lines for the Development of Foreign Direct Investment Indicators on the Tourism Sector,” <http://statistics.unwto.org/sites/all/files/docpdf/tfdi.pdf> (Son Erişim Tarihi: 10.05.2017)
- Yazdi, S. K., Salehi, K. H. ve Soheilzad, M. (2017), “The relationship between tourism, foreign direct investment and economic growth: evidence from Iran,” *Current Issues in Tourism*, 20(1), 15-26.
- Yıldırım, J., ve Öcal, N. (2004), “Tourism and Economic Growth in Turkey,” *Ekonomik Yaklaşım*, 15 (52-53), 131-141.

Ek1: LNTG ve LNDYY Otokorelasyon ve Kısmi Korelasyon Sonuçları

Sample: 1974 2014
Included observations: 41

Sample: 1974 2014
Included observations: 41

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob	Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob
1	0.905	0.905	36.071	0.000	1	0.936	0.936	38.637	0.000		
2	0.855	0.204	69.154	0.000	2	0.867	-0.07...	72.623	0.000		
3	0.764	-0.20...	96.249	0.000	3	0.796	-0.04...	102.05	0.000		
4	0.691	-0.03...	119.02	0.000	4	0.723	-0.06...	126.94	0.000		
5	0.608	-0.04...	137.13	0.000	5	0.647	-0.05...	147.45	0.000		
6	0.553	0.088	152.54	0.000	6	0.569	-0.06...	163.78	0.000		
7	0.455	-0.23...	163.25	0.000	7	0.492	-0.04...	176.33	0.000		
8	0.357	-0.21...	170.05	0.000	8	0.417	-0.03...	185.60	0.000		
9	0.275	0.100	174.23	0.000	9	0.336	-0.10...	191.81	0.000		
1...	0.199	0.046	176.48	0.000	1...	0.253	-0.07...	195.45	0.000		
1...	0.145	0.051	177.71	0.000	1...	0.186	0.068	197.49	0.000		
1...	0.088	-0.10...	178.18	0.000	1...	0.133	0.055	198.57	0.000		
1...	0.053	0.069	178.36	0.000	1...	0.074	-0.11...	198.91	0.000		
1...	-0.00...	-0.02...	178.36	0.000	1...	0.020	-0.01...	198.93	0.000		
1...	-0.02...	0.038	178.40	0.000	1...	-0.02...	0.060	198.96	0.000		
1...	-0.03...	0.112	178.49	0.000	1...	-0.05...	-0.00...	199.16	0.000		
1...	-0.05...	-0.18...	178.74	0.000	1...	-0.09...	-0.12...	199.81	0.000		
1...	-0.09...	-0.21...	179.46	0.000	1...	-0.14...	-0.13...	201.41	0.000		
1...	-0.12...	-0.02...	180.77	0.000	1...	-0.18...	0.025	204.15	0.000		
2...	-0.16...	0.063	183.04	0.000	2...	-0.22...	-0.05...	208.28	0.000		

Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) Yatırımları ve Ekonomik İllüzyon Etkisi

Mehmet ALAGÖZ¹, Turgut YOKUŞ²

¹Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

²Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat A.B.D

Özet

Bu çalışmada, kısa dönemde ekonomik büyüme ve cari açığı finanse ederek sağladığı ekonomik refah illüzyonu ile daha çok ithalat için döviz bolluğu sağlayan Kamu Özel Yatırımlarının (KÖİ) Türkiye'deki ve Dünyadaki gelişimleri analiz edilmiştir. Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) kapsamında 1986-2016 Eylül döneminde 211 proje için yaklaşık 122 milyar dolarlık sözleşme bedeli olan ve 53 milyar dolarlık bir yatırım yapılmıştır. Ayrıca Kalkınma Bakanlığı KÖİ envanter kayıtlarında yer almayan toplamda yaklaşık 40 milyar dolarlık yatırım bedeline 2 adet Nükleer Güç Santralleri (NGS) de dikkate alındığında, KÖİ projelerinin ekonomik dengeler için önemi bir kat daha artmaktadır. Bu yatırımlar için uzun dönemli proje finansmanında ortalama %75 oranında döviz kaynaklı kredi kullanılmıştır (TCMB, 2006). Bu yatırımlar için cari işlemler hesabında oluşacak yıllık faiz ödemeleri yeni projelerle birlikte artma eğilimi göstermektedir. Olmayan tasarruflar ile yapılan ve ülkeye döviz getirmeyen bu yatırımların sürdürülebilirliği veya ne zaman Türkiye'nin dış ekonomik dengesini bozabileceği kritik bir sorudur.

Anahtar Kelimeler: Makro Ekonomik Göstergeler, Yatırım, Borç, Cari Denge

Public- Private Partnership (PPP) Investments and Economic Illusion Effect

Abstract

In this study, the development of Public Private Investments (PPP) in Turkey and in the world providing foreign exchange surplus for more imports with the economic welfare illusion effect by financed economic growth and the current deficit in the short term was analyzed. As a part of Public Private Partnership (PPP), a total of 122 billion dollars worth of contracts and 53 billion dollars worth were invested for 211 projects in the dates between 1986 and September 2016. In addition, when considering two Nuclear Power Plants (NPP) which has approximately \$ 40 billion investment cost not included in the PPI inventory records of the Ministry of Development, the contribution of the PPP projects to the economic balances is more increased. For these investments, as an average 75% foreign currency loans were used in long-term project financing (TCMB, 2006). Annual interest payments arising from these investments in the current account tend to increase with new projects. Sustainability of these investments which are made by non-existent savings and do not bring foreign exchange to the country or those investments' probability of the damage external economic balance of the Turkey is a critical question.

Keywords: Macroeconomic Indicators, Investment, Debt, Current Balance

1. Giriş

Gelişmekte olan ülkelerin ana hedefi, gelişmiş ülkeler arasında yer almaktır. Bu amaca ulaşmanın koşulu, modern altyapı yatırımlarının, dış ve iç ekonomik dengeleri bozmadan gerçekleştirilmesine bağlı bulunmaktadır. Ekonomik büyümeyle ihtiyaç duyulan kamu altyapı yatırım projelerinin kısıtlı bütçe olanakları ile zamanında gerçekleştirilememesi, gelişmekte olan ülkelerde KÖİ modeli kullanımını yaygınlaştırmıştır. KÖİ modelinde ana hedef, projenin finansman ve yapımının özel sektör vasıtasıyla gerçekleştirilmesidir. Böylece, devlet bütçesine proje finansman giderine ilişkin bir yükümlülük oluşmayacak ve sınırlı kamu harcamalarının diğer alanlarda kullanılmasına imkân sağlanacaktır (Durucasu ve Acar, 2015:301). KÖİ uygulamaları projelerin niteliğine, kamu ve özel sektörün projeye katılım derecelerine göre ve taraflar arasındaki farklı risk dağılımına bağlı olarak çok çeşitli şekillerde ortaya çıkabilmektedir. KÖİ projeleri için proje teslim modellerinin başlıca örnekleri şunlardır; Yap-İşlet-Devret (YİD), Yap-İşlet (Yİ), İşletme Hakkı Devri (İHD), Yap-Kirala-Devret (YKD) ve Yap-Kirala (YK), Yönetim Anlaşmaları, Yap Kirala İşlet Devret, Tasarla Yap Finanse Et İşlet, Ortak Girişimler, Kısmi Özelleştirme, Tasarla Yap olarak sayılabilir (Durucasu ve Acar, 2015:299).

Ayrıca KÖİ projelerinin yerli özel sektör yerine doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) şeklinde gerçekleşmesi, iç ekonomik dengenin sağlanması açısından önem arz etmektedir. Çünkü DYY'lerin rekabetçi ve ihracatı artırıcı yatırım alanlarına yönlendirilerek yapılması durumunda, ekonomik sonuçlarının olumlu olabileceği, ülkenin gelecekte dış borç geri ödeme kapasitesini yükseltebileceği ve cari açığında azaltılabileceği konusunda iktisatçılar fikir birliği içerisinde görülmektedir. Ancak, DYY'ler döviz getirici olmayan ya da ithal ikameci üretimini desteklemeyen yatırımlarda kullanılması halinde ise, kısa dönemde ekonomik büyümeye ve cari açığın azaltılmasına katkı sağlarken, uzun dönemde ekonomide mali ve finansal sorunların daha da kötüleşme olasılığı ile karşı karşıya bırakacaktır. Bu bağlamda DYY'ler, kamu özel işbirliği şeklinde gerçekleşiyorsa ve taraflar arasında riskin dağılımında kamunun oranı yüksekse, kısa dönemde ekonomiye pozitif ama daha sonra ise, kar transferi ve faiz ödemelerinden dolayı makroekonomik göstergeler üzerinde negatif etki oluşturması kaçınılmaz görülmektedir. Türkiye'de son yıllarda tekrar kullanılmaya başlayan bu stratejik ekonomik politikanın orta ve uzun dönemde var olan ekonomik sorunların çözümüne yapacağı katkılar tartışılmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet sonrası Türkiye'de değişik zamanlarda ortaya konulan bu ve benzeri

uygulamaların ekonomik sonuçlarını bilmek ve ders almak da yine gelecekte uygulanacak politikaları belirlemek açısından son derece önemli bir yere sahiptir.

Çalışmamızda, devletin alt yapı yatırımlarına finansman ayırmadan Proje Firmaları (PF) ve büyük holdinglerin dış kaynak kullanarak gerçekleştirdiği Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) yatırımlarının Türkiye'deki ve dünyadaki gelişmelerini analiz etmeye çalışacağız.

2. Kamu özel işbirliği (KÖİ) yatırımları

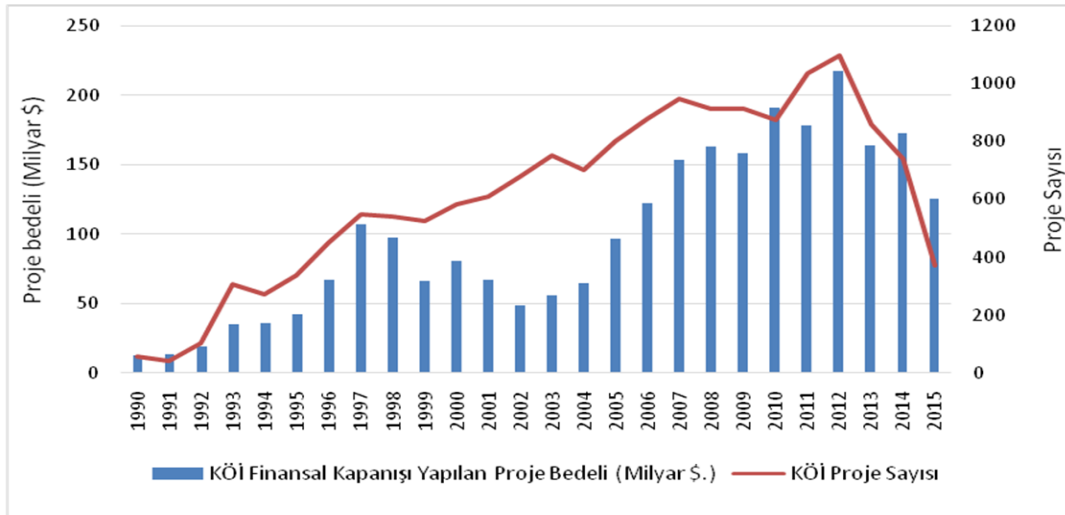
Dünyada özellikle düşük ve orta düzey gelire sahip olan ülkelerde, hızlı artan nüfus ve şehirleşme, ekonomik ve ticari faaliyetleri geliştirme çabaları altyapı yatırımlarının artırılması ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Ancak mevcut bütçe kısıtlarıyla, kısa sürede, bu kadar çok ihtiyacın tek başına kamu tarafından karşılanmasının zorluğu, kamu ile özel sektör işbirliği modellerinin geliştirilmesine neden olmuştur (Kalkınma Bakanlığı, 2016:14).

Genel anlamda Kamu Özel İşbirliği "Bir sözleşmeye dayalı olarak, yatırım ve hizmetlerin, projeye yönelik maliyet, risk ve getirilerinin, kamu ve özel sektör arasında dengeli bir şekilde paylaşılması yoluyla gerçekleştirilmesini" ifade etmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2016:7). Başka bir tanımla ise; Kamu Özel İşbirlikleri genel olarak kamu hizmetlerinin

sunumuna özel sektörün çeşitli şekillerde katılımını ifade etmektedir. KÖİ yöntemi özellikle altyapı, sağlık, ulaştırma ve enerji gibi büyük bütçeli yatırım projelerinin gerçekleştirilmesinde tüm dünyada yaygın olarak kullanılmaktadır (Çerçi, 2011:10). KÖİ modeli önceleri, ülkelerin altyapı yatırımlarının karşılanması için ihtiyaç duyulan finansmanı sağlamak amacıyla başvuru bir yöntem olarak görülmekteydi. Günümüzde ise özel sektörün verimlilikle, girişimcilik yeteneklerinden faydalanılacağı, kamunun ise yatırımların genel planlama, koordinasyonu, denetleme ve yönlendirme gibi alanlarda odaklanmasının sağlanacağı bir model olarak öngörülmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2016:7).

2.1. Kamu özel işbirliği yatırımlarının dünyadaki gelişimi

Dünya KÖİ yatırımları genel olarak incelendiğinde son 10 yılda KÖİ yatırımlarının GSYH oranı olarak yatay seyir izlemektedir. Özellikle 1990 yılında %0,01 olan KÖİ yatırımları GSYH oranı, 1997 yılına gelindiğinde %1,1 oranına kadar yükselmiştir. Ancak 2005-2012 dönem ortalaması incelendiğinde KÖİ'nin GSYH'ye oranı %0,2-0,6 aralığında eğilim göstermiştir. 2012 yılında %0,6 oranından sonra yeni bir sıçrama gerçekleştirilememiştir. 1991-2015 dönemi KÖİ yatırımların GSYH oran ortalaması ise %0,43 olarak gerçekleşmiştir (Group of the World Bank, 2016:6-9).

Kaynak: World Bank Group, 2016.

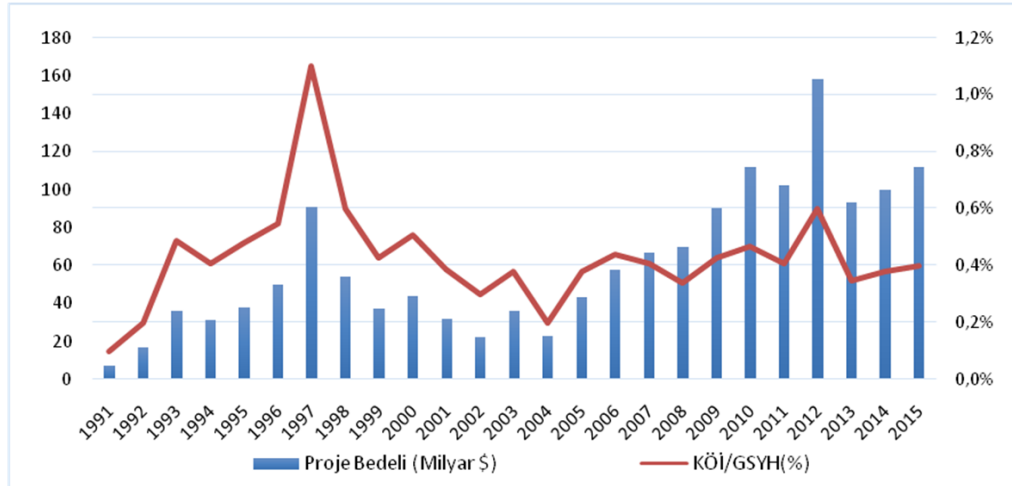
Şekil 1: Düşük ve Orta Gelirli Dünya Ülkelerinin KÖİ Yatırımları

Bunun yanında 2015 yılında düşük ve orta gelirli ülkelerin toplam KÖİ projelerinin sektörle yoğunlukları bakımından incelendiğinde, KÖİ projelerinin %63'luk bölümü ulaşım ve %34'lük bölümü ise enerji sektörüne yapılan yatırımlardan oluştuğu gözlenmiştir (World Bank Group, 2016:10-20). Özellikle Güneş Enerji yatırımlarının, 2010-2014 yılları arasında 5.4 milyar dolar olan ortalamasının, 2015 yılında %72 artarak 9.4 milyar dolara ulaşması, Dünya KÖİ yatırımlarının gelecekteki sektörel yönü hakkında da bilgi vermektedir (Group of the World Bank, 2016:9).

Kamu Özel İşbirliği yatırımlarının genel olarak Dünya'daki gelişim seyrini incelediğimizde 2010-2014 yılları ortalamasının 124,1 milyar dolar olarak gerçekleştiği görülmektedir. Ancak özellikle 2014 yılında 111,7 milyar

dolar olan Kamu Özel İşbirliği yatırımlarının, 2015 yılında 111,6 milyar dolar olarak gerçekleşmesi, dünyada bu yöntemle yapılan yatırımlarda bir durağanlığın oluştuğu görülmektedir. Türkiye, kamu özel işbirliği yatırımları açısından 2015 yılında İstanbul 3. Hava Limanı projesi (35 milyar dolar) başta olmak üzere toplam 44.7 milyar dolar ile dünya toplam KÖİ yatırımlarında birinci sırada yer almaktadır. Bu da, dünya toplam KÖİ yatırımlarının %40'ına yakın kısmının Türkiye'deki KÖİ yatırımlarından oluştuğunu ortaya koymaktadır.

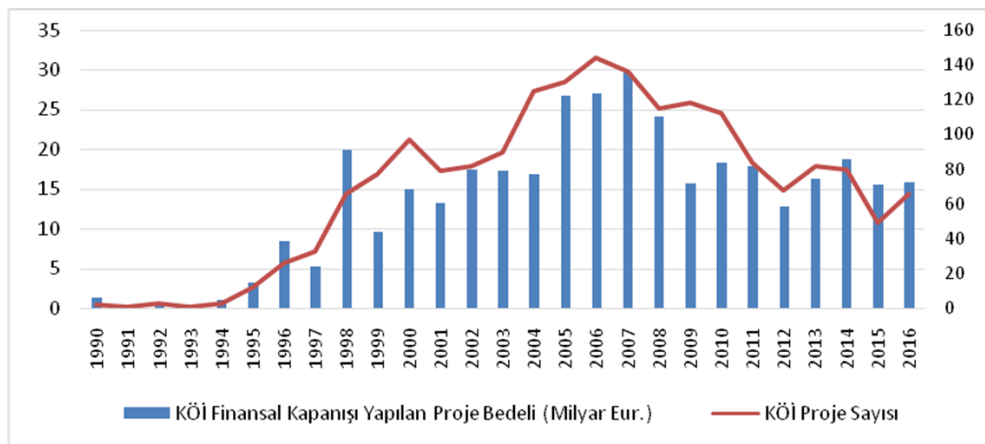
Ayrıca Dünya KÖİ yatırımları genel olarak incelendiğinde Brezilya, Çin ve Hindistan gibi ülkeler dışındaki Düşük ve Orta Gelirli Dünya Ülkelerinin KÖİ yatırımlarının 2015 yılında yaklaşık %92 arttığı gözlenmektedir.

Not: Şekil sadece Enerji, Ulaştırma, sağlık, su ve altyapı projelerini içermektedir. **Kaynak:** World Bank Group, 2016.
Şekil 2: Dünya Düşük ve Orta Gelir Ülkeleri Finansal Kapanışı Gerçekleşmiş KÖİ Projeleri/GSYH Oranı

Kamu Özel İşbirliği yatırımlarının sadece Avrupa Birliği açısından incelenmesinde, Birliğin ana felsefesindeki “Doğal olarak ülkelerin en önemli amacı, uzun dönemli devlete bağlı olmayan yapılar ile işbirliği içinde ani sermaye harcamalarından ve borçlanmadan kaçınmaktır” ifadesini dikkate almak gerekecektir (Eurostat, 2004:1). Ayrıca Avrupa bölgesi ülkeleri için, Maastricht Antlaşmasının 104. Maddesi kapsamında kamu açıkları GSYİH oranı olarak %3 ve kamu borçları için ise GSYİH oranı %60 kapsamındaki kısıtlamalar yer almaktadır. Bu kısıtlamalar Avrupa ülkelerine kamu alt yapı yatırımları için alternatif arayışlara itmiştir. Böylece büyük kamu borç yüküne ve bütçe açığına sahip ülkeler KÖİ yatırımlarına yönelmeleri hızlanmıştır. Ayrıca Birlik içinde gerçekleşen bazı KÖİ projeleri, geleneksel devlet finansmanı ile yapılan alt yapı projelerinden ekonomik olarak daha kötü etkinliği olmasına

rağmen, KÖİ projelerinin finansmanın bütçede yer almaması sebebi ile kullanılan bir yöntem olmuştur (Mühlenkamp, 2014:24-28). Bu kapsamda Avrupa Birliğindeki KÖİ gelişimini incelersek, 1990-2016 yılları arasında toplam 1.881 proje ve yıllık ortalama proje sayısı 70’e ulaşmış, 2004 yılından 2008 yılı küresel finans krizine kadar büyük bir artış gerçekleşmiştir. Aynı dönemde toplam KÖİ yatırımları proje büyüklüğü 353 milyar Euro ve ortalama KÖİ yatırımları proje büyüklüğü ise, 195 milyon Euro olarak gerçekleşmiştir (European Investment Bank, 2010-2016). Ayrıca söz konusu dönemde Avrupa Birliği ülkelerindeki KÖİ projelerinin sektörel yoğunluklarına bakıldığında ulaşım ve sağlık gibi alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir.

Kaynak: European Investment Bank, PPP Raporlarından Derlenmiştir. (2016 yılı tahminidir.)

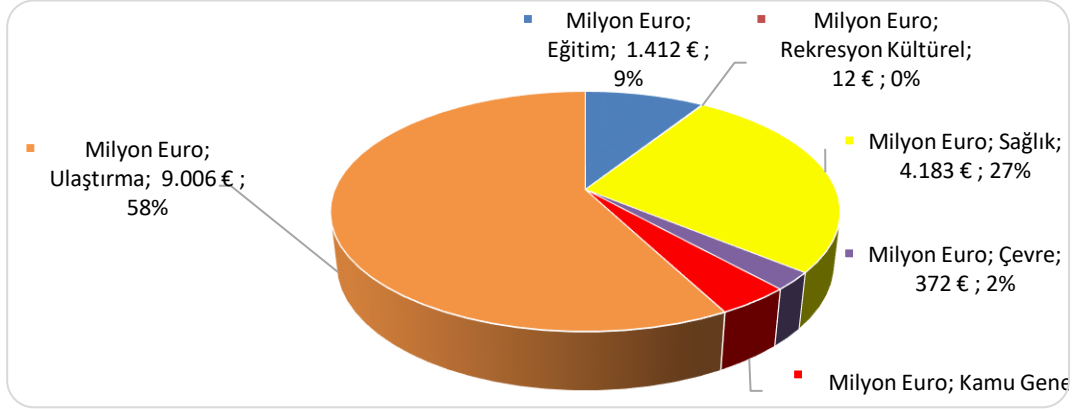
Şekil 3: AB 2010-2016 Finansal Kapanışı Yapılan KÖİ Proje Bedeli ve Sayıları

Dünyada KÖİ projeleri konusunda en aktif ülke olan Birleşik Krallık (United Kingdom) ulusal yatırım stratejine uygunluk onayı, KÖİ projelerin makul ve mantıklı yatırım onayı, Tedarik rekabet onayı, Yatırım kararı onayı, Proje uygulamaya hazırlık onayı, Projenin uygulanması gözden

geçirilerek faydalarının kontrol edilmesi gibi ayrıntılı analizlere dayalı onaylar sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu aşamalarda KÖİ’lerin ömür maliyet kapsamında fayda maliyet analizleri, geleneksel tedarik yöntemiyle yapılması durumunda fayda maliyet analizleri gibi analizler

gerektirmektedir. Ayrıca KÖİ projelerin kayıt altına alınarak bütçe ve ekonomik denge üzerine etkileri gibi kıstaslara göre izlenmektedir. Ayrıca Birleşik Krallık KÖİ projelerin kredi vadeleri 25 yılın üzerinde, yerli para cinsinden uygulamaktadır. Ayrıca son zamanlarda Proje Firmaların maliyet karlarını kontrol ederek sözleşmede belirtilen kardan daha fazla kar durumunda, bu karı Proje Firmadan talep etmektedir (OECD, 2015).

2015 yılında finansal kapanışları gerçekleşen Avrupa Birliği toplam KÖİ yatırımları proje sayısı bakımından değerlendirildiğinde; İngiltere'nin 2013 yılında 31 projeye sahip olduğu en aktif ülke olma özelliğini, 2014 yılında 24 projeye ve 2015 yılında da 15 proje ile koruduğu görülmektedir. İngiltere'yi 7 projeye Türkiye, 5'şer projeye Fransa ve Almanya takip etmektedir (European Investment Bank, 2016:2-7).

Kaynak: European Investment Bank, 2016.

Şekil 4: AB 2015 Finansal Kapanışı Yapılan KÖİ Projelerin Sektörle Dağılımı (Milyon Euro)

2.2. Kamu özel işbirliği yatırımlarının Türkiye'deki gelişimi

Osmanlı Devleti'nde 1850'li yıllarda demiryolları yapımı ile başlayan KÖİ yatırımları ilerleyen yıllarda, deniz taşımacılığı, hava gazı, su ve benzeri alt yapı alanlarına yayılmıştır. Sanayileşme ile sermaye birikimi sağlayan batı ülkeleri yerleşik firmalarına verilen yatırım imtiyazları sonucunda, Osmanlı Devleti ideal bir yatırım merkezi haline gelmiştir (Çakır, 2000:30-32). KÖİ yatırımları ilk olarak, 1856 yılında İzmir-Aydın demiryolu yapımı için Osmanlı Devleti'nden İngilizlere verilen imtiyaz ile başlamıştır. Yapılan sözleşme gereği İngilizler demiryolunun ilk bölümünün açılmasına takiben, 50 yıl süreyle her yıl firma sermayesinin %6'sı kadar bir kar garantisi elde edecek şekilde bir sözleşme imtiyazını da elde etmişlerdir. Karın bu oranın altına düşmesi durumunda ise, geri kalan kısım Osmanlı bütçesinden karşılanacağı garantisi de verilmiştir (Kurmuş, 1972:38). Ayrıca yine sözleşme gereği KÖİ firmaları, demiryolu imtiyaz sözleşmeleri ile raylardan 25 km mesafedeki madenlerin işletme hakkına da sahip olmuşlardır. Osmanlı Devleti ise, bu yatırımlar ile gücünü Anadolu'da daha da hissettirirken, kısa dönemde ekonomik olarak iyileşmeler sağlamıştır (Özyüksel, 2000). Ancak orta ve uzun vadede kontrolsüz ve plansız olarak yapılan dış borçlanmaya paralel olarak yapılan KÖİ yatırımları, makro ekonomik göstergeleri olumsuz etkilemiştir. Bu dönemde Osmanlı Devleti, dış borç geri ödeme kapasitesinin iyice zayıflamasından dolayı 1879 yılında damga, alkollü içki, balık avı, tuz ve tütünden alınan vergi gelirlerini 10 yıl boyunca iç borçları karşılığı olarak alacaklılara bırakmak zorunda kalmıştır. Bunu takiben, dış alacaklı Avrupa devletleri 1881 yılında, Merkezi İstanbul'da olan yabancı alacaklıları temsilen 5 ülke (İngiltere, Hollanda, Avusturya, Fransa, İtalya) ile yerli alacaklıları ve Galata Bankerlerini temsilen birer üye olmak üzere toplam 7 üyeden oluşan

"Düyun-u Umumiye İdaresi" oluşturuldu. Böylece vergileri toplama ve alacaklılara ödeme görevi ve Osmanlı maliyesinin kontrolü tamamen yabancı devletlerin idaresindeki "Düyun-u Umumiye İdaresi"nin kontrolüne verildi (ATO, 2009:83). Ayrıca yine bu dönemde yap işlet devret modeli çerçevesinde özellikle Fransız, Alman ve İngiliz sermayelerinin de katılımı ile çeşitli alt yapı yatırımları, örneğin madenlerin işletilmesi, demiryolu, elektrik, telefon, gaz ve tramvay işletmeciliği gibi alanlarda yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Bu model çerçevesinde yapılan yatırımlarda öngörülen teşviklerin yanı sıra hasılat paylaşımı ve demiryolu yatırımlarında olduğu gibi "Kilometre Garantisi Sistemi" adı altında gelir garantisi gibi ilave avantajlar verilmiştir. Böylece, batı sermayesinin Osmanlı Devleti'ne ve ekonomisine tam anlamıyla nüfuzu ve dolayısıyla hâkimiyeti sağlanmıştır (ATO, 2009:80).

1914 yılına geldiğinde dış borçlar hariç yabancı sermayenin yaklaşık üçte ikisi, günümüzde KÖİ olarak adlandırılan proje alanlarında yatırım gerçekleştirmiştir. Bu dönemde yabancı yatırımcıların demiryolları üzerinde bu denli yoğunlaşmasının nedeni, Osmanlı devletinin uyguladığı kilometre garantisinin yanında, sermaye sağlayan ülkelere ucuz hammadde ve kendi sanayi ürünleri için dağıtım ağlarını oluşturmakta başka bir hedef olarak karşımıza çıkmıştır (Yıldız, 2007:124). Ayrıca, "Kilometre Garantisi Sistemi" olarak adlandırılan sistemle yabancı şirketler kârlarını da garanti altına almaktaydı. Bu sistem uyarınca, yabancı şirketler, garanti edilen kârın altında kâr ettikleri takdirde farkı Bâb-ı Ali'den tahsil ediyorlardı. Sonuç olarak demiryolu ulaşım projeleri, bir yandan "kilometre garantisi" ne dayanan sistematığı ile, diğer yandan yabancı demiryolu şirketlerine demiryolu hattının her iki yanında yer alan 25 km'lik alan içinde maden arama ve bulunacak madenleri işletme hakkının verilmesi ve yerli pazarların yabancılara koşulsuz açılması ile ülke maliyesini ve ekonomisini yabancı sermayenin denetimine bırakılmasına imkan vermişti.

Cumhuriyet sonrası ekonomik stratejileri üzerinde de, 1854 yılında başlayan KÖİ ve dış borçlanma stratejisinin sonuçları, borçların son taksitinin ödendiği 1954 yılına kadar etkili olmuştur. 1980'li yıllara kadar borçlanma ve bu kapsamdaki KÖİ yatırımlarından uzak durulmaya çalışılmıştır. 1980'li yıllardan sonra, değişen dünya ve ülke şartlarının getirdiği ihtiyaçlar için, dış kaynak kullanımı Türkiye ekonomisi içinde önemli bir finansman yöntemi haline dönüşmüştür. Ülkede uygulanan politikalar, kaynak yetersizlikleri, maliyetler, döviz ihtiyacı gibi birçok neden ile yurtdışı kaynaklara yönelen özel sektörün, dış kaynak kullanımlarının ülke ekonomisindeki gelişmelere göre artıp azaldığı görülmektedir. Bu kullanımların her ekonomide olduğu gibi, Türkiye ekonomisine de getirdiği yük ve katkılar geçmişten bu yana tartışılmaktadır.

Ülkemizde 1986 yılından bu yana, KÖİ yatırımları alanında Yap-İşlet-Devret (YİD), Yap-Kirala-Devret (YKD), Yap-İşlet (Yİ) ve İşletme Hakkı Devri (İHD) gibi modeller uygulanmaktadır. 1986-2016 döneminde toplamda 211 proje sayısı ve 122 Milyar dolarlık sözleşme bedeline ulaşan bir KÖİ proje envanteri bulunmaktadır. 1986-2002 döneminde, 11.1 milyar dolarlık yatırım ve 11.6 milyar dolarlık sözleşme bedeli ile toplamda 67 proje uygulanmıştır. Bunun karşılığında yaklaşık 500 milyon dolar sözleşme bedeli olarak ödenmiştir. 2003-2016 döneminde ise, 42 milyar dolarlık yatırım ve 110 milyar dolarlık sözleşme bedeli ile toplamda 144 proje uygulanmıştır. Bunun karşılığında ise, yaklaşık 68.5 milyar dolar sözleşme bedeli olarak ödenmiş veya ödenmeye devam etmektedir. Bu dönemde 40 milyar dolarlık nükleer santraller, Çanakkale 1915 Köprüsü, vb. KÖİ projelerini kapsamamaktadır. Türkiye'de 1986-2016 Eylül ayı itibari ile KÖİ projelerinin sektörle dağılımı incelendiğinde, neredeyse ekonomideki bütün sektörlerde uygulandığı görülmektedir. Ancak KÖİ yatırım projelerinin içerisinde en fazla büyüklüğe ulaşım alt yapısı (havaalanı, karayolu, köprü), enerji ve sağlık yatırım alanlarında yoğunlukta olduğu görülmektedir.

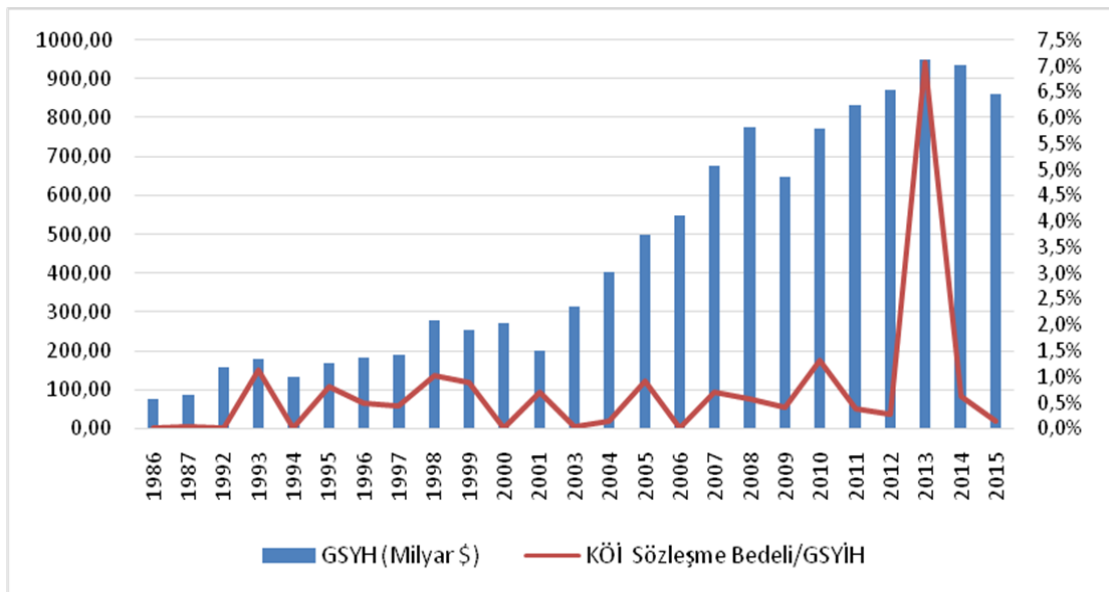
Türkiye KÖİ yatırımlarının GSYH oranı incelenirse, 1986-2002 dönemi ortalaması %0,5 civarında iken, 2003-2015 dönemi ortalaması %1 civarı olarak gerçekleşmiştir. Özellikle 2010-2015 döneminde bu oran ise %1,63 olarak hesaplanmıştır. Dünya düşük ve orta gelir ülkeleri 1991-2015 KÖİ yatırımların GSYH oranı ortalaması olan %0,43 ile kıyaslandığında oldukça yüksek seviyelerdedir. Ülkemizde KÖİ yatırımları, girişimcilerin kar güdüsünü oldukça tatmin ettiği, finansörlere garantili iyi bir faiz oranı sunduğu, ekonomi yöneticilerine ise, büyüme ve modern alt yapı ihtiyaçları karşılayan bir araç olarak görülmektedir.

Tablo 1. Türkiye 1986-2016 Proje Sözleşme Bedelleri* ve Projelerin Sektörel Dağılımı(Milyon \$)

SEKTÖR	KÖİ Proje Sayısı	KÖİ Sözleşme Bedeli	KÖİ Sözleşme Oranı (%)
Karayolu	38	13.492,10	11,05
Havaalanı	18	66.765,09	54,69
Yat Limanı ve Turizm Tesisi	16	1.712,11	1,40
Demiryolu	1	238,59	0,20
Kültür ve Turizm Tesisi	1	132,33	0,11
Gümrük Tesisi	14	376,47	0,31
Endüstriyel Tesis	2	1.345,81	1,10
Sağlık Tesisi	18	10.446,53	8,56
Enerji	81	25.046,33	20,52
Liman	22	2.524,14	2,07
Toplam	211	122.079,48	100,00

*Veritabanı yalnızca uygulama sözleşmesi imzalanmış projeleri kapsamaktadır. Sözleşme değeri, kamuya ödenecek işletme hakkı devri bedeli ile yatırım tutarının toplamından oluşmaktadır. Değerler her yıl güncellenen reel fiyatlardır.

Kaynak:Kalkınma Bakanlığı, 2016.

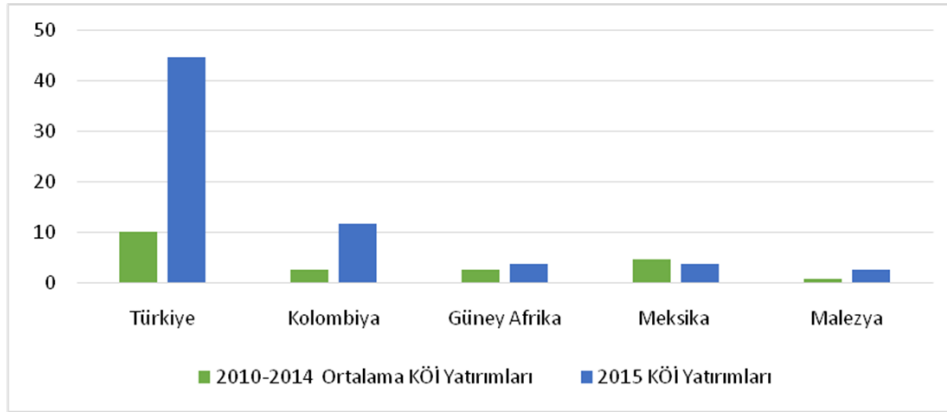

Kaynak: TÜİK ve Kalkınma Bakanlığı KÖİ proje envanteri verilerinden derlenmiştir

Şekil 5: Yıllık GSYH ve KÖİ Sözleşme Bedeli Yüzdeleri

Şekil 6'da görüldüğü üzere, ülkemizde KÖİ projeleri yoğunluğu, düşük ve orta gelir ülkeler arasında 2010-2015

döneminde en yüksek ortalamaya ulaşmış ülke durumundadır.

Kaynak: Group of the World Bank, 2016.

Şekil 6: Gelişen Ekonomilerinde KÖİ En Yüksek 10 Ülke İçinden Seçilmiş Bazı Ülkeler

Dünya Bankası raporunda 2015 yılının en büyük bütçeli 10 KÖİ projesi içerisinde, Türkiye'den 3 KÖİ projesi toplam bedelin, %75'lik kısmını oluşturmaktadır. Bu 10 proje içerisinde 35,587 milyar dolar 3. Havalimanı, 6,356 milyar dolar Gebze -İzmir otoyolu (Osmangazi köprüsü dahil) ve 1,086 milyar dolar Dalaman Havalanı projeleri yer almaktadır. Rapordanda görüldüğü üzere ülkemiz KÖİ projeleri konusunda son yıllarda yoğun yatırımlar yapmakta ve yapmayı planlamaktadır.

3. KÖİ yatırımlarının ekonomik illüzyon etkisi

John Maynard Keynes(1936) "*İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi*" adlı eserinde, devletin toplam talebi artırıcı yönde para ve maliye politikası uygulaması gerektiğini ifade ederek, bu şekilde ekonomik sistemin aksayan yanlarının onarılabilirliğini öngörmüştür. Bu öngörü 1929 büyük buhranın koşullarında olgunlaştırılmıştır. Bu bağlamda ülkemizde de "toplam talebi artırmak" için KÖİ yatırımlarına ağırlık vermekte ve bu projelerin fayda maliyet karşılaştırılması göz ardı edilerek, ekonomik dengelerin bozulmaması için kronik kriz önleyici tedbir olarak kabul edilmektedir. Çünkü ekonomik darboğazlarda devlet garantili KÖİ yatırımları için finans kuruluşlarının, projelere finans sağlama konusunda istekli olduğu ve bu yatırımların kısa dönemde krizin olumsuz etkisinin azaltımına yardımcı olduğu literatürde kabul edilmektedir (European PPP Expertise Centre Report, 2012). Bu yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki pozitif katkısı bir çok çalışmada ortaya konulmuştur. Örneğin Calderon, Moral-Benito ve Serven(2011) çalışmalarında, 1960-2000 dönemine ait 88 ülkenin alt yapı yatırım bedellerinin GSYH üzerine büyüme esneklik tahmini çalışması yapmıştır. Çalışma sonucu altyapı yatırımlarının birikimli olarak her %10 artışının yıllık GSYH %0,8'e kadar artış yapabileceğini tahmin etmişlerdir. Bu kapsamda ülkemizdeki 2003-2016 döneminde KÖİ yatırımları yıllık olarak ortalama GSYH hasılanın artışına %0,8'lik bir katkı sağlamıştır. TÜİK, büyüme verilerine göre 2003-2016 dönemi yıllık GSYH büyüme eski hesaplama yöntemine göre %4,3 ve yeni yönteme göre %5,3'lük artış meydana gelmiştir. Ancak, Kalkınma Bakanlığı envanterinde yer almayan NGS yatırımları da dikkate alındığında dış kaynaklar ile KÖİ yatırımlarının yıllık büyüme yüzdesi üzerine yaklaşık %40'lık bir artış etkisi olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Kamu KÖİ projelerini büyüme için kolay ve kısa vadede hemen sonuç veren bir yöntem olarak değerlendirilmektedir. Ancak uzun dönemde ise, etkin olmayan KÖİ projeleri ekonomik daralmaya ve ekonomik krizlerin daha da derinleşmesine sebep olma ihtimali yüksek gözükmemektedir.

FED'in, gelişen ekonomilerde ekonomik kırılganlığı ölçmek için kullandığı altı temel göstergeler(FED, 2014) bazında gelişen ekonomileri inceleyen Bayraktar ve Elüstü(2016), 2010-2014 dönemi kapsamında yaptığı analizde "cari açığın GSYİH'ye oranı", "son üç yılın enflasyon oranı ortalaması", "toplam dış borcun yıllık ihracata oranı" ve "döviz rezervlerinin GSYİH'ye oranı", gibi Türkiye için kırılganlık oluşturan dört önemli makroekonomik gösterge olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada görüldüğü üzere 6 kırılganlık ölçütü dikkate alındığında 4 kriter bazında ekonomik kırılganlığı tespit edilmiştir. Ancak "Brüt Kamu Borcunun GSYH'ye Oranı" kırılgan olarak görülmemiştir. Bu kriter kapsamında devletin yapması gereken alt yapı yatırımların çoğu KÖİ kapsamında olması nedeniyle bu yatırımlar için kullanılan kredi borçları kamu borcu olarak gözükmemektedir. Ancak bu yatırımların tamamı için firmalara devlet alım garantileri ile verilmiştir. Kamu hastaneleri döviz bazlı kira, yol, köprü ve havaalanları için yolcu garantisi ile enerji kapsamında yatırımlar için verilen imtiyazlar için ise, sabit döviz bazlı alım garantisi verilmiştir. Ayrıca son beş yılda bankaların özel sektöre kullandığı yurt içi kredilerin GSYH'ye oranındaki değişime ilişkin kriter kapsamında ise, bankalar KÖİ projeleri için dış kaynak kullanması nedeniyle iç kaynak olarak özel sektöre bol miktarda kredi sağlama yeteneğine sahip olmuşlardır. Sonuç olarak, bu iki kriter üzerinde kısa dönemde illüzyon etkisini göstererek, KÖİ yatırımlarının uzun dönemdeki ekonomik etkileri perdelenmiş gözükmemektedir.

Kısaca ülkemizde KÖİ projeleri, genel olarak özel sektörün döviz bazlı kredi sağlayarak alt yapı yatırımlarını belirli bir imtiyaz sözleşmesi kapsamında gerçekleştirilmektedir. Devlet, bu KÖİ projeleri için kar garantisi vererek hem yüklenici firmalar için hem de finansman sağlayıcıları için yatırımı cazip hale dönüştürmektedir. Genel olarak, KÖİ projelerinin yapım ve işletilmesi kurgusu, yatırımlar için borçlanma ve işletme

bakım maliyeti Proje Firma bilançosunda, müşteri, alt yapı hizmetinden yaralanan vatandaş, vergiyi toplayan devlet olarak tasarlanmıştır. İşletme dönemi devletin riski ise, verilen garanti karı ile elde edilen vergi geliri arasında farkın işletme dönemi boyunca KÖİ'nin devir bedelinden yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu dönemdeki bu risk nedeniyle devlet bütçesinde harcamaların KÖİ garantileri için bir kara deliği dönüşmesi, ekonominin iç dengesi için bir tehlike olarak değerlendirilebilir. Devir aşamasında ise, alt yapı devlete geçmekte özelleştirme kapsamında satılması ve kiralanması alternatiflerine sahip etkin bir yöntem olarak düşünülmektedir. Risk olarak ise, devir aşamasında bu yatırımların işletme döneminde aşırı yıpranması bakım onarım maliyetlerinin çok yüksek seviyelere ulaşarak KÖİ işletme etkinliğinin tartışılabilir duruma getirecek olmasından kaynaklanmaktadır. Tüm bu varsayımlardan daha vahimi ise; bu projeler için yatırım döneminde elde edilen döviz kaynaklı kredilerin (cari açığı finansa eden), mevcut sürdürülemez cari açık, mevcut dış borç kredi faizinden kaynaklanmakta ve KÖİ'lerin kredi geri ödemelerinin üçlü etkisi ile uzun vadede sonuçlarının dış ekonomik dengenin sürdürülebilirliğini ortadan kaldırma olasılığının yüksek olacağı gerçeğidir.

4. Sonuç

Genel olarak KÖİ yatırımları döviz endeksli fiyatlar üzerinden kamu hizmet alım garantisi olan enerji, ulaştırma, sağlık ve inşaat sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Böylece enerji santralleri ve elektrik dağıtımı, havalimanları, köprü, otoyol ve şehir hastaneleri gibi projelerde Proje firmalar uzun dönemde kredi ve kur risklerine karşı kendilerini koruma altına almışlardır. Proje Firma ve finansörler kendilerini korurken, devletin dış ekonomik denge kapsamında herhangi bir önlemi ve politikaları şuan için görülmemektedir. Ayrıca Türkiye'de son dönemde gerçekleştirilen KÖİ yatırım ve hizmetlerinin; maliyet, risk ve getirilerinin, kamu ve özel sektör arasında dengeli bir şekilde paylaşılmadığı yapılan sözleşmelerden anlaşılmaktadır.

Ülkemizde KÖİ uygulamalarına ilişkin öneriler ise, ulusal stratejilere uyumlu, etkinlik ve ihtiyacın makul ve mantıklılığına ilişkin fayda maliyet analizlerinin yapılması ve tam rekabet ve tam şeffaflık ilkesi kapsamında ihalelerin oluşturulması gerekmektedir. Birleşik Krallık, KÖİ uygulama esaslarının ülkemizde de aranması gerekmektedir. Ayrıca KÖİ projelerin izlenmesi için yeterli ayrıntıda iç ve dış ekonomik dengeler konusunda fikir verecek veriler ışığında, kayıt ve izlenmesi gibi sürece ilişkin düzenlemelerin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. KÖİ projeleri üretim maliyetlerini düşürücü yani üreticinin rekabet avantajı sağlamaya yönelik projelerden oluşmalıdır.

Bunlara ilave olarak KÖİ projeleri kapsamında yatırımların, cari denge bakımından döviz ihtiyacına etkisi, ne kadarlık bir oranda döviz bazlı kredi kullanılması gerekliliği hususlarının da analiz edilmesi gerekmektedir. Son olarak ise, KÖİ projeleri yeterince etkin ve uygun ihtiyaçlar doğrultusunda belirlenmeli ve kredi faiz birikimlerine dikkat edilmelidir. Bu bağlamda kar transferi ve faiz ödemeleri dikkat edilerek, orta ve uzun vadede ülkenin borç stoku ve cari denge üzerindeki etkileri de analiz edilmelidir.

Kaynaklar

- Ankara Ticaret Odası. (2009). Osmanlı Devleti Dış Borçları. Ankara: Ankara Ticaret Odası.
- Calderón, C., Moral-Benito, E., & Servén, L. (2011). Policy Research Working Paper 5682. Is Infrastructure Capital Productive? A Dynamic Heterogeneous Approach. Washington, DC: World Bank, .
- Çakır, C. (2000). Osmanlı Maliyesinde Batı Kontrolü. Lonca Dergisi (2), 30-32.
- Çerçi, A. (2011). Kamu Özel İşbirlikleri (Public Private Partnership-PPP) Modeller, Riskler ve Finansman. Kalkınma Dergisi(59), 10-28.
- Durucasu, H., & Acar, E. (2015, Haziran). Yap İşlet Devret (YİD) Modeli, Tarafları, Önemli Sözleşme Unsurları ve Belirsizlikleri. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(12), 296-313.
- European Investment Bank. (2010). Public-Private Partnerships in Europe – Before and During The Recent Financial Crisis.
- European Investment Bank. (2016). Market Update Review of the European PPP Market in 2015. Luxembourg:: European Investment Bank.
- European PPP Expertise Centre Report (EPEC). (2012). France PPP Units and Related Institutional Framework . EPEC.
- Eurostat – Statistical Office of the European Communities. (2004). ESA 95. Manual on Government Deficit and Debt – Long Term Contracts. Luxembourg.: EU.
- Federal Reserve System (FED). (2014). Monetary Policy Report. Washington: Board of Governors of the Federal Reserve System (FED).
- Group of the World Bank. (2016). 2015 Global PPI Update. Public-Private Partnership Group of the World Bank.
- Kalkınma Bakanlığı (KB). (2016). Dünyada ve Türkiye'de Kamu Özel İşbirliği Uygulamalarına İlişkin Gelişmeler 2015. Ankara: Kalkınma Bakanlığı .
- Kurmuş, O. (1972). Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi. Ankara: Savaş Yayınları.
- Mühlenkamp, H. (2014). Public-Private Partnerships and Government Debt. Journal of Institutional Comparisons, 12(3), 24-30.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2015, 11-12 June). Working Party of Senior Budget Officials. Oecd Review Of Public Governance Of Public-Private Partnerships In The United Kingdom.
- Özyüksel, M. (2000). Hicaz Demiryolları,. Tarih Tarih Yayınevi, İ.Ü., <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=351937>
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). (2016). TCMB Cari İşlemler Dengesi. Ekim 12, 2016 tarihinde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB): <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/T+CMB+TR/Main+Menu/Para+Politikasi/Interaktif+Grafikler/Cari+islemler+dengesi> adresinden alındı

- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB). (2006). Finansal İstikrar Raporu. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası.
- World Bank Group . (2016). THE STATE OF PPPs Infrastructure Public-Private Partnerships in Emerging Markets & Developing Economies 1991-2015. World Bank Group.
- Yıldız, A. (2007). Osmanlı İmparatorluunun Borçlanmasında Yabancı Sermayenin Etkisi. İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi(37), 114-125.

Özel Sektör ve Kamu Yönetiminde Kariyer Planlaması*

İsmail GÖKDENİZ

Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kırıkkale

Özet

Kariyer kavramı; bir mesleği, kişinin hayat boyu gerçekleştirdiği faaliyetleri, kişinin girdiği meslekte kademeli olarak ilerlemesine ya da hayattaki başarı derecesine veya toplum tarafından saygın olarak kabul edilen bir statüyü çağrıştırmaktadır. Bu anlayışların çoğaltılması mümkündür. Kariyer, kamu yönetiminde bir meslek olarak veya yüksek dereceli kadro olarak değerlendirilirken, özel sektörde ağırlıklı şekilde meslek hayatındaki başarı olarak değerlendirilmektedir. Kariyer farklı teorileriyle özel sektöre yeni girerken Türk Kamu yönetiminde yer alışının Osmanlılara kadar uzandığı görülmektedir. Ancak yeni teorilerle, kamu yönetimi kariyer yaklaşımları arasında çok farklılıklar bulunmaktadır. Özel sektör, kariyerde meydana gelen değişimleri iş hayatına hızlı bir şekilde uyumlaştırmaktadır. Kamu yönetimi, sistemi içerisinde var olan kariyeri uygularken meydana gelen değişimlere çabuk adapte olamamaktadır, özel sektör yapısı gereği başarı ve kar anlayışı üzerine kurulduğundan çalışanları da başarılı olmak zorundadır. Kamu yönetiminde ise, hak anlayışı hâkim olduğundan çalışanlar bu hakkı elde edebilmek için uğraşı vermektedirler. Çalışmanın konusu, özel sektör ve kamu yönetiminde çalışanlar ve yöneticiler için önemli olarak değerlendirdiğimiz ve ülke ekonomisinin kalkınmasında temel rol üstlenen insan kaynaklarının önemini vurgulamaktır. Genel anlamda çalışanların çoğunluğu mesleklerine karar verirken ailelerinin etkisi olmadığını kabul etmektedirler. Ancak bu sonucun sektörel değerlendirmesine bakıldığında kamu yönetimindeki çalışanların kariyer seçiminde ailelerinin etkisi, özel sektörde çalışanlara göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kariyer, Kariyer Planlaması, Kişisel Kariyer.

Career Planning in Private Sector and Public Administration

Abstract

The concept of career has included a job, activities of individual who realized in all his life, who progressed stage by stage in his job or successful degree in his life or the job which was respected in the community. This understanding way can be increased. Career has been assessed a job in the administrative activities of a government, it has been assessed as a success in job life in private sector. It has been seen as for as Ottoman Empire of the existence in Turkish Administrative activities of a government. However, a lot of differences between new theories and the career approaches of administrative activities have been found. Private sector has ingrated quickly to work life the changes occurred in career. Administrative activities of a government has not adapted to very quickly the changes in career. Because private sector is founded on the basis of success and profit, employees (officials, clerks) have to become succesful too. As for administrative activities of a government, for deservation understanding is dominant employees have striued to deserve. The subject of the work is to emphasize the importance of the human resources considering important for the employees and managers in the private sector and public administration and play a fundamental role in the development of the country's economy. Generally, the majority of employees agree that their families are not influenced by their profession. However, according to the sectoral evaluation of this result, it is seen that the employees of the public administration have more influence in the career selection than the employees in the private sector.

Keywords: Career, Career Planning, Individual Career.

* Bu çalışma yazarın 1999 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde kabul edilen "Özel Sektör ve Kamu Yönetiminde Kariyer Planlaması ve Yönetimi" isimli doktora tezinden hazırlanmıştır.

1. Giriş

Kariyer planlama ve kariyer geliştirme fonksiyonlarıyla çalışanlar; yeteneklerini, bilgisini ve tecrübelerini, kısaca kendilerini geliştirmektedirler. Kariyer planlama ve geliştirme; kişinin, örgütün geleceğe dönük hedefleri ile kendi bireysel hedefleri arasında koordinasyon sağlanarak; mevcut işlerini daha iyi yapabilmesi için yeterliliklerin geliştirilmesi ile ileride üstlenebileceği pozisyonlar için yeni yeterliliklerin kazandırılmasıdır.

Kişiler, kendi bireysel hedefleriyle aktivitelerinin, örgütün gelecekteki iş hedefleri ile uyum içerisinde olması konusunda duyarlı olmalıdır. Yöneticiler; çalışanlara, zaman, destek ve kaynak sağlayarak, kişisel planlarının gerçeğe dönüşmesinde imkanlar verilmelidir. Kariyer yönetiminde çalışanlar, uygulamak istedikleri kariyer planlarını gerçekleştirmenin yollarını aramaktadırlar. Bu

kişiler açısından kariyer planlan örgütün kariyer planı arasındaki uyum, kariyer yönetimine geçişte ortaya çıkabilmektedir.

Çalışanlar kariyer yaşamlarında kendilerine tanınan kariyer fırsatlarını değerlendirerek kariyer hareketliliği yaşamaktadırlar. Kişinin kariyer yaşamında bazı dönemleri zorunlu olarak yaşadığı kabul edilmektedir. Kariyer hayatının ilk yıllarında birçok çalışan zorluklarla karşılaşmakta ve daha sonrada çeşitli durgunluk (plato) dönemlerine girmektedir. Bu dönemleri çabuk atlatan çalışanlar kariyerlerinin bundan sonraki dönemlerinde kolay karar verebilmektedirler. En azından kariyerleri boyunca neler yapacaklarını daha gerçekçi bir şekilde değerlendirebilmektedirler. Kariyer yaşamı emekli olma kararı ile son bulmamaktadır. Bazı çalışanlar, emekli olduktan sonra yeni bir kariyere başlama yönündeki kararlarını iş yaşamları sırasında karar vermektedirler.

Son zamanlarda insan kaynakları ve kariyer kavramı çok tartışılmaya başlamıştır. Önceki yıllarda rekabetteki üstünlüğü teknolojinin sağladığı kabul edilirken, günümüzde bu anlayış değişmiş insan kaynaklarının bu görevi üstlendiği kabul edilmiştir. İnsan kaynakları felsefesini etkinleştirmesinin temel unsurlarından biride çalışanların kariyerlerini planlama ve yönetimine bağlı olduğu kabul edilmektedir. Kamu yönetiminde hantal ve verimsiz işleyişin kaldırılması, özel sektörde yeterli derece büyümemenin ve sermayenin tabana yayılmamasının nedenleri kalifiye elaman yetiştirememeye dayandığı kabul edilmektedir. Bu nedenle sektörler arası yakınlık ve mukayesede dikkate alınarak çalışmada bankacılık sektöründe personel sağlama, kariyer planı, geliştirme ve yönetimi temel kabul edilerek incelenecektir. Uygulama neticesinde özel ve kamu bankalarındaki çalışanların kariyer planlamaları hakkında bilgileri elde edebilme imkânı ortaya çıkacaktır.

Araştırma, kamu ve özel sektör bankacılığındaki meslek seçimi ve kariyer planlaması, konularında benzerlik ve farklılıkları karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Kapsam olarak, araştırmada kamu yönetimi ile özel sektörün karşılaştırması yapılabilmesi için; faaliyet alanları, çalışma yöntemleri ve çalıştırdıkları personelin özelliklerindeki yakınlık ve kariyer konusuna diğer sektörlerle göre daha fazla önem verdiğinden dolayı bankacılık ve finans sektörü seçilmiştir. Konuya uygun olması ve gerçek değerlerin yakalanabilmesi için bankaların genel müdürlüklerinde çalışanlar ana kitleyi oluşturmuş ve bunlardan 200 çalışan örneklem olarak seçilmiştir.

2. Kamu ve özel sektörde kariyer kavramı

Kariyer kelimesi insanlarda değişik anlamlar çağırır. Bazıları için kariyer sadece bir meslek olarak düşünülür. Bazıları için ise belirli kadroların doldurulmasını ifade eder. Diğer anlamda kariyer, bir işe başlamak ve bu işte başarılı şekilde ilerlemek anlamında kullanılır. Bazı kişiler ise kariyeri uzun yılların birikimi olan başarının getirdiği toplumsal statü olarak anlar. Kariyerin her zaman işle eşdeğer tutulmadığı alanlar da olabilir. Ama kariyerin genellikle kişilerin yaptığı işle, meslekleriyle ve kadrolarıyla yakından ilgili olduğu düşünülmektedir. Kariyerin bir diğer anlamı ise insanın işe girdikten sonra ilerleme kaydetmesidir. Bu ilerlemeden asıl kastedilen, başarının getirdiği ve daha fazla sorumluluğun alındığı ilerlemedir. Bugün kamu yönetiminde eleştirilen; hiçbir iş yapmadan, sorumluluk almadan ve fikrini dahi ifade etmeden, sadece iyi sicil aldığı için ilerlemeleri, kariyer kavramının gerçekte anlatmak istediği durumun dışında algılanmaktadır (Flippo, 1984:250).

Kariyer, kişinin hayatı boyunca gerçekleştirdiği faaliyetlerdir (Akat ve ark., 1994: 450) Başka bir görüşe göre ise kariyer, kişi yaşlandıkça değerlerde, davranışlarda ve motivasyondaki değişimlerdir. Bu, sübjektif kariyerdir. Her iki görüş de kişiyi merkeze alarak değerlendirmiştir (Cascio, 1989:341). Kariyer, kişinin sadece işini değil, uğraşlarını, ailesini, boş zaman faaliyetlerini ve sosyal aktivitelerini de kapsar (Stoner, 1982:569). Kariyer kelimesi, kişinin kendisini bir uzmanlığa adanması veya aralarında ilişkileri bulunan bir görevler dizisini anlatmak için kullanılır. Kariyer kavramı, kişinin girdiği bir işte kademeli olarak ilerlemesini ya da hayattaki başarı

derecesini de ifade etmektedir. Daha özgül anlamda kariyer, bir kimsenin normal olarak genç yaşlarda ilerleme umuduyla girdiği ve emekli oluncaya dek ilerleme sürdürdüğü meslek hayatıdır (Eryılmaz, 1997:243). Kariyer, daha fazla para, prestij ve mesleki saygınlığı açıklamaktadır. Kariyer kişinin karşılaşılabileceği imkanları, görkemi, psikolojik ödülleri ve daha iyi yaşam biçimini de açıklar (Ataol, 1989:2). Kariyer, insan hayatındaki anlam, sıra ve devamlılığı bağlayan farklı veya birbirleriyle ilişkili iş aktivitelerinin düzeni olarak ifade edilebilir (Flippo, 1984:252). Diğer bir tanımlamaya ise planlama alanında karşılaşılmaktadır, Kariyer, kişinin çalışma hayatı boyunca izlemeyi seçtiği planın genel akışıdır (Mondy ve Noe, 1989: 336).

Kariyer kavramı aslında bir başarıyı anlatmaktadır. Kişilerin temel olarak psikolojik doyumundan fizyolojik doyumuna veya tam tersi olan fizyolojik doyumundan psikolojik doyumuna olan akışın temelidir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren oluşan birçok gelişmeler neticesinde insanlar, iş dünyasında verimsiz çalışmaya başlamışlardır. Artan teknolojinin getirdiği stres, şehir hayatının sıkıcılığı, çalışma şartlarının ağırlaşması, iş hayatındaki çekiciliği ortadan kaldırmıştır. Çalışanlar işlerinde çalışırken sadece ücretle ilgilenmeyip birçok psikolojik ve sosyolojik faktörleri de dikkate almaktadırlar. İşçi devrinin hızlandığı, başka bir deyişle işçilerin işe girip çıkmasının hızlandığı bir dönem yaşanmıştır. Bu dönemin sonunda işletmelere fazladan maliyetler yüklenmiş ve bir işçiyi kaybetmenin bile yüksek miktarda ek maliyetleri oluşturduğu hesaplanmıştır (Foxman ve Polsky, 1990:26).

Kariyerler geleneksel olarak genel yaşam modelleri veya bir insanın hayatındaki çalışmanın toplamıyla ilgilidir. Kariyer düşüncesi şimdiki faaliyet ve gelecekteki iş karakterini hesaba katmak için yapılan teşebbüsleri aşmayı ifade eder. Kariyer, belirli bir iş veya mesguliyetler arasındaki ilerlemenin bir sonucu olan insan tecrübesinin gelişmesini de içerir. Bu kavramlardan biri veya her ikisi de kariyer düşüncesi için yeterlidir (Burack ve Mathys, 1980: 37).

Kariyer başarısı kişisel olarak tanımlanır. Artık kariyer başarısının sadece yüksek maaş ve mesleki statü ile ölçülmesi gerektiği varsayılmamalıdır. Bazıları için para, ilerleme ve prestij gibi geleneksel amaçlar aynıdır. Fakat diğerleri için bu amaçlar artık cazip değildir. Çok insan şimdilerde kariyer başarısını meslek dışı boş zaman aktiviteleri ve ilişkilerini takip etmek için kendilerine izin veren bir mesleğe sahip olmak olarak tanımlar (Telci, 1992:5-7). Ancak bu yaklaşım günümüzde çok uygun değildir.

Kamu personelinin, haklarını, güvencelerini, yükümlülüklerini, güvenliklerini ve tüm hizmet koşullarını nesnel kurullarla belirten statülere göre çalışarak ve yetişerek, idari hiyerarşide yükselmesidir (Tortop, 1992:92-93). Kariyer, çalışanlara yaptıkları iş için gerekli bilgilere ve yetişme şartlarına uygun biçimde, en yüksek derecelere kadar ilerleme olanağını sağlamak olarak tanımlanır (Kalkandelen, 1972:113). Diğer bir tanımlamada ise; kariyer, memurluğun bir meslek durumuna getirilmesidir. Amacı, yetenekli kişileri hizmete çekmek ve onları hizmette alıkoymaktır. Buna göre yetenekli kişileri hizmete almak yetmemekte, bu kişilere kariyer yapma olanağı da

vermek gerekmektedir. Hizmetin etkinliği de ancak böyle sağlanabilir (Canman, 1995:18). Başka bir tanımlamada ise; kariyer, bir insanın çalışabileceği yıllar boyunca, herhangi bir iş alanında adım adım ve sürekli ilerlemesi, deney ve yetenek kazanması anlamına gelir.

Geçmişte birçok örgüt, çalışanların kariyer yolu ve gelişimi sorumluluğunu üzerlerine almışlardı, örgüt, insanların hangi durumda ve ne kadar hızla ilerleyeceğini belirlerdi. Bu yaklaşım 1950 ve 1960'lı yılların ikliminde oldukça iyi uygulandı. Ama sonraki yıllarda dünyadaki gelişmeler ve siyasi bunalımlar neticesinde çeşitli şekillerde ekonomik ve siyasi krizler yaşandı. Bu krizler işletmeler düzeyinde büyüme hızını yavaşlattı. Ancak yakın geçmişteki ortak bozulma, bu yaklaşımın çalışanların kariyerini geniş ölçüde uygulanmaz hale getirdiğini gösterdi, örgütlerin içinde buldukları ekonomik durum, hızlı teknolojik gelişme ve küçülme, çalışanlarına vaat ettikleri kariyer terfilerini yapamaz hale getirdi. Örgütler çalışanların kariyer gelişimi sorumluluğunun tümünü üstlerine aldıklarında kazanamayacaklarının farkına vardılar. İş verme ve emeklilik süresince çalışanların kariyer gelişimini kontrol etmeyi gerektiren eski strateji önemini kaybetti (Cascio, 1989:341).

Türkiye'de özel sektörde kariyer gelişim sürecinin başlaması 1980'li yılların ikinci yarısına dayanmaktadır. Bilhassa serbest piyasa ekonomisinin uygulama sürecine konulmasıyla birlikte dışa açılmaya çalışan ve insan kaynakları yönetimi bölümünü kuran ve fonksiyonlarını uygulayan işletmelerde dikkate alınmaya başlandı. Çünkü insan kaynakları yönetiminin getirdiği en önemli yenilik, felsefe ve anlayıştır. Dışa açılmaya çalışan işletmeler, insan kaynakları departmanının personel yönetiminden farkını anlamaya, fonksiyonlarını incelemeye çalıştılar ve kariyer konusu dikkatlerini çekti. Ayrıca iletişim kaynaklarının gelişmesi neticesiyle dünya çok küçüldü. Yapılan birçok araştırma, dünyanın birçok yerinde takip edilebilir duruma geldi. Gerek özel yönetimlerde gerekse kamu yönetiminde yapılan araştırmalarda benzer yol izlendi.

Kariyer konusu denildiği zaman, daha çok işletmelerin finansman açısından veya ölçek açısından ulaştıkları başarıları anlatılmaktadır. Belki de bu araçlar giderlerini karşılamak için bu yolu seçmiş bulunabilirler ama, bilimsel araştırmaların ve yazıların olmaması bir dezavantaj oluşturmaktadır. İnsan kaynakları alanındaki durum ise işletmelerin personel bulmak için verdiği reklamları kapsamaktadır. Ama yine de bu gelişmeleri gerek insan kaynakları yönetimi yaklaşımında gerekse kariyer konusunda iyiye gidişin göstergesi olarak kabul edilmektedir.

3. Kariyer planlaması ve süreci

Kariyer planlaması, bir bakıma bir iş görenin sahip olduğu bilgi, yetenek, beceri ve güdülerinin geliştirilmesiyle, çalışmakta olduğu örgüt içindeki ilerleyişinin planlanmasıdır. Kariyer planlamasının temel iki unsuru vardır. İlk unsur bireydir. Birey, kariyerini planlama konusunda kişiliğinin yapısına göre hareket edecektir. Çalışma yaşamında ve içinde bulunduğu örgütte yerini bilme ve anlama, ayrıca, giderek gelecekte nerede ve nasıl olmak istediğini belirleme durumunda olacaktır. İkinci unsur örgüttür. Örgüt, kendi temel amaç ve yönelimini gözden uzak tutmadan ve söz konusu amaç ve

yönelimlerinin gerektirdiği felsefenin bilincinde kalarak, kariyer planlamaları doğrultusunda biçimlenmiş kişisel amaç ve yönelimlere uymak ya da onları içerik ve felsefe olarak zedelemekten kendine uydurmak zorunda olmalıdır (Telci, 1992:5-7).

Kariyer planlaması; çalışanların becerilerini, ilgilerini ve değerlerini belirleme, aynı zamanda hangi seçeneklerin onlara uygunluğunu saptama ve amaçların ve amaçlarına ulaştıracak başarılı planları tespit etme sürecidir (Lebowitz ve et al, 1986:4). Bir diğer tanımlamada ise kariyer planlama; bir bakıma bir iş görenin sahip olduğu bilgi, yetenek, beceri ve güdülerin geliştirilmesiyle, çalışmakta olduğu örgüt içindeki ilerleyişin, yükselişin, planlanmasıdır (Dündar, 1994:131). Başka bir tanımlama da kariyer planlaması; kişisel kariyer hedefleriyle örgütsel kariyer imkânlarının uzlaştırılmasını içerir (Can, 1992:314).

Kariyer planlaması, kariyer yönetiminin bir bileşenidir. Kariyer yönetiminin iki bileşeni olduğu kabul edilmektedir. Bunlar: Kariyer planlama ve kariyer geliştirmedir. Bireyin örgütte kendine bir kariyer yolu seçerek bu yolda ilerlemeye başlama sürecinde, kariyer amaçlarını ve bu amaçları gerçekleştirebileceği araçları belirleme süreci kariyer planlamasıdır. Bu durumda hem bireyin hem de örgütün kariyer planlamasında eşit sorumluluklarının bulunduğu söylenir (Akat ve ark., 1994:412).

Çalışanların kariyerlerini planlama ihtiyacı hem ekonomik hem de örgütsel güçlerden doğmaktadır. Şayet organizasyonlar sürekli değişen çevrede hayatta kalmaya ve başarılı olmaya çalışıyorlarsa insan kaynakları basit bir gelişme içinde olmamalıdır. Herhangi bir dönemde insan kaynağına aniden ihtiyaç belirdiğinde kurum dışından insan kaynağına güvenmekten çok içeriden planlı şekilde yedeklenmesi gerekir. Modern çalışanlar için kişisel gelişim ihtiyacı, bir ailenin beklentileri ve toplumun ahlaki ihtiyaçlarıyla etkili bir şekilde bütünleşmesini talep etmektedir (Flippo, 1984:252). İnsanlar, doğru tutumu geliştirebilmek için meslek, bilgi ve kariyerlerini zenginleştiren ve kendilerini doyuma ulaştıran anlamlı bir etkinlik görme ihtiyacıdadırlar (Aydemir, 1995:3).

Kariyer planlama, iş tatmini veya emniyetini kendisi garanti edememesine rağmen, mantıklı şekilde icra edildiği zaman, mevcut ve yapılması güç işlerle karşı karşıya kalındığında geleceği planlama için çalışana cesaret vermektedir (Anonim, 1990:463).

Kariyer planlaması birkaç aşamadan meydana gelmektedir. Bunlar kısaca şu şekilde açıklanabilir (Aytaç, 1997:173-174):

Birinci Aşama: Bu aşamada kişiler işyerinde görev alırlar. Kişilerin iş yerinde çalışmaya başlaması, sadece yeni bir işe başlamaları anlamında olmayıp aynı zamanda yeni fırsatlar için geleceklerini oluşturmaları anlamına gelir.

İkinci Aşama: Kariyer isteklerinin incelendiği bu aşamada kişi kendisine karşı dürüst olmak zorundadır. Bu aşamada kişi, kariyeri ile ilgili kişisel amaçlarını belirlemelidir, öncelikle birey burada kendini değerlendirmeli, yetenek ve becerilerinin, ilgi ve arzularının tam bir analizini yapmalıdır.

Üçüncü Aşama: İşin gereklerinin belirlenmesi, kariyer vasıf ve sorumluluklarının araştırılmasıdır. Bu aşamada kişi kendini değerlendirmeye tabi tutmalıdır.

Dördüncü Aşama: Tam anlamıyla gerçekçi kariyer hedeflerinin belirlendiği aşamadır.

Beşinci Aşama: Kişinin saptadığı amaca ulaşması için gerekli eğitimi alması, işvereni yetenekleri konusunda ikna etmeye çalışmasıdır. Kişi artık bu aşamada istediği işi bilmektedir.

Altıncı Aşama: Kendi özelliklerine uygun bir araştırmaya başlayarak mesleki ilerleme amaçlarını da göz önünde bulundurmaktadır,

Yedinci Aşama: Birey kişisel ve mesleki amaçlarıyla bu amaçlara ulaşmak için gerekli çaba arasında denge sağlayabilmesi için kariyerindeki gelişmeleri gözden geçirir. Bu aşamada elemana yardım edilmelidir.

Kişisel kariyer planlaması çocukluktan başlayarak uzun bir iş hayatının sonuna kadar olan süreçtir. Bazı bilim adamları, kariyer planlama sürecinin emeklilikten sonra da devam ettiği görüşündedirler. Kişisel kariyer planlama sürecini iki şekilde değerlendirilebilir. Birincisi iş yaşamından önce kariyer planlama süreci. İkincisi ise, iş yaşamındaki kariyer planlama sürecidir. İş yaşamından önceki kariyer planlama süreci olan çocukluk döneminde, dış etkenlerin olduğu kabul edilmektedir. Daha doğrusu sosyal bir varlık olan insan dış hayattan veya çevreden etkilenmektedir. Bunu kendi toplumunda daha iyi görmektedir. Kişinin çocuk yaşta ne olacağı önem kazanmadan anne ve babanın çocuğunun ne olması gerektiğini tayin etmeye çalışmaktadır.

Ailenin; içinde yaşadığı çevrenin, hayat standartlarının, gelir düzeylerinin, yaptıkları işlerin çocuklar üzerinde etkileri de tartışılmazdır. Bunun yanında hayata gözünü açan çocuk, arkadaş grupları ile farklı dünyaları tanıma fırsatı bulur. Burada belki de ailesinin kendisine biçmiş olduğu kariyer kaftanının dışına çıkma arzusunda olacaktır. Burada kişinin ailesiyle, toplum yapısında var olan değerleri dikkate alıp almamak arasında çatışmaya düşebilir. Gelişmeye devam eden kişi, bulunmuş olduğu ortamda kendi performans durumuna, yetenek ve kabiliyetlerine göre bir yol seçip ve bu yolda devam ettiği müddetçe ilerleyecektir. Seçilen kariyerde ve yolda rehberlerin, danışmanların olması kişinin doğru karar vermesine yardımcı olacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken konu bütün kararların rehber veya danışmana bırakılmamışdır. Çünkü rehber veya danışmanlar sadece performanslarını dikkate alarak değerlendirme yaptığında yanlış kararlar ortaya çıkacaktır. Bunları önlemek içinde rehberler, kişilerle yakın ilişki kurmalı veya ailesinden kişinin gelişim süreci ve psiko-sosyal yapısı hakkında bilgi edinmelidirler.

Olgunlaşan kişi evden ayrılma aşamasında hayatının ne anlama geldiğini değerlendirecektir. İş yaşamına başlamasından itibaren, kariyer planlama sürecine, kişisel planlama, örgütsel planlama ve kariyer danışmanlarının etkisi olacaktır. İş hayatındaki kariyer planlaması, kişisel kariyer amaçlarını belirleme süreci ile bunları başaracak gelişimsel aktivitelerin üretilmesidir. Kariyer planlaması aslında personel birimleri tarafından yönlendirilir ve planlama yapmaya sevk edilir. Genel anlamda kariyer planlaması, bir kişinin gelecek çalışmasının planlama sürecidir. Bu süreçte, kişiler bilgilerini, değerlerini, amaçlarını ve kapasitelerini analiz ederler. Elde edilebilir fırsatları değerlendirirler. Şu anki işle ilgili aktiviteleri

etkileyecek kararlar alırlar. Arzu edilen sonuçlara ulaştıracak gelişme planlarını meydana getirirler.

Kişisel kariyer planlaması bir firmanın tüm insan kaynakları planlama sürecinin bir parçasıdır. Kariyer planlama sürecinde başarı için örgütsel ve kişisel planların uyum içinde olması gerekir.

Herkes kariyer sahibidir, fakat herkesin kariyer planı yoktur. Kariyer, geniş şekilde kabul edilen sağduyulu bir kavramdır; fakat insanların çok azı gerçekten mantıklı bir şekilde kariyerlerini analiz etme ya da gelecek kariyer planını çizme çabasında olmuşlardır.

Kişisel kariyer planlamada en önemli özellik kişinin kendi kendini değerlendirmesidir. Kariyer planlamasının başlangıç noktası, bireyin kendini tanımasıyla başlar. Bir birey, bir kariyere ilişkin karar vermeden önce kendini anlamaya ve kendisi için neyin önemli olduğuna, onu heyecanlandırıcı şeyin ne olduğuna ve sonuçta ödülünün ne olacağına karar vermek zorundadır. Gelişme yolunda kendini anlamak ve bilmek şarttır. Kendini bilmek ve değerlendirmek demek; güçlü ve zayıf yönleriniz, dışarıdan nasıl görüldüğünüz, kimlerin rakibiniz olduğu ve neleri sizden daha iyi yaptıkları konusunda kendinize karşı dürüst olmak demektir (Tracy, 1997:13). Eğer gerçek kapasitemizin farkına varır ve kendimize yeni bir bakış açısıyla bakabilirsek, çevremizde hızla değişmekte olan ortam karşımıza çok sayıda fırsat çıkarabilir. Eğer kendi yeteneklerimizin farkına varamazsak, aynı ortam bu sefer tehditlerle dolu, sevgisiz, karışık, hatta umutsuz bir hal alacaktır (Cashman ve Feldman, 1998:16). Bireyin değer, ilgi ve beceriler konusunda bir anlayış kazanması, onun için doğru olan bir kariyer yapmasına yardımcı olacaktır.

Fırsattan **tanımlama** aşamasında birey, kariyer alanlarının farklı tiplerini ortaya koyarak seçenekleri belirlemeye çalışır. Bugün, farklı sosyal eğilimler, iş, şahsi fark ve organizasyon ihtiyacı, kariyer seçiminin önemli etmenlerini oluşturur. Bir kariyer seçiminin niçin ve nasıl olduğu konusunda hemen hemen yeni bir perspektif ortaya çıkmıştır (Burack ve Mathys,1980 :70). Araştırma veya seçenek belirleme olarak da adlandırılan bu aşama, bireyin kariyer alternatiflerini ortaya koyması ve kendi ilgileri ve davranışlarına ilişkin iş imkanlarının daraltılmasını içerir.

Hedef belirlenmemesi aşaması ise, başarıyı etkileyebilecek en önemli dönemlerden biridir. Kişiyi amacına ulaştıracak olan hedefleri belirlemeden, iş hayatında bir yere varılamaz. Kariyer planının olması halinde amaçlara, belirlenen mantıklı hedeflerle ulaşılabilir. O yüzden hedefler, bir anlam taşıyacak kadar yüksek olmalıdır (Conarroe, 1989:95-96). İnsanların işlerini nasıl ele aldıkları, hedeflerini nasıl gördüklerine büyük ölçüde bağlıdır, önemsiz olduğuna inandıkları hedefleri varsa, ona ulaşmak için yaptıkları iş, az değer taşır. Hedefler değerli görünürse tersi geçerli olur. Hedefleri amaçlara dayandırmanın bir nedeni de budur. Hedefler değer verilen bir amaca katkıda bulunduğu, o hedeflere ulaştıran iş, daha önemli olur (Maxwell ve Dornan, 1995:63-64). Kişisel farklılıklara bağlı olarak bireylerin amaçları değişecektir. Önemli olan, hedeflerin var olmasıdır. Birey güçlü ve zayıf yönlerini, ilgi alanlarını ve değerlerini, kendi mesleki alanlarına göre belirledikten sonra kariyer hedeflerini oluşturabilir. Bu da orta ve uzun dönemli hedefler koymayı gerektirir. Büyümeyi yönlendiren hedefler ilerlemeye açık

olmalıdır. Bu sayede birey yeni yetenekler ve yeni bakış açıları kazanır.

Son olarak kariyer planının oluşturulması ve uygulanması aşamasında ise; plan, bireyin hedefine ulaşırken düzenli kontrollü ilerlemesi ile hedefin zamanında gerçekleşmesini sağlamak için kullanılan önemli bir araçtır. Kariyer başarısı, satranç oyununa benzer. Aynı şekilde, hedefe ulaşmak için oluşturulan plan istenildiği şekilde uygulanırsa hedefe ulaşılır.

Kişisel kariyer planlamasının üç sonucu vardır. Bunlar aşağıda açıklandığı gibidir (Walker, 1980:328):

-Hayat Planlaması: Kişinin kendi kapasiteleri, ilgileri, hayattaki gayeleri hakkında yeni sonuçlar oluşturmasıdır.

-Gelişme Planlaması: Gelecek iş atamaları için hedefler, ilerlemeyi sağlayan gelişimsel aktiviteler ve diğer gelecek kariyer planlarının yapılmasıdır.

-Performans Planlaması: Özel hedefler ve planlar, çalışma öncelikleri, iş öncelikleri, şu anki iş atamasında ödül beklentilerinden meydana gelmektedir.

4. Araştırma bulguları

Araştırma Türkiye’de kamu ve özel sektör bankacılığındaki kariyer planlaması, yönetimi ve gelişimi konularında aralarındaki benzerlik ve farklılıkları karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Yapılan araştırmalarda özel sektörün kariyer konusuna çok önem verdiği anlaşılmaktadır. Kamu personel yönetiminde ise, kariyer yönetiminin yıllardan beri var olduğu ve uygulandığı bilinmektedir. Hatta kariyerin Devlet Memurları Kanunu’na göre tarifi dahi yapılmaktadır. Bunun için araştırmada özel sektörde dile getirilen kariyer yaklaşımı ile kamu yönetiminde yasalarla belirlenmiş kariyeri karşılaştırmaya çalışılacaktır.

Araştırmada kamu yönetimi ile özel sektörün karşılaştırması yapılabilmesi için; faaliyet alanları, çalışma yöntemleri ve çalıştırdıkları personelin özelliklerindeki yakınlık ve kariyer konusuna diğer sektörlere göre daha fazla önem verdiğinden dolayı bankacılık ve finans sektörü seçilmiştir. Konuya uygun olması ve gerçek değerlerin yakalanabilmesi için bankaların genel müdürlüklerinde çalışma yapılmıştır. Çünkü genel müdürlüklerde çalışanların kariyer konusunda diğer şubelerden daha fazla bilgiye ve öğrenime sahip olabilecekleri düşünülmüştür. Onun için araştırma yapma yerleri olarak Ankara ve İstanbul vilayetleri belirlendi. Genellikle, Ankara’da kamu yönetimine ait bankaların genel müdürlükleri, İstanbul’da ise; özel sektöre ait bankaların genel müdürlükleri bulunmaktadır. Çalışma yapılan bankaların sektörlere göre sadece isimleri yazılacaktır. Ama isimlere göre değerlendirme yapılmayacaktır. Kamu yönetiminde çalışma yapılan bankalar içerisinde; Merkez Bankası, Ziraat Bankası, Vakıflar Bankası, Halk Bankası, Emlak Bankası ve Türk Ticaret Bankası bulunmaktadır, özel sektöre ait bankalar içerisinde; İş Bankası, Şeker Bankası, Yapı Kredi Bankası, Pamuk Bank, Toprak Bank, Es Bank, Albaraka Türk, Tütün Bank, Sümer Bank ve Türkiye Ekonomi Bankası yer almıştır.

Araştırma, kamu ve özel sektör bankacılığındaki meslek seçimi ve kariyer planlaması, konularında benzerlik ve farklılıkları karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Araştırmada yüz yüze anket yoluyla veri toplama yöntemi kullanılmıştır.

Çalışanlara yönelik ankette bir kişinin kariyer/meslek seçiminden emekli oluncaya kadar geçecek olan kariyer aşamaları öğrenilmeye çalışılmıştır. Bunu için, uygulanan anketin ilk 7 sorusunda çalışanların, mesleğe karar verirken nelerden etkilendiğini, sonraki 8 soruda, kariyer planlaması yaparken nelerin etkili ve önemli olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırma sonuçları $\alpha = 0.05$ hata payı ile Ki Kare yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmada Ki Kare uygulaması, SPSS programında çalışarak yapılmıştır. Çalışanlara uygulanan anket 200 ile sınırlandırılmıştır. Yukarıda isimleri belirtilen 16 bankadan 6’sı kamu ve 10’u özel bankalardır. Eşitlik sağlanabilmesi için 10 özel bankadan 4 ü çıkartılmıştır. Çıkartma işlemi bölüm yöneticiliğine ve cevapların tamlığına bakılarak yapılmıştır.

a. Araştırmanın Hipotezleri

H1: Kişilerin şu anki mesleklerine karar verirken ailelerin etkili olup olmaması kamu ve özel sektör bankacılık faktörüne göre değişmektedir, $\alpha = 0.05$

H2: Kişilerin şu anki mesleklerine karar verirken arkadaşlarının etkisi kamu bankacılığına göre değişmektedir, $\alpha = 0.05$

H3: Kişilerin şu anki mesleklerine karar verirken idealindeki meslek olup olmaması kamu ve özel sektör bankacılığına göre değişmektedir, $\alpha = 0.05$

H4: Kişilerin mesleğe karar vermelerinde mesleğin çekici olması kamu ve özel sektör bankacılığına göre değişmektedir, $\alpha = 0.05$

H5: Kişilerin mesleğe karar vermelerinde işsiz kalmama düşüncesi kamu veya özel sektör bankacılığına göre değişmektedir, $\alpha = 0.05$

H6: Kişilerin mesleğine karar verirken gelecek teminatını olup olmaması özel veya kamu sektörü bankacılığına göre değişmektedir, $\alpha = 0.05$

H7: Kişilerin mesleğini seçerken parasal açıdan doyurucu olup olmaması kamu ve özel sektör bankacılığına göre değişmektedir, $\alpha = 0.05$

H8: Kişilerin mesleğini seçerken gelecekteki kariyerlerini düşünmeleri kamu ve özel sektör bankacılık faktöründe değişmektedir, $\alpha = 0.05$

H9: Kişi, kariyer planlaması yaparken hedefinin olup olmamasında kamu ve özel sektör bankacılık faktörünün etkisi olmaktadır, $\alpha = 0.05$

H10: Kariyer planı yapılırken kişinin ve kurumun kariyer planı oluşturmasında kamu ve özel sektör bankacılık faktörünün etkisi vardır, $\alpha = 0.05$

H11: Kariyer planı yapan kişinin kurumdan ayrılmaması kamu ve özel sektör bankacılığına göre değişmektedir, $\alpha = 0.05$

H12: Kişi kariyer planı yaparken kariyer danışmanın olup olmaması kamu ve özel sektör bankacılığına göre değişmektedir, $\alpha = 0.05$

H13: Kişiler kariyer planlaması yaparken danışman tercihinin nereden olmasına kamu ve özel sektör bankacılığının etkisi vardır, $\alpha = 0.05$

H14: Çalışanların kurum içinden danışmanlarını seçmesinde kamu ve özel sektör bankacılık faktörü etkili olmuştur. $\alpha = 0.05$

b. Araştırmanın Bulguları

Tablo 1: Kamu ve Özel Sektör Bankacılığına Göre Kişilerin Şu Anki İşlerine Karar Vermelerinde Ailelerin Etkisi

Tercih/Sektör	Kamu	Özel	Toplam
Evet	19	8	27
Hayır	60	67	127
Kısmen	21	25	46
Toplam	100	100	200

Şu anki mesleğinizi seçerken ailenizin etkisi oldu mu? Sorusuna çalışanların 127 tanesi tabloda da görüldüğü gibi “hayır” cevabı vermişlerdir. “Kısmen” cevabı verenler ile “evet” cevabı verenleri birleştirildiğinde, kamu yönetiminde çalışanların 40’ı, özel sektörde ise 33’ ü ailesinin etkisi olduğunu kabul etmiştir.

Tablo 2: Kişilerin Şu Anki Mesleklerine Karar Verirken Kamu ve Özel Bankacılığına Göre Arkadaşların etkisi

Tercih/Sektör	Kamu	Özel	Toplam
Evet	3	12	15
Hayır	87	69	156
Kısmen	10	19	29
Toplam	100	100	200

Tablo değerlendirildiğinde iki sonuç meydana çıkmaktadır. Birincisi meslek seçiminde arkadaşların etkisi olmadığı üzerine yoğunluğun oluşmasıdır. İkincisi ise sektörel olarak meslek seçiminde arkadaşların etkili olduğudur. Çünkü özel sektör ve kamu yönetimi bankacılığı açısından değerlendirilirse fark ortaya çıkmaktadır, özel sektörde 31 çalışan arkadaşlarının etkili olduğunu kabul ederken, kamu yönetiminde bu rakam 13’ e düşmektedir. Ayrıca etkili olmama noktasında da sektörel fark söz konusudur. Kamu yönetiminde çalışanların 87, Özel sektörde çalışanların 69 tanesi “hayır” cevabı vermiştir.

Tablo 3: Kamu Yönetimi ve Özel Sektör Bankacılığında Kişilerin Şu Anki Mesleklerine Karar Verirken İdealindeki Meslek Olup Olmaması

Tercih/Sektör	Kamu	Özel	Toplam
Evet	29	26	55
Hayır	39	31	70
Kısmen	32	43	75
Toplam	100	100	200

Kişiler idealindeki mesleğe karar verirken yüksek öğrenim tercihi yapma aşamasından itibaren tam serbest olamamaktadırlar. Kişinin öğrenim gördüğü alanla ilgi duyduğu alan farklı olmaktadır. Bu sonuç ileri ki yıllarda bitirmiş olduğu bölümlerle, yaptığı iş arasında bağlantıyı kopartmaktadır.

Tablo 4: Kişilerin Mesleğe Karar Vermelerinde Mesleğin Çekici Olması İle Kamu ve Özel Sektör Bankacılığı Arasında İlişki

Tercih/Sektör	Kamu	Özel	Toplam
Evet	36	40	76
Hayır	33	29	62
Kısmen	31	31	62
Toplam	100	100	200

Tabloda da görüldüğü gibi “evet”, “hayır” ve “kısmen” cevapları veren kişiler arasında kamu sektöründe ve özel sektörde pek fark olmamıştır.

Tablo 5: Kişilerin Mesleğe Karar Vermelerinde İşsiz Kalmamalarında Kamu ve Özel Sektör Bankacılığı Faktörü

Tercih/Sektör	Kamu	Özel	Toplam
Evet	54	35	89
Hayır	27	41	68
Kısmen	19	24	43
Toplam	100	100	200

Tablo incelendiğinde kamu yönetimine mensup 54 çalışan işsiz kalmamak için “evet” derken, özel sektörde bu rakam 35’ e düşmektedir. Yine kamu yönetiminde 27 çalışan özel sektörde 41 çalışan “hayır” cevabı vermiştir. Burada da sektörel bir fark görülmektedir.

Tablo 6: Kişilerin Mesleğine Karar Verirken Gelecek Teminatının Olmasında Kamu veya Özel Sektör Bankacılığı Faktörü

Tercih/Sektör	Kamu	Özel	Toplam
Evet	81	51	132
Hayır	7	13	20
Kısmen	12	36	48
Toplam	100	100	200

Yukarıda tabloda da görüldüğü gibi mesleğinize karar verirken gelecek teminatının olması etkili oldu mu? sorusuna kamu bankacılık sektöründe çalışanların 81’i başka bir deyişle %81’i “evet” cevabı vermişlerdir. Aynı soruya özel sektörden %51 oranında “evet” cevabı gelmiştir. Buda kamu yönetiminde istihdam olanların bir önceki sorumuzda yapılan yorum ile bu soruya verilen cevap arasında yakın bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Tablo 7: Kamu Yönetimi ve Özel Sektör Bankacılığında Meslek Seçimi ve Parasal Açıdan Doyuruculuk

Tercih/Sektör	Kamu	Özel	Toplam
Evet	45	36	81
Hayır	24	29	53
Kısmen	31	35	66
Toplam	100	100	200

Tablo incelendiğinde cevapların birbirlerine yakın olduğunu görülmektedir. Her iki sektörün “evet” ve “kısmen” cevapları toplandığında %71 oranlarında parasal açıdan doyurucu bulmaları önemli bir sonuçtur, özel sektörde parasal açıdan doygunluğun yüksek olması belenirken kamu yönetimi bankacılığında çalışanlarında aynı oranlarda doyurucu bulmaları önemlidir.

Tablo 8: Kişilerin Mesleğini Seçerken Gelecekteki Kariyerlerini Düşünmelerinde Kamu ve Özel Sektör Bankacılık Faktörünün Etkisi

Tercih/Sektör	Kamu	Özel	Toplam
Evet	51	72	123
Hayır	27	12	39
Kısmen	22	16	38
Toplam	100	100	200

Tablo incelendiğinde özel sektör çalışanlarının mesleğini seçerken %72 oranında gelecekteki kariyerlerini düşünmeleri bir anlamda özel sektör çalışanlarının kariyer konusunda daha fazla bilgiye önem verdikleri anlamını çıkarmaktadır. Aynı soruya kamu yönetiminde bankacılığında çalışanlar, %51 oranında “evet” cevabı vermişlerdir. Ayrıca “hayır” cevapları da yukarıda belirttiklerimizi teyit etmektedir. Özel sektör bankacılık

sisteminde kariyer düşüncesi taşımayanlar %12 iken, kamu bankacılık sisteminde bu oran %27 gibi bir rakamı oluşturmaktadır.

Tablo 9: Kamu ve Özel Sektör Bankacılık Faktörünün Kişilerin Kariyer Planlaması Yapması İçin Hedefi Olmasında Etkisi

Tercih/Sektör	Kamu	Özel	Toplam
Evet	78	82	160
Hayır	10	8	18
Kısmen	12	10	22
Toplam	100	100	200

Tabloda da görüldüğü gibi gerek kamu bankacılık sisteminde çalışanlar gerekse de özel sektör bankacılık sisteminde çalışanlar arasında fark meydana gelmemiştir.

Tablo 10: Kişinin ve Kurumun Birlikte Kariyer Planı Yapmasının Etkinliği

Tercih/Sektör	Kamu	Özel	Toplam
Kişinin Planı	11	22	33
Kurumun Planı	11	3	14
Her İkisinin	78	75	153
Toplam	100	100	200

Tablo incelendiğinde, kişinin kariyer planı yapmasını, %22 oranında özel sektör ve %11 oranında kamu yönetimi çalışanları uygun bulmaktadırlar. Kurumun kariyer planlaması yapmasını %11 oranında kamu yönetimi ve % oranında özel sektör çalışanları istemektedir.

Tablo 11: Kariyer Planı Yapan Kişinin Kurumdan Ayrılması

Tercih/Sektör	Kamu	Özel	Toplam
Evet	64	63	127
Hayır	12	15	27
Fark Etmez	24	22	46
Toplam	100	100	200

Tablo incelendiğinde tercihler arasında sektörel açıdan hissedilir farkın olmadığı görülmektedir. Yapılan görüşmelerde özel sektör bankacılığında çalışanların sık olarak işten ayrılmalarına rastlanmaktadır.

Tablo 12: Kamu ve Özel Sektör Bankacılığında Çalışanların Kariyer Planlaması Yapması İçin Kariyer Danışmanı Olmasının Etkisi

Tercih/Sektör	Kamu	Özel	Toplam
Evet	59	61	120
Hayır	18	24	42
Fark Etmez	23	15	38
Toplam	100	100	200

Buna göre, Kişi kariyer planı yaparken kariyer danışmanın olup olmaması kamu ve özel sektör bankacılığına değişmemektedir. Her iki sektöre mensup çalışanlarda aynı oranlarda “evet”, “hayır”, “kısmen” cevaplarını vermişlerdir.

Tablo 13: Kariyer Planı Yapılırken Danışmanların Nereden Olması Gerekliği

Tercih/Sektör	Kamu	Özel	Toplam
Kurum İçinden	76	65	141
Kurum Dışından	24	33	57
Toplam	100	98	198

Kamu ve özel sektör bankacılığına mensup çalışanlar çoğunlukla danışmanların kurum içinden olmasını istemelerine rağmen, belirli oranlarda çalışanlar da kurum dışından olmasını istemektedir. Ama burada kamu

sektöründe çalışanların %76’sı özel sektörde çalışanların %65’i kurum içerisinde danışman istemektedir.

Tablo 14: Kamu Yönetimi ve Özel Sektör Bankacılığında Kurum İçi Kariyer Danışman Tercihi

Tercih/Sektör	Kamu	Özel	Toplam
Kariyer Hakkında Uzman	27	36	63
Personel/İnsan Kaynakları Bölümünde Çalışan veya Yönetici	39	23	62
Bağlı Bulunan Bir Yönetici	10	8	18
Toplam	76	67	143

Çalışanların sektörlere göre kurum içerisinde danışman istemelerinde bir fark olduğunu görülmektedir. Kamu bankacılık sektöründe çalışanların %36’sı danışmanın “kariyer hakkında uzman” olmasını isterken, özel sektörde çalışanların %54’ü danışmanın “kariyer hakkında uzman” olmasını istemiştir. Bu yine danışmanın “Personel/İnsan Kaynakları Bölümünde Çalışan veya Yönetici” olmasında da fark ortaya çıkmıştır. Kamuda çalışanların %51’i tarafından istenmiştir. Alt yapı olarak teknik yönden kişisel ilişkilerin önemli olduğu görülmektedir, özel sektör çalışanları tarafından ise %34 oranında istenmiştir. Burada daha önce ki sayfalarda özel sektörde çalışanlarının kariyer konusunu daha iyi bildikleri belirtilmiştir.

c. Hipotezlerin Test Edilmesi

Tablo 15: Hipotezlerin Anlamlılık Düzeyleri

Hipotezler	Değer	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Düzeyi
H ₁	5.21513	2	0.07371
H ₂	10.27003	2	0.00589
H ₃	2.69126	2	0.26038
H ₄	0.46859	2	0.79113
H ₅	7.51993	2	0.02328
H ₆	20.61818	2	0.00003
H ₇	1.71412	2	0.42441
H ₈	10.30197	2	0.00579
H ₉	0.50404	2	0.77723
H ₁₀	8.29692	2	0.01579
H ₁₁	0.42816	2	0.80728
H ₁₂	2.57469	2	0.276
H ₁₃	2.25924	1	0.13282
H ₁₄	5.0907	2	0.07845

“Kişilerin şu anki mesleklerine karar verirken arkadaşlarının etkisi kamu ve özel bankacılığına göre değişmektedir” hipotezine dair Pearson Ki Kare değeri 10.27003, serbestlik derecesi (df) 2 ve anlamlılık düzeyi

0.00589 olarak çıkmıştır. Buna göre, kişilerin şu anki mesleklerine karar verirken arkadaşlarının etkisi kamu ve özel bankacılığına göre değişmektedir.

“Kişilerin mesleğe karar vermelerinde işsiz kalmama düşüncesi kamu veya özel sektör bankacılığına göre değişmektedir” hipotezine dair Pearson Ki Kare değeri 7.51993 serbestlik derecesi (df) 2 ve anlamlılık düzeyi 0.02328 olarak çıkmıştır. Burada da sektörel bir fark görülmektedir. Türkiye’de bilindiği gibi kamu yönetiminde istihdam olmuş kişilerin çoğu devlet güvencesini çok önemli bulmaktadırlar. Bu soru bankacılık sektöründe de kendisini göstermektedir.

“Kişilerin mesleğine karar verirken gelecek teminatını olup olmaması özel veya kamu sektörü bankacılığına göre değişmektedir” hipotezine dair Pearson Ki Kare değeri 20.61818, serbestlik derecesi (df) 2 ve anlamlılık düzeyi 0.00003 olarak çıkmıştır. Buna göre, kişilerin mesleğine karar verirken gelecek teminatını olup olmaması özel veya kamu sektörü bankacılığına göre değişmektedir.

“Kişilerin mesleğini seçerken gelecekteki kariyerlerini düşünmeleri kamu ve özel sektör bankacılık faktöründe değişmektedir” hipotezine dair Pearson Ki Kare değeri 10.30197 serbestlik derecesi (df) 2 ve anlamlılık düzeyi 0.00579 olarak çıkmıştır. Buna göre, kişilerin mesleğini seçerken gelecekteki kariyerlerini düşünmeleri kamu ve özel sektör bankacılık faktöründe değişmektedir.

“Kariyer planı yapılırken kişinin ve kurumun kariyer planı oluşturmasında kamu ve özel sektör bankacılık faktörünün etkisi vardır” hipotezine dair Pearson Ki Kare değeri 8.29692 serbestlik derecesi (df) 2 ve anlamlılık düzeyi 0.01579 olarak çıkmıştır. Buna göre, kariyer planı yapılırken kişinin ve kurumun kariyer planı oluşturmasında kamu ve özel sektör bankacılık faktörünün etkisi vardır.

Bu beş değer hariç diğer değerlerde kariyer ve kariyer planlaması açısından kamu yönetimi ve özel sektör bankacılığı arasında değişiklik olmadığı görülmüştür. H1, H3, H4, H7, H9, H11, H12, H13, H14 hipotezleri kabul edilmemiştir.

5. Sonuç

Kişilerin, mesleğe başlamadan önce, kariyerlerine karar verme dönemi çok önemlidir. Çünkü, kariyer kararlarındaki isabetin, İlerdeki bütün kariyer kararlarının en az yarısı kadar önemli olduğuna inanılmaktadır. İnsanlar, bir kere karar verdikten sonra belirli bir dönem kariyerleriyle ilgili faaliyetlerde pek bulunmamaktadırlar. Kişiler, genellikle kendileri veya örgüt ekonomik kriz içerisinde girdiğinde kariyerleriyle ilgili faaliyet göstermektedirler. Türkiye’de meslek yaşamında kariyer konusundaki faaliyetler, bir mesleğe karar vermayla başlar ve kariyer yaşamının sonuna kadar devam eder.

Çalışanların kariyer kararlarını, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkelerdeki kararlar olarak iki temel esasa göre değerlendirmek gerekir. Gelişmiş ülkelerde kişilerin kariyer kararları yazılı kaynaklardan öğrenilebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye’de ise, kariyer kararlarının oluşumu ve şekillenmesi üzerine araştırmalar yapılmaktadır. Şurası bir gerçektir ki, ülkemizde çalışanlar, kariyerlerine karar verirken gelişmiş ülkelere nazaran daha az alternatif ve imkanlara sahip bulunmaktadır. Alternatiflerin ve

imkanların düzeyini belirleyen faktörler ise, ülkelerin gelişmişliği ile orantılıdır. Gelişmiş ülkelerde kişiler, karar verme dönemlerinde; kariyerlerin çekiciliği, birden fazla kariyer alternatifinin olması ve idealindeki kariyere ulaşmanın kolay olması gibi faktörler nedeniyle daha iyi değerlendirme yapabilmektedir. Birden fazla kariyer alternatifi ile karşılaşıldığında matematiksel hesaplamalar dahi yapılmaktadır. Mesleğe başlayacak olanlar, hangi alternatifin kendisine daha fazla fayda sağlayacağı ve kendisinin o kariyere ne beklediğini iyi bir şekilde hesaplamaktadır. Gelişmemiş ülkelerdeki kişiler, en baştan, fazla kariyer alternatifi ile karşılaşmamaktadırlar. Çoğunlukla karşılaştıkları ilk kariyer alternatifini seçme yoluna gitmektedirler.

Meslek seçimi veya kariyere karar verirken kişilerin sektörel farkı çok iyi bir şekilde değerlendikleri görülmektedir. Kamu yönetimi çalışanları şu anki mesleklerini seçerken tekrar işsiz kalmama ve devlet tarafından verilen güvenceyi önemli bulmaktadırlar. Bu karar ve değerlerin aynı zamanda toplum olarak önemli bulunduğu bir göstergesidir. Çünkü ailelerinin kariyer karar etkisinde kamu yönetimi çalışanlarının daha baskın olduğu görülmektedir.

Kariyerlerine karar verdikten sonra çalışanlar, genellikle, kendi gelecekleri hakkında bilgiye sahip olmak istemekte ve bundan sonra çalıştıkları sektörlere göre kariyer planı yapma ihtiyacı duymaktadırlar. Birçok çalışan, iş hayatının ilk yıllarında kariyerinden çok farklı konularla ilgilenmektedirler. Daha sonra ya çevresinden gelen uyarılarla ya da bizzat planlama ihtiyacı hissetmesi ile planlama yoluna gitmektedir.

Son olarak araştırma açısından sınırlama taşıyan bazı konular aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Kuramsal çerçeve oluşturulurken ülkemizdeki tüm kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır.
- Kariyer konusunda örgütlerin aynı iş kolu içerisinde oluşturulmasına dikkat edilmiştir.
- Birebir eşitlik içerisinde örgütlerin bulunması mümkün olmamıştır. Yaptıkları iş ve çalıştırdıkları personel açısından çok benzerlik gösteren kurumlar olarak finans ve bankacılık sektörü seçilmiştir.
- Kariyer alanında, kariyere karar verme, kariyer planlaması, kariyer yönetimi ve kariyer geliştirme ile ilgili çalışmalar yapılmaya çalışılmıştır.

Kaynaklar

- Akat, İter, Budak, Gönül, Budak, Gülay. (1994), İşletme Yönetimi, Beta Basım Yayım, 450 s., İstanbul.
- Anonim, 1990. American College of Healthcare Report an Baccalaureate Career Development, 463 s.
- Ataol, Alpay, (1989), Kariyer Yönetimi, 2 s., İzmir.
- Aydemir, Nilgün, (1995), 2000’ li Yıllara Doğru Özel Sektör ve İmalat Sanayinde İnsan Kaynakları Yönetimi ve Kariyer Arayışları, TÜGİAD Yayınları, 2 s. İstanbul.
- Aytaç, Serpil, (1997), Çalışma Yaşamında Kariyer, Epsilon Yayınları, 173-174 s. İstanbul.
- Burack, Elmer H., Mathys, Nicholas J. (1980), Career Management in Organization, A Practical Human Resource Planning Approach, Published By Brace-Park Press, 37 s.

- Can, Halil, (1992), Organizasyon ve Yönetim, Adım Yayıncılık, 314 s., Ankara.
- Can, Halil, Akgün, Ahmet, Kavuncubaşı, Şahin, (1995), Kamu ve Özel Kesimde Personel Yönetimi, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Cascio, Wayne F., (1989), Managing Human Resources, McGraw-Hill Company, Second Edition, 341 s., New York.
- Cashman, Kevin Feldman, Janet, (1998), Yeni Tür İş Sözleşmesi, Exccuüve Excellence, s. 16.
- Conarroce, Richard R. (1989), Yönetimde 32 Altın Kural İş Hayatında Daha Nasıl Başarılı Olursunuz, İlgi Yayıncılık, 95-96 s., İstanbul.
- Eryılmaz, Bilal, (1997), Kamu Yönetimi, Erkam Yayınları, 243 s., İstanbul.
- Flippo, Edvvin B., (1984), Personnel Management, McGraw-Hill Book Company, Sixth Edition, 250 s., New York.
- Foxman, Caretta D., Walter, L. Polsky, (1990), "Career Counselor", Personnel Journal, September, 20-30.
- Gönen, Dündar, (1994), Kariyer Planlama Sürecinde İnsan Kaynakları Bilgi Sistemlerinden Yararlanılması ve Bir Model, 131 s.
- Lebowitz, Zedy B., Farren, Ceala, Kaye, Beverly L., (1986), Desininng, Careers Developments Systems, Jossy-Bass, Publishers, 4 s., San Francisco.
- Maxwell, John, Doman, Jim, (1995), Başarı İçin Stratejiler, Sistem Yayıncılık, 63-64 s., İstanbul.
- Mondy, R. Wayne, Noe, Robert M., (1989), Personnel The Management Of Human Resources, Third Edition, 336 s., New York.
- Stoner, James A.F., (1982), Management, 2. Ed. Prentice-Holl, Inc-Englevord Cliffs, 569 s., New Jersey.
- Track, Brian, (1997), Maksimum Başarı, Executive Excellence, 13 s.
- Tutum, Cahit, (1979), Personel Yönetimi, TODAİE Yayıncılık, 23 s., Ankara.

Coğrafi İşaretleme Kapsamında Kocaeli Gastronomik Ürünlerinin Değerlendirilmesi

Tülay POLAT ÜZÜMCÜ¹, Ömür ALYAKUT¹, Nükhet ADALET AKPULAT²

¹Kocaeli Üniversitesi Kartepe Turizm Meslek Yüksekokulu, Kocaeli

²Ege Üniversitesi Çeşme Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu, İzmir

Özet

Yöresel değerlerin korunarak sonraki kuşaklara bozulmadan aktarılabilmesi tüm dünyada önemle üzerinde durulan bir konudur. Coğrafi işaretler de bu amaçla kullanılan bir uygulamadır. Bu amaca ek olarak coğrafi işaretleme, bir ürünün ait olduğu yeri göstermekte ve belirli özelliklere sahip olduğunu garanti etmektedir. Kırsal turizmin yöresel ürünlerin sunulması temeline dayandığını söylemek mümkündür. Bu nedenle coğrafi işaretleme kırsal turizm için büyük önem taşımakta, yöre ile özdeşleşmiş ürünler coğrafi işaretleme ile ön plana çıkarılmakta, kırsal turizme katılan sayısını artırılmakta, dolayısı ile yörenin ekonomik ve sosyal açıdan gelişmesini sağlamaya yardımcı olmaktadır. Bu kapsamda, çalışmanın konusu Kocaeli'nin coğrafi işaret kapsamında değerlendirilen/değerlendirilebilecek gastronomik ürünlerinin ortaya konulması ve kırsal turizm açısından değerlendirilmesidir. Araştırmada, öncelikle ilgili yazın taranarak Kocaeli ilinin gastronomik ürünleri belirlenecek ve bu ürünlerin gastronomi turizmi, kırsal turizm ve kent turizmine olası etkileri açıklanmıştır.

Anahtar sözcükler: Coğrafi işaretleme, Kırsal turizm, Kocaeli

Evaluation of Gastronomic Products that Belong to Kocaeli within the Scope of Geographical Indication

Abstract

Preserving local values and transferring them to next generations without any degeneration is an important issue all over the world. Geographical indication is an application used precisely for providing this mentioned preservation. Besides its mentioned purpose, geographical indication also shows where a product belongs to and guarantees that it has certain properties. It is possible to say that rural tourism is based on the presentation of local products. Therefore, geographical indication is of great importance for rural tourism. Products identified with the region are placed on the foreground with geographical indication and they increase the number of rural tourism participants. As a consequence of this increase, geographical indication helps in ensuring the economic and social development of the region. In this context, main objective of this study is to introduce the gastronomic products of Kocaeli which are evaluated / shall be evaluated under the geographical indication and also to assess these products considering rural tourism. In this study, firstly the related literature will be scanned, gastronomic products of Kocaeli will be determined and the possible effects of these products on gastronomic tourism, rural tourism and urban tourism has been explained.

Key words: Geographical Indication, Rural Tourism, Kocaeli

1. Giriş

Günümüzde insan ihtiyaçları, alışkanlıkları ve zevkleri değişmekte ve yeniden şekillenmektedir. Özellikle tarım, gıda gibi temel ihtiyaçların üretiminde yeni teknolojilerin kullanılması, sosyal ve çevresel maliyetlerin göz önüne alınmaya başlanması sonrasında, geleneksel ve yöresel ürünlere eğilim artmıştır. Bu anlamda tüketiciler, tükettikleri gıdaların menşeyini araştırmaya, nasıl bir üretim sürecinden geçtiğine ve doğayı nasıl etkilediğine dikkat etmeye başlamışlardır. Küreselleşen dünya ticareti çok ve çeşitli ürününün üretilmesi yanında, aşırı kar elde etme düşüncesini beraberinde getirmiş, bu da geleneksel gıdalar yerine içeriği ile oynanmış ürünlerin üretimini artırarak tüketicinin sağlığını tehlikeye atmaya başlamıştır (Orhan, 2010). Küreselleşmenin dayatmış olduğu tek yönlü, sağlıksız ve küçük üreticileri yok eden agro-endüstriyel beslenme kalıbının tüketicilerin yöresel ürünlere olan talebini önemli ölçüde artmış bulunmaktadır. Günümüz tüketicileri tükettikleri ürünlerin köken ve kaliteleri konusunda giderek daha duyarlı ve seçici olmakta, bu bağlamda yöresel ürünler piyasaları, fonksiyonel piyasalardan sonra en çok gelişme eğilimi gösteren piyasalar içinde yer almaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de yöresel ürünleri koruyabilmek için

ideal bir Coğrafi İşaretler sisteminin kurulabilmesi, yöresel ürünlere değer kazandırılarak kırsal kalkınmanın desteklenmesi, kültürel ve biyolojik çeşitliliğin korunması konusunda çaba harcamaktır (Yucita, 2012). Özellikle internetin yaygınlaşması ve sosyal medya ile giderek daha da bilinçlenmeye başlayan tüketiciler, endüstriyel ürünlerin insan sağlığını ve doğaya olan zararlılarını fark etmeye başlamış ve ürün tercihlerini doğal ve geleneksel değerlerine sahip çıkarak, onları tüketme eğilimine yöneltmişlerdir. Doğal ve geleneksel ürünlere olan talep, yerel ölçekte üretimi ve küçük çiftçinin korunmasına desteklemeye başlamıştır. Ülkemizde patenti alınmış olan coğrafi işaretli ürünler tüketici de güven oluşturduğundan, yerel ölçekte kentler, ilçeler ve hatta beldeler kendilerine has özellikli ürünlerini coğrafi işaretlemeyle gitmiştir. Dünya'da coğrafi işaretleme 1883 yılında Paris sözleşmesi ile başlamış olmasına karşın ülkemizde coğrafi işaretleme ancak 1995 yılında başlanabilmiştir. Türkiye'de 13.04.2017 tarihi itibarı ile 204 adet ürünün coğrafi işaretlendiği, 301 adet ürünün ise tescil sürecinin devam ettiği belirlenmiştir.

Kocaeli, kuzeyde Karadeniz, güneyde Bursa, batı ve kuzeybatıda İstanbul, doğuda Sakarya illeriyle çevrilidir. İlçeleri; Derince, Gebze, Gölcük, Karamürsel, Kandıra ve

Körfez' dir. Kuzeyde Kocaeli Platosu, üzerinde az sayıda tepe vardır. Dağlar Kocaeli ili topraklarının yüzde 18,8'ini kaplar. İlin kuzey kesiminde tek tek kütleler halinde tepeler, güney kesiminde ise Samanlı Dağları yer alır. Kocaeli sınırları içinde bulunan tek önemli göl, büyük bölümü Sakarya ili sınırları içinde kalan Sapanca gölüdür. Kocaeli ilinde genel anlamda Karadeniz ile Akdeniz ikliminin keşiştiği bir iklim tipi bölgede egemen olup, yazları sıcak ve az yağışlı, kışları ise yağışlı ve ılık geçer. İlin kuzey kesimlerinde Karadeniz kıyılarında yaşanan yaz mevsimi, ilin güney bölümlerinde yaşanan yaz orana daha serindir (Coğrafya, 2014).

Kocaeli ilinin tarihi incelendiğinde, ilin Asya-Avrupa yolu üzerinde olması nedeniyle Avrupa'dan gelen kavimlerin bir kısmı kısa bir süre bu bölgede kalmışlar veya uzun bir süre bölgeye yerleşmişlerdir. M.Ö. 712'de Megaralı kolonistler İzmit Körfezi'nin karşısında, Başiskele'de Astakos adıyla bilinen yerleşimi ele geçirmiş ve bir koloni şehri kurmuşlardır. M.Ö.500-435 tarihleri arasında adına sikke bastıran şehir, M.Ö. 435'de Atina'nın eline geçmiştir. M.Ö.297'de Bithynia Kralı Zipoites şehri alarak tahrip etmiş, daha sonra M.Ö.262 yılında Bithynia Kralı I. Nikomedes, bu harap şehrin üstüne bugünkü İzmit'in bulunduğu yere Nikomedia şehrini kurmuştur. I. Nikomedes zamanında saraylar, mabetler inşa edilmiştir. M.Ö. 1.yüzyıla kadar gelişmeye devam eden kent, bu yüzyılda Pontus Kralı Mithridates ile Roma arasındaki savaş sırasında çok zarar görmüş, III. Nikomedes tarafından M.Ö. 74'de vasiyet yoluyla Roma'ya bırakılmıştır. M.S. 2.yüzyılda birçok Anadolu kenti gibi Nikomedia da çok gelişmiştir. Hadrianus, Septimus Severius, Caracalla ve III. Gordianus'un kenti ziyaret ettikleri bilinmektedir. Got ve Part saldırılarından zarar gören şehir daha sonra tekrar onarıldıysa da Sasaniler ve Araplar tarafından saldırıya uğramıştır. 11. yüzyıl sonlarında Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından Selçuklu topraklarına katılan kent, Osman Gazi zamanında Osmanlılarıneline geçmiştir (Tarihiyerlerimiz, 2010). Yöreyi ele geçirmek amacıyla akınlar yapan Orhangazi'nin komutanlarından Akçakoca Beyin adından dolayı bölgenin adı Kocaeli olmuştur (Turizmofis, 2015). Kocaeli ili demografik yapısı incelendiğinde ise, yaşayan halkın Çerkezler, Gürcüler, Abhazlar gibi Kafkas halklarından, Boşnaklar, Bulgaristan, Arnavutluk, Yunanistan, Makedonya vb. Balkan halklarına ve hatta ülkemizin Karadeniz, Doğu Anadolu halklarından, Kocaeli ili yerlisi sayılan Manavlara kadar zengin bir kültürel mozaiğe sahiptir. Bu bağlamda Kocaeli ilinde çok çeşitli ve zengin bir mutfak kültürü vardır ve coğrafi işaretlenebilecek çok sayıda gastronomik ürünü olduğunu göstermektedir.

Kocaeli ili tarihsel geçmişi, doğası, iklim yapısı ve yaşayan kültürleri ile bugün coğrafi işaretlenebilecek çok sayıda kültürel ve gastronomik ürünlere sahiptir. Bugün itibarıyla (13.04.2017) Kocaeli ili; İzmit Pızmaniyesi, Karamürsel Sepeti, Hereke Yün Halısı, Hereke Yün İpek El Halısı, Hereke İpek Halısı ve Eşme Yörük Kilimi coğrafi işaretlerine sahip olup, yalnızca İzmit Pızmaniyesi gastronomik anlamda coğrafi işaretlenmiştir. Kocaeli ilinin gastronomik potansiyeli dikkate alındığında kentin coğrafi işaretleme konusunda yetersizliği görülmektedir. Bu bağlamda çalışma Kocaeli ilinde coğrafi işaretleme konusunda ilgili ve yetkililerin dikkatini çekmek ve bilgilendirmek amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Bu bağlamda çalışma ile ilgili yazın taranarak öncelikle kavramsal bilgi verilmiş, Türk Patent Enstitüsünden Kocaeli ilinin tescillenmiş coğrafi işaretli ürünleri ile tescil başvurusu süren

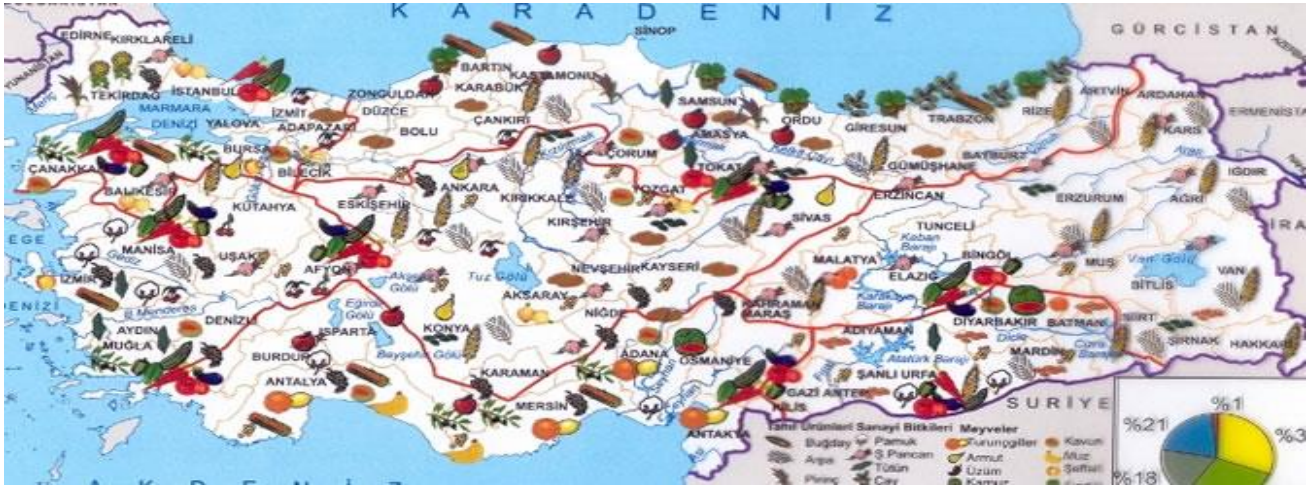
gastronomik ürünleri tespit edilmiştir. Ardından Kocaeli ilinde coğrafi işaretlenebilecek ürünler tespit edilmeye çalışılmış ve ilk etapta tescillenebilecek gastronomik ürünler önerilmiştir. İlaveten işaretlemenin kentte gastronomi turizminin gelişimi ve kent turizmine katkıları değerlendirilmiştir.

2. Coğrafi işaret kavramı

Coğrafi işaret, ayırt edici özelliği ile öne çıkan ve bulunduğu bölge ile özdeşleşen ürünlere verilen işarettir. Yöresel, bölgesel ya da geleneksel ürünlerde coğrafi işaretleme; coğrafi açıdan bir bölge veya yöreye özgü, ün ve kalitelerin buranın doğal koşulları ya da bölgesel özelliklerinden oluşan bilgi, deneyim ve geleneklerini, o bölgedeki hammadde ve üretim girdilerini kullanarak, bu alandaki ekonomik gelişim ile istihdamı teşvik ederek üretilen ürünleri korumaktadır (Schneider ve Ceritoğlu, 2010:29). Kısacası coğrafi işaret, kültürel mirası ve geleneksel üretimin önemini vurgularken, o bölge üreticisi ile birlikte tohumu, toprağı, suyu, iklimi korumayı hedefleyen bir sistemdir. Bununla birlikte coğrafi işaretler, sadece tarım ürünleri ile sınırlı olmayıp, insan eliyle yapılan ürünleri de kapsamaktadır. Yani coğrafi işaretlerin kapsamına doğal ürünler, tarım, maden, el sanatları ve sanayi ürünleri girmektedir (Alyakut, 2016). Coğrafi işaretin tescilinin başlıca amaçları şöyle sıralanabilir (Kezer, 2013):

- *Ürünün Korunması*: Coğrafi işarete konu olan ürünün kalitesinin korunması ve bilinen özellikte üretiminin sağlanması
- *Üreticinin Korunması*: Coğrafi işarete konu olan yörede veya özellikte üretim yapanların tescilin sağladığı korumadan öncelikli olarak yararlanmalarının sağlanması
- *Tüketicinin Korunması*: Coğrafi işaret ibarelerinin, gerekli özellikleri haiz olmayan sahte ürünler üzerinde kullanılmasının önüne geçilerek, tüketicinin yanıltılmasına engel olunması
- *Ülkenin Milli ve Kültürel Değerlerinin Korunması*
- *Yörenin coğrafi işaret sayesinde tanınması ve yörede ilgili coğrafi işaretin dışında ek gelirlerin elde edilmesi sağlanır.*
- *Haksız kazanç sağlanması önlenir.*
- *Ürünlerin yurt içi ve yurt dışında kolayca tanıtılması sağlanır.*
- *Turizm gelirleri artar.*

Coğrafi İşaretler, ayırt edici işaretler arasında geçmişi en eskiye dayanımı olup, bir işaretin coğrafi işaret olarak nitelendirilmesi için bazı unsurları taşıması gerekmektedir. Bu unsurlar; ürün, belirli bircoğrafya, işaret, ürünün belirli bir karakteristik taşıması, ürünün karakteristik özelliği ve coğrafi kökeni arasında ilişki olmasıdır. Bu unsurlar Coğrafi İşaretlere konu olan ürünlerin diğer ürünlerden farkını ortaya koyarken ürünün sahte işaretlerle haksız kullanımının önüne geçerek tüketicinin yanlış bilgilendirilmesinin önüne de geçmektedir (Kan ve Gülçubuk, 2008). İlaveten coğrafi işaretler, özellikle kırsal kalkınmanın desteklenmesinde de önemli bir role sahiptir. Örneğin; Malatya Kayısı 250.000 kişiye; Ege Pamuğu en az 100.000 kişiye istihdam sağlamaktadır. Aynı şekilde, "yöresel ürün" kategorisine giren bir ürün, piyasa değerinin %20 üstünde bir rakama alıcı bulabilmektedir. Örneğin, piyasadaki Ezine Peyniri, klasik inek peynirine göre %20 daha pahalıdır (Kezer, 2013).

Fotoğraf 1: Türkiye'nin Coğrafi İşaret Haritası; (Apelasyon, 2017)

Ülkemizde yerel değerlerin korunmasına yönelik ilk çalışma “27.06.1995 tarihinde yürürlüğe giren 555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile gerçekleştirilmiştir (Orhan, 2010). ‘Tescilli Coğrafi İşaretin Kullanımı’ başlığını taşıyan 555 sayılı KHK m.17/2 c.2 de: ‘Mahreç işaretlerinin kullanımı için; Ürünün üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinden en az birinin sicilde belirtilen yöre, alan veya coğrafi bölge sınırları içinde yapılmış olması ve Ürününe sicilde gösterilen kalite, ün ve diğer özellikleri taşıması şartı aranır’ hükmünü içermektedir. Bu hüküm ile paralel bir şekilde 510/2006 sayılı AB Tüzüğü m. 2.1.b hükmünde de, KHK’da yer alan mahreç işaretine karşılık gelen *geographic indication* kavramının tanımında ‘ürün’ün “üretimi ve/veya işlenmesi ve/veya hazırlanması işlemlerinin belirtilen coğrafi alan içinde yapılması” gereği belirtilmektedir (Bozgeyik, 2009). Yasa, tescilleri vermek üzere Türk Patent Enstitüsü (TPE)’nü görevlendirmiştir. Bu kararnameye göre Coğrafi İşaretler verilirken (Orhan, 2010).

- Coğrafi sınırları belirlenmiş bir alan olmalı,
- Bu alana ait doğal ve beşeri unsurlardan kaynaklanan bir ürün olmalı,
- Ürünün üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinin tamamı bu alanda gerçekleşiyorsa Menşe adı, örneğin İzmit Pişmaniyesi, en az biri bu alanda gerçekleşiyorsa Mahreç işareti verilmektedir, örneğin Bozdağ Kestane şekeri.

Türkiye’de coğrafi işaretli ürünlerin ürün gruplarına göre dağılımları Tablo 1’de görülmektedir. Bu dağılım incelendiğinde, tescil almış ürünler içerisinde %41,3 ile en fazla gıda ürünleri olduğu, ardından %25,1 ile tarımsal ürünler ve alkollü içkilerin %4,5 olduğu görülmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere ikisinin toplamında %70,9 ile gastronomik ürünlerin coğrafi işaretli ürünler olduğu anlaşılmaktadır. Coğrafi işaretli gastronomik ürünlerin dağılımına bakıldığında ise, en fazla meyve-sebze ve tahıl grupları %37,5, ardından %26,7 ile yerel yemekler ve %20,8 ile şekerleme, fırın ve pastacılık ürünleri yer almaktadır.

Tablo 1: Coğrafi İşaretlerin Ürün Gruplarına Göre Dağılımı (Apelasyon, 2017)

ÜRÜN GRUBU	TESCİL SAYISI	%	TESCİL TİPİ	
			Menşe	Mahreç
Hah ve Kilimler	27	15,1	-	27
Tarımsal Ürünler	45	25,1	45	-
Gıda Ürünleri	75	41,3	15	60
Alkollü İçkiler	8	4,5	8	-
Canlı Hayvanlar	4	2,2	4	-
El sanatları Ürünleri	17	9,5	5	12
Diğer Ürünler	4	2,3	4	-
TOPLAM	180	100,0	81	99

ÜRÜN GRUPLARI	TESCİL SAYISI	%	TESCİL TİPİ	
			Menşe	Mahreç
Meyve, sebze ve tahıllar	45	37,5	45	-
Peynirler	7	5,8	3	4
Zeytinyağları	4	3,3	3	1
Et bazı ürünler	5	4,2	3	2
Şekerleme, fırın ve pastacılık ürünleri	25	20,8	4	21
Hayvansal kaynaklı diğer ürünler	2	1,7	2	-
Yerel yemekler	32	26,7	-	32
TOPLAM	120	100,0	60	60

Bir coğrafi işaret genellikle ürünün elde edildiği yerin isminden oluşmaktadır. Coğrafi köken yer olarak bir köy ya da kasaba, bir bölge ya da ülke olabilir. Tarımsal ürünler üretim yerlerinden kaynaklanan ve toprak ve iklim gibi yöresel faktörlerden belirlendiği özel kalitelere sahiptir. Çiftçi gelirlerini yükseltmek, kırsal nüfusu yerinde tutmak, tüketicileri doğru bilgilendirmek, tarımsal üretimin çeşitliliğini teşvik etmek ve özgün ürünlerin gelişmesini sağlamak amaçları ile Fransa uygulamaları esas alınarak hazırlanan, 14 Temmuz 1992 tarih ve 2081 no’lu AB Tüzüğü, Cİ’in korunmasına yönelik “menşe adı koruması” ve “coğrafi işaret koruması” olarak ikili bir ayırım getirmiştir (Tekelioğlu, 2016). Coğrafi işaret korumasına konu olan ürünün üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinin tamamı sınırları belirlenmiş coğrafi alanda gerçekleşmek zorunda ise bu tür coğrafi işaretlere “menşe” adı verilmektedir. Menşe adını taşıyan ürünler ait oldukları coğrafi bölgenin dışında üretilemezler. Menşe adı olarak tescilli yapılan ürünlere örnek olarak Isparta gülü, Erzincan tulum peyniri, Kayseri pastırması, Pervari balı ve Antep fıstığı verilebilir. Bu tür

ürünler niteliklerini ve kalitelerini ancak ait oldukları coğrafi çevrenin ortam özelliklerinden ve üretim yöntemlerindeki kültürel özelliklerden kazanabilirler (Alyakut, 2016). Ürünün belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri itibarı ile bir coğrafi bölge ile özdeşleşmesi; üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinden en az birinin sınırları belirlenmiş coğrafi alanda yapılmasını gerektiren coğrafi işaretlere de mahreç işareti denir. Mahreç işaretine sahip ürünlere belirlenen özelliklerden en az birini bulundurması halinde ait oldukları bölgenin dışında da üretilebilir. Menşe adı ve mahreç işareti arasındaki temel fark üretim yeri ile ilgilidir. Mahreç işaretini taşıyan ürünler başka bölgelerde de üretilebilmektedir. Ancak mahreç işareti ile korunan ürünlerin üretiminde ait oldukları coğrafi bölgeye ait hammadde ve üretim yöntemlerinin aynen kullanılması ve ürünün kalitesinin aynı olması gerekir. Çorum leblebisi, Gaziantep baklavası, Antakya künefesi, Kula el halısı, Trabzon telkariye ve hasırı ise mahreç adı ile tescillenen ürünlerden bazılarıdır. Menşe adlarının aksine, mahreç işaretlerinin coğrafi alan ile ilişkisi daha esnek olmakta, böylece mahreç işaretleri çok daha geniş alanlar için kullanılabilir (Çalışkan ve Koç, 2012). Başka bir ifadeyle, coğrafi işaretleme konu olan ürünün nitelikleri tamamı ile ait olduğu bölgeden kaynaklıysa ve söz konusu ürünün o bölge dışında yetiştirilmesi veya üretilmesi mümkün değil ise “menşe işareti”, ürünün nitelikleri kısmen ait olduğu bölgeden kaynaklıysa ve bölge dışında da yetiştirilmesi ve üretilmesi mümkünse “mahreç işareti” ile işaretlenir. “Mahreç işareti” ile işaretlenen ürünler ait oldukları bölgeler dışında da üretilebilmektedir fakat hammadde ve üretim teknikleri ve kalite bakımından ürünün aslının korunması gerekmektedir (Aksoy ve Sezgi, 2015).

Coğrafi işaret, ürünleri taklit ve sahtelerine karşı koruyarak haksız rekabeti engellemektedir. Kökenlerinin ürüne verdiği eşsiz özellik, söz konusu coğrafi işaretin tüm yasa dışı ve izinsiz kullanımlara karşı korunması gereğini doğurmaktadır. Nitekim çoğu haklı bir üne sahip bu işaretler korunmazlarsa değişik ticari istismarlarla karşılaşabilmekte yetkisiz kesimlerde sahte kullanımları tüketici ve dürüst üreticiler üzerinde yıkıcı etki yaratmaktadır (Tekelioğlu, 2016). Bu anlamda Türkiye’de “Yöresel Ürünler ve Coğrafi İşaretler Türkiye Araştırma Ağı” (YÜciTA) 15 Ekim 2012 tarihinde Prof. Dr. Yavuz Tekelioğlu ve Prof. Dr. Selim Çağatay tarafından kurulmuştur. YÜciTA kökenleri itibarıyla 1995 Barcelona zirvesi sonrası Akdeniz Üniversitesi bünyesinde faaliyete geçen “Akdeniz Ülkeleri Ekonomik Araştırmalar Merkezi”ne dayanmaktadır. Türkiye ve Antalya’nın Akdeniz kimliği gözetilerek 23 Ekim 1997 tarihinde Prof. Dr. Yavuz Tekelioğlu ve ekibi tarafından kurulan bu Merkez, Yöresel Ürünler ve Coğrafi İşaretlerle ilgili araştırmalarını Akdeniz ülkeleri ve Fransa Montpellier Akdeniz Tarım Enstitüsü ile birlikte yürüttüğü projeler çerçevesinde gerçekleştirmiştir. Yucita gönüllülük esasına dayanan ve Türkiye’nin birçok bölgesinden, farklı kurum ve kuruluşlardan ve profillerde üyelerden oluşan bir araştırma ağıdır. Bütün bu süreçler içerisinde YÜciTA’nın amacı Türkiye’de yöresel ürünleri koruyabilmek için ideal bir Coğrafi İşaretler sisteminin kurulabilmesi, yöresel ürünlere değer kazandırılarak sürdürülebilir kırsal kalkınmanın desteklenmesi ve kültürel ve biyolojik çeşitliliğin korunması konusunda çaba harcamaktır (Yucita, 2012).

Coğrafi işaret bir ürünün hangi yöre, bölge, ülkeden kaynaklandığını belirtmeye yarayan tanıtıcı işaretler olup,

ülkemizde Fikri ve Sınai Mülkiyet Hukuku içerisinde değerlendirilmektedir. Ancak marka, patent, endüstriyel tasarım gibi yine Fikri ve Sınai Mülkiyet Hukuku içerisinde yer alan diğer haklardan farklılık gösterir. Bu farklılık, belirtilen hakların kullanımı ile ilgili mevzuatları gereğince başvuran kişilere özgülenmişken, coğrafi işaret anonim nitelik taşır. Burada sadece tescil ettiren kişilerin değil, sicilde belirtilen özelliklere bağlı kalarak üretim yapan diğer üreticilerin de söz konusu coğrafi işareti kullanım hakkı bulunmaktadır. Coğrafi işaret ile o yörede belirtilen niteliklere uygun üretim yapan hem üreticiler hem de tüketiciler korunmaktadır. Bu korumadan; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde ikametgahı olan veya sınai veya ticari faaliyette bulunan gerçek ve tüzel kişiler, Paris Sözleşmesi veya Dünya Ticaret Örgütü’nü Kuran Anlaşma hükümleri dahilinde başvuru hakkına sahip kişiler ile Türkiye Cumhuriyeti uyuğundaki kişilere kanunen veya fiilen coğrafi işaret koruması tanıyan devletlerin uyuğundaki gerçek veya tüzel kişiler de karşılıklılık ilkesi uyarınca Türkiye’de coğrafi işaret korumasından yararlanır (Yucitahukukiboyut, 2013).

Coğrafi işaretlerin tescili için yetkili merci belirtildiği gibi Türk Patent Enstitüsü olup, yurt içinden veya yurt dışından yapılacak tüm başvurular Türk Patent Enstitüsüne veya onun yetkili kıldığı makama yapılır. Coğrafi İşaret başvurusu ile ilgili; ürünün üreticisi olan gerçek veya tüzel kişiler, tüketici dernekleri ve konu ve coğrafi yöre ile ilgili kamu kuruluşları coğrafi işaret başvurusunda bulunma hakkına sahiptirler. Başvuruda bulunanlar, Türk Patent Enstitüsü’nün web sayfasından ulaşılacak olan Coğrafi İşaret Tescil Başvuru formunun eksiksiz olarak doldurulması ve istenen diğer belgelerin de verilmesi ile Türk Patent Enstitüsü’ne başvuru yapabilirler. Yapılan başvuruların değerlendirilmesinde ise; Türk Patent Enstitüsü, yapılan coğrafi işaret başvurularını inceleyerek bilgi ve belgelerinde eksiklik bulunan başvurulara 3 ay süre tanır. Verilen süre içinde eksiklikler giderilmezse başvuru reddedilir. 555 sayılı KHK koşullarını taşıyan coğrafi işaret başvurusundan menşe adları Resmî Gazete ile yerel gazetede, mahreç işaretleri ise Resmî Gazete ve yerel gazetenin yanı sıra yurt çapında dağıtımı olan en yüksek tirajlı günlük gazetelerin birinde yayımlanır. İtiraz süresi Resmî Gazetede yayım tarihinden itibaren 6 aydır. İtiraz için her yıl Türk Patent Enstitüsü tarafından belirlenen ücret ödenir. Ancak kamu kurum ve kuruluşları itiraz ücreti ödemez. Hakkında itiraz yapılan başvuru için, başvuru sahibinin karşı görüşü istendikten sonra konuda uzman, tarafsız kurum ve kuruluşlardan görüş alınır. Alınan tüm görüşlerden sonra Enstitü bir değerlendirme yapar. Bu değerlendirme sonucunda itirazın veya başvurunun reddine ya da başvurunun kapsamında değişiklik yapılmasına karar verilebilir. Başvurunun kapsamında değişiklik yapılmasına karar verilirse başvuru, son durumuyla yeniden yukarıda belirtilen gazetelerde yayımlanır. Bu yayın itiraza açık değildir. Coğrafi işaret başvurularının tescili, Resmî Gazetede yayım tarihi itibarıyla kesinleşir. Tescili kesinleşen başvuru ile ilgili tescil ücretinin 3 ay içinde ödenmesi gerekmektedir (Yucitahukukiboyut, 2013).

3. Kocaeli Coğrafi İşaretli Gastronomik Ürünlerin İncelenmesi

Coğrafi İşaret, kültürel mirası ve geleneksel üretimin önemini vurgularken, o bölge üreticisi ile birlikte tohumu, toprağı, suyu, iklimi korumayı hedefleyen bir sistemdir.

Türkiye farklı coğrafi bölgeler ve iklim zenginliği ile büyük bir biyoçeşitliliğe ve buna bağlı olarak, zengin çeşitlilikte tarımsal ürüne sahiptir. Avrupa kıtasında 12 bin bitki türünün 9 bin bitki türü ülkemizde bulunuyor ve bu türlerin yüzde 30'u dünyada sadece Türkiye'de yer alıyor. Bu zengin çeşitlilik aynı zamanda büyük bir Coğrafi İşaret potansiyeli anlamına gelmekte ve bu sayının yaklaşık 1500 olduğu tahmin edilmektedir (Ekoiq, 2013).

Ülkemizin bu zenginliği düşünüldüğünde ve tahminlenen coğrafi işaret sayısı da gözönünde bulundurulduğunda henüz tescillenen sayının çok geride olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmanın alanını oluşturan Kocaeli ili de gerek doğal gerekse tarihi ve kültürel yapısı ile bugün coğrafi işaretlenebilecek çok sayıda kültürel ve gastronomik ürüne sahiptir. Çalışmanın alanı gastronomik ürünler oluşturduğundan, bugün itibarıyla Kocaeli'nde coğrafi işaretli tek ürün: İzmit Pişmaniyesidir. Diğer coğrafi işaretli ürünleri ise elsanatları ürünü olan; Karamürsel Sepeti, Hereke Yün Halısı, Hereke Yün İpek El Halısı, Hereke İpek Halısı ve Eşme Yörük Kilimidir. Kocaeli ilinin gastronomik potansiyeli dikkate alındığında kentin coğrafi işaretleme konusunda yetersizliği görülmektedir. Bu bağlamda çalışma Kocaeli ilinde coğrafi işaretleme konusuna dikkat çekmek ve kamuoyunu bilgilendirmek ve ilgili yazına katkı sağlamak amacıyla yapılmıştır. Bu doğrultuda Türk Patent Enstitüsünden Kocaeli ilinin tescillenmiş coğrafi işaretli ürünleri ile tescil başvurusu süren gastronomik ürünleri tespit edilmiştir. Ardından Kocaeli ilinde coğrafi işaretlenebilecek ürünler tespit edilmeye çalışılmış ve ilk etapta tescillenebilecek gastronomik ürünler önerilmiştir.

Kocaeli ili demografik yapısı incelendiğinde; Çerkezler, Gürcüler, Abhazlar gibi Kafkas halklarından, Boşnaklar, Bulgaristan, Arnavutluk, Yunanistan, Makedonya vb. Balkan halklarına ve hatta ülkemizin Karadeniz, Doğu Anadolu halklarından yerlisi sayılan Manavlara kadar zengin bir kültürel mozaığe sahiptir. Bu bağlamda Kocaeli coğrafi işaretli ürünler bakımından son derece zengindir. "Yöredeki kültürel çeşitlilik ve kozmopolit yapı beslenme biçimlerinde de çeşitlilik yaratmaktadır. Tarımda çağdaş yöntemlerin kullanımı, ülke genelinin üstündedir. Bu, sebze üretiminde yoğunlaşmaktadır. Anadolu'da beslenme temel olarak unlu ürünlere dayanırken, Kocaeli'nde sebze-meyve tüketimi öne çıkmaktadır. Karadeniz'den göçlerle, karalahananın da yaygınlaştığı görülmektedir. Ancak kurutma, turşu ve komposto gibi ev konserveçiliği giderek azalmaktadır. Değirmendere fındığı, Kandıra yoğurdu, İzmit pişmaniyesi bu yörelerin adıyla özdeşleşmiştir. Kentin yerlileri olan Manavlar'ın köylerinde yöresel yemekler varlığını sürdürmektedir (Kocaelikülturturizm, 2017) ”.

İzmit Pişmaniyesi: Pişmaniye kente özgü bir tatlı türü olarak ün kazanmıştır. Un ve şekerden yapılan tatlının anavatanıysa "Eski Acemistan" olarak biliniyor. Oradaki adı "Peşmek"tir. Kocaeli'nde Pişmaniye'nin bilinen ilk ustasının Kandıralı Hayri Usta olduğu söylenmektedir. Pazara yönelik üretimi de, yapımını Hayri Usta'dan öğrenen Hacı Agop adlı bir Ermeni şekerçi başlatmıştır. Bir süre sonra tüm Ermeni şekerçiler Pişmaniye yapımına yönelmiş, Cumhuriyet sonrasında mahkeme başkatiplerinden İbrahim Çınar pişmaniye'nin İzmit'te tanıtımını sağlamıştır. Hacı Agop'un oğluna Türkçe dersleri vermek için sık sık pişmaniye'nin yapıldığı yere giden öğretmen İbrahim Çınar emekli olunca pişmaniye yapmaya başlamıştır. Özgün bir tatlı çeşidi olması, hafifliği,

pişmaniye'nin il dışında da aranmasını, ilgi görmesini sağlamıştır (Ekoiq, 2013).

Gebze Bayram Çöreği (Başvuru Sürecinde): Gebze'de "parmaklı ekmek" veya "bayram çöreği" olarak bilinen, [Gebze](#)'ye has olan ve sadece Ramazan ve [Kurban Bayramı](#)'nda yılda sadece iki defa çıkarılan Gebze Bayram Çöreği [Kel Tatar](#) lakaplı Fahri Usta tarafından yapılmaktadır. İçerisindeki anason, tarçın, karanfil, damla sakızı, yağ, şeker, ceviz, susam, çörek otu, çavdar unu, beyaz un, su ve tuz malzemeleri sayesinde insanlara farklı ve leziz bir damak tadı sunan çörek, dışarıda 5 gün, buzdolabında ise 15 gün taze olarak saklanabiliyor. Gebze'nin ulusal ve uluslararası tanıtımına yardımcı olmak için TPE ile coğrafi işaret tescili konusunda başvurusu yapılan çöreğin ilçede turizm açısından değer yaratacağına inanılmaktadır (Haberler, 2013).

Foto 2 : İzmit Pişmaniyesi
Turizmizmit, 2017

Foto 3: Gebze Bayram Çöreği
(Gebzehaber, 2013)

Foto 4: Ayva Cezeryesi
Ozcanpismaniye, 2017

Foto 5: Sütli Nuriye
Tatlıguven, 2014

Kocaeli'nde Coğrafi İşaretlenebilecek Gastronomik Ürünler

Kocaeli ilinde coğrafi işaretli ürün sayısı oldukça fazladır ancak bunun tescillenmesi ve sürecin takibi sebebiyle adım adım bu başvuruların yapılması gereklidir. Bu doğrultuda ilk etapta ün yapmış, en bilinen ve en önemli ürünlerden başlanarak öneride bulunulacaktır. İlk etapta önerilen gastronomik ürünler: Eşme Ayvası, Kocaeli Sütli Nuriye, Derince Çenesuyu, Kandıra Yoğurdu, Kandıra dartsısı, Değirmendere Fındığı, Kandıra Mancarlı Pidesi, Kandıra Buğday Mala, Kartepe Karayemiş ve Kocayemiş Reçeli, Elma ve Armut Pekmezi ve Derince Çenesuyudur.

Eşme Ayvası (Ayva Cezeryesi/ Ayva Reçeli): Eşme'de yetişen başlıca ayva çeşitleri: Bardak ayvası, özellikle Kocaeli'de yetiştirilen, meyvelerin üzeri sık tüylü, gevrek, sulu ve mayhoştur. Demir ayvasının meyveleri ekmek ayvasına göre küçük şekilde toparlak olup, meyve eti çok sıklıdır. Ekmek ayvasının aynı ad ile tanınan birçok türü vardır. Bu türlerde meyveler gerek tat ve gerek büyüklük bakımından farklılık gösterir.

Sütli Nuriye: Hafif ve eşsiz lezzetteki ürünün adı içinde espri barındıran süttten almıştır. Önce Kocaeli ve sonrasında ülkemizin çeşitli kentlerinde ünlene ve aranan bir tatlı haline

gelen Sütlü Nuriye hafifliğinden ötürü Kocaelispor ve diğer kulüpler tarafından talep edilmiştir.

Foto 6: Kocayemiş (Turizmkartepel, 2010)

Foto 7: Karayemiş (Imgrum, 2017)

Foto 8: İzmir Simidi (Olympos, 2011)

Foto 9: Derbent Elması (Küçükaltan vd.,2013)

İzmit Simidi: Türkiye'nin geleneksel yiyeceği olan, en gevrek tatlı, leziz ve susamları en harika kızarmış simitleri İzmit'te üretiliyor. Hamur mayalanınca parçalara ayrılıp halka biçimi verilir. Daha sonra da pekmezli soğuk suya atıldıktan sonra susama batırılıp fırına verilir. Eski ustalara göre simidin kaliteli olması için piştikten sonra 22 ayar Osmanlı altınının rengini almış olması şarttır aranmaktadır (mkocaeltiv, 2014). İzmit simidini diğer simitlerden farklı kılan özellikleri, üretilirken gevrek olmasına dikkat edilmesi ve susamalarının uygun biçimde kızarmış olmasıdır (Olympos, 2011).

Kocayemiş/ Karayemiş: Ormanlık ve çalılık alanlarda yetişen kocayemiş meyvesi, mayıs-haziran gibi çiçek açar. Çiçekleri beyaz renkte olup, meyvelerin toplama zamanı yaz ortasına denk gelmektedir. Genel olarak Marmara, Ege, Akdeniz'in makilik alanlarında yetişmektedir. Gelişimi çok yavaş olup 25 senede 9 metre civarı boya ulaşır. İçerisinde elma ve limon asitleri ile C vitamini bulunur. Bu nedenle, tansiyonu düşürmekte ve kanı temizleyici özelliği bulunmaktadır. Kocayemiş, reçel ve marmelat yapımında kullanılmaktadır (1organik, 2017).

Karayemiş, [gülgiller](#) familyasından küçük beyaz renkli çiçekler açan, [yaprak](#) dökmeyen bir [ağaç türü](#) olup, Türkiye'de genelde Taflan adıyla bilinen bitki, Gürcü kirazı, Laz kirazı, Laz yemişi, Tanal adlarıyla da bilinmektedir (Wikipedia, 2017).

Karayemiş Reçeli: Kara yemiş yıkanıp çekirdekleri çıkartılır ve süzdürülür, kaynatılacak tencereye alıp şekeri üzerine serilir ve 1 saat bekletip kaynatılır. Tereyağ ve limon ilave ederek kıvam alana kadar kaynatılır. Karayemiş, Kocaeli bölgesinde çok yetiştirilen bir meyvedir (nefisyemektarifleri, 2014).

Pekmezler (Karayemiş/Armut/ Elma Pekmezi): Kocaeli ilinde özellikle Kartepe ilçesi; Maşukiye, Derbent, Suadiye beldelerinde karayemiş, elma, armut, ceviz, kiraz ünlüdür. Bölgede meyvecilik önemli geçim kaynağıdır. Bölgeye gelen misafirlerin elma, armut, erik, kiraz, ceviz, kestane gibi meyvelerin tadına bakmaları önerilir. Maşukiye de her sene

haziran ayında kiraz, ağustos ayında Altın Armut Festivali düzenlenir ve Eylül ve Ekim aylarında elma ve Kestane pazarlarda yerini alır (Kartepebel, 2017). Bu meyvelerin üretimi ve meyve olarak satışı kadar geçmişten bu yana pekmez olarak tüketimi de yaygındır.

Foto 10: Çenesuyu (Çenesuyu, 2017)

Foto 11: Kandıra Yoğurdu (Kocaelibel,2013)

Foto 12: Kandıra Dartısı (Yemek, 2016)

Foto 13: Değirmendere Fındığı (Yemek, 2016)

Armut pekmezi: Armutlar daha iyi kaynayabilmeleri açısından dilimlenir. Dilimlenen bu armutlar kazana atılır. Daha sonra su eklenir. Kazanın altına odun verilerek su iyice kaynaması beklenir. Armutun pişme işlemi gerçekleştiğinde kazan ateş üzerinden alınır. Bu pekmezin kaynama işlemi diğer pekmezlerle oranla biraz daha uzun sürmektedir. Yani bu işlem 6-7 saat civarında, bazı durumlarda 10 saat kadar kaynayabilmektedir. Armutun içerisinde bulunan şerbet otaya çıkıncaya kadar süzme işlemi gerçekleştirilir. Şerbetli su iyice çıkınca armutlar kazanın içerisinde alınır. Bu ocağın üzerine bir tava yerleştirilir ve süzülen şerbetli su bu tavaya alınır ve bir kez daha kaynatılır. Yalnız şerbet yavaş yavaş dökülmelidir. Pekmez tam olarak kaynayıp kıvamını alınca oluşan köpükler toplanarak kaplara yerleştirilmelidir (Pekmezgentr, 2015).

Derince Çenesuyu: Kocaeli ili Derince ilçesinin Çene Dağı'ndaki kaynağından süzülerek gelen Çenesuyu saraylarda sultanların gözdesi olmuştur. Evliya Çelebi İzmit'teki çeşmelerden akan sular 'Ab-ı Hayat' gibidir derken, Çenesuyu'nun cana can katan, hayat veren özelliklerini belirtmiştir. Sultan Abdulaziz döneminde Çenesuyu'nun adı şairlerin mısralarıyla taşlara kazınmıştır. (Çenesuyu, 2017).

Kandıra Yoğurdu (Manda Yoğurdu): Kandıra Yoğurdu bölgede beslenen mandaların sütlerinin işlenmesi ile elde edilmektedir. Özellikle Akça ova ve Araman köylerinde süt ürünlerini değerlendiren mandıralar bulunmaktadır. Kandıra Yoğurdu'nu ünlü yapan en önemli özellikmanda sütü katkılı yapıyor olmasıdır. Kandıra Yoğurdu, 2/3 oranında manda sütü ve 1/3 oranında inek sütü karıştırılarak mayalanıyor ve tüketiciye sunuluyor (Kocaelibel, 2013).

Kandıra Dartısı (Manav Kültürü): Kocaelililerin evde yapmaktan ve kahvaltıdan akşam yemeğine her öğün yemekten asla bıkmayacağı lezzetlerden olan dartı, yapımı zor gibi gözükse de aslında evde kolayca yapılabilecek en güzel soslardandır. Kaynatılmadan öylece bekletilen sütün bir süre sonra üzerinde oluşan yağlı tabaka

alınır bir tencerede biriktiriliyor. Ardından tencerede biriktirilen bu tabaka kısık ateşte hafif kırmızılaşana dek kaynatılıyor. Koyulaşınca bir kaba alınıp donması bekleniyor. Yağlı tarafı üst kısımda, tortu kısmı ise alt tarafta kalan bu lezzet, kahvaltıda ya da makarna sosu olarak kullanılabilir (Yemek, 2016).

Değirmendere Fındığı: Değirmendere fındığı yaklaşık 150 yıl önce yetiştirilmeye başlanmıştır. Değirmendere fındığı sivri veya yassıdır ve taze olarak yenmektedir. Her yıl fındık festivalleri düzenlenerek fındık yetiştiriciliği teşvik edilmektedir (kultportalı, 2014).

Kaçamak (Mala/ Buğday Mala): Kandıra'da önceleri çok sık yapılan ancak son zamanlarda unutulmuş bir yemektir (Kandıralılar, 2011). Yapılışı: Su kaynatılır, içine un konular ve oklava ile karıştırılır. Suyunu çekinceye, kıvama gelinceye kadar karıştırılır. Kıvama gelen pişmiş un kaşık kaşık alınarak şekil verilir. Üzerine kaynatılmış dartı veya şeker serpilir (Alyakut ve Üzümcü, 2017).

Mancar yemeği/ Mancarlı Pide: Mancar otu Kocaeli'de hem yemeği hem zeytinyağlı salatası yapılan hem de hamur işlerinde kullanılan bir bitkidir. Tadı ispanağı andırsa da şehrin önemli ilçelerinden olan Kartepe ve Kandıra'da yetişen Mancar, Kandıra'da eskiden bu yana yapılan Mancarlı Pide oldukça bilinen bir lezzettir.

Mancar yemeği (Çiçekli mancar): Hodan ve kaldirik otu olarak da bilinen mancardan yapılan bu yemek, biraz emek istiyor. Çünkü yemeği pişirmeye başlamadan önce mancarları ayıklayıp yaklaşık 2 saat kadar soğuk suda bekletmek gerekiyor. Ardından sudan alınıp kısık ateşte haşlanan mancarlar, kavrulmuş soğanla bir araya gelip pişmeye devam ediyor. İçine isteğe göre domates ve bulgur gibi lezzetler de eklenebiliyor (Yemek, 2016).

Mancarlı Kandıra pidesi: Tadı ispanaklı pideleri andırsa da şehrin önemli ilçelerinden olan Kandıra'da özellikle eski zamanlarda yapılan mancarlı pide oldukça önemli bir lezzettir (Yemek, 2016).

Foto 14: Mancar Yemeği (Yemek, 2016)

Foto 15: Mancarlı Pide (Yemek, 2016)

Foto 16: Buğday Mala (Alyakut ve Üzümcü, 2017)

4. Sonuç

Coğrafi işaretli ürünlerin kullanılmasıyla, yörede üretilen ürünün kalitesinin korunması, üreticinin korunması ve tüketici haklarının belirlenen standartlarla korunması mümkün olduğundan tüketiciler coğrafi işaretli ürünlere güvenerek tercih etmektedirler. Bu sayede, yörede hem ürüne olan talep hem de destinasyona olan ilgi artmakta, yörenin tanınarak coğrafi işaretli ürün dışında gelir elde edebilmesi mümkün olmaktadır. Ayrıca coğrafi işaretlerin tescilinden sonra ürün fiyatlarında artışlar meydana geldiğinden, ürünün üretildiği bölge halkı için de daha fazla gelir anlamına gelmektedir. Coğrafi işaretleme ile yalnızca bölge değil, aynı zamanda ülkenin milli ve kültürel değerlerinin tanıtımı ve korunarak yaşatılması mümkün olmaktadır. Coğrafi işaretli ürünlerin tercihi ile yörede tarımsal üretim artmakta, yerel kalkınmaya ve istihdama katkı sağlanmaktadır. Özellikle gastronomik ürünler ve el sanatları, yörede çekicilik oluşturarak, turizm gelirlerini artırmaktadır. Bu sebeple bu çalışma Kocaeli ilinde yöresel değerlerin korunması ve sonraki kuşaklara aktarılabilmesi için Kocaeli'nin coğrafi işaretli ürünlerinin tespiti ve coğrafi işaret ile tescillenebilecek ürünlerinin ortaya konulması ve buna yönelik başvuruların yapılmasına dikkat çekmek hedeflenmiştir.

Kocaeli ilinin tarihsel geçmişi, doğası, iklim yapısı ve yaşayan kültürleri ile coğrafi işaretlenebilecek çok sayıda kültürel ve gastronomik ürünlere sahiptir. Bugün itibarıyla (13.04.2017) Kocaeli ili; İzmit Pişmaniyesi, Karamürsel Sepeti, Hereke Yün Halısı, Hereke Yün İpek El Halısı, Hereke İpek Halısı ve Eşme Yörük Kilimi coğrafi işaretleme almış olup, yalnızca İzmit Pişmaniyesi gastronomik anlamda coğrafi işaretlenmiştir. Kocaeli ilinin gastronomik potansiyeli dikkate alındığında kentin coğrafi işaretleme konusunda yetersizliği görülmektedir. Bu bağlamda çalışma Kocaeli ilinde coğrafi işaretleme konusunda ilgili ve yetkili kişilerin/kurumların dikkatini çekmek ve bilgilendirmek amacıyla yapılmıştır. Çalışma kapsamında ilgili yazın taranarak öncelikle kavramsal çerçeve çizilmiş, ardından Türk Patent Enstitüsünden Kocaeli ilinin tescillenmiş coğrafi işaretli ürünleri ile tescil başvurusu süren gastronomik ürünleri çıkarılmıştır. Daha sonra Kocaeli ilinde coğrafi işaretlenebilecek ürünler tespit edilmeye çalışılmış ve ilk etapta tescillenebilecek gastronomik ürünler önerilmiştir. Ayrıca coğrafi işaretlemenin kentte gastronomi turizminin gelişimi ve kent turizmüne katkıları değerlendirilmiştir.

Kocaeli ili demografik yapısı incelendiğinde; Çerkezler, Gürcüler, Abhazlar gibi Kafkas halklarından, Bosna- Hersek, Bulgaristan, Arnavutluk, Yunanistan, Makedonya vb. Balkan halklarına ve hatta ülkemizin Karadeniz, Doğu Anadolu ve yerlisi sayılan Manavlara kadar zengin bir kültürel mozaige sahiptir. Bu zenginlik Kocaeli'nin mutfak kültürüne yansımış

ve çok sayıda gastronomik ürünü oluşturmuştur. Bu bağlamda Kocaeli coğrafi işaretli ürünler bakımından son derece zengindir ve bu avantajından yararlanmalıdır. Çalışmada ilk etapta coğrafi işaretleme alabilecek ürünler: Mancarlı pide, Mancar Yemeği, Dartılı Buğday Mala, Karayemiş-Elma-Armut Pekmezi/Reçeli, Eşme Ayvası ve Cezyesi, Sütli Nuriye, İzmit Simidi, Derince Çenesuyu, Kandıra Yoğurdu, Değirmendere Fındığı, Kandıra Dartısı önerilmiştir. Bu ürünler için gereken başvurunun yapılarak tescillenmesi ve ulusal/uluslararası platformlarda tanıtım yapılması önemlidir. Özellikle Kocaeli'nin turizm destinasyonları olan Kartepe, Kerpe-Kefken, Değirmendere'de ürünlerin tanıtımı ve satışı için mağaza, sergi, fuar vb. etkinlikler yapılmalıdır. Ayrıca kente özgü yemeklerin turizm destinasyonlarında yer alan restoranların mönülerine girmesi hatta spesifik kent mutfağına yönelik restoranlar açılması teşvik edilmelidir.

Bu çalışmada ilk etapta coğrafi işaretleme yapılabilecek gastronomik ürünler belirtilmiş olup, ikinci etapta coğrafi işaretleme alabilecek gastronomik ürünlerde önerilmiştir. Bu kapsamda; Suadiye Kokulu Üzümlü (Abaza üzümü), Fıstıklı, Malahto, Sızbal, Papaz Yahnisi, Kıрма Böreği, Çarşaf Böreği, Silor, Umaç Çorbası, Dartılı Lokum, Dartılı Döğük Makarna, Höşmerim (Peynir Tatlısı), Maşukiye Çerkez Peyniri, Çerkez Tavuğu, Kuru Helva, Nazlı (Otur Fatma Tatlısı), Cızlama (Akıtma), Üre ve Abaza Pastası sayılabilir.

Kocaeli ilinde Coğrafi işaretleme konusunda yok denecek kadar az çalışma bulunduğundan, bu çalışmanın yanında yapılacak diğer çalışmalara katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Kocaeli mutfağı belirtilen gastronomik ürünlerden fazlasına sahip olduğundan Kocaeli ili genelinde daha kapsamlı ve proje boyutunda yapılabilecek çalışmalara ihtiyaç vardır. Ayrıca bu çalışma gastronomik ürünlerle sınırlandırıldığından, Kocaeli'nin tüm kültürel ürünlerinin (el sanatları-halı,kilim- tarımsal ürünler- alkollü içkiler- canlı hayvanlar ve diğer ürünler) yer aldığı başka çalışmalar da yapılmalıdır.

Kaynaklar

- Aksoy M., Sezgi M. (2015). Gastronomi Turizmi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Gastronomik Unsurları, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 3(3), 79-89.
- Alyakut Ö. (2016). Kültürel Ürünlerde Coğrafi İşaretleme Konusunun Medyaya Yansımaları, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (45), 675-686.
- Alyakut Ö. ve Üzümcü P.T. (2017). "Gastronomi Turizmi Bağlamında Kandıra Beslenme Kültürü ve Unutulmaya Yüz Tutmuş Lezzetleri Goncaaydın Köyü Örneği", *IV.Uluslararası Çoban Mustafa Paşa Kocaeli Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, 24-26 Mart.
- Bozgeyik H. (2009). Coğrafi İşaretlerin Kullanımı ve Denetimi (Antep Baklavasının Coğrafi İşaret Olarak Tescili Üzerine), 9 (2), 9-21.
- Çalışkan, V. ve Koç H.(2012). "Türkiye'de Coğrafi İşaretlerin Dağılım Özelliklerinin ve Coğrafi İşaret Potansiyelinin Değerlendirilmesi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 17 (28), 193-214.
- Kan, M. ve Gülçubuk, B. (2008). Coğrafi İşaretlerin Kırsal Turizmde Kullanılma Olanakları, *U. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22 (2), 57-66.
- Kezer Ş.T. (2013). AB ve Türkiye'de Coğrafi İşaretler, *Uzman Gözüyle,Aylık Avrupa Birliği Bülteni*, 1 (4), 9-10.
- Küçükaltan D., Kubaş A. ve Üzümcü Polat T. (2013). "Kartepe Kitabı, Turizm Bölümü" (Derbentte Elmacılık: Derbentin Sesi), *Kartepe Belediye Kültür Yayınları-3*, 421-517, ISBN 978-605-64493-0-7
- Orhan A. (2010). Yerel Değerlerin Turizm Ürününe Dönüştürülmesinde "Coğrafi İşaretlerin" Kullanımı: İzmit Pişmaniyesi Örneği, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21 (2), 243-254.
- Schneider Kelemci, Gülpınar ve Ceritoğlu, A. Bahar (2010). "Yöresel Ürün İmajının Tüketici Satınalma Davranışı ve Yüksek Fiyat Ödeme Eğilimi Üzerindeki Etkisi- İstanbul İlinde Bir Uygulama", *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 6, 29-52.
- Tekelioğlu Y. (2016). Coğrafi İşaretleme: Yöresel Ürünler, Coğrafi İşaretler ve Türkiye Uygulamaları, *Gastro Dergisi*, 59, 118-121.
- Yucita, 2012. <http://yucita.org/neden-yucita>.Erişim Tarihi:12.05.2017
- Coğrafya, 2014. <http://www.cografya.gen.tr/tr/kocaeli/>. Erişim Tarihi:10.04.2017
- Tarihiyerlerimiz,2010. <http://www.tarihiyerlerimiz.net/2010/02/kocaeli-tarihce-cografya.html>. Erişim Tarihi: 10.04.2017
- Turizmofis, 2015. <http://www.turizmofis.com/dersler/turizm-cografyasi/marmara-bolgesi-ve-sehirler/kocaelinin-turizm-cografyasi/>. Erişim Tarihi:14.04.2017
- Apelasyon, 2017. <http://www.apelasyon.com/Yazi/206-cografya-isaretleme>. Erişim Tarihi:15.04.2017
- Apelasyon,2017. <http://apelasyon.com/Yazi/282-cografya-isarette-avrupanın-neresindeyiz>. Erişim Tarihi:15.04.2017
- Yucitahukukiboyut, 2013. <http://yucita.org/Hukuki-boyut>, Erişim Tarihi:17.04.2017
- Ekoiq, 2013. <http://ekoiq.com/cografya-isaretler-ve-surdurulebilirlik/>. Erişim Tarihi:10.04.2017
- Kocaelikulturturizm,2017. <http://www.kocaelikulturturizm.gov.tr/TR,69203/yoresel-yemekler.html>. Erişim Tarihi: 10.04.2017
- Turizmizmit, 2017. <http://turizmizmit.com/food.html>. Erişim Tarihi:15.04.2017
- Gebzehaber, 2013. <http://www.gebzehaber.net/haber/bu-corek-gebze-nin-markasi-olacak-2536#.WP8ObmnyIU>. Erişim Tarihi:01.05.2017
- Haberler, 2013. <http://www.haberler.com/gebze-coregi-tescilleniyor-5364547-haberi/>. Erişim Tarihi:01.05.2017
- Olympos, 2011. <http://www.olympus.com.tr/esme-ayvasi/>. Erişim Tarihi:02.05.2017
- Ozcanpismaniye,2017). <http://www.ozcanpismaniye.com.tr/galeri.htm>. Erişim Tarihi:12.04.2017
- Tatlıguven,2014. <http://www.tatliguven.com.tr/hakkimizda/>. Erişim Tarihi:12.04.2017
- Olympos, 2011. <http://www.olympus.com.tr/izmit-simidi/>. Erişim Tarihi:12.04.2017

- Mkocaelitv,2014.<http://www.m.kocaelitv.com.tr/haber/izmit-simidi-marka-oluyor-h7593.html>. Erişim Tarihi: 05.05.2017
- lorganik, 2017. <http://www.lorganik.com/dag-cilegi-kocayemis-hakkinda-bilgi.html>. Erişim Tarihi:12.04.2017
- Turizmkartepe,2010.<https://turizm.kartepe.bel.tr/tr/icerikdetay/74/120/meyvecilik.aspx>. Erişim Tarihi:14.04.2017
- Imgrum,2017.http://www.imgrum.org/media/765081937968521634_264172967. Erişim Tarihi:15.04.2017
- Wikipedia,2017.
<https://tr.wikipedia.org/wiki/Karayemi%C5%9F>.Erişim Tarihi:12.04.2017
- Nefisyemektarifleri,2014.
<http://www.nefisyemektarifleri.com/karayemis-receli/>. Erişim Tarihi:10.04.2017
- Kartepebel,2017.
<http://www.kartepe.bel.tr/idet/105/775/masukiye>. Erişim Tarihi:12.04.2017
- Kartepebel,2017.
<http://www.kartepe.bel.tr/idet/105/784/suadiye>. Erişim Tarihi:12.04.2017
- Kartepebel,2017.
<http://www.kartepe.bel.tr/idet/105/782/derbent>. Erişim Tarihi:12.04.2017
- Pekmezgentr,2015. <http://www.pekmez.gen.tr/armut-pekmezi.html>. Erişim Tarihi:12.04.2017
- Çenesuyu, 2017. <http://www.cenesuyu.com/>. Erişim Tarihi:12.04.2017
- Kocaelibel, 2013.
<http://www.kocaeli.bel.tr/icerik/kandira/yogurdu/2701/26760>. Erişim Tarihi:12.04.2017
- Kandırılılar,2011.
<http://kandiralilar.org/EtkinlikKategori.aspx?ID=15>. Erişim Tarihi:12.04.2017
- Yemek,2016.<http://yemek.com/kocaeliyemekleri/#.WOtlrGnyjIU>. Erişim tarihi: 10.04.2017
- Kulturportalı,2014.
<http://www.kulturportalı.gov.tr/turkiye/kocaeli/nealinir/degirmendere-findigi>. Erişim Tarihi:14.04.2017

The Syrian Refugee Crisis and Turkey-EU Relations: Responses in Politics

Şeyma AKIN¹, H. Bahadır AKIN²

¹ Necmettin Erbakan Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, Konya - akinseyma@gmail.com

² Necmettin Erbakan Üniversitesi Turizm Fakültesi, Konya - bahadirakin@gmail.com

Abstract

The mass migration from Syria not overstressed the capacity of neighbouring countries in every aspect; it also led to the revision of policies and international cooperation. It is assumed that more than 3 million Syrians sought shelter in various parts of Turkey today; thus, not only affecting the policy makers in Turkey but also citizens in their daily lives. This paper aims to track the EU-Turkey relations in connection with the refugee crisis and analyse the responses to the refugee crisis both in Turkey as a country directly affected by the mass migration and the EU as a region confronted with the situation and looking for solutions through cooperation with Turkey. In this context, the paper is descriptive and looks into the present situation in Turkey and the EU and then focuses on the legal, social and political changes and responses; finally it presents the discussions which are likely to shape the solution to the refugee crisis.

Keywords: Turkey, EU-relations, Syrian refugees, migration, Turkish Politics.

Suriye Mülteci Krizleri ve Türkiye-AB İlişkileri: Siyasetteki Cevaplar

Özet

Suriye'den kitlesel göç komşu ülkelerin kapasitelerini her açıdan zorlamakla kalmamış, politika değişiklikleri ve uluslararası iş birliğini de gerektirmiştir. Türkiye genelinde değişik yerlerde 3 milyonun üzerinde Suriyelinin barınmaya çalıştığı düşünüldüğünde bu durumun sadece politikacıları değil günlük hayatlarında yurttaşları da etkilediği kabul edilmelidir. Bu çalışmada problemten doğrudan etkilenen ülke olarak Türkiye ile durumla yüzleşerek Türkiye ile iş birliği çözümleri arayan Avrupa Birliğinin mülteci krizine tepkileri analiz edilmektedir. Bu kapsamda Türkiye AB ilişkilerinin mevcut durumu ele alındıktan sonra yasal, sosyal ve politik değişimler ile tepkilere bakılmakta, nihayet mülteci krizinin çözümünün nasıl şekilleneceği tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, AB İlişkileri, Suriyeli Mülteciler, Göç, Türk Siyaseti

1. Introduction: Migration as a modern problem

The 20th century went through many changes, one of which was mass migration. Caused by the two world wars, the world experienced tremendous changes in the structure of population; however, the immense population movements went on after the wars. A conflict within a country or region affected not only that specific country or region but also wider regions or even the whole world. Migration was certainly not only caused by conflicts; Europe, e.g., received huge numbers of "guest workers" during the 1960s and 70s. The cold war and especially the post-cold war period witnessed migrations from the East to the West and also from the Balkans to wealthier countries. The conflicts within the gulf region such as the war in Iraq and later in Syria led to another flux of people in the region. Although the number of refugees and migrants was quite high, it did not lead to the problems and discussions we are facing today, which can be understood when having a closer look at policies implemented at that time.

Europe as a whole experienced many migration or refugee crises and tried to solve these through various measures such as passing new laws, calling the institutions of the EU for more cooperation or demanding actions on international level; the latest influx resulted again in changing legislation and demanding new policies to deal with the problem (Hinte et al., 2015: 12). Coordination on the European level and new implementations are demanded as reactions to the latest events. The refugee problem¹ is nothing new to the world or to Europe; there were about 18 million refugees worldwide in 1992. Although their number dropped to 9 million in 2009, figures have risen since then with 16,7 million in 2013, mostly from underdeveloped countries and especially from the Middle East (Rinne et al., 2015: 115). In 2014 the number of asylum applications was about 571.000 with 173.000 in Germany; in April 2015, the total number of asylum seekers of refugees in the country was 605.000 which meant a challenge for the national and local governments due to their accommodation or integration in social life (Brücker, 2015: 7). In 2014, the European Commission renamed its department

¹ The UN Refugee Agency defines refugees as "persons fleeing armed conflict or persecution" while migrants as persons "choose to move not because of a direct threat of persecution or death, but mainly to

improve their lives by finding work or in some cases for education, family reunion, or other reasons" (Edwards, 2016: www.unhcr.org)

Home Affairs to Migration and Home Affairs, which itself is a proof that the matter was and is given priority (Collett, 2015: 2).

The latest events can be considered as another turning point in the refugee problem especially in the Middle East and the EU since countries in both regions are largely affected by it and seek policies and cooperation to overcome it. In 2014, 2015 and most probably 2016, the number of refugees increased or will increase rapidly, with one country exposed to the problem more than the other. When looked at main destination countries it is possible to say that along with the USA, Germany has been a main country of destination -1/5 of application of the OECD are in Germany; (OECD, 2015: 27) – thus resulting in the change of migration politics on the national level (OECD, 2015:17 and 38). According to the *Migrationsbericht* (migration report) of the Federal Republic of Germany of 2014, there was an increase in immigration of about 15 % from 2013-14; the main groups were from Poland, followed by Romania and Bulgaria (OECD, 2015: 6). The response to this was especially new legislation in October 2015, which re-classifies countries of safe origin as Kosovo, Macedonia and Montenegro, reduces the time for granting asylum, aims to realize payments in kind (now to be covered by the federal government) in order to avoid disincentives, offers integration courses for asylum seekers and tolerated persons with good perspectives, and supports the construction and renovations of accommodations (Effektive Verfahren, 2015: 8-13).

The migration report further defines the status of various types of migrations. Here, the definition of subsidiary protection is of great importance since it provides a quick response to the mass migration especially from Syria. The new legislation also grants rights such as participation in the labour market or the right to education after a 15-months stay. The right to stay in institutions for first admittance is now 6 months (OECD, 2015: 91-93). In the report, it is mentioned that applications for asylum are granted by 25 %; which shows that the right for subsidiary protection plays a crucial role to overcome the recent crisis (OECD, 2015: 102).

The issue of migration, or to put it in another way, the rights of asylum seekers or refugees is grounded in the human rights declaration of 1948. Based on the declaration, the United Nations Convention Relating to the Status of Refugees signed in 1951 is the text on which such rights are formulated today. However, it was limited to events happening before 1951 and made a difference between European and Non-European countries as countries of origin. With the amendment in 1967 temporal and geographic restrictions were removed related to the definition of refugees (Convention and Protocol Relating: 2). Thus, the definition of refugee is set in the Convention of 1951 and forms a base in the legislation of each country; the amendment in 1967 did not change the definition in its general terms but removed some limitations present in the convention. In 2004, the Council of the European Union set standards in terms of the status of refugees related to third country nationals or stateless persons. Thereby, member countries are required to set common criteria for the identification and minimum level of benefits (Gil-Bazo, 2006: 1). It further aims to remove incompatibilities between EC law and international law (Gil-Bazo, 2006: 3); so, should there exist an incompatibility in the refugee issue, priority is to be given to pre-existing international treaties (Gil-Bazo, 2006: 3). EU institutions like the European Council or the European Court of Justice have

legislative, executive or judicial competences relevant to UNHCR's mandate; therefore, the UN refugee agency follows EU law and policies in the area and collaborates with EU institutions (Working with the European Union: www.unhcr.org). The proposals of the UNHCR to the Meeting of EU Heads of State or Government and Turkey is another example of how the issue is dealt in collaboration on the global level; this includes topics like providing effective systems for allocating responsibility for asylum-seekers and systems to protect unaccompanied and separated children, or implementing hotspot approaches and the relocation schemes (Stabilizing the situation of refugees, 2016: www.unhcr.org). Such implementations are presented in the reports or plans of the UN such as the Global Report of UNHCR 2014 and 3RP for 2016-17. They show how institutions of the UN and governments work together to solve the problem; they include issues like registration and protection of children to cooperation with governments and NGOs. The strategy of 3RP is to strengthen national capacity to ensure sustainability and contribute to social cohesion (3RP: 19).

2. Migration in Turkey

Turkey has a long history of migration including the Ottoman experience especially in the second half of 19th and first two decades of 20th centuries (examined in detail by Kale, 2014:253-257). During the establishment of new Republic, Turkey faced various types of migrations, the most significant of which was the population exchange between Turkey and Greece based on a convention signed in Lausanne Treaty, and then with Bulgaria where many Turks were living (Çelebi, Pehlivan, 2016: 26-27). Throughout 1980s and 90s, mostly ethnic Turks and Muslims from Bulgaria, Bosnia and Kosovo moved to Turkey (Düvell, 2014:89) and Iraq (Sirkeci: 2005) and finally Syria. Today, Turkey transformed from a transit country to a country of destination and, therefore, did reforms, passed new laws, and reorganized its bureaucratic structure to respond to the problem (OECD, 2015: 38). However, the uncertainties in the Syrian refugee crisis meant not only a challenge to politics but also to the public in general; there are many types of mistrust causing tensions within the Turkish population and the refugees (Erdoğan, 2015: 61-62).

Turkey is a main destination to many migrants and refugees due to two main reasons; it attracts migration because of its proximity to flashpoints in the middle east and also because it leads an open border policy. The changes in legislation in 2013 can be described as an attempt to regulate migration and that it will keep its position as a target destination. Above all, it was enacted because of the urgent situation relating to the Syrian refugee crisis. The Law on Foreigners and International Protection passed in 2013 addresses migration and asylum issues, regulates visa and permit conditions, sets legal frameworks for stateless persons, irregular migrants, asylum seekers (OECD, 2015: 38). The Directorate General for Migration Management was founded with the mentioned law and is established within the Ministry of Interior; migration was previously organised by the police department in Turkey. It is no surprise that Turkey passed laws, changed regulation and procedures with the latest influx because with the arrival of Syrian refugees Turkey became the 6th largest recipient of refugees in the world (Kirişçi, 2014: 8).

The new law defines a refugee as a person in danger due to various reasons like ethnicity or religion, and comes from a European country, whereas a conditional refugee seeks refuge

because of events in countries other than Europe. Subsidiary protection is granted for persons who do not fall into the two categories mentioned above but are in serious danger (Law on Foreigners and International Protection, 2014: 29). Section three sets the rules and access to services for international protection beneficiaries –such as access to primary and secondary education, medical assistance, labour market etc. (Law on Foreigners and International Protection, 2014: 43). Article 95 states that accommodation of these persons is to be arranged by themselves; however, the directorate may establish accommodation centres with the priority for those in urgent need (Law on Foreigners and International Protection, 2014: 46). Apart from founding new institutions or passing laws, Turkey revised its present visa policies and implementation; e.g. visa policies for Iraqis changed –that is, application at the border is not possible any more (Report From the Commission, 2016: 8).

3. The Syrian refugee crisis and responses

Although Turkey is one of the main destinations for Syrian refugees (here, it should be mentioned that next to Turkey's open border policy, previous relations with Syria such as visa liberalization led also to the mass migration from Syria; they could enter the country by just presenting their passports, (Kirişçi, 2014: 14), the past months have clearly shown that Europe was and is the destination region for refugees. Nevertheless, the number of Syrian refugees in the EU is much fewer than any other country in the region due to the regulations and procedures to enter the EU. This can even be observed in the latest events taking place on various national borders within the EU, like Macedonia or Hungary. Furthermore, the events prove also that securing borders is not and cannot be a solution, since it only led to the rise of illegal immigration.

Meetings of EU organs in the years 2015-16 clearly show that the EU is looking for solutions within the EU and is seeking cooperation. In 15.12.2015, e.g., the Commission proposed a voluntary humanitarian admission scheme with Turkey. Other proposals within the same context included regulations related to borders and coast guard, progress reports on hotspots in countries like Greece or Italy and revision of the Schengen border (Commission Proposals, 2015, ec.europa.eu/dgs/home-affairs). In October of the same year, the Commission decided to take action due to the refugee crisis, which aimed to alleviate pressures on countries most affected – especially Greece, Hungary and Italy – by relocating 120.000 refugees. It further offered to set a common list of safe countries of origin such as Albania, Kosovo or Turkey (Refugee Crisis: European Commission, 2015: ec.europa.eu). The European Commission issued a proposal for council regulation in March 2013 in order to set a base for emergency support in Europe (Proposal for Council, 2016). Such an emergency support was approved for Greece, which aims to provide food, shelter, water, medicine etc. (Refugee crisis: Council shows solidarity, 2016: www.consilium.europa.eu). There have been also various responses to the refugee issue within European countries; Germany, e.g., often called for more coordination to solve the crisis and created a committee to integrate such matters into its foreign policy (Collett, 2015: 3).

One further response to the crisis is the involvement of third countries, especially Turkey. Negotiations with Turkey are conducted in order to find a solution to the problem and

provide benefits in return (Weseli, 2015:www.dw.com/de). European countries also reclassified their lists of third countries of safe origin; Germany, for instance, graded Balkan countries and North African countries like Algeria, Morocco and Tunisia as safe countries (Sydow et al., 2016: www.spiegel.de), thus making applications from these countries invalid.

4. The refugee problem in Turkey

Turkey is one of the countries directly affected by the crisis from the year 2011 on, when the Syrian civil war started. Although Lebanon, Iraq, or Jordan heavily experienced migration flows, it is possible to say that the situation with and in Turkey was different. One reason is that the capacity of Turkey is higher than the others and thus received more refugees and opened its borders when the war started. The other, and probably primary reason, is the possibility to migrate to the EU through Turkey. It is estimated that there are almost 3 million Syrian refugees in Turkey settled in all parts of the country. When the crisis first started, Turkey was overwhelmed with the new situation. Until then, it did not have a proper legislation to cope with the problem; furthermore, it was not prepared both in financial and administrative terms to handle the crisis.

When the uprisings in Syria first started, it was believed that it would take a turn like in Egypt or other countries gone through the Arab Spring. However, this proved to be misleading since it turned to a long-lasting civil war and caused people to flee out of the country to neighbouring regions. By October 2012, more than 100.000 Syrians passed the border and settled in the Southern parts of Turkey; a fact that was described in the Turkish media and public as “passing the psychological limit/border” (Çalık, 2012: www.sabah.com.tr). The number increased on a daily basis since then, and soon became a problem felt almost in all parts of the country. The Turkish government covered the needs of those settled in camps but most of them provided their own accommodation and other needs. However, it should be mentioned that charity organisations in every town of Turkey did a great work in covering the need of the refugees. They often provided shelters, food, clothing and other basic needs; medical care was met by the government. Education for the refugee children could not be organized in the first years although there had been various attempts, such as the opportunity for Syrian university students to continue their studies in Turkey. This attempt was only considered for the years 2012-13, which proves that it was believed the crisis would have been solved within a short period of time. In 2014, the directorates for national education took measures to include Syrian children in the educational system in Turkey, which were 12.000 in Istanbul alone (Suriyeli çocuklar, 2014:haber.star.com.tr). This year, Syrian teachers were given the right to teach in various schools in Turkey, especially in Arabic. According to the report of the Commission of 4.3.2016, 350.000 refugee children were enrolled in schools in Turkey, and about 150.000 babies were born in camps (Report From the Commission, 2016:6). There is certainly still a huge number of children in school age and not enrolled but it can be said there has been significant progress to include Syrian children to the educational system. For instance, prefabricated schools were built as temporary education centres and teacher incentives and trainings were set as main targets (3RP: 35).

5. Refugees and Turkey-EU relations

While Turkey was trying to overcome the refugee problems, it also demanded to cooperate on the European level since the crisis in Syria had not ended and grew bigger resulting in more and more refugees seeking shelter in Turkey. Most of the European countries, on the other hand did not assume any responsibility in the matter. When the crisis started to be felt first in Southern parts and later in central parts of Europe, the response of some were to close down borders or act indifferent in order to discourage refugees to come to their countries. Countries facing the problem immediately were Italy, Greece (both with previous experiences in migration), and Macedonia. As mentioned above, EU member states responded in many different ways such as creating a common list of countries of safe origin, passing new legislation or providing more cooperation. The German Minister of the Interior paid a visit to Tunisia, Morocco and Algiers, which were declared safe countries of origin so that refoulement to these countries would be possible, and asked for more cooperation with them (Lau, 2016, www.zeit.de). This was not the only measure taken by the EU in order to solve the problem – the negotiations with Turkey over the past months are further undertakings of the EU in order to respond to the problem. On 29 November 2015, an EU-Turkey summit was held to discuss and activate an action plan, which aims to enhance cooperation and primarily stop irregular migration flows to the EU. Some commitments of Turkey were registration of migrants, provision of access to public services, strengthening the Turkish Coast Guard, prevention of irregular migration and alignment of Turkish and EU visa policies. The commitments of the EU, on the other hand, were mobilising new funds, supporting present resettlement programmes, strengthen the capacity of Turkey to fight against migrant smuggling or coordination with Turkey for the return of irregular migrants (EU-Turkey Joint Action Plan, 2016: ec.europa.eu). This joint action plan led to the decrease of migration flows to the EU (Altuntaş, 2016: dha.com.tr) – though not at the level the EU is demanding. Based on the joint action plan institutions of the EU and Turkey have come together to discuss and talk over the progress realized so far.

One report in this sense was issued by the Commission presented to the European Parliament and the Council on March 4, 2016. The report shows that illegal migration has weakened over the past months, despite an increase in the last few weeks. Thus, Turkey is expected to do further progress in the prevention of irregular migration and migrant smuggling (Report From the Commission, 2016: 10). The progress report gives also information on how much was allocated to Turkey by the EU for the basic needs of Syrian refugees; so far 90 million Euros were used for requirements like food or sanitation and a further 55 million will be provided for education. The EU agreed to support the Turkish Coast Guard with 20 million Euros (Report From the Commission, 2016: 8-9).

Since November 2015 European Council Members met with their Turkish counterpart for several times in order to deepen EU-Turkey relations and to address the migration crisis. As agreed, the EU has begun disbursing the 3 billion Euros for projects to overcome the crisis and at the same time started to work on visa liberalisation. Furthermore, the opening of Chapter 17 showed that negotiations for the membership of Turkey in the EU were on the agenda. The EU-Turkey statement of 18 March 2016 set clear goals for the joint action

plan against irregular migration. Thereby, irregular migrants from Turkey would be returned to Turkey (that includes migrants who did not apply for asylum or who are found inadmissible), for every Syrian returned to Turkey from Greek Islands another Syrian would be resettled from Turkey, 3 billion Euros would be allocated for the Facility of Refugees (after the resources are used to the full, another funding of about 3 billion will be provided by the end of 2018) (EU-Turkey Statement, 2016, www.consilium.europa.eu).

During the March 2016 refugee deal between Turkey and EU, there were warnings from the Foreign Affairs Committee MEPs in a report dated 15 March 2016 saying “EU-Turkey cooperation on migration should not be linked to the calendar, content and conditionality of the negotiation process” and “...outsourcing the refugee crisis to Turkey is not a credible long-term solution to the problem” (MEPs insist, 2016: www.euractiv.com) along with some instant reactions connected to human rights issues and practical matters such as logistical challenges (Duvell, 2016: <http://fortune.com>; Collett; 2016: <http://www.migrationpolicy.org>). After the resignation of the former Prime Minister of Turkey Ahmet Davutoğlu, who was eager to realize the deal of March 2016, the future of the refugee deal became questionable in Brussels (EU Unsure, 2016: www.euractiv.com). According to the “Turkey’s progress on the visa liberalisation roadmap” Turkish authorities should fulfil 72 requirements in order to be enlisted on the visa-free list of the European Union (Turkey’s progress, 2016: <http://ec.europa.eu>).

As of 4th May 2016, 66 of these requirements were fulfilled or almost fulfilled, 3 partially fulfilled and 3 not fulfilled (Turkey’s Visa Liberation Scorecard, 2016: www.esiweb.org). Especially the benchmark on anti-terror laws, article 65 is said to be refused by the government of Turkey (Fragile progress, 2016: www.politico.eu; Rankin et al. 2016, www.theguardian.com), which is about revising the “legal framework as regards organised crime and terrorism, as well as its interpretation by the courts and by security forces and the law enforcement agencies, so as to ensure the right to liberty and security, the right to a fair trial and freedom of expression, of assembly and association in practice” (Turkey’s progress, 2016: <http://ec.europa.eu>). This has become and possibly will be a critical issue especially after the coup attempt of 15 July 2016 and the developments in the Syria and Iraq borders of Turkey.

On the other hand, under the refugee deal, the numbers of refugees decreased sharply, a decrease of over 95% since May 2016 according to a European Commission Q&A Report (Implementing the EU-Turkey Statement, 2016: <http://europa.eu>). The total number of refugees taken by Turkey since April 2016 is 721 and 82 of these are Syrian refugees according to the data of the Directorate General of Migration Management of Turkey by 28.11.2016 (4 Nisan 2016 tarihinden itibaren, 2016: www.goc.gov.tr). But as Rankin et al. (2016: www.theguardian.com) of the Guardian noted, the process is not problem-free referring to the tiny number of Syrians taken by Europe and the risks for the deal based on Turkey’s opposition to change the anti-terror laws.

Along with the on-going debate, after Merkel’s doubts on Turkish democracy and the timeline of the visa-free travel (Merkel warns Erdogan, 2016: www.euractiv.com), Erdoğan warned the European Union that the Turkish Parliament will block the refugee deal if no visa-free travel is granted (Erdogan

says Turkish parliament, 2016: www.euractiv.com). Erdoğan also criticised European leaders, in an interview with German ARD Television, as not being sincere about Syria refugee deal as “Turkey stands by its commitment with regard to refugees” but the Europeans didn’t keep their promise for the visa-free travel agreement (Turkey’s Erdoğan criticises, 2016: www.bbc.com). His critics went on regarding the failure of the promise of €3 billion aid for the refugees, but European Commission’s chief spokesman Margaritis Schinassaid that the EU was holding to its commitments and declared that the EU had mobilized €3 billion and out of this about €740 million had already been allocated; and clarified that the money was not intended for Turkey and its government but for refugees and the host communities (Erdoğan starts dispute, 2016: www.euractiv.com)². Similarly, FM Mevlüt Çavuşoğlu reiterated the arguments in an interview with *Frankfurter Allgemeine Zeitung* saying if visa liberalisation did not follow, they would be forced to back away from the deal on taking back (refugees) and the agreement of 18 March. But these assertions were accepted as blackmailing in reply of S&D Vice-President Knut Fleckenstein stating that Turkey should fulfil the relevant benchmarks and Turkey was moving in the wrong direction in reaction to the recent coup attempt. “We will not be blackmailed into accepting visa liberalisation by an increasingly autocratic regime in Ankara” (Turkey to back, 2016: www.euractiv.com). All these debates raised the tension between Turkey and EU and a recent 4 August 2016 survey, conducted following the discussions in Germany, put forth the support for migration deal is only 35% and 66% of the participants want the EU accession talks broken off (Poll: Majority of Germans, 2016: www.euractiv.com). Nevertheless, Nas (2016: www.euractiv.com) points to possible opportunities both for Turkey and EU based on the refugee issue. Referring to the afterwards of coup attempt, Nas (2016: www.euractiv.com) says that EU could “make a positive impact in the direction of greater rights and freedoms only if it engages with Ankara” and “...Lifting of visas for Turkish citizens could be the least that the EU can accomplish as a tangible sign of appreciation for Turkey’s cooperation and burden-sharing regarding the refugee crisis.”

But the recent developments show that the EU-Turkey relations seem again at a turning point. The tensions increased with the declarations of both parties. For example, President Erdoğan accused Germany of being a haven for terrorists (Ankara prepares to try, 2016: www.euractiv.com). The EU part insists on the improvements on the issues such as the detention of opposition journalists and reinstatement of the death penalty. The EP Vice President Lamsdorff said “...nothing will proceed with visa-free travel” referring to detentions and death penalty discussions (Turkey visa deal 'unlikely', 2016: www.dw.com). Similarly, European Commission President Jean-Claude Juncker warned Erdoğan that he would be held responsible if Ankara fails to meet EU criteria for granting Turks visa-free travel by referring to the criteria that need to be met by Turkey including the anti-terrorism law (EU’s Juncker warns, 2016: <http://www.reuters.com>). Turkey once again threatens the EU to end the migration deal (Winter, 2016: www.dw.com) and FM Çavuşoğlu says “We are truly fed up of these statements degrading Turkey. The criteria are clear but there are double

standards and a two-faced approach” in reply to EU criticism over human right issues (Turkey say it’s tired of, 2016: www.euractiv.com). Later in November, before the EP decision of freezing Turkey membership talks, President Erdoğan told reporters, when returning from Uzbekistan, that the ‘Shanghai Five’ might be an alternative for Turkey (President Erdoğan: EU not, 2016: www.hurriyetdailynews.com). Finally, at this stage, the process of refugee deal and visa-free travel which began in March 2016 got to a serious crisis point and EP temporarily froze the EU accession talks with Turkey in 24.11.2016 (Freeze EU, 2016: www.europarl.europa.eu).

6. Discussions and the future of the crisis

The latest refugee crisis led to the revision of policies, measures, or regulations. One such example was the discussion about the Dublin Regulation, which sets rules on how to organize the asylum applications on the European level; thus, the member state, in which the application was made, was held responsible and multiple asylum claims could be deterred. It was in effect in 1997 due to the Schengen agreement and aimed to determine a common asylum policy. The latest agreement, Dublin III, came into force in 2013 to set rules on the application and the responsibilities of the member states (Geis et al. 2015: 12). However, with the latest Syrian refugee crisis countries like Germany did not apply the rule and did not send the refugees back to the country of entrance (Dernbach, 2015: www.euractiv.com). In order to negotiate the matter, the European Commission has adopted a Communication for the reform of the Common European Asylum System, which presents options for the solution of the current crisis. One suggested option is to change the system, thus making the deportation of asylum seekers to the country of first entry impossible. The other option is to keep the present system with an emergency clause to cope with the problem (Cendrowitz et al., 2016: www.independent.co.uk). Which policies will be adopted remains not clear since there seems to be no ideal solution with each country having different interests. Supporters of the second action, e.g., claim that statistics prove that border countries of the EU did not necessarily take more refugees than the others as it was the case with Spain (Geis et al. 2015: 13); thus a change of the Dublin system is not an answer to the current crisis.

With the first option, on the other hand, it is argued that changes need to be made on the European level; otherwise, countries like Italy or Greece have to take a heavy burden. It is also claimed that present actions and regulations usually consider only legal or security matters; whereas the problems are not restricted to these but include issues such as integration or labour market (Rinne et al, 2015: 118). Such demands - that is to solve the issue on the European level and by jointly taking on responsibility - often come from the German side since it is the main EU country dealing with the issue without just restricting the flow of migrants. Countries like Denmark, Netherlands, Poland do not want to take any refugees, Austria is not willing to take more, and countries in the North remain silent in the matter (Brenke, 2015: 879). Thus the question on which countries will assume responsibility remains an unanswered one; there are millions of refugees out there with a Europe ready to take only thousands. When compared to

² As of the end of October 2016, the aid figures are € 2 239 542 782 committed/decided, € 1 251 615 252 contracted and € 676 600 395

disbursed (Facility for Refugees in Turkey: projects committed/decided, contracted, disbursed – Status on 27/10/2016)

Lebanon, e.g., taking one million refugees, Germany had to take 16 million (Bunde, 2014: 245).

The existing refugee problem cannot be overcome through higher walls or exclusion of migrants since migration flows will not stop no matter what type of deterrent is used. Thus, a better solution would be finding ways for better coordination through bilateral agreements etc. (Hinte et al. 2015: 10). Such demands can be found, e.g., in various reports published in Germany. The *Sachverständigenrat für Integration und Migration* in Germany suggests to set certain quotas and directly accept the refugees since the migration flow will not stop and lead to illegal and dangerous travel routes. This is partly implemented at the moment, but some criteria applied in the process are needed to be changed (Scholz, 2015: www.dw.com).

It is not easy or even possible to say how the negotiations within EU members and EU-Turkey will come out. Although there seems to be an agreement on both sides, it does not ensure that the crisis will be solved. For instance, Turkey agreed that it will take the refugees from Greece back and in turn resettles a Syrian refugee in Europe. This, however, is limited to the quotas set by the EU countries. A further doubt is if Turkey will be able to secure its borders especially to the European side. The other side of the coin is the attitude of EU member states and how they will assume responsibility in the matter. Germany took a leading role in both addressing Europe for more cooperation and opening or increasing quotas for Syrian refugees. Eralp (2016: 21-22) states the factors emerging on the lead of Germany as Germany carries the bulk of the refugee burden, Merkel's efforts to find a common European solution to the refugee crisis in order to prevent an existential solidarity crisis in the Union and Germany's wish to combat xenophobia and anti-immigrant sentiment.

This can hardly be seen in any other European country; some decided to close their border, not just because they did not want any refugees but merely because their neighbouring countries implemented such a policy, which left the first countries with all the migrants to deal with it. Such a case is Macedonia because Austria decided it was enough to have 100.000 refugees; it closed its borders leaving Macedonia to deal with the issue on its own.

As mentioned above the recent refugee crisis has and will have results in various results one of which –and probably the most important- is the financing of the organisation of the crisis. And, extension of the deal might lead to rising costs (Okuy et al., 2016:16). In order to solve the problem, there are certainly various suggestions, e.g. in Germany, such as the foundation of a "Refugee Impact Fund" through which the cost of education etc. will be covered along with the support of other institutions (Dohmen, 2015: 16). There is another aspect applied on the administrative level which is criticised on the grounds that they cause more conflict within communities: the settlement of refugees in small towns. Their settlement in towns and cities could provide better integration because entering the labour market or social life here is much easier; thus, allowing a smooth transition when granted asylum (Brücker, 2015: 10). Serbos et al. (2016: 404) suggest EU redirect financial, organizational and political support to Greece and Italy and EC should direct the resources to develop a medium term funding mechanism for the coming period.

The situation in Turkey, however, is quite different both due to its location, that is its proximity to the region, and the

policies it adopted. Turkey has implemented an open border policy from the beginning on, applied non-refoulement, and registered the refugees with Turkish authorities. However, Syrian refugees were first considered as "guests" and tolerated as temporary migrants; thus it did not have a clear and defined policy to the situation (Özden, 2013: 5, Kirişçi, 2014: 14). Their organization was assisted by the UNHCR and local NGOs; the support of the UN was mainly technical as proper registration and identification of refugees along with AFAD, and donation of 28 million dollars from 2011 to 2013. The Humanitarian Relief Foundation (IHH) has access to the camps and has undertaken relief operations such as providing shelter, food or healthcare. It set up mobile kitchens within camps, ensured the transfer of patients in camps to hospitals, and voiced the problem on the international level (Özden, 2013: 6-8). The involvement of the mentioned organizations is still valid today; however, with the foundation of a directorate for migration, the process is coordinated by this directorate. The cooperation of organizations of the UN and the Turkish government are also presented in the reports of the UN such as the Global Report of the UNHCR in 2014 and the 3RP for 2016-17. Both reports provide information on the coordination and involvement of the UN along with governments in the region and set the aims of the UN, which is protection from refoulement, efficient registration, assistance in preventing sexual violence due to displacement (UNHCR Global Report, 2014: 178).

Turkish authorities face various challenges caused by inner problems since the refugee crisis has effects on certain social aspects. One such challenge is their influence in the labour market; it is known that child labour, a problem Turkey could overcome in general, is again a fact in the daily life. Another and maybe much more serious problem is cheap and illegal labour caused by Syrian refugees. Although Turkey passed a law making the employment of refugees possible in the labour market, illegal employment and cheap labour is still practiced causing tensions within the local communities. However, it should also be mentioned that Syrian workers could mean a chance for certain regions in Turkey, such as Gaziantep and Şanlıurfa where the need for labour in agriculture is high and cannot be covered with local workers. A further opportunity for the region is the fact that companies based in Aleppo settled to the region and started their businesses here due to the proximity to the region and previous business relationships. There are small enterprises founded by Syrian refugees, thus providing employment for themselves and others. Nevertheless, this led to conflicts between them and local shop-owners because they were seen as competitors (Orhan et al. 2015: 17-18).

Tensions arose not only because of economic problems but also due to social challenges; one such example is child marriage and the increase in divorce. It is assumed that the divorce rate in regions where Syrian refugees are settled increased by 20 %; such a case is Kilis (Orhan et al. 2015: 16). The reason for this is that religious marriages as opposed to civil marriages are considered legitimate within the Syrian community and some parts of Turkey, making child marriage or polygamy possible. Another source of tension was and is the change in the housing market since refugee families share a flat to be able to cover the rent, thus leading to a rise in the rents of houses and flats. It should, however, be mentioned that the flats and houses they rented are usually old and worn out leaving the families under bad housing conditions.

7. Refugees, EU and Turkey: An uncertain future with opportunities

There are various challenges both for the region and especially for Turkey, the first is definitely the uncertainty of the near future. That means, it is still unknown which policy to adopt for the solution of the crisis. One is their return which seems unlikely, the other resettlement in third countries; the latter, too, is not easy to carry out since the global public did not react to the calls of the UNHCR to take more refugees. Thus, the third option, that is the integration of present refugees, seems to be the more probable case (Kirişçi, 2014: 19). Turkish authorities need to revise their legislation in terms of citizenship and residence and find long-term solutions (Kaya et al. 2015: 72-73).

On the other hand, as Trombetta (2014:38) stated in his paper discussing the the Syrian crisis as viewed from the Middle East, *“The perception of the EU policy from the outside is that there is a wide gap between rhetoric and the EU’s real ability to support and intervene. This is contributing to a loss of credibility of European action.”* Regarding this, Turkey’s demand for more international cooperation has fallen on deaf ears; the latest negotiations with the EU do not provide a long-term solution and furthermore leaves the country on its own with the problem (what the EU offered is merely limited to provide funds and take some of the refugees, but both are limited in number).

Thus Turkey has to be aware of the situation and find better ways of integration; furthermore, it needs to prepare the public, better inform refugees about their rights and duties, meet needs in education, and draw labour into the market through formal ways (Kirişçi, 2014: 43). The burden on local authorities caused by the flux of migrants in certain regions is quite high, so the share cities obtain from the local government should also include the number of refugees settled in such cities (Orhan et al. 2015: 20).

There are initiatives making recommendations in order to ease the problems caused by the crisis, and suggesting improvements in job training, language acquisition, partnership with the private sector, capacity enhancement of municipalities, and promotion of social cohesion (3RP: 45). The integration of the refugees must be supported with education and schooling, which should not include only children but also adults in terms of vocational training in order to ease their way both if they want to return to their countries or decide to stay and apply for asylum in their hosting country. Such issues need cooperation among the central government, local authorities and non-governmental organizations (Kaya et al. 2015: 71).

8. Conclusions

The latest refugee crisis had significant effects on the EU-Turkey relationship. Though not spoken out loud, the negotiations were suspended for a while and were taken up again unexpectedly due to the Syrian crisis and refugees trying to reach Europe through Turkey. Migration is nothing new to Europe; however, the influx of migrants rushing mainly from the shores of Turkey since 2014 seems to have caused a panic within Europe, despite its capability to take many refugees. The attempt of EU authorities to set a deal with Turkey damaged in a way the basic values of humanity. It further conducted accession negotiations with Turkey though these two issues were not directly linked to each other and related readmission agreements with issues like visa-free travel; all

these lead to an impression that the EU lacked policies on how to manage the process. Thus, the EU needs to revise and re-evaluate all these matters.

While Turkey is struggling to provide the best it can for the people leaving their countries, the world seems to ignore the fact. The unpleasant deal of Turkey and the EU related to the refugees, the adjournment of regulation on the violation of human rights, which leads to criticism in Turkey, the coup attempt which the “civilized” world seems to overlook, all caused many troubles in the country. However, although the state of emergency is justified by the coup attempt, it leaves Turkey in a difficult position in defending itself over the violations in the media and politics.

In this context, Turkey needs to set up regulations for the improvement of human rights; and the European Union, on the other hand, needs to fulfil the obligations it agreed on in order to decrease the number refugees between Turkey and Greece and to develop more acceptable policies in regard to new possible migration flows. The European Parliament recently decided to freeze its negotiations with Turkey temporarily; this should be considered as an opportunity for both sides to evaluate their positions and to proceed their relations in a more realistic and clear manner.

(An earlier draft of this paper was presented by Seyma Akin at Young Women Leaders Forum 2016 Challenges and Opportunities in the Middle East, 12-14 april 2016, Gaziantep and only the abstract was published in the conference proceedings book. This paper is the updated and extended version of the presentation by the authors)

References

- 3RP Regional Refugee Resilience Plan 2016-17 in Response to the Syrian Crisis, <http://www.3rpsyriacrisis.org/wp-content/uploads/2015/12/3RP-Regional-Overview-2016-2017.pdf>, (retrieved 19.12.2016).
- 4 Nisan 2016 Tarihinden itibaren teslim alınan düzensiz göçmenler, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik6/geri-alim_363_378_10093_icerik, (retrieved 19.12.2016).
- Altuntaş, Öykü (2016).“Turkey-EU joint action plan implementation report claims decline in refugee flow”, http://dha.com.tr/en-son-haber-turkeyeu-joint-action-plan-implementation-report-claims-decline-in-refugee-flow-son-dakika-haberleri_1165892.html, (retrieved 19.12.2016).
- Ankara prepares to try coup suspects, attacks Germany, 03.11.2016, <http://www.euractiv.com/section/europe-s-east/news/ankara-prepares-to-try-coup-suspects-attacks-germany/>(retrieved 19.12.2016).
- Brenke, Karl (2015). “Flüchtlinge sind sehr ungleich auf die EU-Länder verteilt - auch bezogen auf die Wirtschaftskraft und Einwohnerzahl” DIW-Wochenbericht, Vol. 82, Issue 39: 867-881.
- Brücker, Herbert (2015). “Zur Integration von Flüchtlingen”.IABStellungnahme, No. 5/2015<http://doku.iab.de/stellungnahme/2015/sn0515.pdf>(retrieved 19.12.2016).
- Bunde, Tobias (2014). “Deutsche Verantwortung, transatlantische Verstimmung und syrische Verzweiflung. Ein Bericht über die 50. Münchner

- Sicherheitskonferenz". *Zeitschrift für Außen- und Sicherheitspolitik*, April 2014, Volume 7, Issue 2, pp 237-250
- Cendrowicz, Leo and Oliver Wright (2016). "EU unveils plans to overhaul asylum system in an attempt to address chaotic influx of refugees" *The Independent*, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/refugee-crisis-eu-unveils-plans-to-overhaul-asylum-system-in-an-attempt-to-address-chaotic-influx-of-a6971751.html>, (retrieved 19.12.2016).
- Collett Elizabeth (2016). "The Paradox of the EU-Turkey Refugee Deal", *Migration Policy*, March 2016, <http://www.migrationpolicy.org/news/paradox-eu-turkey-refugee-deal>, (retrieved 19.12.2016).
- Collett, Elizabeth (2015). "The Development of EU Policy on Immigration and Asylum" *Policy Brief Series*, <http://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/MPIE-Asylum-Mechanics-Brief.pdf>, (retrieved 19.12.2016).
- Commission proposals, (2015). "Borders Package and Voluntary Humanitarian Admission Scheme with Turkey" *Reports on Migration in Greece, Italy and the Western Balkans*, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/2015/20151215_1_en.htm, (retrieved 19.12.2016).
- Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees, <http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.html>, (retrieved 19.12.2016).
- Çalık, Burcu (2012) "Mülteci sayısı psikolojik sınırı aştı" *Sabah*, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2012/10/16/multeci-sayisi-psikolojik-siniri-asti>, (retrieved 19.12.2016).
- Çelebi, Özlem, Özlem Pehlivan (2016). *The impact of mass migrations on immigration policy of Turkey*, in *Turkish Migration 2016 Selected Papers* compiled by Deniz Eroglu, Jeffrey H. Cohen, İbrahim Sirkeci, Transnational Press London, 26-30
- Dernbach, Andrea (2015). "Germany suspends Dublin Agreement for Syrian refugees", <https://www.euractiv.com/section/migrations/news/germany-suspends-dublin-agreement-for-syrian-refugees/>, (retrieved 19.12.2016).
- Dohmen, Dieter (2015). "Ein Refugee Impact Fund zur Finanzierung von Bildung und Qualifizierung für Flüchtlinge", *FiBS-Forum*, No. 57 http://www.fibs.eu/de/sites/_wgData/FiBS-Forum_057_RIF-Refugee%20Impact%20Fund.pdf (retrieved 19.12.2016).
- Dublin Regulation: What is the Dublin System, <http://www.ecre.org/topics/areas-of-work/protection-in-europe/10-dublin-regulation.html>, (retrieved 19.12.2016).
- Duvell Franck (2016). "The EU's Deal With Turkey Is a No-Win Situation" *Fortune*, March 22, 2016, <http://fortune.com/2016/03/22/eu-turkey-deal-no-win-situation/>, (retrieved 19.12.2016).
- Düvell Franck (2014). "Turkey's Transition to an Immigration Country: A Paradigm Shift" *Insight Turkey* Vol. 16 / No. 4 / 2014, 87-103
- Edwards Adrian (2016), UNHCR viewpoint: 'Refugee or 'migrant'-Which is right?', <http://www.unhcr.org/news/latest/2016/7/55df0e556/unhcr-viewpoint-refugee-migrant-right.html> (retrieved 22.06.2017)
- Effektive Verfahren, frühe Integration (2015), <https://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2015/10/2015-10-15-asyl-fluechtlingspolitik.html>, (retrieved 19.12.2016).
- Eralp, N. A. (2016). "Challenges of the German-Led Refugee Deal between Turkey and the EU" In *CESifo Forum*, Ifo Institute-Leibniz Institute for Economic Research at the University of Munich, Vol. 17, No. 2: 21-24.
- Erdogan says Turkish parliament will block EU refugee deal if no visa-free travel, 25 May 2016, <https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/erdogan-says-turkey-parliament-will-block-eu-refugee-deal-if-no-visa-free-travel/>, (retrieved 19.12.2016).
- Erdogan starts dispute over migrant deal, 26.07.2016, <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/erdogan-starts-dispute-over-migrant-deal/> (retrieved 19.12.2016).
- Erdoğan, M. Murat (2015). *Syrians in Turkey: Social Acceptance and Integration Research*. Hacettepe University Migration and Politics Research Centre Publications, Ankara. <http://data2.unhcr.org/en/documents/details/46184> (retrieved 19.12.2016).
- EU unsure if Davutoglu's resignation will affect refugee deal, 06.05.2016, <http://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/eu-unsure-if-davutoglus-resignation-will-affect-refugee-deal/>, (retrieved 19.12.2016).
- EU's Juncker warns Turkey's Erdogan on visa deal, 8.11.2016, <http://www.reuters.com/article/us-turkey-security-eu-juncker-idUSKBN1331EI>, (retrieved 19.12.2016).
- EU-Turkey Joint Action Plan: Implementation Report (2016), http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/managing_the_refugee_crisis_-_eu-turkey_join_action_plan_implementation_report_20160210_en.pdf, (retrieved 19.12.2016).
- EU-Turkey Statement (2016) <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18-eu-turkey-statement/>, (retrieved 19.12.2016).
- Facility for Refugees in Turkey: projects committed/decided, contracted, disbursed – Status on 27/10/2016, http://ec.europa.eu/enlargement/news_corner/migration/20161027-frit-table.pdf, (retrieved 19.12.2016).
- Fischer, Justina A.V. (2015). "And Angela Merkel is right: the refugees as opportunity for renewing German society", <https://mpira.uni-muenchen.de/67315/>, (retrieved 19.12.2016).
- Fragile progress on EU-Turkey migration deal, 15.06.2016, <http://www.politico.eu/article/visa-deadline-fragile-progress-on-eu-turkey-migration-deal/>, (retrieved 19.12.2016).
- Freeze EU accession talks with Turkey until it halts repression, urge MEPs, 24.11.2016,

- <http://www.europarl.europa.eu/news/en/news-room/20161117IPR51549/freeze-eu-accession-talks-with-turkey-until-it-halts-repression-urge-meps>, (retrieved 19.12.2016).
- Geis, Wido and Anja Katrin Orth (2015). „Flüchtlinge: Herausforderung und Chance für Deutschland“, IW policy paper, No. 26/2015 <http://doku.iab.de/externe/2015/k150904r13.pdf> (retrieved 19.12.2016).
- Gil-Bazo, Maria-Teresa (2006). “Refugee Status, Subsidiary Protection, and the Right to Be Granted Asylum Under Ec Law” UNHCR, New Issues in Refugee, Research Paper No. 136; Oxford Legal Studies Research Paper No. 54/2006. <http://ssrn.com/abstract=951097>, (retrieved 19.12.2016).
- Hinte, Holger et al. (2015). Flüchtlinge in Deutschland: Realismus statt Illusionen, IZA Standpunkte, No. 83 <http://ftp.iza.org/sp83.pdf> (retrieved 19.12.2016).
- Implementing the EU-Turkey Statement, 15.06.2016, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-1664_en.pdf, SSRN: <http://ssrn.com/abstract=951097> (retrieved 19.12.2016).
- İltica Göç İşlemleri, <https://www.egm.gov.tr/sayfalar/iltica-goc-islemleri.aspx>, (retrieved 19.12.2016).
- Kafsack ,Hendrik and Michael Stabenow (2016) “Brüsseler Tauschgeschäfte”, <http://www.faz.net/aktuell/politik/fluechtlingskrise/zuversicht-vor-eu-gipfel-mit-der-tuerkei-14128972.html>, (retrieved 19.12.2016).
- Kale Basak, “Transforming an Empire: The Ottoman Empire’s Immigration and Settlement Policies in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries”, *Middle Eastern Studies* vol 50, no 2 (2014) p. 252-271
- Kaya, İbrahim and Esra Y. Eren (2015). Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri, Seta Yayınları.
- Kirişçi, Kemal (2014). “Syrian Refugees and Turkey’s Challenges: Going Beyond Hospitality” <http://www.brookings.edu/~media/research/files/reports/2014/05/12-turkey-syrian-refugees-kirischi/syrian-refugees-and-turkeys-challenges-may-14-2014.pdf> (retrieved 19.12.2016).
- Lau, Miriam (2016). “Die zurückgepiffenen Söhne” (2016, 17 March) <http://www.zeit.de/2016/11/fluechtlings-rueckfuehrung-algerien-marokko-tunesien>, (retrieved 19.12.2016).
- Law on Foreigners and International Protection (2014), Republic of Turkey Ministry of Interior Directorate General of Migration Management Publications Publishing Number: 8, http://www.goc.gov.tr/files/files/eng_minikanun_5_son.pdf, (retrieved 19.12.2016).
- Meeting, of the heads of heads of state or government with Turkey - EU-Turkey statement (2015, 29 Nov), <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/11/29-eu-turkey-meeting-statement/>, (retrieved 19.12.2016).
- MEPs insist Turkish accession process should be decoupled from refugee deal, 16.03.2016, <http://www.euractiv.com/section/enlargement/news/meps-insist-turkish-accession-process-should-be-decoupled-from-refugee-deal/> (retrieved 19.12.2016).
- Merkel warns Erdogan his authoritarian drift endangers visa deal, 24 May 2016, <http://www.euractiv.com/section/enlargement/news/merkel-warns-erdogan-his-authoritarian-drift-endangers-visa-deal/> (retrieved 19.12.2016).
- Migrationsbericht des Bundesamtes für Migration und Flüchtlinge im Auftrag der Bundesregierung (2014), Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Migrationsberichte/migrationsbericht-2014.pdf?__blob=publicationFile, (retrieved 19.12.2016).
- Nas Çiğdem (2016). “Time for EU to deliver on visa liberalisation promises” 07.09.2016, <https://www.euractiv.com/section/europe-s-east/opinion/time-for-eu-to-deliver-on-visa-liberalisation-promises/> (retrieved 19.12.2016).
- OECD (2015). *International Migration Outlook 2015*, OECD Publishing, Paris, http://dx.doi.org/10.1787/migr_outlook-2015-en, (retrieved 19.12.2016).
- Okyay, A., J. Zaragoza-Cristiani (2016). “The Leverage of the Gatekeeper: Power and Interdependence in the Migration Nexus between the EU and Turkey” *The International Spectator*, 1-16. <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03932729.2016.1235403> (retrieved 19.12.2016).
- Orhan, Oytun and Sabiha Senyücel Gündoğar (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri, ORSAM ve TESEV Rapor No 195.
- Poll: Majority of Germans want to end Ankara’s EU hopes, 08.08.2016, <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/poll-majority-of-germans-want-to-end-ankaras-eu-hopes-and-migration-deal/>, (retrieved 19.12.2016).
- President Erdoğan: EU not everything, Turkey may join Shanghai Five, *Hurriyet Daily News*, 20.11.2016, <http://www.hurriyetdailynews.com/eu-not-everything-turkey-may-join-shanghai-pact-president-erdogan.aspx?pageID=238&nID=106321&NewsCatID=338>, (retrieved 19.12.2016).
- Proposal for a Council Regulation on the provision of emergency support within the Union, (2016, 2 March) http://ec.europa.eu/echo/files/EU_Emergency_Support/Council_Regulation_Provision_en.pdf, (retrieved 19.12.2016).
- Rankin Jennifer, Kingsley Patrick (2016), “Only 177 Syrian refugees resettled in EU under deal with Turkey”, *The Guardian* online 18.05.2016 (modified 17.07.2016), <https://www.theguardian.com/world/2016/may/18/europe-relocates-177-syrian-refugees-turkey-eu-deal>, (retrieved 19.12.2016).
- Refugee crisis: Council shows solidarity with Greece by approving emergency support, (2016, 9 March) <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/09-refugee-crisis/>, (retrieved 19.12.2016).
- Refugee Crisis: European Commission takes decisive action, (2015, 9 Sep) <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what->

- is-new/news/news/2015/20150909_1_en.htm, (retrieved 19.12.2016).
- Report From the Commission to the European Parliament and the Council EU-Turkey Joint Action Plan - Third implementation report (2016, 4 March), http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration/proposal-implementation-package/docs/implementation_report_20160304_eu-turkey_joint_action_plan_en.pdf, (retrieved 19.12.2016).
- Rinne, Ulf and Klaus F. Zimmermann (2015). "Zutritt zur Festung Europa? Anforderungen an eine moderne Asyl- und Flüchtlingspolitik" *Analysen Und Berichte Migration, Wirtschaftsdienst*, February 2015, Volume 95, Issue 2, pp 114-120
- Scholz, Kay-Alexander (2015). "Flüchtlinge: Kontingente Statt Chaos", <http://www.dw.com/de/fl%C3%BCchtlinge-kontingente-statt-chaos/a-18792975>, (retrieved 19.12.2016).
- Serbos, S. and C. Baxevanis (2016). "Aligning Europe: The Syrian Refugee Crisis and the Geopolitics of the Region" *International Relations*, 4(6), 390-406.
- Sirkeci, İbrahim, (2005) War in Iraq: Environment of Insecurity and International Migration, *International Migration Vol. 43* (4), 197-214
- Stabilizing the situation of refugees and migrants in Europe: Proposals to the Meeting of EU Heads of State or Government and Turkey on 7 March 2016 (2016), <http://www.unhcr.org/56d94f7e9.html>, (retrieved 19.12.2016).
- Suriyeli çocuklar MEB okullarında eğitim görecek (2014, 15 Nov), <http://haber.star.com.tr/egitim/suriyeli-cocuklar-meb-okullarinda-egitim-gorecek/haber-966579>, (retrieved 19.12.2016).
- Sydow, Christoph and Philipp Wittrock (2016), Warum die MaghrebLänder jetzt als sicher gelten, <http://politik/deutschland/marokkoalgerien-tunesiensollen-sichereherkunftsstaatenwerdena1074634.html>, (retrieved 19.12.2016).
- Syrian refugees in Turkey: challenges to and opportunities for longer-term integration (2016, March), <http://www.saferworld.org.uk/resources/view-resource/1051-syrian-refugees-in-turkey-challenges-to-and-opportunities-for-longer-term-integration>, (retrieved 19.12.2016).
- Şenay Özden, Syrian Refugees in Turkey, MPC Research Reports 2013/05, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, San Domenico di Fiesole (FI): European University Institute, 2013. <http://www.migrationpolicycentre.eu/docs/MPC-RR-2013-05.pdf> (retrieved 19.12.2016).
- Trombetta Lorenzo (2014) The EU and the Syrian Crisis as Viewed from the Middle East, *The International Spectator*, 49:3, 27-39
- Turkey says it's tired of 'two-faced' EU attitude, 16.11.2016, <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/turkey-says-its-tired-of-two-faced-eu-attitude/>, (retrieved 19.12.2016).
- Turkey to back out of EU migrant deal if no visa-free travel, 01.08.2016, <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/turkey-to-back-out-of-eu-migrant-deal-if-no-visa-free-travel/>, (retrieved 19.12.2016).
- Turkey visa deal 'unlikely' in 2017 say EU officials, 02.11.2016, <http://www.dw.com/en/turkey-visa-deal-unlikely-in-2017-say-eu-officials/a-36228260>, (retrieved 19.12.2016).
- Turkey's progress on the visa liberalisation roadmap, 04.05.2016, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/20160504/turkey_progress_visa_liberalisation_roadmap_en.pdf, (retrieved 19.12.2016).
- Turkey's Erdogan criticises EU over Syria refugee deal, 26.07.2016, <http://www.bbc.com/news/world-europe-36892393>, (retrieved 19.12.2016).
- Turkey's visa liberalisation scorecard, May 2016, <http://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=555>, (retrieved 19.12.2016).
- UNHCR Global Report 2014, <http://www.unhcr.org/5575a7910.html>, (retrieved 19.12.2016).
- Weseli, Barbara (2015). "Flüchtlingskrise: Der Blick geht nach Ankara", <http://www.dw.com/de/fl%C3%BCchtlingskrise-der-blick-geht-nach-ankara/a-18846752>, (retrieved 19.12.2016).
- Winter, Chase (2016). "Turkey threatens to cancel EU migration deal", 03.11.2016, <http://www.dw.com/en/turkey-threatens-to-cancel-eu-migration-deal/a-36243636>, (retrieved 19.12.2016).
- Working with the European Union, <http://www.unhcr.org/pages/4dd12ad46.html>, (retrieved 19.12.2016).